

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

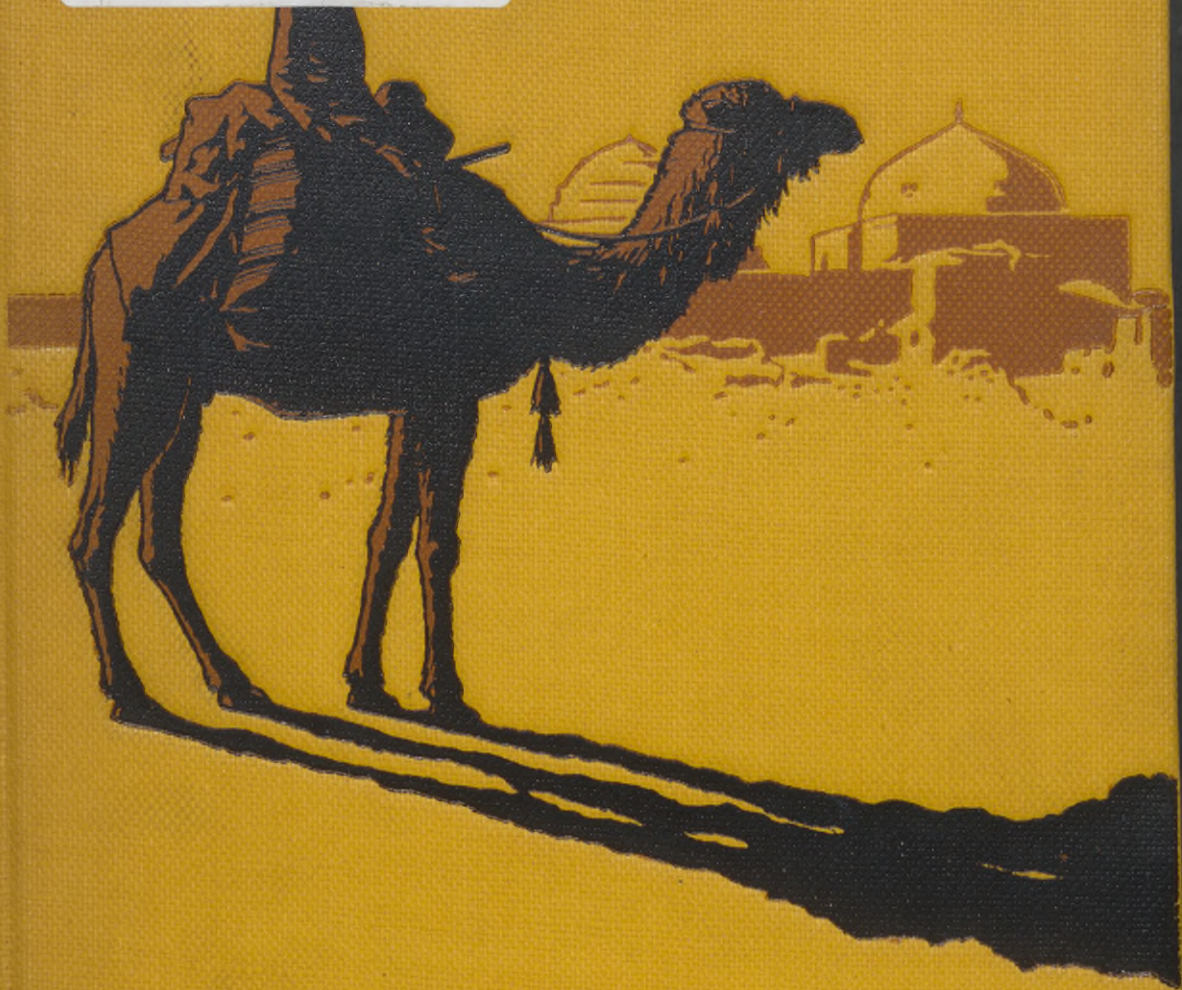
This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

100172 2153

Land
vöien

Vadn

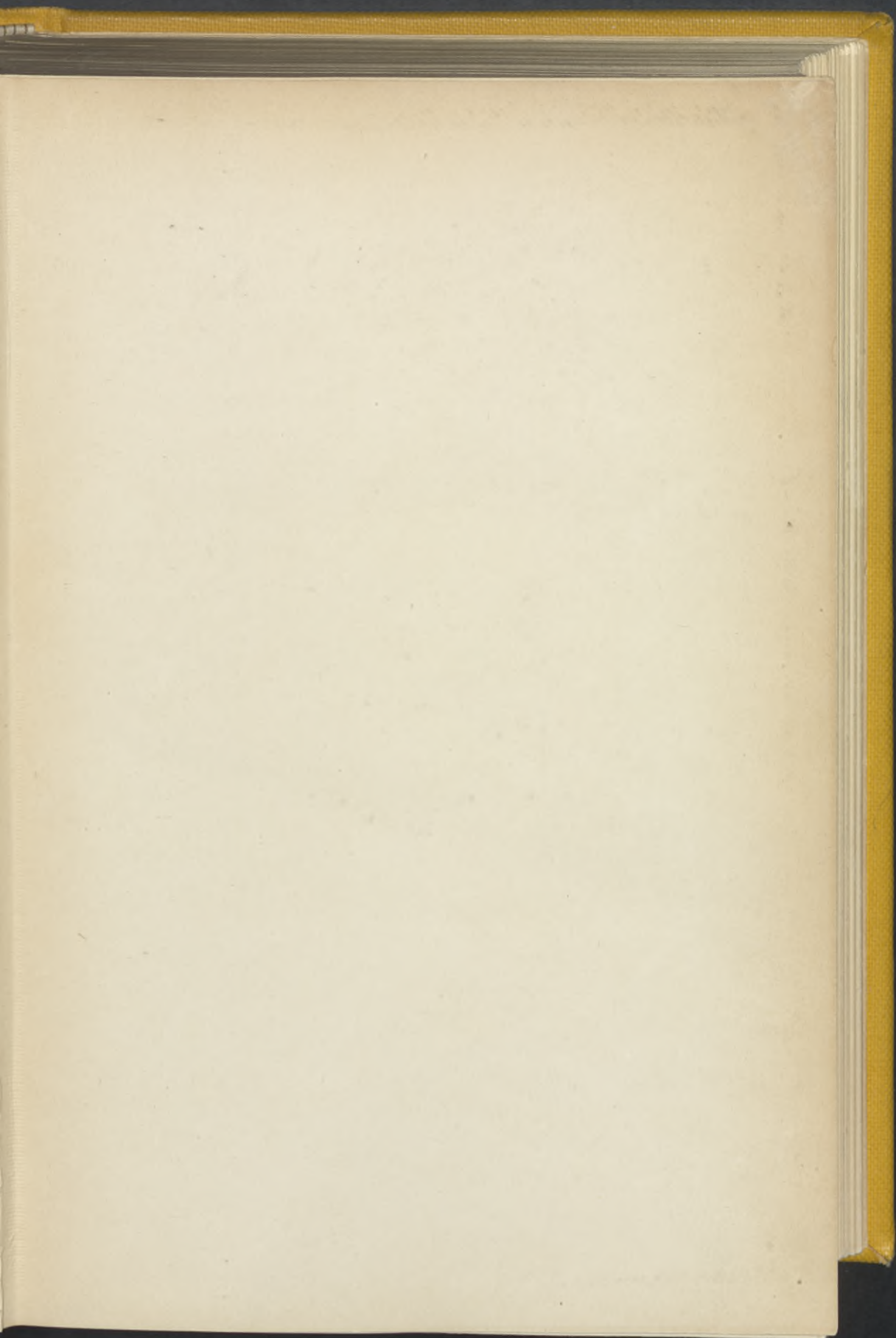
Allmänna Sektionen

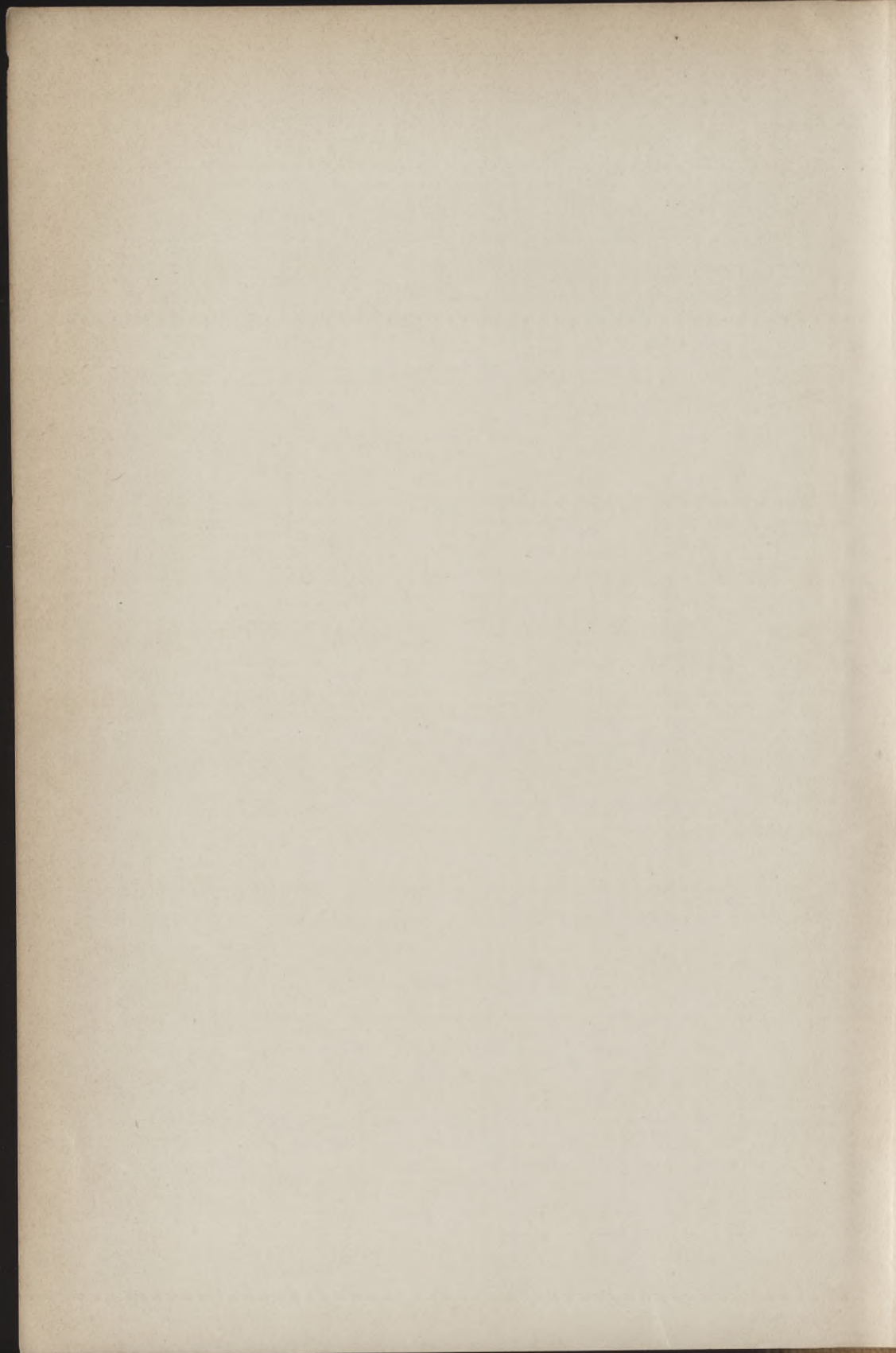
Geogr.
As.

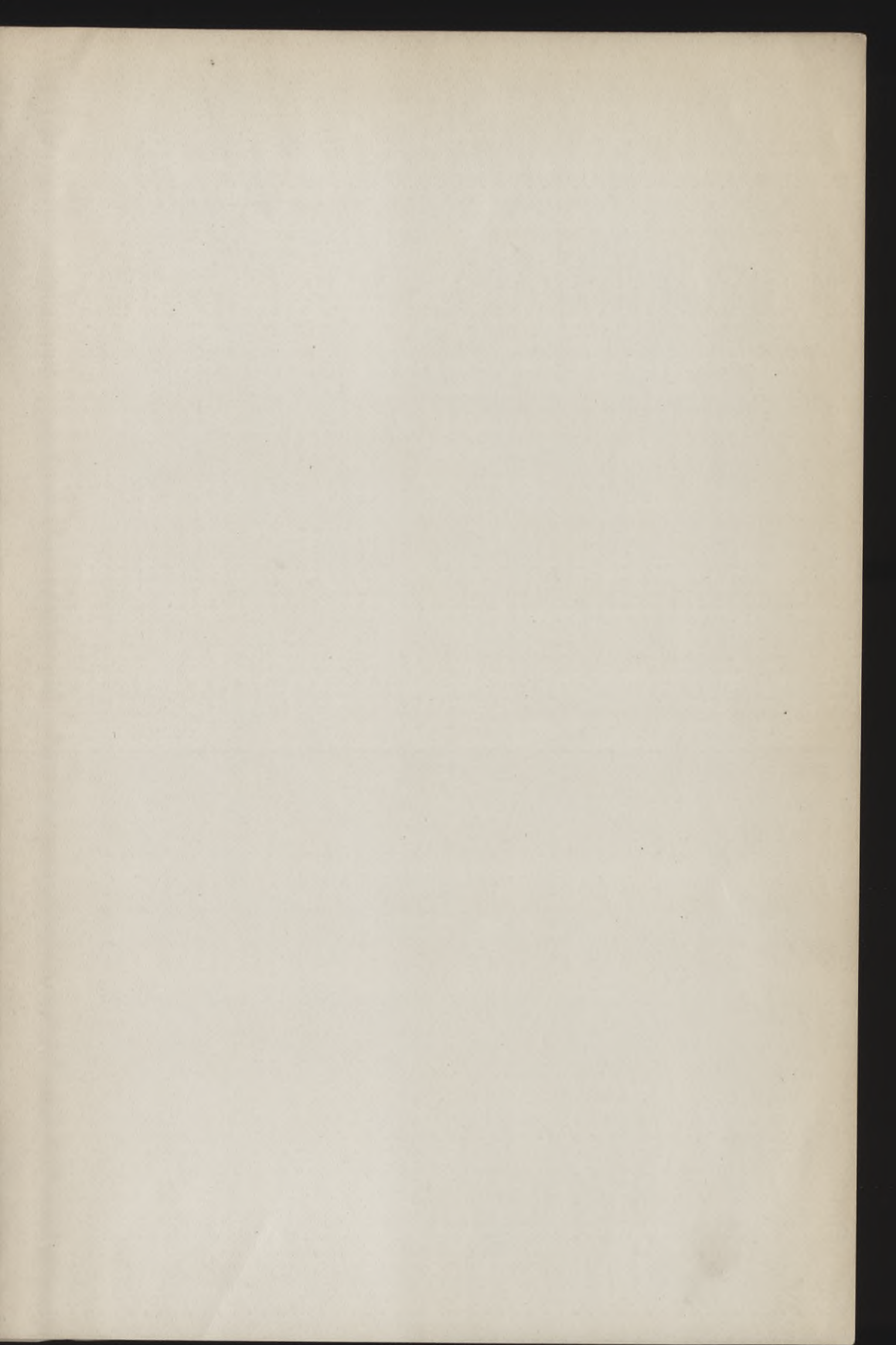
EJ HEMLÄN

Fr. 24. 1926.

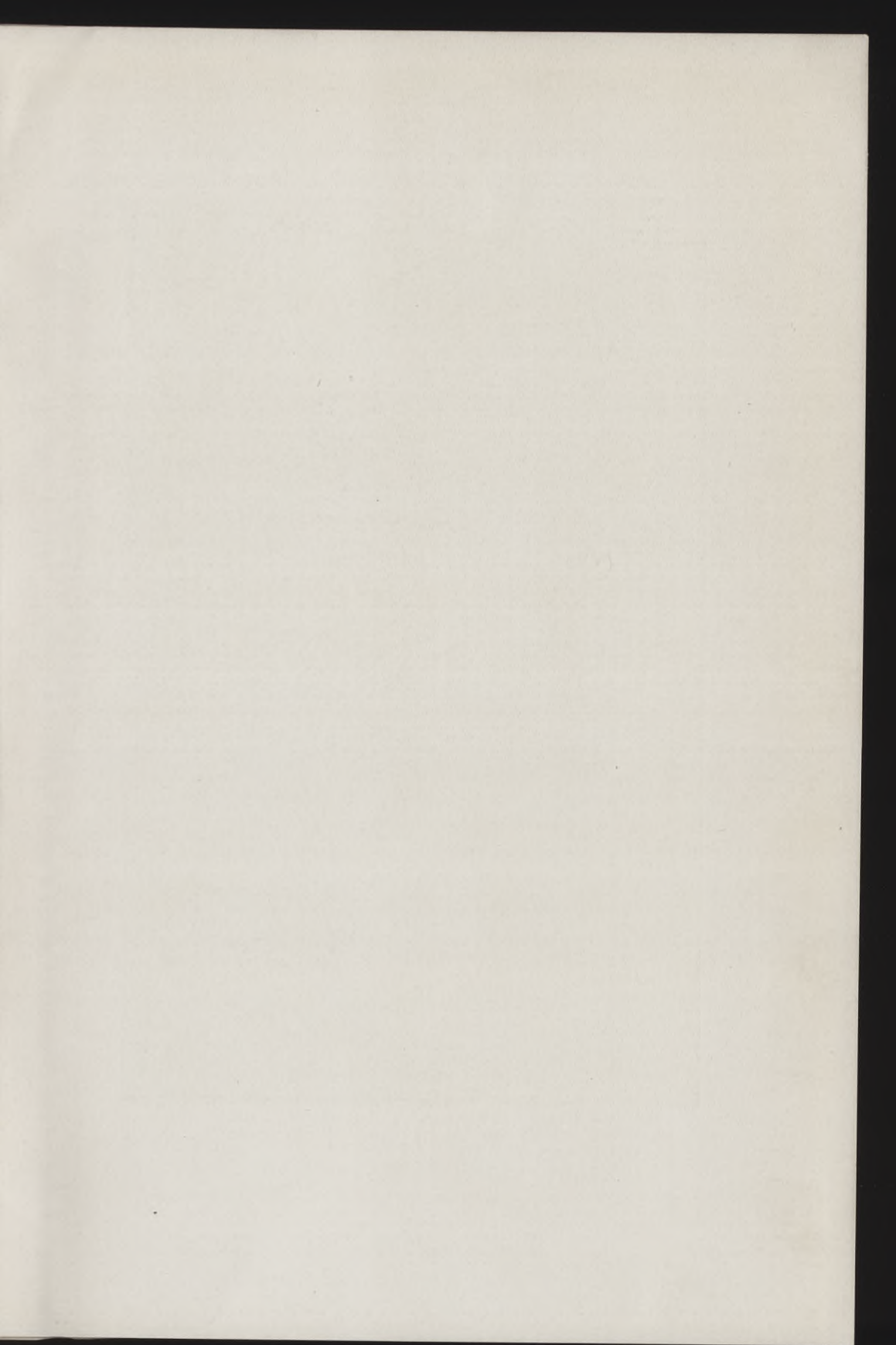
THE UNIVERSITY OF CHICAGO

ÖFVER LAND TILL INDIEN

I

IN BUCH DER BIBEL

Första—fjärde tusendet

Tatarflickor i Nakitschevan.

ÖFVER LAND TILL INDIEN

GENOM PERSIEN, SEISTAN OCH BELUTJISTAN

AF
SVEN HEDIN

MED NÅRA 100 ILLUSTRATIONER

INOM HÖG- OCH NEDREASIE

SAMT 2 KARTOR

FÖRRA DELEN

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Tatarflickor i Nakitschevan.

ÖFVER LAND TILL INDIEN

GENOM PERSIEN, SEISTAN OCH BELUTJISTAN

AF

SVEN HEDIN

MED NÄRA 300 ILLUSTRATIONER

(HVARAF 90 HEL- OCH DUBBELSIDESBILDER)

SAMT 2 KARTOR

FÖRRA DELEN

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STOCKHOLM

ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1910

Till min vän

Öfversten

SIR J. R. DUNLOP SMITH

J. E. BENTON, SENATOR

Förord.

Blotta namnet Indien är nog att sätta läsarens fantasi i brand. Han tror sig höra suset af ljumma vindar i palmer och mangoträd och han tänker på det sjudande lifvet och den eviga kampen för tillvaron under tropiska djungler. För hans inbillning framträda lysande tåg af indiska furstar, myllrande skaror af brunstekta hinduer, präktiga karavaner af elefanter, tigrar som söka undfly jägarens hämndlust, gyllne pagoder och marmortempel, hvita som Himalayas snö.

Af allt detta brusande lif och denna färgmåttade skönhet finnes icke det svagaste återsken i min nya bok. Den handlar blott om vägen till de tusen sagornas land. Och denna väg för mig genom det urgamla, det ödsliga och utlevade Persien. Nåväl, men Persien är ju skaldernas och rosornas land, där sjöngo Sadi och Hafiz sina härliga sånger, där resa sig ännu ruinerna efter Akämenidernas ståtliga palats. Ja, det är sant, men denna gång berör min väg icke en enda af de berömda brännpunkterna i Iran. De hafva skildrats oräkneliga gånger förr, allt från Herodotus, bibeln och kilinskrifterna i Bisutun, till den odödlige Marco Polo, den ridderlige Chardin, den mångbereste Houtum-Schindler, den djärfve Vambéry och den lärde Lord Curzon. Jag undviker med flit de vägar som trampats

af andras sulor. Och nu för tiden är detta icke så lätt, ty Persien har genomkorsats i alla riktningar af européer. För vägen från Trebisond till Teheran är det omöjligt. Öster om hufvudstaden går det lättare, ty där ligga routerna glesare. Den stora saltöknen korsas blott af ett par.

Den egentliga resan börjar först från Teheran, och utanför Teherans portar börjar också öken. Sedan är det intet annat än öken hela vägen till Indiens gräns. Den läsare som öfver hufvud taget har tålmod att följa med, skall i veckor och månader icke se annat än gula, bruna eller hvita ökenvidder åt alla håll. Han skall se solen gå upp från en fjärran ökenhorisont, beskrifva sin båge och sjunka bortom öken i väster. Hur gärna förlåter jag honom icke om han tröttnar vid de eviga karavanklockorna och längtar till oaserna, där han kanske för en stund vaknar från sin slummer. Men om han orkar med ända till Indiens gräns, skall han kanske harnas öfver att jag, i en tid då alla ha så brådtom, skrifvit två hela band om idel öknar.

Jag har försökt att skildra detta liflösa land så troget som möjligt — ett faktum som innebär en ursäkt för det liflösa i skildringen. I Persien reser man lika lugnt och fredligt som på landsbygden i Sverige, spännande äfventyr äro ytterst sällsynta. Den ena dagen är den andra lik och medför blott en vinst af några nya mil öfver nya ökentrakter.

Särskildt ägnade jag min uppmärksamhet åt den egendomliga form af saltöken, som kallas Kevir. För att belysa problemet om dess bildning har jag i några kapitel sammanfört de resultat till hvilka andra resande kommit och också meddelat utdrag ur deras färder.

Vid uppsökandet af det nödvändiga materialet har jag haft en ovärderlig hjälp af doktor Otto Quelle i Gotha, som skaffat mig titlar på och äfven utdrag ur flera arbeten om östra Persien. Historiken gör dock ingalunda anspråk på att vara fullständig. Mina åsikter om Marco Polos väg från Kuhbenan till Tun skola möjligen möta motstånd, men jag kan icke ändra dem.

Hur läsarens omdöme om texten än må utfalla, skall han dock erkänna att de båda kartorna äro synnerligen vackra. De äro ritade af öfverstelöjtnant A. H. Byström, som på dem sparat hvarken tid eller arbete. Den första kartan har till ändamål att gifva en öfverblick öfver hela Persien och min resas förlopp genom landet. Till grund för specialkartan ligga mina 232 originalblad, af hvilka dock ett femtiotal från Belutjistan af politiska skäl icke kommit till användning — samt därtill de nyaste engelska och tyska kartor. I Survey of India konstruerades efter originalbladen en preliminär karta i elfva blad. Efter samma original har öfverstelöjtnant Byström under det gångna året utarbetat en detaljkarta i skalan 1:300,000, som i sju blad skall utgifvas i ett senare utkommande vetenskapligt arbete. Dessa sju blad ligga till grund för den här meddelade specialkartan.

För att icke inkräkta på kartans öfverskådlighet hafva endast viktigare namn jämte alla lägerplatserna blifvit inlagda. Jag kan icke svara för andra ökengränser än sådana som jag själf gått upp eller korsat. På andra ställen, till exempel i nordvästra Kevir, äro gränserna osäkra. Förutom de stora ökenbältena finnas otvifvelaktigt många smärre; östra Persien är oändligt rikt på kevirfält; de flesta resande som besökt landet ha icke ansett nödigt att utlägga dem på sina routekartor.

Med vanlig noggrannhet har doktor Nils Ekholm uträknat de absoluta höjderna. Ett stort antal af dem äro utsatta på specialkartan för att underlätta förståendet af terrängbeteckningen.

De bergarter som här och hvar omnämnas i texten hafva på hemförda prof blifvit bestämda af lektor Anders Hennig i Lund.

På fem undantag när äro alla fotografierna mina egna. De pennteckningar som reproducerats kunna möjligen bidraga till att gifva ett begrepp om den persiska folktypen — några andra anspråk hafva de icke.

De sex färglagda bilderna äro, efter mina fotografier, utförda af artisten P. Lindroth, som af mig fått anvisningar om färgerna. Alla klichéer och kartor äro utförda på Generalstabens Litografiska Anstalt, som har stor heder af sitt arbete.

Till alla de nämnda herrarna och till min far, som, ehuru invalid och 84-årig, renskrifvit det ofta svårlästa manuskriptet, och till min syster Alma, som utarbetat registret, ber jag att få uttala mitt hjärtligaste tack.

Dedikationen är ett svagt uttryck för den tacksamhet jag är skyldig dåvarande privatsekreteraren hos vicekonungen af Indien, öfversten Sir J. R. Dunlop Smith, nu politisk adjutant hos statssekreteraren för Indien Lord Crewe.

Stockholm, 16 oktober 1910.

Sven Hedin.

I.

Strejkdagar i Batum.

Hur stormiga, upprörda och dunkla föreföllo icke Svarta havets vågor, då jag i slutet af oktober 1905 af ryska fartyg fördes öfver dem från Konstantinopel öfver Sevastopol, Jalta, Kertsch, Novorossijsk och Poti till Batum, och dock hur fredliga, gästfria och vänliga voro de icke i jämförelse med de vågor som i besinningslöst och hatfullt raseri upprörde det haf af människor, som bildar hälften af en krans kring Svarta havets norra och östra kust!

»Svätoj Nikolaj», den heliga Nikolaus, som förutom mig och ett fåtal andra passagerare, förde en väldig last till Batum, gungade som ett nötskal öfver hela berg af upptornadt vatten — jag hade knappast trott att turkarnas Kara Denis och ryssarnas Tjörnoje More kunde vara så gropigt — eller kuperadt, för att använda ett topografiskt uttryck. Redan vid Krim blefvo vi af med åtskilliga resande och bortom Novorossijsk voro blott tre man kvar i första klass, nämligen öfverste Ileschenko från Vang vid persiska gränsen, konsul Akimovitsch, på väg till sin nya post i Bajaset, samt författaren. Under sista delen af sjöfärden sågo vi icke mycket af hvarandra

— hafvet gick alltför högt, man måste vara akrobat för att taga sig fram till stora salongen, och man föredrog den horisontala positionen i sin hytt. Min glugg är belägen på babords sida; för hvarje rullning dyker den ett par meter under vattnet, men mellan dopplingarna ser jag på ett par kabellängders afstånd kustens kontur och Kaukasus' skogkrönta kammar, delvis redan snötäckta och iskallt hvita skimrande i solen.

Vi stanna en stund på redden vid Sukhum-kalé; ett par båtar, rodda af seniga abkhaser, afhämta en obetydlig last; en roddare kommer upp och talar några ord med en ung kvinna på mellandäck; hon brister i hejdlös gråt och alla försök att trösta henne äro fåfänga. Hennes man har blifvit skjuten i ett upplopp. Hon var en af tusen och åter tusen ryssinnor, som gräto i de dagarna. Hennes klagoljud skuro förtviflade och hopplösa genom stormilarna ända till resans mål.

Utanför Poti ökar stormens våldsamt, himlen är blåsvart och regnet smattrar i däck och salongsfönster, men nu hafva vi blott tre timmar kvar. Vid midnatt stampar fartyget in i Batums hamn. Hvilken bedröflig landstigning! Hällregn, kolmörker, som icke skingras af några lyktor, tyst och liflöst, inga bärare, inga droskor, och värst af allt: nyheten att all järnvägstrafik upphört sedan tre dagar. Storstrejk med ett ord, omfattande alla områden af kroppsarbete och handel.

Gynnade af mörkret vågade dock ett par djärfva hamnarbetare, mot löfte om hederlig vedergällning, taga hand om vårt gepäck, samt lotsa oss till närmaste »hotell», ett sannskyldigt röfvarnäste, fullt af lösdrifvare och pack. Om de öfverraskades som strejkbrytare, skulle de utan förbarmande bli nedskjutna, försäkrade våra bärare, och

deras ord inneburo, såsom vi sedan funno, ingen öfverdrift.

Jag var på väg till Teheran. Men hvarför i all världens namn valde ni just nu vägen genom Kaukasien, det oroligaste af alla Rysslands hörn, kan någon med skäl fråga. Jo, då jag den 25 oktober lämnade Konstantinopel, försedd med två extra pass från ryska ambassadören Exc. Zinovieff, förr minister i Stockholm, rådde relativt lugn i Ryssland och järnvägarna voro åtminstone i gång. Mitt mål var Tibet och jag hade beslutit att göra färden till Indien öfver land. Till Persiens hufvudstad stodo mig tre vägar öppna: 1) Batum—Tiflis—Baku—Rescht—Teheran; 2) Batum—Tiflis—Erivan—Nakitschevan—Tabris—Teheran; 3) Trebisond—Erserum—Bajaset—Khoj—Tabris och Teheran. Den första kände jag sedan gammalt och ville därför undvika den. Vägen till Trebisond var, enligt upplysningar, som gifvits dr Martin vid vår beskickning i Konstantinopel, nu på hösten så godt som förstörd af regn, snö och ansvällda floder, och äfven persiska ambassadören, Mirza Riza Khan, likaledes f. d. minister i Stockholm, afrådde mig från denna långa och tröttsamma färd öfver Mindre Asiens berg. Därför — och för att vinna tid — valde jag vägen öfver Erivan och borde från Batum blott ha fem dagar till Tabris och två veckor till Teheran. Men annorlunda stod det skrifvet i stjärnorna och i stället för att förkorta vägen till schahens residens, förlorade jag en half månad på Kolchis kust.

Den »Helige Nikolaus» låg kvar öfver en dag och återvände därpå med hela sin last till Odessa, och samma öde väntade alla de fartyg, som kommo sedan, vare sig

från Ryssland eller utifrån — förorsakande förluster, som måste räknas i millioner.

Vi tillbringade natten i »Versals» röfvarnäste, som hölls öppet för alla väder och vindar och där sålunda både värdar och gäster löpte fara att behandlas som strejkbrytare. Men tidigt följande morgon var det jag som travellerade öfver till hotell »Frantsia» för att få anständigt tak öfver hufvudet. Hotellet var stängdt och förbommat, luckor för fönstren, hela tjänstepersonalen hade rymt, blott värden och två pojkar voro kvar på sina platser. Ett rum anvisades mig dock — för öfrigt fick jag ansvara för mig själf, som bäst jag kunde. Trakteringen var mer än klen, vin och bröd, som fanns i förlag, samt kall stör, flera dagar gammal. Matvaror kunde icke fås för pengar, att göra upp eld var förbjudet, endast samovaren fick tändas morgon och afton. Icke ens tvättvatten bjöds; alla »sutjis», som eljes kringbära vatten i staden, hade strejkat som de andra, och jag fick tvätta mig i mineralvatten — här rådde en vattenbrist som i en öken, ehuru hafvet stormade därutanför.

På »Frantsia» bodde också en grusinsk furste; redan första kvällen blefvo vi de bästa vänner och »superade» tillsammans. Han lofvade på heder och samvete att föra mig genom Grusiens skogar och öfver Surampasset helskinnad till Tiflis — tydligen emedan han själf var en röfvarhövding, i maskopi med uppviglarna. Men jag betackade mig för tjänsten och lyckönskades därtill af mina båda ryska reskamrater, som togo för gifvet, att jag tämligen snart blifvit plundrad inpå bara kroppen, om jag antagit förslaget. Nej, här hjälpte intet annat än tålmod — tålmod hviskade det i strandbulevardens palmer och magnolikor, tålmod sjöng dyningen från

hafvet, ja en ängels tålmod fordrades det för att hålla ut i detta eländiga Batum.

Redan den första dagen, som var den sista i oktober månad, blefvo vi nödortfigt orienterade öfver läget och fingo klart för oss, att det icke var fråga om en vanlig strejk, låt vara genomförd med omutlig disciplin och stränghet, utan om en politisk rörelse af mycket allvarlig

Timmertransport på vägen till Erserum.

beskaffenhet. Staden låg som insomnad i en tung dödsdvala och med undantag af skotten från eldvapen var det tyst och tomt på dessa tråkiga gator af kullersten, där bullret från faëtoner och arbetsåkdon eljes genljuder mellan de enformiga, fula husraderna. Alla bodar och affärslokaler voro stängda med luckor, bommar och lås. En grusin, som genom en bakdörr i hemlighet sålde matvaror åt sina kunder, fick från strejkkommittén en

skriftlig påminnelse, att han var dömd till döden och följande dag skulle skjutas. Genom dylika hotelser, åtföljda af blodig handling, upprätthålles en mönstergill lydriad. Stadens borgare hålla sig inomhus, endast dagdrifvare, slödder af olika nationalitet och spioner äro ute, kvinnor synas icke alls, om icke af den sort, som tillhör dräggen. Folksamlingar och möten äro förbjudna, endast små grupper af arbetare synas här och hvar. Förgäfves spanar man efter en häst med börda, en åsna, lastad med drufvor, en fruktsäljare eller gårdfarihandlare af det slag som fyller gator och gränder i orientens städer och för hvart femte steg i berömmande ordalag utropar sina varor. Kommer en faëton körande, så är kusken en soldat med bössan nära till hands och de åkande officerare. Genljuda hästars hofslag mot kullerstenarna, så äro de beridna af kosacker, beväpnade till tänderna. Alla offentliga byggnader äro bevakade af soldater och starka patruller äro posterade både utanför och innanför bankernas dörrar. Då jag frågar min grusinska portier hvarför hotellets port är slagen i lås äfven på dagen, svarar han, att man kan bli öfverfallen och ihjälslagen när som helst, om man icke sätter sig i försvarstillstånd. Äfven här stodo några soldater, som svarade knapphändigt eller icke alls, då man tilltalade dem.

Pojkar på tio eller tolf år stryka kring gatorna; till det yttre förefalla de helt oskyldiga, men i verkligheten äro de strejkkommitténs dresserade spioner, som anteckna och angifva alla, hvilka bryta mot strejkukaserna. Till och med de utländska konsulaten hållas stängda och endast på bakvägar kan man komma åt konsulerna — åtminstone var detta händelsen med de två jag

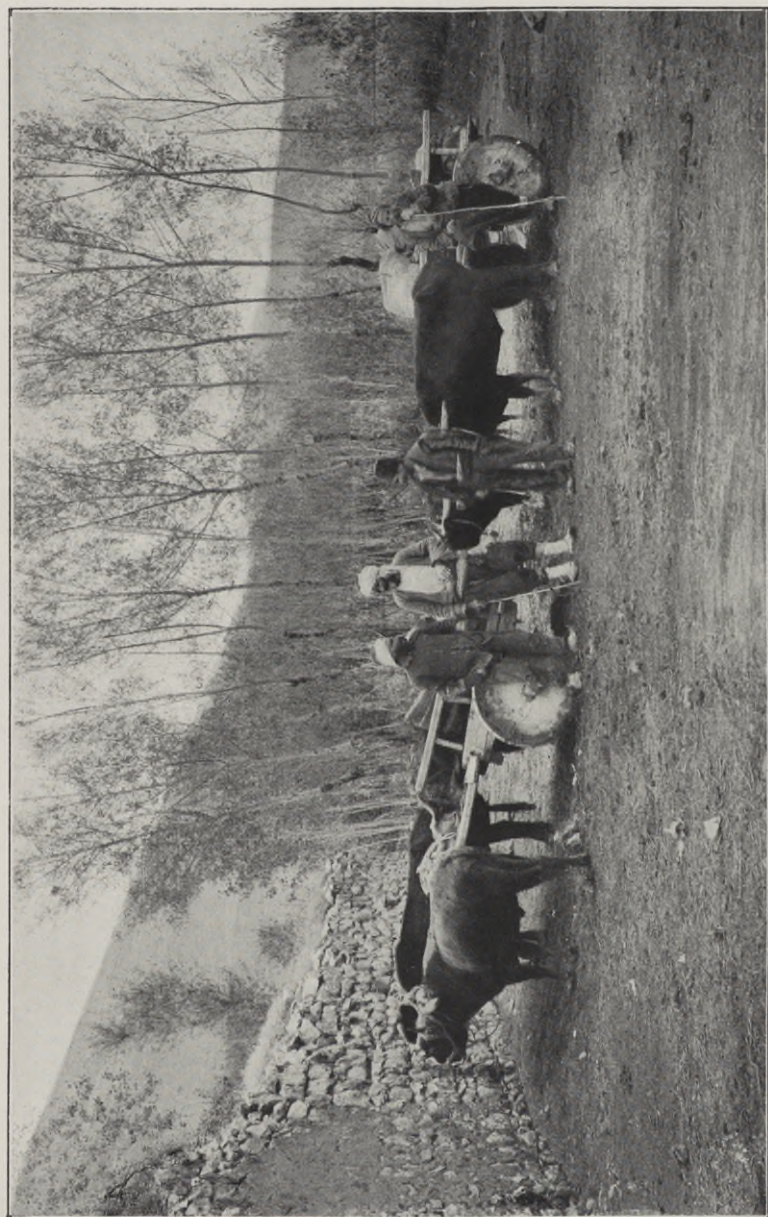
besökte. Den ene af dessa var svenska konsuln, som nyligen rest till Tiflis för att söka bot mot bettet af en galen hund — här var tydligen allting på tok. Hos Nobels väntade man att när som helst få se naftaupplagen i brand och bomber inkastade på kontoren, isynnerhet sedan man fått order att fortfarande leverera kerosin åt myndigheterna.

En köpman kan icke gå till sitt kontor; gör han det, antecknas han af spionpojckarna och blir i bästa fall af med alla sina fönsterrutor och får ett kok stryk på köpet; eller ock anmodas han i ett bref att betala en viss penningssumma om han vill behålla lifvet. Att gå till bankerna ansågs högst riskabelt — man löpte fara att plundras på hemvägen. I Tiflis' Kommerzbank gjorde jag dock en uttagning å mitt kreditiv och kom oantastad hem.

Vid sidan af den ekonomiska strejken, som, hvad järnvägsarbetarna beträffar, går ut på att få månadslönen ökad från 25 till 35 rubel — arbeta terroristerna med otrolig energi för sina egna, alltför vidtsväfvande planer. De begagna sig af det allmänna missnöjet och uppvigla de okritiska massorna i revolutionära tal vid hemliga möten. De försäkra att kejsaren är afsatt och Witte president i den ryska republiken. Folket skall nu taga makten i sin egen hand, all egendom skall fördelas rättvist, de fattiga få jord och bröd, tyranniet, själfhärskardömet och slafveriet utrotas! Dylika tal hälsas med stormande jubel af mängden, som ser guld och gröna skogar vinka i en närbelägen framtid. I hvarje mötande kan man ana en terroristledare eller hans verktyg. Man betraktar hvarandra med misstänksamma blickar — det är som om alla stadens invånare gingo

och väntade på något utomordentligt, något förskräckligt, som i ett slag skall göra slut på den gamla tidens orättvisor. I de förnämligare kaukasernas anletsdrag — de flesta grusiner i pälsmössa, lång, kring lifvet åtsittande rock med två rader patronhylsor å bröstet — läser man lätt en min af tillfredsställelse. Det gläder dem synbart att de ryska myndigheterna fått så allvarliga svårigheter att bekämpa, de hoppas och vänta på det ryska herraväldets upphörande öfver deras fordom fria Kaukasien, de längta efter ett återsken af den odödliga Schamils ärorika men hopplösa frihetskamp.

Guvernören har utfärdat förbud för hvem det vara må att visa sig ute efter klockan sex — nöjet är också tvifvelaktigt, gatorna äro kolmörka och man kan hvar som helst bli nedskjuten. Inga civila få gå beväpnade. Om terroristerna ana tillvaron af en revolver, äro de genast framme och tillägna sig vapnet för eget behof — de lära på detta sätt ha kommit öfver ganska ansevärd vapenförråd. Kosacker och soldater ha order att utan förbarmande lägga beslag på alla skjutvapen, som icke tillhöra militären. Den 31 oktober inträffade åtta mord i Batum, däraf fem soldater och en gendarm, och femton personer blefvo sårade. Fungerande polischefen öfverfölls af en skara och fick ett bösskott i pannan, men räddades af sin mösskärm. Han hade tillräcklig kallblodighet att falla af hästen och ligga som död, eljes hade han fått ett par kulor till. Ett handgemäng uppstod, som kostade tre af de anfallande lifvet, hvarjämte flera sårades. Detta inträffade vid middagstiden. Redan efter ett par dagars vistelse, fäste man sig icke mycket vid bösskotten, ehuru de gjorde ett pinsamt intryck, då de ljödo genom nattens stillhet.

Oxkärror strax bortom Trebisond.

På kvällen inträffade en våldsamt kalabalik i turkiska basaren. Ett hundratal kosacker sprängde dit i mörkret under mina fönster. Den ena salfvan efter den andra aflossades, dock mest i luften, så att endast några få sårades, hvar på platsen rensades med nagajkor. Samma afton ekade från eskadern tjugi kanonskott, dånande så att fönstren dallrade i sina ramar — en påminnelse om Rysslands makt och ett hot med bombardemang i händelse af blodigare oroligheter. Krigsfartygens strålkastare svepte hela natten öfver stadens hus; de mot hafvet vettande fasaderna belystes briljant; här och hvar blänker en turkisk minaret bländande hvit öfver mörka silhuetter. I horisontala strålar fara dessa blåhvita ljusknippen kalla och sökande öfver Batum — det är pansarbåtarna, som spänna sina spanande ögon af eld och järn i den jäsande staden. Och på detta sätt skingrades också till en del mörkret i det slocknade Batum, åtminstone i de gator som lågo parallellt med ljusstrålarna. En hvisselpipa genomskär nattens stillhet: den besvaras på afstånd och så, knappt hörbart, ännu längre bort. Förmodligen är det ordningsmaktens handhafvare som meddela sig med hvarandra.

Ett skott genljuder under mina fönster, bullret af hästhofvar dör bort, allt är åter tyst; har ännu ett människolif gått förloradt? En fredlig turk från Trebisond kom hit den 1 november, besökte turkiska basaren och var på väg till sitt nattkvarter. Ett par patrullerande kosacker redo förbi honom på kvällen och ropade »stoj», stanna! Mannen påskyndar sina steg, kanske troende att ordet innebär en uppmaning att raska på. Ett andra och ett tredje utrop förblefvo utan effekt. Nu är det så att då man ej lyder efter tredje varningen, har

kosacken order att skjuta. Genomborrad af två kulor föll turken död i gatan.

I sällskap med öfversten och konsuln tillbringade jag dagarna på bästa sätt, och ibland gjorde vi af pur nyfikenhet sena ströftåg genom de mörka gatorna — då man har en uniformerad öfverste med sig, är det icke så farligt. På aftonen den 1 november fördröjde vi oss längre än vanligt på en bänk vid strandbulevarden, hvars bädd af groft, rundslipadt grus långsamt faller mot dyningens hvita skumrand. Hafvet är eljes lugnt och några barn leka sorglöst vid stranden i bjärt kontrast mot belägringstillståndet i denna upproriska stad. Bulevarden prunkar i nästan tropisk grönska, araukarier, magnolikor och palmer framkalla en fullt sydländsk prägel. Aftonen är frisk, luften klar och ren liksom vattnet, månens skära stiger upp öfver Batum för att fåfängt kämpa mot mörkret i den dunkla staden. En och annan stjärna börjar tindra. Glödande som en eld öfver hafvets jämna horisont, har solen nyss sjunkit bortom Trebisonid, men hon har ännu kvarlämnat ett brandgult sken, som återspeglar sig i Svarta hafvets vatten. Tyst och stilla öfverallt. En ångare rör sig långsamt mot Trebisonid, dess silhuett står ramsvart midt i det brandgula återsken som dallrar öfver dyningen. En oändligt vacker och fångslande tafla, som för ett ögonblick försonar oss med tillståndet i det ogästvänliga Batum. I norr aftecknar sig Kaukasus' kam med sina snöfält, svagt och lätt som en dröm, en aning i ljusa, skära nyanser; i nordväst försvinna bergen som en förtonande töckendimma. Hafvet är spegelblankt, bergen högtidliga som andar, ej en fläkt förnimmes, staden är

som utdöd — fullständig frid omger oss i detta land, där endast människorna äro ondskefulla.

Följande dag bevistade jag en begrafning. En »gorodavoj» eller polisbetjänt hade skjutits och skulle jordas med militärisk ståt. En svag ånga af rökelse trängde ut genom den lilla kyrkans öppnade port och kom hela ceremonien att framträda som genom en mystisk dimma. Utan en blomma till prydnad stod den silfverhvita kistan mellan brinnande kandelabrar, skäggiga präster och korsjungare, som med djup bas uppstämde den gripande begrafningshymnen: »Gospodi pomiluj». Ändtligen var akten slut, och mannen, som stupat på sin post, skulle föras till grafven. Tåget sätter sig i rörelse. Först träder en andlig med ett stort krucifix, den andra bär en krans, den tredje och den fjärde balansera helgonstandar, därpå följer prästen med ett litet kors i handen och efter honom kistan, buren af högre officerare, bland dem guvernören själf, general von Parkau. Bakom bären tåga sörjande och vänner, ett kompani soldater och två musikkårer, som turvis spela allvarsdiga sorgmarscher, monotona, melankoliska och ryska, men högstämnda, gripande och härligt ljudande i den tysta gatan, där allt lif domnat bort. Sist i tåget en afdelning ridande kosacker, och på ömse sidor den gapande pöbeln, dit jag hörde. Hvem var den döde? Innebar det plötsliga afbrottet af hans lefnad försoningen för en begången dödssynd? Nej, han var bland tusenden ett offer för ett föråldradt system, som väl, liksom han, är på väg mot grafven.

Snart lämnade guvernören och öfriga officerare sina platser under kistan, som öfvertogs af kamrater till den döde. I ett gathörn väntade en vagn, guvernören steg

upp med en adjutant, och i flygande fart körde den bort, så fort, att endast säkra skyttar skulle kunnat träffa de åkande. Långsamt och högtidligt skred begrafningståget vidare utför gatan, musikens sorgetoner ljödo allt svagare och slutligen försvunno de hvita uniformerna i fjärran.

General von Parkau var älskvärdheten personifierad och ådagalade ett sublimt lugn midt i all den oro som omgaf honom. Hans charmanta maka och intagande döttrar sväfvade dock i ständig ångest för hans lif och öfvergåfvo honom icke ens då han, öfverhopad af arbete, vistades i sitt ämbetsrum. Han var en af de män som med iskallt lugn veta att stupa på sin post. Han var i högre grad än någon annan utsatt för fara, och under en storstrejk är naturligtvis hatet särskildt riktadt mot militären och ordningsmakten, de krafter som motarbete anarki och pöbelvälde.

Den 3 november inträffade äntligen en ljusning i vår fångenskap: jag vaknade af bullret på gatan, isvostschikar och arbetsåkdon voro ute, kärror, dragna af oxar, skramlade öfver kullerstenarna, vandrare, köpmän och vattenbärare voro ute, perser knogade omkring med mattor på ryggen, tatarer utbjödo sitt kram i portativa montrar, grusiner sålde drufvor, vattenmeloner och andra frukter och prisade sina varor med gälla rop, tiggare voro talrikare än eljes — alla sågo nöjda och belåtna ut, trötta som de voro på denna fåfänga »sabastovka» eller strejk. Hotellets restaurant var fylld af gäster, som vid småbord slagit sig ned på trottoaren under tälttaket för att njuta af det vaknande lifvet och rörelsen, som under dessa förhållanden föreföll mera fängslande än någon karneval. Olyckligtvis är det just i dag »prasdnik», års-

dagen af tronbestigningen, och hvad värre är — i morgon ha vi en af kyrkans stora högtidsdagar »Kasanski Ikoni Bosche Materi» och i öfvermorgon är det söndag. Nog är det otur att tre helgdagar följa omedelbart efter de sex strejkdagarna! Många köpmän höllo dock sina bodar öppna och man kunde få hvad man önskade. Hela Batum flaggade och med flygande fanor och klingande

Turkisk by mellan Trebisond och Erserum.

spel tågade garnisonen till gudstjänsten med anledning af dagens betydelse. Men det för oss viktigaste af allt, järnvägen, var ännu insvept i samma dunkel som hitills, och ingen hade en aning om när något tåg skulle afgå till Tiflis. Vål kunde vi nu åka omkring och bese den kaukasiskt levantinska utställning af olika folktyper, som rörde sig på gatorna, där skönhetspriset toges af de höga, bredaxlade, smärta grusinerna och imeretinerna

i deras klädsamma dräkter, som låta kroppens harmoniska byggnad komma till sin fulla rätt. Och väl kunde vi sitta och njuta af doften af yppig vegetation, som frodas kring dammen i Alexanderskij Sad, där i den varma luften mörkgröna cypresser afteckna sina skarpa konturer mot en fläckfri himmel.

Men för oss gällde det nu blott att komma till Tiflis, och hur vi än väntade, förblef järnvägsstationen lika död och ödslig, obevekligt bevakad af militär. Bron öfver Rion var sprängd, och linjen på flera ställen upp-rifven. Den ena kontingenten sappörer efter den andra expedierades från Batum och Tiflis för att reparera, men medan man arbetade på ett håll, refvos skenorna upp på ett annat. Då man från Kutais skickade ett stort militärtåg till Poti, urspårade det redan innan det nått sin första station. Tjugutre personer dödades eller skadades svårt. Den åverkan, som här gjorts å banan, var listig nog. Rälsen låg kvar och allt syntes vara i bästa ordning, men på en sträcka af ett hundratal saschen hade järnkramporna, som fasthålla rälsen i syllarna, borttagits. Lokomotivet och några vagnar passerade oskadda, för öfrigt gick tåget i spillror.

Under sådana förhållanden kunde vår resa till Tiflis icke bli särdeles angenäm, men vi voro fast beslutna att ändå taga oss dit. Dagligen ingingo rapporter om ingenjörstrupper, som blifvit öfverfallna af de upproriska under arbetet, och om blodiga sammandrabbningar. De första tåg som skickades till Tiflis skulle förses med stark bevakning och det berättades att fem tusen man skickats från Tiflis för att skydda linjen.

På kvällen den 4 november besökte jag åter guvernören, som förklarade att ett tåg sannolikt skulle kunna

gå om tre dagar, men att det länge skulle vara på väg och att tågombyten voro oundvikliga vid alla förstörda sträckor och sprängda broar. Till yttermera visso telefonerade han till öfveringenjören vid järnvägen och fick veta att förbindelsen mellan Poti och Kutais var klar och att man från Kutais troligen skulle kunna taga sig fram till Tiflis.

Jag beslöt ögonblickligen att fara till Poti med den ångbåt som samma kväll afgick till Odessa och guvernören hade vänligheten att förse mig med ett papper, som tillät mig att fara med första bästa militärtåg från Poti. I flygande fläng sökte jag upp mina båda ryska reskamrater, vi hunno nätt och jämnt att ordna våra saker och betala våra räkningar och komma ombord, innan ångaren styrde ut på det mörka hafvet.

II.

Röfvarlif på Kolchis kust.

I hällregn och kolmörker landade vi midt på natten i Poti. Här funnos åtminstone faëtoner. Mina reskamrater åkte in till staden, dit det är två värst från bryggan, men jag måste taga ut mitt stora bagage, 350 kilogram, och få det under tak i ett packhus, innan jag kunde följa dem. Regnet smattrade mot sufletten, det plaskade i gyttjan, helskinnade passerade vi de två Rionbroarna, men då vi åkte in på den första gatan, hejdades min vagn af kosacker, som ansågo mig miss-tänkt och icke läto mig fortsätta förr än de underkastat mig en noggrann, reglementsenlig identifikation. Alla hotell voro öfverfyllda af resande, som lågo och väntade på en tåglägenhet till Tiflis och först fram mot morgonen kommo vi öfver ett uselt rum i »Jevropejskija Nomera», ett fjärde klassens hotell, som snarare bort kallas »De asiatiska rummen». Hället af äfventyrliga grusiner är det på alla sidor omgifvet af vatten och en smal bro leder till gatan, en vanlig landsväg, här och hvar försedd med en kullersten. Lyckligtvis äro gatorna något upphöjda öfver omgifningen och försedda med diken, så att vattnet rinner af dem. Men husen på sidorna äro belägna i träsk och sjöar och

särskildt alla trädgårdar stå under vatten. Om man också icke visste det, skulle man misstänka att denna stad måste hemsökas af febrar. På sommaren regnar det mera sällan, men luften är då tung af ångor, dimmor och ljumma miasmor.

Alltnog, vårt hotell är en ö och i trädgården gå kor och beta i vatten till knäna. Huset har blott en bottenvåning, hvars golf är i nivå med marken och rummen äro därför fuktiga, unkna och murkna. Nu står regnet som spön i backen, sjöarna och träsken svälla mellan husen och göra det omöjligt att företaga äfven den kortaste promenad. Utan faëtonerna med deras rundligt tilltagna sufletter, skulle man icke kunna titta ut. Galoscher och paraplyer måste ha en strykande åtgång i denna pölstad — arma människor som äro nödgade att bo inom dess hank och stör! Hela staden Poti är dum och opraktisk. Den ligger alltför långt från ångbåtsbryggan, hvilket är högst obekvämt för resande, som anlända klockan ett på natten och ändå värre för dem som skola resa härifrån; — jag måste uppriktigt erkänna att jag ej förstår hur de bära sig åt; de måste tydligen kampera i väntpaviljongen vid agenturen bland kaukasiskt slödder, ty ångbåten ligger blott en timme, om den icke har större last, och i staden finnes intet som anger ankomst- och afgangstiderna.

Mellan staden och bryggan strömmar Rion ned mot hafvet, delad i två ansvällda armar, som passeras på tvenne träbroar, helt enkelt lifsfarliga för både folk och få. Deras plankor äro uppruttnade och mjuka som kork, anfrätta som de äro af regn och solsken om hvartannat. Här och hvar fattas en half planka och genom luckan ser man floden ringla sitt grumliga vatten. Det är ej

bra att trampa ned i sådana hål när det är kolmörkt och för öfrigt löper man fara att gå ned sig hvar som helst i denna anfrätta rутtenhet. Hur våra kuskar taga sig fram på natten är obegripligt; hästarna se väl hålen, men hjulen! I Kina och Indien äro broarna vida bättre, men en stor del af all denna uselhet fick man väl tillskrifva storstrejken.

I denna afgrundshåla vistades vi i fyra dagar, sällskapande med råttor, stora som kaniner. Vi höllo kuraget uppe och voro vid briljant humör, studentikost uppslupna. Än var det öfversten, än konsuln, som lyckats uppdrifva en sardinlåda, en korf eller en butelj rödvin och vi lefde ungefär som krigskorrespondenter under ett fälttåg, där man får hålla till godo med hvad som kan finnas i en hast. Jag hade alltid den fördelen att åter få en grundlig lektion i ryska, men de båda andra lärde sig sannerligen icke ett enda ord svenska på hela tiden.

På aftonen den 5 besökte vi ett sällskapsspektakel med dans på klubben, till förmån för stadens skola, som eljes blott har ett par hundra rubel i statsunderstöd. Här såg man en verklig profkarta på Potibor, officerare, civila ryssar, sjaskiga och urblekta till både kropp och själ — och bonjurer; grusiner, guritser, imeretiner, mingrelier, abkhaser, armenier m. fl. De flesta voro infödingar, ryssarna relativt få. Den pittoreska grusinska dansen, med sina egendomliga, hastiga och mjuka rörelser, tråddes till tonerna af en lika bisarr som entonig musik. En herre och en dam, vacker som en dag, figurera mot hvarandra; hon skrider som en älfva ljudlöst öfver golfvet, dansande på tåspetsarna, som hon förflyttar med en otrolig hastighet — man ser ej att

hon rör benen eller fötterna, hon tyckes glida sakta framåt, hållande händerna i sidorna, och förande hufvudet graciöst och nobelt som en drottning öfver Kaukasien. Kavaljeren följer henne under lockande och inbjudande rörelser, hon viker alltjämt undan, afböjande. Åskådarna klappa händerna och hålla takten och egga de dansande till ökad fart och uthållighet. De roade sig så godt de kunde, stackars arma människor, som deporterats till Poti, men deras dans var ståtlig att åse och i jämförelse med den äro de europeiska danserna inga konstverk af plastisk grace. Karaktäristiskt för en sådan äkta rysk sobranje-afton är det högljudda skränet vid buffeten, klingandet af glas, bräddade med rödvin, öl eller vodka, den förskämda och öfverhettade luften, de hermetiskt stängda fönstren, som snålt skilja oss från hösten därute.

Den 6 november blefvo vi ordentligt väckta af det vildaste hällregn med åska och blix. En åskskräll var så häftig att öfversten ryckte till och utropade: »en bomb!» Himlen var betäckt med hopplöst kompakta moln, som kommo dragande öfver Poti likt blygrå och mörkblåa vålmar, urladdande skur på skur så att insjöarna alltjämt ökades i omfång. Vi åkte ned till hamnen och sågo vågorna vräka öfver molen. Här lågo fem ryska fartyg med full last, men döda och öfvergifna, då ingen finns som vill lossa och varorna ej kunna föras vidare. Hela berg af lårar, säckar och balar ligga uppstaplade vid hamnen, utgörande 500 godsvagnars last. En stor del däraf är mjöl och socker, som blifvit totalt förstördt och flutit bort, till stor förlust för herrar köpmän och förlustelse för de strejkande arbetarna.

Stationschefen i Poti, Lopatin, gift med en älskvärd svenska, var den enda järnvägstjänsteman, som stannat

på sin post, då alla andra strejkade; men han lefde också i ständigt belägringstillstånd och var hotad till lifvet — hans hustru var rörande i sin oro för hans säkerhet, och hon hade goda skäl därtill, sedan fyra stationschefer blifvit mördade mellan Poti och Tiflis. Lopatin rådde oss att vänta, han trodde att starka militärtåg skulle komma från Tiflis inom ett par dagar, och till Samtredi kunde han befordra oss när som helst, så långt var banan klar.

Vid middagstiden den 8 november gjorde jag min vanliga visit hos Lopatin. En soldat visade mig till ett närbeläget packhus, där järnvägsarbetare hade ett möte, som redan pågått i öfver fyra timmar. Det var ganska uppfriskande att åhöra deras högpolitiska öfverläggningar. Där framställdes, försvarades och applåderades de mest absurda förslag till delning af all egendom och makt. Min vän Lopatin var utsatt för ett våldsamt angrepp, emedan han ej deltog i den allmänna strejken och en oförskräckt gynnare föreslog att utan vidare aflifva honom. Men han togs i försvar af en annan talare, som påminde om att Lopatin alltid varit vänligt stämd för arbetarna. Vid mötet uppträdde en gammal strejkbrytare, som visade ett lakoniskt hotelsebref han mottagit — en ritning föreställande en likkista, men han försäkrade att han icke lät skrämman sig af sådant. Sist talade ett par grusiner på sitt hemlands tungomål, hvaraf jag ej förstod andra än adopterade ord, såsom revolutsij, liberalnij parti, politika, autonomia, socialdemokrati m. fl. lika trefliga som innehållsrika begrepp. Ju mera talen voro späckade därmed, desto kraftigare ljödo hurra- och bravoropen, som ibland voro rent af bedöfvande, ehuru de arma männen, som stått här i fyra timmar, borde ha

varit trötta. Det var mörkt och kvalmigt i packhuset, hvars golf var halmbeströdt; blott de åhörare, som stodo närmast de båda ingångarna, voro belysta, de öfriga försvunno i nästan underjordiskt dunkel. Publiken var blandad, vilda kaukasiska typer, hetlefrade ryssar, armenier och tatarer. Diskussionen var ännu minst sagdt liflig då vi lämnade mötet och man kunde icke enas om någon annan resolution än att icke arbeta.

Lopatin hade föga hugnesamma underrättelser att gifva oss denna dag. Den revolutionära rörelsen tycktes urarta till inbördes krig. En styrka af 150 kosacker hade af ett par tusen väl beväpnade grusiner blifvit omringad vid Obsurgeti. Den lilla styrkans ledare sökte bringa bud till Batum med begäran om hjälp. Ryttaren kom aldrig fram. Ännu en skickas och fångas; en tredje och en fjärde försvinner. Den femte budbäraren, en musulman, lyckades, krypande i skymningen, bryta cerneringen och helskinnad taga sig fram till Batum. Nu hade man just skickat ett par hundra man från Poti med fyra mitraljöser till undsättning. Min vän öfversten ansåg deras uppgift förtviflad, då de hade att forcera trånga pass och defiléer, där de kunde beskjas uppifrån af spridda, i skogen maskerade skyttar och där de hopplöst skulle plockas en efter annan, utan att kunna försvara sig. Under tiden öfverföllos oupphörligt de små sappörstyrkor, som reparerade olika sektioner af banan och hvarje attack kräfde några soldaters lif — ett verkligt guerillakrig!

Emellertid rådgjorde vi om de vägar, som stodo mig öppna — eller snarare stängda — till Teheran. Att vänta tills trafiken öppnades å linjen Poti—Tiflis—Erivan ansågs hopplöst, isynnerhet sedan banan hitom Samtredi åter

blifvit upprifven. Hur vore det att fara öfver Novorossijsk, Vladikavkas och grusinska härvägen eller till Petrovsk och Baku? Nej, sannolikt rådde äfven där strejk. Öfversten föreslog att vi kunde rida från Batum till Artvin och Kars och vidare på gränsen till Erivan, men några grusiner afrådde oss på det bestämdaste därifrån, emedan vi kunde vara alldeles säkra på att bli plundrade af rövvarband, som just i dessa oroliga tider voro mera verksamma än någonsin. För lifvet vore det väl ingen fara, men hvad vore jag värd utan mina instrumentkistor och min reskassa! Att komma som en utplundrad tras-hank tillbaka till Batum hade väl varit pittoreskt och äfventyrligt, men jag hade icke tid till några halsbrytande experiment.

I en hast fattade jag mitt beslut att på ett eller annat sätt vända ryggen åt denna ogästvänliga kust, styra kosan till Trebisond och taga vägen öfver Erserum, Bajaset, Khoj och Tabris till Teheran. Äfven denna väg är osäker, men trygg i jämförelse med Kaukasien; den skulle kräfva tre veckor längre tid än vägen öfver Erivan, men jag skulle få tillfälle att lära känna turkiska Armenien, Mindre Asiens berg och det stolta Ararat.

Det gällde alltså blott att taga sig till Trebisond med någorlunda klara papper. I Konstantinopel hade jag ej träffat några förberedelser i den vägen — det behöfdes ju ej, då jag aldrig tänkt beröra asiatiska Turkiet. Lyckligtvis hade svenske ministern, baron Ramel, gjort mig bekant med utrikesministern Tefvik Pascha och storvesiren Ferid Pascha, de kände mig alltså och visste att jag ej var farlig för halfmånen och höga porten.

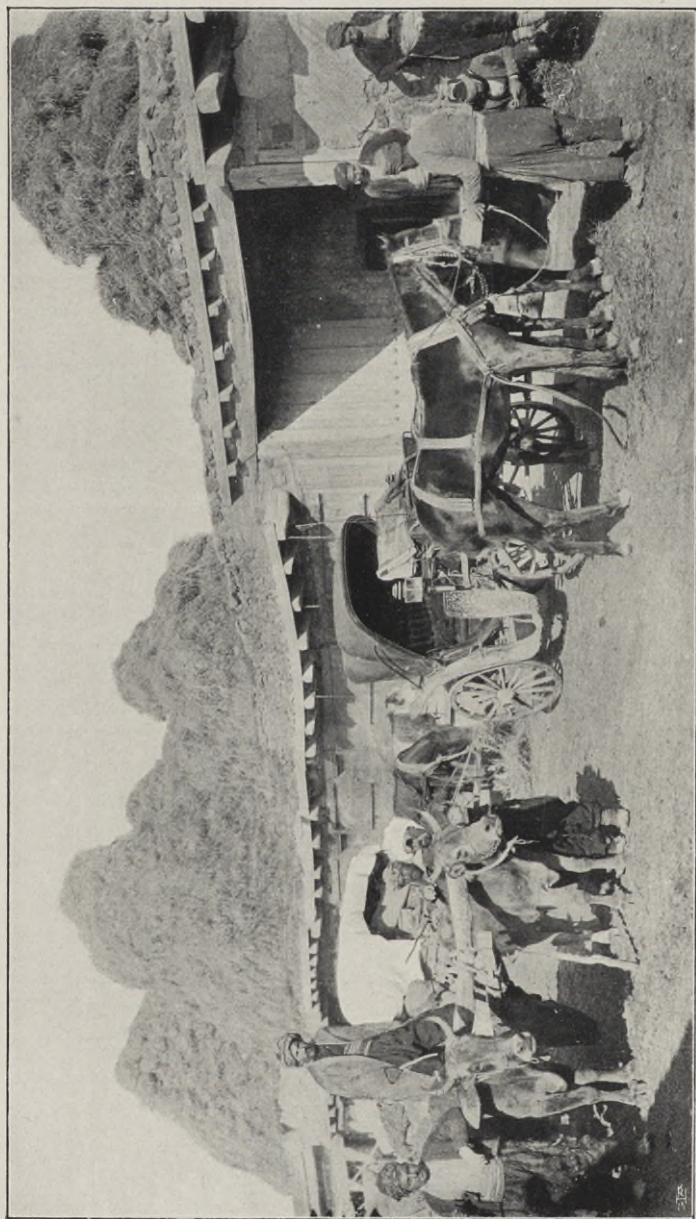
Jag skyndade till ångbåtskontoret i Poti för att få veta när nästa båt skulle gå till Batum. Agenten hade

ingen aning därom, han mottog icke längre några telegram och trodde att trafiken upphört på grund af alla strejker. Medan vi talade, anmälde en tjänare att ångaren Alexej just löpte in i hamnen! Vi skyndade ned. Kaptenen, en skämtsam sjöbuss, berättade om ohyggligheter i Odessa och andra städer. Han skulle ligga kvar öfver natten för att gå in i Batums hamn vid dagsljus, och sedan jag fört hela mitt bagage ombord, hade jag sålunda god tid att för sista gången intaga middag med mina båda ryska reskamrater, som ämnade försöka sin lycka öfver Novorossijsk. I skymningen gick jag ombord och gjorde bekantskap med fartygets enda passagerare, en dansk kosacköfverste af kolossala dimensioner och, enligt hvad han själf försäkrade, vägande 9½ pud, (152 kilo) — nära hälften af hela mitt bagage, samt en grekisk köpman, som blifvit plundrad på tolf godsvagnar varor på vägen från Poti till Tiflis. Samtidigt fingo vi veta att ny storstrejk utbrutit i Batum och att tillståndet där nu var värre än någonsin. Guvernören hade försatt fästningen i krigsberedskap och dess bemanning var fulltalig, sedan de upproriska hotat att löpa till storms. Flera salfvor hade aflossats utåt hafvet för att visa att man var beredd på det värsta. Dagligen inträffade upplöpp och mord på gatorna och ingen gick säker.

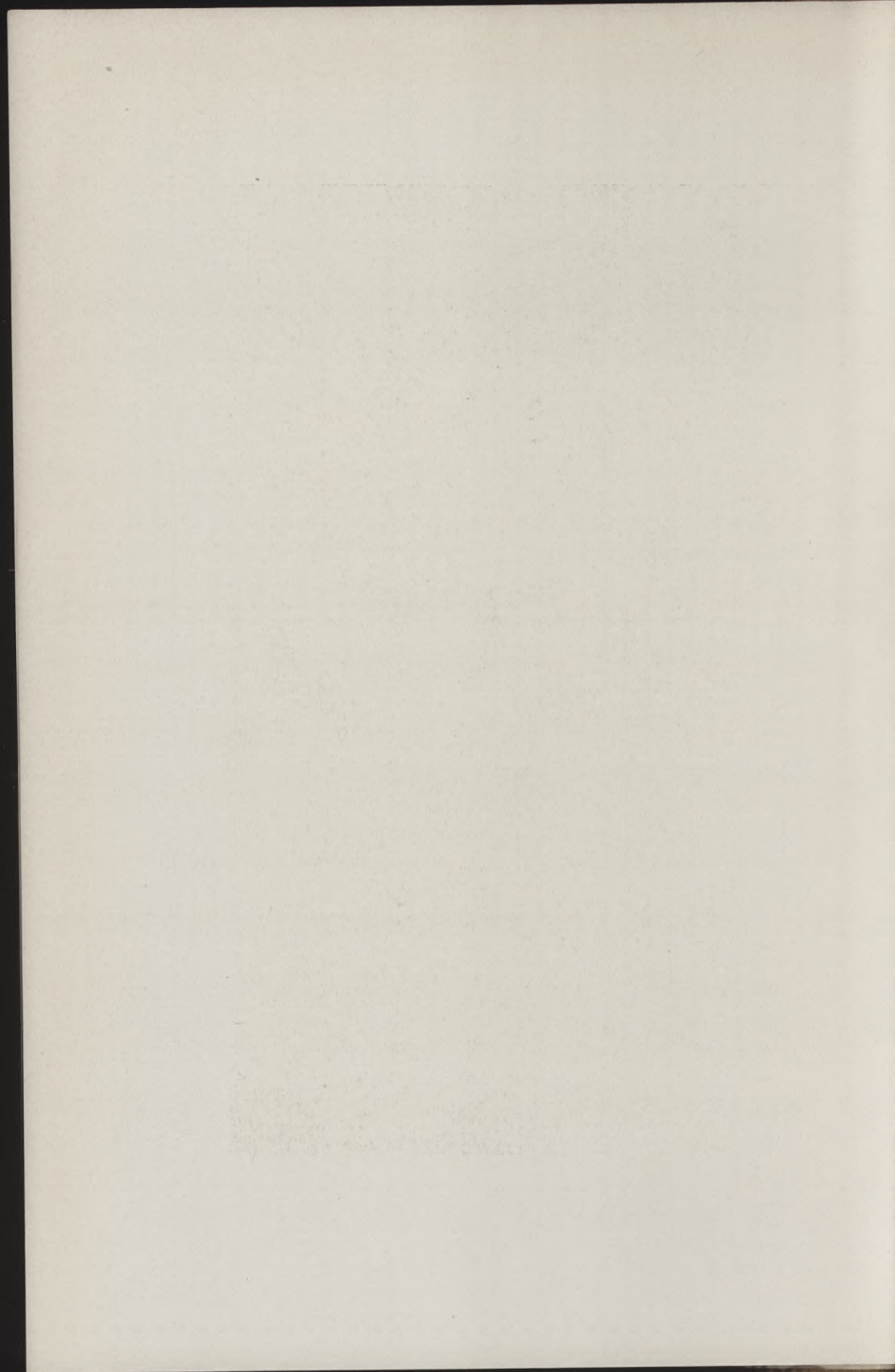
Den 9 november. Äntligen var befrielsens timme slagen, jag skulle få lämna ryskt territorium och begifva mig till mera lugna förhållanden — bland turkar, armenier och perser. Afgångssignalen väcker mig, maskinen arbetar och Poti försvinner bakom oss. För andra gången är jag på väg söderut mot Batum, utan att ha en aning om hur och när jag skall kunna lämna detta näste. Kaptenen föreslår mig att söka hyra något utländskt

fartyg, som ligger sysslolöst i Batum och med nöje åtager sig min vidare befordran. Han tror att det skall gå till fem hundra rubel och jag anser priset måttligt då det gäller att komma helskinnad ur ryska hamnar. Det vore i alla händelser originellt att navigera eget fartyg på Svarta hafvet och jag hade redan i andanom beslutit att inbjuda hvem som ville följa med, turkar och armenier, som längtade hem, européer som ville bort, dagdrifvare, röfvare och pack — det skulle bli en brokig argonauterfärd vid Kolchis kust. Alltid borde jag kunna få tag i någon liten turkisk kustångare, eller i värsta fall hyra en skuta under halfmånens vimpel, af den sort, som för billigt pris för varor och folk, hvilka ha godt om tid, från stad till stad utmed Mindre Asiens kust ända bort till den Anatoliska västern. En sådan färd kan vara riskabel i nordlig storm, men den är omöjlig när vädret, såsom nu, är kaflugnt. På en vecka fick man väl allt bereda sig, men jag skulle låta rengöra skeppet från ohyra och slå upp ett tält på akterdäck och segla sakta emot solnedgången.

Vi glida in i Batums hamn, där många fartyg ligga sysslolösa, staden badar i sol och ter sig helt fredlig och förnöjd. Hur länge skall jag behöfva stanna där? Under normala förhållanden anländer just på torsdagen en af österrikiska Lloyds båtar och afgår åter på fredag kväll, men nu får jag veta att de flesta utländska fartyg under strejken icke gå längre än till Trebisond och att jag måste vänta i Batum tills om måndag en vecka, i hela elfva dagar, då en rysk båt går till Konstantinopel. En agent kommer ombord och berättar att arbetarbefolkningen proklamerat oförsonlig storstrejk på grund däraf att militär sammandragits till Batum. Förr än denna af-

Ett rastställe på armeniska högländet.

lägsnats, återupptages intet arbete. Man fordrar att vakterna skola borttagas från bankerna, att fästningen skall evakueras, ja, man hotar med allmän massaker bland Batums borgare, om man icke får sin vilja fram. Det säges att borgerskapet ämnar på en engelsk ångare rädda sig till turkiska kusten. Alla hotell äro stängda — ljusa utsikter — man kan ju icke drifva omkring på gatorna heller, och jag står just och undrar om jag skall slå mig ned i Nobels kontor eller vända mig till guvernören, då »Alexej» sakta stryker förbi en österrikare »Saturno», på hvars däck den grekiske köpmannen igenkänner österrikiska Lloyds agent och i förbifarten ropar till honom: »När går ni, och hvart?»

»Om två timmar till Trebisond!»

Dessa ord verkade på mig som en elektrisk stöt. Här gällde det till hvarje pris att hinna med — och jag hade inga papper till Turkiet. Jag rusar till fots — droskor funnos naturligtvis icke — till österrikiska konsulatet, till polisstationen, där jag får en rysk visa på mitt pass, till ryska ångbåtskontoret, till österrikiska Lloyds kontor och får där, som en kalldusch, den upplysningen, att »Saturno», enligt en rysk polisförordning, ej har rättighet att medtaga passagerare. Jag besvär agenten, en herre, hvars nationalitet är outgrundlig, vid alla underjordens makter att låta mig följa med. Han mjuknar upp och lofvar att söka utverka särskildt tillstånd hos polisen, men han råder mig att raska på, ty det är blott en halftimme tills fartyget går. Vägrar polisen, får jag finna mig i mitt öde. Nu skyndar jag ned till bryggan och kastar i förbifarten en afskedsblick på mitt gamla fängelse, hotell Frantsia, där alla fönster äro förstängda med luckor.

Hur skall jag få mitt tunga bagage ombord på österrikaren, det finns ju icke en katt som arbetar i denna eländiga hamn! »Alexejs» kapten är en hedersman; han låter sänka en af sina båtar från devertarna och inom några minuter ser jag mitt dyrbara bagage sväfva mellan himmel och vatten och stufvas i jollen, där jag öfverst på en kista tar plats och i den höga dyningen från norr af starka armar ros fram till »Saturnos» fallreps-trappa, just i det ögonblick då afgangssignalen ljuder. »Ro på för brinnande lifvet, ni får tio rubel i dricks, om ni i tid bringar mina kistor ombord.» Båten lyftes och sänkes af dyningen, det blir ett akrobatstykke att få det tunga bagaget öfver till »Saturnos» plattform. Just då visar sig kaptenen, en råbarkad, väderbiten sjöbuss, och ber mig ordagrant, att dra åt h—e! Jag frågar höfligt hvad han menar.

»Här medtagas inga passagerare, ge er af!» ryter han och går sin väg. Begagnande mig af hans frånvaro, låter jag matroserna bära upp bagaget på däck, ger dem den utlovade belöningen och ber dem så fort som möjligt lägga ut från »Saturnos» trappa, och hade alldeles klart för mig att man nu endast med tillhjälp af lyftkranen skulle få mig öfverbord igen. Jag anade en hetare sammandrabbning, då sjöbjörnen, tvärsäker och dryg som en diktator, kom stöflande öfver däck och röt:

»Jaså, ni är kvar; jag har folk att sätta er i land igen.»

»Mina papper äro klara,» upplyser jag.

»Låt mig se dem!» Han tittar på passet och öfriga lappar och utbrister: »Nåväl, ni har rättighet att följa med, men ni har ingen visa från turkiske konsuln och

släpps inte i land i Trebisonod, men det är värst för er själf.»

»Kommer jag bara till Trebisonod, så reder jag mig nog. Hufvudsaken är att slippa helskinnad från Batum. Jag har telegraferat till svenske ministern i Konstantinopel och är nog redan varskodd i Trebisonod.»

I mitt stilla sinne såg jag en hel rad af trakasserier med turkiska tullsnokar, som just nu borde vara nogräknade med fartyg från det oroliga Ryssland, men jag höll god min i elakt spel och svarade lugnt: »Geografiska undersökningar,» då kaptenen frågade efter ändamålet med min resa.

»Det är onödigt,» tyckte han, »mycket bättre att samla frimärken, det gör jag.»

»Då kan jag stå till tjänst med några persiska som jag köpte från en grek i Batum; vill ni se dem?»

»Naturligtvis!» Han lägger undan dem han icke har och frågar om han kan få köpa dem.

»Nej, men ni får dem till skänks som ett minne af mig.» Inom fem minuter voro vi vänner för lifvet, »Saturnos» kapten och jag, en förstklassig däckshytt ställdes till mitt förfogande, biljetten betalades med sex rubel — jag hade räddat 494 rubel och tio dagar — ett par turkar, som ej hade ordentliga pass, kördes i land och ångaren gled ut ur hamnen, lämnande en hvit och ljusgrön strimma af skum bakom sig. Med en känsla af befrielse och välbehag såg jag Batums fasader, minareter och kyrkor sjunka under horisonten och framför oss, i sydväst, förtonade Mindre Asiens kust i ett oändligt fjärran.

Mitt ekipage på vägen från Trebisond.

III.

Trebisond.

»Saturno» är egentligen ett sämre lastfartyg från Triest, en gammal låghalt kamel i jämförelse med de präktiga ryska båtarna från Odessa. Men jag välsignade detta fartyg, som pustande och stånkande förde mig till friheten, till turkarna, till hundturkens land, där man i dessa dagar, så underligt det än kan låta, gick säkrare än hos ryssen. Båten angjorde Batum på morgonen, men vände genast då den fann, att där intet var att göra. Den kvarlåg blott ett par timmar och just de timmar, då jag behöfde dess hjälp. Nu återvände den till Trebisond för att lasta och skulle lyckligtvis kvar-

stanna ett par dagar, så att jag mer än väl skulle hinna att ordna mina angelägenheter.

Klockan sex intogo vi middag i aktersalongen på tre man hand, kaptenen, jag och en gammal turkisk herre. Hafvet är stilla, månen lyser gladt mellan lätta moln och tecknar en blänkande gata i Svarta hafvets spegel. På ömse sidor om skumstrimman akteröfver synas hela stim af tumlare, som mjukt och elegant göra små volter öfver vattenytan och i timal följa fartyget i afvaktan på föda. Man skönjer tydligt tumlarens mörka rygg under det klara vattnet, då han stiger upp från djupet för att göra sin båge i vattenbrynet och låta sin rygg blänka till som metall i månskenet. Luften är mild, ej den svagaste bris krusar dyningen. Vi äro nu ganska nära under land, bergen bilda en blågrå silhuett under månen; öfver de mörka höjderna tronar här och hvar redan snötäckta fjäll.

Sent på kvällen sjunker »Saturnos» ankare utanför den lilla kuststaden Rize, hvars ljus glimma i en liten insänkning i bergens kontur. Den blanka dyningen brusar entonigt mot stranden, fartyget lyftes och sänkes långsamt, rodret slår och slår så att hela skroftet darrar, något, som ej bör påskynda lättsöfdas insomnande.

Följande morgon kunde vi i uppbrottets timme njuta af det pittoreska panorama Rize och dess omgifvande höjder erbjödo. Stadens »centrum» tyckes vara strandvägen, där de hvita tvåvåningshusen med röda tegeltak, sluttande åt fyra håll, ligga tätast. Här äro flera båtar uppdragna på land, mest smärre fiskebåtar, men äfven större segelbåtar med en eller par master; några sådana äro äfven förankrade på reddan och en hel flottilj af småbåtar äro ute på fångst ett par kilometer från kusten.

Ju längre från strandvägen, desto mera spridda ligga husen, de synas dock ända upp till kammarnas krön, där de sväfva som svalbon bland grönskan och vetta sin norra fasad utåt hafvet; från de högsta måste utsikten vara storartad — men besvärligt att knoga dit upp. Och den täcka taflan är infattad mellan höga bergsmassiv, klädda med bländhvita snöfält.

Nu styra vi västerut. Denna kust, som jag följt två gånger förr, 1886 och 1890, är ganska enformig, en följd af höjder med tämligen brant fall ned i hafvet, sällan afbrutna af lågland, men ofta af dalmynningar. På sluttningarna och vid stranden synas enstaka gårdar och skogen afbrytes, äfven högt upp på sluttningarna, af små åkerlappar. Från en och annan skorsten stiger en gråblå rökpelare. Tre timmar förgå. En ensam seglare längtar efter vind. Bergen äro lägre än hittills, vi nalkas åter kusten och hålla rakt på det efterlängtade Trebisond, som dock icke synes ännu, då luften är töckenhöljd. En stund senare framträder östra fronten af den amfiteatraliskt byggda staden med dess väldiga bergspuckel till bakgrund och dess branta promontorium. Två ångare ligga förankrade; en svärm af roddbåtar styr ut mot »Saturno»; det liknar en regatta, en kapprodd; vattnet forsar kring den trubbiga fören på dessa brokigt målade båtar med sina breda bänkar och stora halfdäck i för och akter och sina med tyngder i handtagen balanserade åror. Deras besättningar äntra uppför fallreps-trappan och sedan är det ett stim och spring ombord.

Sent omsider uppenbar sig agenten och råder mig att dröja till följande morgon — efter skymningens inbrott får ingen gå i land. Men jag betackar mig och försedd med en handväska, låter jag ro mig till tullpavil-

jongen. Här råkade jag i händerna på en skara uniformerade turkar, som gestikulerade, pratade ikull hvarandra, funno mitt pass högst otillfredsställande och slutligen efterskickade en polisofficer, som behandlade mig ungefär som om jag kommit från pestsmittad hamn. På djaggataisk turkiska, redogjorde jag för de växlande öden som mot min vilja fört mig till Trebisond, framhöll min bekantskap med Tevfik Pascha, Ferid Pascha och den store Osman Pascha — Allah signe hans själ! — och flera andra hederspaschor, och berättade att jag till och med dinerat vid Abdul Hamids bord i Jildiskiosken. De blefvo allt längre i ansiktet, men intet imponerade dock mera än min nära bekantskap med Temir Basch, Karl XII, och det var icke första gången hans namn räddade mig i Orienten. Jag fick lof att tillbringa natten i land, sedan handväskan genomsnokats ända till tandborsten och ett par romaner af Daudet och Coppée, samt en karta öfver Persien tagits i beslag för att undersökas i censuren.

En stund senare satt jag och språkade med franska konsuln, den älskvärde M. Colomb, som rådde mig att icke hämta mitt bagage från ångbåten förrän svar ingått från Konstantinopel på mitt senaste telegram, ty tullen är förskräcklig och lägger beslag på allt misstänkt och finner allt, som den icke begriper, misstänkt. Han rådde mig också att icke resa till Erserum utan eskort, ty vägen var alltför osäker och ett par kapusinerfäder hade helt nyligen blifvit plundrade då de återvände från Erserum.

Det gamla Trapezus var en af grekerna i Sinope i sjunde århundradet före Kristus grundlagd koloni, och staden, som sålunda äger förnäma anor, har genom årtusenden genomgått de mest växlande öden ur hand och i hand bland folk och furstar som vuxit, blomstrat

och försvunnit från skådebanan. På Hadrianus' tid fanns ingen stad vid Pontus Euxinus som i storlek kunde täfla därmed och Trebisond har också varit hufvudstaden i ett kejsarrike. Innan ryssarna eröfrade Kaukasien och anlade den transkaspiska järnvägen mellan Batum och Baku, var Trebisond ändpunkten på den viktigaste samfärdslinjen mellan Västerlandet och Persien, men i våra dagar för den, liksom handelsvägen öfver Erserum och Tabris, till följd af den ryska konkurrensen, ett tynande lif. Dock är turkarnas Tarabusun, grekernas Trabysos, fransmännens Trébisonde, italienarnas Trebisonda, tyskarnas Trapezunt, Trabezon, Trabizun, Tirabson och allt hvad den kallas, denna Prinsessans af Trebisond stad, äfven nu säte för en generalguvernör och anses vara den viktigaste handelsstaden i asiatiska Turkiet, näst efter Smyrna. Bland dess tätt hopgyttrade mosaik af trähus reser sig en gammal borg på udden och om kristna tider vittna ännu en mängd kyrkor, som efter den turkiska eröfringen förvandlats till moskéer. Åtskilliga moderna kyrkor finnas äfven och amerikanska och katolska missionärer och ett nunnekloster med flickskola. Befolkningen sades nu uppgå till 60,000, turkar, greker, armenier, laser och främlingar, ehuru denna siffra sannolikt är öfverdrifven. Frankrike, Persien, Ryssland, England, Amerika och Österrike hålla konsuler i staden. Under nu rådande oroligheter i Kaukasien och särskildt på grund af järnvägsstrejken, kunde Trebisond glädja sig åt ett tillfälligt uppsving, i det att varor, som förvägrats lossning i Batum, till stor del togo vägen öfver Trebisond och Erserum. Men äfven under normala förhållanden införas till Persien manufaktur- och bomullsvaror, tyger, ylle,

te, silfver, sammet m. m.; och från Persien mattor, schalar, siden, russin m. m.

Då jag i mörkningen gjorde mig hemmastadd i hotell de Suisse, hållet af en ung fransyska, gift med den hygglige greken Polikandrioti, hörde jag de gamla välkända ljuden af kamelklockor klinga under mina fönster — det var en karavan, som bröt upp till sin första nattliga

En man af eskorten.

station på den långa vägen till solens och lejonets land. Då tändes också lamporna kring minareternas balkonger, muezzin ropade sitt melankoliskt högstämnda *La illaha il Allah* i den stilla Ramasanaftonen, lifvet och rörelsen tilltog på gatorna, man gladdes åt att se trefna, verksamma och lojala människor och öppna bodar och gästhus, där muhamedanerna samlades till aftonens iftar, sedan ett

3. — *Öfver land till Indien. I.*

kanonskott angifvit att dagens fasta var slut och att solen gått ned.

Först fram på natten slockna lamporna och lifvet i Trebisonnd, och öfver den slumrande staden vakar Kolatdaghs höga hjässa, under det att älften Mutschka tömmer sitt höstgrumlige vatten i Mavri Thalassa, det Svarta hafvet. Jag har just avslutat ett bref till mitt hem och känner en obeskriflig njutning af den frihet, som saknades på Kaukasiens kust. Omkring och bakom mig susar minnet af förgångna årtusendens natt, från argonauternas sagolika färder och de företagsamma grekernas strandhugg, från romerska, kaldäiska och bysantinska sekel, från störtade troner och kronor, som rullats i stoftet, från Komnenernas dagar, som slocknat i glansen från korsfararfanor, men återuppstått i Trebisonnd, dock blott för att åter nå sitt slut, då den segrande halfmånen för 450 år sedan reste sina horn öfver Trebisonnds horisont. En klockas klang i natten återkallar mig till det flyktiga nuet inom den förnäma stadens rāmärken. Förgäfves har jag i två veckor sökt vinna en utgångspunkt från kaukasiska kusten, nu först har jag fått fast fot på den stora kontinentens yttersta periferi. Framför mig ser jag i tankarna den slingrande vägen till Indien, hör furgonhjulen gnissla öfver Armeniens berg och klockorna ringa sin entoniga takt till kamelernas gång genom Meders och Persers land. Mitt mål är Nuschki, den engelska järnvägens yttersta tentakel i Belutjistan och dit har jag 370 svenska mil öfver land. Från Trebisonnd kan man åka hela vägen till Teheran, det är en bagatell på nära 130 mil, men från Teheran måste jag rida på kameler och dromedarer de öfriga 240 milen. Det var alltså en lång resa som startades från Trebisonnd, men jag

gladde mig åt utsikten att få lära känna de trakter af Persien, där jag icke varit förr och att få korsa den stora öken, där Alexander, Marco Polo och Nadir Schah förevigat sina namn.

Under det att Polikandrioti åtog sig att ombesörja alla nödvändiga uppköp, en kaukasisk »burkha» eller svart slängkappa, baschlik, filtår, och sängkläder, proviant för en månad, konserver, bröd, te, socker, kökskärl, tobak m. m., gjorde jag upp med en skjutsbonde, som om två dagar skulle hålla en faëton och en furgon redo utanför min port och uppbära en betalning af sexton turkiska pund eller 270 francs för körseln till Erserum. Från monsieur Colomb hade jag bud att valin eller generalguvernören öfver Trebisonds vilajet, Mehemed Reschad, fått order från Tefvik Pascha att göra allt för att underlätta resan, och, åtföljd af konsuln, begaf jag mig sedan på visit till valins ämbetsrum, en besynnerlig liten öppen paviljong i ett gathörn, där hvirfvindar och dagdrifvare kunde titta in lika obehindradt. Valin var en äldre herre med gråsprängdt skägg, pincenez, fez och europeisk dräkt och uppfylld af de vänligaste känslor. I den order han fått från sin chef nämndes icke ett ord om tullfrihet och han saknade därför fullmakt att låta uttaga mitt bagage, utan rådde mig att ännu en gång telegrafera till svenska ministern. Ett par säkra soldater skulle jag få till eskort för vägen till Erserum, ett särskildt vägpass skulle utfärdas och alla myndigheter utmed min väg skulle förständigas att stå på näsan för mig då jag kom skramlande med mina vagnar.

Jag måste alltså tills vidare ge mig till tåls, besökte engelske konsuln, mr Longworth, en äldre, korpulent och treflig ungarl i ett elegant palats, gick ut och dref

i staden och genom de trånga basargränderna och tittade in i några välförsedda magasin, där den europeiske gästen finner ungefär allt hvad han kan önska för en långfärd. Trebisond gör ett sympatiskt intryck tack vare sitt natursköna läge, sina pittoreska gatumotiv och sitt brokiga lif, mättadt med orientens hela färgprakt och omväxling. Nästan öfverallt sluttar grunden mot kusten och gatorna äro därför rena och snygga; gyttja hinner ej att bildas af regnvattnet. Hufvudgatan leder från mejdan eller torget upp till franska konsulatet och högre upp åt kullarna. Somliga gränder sakna all stenläggning, andra äro bristfälligt belagda med stora flata stenskifvor. Från flera förnäma hus har man en dråplig utsikt öfver staden, dess befästade udde och dess vik, Platana, där fartygen äro någorlunda skyddade, när hafvet uppröres af nordlig storm.

Efter en glad och angenäm middag hos M. Colomb, hvars maka och dotter äro lika älskvärda som alla andra fransyskor, och efter att ännu en dag förgäfves hafva väntat på det förlossande ordet från storvesiren, som väl var trött på den dufning af fem telegram han fått, lät jag mitt bagage gå den vanliga vägen genom tullherrarnas händer, fick en persisk visa på mitt pass, tog farväl af nyförvärfvade vänner, och gjorde allt klart till uppbrott följande morgon.

Att börja en resa en måndag, som infaller på den 13:de, lär af mången anses vågadt, men morgonen var strålande och varm, jag klädde mig i resdräkt, plockade ut fotografiapparater, filter och matsäck, som kunde behöfvas under färden och lät allt det öfriga med starka rep fastsurras på furgonen. Så fort den är färdig får den köra i förväg. På mejdan utanför hotellet samlas

den skådelystna hopen, då jag, ledsagad af generalguvernörens drogman, tar plats i hans droska och rullar bort öfver torget, genom stadens östra kvarter och förbi en begravningsplats under vördnadsbudande, mörka cypresser; här växlas begravningsplats hvar tionde år, om af fördom eller hygieniska skäl vet jag ej; ett par

Bagagevagnen.

af stadens finare tomter ockuperas af de döda, som icke få störas så länge deras närmaste anförvanter ännu lefva.

Vår väg leder utmed hafsstranden. Ett par nyanlända ångare ha fällt sina ankaren på reddan, och mellan dem och stranden äro båtarna i liflig verksamhet. Större transportbåtar kallas maóna, de mindre roddbåtarna kajik; jelken-gemisi äro tvåmastare för kusttrafik och sandal äro smärre segelbåtar. Men Trebisons hus glesna allt

mer, vägen aflägsnar sig åter från stranden, den lifliga marina taflan försvinner bakom oss och dyningens brus förtonar, önskande mig en lycklig färd till hjärtat af Asien, och jag undrar när jag nästa gång skall skåda en hafshorisont.

Vid Degermen-dere eller »kvarnbyn» tar jag afsked af drogmanen och stiger upp i min egen faëton. I fyrsprång bär det af öfver den förträffliga, makadamiserade vägen, som på floddalens vänstra sida för oss uppåt mot söder. Först nu är jag ensam och på väg; framför mig väntar hela det stora Asien, som skall hålla mig kvar i tre år och tre månader. En rad af dunkla öden och stolta planer föresväfvar mig: Armenien, Persien, Seistan, Belutjistan, Tibet, det glödande Indien, det frusna Sibirien, den uppgående solens Japan, Korea, Mandschuriet — det skulle bli en stor resa — om allt gick väl — det visste jag och dess röda linje skulle likt en lasso fånga kontinentens sista stora hemligheter i sin snara. Vid Svarta hafvets melodiska dyningsbrus började min pilgrimsfärd. Hur många vintrars snö skulle tina på oupptäckta fjäll i det dunkla landet — »Transhimalaya», innan den morgon grydde, då jag i den yttersta östern skulle få se solen, likt ett glödande klot, stiga upp ur Stilla hafvets famn!

IV.

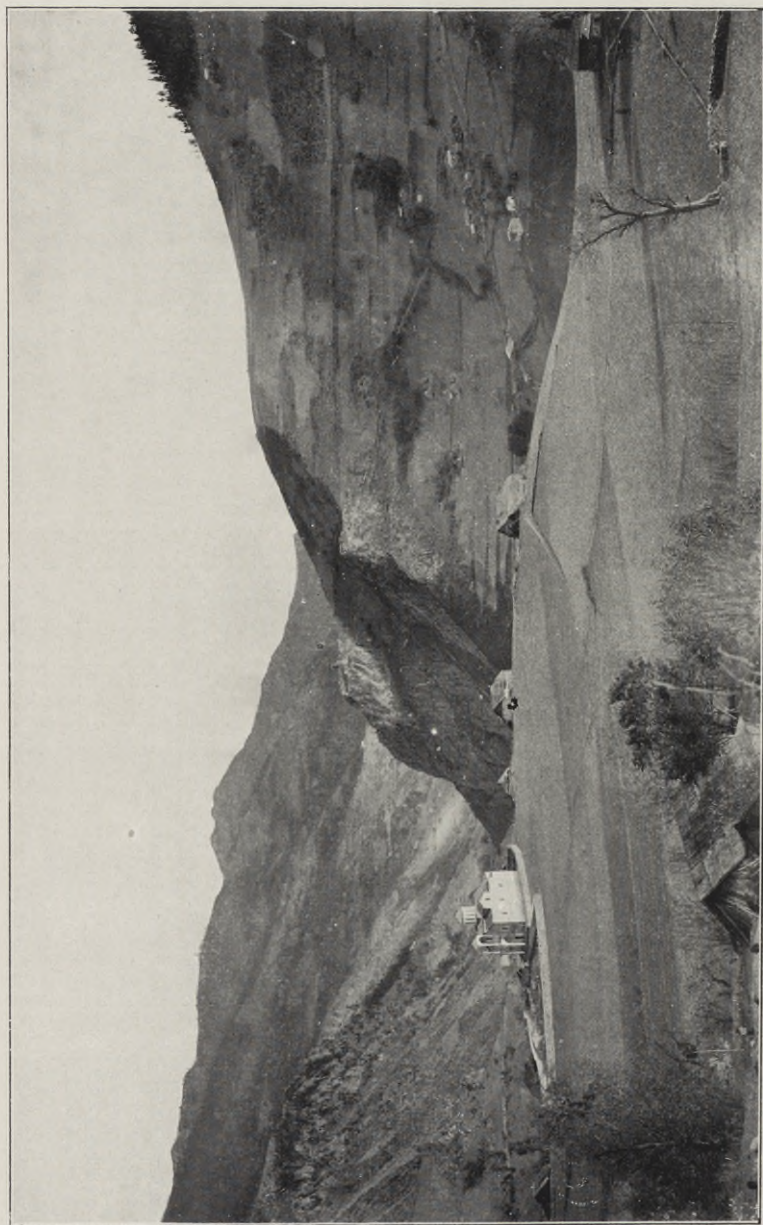
En åktur om 130 svenska mil.

Hvisslande och smackande manar kusken hästarna uppför den slingrande vägen i dalen, å hvars flacka grusbotten floden är delad i flera armar med glesa pilar på stränderna och grönskande kullar på sidorna. Trafiken är liflig; vi möta hästkaravaner, förande kol till staden, bönder med hästar och åsnor, tiggare, vandringsmän, ryttare, soldater, beslöjade kvinnor i stora blåa och hvitprickiga skycken; en skara »hammals» i trasor voro på väg till sina hemlandsbyar, efter att ha tjänat ihop en sparpennning som bärare i Konstantinopel. Då och då susa vi förbi en öppen fruktbod, där äpplen, päron och drufvor bjudas till salu, eller ett »kavekhaneh» eller kaffehus, där den trötte kan hvila ut och intaga förfriskningar. Dalen blir trängre; vid dess högra sida leder en tvärbrant stig upp till ensliga hyddor, sväfvande som storkbon öfver dalen. Vid Hadji Mehemed är en träbro spänd öfver floden. Vägen höjer sig allt mer öfver dalbotten och dess brusande älf, som för sina fem eller sex kubikmeter vatten i sekunden. I en mötande droska färdas en armensk präst med hustru och barn. Landskapet öppnar sig något, utsikten vidgas och i en lucka framför oss synes en första snötäckt kam. Där en flod-

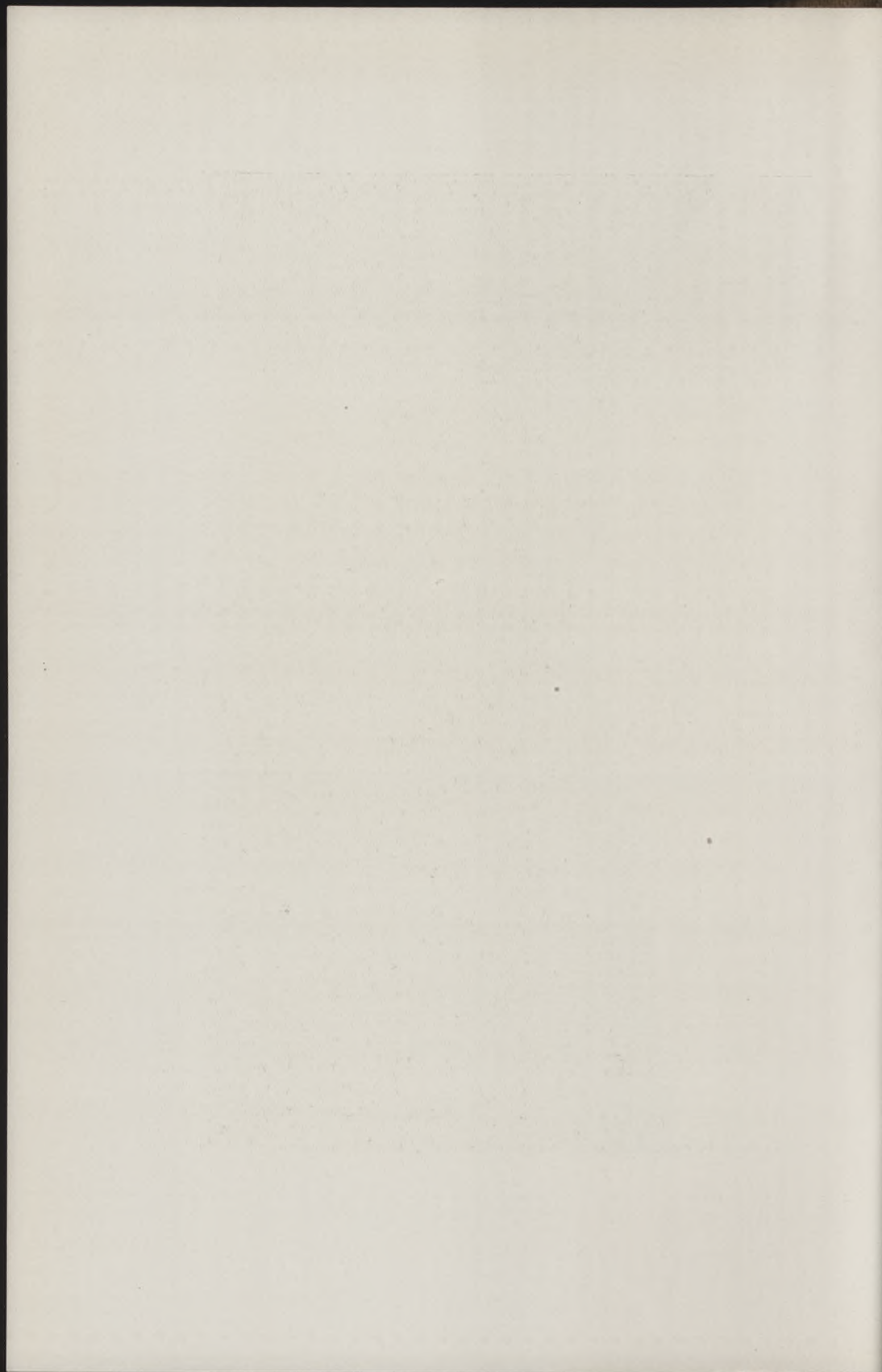
krök hotar att underminera vägen, är ett bröstvärn af sten uppfördt, och där ras kunna väntas från branterna, skyddas vägen af murar. Här och hvar äro arbetare sysselsatta med förbättringar och reparationer — man gör tydligen sitt bästa att hålla denna viktiga stråkväg i godt skick. Hjordar af svarta, hvita eller bruna får föras i vall mellan enstaka gårdar, och hästkaravaner äro lastade med tegelpannor från något närbeläget bränneri. Redan här äro fezerna mera sällsynta än i Trebisonnd; i stället bära landtmännen svarta bindlar kring hufvudet eller också en kombination af fez och turban. Deras dräkter äro mörka, röda, svarta eller bruna; benkläderna äro åtsittande vid vristen, för öfrigt pösande och vidlyftiga som påsar — isynnerhet i aktern.

Genom gles löf- och barrskog fara vi förbi Ajvasils gårdar och utvårdshus och lämna på vänster hand Möörtji med höga cypresser öfver grafvarna och en hvalfbro af sten öfver en bäck. I bygatornas öppna stånd, på stockar och terrasser, sitta turkarna sysslolösa och längta efter iftaren, under det att barnen obekymradt bryta mot koranens bud. Floden strömmar än tyst och lugnt, än brusande i hvita kaskader. Mellan jordtäckta kullar söka sig obetydliga rännilar ned till hufvudälven. Vid högra sidan leder en stig genom en bidal upp till byn Larkhan. I mynningen af en annan reser sig Hesir-ogli med sin stenbro. Här är vägen på en bra bit bokstafligen blockerad af en oöfverskådlig fårhjord, som föses ned till Trebisonnd för att fraktas till Konstantinopel och där säljas i köttbasarerna. Herdarna leda stora vargliknande hundar i band.

Bland de mötande märkas turkar, kurder och armenier, bruna, brokiga, skäggiga och trasiga; men trafiken

Armenisk kyrka nära Hamsi-köj.

tunnar af ju mer vi aflägsna oss från kusten och Trebisonod, brännpunkten i denna del af Mindre Asien. Mataradjik är en pittoriskt belägen by med karavan-serajer, smedjor, och stora öppna stall, där karavaner från Persien pläga rasta — de räkna härifrån en station till Trebisonod. Byn ligger på en sluttning, så att fasaden hvilar på stenkolonner, medan den inre sidan stöder mot marken. Stengrunden är solid, men själfva huset af trä ofta fallfärdigt och för det mesta betäckt med spåntak. Utmed väggarna hänga tobaksblad till torkning. Den trappa, som leder till öfre våningen, är anbragt på husets yttersida. Öfver älfven leder en förträfflig stenbro i ett hvalf och vid högra brohufvudet är byns begravningsplats med två ensamma cypresser. På smärre åkerlappar plöjer man med oxar och har redan börjat så.

Dalen är nu trång och slingrande, älfven brusar bland nedrasade block och från byn Ganni-pellet går vägen i en starkt stigande sicksackkrök uppåt sluttningen. Högt på andra sidans branter synas betande får som små prickar, och i en lucka i dalens förlängning norrut anar man Svarta hafvet, utan att dock tydligt se det. Vi stiga; allt svagare förnimmes flodens brus. En och annan källåder springer fram vid sidan af vägen och dess mynning skyddas af ett litet stenhvalf. Vid vänstra dalsidan stå klippväggarna branta. En by af spridda gårdar heter Attli-killsa, och Djevislik består af en enda basargata, där många smeder och hofslagare reparera passerande hästars skor. En rad af hästar, lastade med bräder, går just ned till Trebisonod. En liten fattig minaret reser sig öfver byn.

I Djevislik rastade vi för natten. Flera af dess hus hafva rent europeisk anstrykning, hvitrappade, för-

sedda med täta, sexrutiga fönster och spåntak. Från mina fönster i gästgifvargården hade jag utsikt öfver dalen och älfven, hvars dån öfverröstar alla andra ljud. I det rum, som ställdes till mitt förfogande, funnos tvenne järnsängar, men de turkiska madrasserna äro alltid misstänkta och jag föredrog min egen tälotsäng. När man ser turkfamiljerna komma skramlande i sina fullpackade furgoner, och sedan med pick och pack flytta in i dessa gästgifvargårdar («khan»), så kan man tänka sig den transport af ohyra som medföljer. På sommaren lär det vimla däraf — isynnerhet den sort som håller till i väggar och sängar. Men nu i vinterkylan är man fredad, och jag kom helskinnad undan, utan nämnvärd blodsförlust.

Kusken är på samma gång min kock och han bjöd på förträfflig pillau, rispudding, bröd, ägg och te. Den ena soldaten passar upp; den andra skulle bytas här, en ceremoni, som ombesörjdes af en artig officer. Furgonen kördes in under ett skjul och dess båda kuskar, som voro ansvariga för bagaget, skulle sofva på mina kistor. Detta var min första dagsled — ett tuppfjät på den oändligt långa vägen till Indien.

Klockan tre den 14 november knackade kusken på dörren och förklarade kategoriskt att tiden för uppbrott var inne. Han tände ett ljus och dukade upp frukost, och kl. half 5 bar det af i hjulspåren efter furgonen, som redan kl. 2 kört vidare. Vid Djevislik mötas två dalar; den mindre heter Mirjamana, den större, som vi följa uppåt på dess högra strand, är Hamsi-köj. Vid älfvens strand växa glesa träd och buskar, och ett par cypresser, som svagt skymta fram i mörkret, förråder en begravningsplats. Byns tupper förkunna med högan röst att en ny

dag är i antågande, men ännu behåller den ljumma och stilla natten herraväldet öfver jorden, och månen för-
 mår ej att skingra det kompakta mörkret. En svag fläkt
 stryker nedåt dalen, himlen är ej fullt klar, förgäfves
 försöker man att göra sig ett begrepp om landskapets
 karaktär och om afstånden; en liten gångstig på sidan
 af landsvägen förväxlas med älfven, en död hund vid
 väggkanten liknar en varg, som lurar på sitt rof. Svagt
 höres porlet af en bäck då vi åka öfver en stenbro och
 bjällror genljuda i natten, då vi möta en hästkaravan.
 Någon enda vandringsman dyker fram som en vålnad
 i mörkret och skymtar förbi. Kusken gäspar men måste
 passa på hästarna, ty stigningen är stark; långsamt går
 det, det är annan fart på tongavägen i Kaschmir. Sol-
 daten, som rider vid min sida, nickar i sadeln och vaggar
 fram och åter, hans kamrat är furgonens betäckning.
 Ett nedrasadt, väldigt klippblock bildar med bergväggen
 en port för vägen. Meksila by sofver tyst och stilla
 efter nattvaket i Ramasan, blott i ett enda fönster flämtar
 en oljelampa; utanför ett seraj äro massor af varubalar
 uppstaplade, väntande på vidare transport till eller från
 Trebisond.

Det ljusnar knappt märkbart, framför oss synes svagt
 en liten snöklädd kam, allt svalare blir vinden framåt
 morgonen. I Keremitli sofva alla och nejden är tyst nu,
 då vi befinna oss högt öfver älfven, som synbart minskats
 sedan vi lämnat många af dess biflöden bakom oss.
 Endast något enstaka träd förekommer här. Kl. half 7
 börjar det ljusna och mellan lätta skyar synas blåa fält,
 det är den nya dagen, som går fram öfver Mindre Asiens
 berg. Vid Mööke finnes småskog af gran och löfträd
 med gulnade blad. Naturen är nordisk, men reliefen

skarpt utpräglad och bortom Tus-khanlar öfverväger naket fjäll; klipporna bilda pyramider och gråa kolonner mellan spridda, mörkgröna grandungar. Man njuter i fulla drag af det härliga landskapet sedan solen gått upp; ibland har man en låg, lodrät klippvägg till vänster och på höger hand bråddjupet ned mot dalbotten. Vid sådana ställen kan det vara kvistigt nog att möta eller köra förbi karavaner af hästar och åsnor, som just här voro talrika, flera af dem förande kerosin till innerlandet. Åsnorna hafva en otrolig förmåga att ställa sig midt i vår väg och utsätta sina bakhasor för en hjulskrapa.

Vägen är alltjämt förträfflig, väl hållen, fri från dy eller snö, men slingrar förtvifladt, in i alla skrefvor, ut kring alla kullar, uppåt och nedåt och på stenbroar öfver små bidalar. I två furgoner sitta sällskap af män och kvinnor som packade sillar på sina madrasser, kuddar och täcken; de äro sömniga och tysta, men det är nog icke lätt att tala, när deras öron fyllas af hjulens gnissel och vagnens skrammel. Byn Hamsi-köj slumrar ännu, ehuru solen står högt på himlen, men i månaden Ramasan sofver man långt fram på dagen för att förkorta fastans timmar. Ett stycke högre upp rasta vi för hästarnas skull — egentligen gör man två korta dagsresor om dagen. Under uppehållet äter jag frukost, fotograferar och skrifver och mina karlar sofva.

Allt högre bär det sedan på högra dalsidan och älfven krymper till ett litet hvitt band, omgifvet af gula snören — det är vägar och stigar i olika riktningar. Nu tätnar skogen och vi äro i jämnhöjd med topparna af de granar, som växa nedanför vägen, utan att skymma utsikten. En skara obeslöjade kvinnor bär bränsle till byn och en ensam flicka samlar torra kvistar på en brant;

hennes dräkt är eldröd, hon skymtar som ett skogsrå mellan granarna, sänder oss en skygg blick och försvinner. Här finnas inga gårdar eller hyddor, vi äro i vilda skogen, där hösten är i full fart med sitt förstörelseverk bland de lönnar, aspar och almar, som funnit gästfrihet bland granarna. Här och hvar ledes en källåder in i en träho,

Stenbro, där vägen kilformigt går in i en bidal.

där passerande lastdjur få dricka och en skumhvit bäck störtar sig handlöst ned genom skogen, längtande till älfven och hafvet. Vid Bektjilers dalmöte gå vi öfver till vänstra sidan, men återvända snart till den högra, efter att en stund hafva kört öfver väg, som ramponerats af ras och sipprande vatten. Nu uppträda de första snöplättarna, små och tynande.

Granskogen glesnar och upphör och i vilda krökar

slingrar vägen uppför ödsliga branter. Höjderna bli mera flacka och afrundade, vi äro i dalens samlingstråg, där grunda bidalar mötas från alla håll. I sakta mak bär det upp till passet Sigana (2,025 meter) med en »khan» och ett par kojor, som kunna berömma sig af en storartad utsikt öfver det virrvarr af berg, hvilket fyller landet i söder ända till horisontens rand och där man urskiljer en mera dominerande och snötäckt kam än den, på hvars krön vi stå. Vid $+ 7,2^{\circ}$ och sydvästlig blåst känns det svalt efter $+ 15,2^{\circ}$ vid middagstiden i Hamsi-köj.

Sedan hästarna pustat ut en stund rulla vi utför i god fart genom snöslask och gyttja, mellan präktiga tallar under passet och sedan åter genom granskog. Under oss, på allt större djup, synas fyra sicksackkrökar af vägen, liknande hyllor med små svarta prickar — de resande. Man förvånas öfver att se en så präktig och väl lagd väg i asiatiska Turkiet, låt vara att den är en viktig pulsåder öfver Erserum till Persien, men icke hade jag väntat att den skulle vara bättre än körvägen mellan Konstantinopel och Terapia, som dock med afsikt lär ha hållits i uselt skick, emedan sultanen ägde de flesta ångbåtsaktierna.

Den femte sicksackkröken följer vänstra dalsidan ännu ett trappsteg längre ned. Här åkte vi fatt furgonen just i rätta ögonblicket för att få bevittna hvad en turkisk eskort kan vara bra till. Jag hade befallt att de ej fingo köra alltför rasande fort i utförsbackarna för att icke förstöra mitt bagage, men utför sluttningen från Sigana lär det ha gått undan värre och »sevarin», ryttaren, förebrådde »arabatjin», kusken, med hårda ord. Denne svarade att det icke angick honom och fick sig i blinken

en örfil, men försvarade sig med piskan. Soldaten blef då ursinnig och slog kusken i hufvudet med bössmyningen, så att blodet strömmade öfver ansikte och kläder ur ett otäckt sår. Nu drog kusken, vansinnig af raseri, sin dolk och beredde sig till språnget och soldaten lade bössan till ögat just i det ögonblick då vi kommo fram och undrade hvad som stod på. Med tillhjälp af min kusk och soldat lyckades jag skilja de fäktande tupparna åt innan de hunnit taga lifvet af hvarandra. Soldaten befalldes att försvinna och med ett par näsdukar och en handduk förband jag arabatjin efter att hafva tvättat hans sår och hufvud vid närmaste källa. Han var invalid för återstoden af dagen.

Genom byn Baade, där de sista snöflaken kvarlågo, nådde vi Sigana by, där jag slog mig ned på gästgifvargårdens öppna balkong, två trappor öfver gatulivets buller och en karavan af präktiga kameler, som tagit plats i ett seraj alldeles intill. En stund senare fick jag sällskap af en ung turkisk kavalleriofficer, som återvände från en expedition till Musch (söder om Erserum och väster om sjön Van), där han med framgång bekämpat armeniska anarkister, enligt hvad han försäkrade. De voro ett notoriskt röfvarband, som skulle utrotas och med tolf kurdiska kavallerister hade han skjutit ned tjugu illa beväpnade armenier. Nu skulle han till Stambul och aflägga rapport om sin bragd.

Härbärgets stora rum var fullt af vägfarande gäster, de flesta turkar i fez eller turban, rökande, drickande te och pratande. Karavanerna bryta alltid upp vid midnatt och färdas till fram på förmiddagen. Sedan kamelerna fått foder eller släppts i bet, sofva eller dåsa karlarna bort resten af dagen för att icke märka hungern. Men

när solen gått ned och iftartimmen är nära, vakna de till lif och efter det stadiga målet dricka de te och röka tills uppbrottets stund är inne. Strax före soluppgången äta de frukost, antingen under marsch eller en kort rast vid något kavekhaneh. Min kusk förtär på bocken bröd och russin och röker cigaretter just innan solen gått upp och gjort slut på all slags förtäring.

Stationshuset vid Hamsi-köj.

Nu äro vi nere i Karschut-flodens dal, som utmynnar i Svarta hafvet, vid Tirebolu, väster om Trebisonid.

Klockan tre på morgonen är kusken åter och knacker på min dörr och väl ombonade starta vi klockan $1\frac{1}{2}$ 5, länge åkande genom bygatan, innan vi åter äro ute på öde landsväg. Det bär brant uppför den karnisartade vägen, som här är gropig och gyttjig af smält snö och

bergsyra och af små källbäckar som göra sitt bästa att fördärfva den. Man har en förkänsla af att vägen väl blir allt sämre ju mer man aflägsnar sig från kusten. Vi äro på vänstra dalsidan, som stupar tvärbrant ned mot dalbotten, men himlen är molnhöljd, mörker omger oss och daldjupet är insvept i dimmor. Mörka granar synas svagt på vägens sidor. Vid mera halsbrytande ställen

Vägen mellan Trebisond och Erserum, nära Sigana.

är vägen försedd med ett trästaket. Bortom byn Khanera-khanlari äro vi nära nog i jämnhöjd med kringstående kammar, men under oss försvinner daldjupet med sina hemligheter. Molnen skingra sig och skarpa månskuggor af ekipager och hästar glida utmed vägen, som nu åter är förträfflig, och bär utför. I bidalarnas krökar blir vägen minst dubbelt så lång som den borde vara; den följer nu slutningen ned till dalens botten för att där

på en bro gå öfver till andra sidan och åter stiga. De båda vägstyckena äro ofta nästan parallella med hvarandra. Utmed en tvärbrant, naken klippvägg löper vägen som en hylla och just här är det otrefligt att möta stora hoppackade karavaner; kusken håller inåt för att hans hästar ej skola pressas ut öfver branten där bråddjupet gapar, och själf håller jag mig redo att hoppa ur om så skulle fordras.

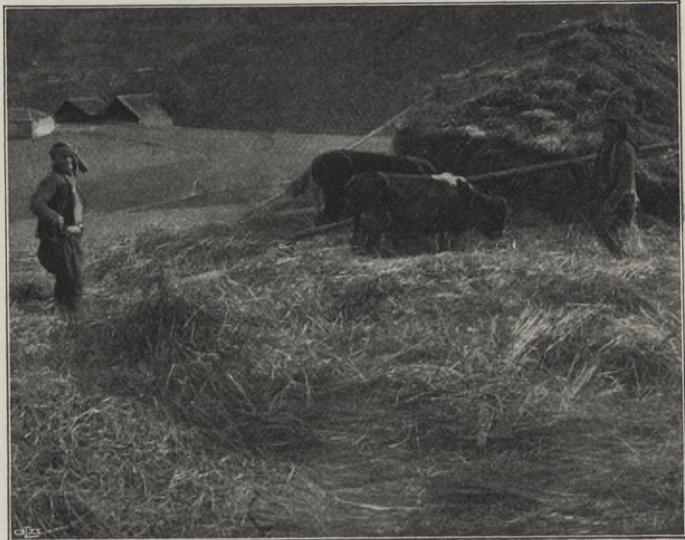
Snökammen i öster framträder i skära lätta toner och skyarnas kanter äro bjärt färgade i purpur — det är morgonrodnaden. Så bär det utför igen till byn Köpri-baschi, eller »Brohufvudet», hvars basargata bildar en skarp krök och i hvars låga hus och kojor hjulskramlet ekar. Här korsas Itschu-su. Byn Ardasa har en bro i tre hvalf och några hus i Stambulstil med järnbalkonger och plåttak. Nu äro morgonens skyar intensivt guld-gula, men solen är dold af berg, och på några få meters höjd öfver dalbotten färdas vi i djup skugga. En karavan af hvita hästar för får- och getskinn till kusten. Landskapet är kalt, blott någon enda poppel står vid stranden, dalen blir allt trängre och vi stiga långsamt, mellan glesa enbuskar, nypon och hagtorn. Vid Demirtji-suji, »Smedsbäcken», där en och annan rättrogen börjar att gnugga sig i ögonen, köra vi om en karavan af präktiga kameler, makliga, värdiga och långsamma. De flesta äro bruna, några ljust gula och deras vinterull har börjat att växa. Från vänster utmynnar en stor bidal, som öppnar en vidsträckt inblick bland labyrinth af berg. Bygatan i Itjise är blockerad af kameler, hästar och åsnor och sakta och försiktigt måste vi lotsa oss fram mellan dem. Utanföer byn mötte vi en väldig hästkaravan. Ledaren är pyntad och draperad med band och garn-

tofsar i gult, rödt och blått; från hans börda peka två hopbundna stänger uppåt, likaledes fulla af grannlåter. Kring halsen bär han en klocka lika stor som hans hufvud; den dunkar och klämtar för hvarje steg han tar. Han är fullt medveten om sitt ansvar, behöfver ingen tillsyn och drar de andra med sig i en lång rad. De flesta af dessa bära också bjällror och smärre klockor och ibland sitta tre klockor inuti hvarandra för att tjäna hvarandra som kläppar. Det är ett klingande och pinglande och ett klangfullt eko i dalen, när detta levande klockspel drar förbi.

Vid Kharava leder en bro i fyra afdelningar öfver floden: först en vanlig stenbro i två hvalf med stenbarriär i väl huggna block; därpå en plattformartad pir, sedan en träbro, hvilande på sex stenkistor och sist åter en pir utan hvalf. Dalen blir sedan allt trängre, landskapet är vildt och pittoreskt. Vid Besch-kilise, »De fem kyrkorna», finnas flera öppna karavanserajer, bestående af ett tak, hvilande på massiva stolpar, liknande pelarhallar. I Fartuna-khanlari hade en karavan kastat sina bördor af oxhudar på ömse sidor af bygatan, en syn, som kom den ena af våra hästar att skygga och slita sönder sina seldon.

Nu är dalen blott en hålväg, ett par tiotal meter bred, men de angränsande bergen äro relativt låga. Här och hvar äro stenhuggare sysselsatta med att åstadkomma reparationsmaterial för vägar, broar och barriärer. I den trånga passagen ligga Tjurdale-ogli-khanlaris gårdar, serajer och bodar pittoreskt inklämda, omgifna af en oas af popplar, pilar och fruktträd, alla nu skiftande i höstens gula färger. Kring basaren sväfvar den välkända, orientaliska doften. Ofvanför byn utbreda sig

små åkerlappar, där utrymme finnes, och löfträden, som bli allt talrikare, bryta af som gula tottar i det gråa landskapet. I byn Gymysch-khaneh eller »Silfverhusét», där vi rastade, afdankades den vildsinte soldaten och ersattes med en ny. Den andre, Schukkur, är med alltfrån Trebisond.

Ett primitivt tröskverk.

Likt en terrass, fem meter öfver dalbotten, slingrar vägen vidare mellan enstaka trädgrupper och gårdar. Vid Sorda, en by af den vanliga typen — en enda basargata och en kvarn, drifven af en liten sidokanal — åkte vi förbi en forä af kärror på två massiva hjul, utan pinnstegar, och lastade med timmerstockar. De drogos af bufflar och oxar och hvarje anspann var så att säga ordnad i två våningar. Närmast kärran och på tämligen långt afstånd från hvarandra äro nämligen två höga bufflar

förspända på hvar sin sida om en kort, hög tistelstång. Under denna framskjuter en längre tistelstång, hvars korsok uppbäres af två unga oxar, som till större delen äro inkilade mellan bufflarna och blott ha ett »hästhufvuds» försprång i det kompakta anspannet.

En af mina turkiska soldater.

Utmed bergsfoten stiger vägen i takt med flodens fall; föga vatten är nu kvar, spridt i flera armar öfver den grusiga bädden. Bergen skifta i gula, bruna och röda nyanser och ett litet skarpt begränsadt granskogsområde skriker grönt på vänstra sluttningen. Påminnande om vissa kaukasiska byar, är Täkä uppfördt på en isolerad kulle i en dalvidgning; basaren ligger dock vid kullens fot, midt emot begravningsplatsen, och mellan båda går vägen fram. Med oxar plöjer man sina åkerlappar och

i glesa popplar och pilar ha oräkneliga kråkor sina bon. Upp genom en bidal i söder leder till staden Ersingan en väg, som lär vara körbar. Nära dess mynning betar en mängd välmående och förnäma dromedarer, som se trefliga ut i sina röda och blå packsadlar.

Äntligen äro vi framme vid dagens nattläger, Muradkhan-ogli, en liten by om ett femtiotal invånare. Här föredrog jag ett alldeles nybyggdt hus, där ännu ingen bott, framför det riskabla sällskapet i gästgifvargården. Vid hvarje läger kommer bychefen, vare sig han bär titeln »mydyr» eller »mutaserrif», och aflägger visit och erbjuder artigt sina tjänster. Ännu här är vintern betydligt mildare än i Erserum, det är skillnaden mellan kust- och kontinentalklimat. Kl. 8 på kvällen den 15 nov. var det hela 11,5 grader varmt.

V.

Den urgamla karavanvägen till Tabris.

Upp igen i otta den 16 november! Mörkret låg tungt och tjockt öfver landet, himlen såg hotande ut, det duggade fint och att det längre fram regnat bra, syntes tydligt på vägens gyttja och kamelernas våta bördor. Strax ofvan byn följa vi en grund dal uppåt mellan flacka höjder, än på den ena, än på den andra dalsidan. Förutom enstaka pilar och knottriga tufvor finnes ingen vegetation. Vi nalkas åter ett pass och de byar vi passera bestå blott af ett par gårdar, så Kaledjik, Gätjid-khanlari, Vavuk-dagh-khanlari och Gögärtji. Trafiken är liflig i Ramasannatten; där knaka och knarra buffel- och oxkärror, lastade med väldiga trädstammar på väg till Erserum, som saknar skog; och ändlösa kamelkaravaner från Persien skymta förbi oss i mörkret, förande hela godståg af varubalar ned till kusten i och för vidare befordran västerut. Kamelerna äro bundna vid hvarandra i långa rader och rikt behängda med klockor, ej dofva och skrällande som eljes ofta, utan af ren och klar klang, ringande högtidligt som i en religiös procession till de kungliga djurens gång. Aldrig tröttnar jag på dessa gamla monotona ljud i samma rytm, samma eviga dunk-dunk och dång-dång, som jag hört förr

så många gånger, men som alltid uppväcker en längtan till okända öknars sabbatsstämning och obefarna vägars äfventyr; det är som om de ringde fram alla gamla minnen från mina ungdomsår i det stora Asien.

Till motsats mot åsnorna ha kamelerna vett att gå ur vägen och i eget intresse undvika en skrapa af hjul-

Vi rasta halfvägs.

axlarna, men de äro hopbundna, och om tåget går på vänstra vägkanten och den första kamelen i en afdelning, som ofta händer, får den underliga idén att i sista ögonblicket gå öfver till högra kanten, uppstår villervalla och vi måste vänta tills de kommit förbi. Ehuru djuren äro så många, äro deras förare ganska få, men kamelerna äro kloka, känna vägen sedan många vandringar fram och åter mellan Tabris och Trebisond,

och sköta sig till stor del själfva. Männen äro tatarer eller perser från Aserbejdshän, så olika turkarna till både anletsdrag och dräkt, i svart »kullah» eller lamm-skinnsmössa, blåa långrockar med lifgördel, toffelliknande skodon och en »kinschal» eller dolk i bältet. Någon gång ser man ett muskedunder instucket under repen å en börda. Dromedar- och kamelkaravanerna gå alltid

Hästarnas frukostrast.

på natten, ty djuren se ej att beta i mörkret och under dagen släppas de lösa för att ombesörja sin egen traktering. I fastemånaden färdas äfven foror, häst- och åsnekaravaner nattetid, eljes föredraga de dagsljuset för sina färder.

Den röda turkiska flaggan med sin hvita halfmåne utmärker vid Gätjik en usel koja såsom soldatpost. I en sidodal med bäck inkräktar den vid bergsfoten

terrassformigt uppmurade vägen på dalbottens område, som här är helt smalt, och genom en korridortrång passage raskar kusken på, ty det vore kinkigt nog att här trassla sig förbi en mötande karavan. Dock utmynnar halvvägen snart i mera öppen terräng och det bär kännbart brant uppför bergsslutningarna. Molnen hänga som draperier och bomullstottar öfver höjderna, men regnet har upphört. Hästarna knoga upp till ett nytt pass, Vavuk-dagh, en flack, mjuk hvälfning, där det vid $+6,5^{\circ}$ och blåst kändes ruskigt och rått. At öster är landet öppet, flackt och svagt kuperadt. Utan krökar bär vägen utför, ofta ganska brant, och i den långa backen får kusken icke ett ögonblick förlora herraväldet öfver hästarna och dessa icke öfver vagnen. Tjertji heter nästa vaktkoja och i Khadrak äro husen af sten, men försedda med träverandor — sten börjar bli vanligare som byggnadsmaterial, ty här uppe blir virket allt dyrare.

Terrängen består af mjuk, gul lerjord och vägen blir allt sämre. Väl står en makadamvält och gapar vid vägkanten, men den tyckes icke få bukt med gruset som skulle stadga och förbättra vägen; gruset bildar en hård ås i dess midt, som undvikas af både karavaner och åkande. Man måste köra vackert bland dessa gupp, åsar och gropar, där gyttjan kippar under hjulen. Förbi den stora byn Balakhor nå vi Osduck, där vi rasta ett par timmar och åter byta bort den ena soldaten. Hästarna utfodras med korn — det är för väl att de icke behöfva fasta i Ramasan.

Sedan lämnas till vänster den armenska byn Varsehan med två kyrkor i ruiner och en nybyggd. Vi åka förbi en gammal officer vid kurdiska milisen, för öfrigt är vägen liflös nu under dagens senare timmar. Vi korsa

en öppen, kuperad dal och ha floden Tjorok, som vi nyss passerade, långt till vänster, åt hvilket håll bergen äro lätt snötäckta. Hornboskap, bufflar och får beta här och hvar och ibland synas bönderna plöja sina hvetefält. Det bär upp och ned öfver kullarna i detta landskap som har stor likhet med vissa delar af norra Tibet; vi befinna oss just i en öfvergångsform mellan det af dalgångar och erosionsfårer genomskurna kustlandet och platålandet, som sträcker sig allt vidare till Iran.

En turkisk familj färdas österut i en kärra, dragen af fyra oxar. De hålla på att flytta med rubb och stubb och öfverst på en hög af kistor, säckar, sängkläder, kuddar, täcken, kittlar och annat husgeråd sitter hustrun som en höna på en sopbacke och lullar sitt barn. Hon döljer snålt sin skönhet, helt och hållet insvept i ett rött skyнке. Mannen kör och deras äldsta pojke går bredvid och sätter med ett spö lif i oxarna, som äro på väg att somna.

Hästarna föra oss upp till krönet af en kulle och liksom genom en port se vi staden Bajburt och dess stora kasernbyggnad i dalbotten, dit en lång backe för oss. Här omgifvas vi snart af lif och rörelse efter all stillheten på landsbygden. Efter ett första kvarter, en liten förstad, åka vi genom begravningsplatsen, som utbreder sina minnesstenar på ömse sidor af vägen och på dess andra sida köra vi hufvudstupa in i hjärtat af Bajburt, följande dess trånga, dåliga men färgrika gator, fulla af svart, stinkande gyttja, som kan ätas af hundarna sådan den är, ty den innehåller åtskilliga småsaker af organiskt ursprung. Lifvade barn leka på hustaken, där det är renare, och kvinnorna traska omkring med sina

krukor och bestyr, alltid strängt beslöjade. Men de kunna icke låta bli att stanna och kika genom en glugg i den röda slöjan och reta ens nyfikenhet; man tröstar sig då man ser ett par stora röda fötter i de trasiga tofflorna, men där finnas också små nätta vrister, som trippa omkring på dessa smutsiga gator. I hörnen stå grupper af skäggiga turkar, i fezer, bindlar eller turbaner, i röda, pittoreska dräkter, solbrända och kraftfullt byggda.

Ännu en smal gata för oss till mejdan eller salutorget, som var packadt af folk och varor, oxkärror, karavaner och ryttare och där min eskorterande soldat red i têtén för att bereda faëtonen väg. Här doftar det från kålhufvud, rotfrukter, äpplen och drufvor, från kryddbodar och slaktade får och här sitta krukmakare och utbjuda sina dekorativa varor till salu. Det hela är en fångslände tafla, mättad af orientaliskt lif, man skulle vilja stanna här i dagar med ritstiftet och skissboken i hand, men obevekligt för mig faëtonen vidare öfver en träbro på två stenkolonner och ledande öfver floden Tjorok, som går ut i hafvet strax söder om Batum.

Alldeles vid brohufvudet på högra stranden är stadens nyaste hotell uppfördt. Mitt rum har en rent europeisk, eller låt oss säga rysk prägel, är möbleradt med järnsängar och stolar, på ett bord står en lampa och en karaffin, dörren har lås och fönstren rutor och gardiner. Om allting vore rent och fritt från ohyra, vore det riktigt trefligt, men öfverallt, där turkar draga fram, föra de allt slags orenlighet med sig. Karaktäristiskt nog saknas också alltid den möbel, som européerna anse viktigast och där handfatet och vattenkannen bruka ha sin plats. Då man vill tvätta sig kommer en tjänare

in med ett metallfat och en mässingskanna, genom hvars pip han öser vatten öfver ens händer. Till hotellet hör ett »kavekhaneh» eller en restaurant med stolar, bord och disk, och äfven på takets plattform finnes ett friluftskafé med grupper af stolar och bord.

Bäst af allt är dock hotellets läge invid stranden af den här 10 meter breda Tjorok och utsikten öfver bron med dess rörliga, brokiga lif och dess oafbrutna trängsel. Omedelbart nedanför bron är floden djup och på det vårgröna vattnet simma ankor och gäss i mängd. Genom brogatans mynning behärskar blicken också mejdan, där de köpande människomassorna bli allt tätare ju närmare iftarens timme nalkas. Midt emot oss, på vänstra stranden, sväfvar ett stort kavekhanehs balkonger, uppburna af snedt stående pålar, öfver floden, och strax där ofvanför reser sig den nya moskén, Djagoutija Djamesi med sin smärta minaret och sina toptorn. Längre in från floden synes en annan moské, Djamesi Kebir. Å en kulle tronar en krenelerad mur i ruiner, som säges vara en kvarlefva från den persiska tiden. Från dess dominerande höjd har man en präktig öfverblick öfver Bajburt och dess underliga, kompakta mosaik af kubiska stenhus med små balkonger och verandor, och öfver floden, som delar staden midt itu och som strax nedanför hufvudbron skär sig in i en klyfta mellan ett par bergväggar och bildar skummande forsar. Här och hvar sticker en poppel upp ur detta virrvarr af mänskliga boningar.

På vänstra stranden, strax under ruinkullen, är det armenska kvarteret beläget. Armenierna, som anslås till ett tusental, äro köpmän, gårdfarihandlare, handtverkare, smeder och dylikt, och illa tålda af de fem tusen

turkarna — oberäknadt kvinnor och barn. En och annan kurd bor i staden och ett antal persiska »khodjas», religiösa, studera i medresséerna eller de andliga högskolorna. Guvernören bär titeln »kajmakam», och Bajburt har också en liten garnison af kavalleri och artilleri. Den artiga gendarmerichefen, som gjorde mig ett besök, visade mig staden och traskade omkring med mig på dess ohyggligt smutsiga gator. Han berättade att den stränga vinterkylan, som belägger Tjorok med is, blott räcker en månad och att sommaren är varm, utan att vara tryckande. Floden är rik på fisk, som man icke bryr sig om att fånga och båtar begagnas icke.

Vi gingo omkring och sågo på dessa brokiga skaror och lekande barn, tiggare i trasor, khodjas i hvita och sejder i gröna turbaner, hadjis och dervischer, borgare, soldater och officerare i mörkblåa eller röda uniformer med stora skinande mässingsknappar, krokiga sablar och röda fezer med svart tofs, beslöjade damer, ridande och vägfarande, en myllrande karneval af kommande och gående och af ständigt nya, alltid lika färgrika grupper.

Ett kanonskott dånar öfver husen, iftaren är inne och man skyndar till aftonens mål efter dagens fasta. Min ciceron, som gått med en cigarrett öfver örat för att ha den nära till hands, njuter af sitt första bloss, som bolmar innan ekot af skottet dött bort mellan bergen. Nu tändas oljelamporna på minareterna och mejdans öppna bodar och salustånd och muhamedanerna samlas till sin efterlängtrade iftar.

Vi slå oss ned på min balkong och lyssna till flodens brus och Ramasanaftonens människosus och se i den tätande skymningen trafikens båda strömmar öfver bron, en Galata-bro i miniatyr. Öfver denna bro

leder den stora, viktiga pulsådern mellan Trebisond och Tabris, ja, mellan Konstantinopel och Teheran, den gamla berömda karavanvägen, som behärskade norra Persien innan de kaukasiska järnvägarna byggts. I jämförelse med The great trunk road i Indien är den helt obetydlig i våra dagar, men det orientaliskt färgmättade lifvet, som är bundet vid och betingas af själfva vägen, har samma magiskt tjusande stämning som där. Den är »arabas», furgonernas stora väg med deras innehåll af turkar och turkinnor, faëtonernas väg för officerare, ämbetsmän och köpmän, hästars, åsnors och mulors väg, då de i karavanernas led bära kolonialvaror till det inre och säd, ull och hudar till kusten, den är de knarrande oxkärrornas och buffelforornas stråt och en härlig ridbana för kurirerna, som på två dagar föra posten från Trebisond till Erserum. Men först och sist är den de stora dråpliga kamel- och dromedarkaravanernas pulsåder till och från Persien. Mången gammal grånad karavanförare har gått denna väg otaliga gånger till Trebisond vid dess blånande haf och till Tabris i det välsignade Iran; hur många gånger vet han icke själf, men han känner hvarenda by, hvarenda »khan», hvarje krök af vägen och han vet alltid hur långt han hinner till kvällen — eller morgonen. I en »kurschin» eller dubbelväska för han sin enkla proviant och de öppna serajen äro billiga; hela resan kostar en spottstyfver och dromedarerna nära sig själfva bland kullarnas tistlar och gräs. Med vemod lämnar han sitt älskade Aserbejdshan, med hjärtat i halsgropen tillryggalägger han den långa vägen genom kurdernas oroliga och osäkra gränstrakter, men efter hand som han nalkas Erserum återvänder hans mod och han gläder sig öfver att lägga

Kop-dagh och de andra passen bakom sig och att på härlig välbanad väg gå ned till det rika och strålande Trebisond, så varmt och vänligt under vintern, så svalkande och friskt under sommaren. Och hvar och en

Kamelhufvud.

af dessa hundraden och tusenden af karavanmän, som år efter år vandra den stora vägen fram och åter, har ett lefnadsöde bakom och framför sig, har upplefvat en roman, kanske mycket enformig, men kanske också mycket växlingsrik och underlig som Hadji Babas.

Klockan åtta är iftaren öfver och hotellets kavekhaneh fylles af mätta, nöjda och larmande gäster. De slå sig ned på soffor och stolar kring små fyrkantiga bord och spela kort eller tric-trac, de röka cigaretter och

Kamelhufvud.

nargilé och deras glada grupper te sig som dimfigurer genom ett kompakt moln af tobaksrök; några dryckesvaror synas icke till, om icke någon enda kopp kaffe. En minut är nog för mig i det turkiska kaféet, jag föredrager balkongen och ser de upplysta fönstren och de

5. — *Öfver land till Indien. I.*

flämtande lamporna på minareternas bröstvärn tindra i mörkret och hör åter den högstämnda klangen från en karavan, som redan börjat sin nattliga vandring för att hinna till lägret innan solen går upp, och jag lyssnar gärna till Tjoroks brusande vatten. Men då man purras midt i natten, är det sent kl. 8 och jag kryper vackert till kojs.

Följande morgon väcktes jag klockan två, då larmet och brädspelsbrickornas slammer ännu icke tystnat i hotellets kavekhaneh. Officeren vid gendarmeriet kom åter på visit — jag misstänker att han tillbringat sin förnatt på kaféet. Schukkur, min »sevari» eller kavallerist, beklagade sig öfver att hans häst tröttnat och jag fann mig föranlåten att upplysa honom att den saken angick myndigheterna, men icke mig.

Natten är klar och stilla, stjärnorna tindra som Ramasansbloss och månen som en gigantisk lykta öfver Bajburts nästen och vädret var härligt för färden öfver Kop-daghs pass. Men kyligt är det, nära fryspunkten, och jag sveper ett par faltar om mig, då jag tar plats i faëtonen och rullar sedan genom trånga, mörka gator och begravningsplatser. Så fort vi lämnat de sista husen bakom oss, äro vi ute i kuperad ödemark och passera långa rader af oxforor, effektivt belysta af månen, och lika pittoreska då man ser dem mot månen, som skarpt skurna silhuetter med svarta skuggor öfver vägen. Kärorna, lastade med säd, hvila på axlar, som löpa rundt med hjulen, och gnida och gnissla mot sina lag. Det är ett rysligt väsen, ett genomträngande gnäll; de skrida ytterst långsamt framåt vägen, man hör dem på långt håll, oljudet blir allt starkare och är rent bedöfvande då foran skymtar fram under månen och passerar oss;

dess gnissel har knappt dött bort, förrän man hör nya kärror nalkas; många af dem äro lastade med bränsle från någon småskog och på väg till Bajburt.

Efter att ha kört på något afstånd från Tjorok, äro vi åter framme vid dess strand, där en karavan af 121 kameler, lastade med sädessäckar, är på väg till Bajburt. Floden ter sig ganska respektabel mellan kullarna. Kl. 6 spårades en första skymt af dagen, man urskiljer himlens, men ej jordens färger. I byn Maden-khan, eller -khanlari, såsom det alldagliga uttalet är, voro tupparna i farten med sin morgonkonsert. Här leder en bro öfver Tjorok, hvars vänstra strand vi nu, sakta stigande, följa. Sedan för vägen upp genom en delvis öppen, delvis trång bidal, hvars ödslighet endast afbrytes af glesa tufvor eller pilar, ej större än buskar. En fora af trettio oxkärror fyllde dalen med sitt samfällda gnissel och vi åkte förbi en väldig karavan af 221 kameler och dromedarer, förande tyger och kolonialvaror i lårar och stora balar till Persien. Karavanen bestod af trettio afdelningar, hvar och en med sin persiska ledare. Den största räknade femton, den minsta fyra djur, fästade vid hvarandra medelst ett rep i grimman, ej med en pinne genom nosbrosket, såsom i Centralasien. Perserna räknade fyrtio dagars väg från Trebisond till Tabris.

Vår dagsled tudelas af ett par timmars rast i Kop-khanehs härbärke under passet, där hästarna få samla krafter till ansträngningen att draga våra vagnar öfver bergskedjan. Här kunde man värma sig vid en sprakande kamin, rätt välkommen vid $+ 1,9^{\circ}$ och fullständigt molnhöljd himmel. Solen hade knappt hunnit öfver horisonten, förr än hon åter försvann bakom tunga molnvägggar. Medan vi rastade kom posten från »Istam-

bul» inkörande i flygande galopp på gården, eskorterad af två kavallerister. De svarta skinnväskorna lastades på nio hästar som skulle bära dem öfver passet, på hvars andra sida, de åter transporteras med arabas; ännu i kväll skulle de vara framme i Erserum.

Kamelhufvud.

Och så bär det vidare upp i passdalen, där en gammal turk kommer trafvande i kaukasisk »burkha», som fladdrar likt läderlappsvingar omkring honom. Man kan på hans häst afläsa hur pass djup gyttjan är däruppe på Kop-

dagh. Nu börjar stigningen i branta sicksackkrökar upp till passet; terrängen är mjukt fuktigt material, i hvilket transportvagnarna inskurit djupa hjulspår. Ännu en »khan» passeras, en fyrkantig stenmur med jordtäckt tak.

Kameler.

Vi stiga allt högre, hästarna pusta och streta, dalbotten stannar allt djupare under oss och fågelperspektivet blir allt mera utprägladt. Där uppe i närheten af kammen blir stigningen flackare; på ömse sidor utbreda sig tunna snöflak, som ligga och smälta i solen. Kop-daghs pass

är dubbelt, två svagt hvälfda pucklar, och i dalsänkan mellan dem är en soldatpost, där min ena kavallerist byttes ut mot en annan — det var sjätte bytet denna dag.

I söder utbreder sig en mycket vidsträckt vy öfver ett ganska enformigt landskap af flacka, afrundade kammar; den närmaste af dessa skiftar i rödt, den bortersta som är snötäckt, i mörkblått. Därpå köra vi länge på ungefär samma höjd, upp och ned öfver backar och sluttningar, men sedan sjunka vi i vidsträckta, ej alltför branta kurvor. Högst upp, på ömse sidor om passet, är vägen miserabel, ett enda gyttjebad, där vagnarna sjunka till hjulaxlarna. På vintern lär snön ligga djup på Kop-dagh, men äfven under barvintrar är vägen svår, då de mer än fotsdjupa hjulspåren äro stenhårdt frusna. Här uppe bemödar man sig icke ens att underhålla vägen; på Sigana-passet var den vida bättre skött och mera pittoresk.

Från en brant se vi Ak-dagh-khans fyrkantiga stationshus nere i dalen, i hvars djup en karavan liknar ett fint, svart pärlband, och klangen af dess klockor når oss ej. Mellan krökarna användas branta genvägar af fotgängare och ryttare. Nedanför Ak-dagh, där soldaten för sjunde gången blef bortbytt, är vägen mjuk och god och det känns ibland som om hjulen voro försedda med kautschukringar.

Den stora stråkvägen för oss öfver en öppen kitteldal, genom en hålväg och öfver dess bäck som korsas på små broar, förbi byn Pirna-kapan och öfver en liten tröskel. Landskapet är flackt och enformigt som alla platåland, de horisontala, eller mjukt vågiga linjerna dominera, de vertikala, som äro så vanliga kring kustlandets djupt

utskurna dalar, saknas här inne. Nu ser man idel stenkojor, och trävirke användes blott för att uppbära jordtaket. Vid alla kojor och stationshus och på deras tak äro väldiga höstackar upptornade till vinterförråd och omtäckta stambåll för sparfvornas samhällen. Byn Tjöll-ogli-khanlari är ett härbärke, där en bro för öfver bäcken; här rasta vi i fem minuter för att låta hästarna dricka ur en träho vid vägen.

Öfver en för ögat fullkomligt plan slätt löper vägen snörrät som dragen efter linjal, och floden stannar till höger, vid foten af låga kullar. På en stenbro korsar vi en större erosionsfåra, från hvars terrassrand utsikten plötsligt öppnar sig öfver Aschkale by, belägen vid en bibäck till en älf, som kanske har högre och äldre anor än någon annan på jorden, åtminstone inom kristenheten; dess namn är Frat-su eller Euftrat. Härbärgets är uppfördt på högra stranden, men byn Aschkale ligger på den vänstra. Befolkningen är till största delen turkisk, men äfven några armenska familjer finnas; de kallas »ermen» och lefva i fiendskap med turkarna, och man kan ju icke vänta annat, då muhamedanerna äro hedningar för de kristna armenierna, som själfva äro »kaper» eller kafir, otrogna, för dem.

Vårt fyrspann på höjderna.

VI.

Ett högland med aflopp till tre haf.

Man förvånas öfver att ännu så nära kusten finna det kontinentala klimatet så tydligt utprägladt. Aftonen var fullkomligt klar och lugn och då vi, efter att hafva sofvit ut grundligare än vanligt, bröto upp klockan 7 den 18 november, visade termometern — 0,5°. Men då sväfvade redan lätta skyar öfver jorden och drogo just på sig sina morgonkappor af glimrande guld, bildande en briljant bakgrund åt en stor karavan af persiska dromedarer och kameler, alla prydda med krithvita täcken af rimfrost. Äfven marken skiftar i hvitt och dess öfversta

lager är fruset, men det är så tunt, att det ändå kännes mjukt att åka. Vi följa Euftrat uppåt, på dess vänstra strand, efter att hafva korsat floden på en bro, hvilande på fyra stenkistor. Floden kallas här Kara-su, och kunde föra fem kubikmeter vatten i sekunden. Stränderna sakna vegetation, och hela det småkuperade landet är ödsligt och sterilt. Vid högra stranden är Jagdarisch en liten by vid foten af en bergknalle, och högre upp heter en annan Kara-byjuk. Djinis-khan är ett stort och präktigt karavanseraj af sten. Oxforor med lårar och varubalar draga åt öster; de, som gå åt motsatt håll, forsla hö, säd och bränsle; det ryker om oxarna i morgonkylan.

Åter ställa vi till trassel i en oöfverskådlig karavan, på väg till Persien; djuren bli rädda för skramlet som nalkas dem bakifrån och lunka vaggande åt sidan. Så långt blicken når framåt i den flacka terrängen är vägen fullpackad af kameler och dromedarer; de tyckas helt och hållet behärska landskapet och försvinna i fjärran som små prickar. Det tog oss en rundlig tid att krångla oss förbi de 272 kamelerna, som fördes af 38 tatarer. På något afstånd höres den samfällda klangen från deras klockor som en enda dallrande ton, stigande mot höjden; då vi åka förbi dem bedöfvas vi i tur och ordning af alla klockornas buller och bång och sedan tonar ljudet åter bort bakom oss.

Vid Evräni-khans seraj hvilade en annan persisk karavan öfver dagen och dess bördor bildade hela hus och murar utmed vägen. Vissa sträckor är denna under reparation och man kör då provisoriskt på sidorna. En makadamvält drogs af sex par oxar öfver gruset. Vid byn Aghamed förenas flodstränderna af en vacker bro

på två pelare. Både till höger och vänster löpa snöklädda bergryggar och i det flacka landet mellan dem utbreda sig nyplöjda fält, där gårdarna äro lätt räknade.

Vid Ilidja gå, såsom namnet anger, varma källor i dagen och öfver dem är ett varmbadhus uppfördt. I den enda tillgängliga af dess tre bassänger hade vattnet en temperatur af 37°; de andra voro just upptagna af kvinnor. Det rykte om det klara vattnet och öfver hela fältet däromkring bredde sig en ljus dimma, som på afstånd liknade en sjö.

Framför oss synes nu i fjärran Erserum under en liten vit kam. Man ser staden, isolerad och begränsad som en ö i det öppna landskapet, man kör och kör öfver ensliga fält och nalkas långsamt, men ingenting anger dess närvaro, ingen nämnvärd trafik, inga utbyar och trädgårdar, och dock ser man den där borta. Nu urskiljas husen, minareterna och ett fåtal träd och ändtligen korsa vi dess dubbla vallar med en graf emellan och hejdas af en polisvakt, som undersöker mitt turkiska pass. Genom trånga gator, där man kunde drunkna i smuts, nå vi mejdan med dess brokiga lif, dess oxkärror, bodar och folk.

I Erserum skulle jag lefva som konung för en dag, eller åtminstone som europé i konsulernas sällskap. Min kusk, Mehemet, hade order att stanna framför franska konsulatets port och här blef jag mottagen med största gästfrihet af vicekonsuln, herr Srabjan, en armenier, som skötte Frankrikes angelägenheter under konsulns ledighet; och franske konsuln var samme M. Grenard, som deltog i den olycklige Dutreuil de Rhins' resa i Tibet. I herr Srabjans stora kansli gjordes ett treffligt rum i ordning för min räkning och efter en välbehöflig och grundlig

uppriggning af min yttre människa, aflade jag visit hos ryska generalkonsuln Skriabin, hos engelska konsuln Shipley och hos generalguvernören eller valin af Erserums vilajet, Nazim Pascha, en fulländad gentleman, som talade utmärkt franska och från Konstantinopel hade mottagit order att förse mig med eskort af sex kavallerister för resan genom de osäkra kurdiska gränstrakterna. Medan vi sutto hos honom kom persiska konsuln med sina båda sekreterare på besök, och jag fick sålunda tillfälle att göra bekantskap med denne potentat, hvars visa på mitt pass var af stor betydelse. Sedan hälsade vi på hos de amerikanska missionärerna och deras läkare, som fick ta hand om min sårade arabatji, hvars hufvud hade svullnat upp som af blodförgiftning efter det nyp han fått af den eskorterande kavalleristen.

Med herr Srabjan till ciceron företog jag under hvildagen en åktur genom stadens trånga, pittoreska och egendomliga gator, hvilkas djupa dy uppblandas med afskrädet från husen och där liksom i Konstantinopel den egentliga renhållningen skötes af hemlösa hundar. Ingen grönska, inga trädgårdar, blott någon enstaka poppel eller pil afbryter Erserums mosaik af solida stenhus med platta tak. Från den arabiska tiden är Tjiftminareh ett präktigt minnesmärke, med »pischtak»-fasad och tvenne refflade torn, och den förnämsta moskén, Uli Djami, är en gammal grekiskt-ortodox kyrka, som af de muhamedanska eröfrarna förvandlats till ett Islams tempel. Staden har 40,000 invånare, af hvilka en fjärdedel är armenier, som äga fyra kyrkor och en skola; de öfriga turkar och ett fåtal kurder och laser. I hela Erserums vilajet, som säges räkna 646,000 invånare, äro 80 procent muhamedaner och 20 procent kristna. Turkarna ha ett

sextiotal moskéer i staden, flera dervischkloster, ett hospital, skolor och »hammams» eller bad. Sedan 1864 är staden omgifven med befästningar och de viktigaste forten äro Top-dagh och Kirimithi-dagh. Garnisonen lär uppgå till 8,000 man af olika vapenslag, dock mest fästningsartilleri.

Enligt herr Srabjan finnas i trakten af Erserum några dussin zigenarfamiljer af kristen tro. De föra ett kringstrykande lif, men skilja sig från andra nomadstammar i landet genom sin religion och sitt språk. Detta är nämligen en armenisk dialekt, uppblandad med ett antal sanskrit- och partiska ord. Enligt legenden härstamma dessa zigenare från Egypten.

Liksom Trebisond har Erserum åldriga anor. Före den seldschukiska eröfringen var Ardsin en stad, belägen på högra stranden af västra Eufrats öfversta lopp; den förstördes först af en jordbäfning och sedan totalt af seldschukerna. På Ardsins plats finnes nu blott en by, Kara-ars (Karars eller Kars), »svarta jorden» eller »sorgejorden». Namnet Erserum eller Erzirum säges vara en förkortning af Ersen-el-Rum, »den romerska jorden.» Garin Khalakh är dess armeniska namn. I femte århundradet uppförde Theodosius II Anatolius en fästning på denna viktiga plats, på tusentalet blomstrade staden och eröfrades år 1201 af seldschukerna, men blott för att fyrtio år senare bli mongolernas egendom och år 1517 turkarnas. År 1829 eröfrades Erserum af ryssarna, men återgafs genom freden i Adrianopel till turkarna. Ännu en gång, år 1878 togo ryssarna staden i besittning, men utrymde den åter efter freden i San Stefano. Alltjämt håller Ryssland ett vaksamt öga öfver denna trakt och ryska generalkonsuln anses vara dess mäktigaste

man; Ryssland har också tillförsäkrat sig koncessionen till en järnväg från Sinope till Bitlis vid Van-sjön, nära persiska gränsen, men under nuvarande politiska förhållanden begagnar det sig naturligtvis icke däraf, då denna linje till stor del skulle taga lofven af den transkaukasiska järnvägen.

Redan en blick på kartan är nog att öfvertyga oss om Erserums viktiga strategiska belägenhet. Väl är denna högplatå (2030 meter) med sina kalla vintrar och varma somrar och sin njugga jord föga ägnad för odling, men från Erserum utgå stråkvägar åt alla håll i västra Asien. Vid en punkt på en knapp dagsled nordost om Erserum kan man på en timmes tid rida från den ena källan till den andra af tre bäckar, af hvilka den ena strömmar till Tjorok, den andra till Eufrat och den tredje till Aras, eller med andra ord till Svarta hafvet, Persiska viken och Kaspiska hafvet. Erserum är alltså beläget på själfva hjässan af ett platåland, som dränerar till tre olika haf och liksom de naturliga vattenvägarna från denna brännpunkt löpa ned till dem, så också handelns stora banor och de strategiska linjer, som under vissa krigiska kombinationer behärska Mindre Asien och vägarna till Persiska viken. Erserum ligger också nära den ryska gränsen och Kars, och man kan vara säker på att alla nödvändiga förberedelser äro träffade både till dess befästande och dess samband med Kars genom en betäckt förbindelselinje. Af ryske generalkonsulns tre sekreterare var också den ene i verkligheten militärattaché.

Om västra Eufrats källa berättade herr Srabjan följande, i Erserum gängse legend. Då kejsar Heraklius lyckats att återeröfra korset ur persernas händer, blef den åtföljande eskorten öfverfallen af fienden och tvingad

till drabbning där i trakten. För att rädda korset gräfde man i tid ned det på toppen af ett berg. Sedan ägde drabbningen rum, fienden blef slagen och man återvände för att gräfva upp korset. Ur jorden där det legat kvällde en ymnig källa fram. Källan, som sedan dess kallats Khatchapaïd eller »Träkorset», anses helig och från hela trakten besökes den af pilgrimer. Turkarna kalla berget Giaur-dagh eller »de otrognas berg».

För Erserum gäller detsamma som för Trebisond, nämligen att dess handelsbetydelse på senare tider fått sitt dråpslag genom den kaukasiska järnvägens byggande. De båda vilajets, Erserum och Trebisond, som korsas af den urgamla handelsvägen från Tabris, drogo fordom en årlig vinst af 500,000 turkiska pund för transithandeln, men denna siffra har nu sjunkit till hundra tusen pund. För transitgodset betalas ingen annan afgift än plomberingen; inkomsten för de båda provinserna utgjordes blott af de pengar, karavanerna lämnade efter sig för sitt eget och djurens uppehälle. För en enkel resa beräknar man en kostnad af ett och ett halft pund per kamel och tjugu tusen kameler gå nu årligen från Tabris och lika många från Trebisond, det betyder fyrtio tusen kolli årligen i den ena, och lika många i den andra riktningen. Vanligen följer kamelägaren själf med karavanen, och endast på den stora stråkvägen användas kameler, eljes försiggår all transport i de båda vilajets med hästar, åsnor, bufflar och oxar. Ett stort afbräck lider handeln också af osäkerheten i närheten af Bajaset, där kurdiska röfvarhorder drifva sitt spel. Vanligen göra de sina öfverfall på natten sedan karavanerna lägrat eller just innan de bryta upp. Ett annat sätt är att de i hemlighet förstöra plomberna och däraf finna en förevändning att på gränsen

öppna varubalarna och ställa till krångel, som icke sällan slutar med blodiga sammandrabbningar och dråp, ty karavanmännen äro beredda på motstånd.

Erserums vilajet exporterar oxar, kor, hästar, hudar, pälsverk och säd m. m. för tio millioner francs, och importerar diverse kolonial- och manufakturvaror, kryddor, alkohol, vin, tobak, tändstickor, glas och porslin m. m. för femton millioner. Balansen, fem millioner, fylldes förr af arbetare, som på annat håll gjort förtjänst och hemförde 300,000 turkiska pund i besparingar. Men detta har nu upphört enligt ett påbud, som förbjuder utvandrarerna att återvända. Följden är att skatterna ökats med 36 procent under de sista fyra åren, lefnadsomkostnaderna ha stigit, de kristna ha blifvit utfattiga, och deras elände återverkar indirekt på turkarna. Det ansågs vara ett led i den systematiska förföljelse mot de kristna, som infördes af sultan Abdul Hamid, och som gjorde dem större skada än de blodiga massakrerna. Allt sedan bombattentatet mot sultanen, hade alla skrufvar blifvit hårdare tilldragna. Mord på armenier begingos strafflöst, armenska flickor bortröfvades af muhamedanerna och tvingades att öfvergå till Islam, bonden måste återvända hem från fältet med sina oxar innan solen gått ned, eljes bli de stulna; en armenier, som vill lämna sitt distrikt, måste inneha ett särskildt tillståndsbevis, hvilket däremot är öfverflödigt för musulmanerna.

Till följd af detta nyinförda utsugningssystem öfvergår jorden i muhamedanernas händer. För femton år sedan voro 95 procent af den armenska befolkningen ägare af sin jord; nu äges jord blott af 35 procent. Resten har småningom tvingats att blifva farmare och dagsverkare hos kurdiska och turkiska grannar och äfven

detta är en anledning till att hela landets välstånd och ekonomi går utför, ty kurderna arbeta icke alls och turkarna illa, och armenierna, som förstå att sköta jorden, bli tjänare och slafvar. Akerbruket lägges för fåfot och det är svårt att förstå hvad intresse eller fördel den turkiska regeringen kan ha af att göra landet utfattigt. Så t. ex. uppgick nu skatteuppbörden i ett distrikt till sex tusen pund, där den för tolf år sedan varit uppe på aderton.

Hvilodagen gick hastigt till ända och i skymningen förde mig den älskvärde herr Srabjan till armenisk-gregorianska katedralen, som uppförts på bekostnad af armenska församlingen i Erserum, hvilken räknar flera förmögna medlemmar. Tempelsalens inre är ganska högtidligt i all sin enkelhet; fattigare besökare åhöra gudstjänsten stående på det mattbelagda golfvet, för kvinnorna finnas gallerförsedda läktare, ty de armenska kvinnorna äro äfven lätt besløjade, i långa hvita skynken. Därutänför är en kyrkogård med tätt liggande vårdar af sten med inskriptioner och kors, och på ett par förnämligare grafvar voro monumenten huggna efter kyrkor i armensk stil.

Den första kvällen dinerade jag hos herr Srabjan och hade då tillfälle att se hur det gick till i ett armeniskt hus — mest som i Europa, och damerna buro sitt hemlands enkla mörka och klädsamma dräkter, ett slags diadem i håret och inga skymmande, men väl dekorativa, hvita slöjor. Smärta, melankoliska och bleka gå armeniskorna omkring och se ut som brudar — som om hvarje dag för dem voro en bröllopsdag. Man hyser sympati och medömkan för detta olyckliga och förtryckta folk och hyser en känsla af grämelse och skam, öfver

att Europas stormakter i vår sena tid overksamma kunna åse, huru hundturken förtrycker ett kristet folk.

I de fem af kurder bebodda provinserna Erserum, Van, Bitlis, Djarbekir och Harpud infördes för tretton år sedan ett system af irreguliärt kavalleri, ett slags kurdisk milis, som efter sin upphofsman, sultanen, kallas Hamidié. Man sade mig att denna uppfinning egentligen icke innebure något annat än att kurderna, som förut lefde röfvare på egen hand, nu saklöst kunde fortfara därmed under skyddet af sin kejserliga titel. Det var sex banditer af den sorten som Nazim Pascha gaf mig till eskort. Till och med många af turkarna själfva hade tröttnat på den Hamidska regimen och längtade efter något annat, i värsta fall rysk öfverhöghet. Icke minst i Mindre Asien samlade han glödande kol på sitt hufvud, den gamle härskaren i Jildis Kiosk. Men nu är han ledig och har godt om tid att ångra sina synder och ingen lär sakna hans regemente, äfven om många beundrat hans slipade diplomatiska begåfning och klokhet.

På kvällen hade ryske generalkonsuln en treflig och animerad middag, efter hvars slut vi sutto och skämtade och rökte kring samovaren och midnattstimmen var förbi innan vi återvände till herr Srabjans hus. Klockan två gick kanonskottet som angaf det sista målet före soluppgången och det var ännu mörkt, då jag hörde de båda kuskarna komma och hämta bagaget. Nu hade jag två furgoner och en droska; vägarna bli allt sämre ju längre inåt kontinenten man färdas, och hvarje furgon var förspänd med en trojka liksom också min droska. Från Trebisonid, eller Trabsun, såsom namnet här uttalas, räknas 312 kilometer till Erserum och 250 från denna stad till Bajaset. För alla tre åkdonen hade jag att betala

tre-tio lira eller pund (690 francs) om de förde mig till Bajaset på fem dagar; det är fem svenska mil dagligen; i annat fall skulle de blott få 27 lira. Det är alltså ganska dyrt att med stort bagage köra genom Armenien, isynnerhet som eskorten, kuskarna och khanernas uppsyningsmän göra anspråk på rundlig »backschisch».

Efter en sista frukost hos den gästfrie herr Srabjan, tog jag plats i hans åkdon, ty han ville prompt följa mig ett stycke på väg, under det att konsulatets kavass åkte i min droska för att se efter att fotografiapparaten ej trillade öfver bord. Till vänster om vägen, strax utanför den inre befästningslinjen, reser sig Gymyschli-kymbet, ett gammalt seldschukiskt grafmonument och på andra sidan, längre bort, Kel-kymbet, liknande ett torn. Här och hvar på kullarna synas detascherade fort, tillhörande den yttre befästningslinjen, hvars uppgift är att försvara den defilé, som öppnar sig öfvanför staden. Och så lämna vi Erserum bakom oss. Som totalintryck kan sägas att staden är egendomlig och ovanlig, men enformig och föga pittoresk. Den bästa utsikten jag sett däröfver erbjöds från amerikanska missionshuset — ett haf af takbalustrader, skorstenar och minareter, allt grått i grått, hopklämdt, klumpigt och solidt. Men det fordras också att husen äro väl ombonade, ty Erserums invånare bo på en högplatå med extremt kontinentalt klimat, där vinterkölden kan gå ned till 30°. Bränslet är också dyrt i staden och ved och virke hämtas från ryska gränsen på tio mils afstånd. Landet är naket och sköfladt och dock minnas gamla män den tid, då höjderna i närheten af Erserum ännu voro skogbevuxna. Vi mötte också hela rader af kärror, lastade med uppgrädda poppelrötter, som säljas till bränsle i staden. Det fattiga folket

samlar från vägar och stigar kreaturspilling, hvilken här liksom i Centralasien kallas »tesek».

På vänster hand stannar bergskammen Kiretschlu med den topp, där västra Euftrat har sin källa och vid den trånga defilén Deve-bujun, hvarifrån stigningen till en liten tröskel börjar, tog jag farväl af den gode och älskvärde herr Srabjan och satt upp i min egen droska, som kördes af den tvärsäkre kusken Schakir. Till en början är vägen god och fylld af lokaltrafik mellan hufvudstaden och de österut belägna byarna. Men sedan, då vi komma upp på kullriga, svagt snöklädda höjder, blir den allt sämre, stenig och gropig, frusen och hård och man gungar som i en båt öfver hjulspår och knölar. Ännu klockan tio ligger rimfrosten kvar i skuggan; vädret är härligt, friskt och klart. Endast där källor gå ut öfver vägen har gyttja bildats, eljes är vägen torr. Detta år säges vara alldeles exceptionellt, ty vanligen ligger marken under snö redan i början af november. Man färdas då med slädar till Bajaset. Nu kunde man dock när som helst vänta starka snöfall och det var med tanken därpå vi fördelat bagaget på två furgoner, som också hade all möjlig risk att bli insnöade till nästa vår i Bajaset — detta är en af anledningarna till den höga körtaxan vid denna årstid.

Bortom Näbutjar-khani passeras vattendelaren mellan västra Euftrat och Aras och vi äro nu i ett land som dränerar till Kaspiska hafvet. Åter möta vi långa rader af gnisslande kärror, dragna af svarta bufflar — »djamusch». Telegrafstolparna följa som hittills troget vår väg och framkalla hos mig en längtan efter trakter, där man är afskuren från civilisationen. Den ena tråden löper öfver Zivin till Kars, den andra till Bajaset. Vägen

blir nu åter god, hård och makadamiserad, på dess sidor utbreda sig åkerfält i den breda flacka dalen, som begränsas af låga kullar. I dess diken strömmar vattnet mot öster likt två kanaler. Kurudjuk är en liten enslig by af grådaskiga lerkojor och med utfattig befolkning i trasor.

Följande bäcken Kale-su, ett biflöde till Aras, hamna vi i den stora byn Hassan-kale, belägen vid västra foten af en liten bergknalle, på hvars krön en fästningsruin ter sig pittoreskt och ger anledning till byns namn. Här möttes jag artigt af traktens »kajmakam», kommandanten och distriktsingenjören, alla tre talande god franska. De förde mig omkring på en liten promenad genom byn, vid hvars hufvudgata basarerna och flera solida stenhus med balkonger äro belägna. Stenläggningen är mera sporadisk, kullrig och guppig och omväxlar med djupa hål och pölar af dy och smuts, där det stinker af ruttande afskråde. Äfven när vägen är torr som fnöske där ute på landsbygden, äro bygatorna plaskvåta af allt afskråde och slaskvatten som stjälpes ut, och rännstenar och aflopp anses öfverflödiga. Blott närmast utmed husraderna kan man klara sig någorlunda torrskodd. Utanför byn är begravningsplatsen; de göra sig besvär med grafvarna; hvarje hvilorum prydes med två höga, uppriktstående minnesstenar. Hassan-kale lär hafva 7,000 invånare och fyra hundra man garnison, mest kavalleri samt ett batteri.

Hästarna vattnas vid en bäck.

VII.

Genom det ödelagda Armenien.

Vägen från Erserum till Bajaset anses vara mycket osäker för rövvarhorder af kurdisk stam och Nazim Pascha hade därför ökat min eskort från två till sex man. En af dem var kavalkadens chef och följde min droska med fyra ryttare, under det att den sjätte ledsagade bagaget, en fördelning, som snarare tydde på en hedersän en säkerhetsvakt. I Hassan-kale växladess de för första gången och kommandanten ville öka deras antal till åtta, en artighet som jag undanbad mig. Vårt körande och ridande sällskap ordnades nu så, att en ryttare fick

följa hvar furgon, två redo framför min droska och två bakom. De rida präktiga hästar, af hvilka några äro passgångare, som ej det minsta lyfta ryttaren, äfven då det bär af i stark fart; men en af mina förridare hade en svår trafvare, som stötte så att mausergeväret hoppade och dunkade ryttaren i ryggen för hvarje steg. Några af dem ha lagt geväret tvärs öfver knäna, eller hängt det öfver sadelknappen. Fyra man äro kavallerister, två gendarmer; det är en förströelse att betrakta dem under de långa åktimmarna. Herr Srabjan hade varnat mig att icke aflägsna mig ur synhåll från min eskort. Alltid borde jag hafva åtminstone en man i närheten, ty i dessa trakter kunde man aldrig vara säker.

I Erserum finner man vida bättre hästar än vid kusten och landet däromkring är också sedan gammalt känt för sina goda hästar, som ännu i dag äro eftersökta i grannländerna. De nio hästar jag nu hade voro i allo utmärkta, särskildt de tre appelkastade, som drogo min droska och togo vägen till Emerakom som ett intet. Då våra tre trojkor och tre åkdon och våra tre par ryttare kommo stampande och skramlande öfver den hårda vägen, måtte det hela allt ha företett en ganska dråplig och festlig anblick. Jag fotograferade också hela sällskapet på minst ett dussin plåtar, men tyvärr förstördes just detta dussin sedermera af den skakning, för hvilken hela bagaget utsattes under en vild körsel i Persien. En kinomatografrulle lyckades så mycket bättre.

Sedan dagens färd blifvit tudelad genom hvilans timmar i Hassan-kale, drogo vi vidare österut öfver ett vägstycke som var så uselt och så belamradt med förarglig kullersten, att man endast kunde åka i långsamt

skridt. Här och hvar kör man också öfver små sjöar af öfversvämmadt vatten. Längre fram blir vägen bättre och är på sina ställen till och med förträfflig. På något afstånd till höger ha vi Kale-su i dess breda, grunda fåra. Byar, människor och gårdar synas icke till, blott någon enda betande fårahjord med sina herdar; landet förefaller ödelagdt och öfvergifvet, och dock utbreder sig alltjämt plöjda åkerfält i dalarna.

Ändtligen nå vi byn Köpri-köj med dess ensliga begravningsplats. Just vid den punkt där Kale-su förenar sig med Bingör för att bilda Aras eller Araxes, som till en stor del utgör gränsen mellan Persien och Kaukasien och i Kisil-aghatsch-viken utfaller i Kaspiska hafvet, går vägen öfver den gamla monumentala bron i sex persiska spetsbågar, på fem kolonner. Från brohufvudet leder en backe upp till krönet, ty bron är hög och imponerande, uppförd af röd sten och fullkomligt oskadd. Den är ett sannskyldigt konstverk i sin stil, ett minne från en lyckligare, eller åtminstone rikare tid i detta nu så fattiga land, där eländiga lerhus och kojor är det enda som kan åstadkommas i byggnadskonst. Men den lär också förskrifva sig från Theodosii tid och då man står på höjden af dess båge och ser den förenade floden slingra sig mot nordost för att snart intränga i Kaukasien, kan man tänka sig hvilken storslagen anblick de vilda grumliga vattenmassorna måste erbjuda, då de under snösmältningen på våren pressa sig in mellan brokolonnerna i vredgadt dån och skummande kaskader.

Just då vi höllo däruppe på bron, framkallade solnedgången dråpliga effekter. Österut skimrade en bergrygg i skära nyanser med en hvit snöstrimma på kammen och svarta fläckar, bildade af ett par skyars skuggor.

Men bergens rodnad försvinner då solen dalar och de resa sig sedan som skumma, bleka konturer öfver det ödsliga nakna landskapet. Medan jordytan redan ligger täckt af den antågande nattens skuggor, belysas ännu de fritt sväfvande skyarna af solens purpur, skarpt framträdande mot en klarblå himmel.

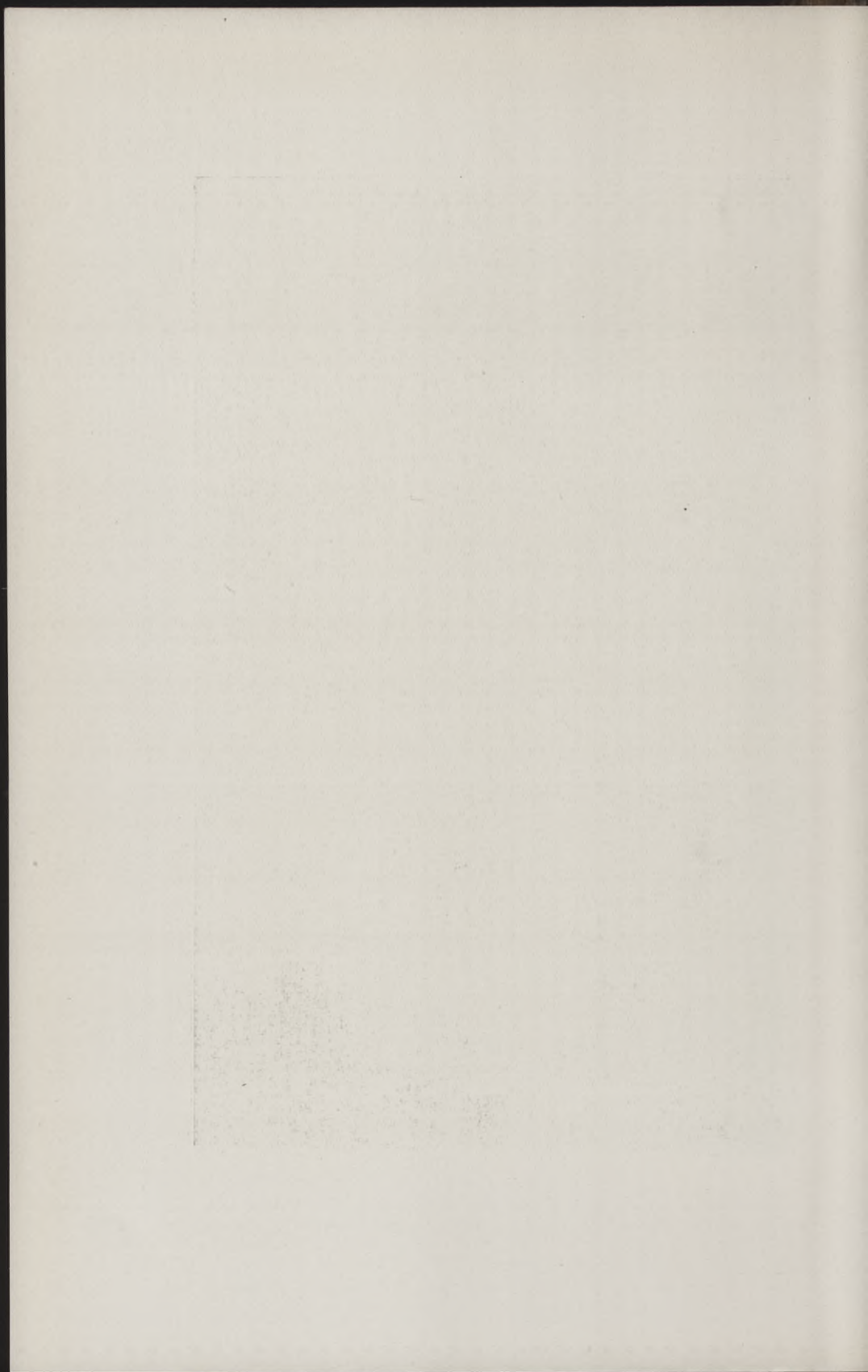
En stund följa vi flodens högra, gräsbevuxna strand, men aflägsna oss sedan allt mer därifrån och åka öfver undulerad slätt. Framför oss lyser länge en snötopp, tillhörande Aghri-dagh och under dess hjässa afteckna sig förridarna som skarpa silhuetter. Just i det ögonblick då solens öfre rand sjönk under horisonten togo soldaterna och kusken fram sina cigarretter och blefvo helt livvade och språksamma, och undan gick det öfver backarna den sista biten, ty nu fanns intet hinder för att genast vid framkomsten slå sig ned kring iftarmålets fat och skålar.

Vid inträdet till byn gjorde sig en persisk karavan nu i skymningen klar för sin nattliga färd och vattnade kamelerna vid ett flöde. Djuren stodo i långa, tätt packade rader och sågo trefliga och pittoreska ut som vanligt. Det var halfmörkt då vi körde in i byn och höllo framför gästgifvargården, där ett kyffe med stampadt jordgolf, nakna lerväggar och en mycket betänklig trä-säng med en ännu mera tvetydig madrass ställdes till mitt förfogande. Det märktes att vi lämnat den trakt, som rönt inflytande af europeisk komfort bakom oss och nu med hvarje dagsled borrhade oss in allt djupare i det äkta, oförfalskade Asien.

Öfver öppna, rimfrostpudrade fält, på afstånd omgifna af låga berg åkte vi den 21 november vidare österut. Vägen är god och hård, men broar saknas numera öfver

Kurdiska barn.

de frusna vattendragen. Småningom blir landet åter mera kuperadt, det bär upp och ned öfver oräkneliga backar, öfver raviner och små erosionsfåror. Framför oss reser sig en ås, som tyckes stänga dalen och bortom byn Jysviren åka vi upp på kullarnas krön, där utsikten åter är mera fri. I norr utbreder sig trakten Siane, där skog växer på ryska sidan, och genom dalen Sittahan leder en väg till Kaukasien. I ett dalföre till vänster synes den lilla byn Didjakrak. Nu blir landet åter allt mer kuperadt och vägen slingrar i alla leder och plan öfver och mellan kullarna och sluttar vanligen utåt, ned mot dalbotten. Vi köra mot en dalmynning, gapande som en port; dess namn är Däli-baba-boghasi och den är uppkallad efter byn Däli-baba, dit en irrigationskanal leder. Boghas betyder hals eller hålväg och dalen är också trång och hopklämd mellan branta, låga bergväggar. Tre gånger korsar vi dess bäck och i en vidgning rasta vi för att låta hästarna hvila och äta korn ur medförda påsar.

Rasten var tydligen anlagd på att hästarna skulle få samla sina krafter till det dåliga vägstycke som väntade oss uppåt dalen, där man än åker upp och ned öfver branterna, än genom trånga dalar. Vägen är vanligen så smal att det vore absolut omöjligt att komma förbi ett mötande åkdon, och på somliga ställen, särskildt i krökar, eller där bäckars erosionsarbete underminerat vägen, äro ytterhjulen på vippen att gå öfver väggränden, och för att rädda droskan måste jag ställa mig på inner-sidans fotsteg och hålla balansen. Djupet öfver dalbotten är visserligen mycket obetydligt, men nog skulle man bli grundligt tillplattad om man tog en öfverhalning utför en brant. Ett stycke högre upp är vägen totalt

förstörd, sannolikt bortspolad af vårvatten, och vi köra därför i bäckens grusfyllda fåra, följande alla dess slingringar. Det bär starkt uppför och hästarna ha fullt knog; ibland fastnar en hjulaxel mot ett stenblock, ibland är hålvägen så trång, att kusken måste passa på för att icke köra fast i bergväggarna på ömse sidor. Här och hvar står is öfver bäcken, skäres sönder och splittras af hjulen och hindrar vår färd. Vi gunga, vagga och slamra uppåt i långsamt, sträfsamt gående.

Sedan öppnar sig dalen, men stigningen är alltjämt brant mot söder; till vänster lämnas byn Äscheg-ällas, omgifven af höga höstackar. Efter ett större dalmöte blir vår riktning ostlig. Landet är öde och tomt, här synas inga vandrare, kärror eller karavaner. Schakir, min kusk, anmärker alldeles riktigt att det är en himmelsvid skillnad mellan denna väg och vägen från Erserum till Tarabusun (Trebisond). Men så är den senare också anlagd af franska ingenjörer, under det att vägen till Bajaset, liksom alla andra asiatiska vägar, handlöst är öfverlämnad åt trafikens och hjulspårens nötning, och ingen bekymrar sig om dess underhåll, reparationer försummas där ras inträffat, stenskonung bygges ej där den hotas af öfversvämningar och inga broar öfver bäckarna.

Här och hvar valla herdar sina fårhjordar å de skralt gräsbevuxna kullarna — vi äro i en del af Armenien som bebos af kurder, till största delen lefvande af boskapskötsel. Regelbunden som en vulkan reser Tadsch-daghi sin koniska topp helt nära det pass, som skiljer Aras' flodområde från östra Eufrats. En ensam räf gick och snokade däruppe; han måtte ha vetat att kavalleristernas bössor icke voro så farliga, ty han flydde icke för de

tre bommande skott, som »on-baschi», »chefen för tio» och eskortens höfding, skickade efter honom.

På östra sidan är vägen bättre och löper öfver mjuka jordkullar utan grus och till höger, i söder, reser sig Mergemir-daghs snötäckta kam. Det börjar skymma, men Schakir säger att natthvilans by är nära och den varskos också af två sjaskiga turkiska soldater, som stå med gevär för fot på höjden af en kulle. De skyldra då vi åka förbi och så fort denna imposanta hedersbevisning plikt-skyldigast blifvit utförd, lägga de benen på ryggen och skynda ned till byn för att anmäla vår ankomst, och då vi köra in mellan Dajars yttersta kojor är en skara män, kvinnor och barn ute och tittar. På trassliga stigar föras vi mellan spridda gårdar till byns härbärke, hvars usla kyffe i en hast uppeldades med en kamin. Bränslet utgöres af gödsel, hoppresad i kakor och upptornad till väldiga bikupsformade högar utanför hvarje koja. För att få eld i detta bränsle antändes först en knippa torra stäppväxter till underlag.

Låga, gråa och fattiga äro Dajars hundra kojor byggda af sten och saltorkad lera och försedda med platta tak. Befolkningen består uteslutande af kurder och då man frågar dem hvad landet heter, svara de Kurdistan; de förstå dock turkiska. Ortens »kajmakam» har sitt residens i fästningen Toprak-kale eller Alaschgerd på något afstånd i nordost. Korn odlas kring byn, som för öfrigt äger omkring fyra tusen får, jämte hornboskap, bufflar och hästar. Till ryska gränsen räknas tre timmars väg. Björn, varg, räf och lo förekomma i de kringliggande bergen.

Eskorten och kuskarna slogo sig ned i en stallkoja i andra ändan af byn, men Schakir, som också sköter

mitt kök, fick bo i härbärgen. Han och värden, Sulejman, höllo mig sällskap på kvällen, och den sistnämnde berättade om äfventyr han och hans vänner upplefvat med röfvere och stigmän af kurdisk stam. För ett par år sedan hade Sulejmans broder blifvit öfverfallen och dödad mellan Dajar och Toprak-kale af ett band om trettio röfvere. Enligt bruket hade Sulejman då öfvertagit broderns hustru och hade nu med henne en liten son.

Häriifrån återvände on-baschi och två kavallerister och ersattes med kurdiska ryttare af Hamidié-milisen, veritabla banditer i brokiga dräkter och med vårdslösa bindlar kring pannan. Då vi körde vidare kl. $\frac{1}{2}$ 7 var temperaturen oväntadt hög, hela $+4^{\circ}$, men himlen var också molntäckt och på bergen låg nyfallen snö. Den hederlige Sulejman, som också är byns »mydyr», fick ett par blanka medjidiés för sina tjänster och så bar det af öfver mjuka sluttningar på skaplig väg. I talrika krökar slingrar den upp till det lilla flacka passet Tahir-dagh, där endast ett par tunna snöfläckar täckte marken. Schakir säger att jag haft tur; vanligen är det hart när omöjligt att färdas här vid denna årstid, som är för sen för hjuldor och för tidig för slädar. Längre fram på vintern ligger snön ofta meterdjup på Tahir-dagh och slädföret är då härligt. Under snösmältningen eller efter starka regn lär trakten vara vidrig, ty den sega och sugande leran bildar ett enda gyttjebad, där vagnshjulen skära sig ned till axlarna, under det att lerklumparna, tunga och envisa, fastna vid hjulen.

Från passets sadel bär det ned i en sänka och därpå upp till ett nytt pass af ungefär samma höjd. På dess östra sida mötte vi en persisk karavan af 315 kameler, som med sina många afdelningar fyllde upp en och

en half kilometer af vägen. Alla förarna voro aserbejd-schanis, talande tatariska och af samma typ och dräkt som tatarerna i Baku. I prydliga grimmor och med stora röda tofsar gingo kamelerna högtidligt och långsamt sin väg mot hafvet vid klockornas klang. I deras kölvatten följde fyra arabas, lastade med kvarnstenar och hvarje kärra dragen af fyra bufflar.

En grupp af kurder.

I sydost resa sig Ala-daghs snökrönte höjder framför oss, då vi guppa utför de tvärbranta, lifsfarliga backar som stupa från passet. Hvilket ögonblick som helst löper man fara att stjalpa och en af våra ryttare går till fots för att ständigt vara till hands och hjälpa till med balansen. Det tog oss en och en half timme att komma ned till skaplig väg, där droskans fjädrar dock sättas på hårda prof bland grus och block. Med skynd-

samma steg begaf sig en jägare uppåt passet; han skulle ut på räffjakt med sina båda vindthundar, som han förde i band; de kallas »tasi» och upphinna räfven med lätthet.

Vid Kuraldi by fägnas blicken af ett halft dussin pilar, en ovanlig syn på detta ödsliga högland. Hövålmarna dominera helt och hållet och äro mycket högre än »husen» och tesekkupolerna. Genom trärör ledes kanalvattnet till ett par kvarnar. Här i landet synas inga fezer alls; i stället bär man lammskinnsmössor och gråa filtskopor som i Persien, eller också helt enkelt en bindel, virad kring pannan. Kurderna gå klädda i trasiga och pittoreska dräkter, ett urblekt återsken af fordom friska färger, där blått och rött är öfvervägande. Skjorta, väst, jacka, vida, hvita byxor och skor — det är allt; strumpor begagnas i allmänhet icke. Kvinnorna äro vanligen beslöjade; de arbetande landtkvinnorna gå dock med obetäckt ansikte.

Byn Abuset stannar till höger om vägen vid foten af ett svagt snöklädt massiv och genom djup gyttja kippa vi sakta fram till Sedi-khan för att rasta. Sedan ligga de kurdiska byarna tätare: Hoschian med bäck som går till Murad-su eller östra Euftrat; Toprak-kale, som stannar långt till vänster, Missirijan, ett näste af låga fattiga kojor, Schamijan, där vägen ter sig som ett svart band i den gula terrängen, genomskuren af raviner med tvära erosionsterrasser, Kilitj-gädik med en väg till Van vid Van-sjön, Tjilli-khan och Kazi, där gytthan ligger djup efter nyligen inträffadt regn. Om en väg kan man knappast tala, blott om djupt inskurna hjulspår i marken. Schärijan-suji och flera andra bäckar från de norra bergen gå ned till Murad, hvars öfre del just här i trakten bildas af flöden, kommande från flera håll; de strömma

öfver flack terräng och deras botten är föga grusbetäckt, men erosionsterrasserna äro dock ett par meter höga, bildande små tvärbranta backar där vägen går öfver.

Ändtligen synes den stora byn Kara-kilisse eller »svarta kyrkan», så kallad efter en här fordom befintlig armenisk kyrka. Nu sades byn äga tre tusen invånare, kurder, turkar och ett fåtal armenier. Den är centralpunkten för kurdiska milisen i trakten och har rätt stor garnison i och för bevakningen af gränsen mot Ryssland. Artiga och förekommande som vanligt, infunno sig genast Kara-kilisses honoratiores, kommandanten, »kajmakam» och polismästaren; den förstnämnde, som talade franska, berättade att han en gång varit attachederad hos furst Ferdinand af Bulgarien. Gästgifvargårdens enda sofrum var ruskigare än vanligt och för att komma dit måste man gå genom »kavekhanehs» »stora sal», som i skymningen fylldes till sista plats af skrålände och tvetydiga kunder.

Utanföör Kara-kilisse korsa vi den 23 november den betydande älfven Tjor-su och fara en sträcka öfver förträfflig väg, som till och med har en ansats till diken, men den glädjen är snart slut. Att köra en väg, som uppmjukats till bottenlös gyttja, är mindre behagligt, men om något är värre så är det då denna gyttja frusit sig stenhård. Så var fallet i dag, då vi ännu klockan 7 hade — 4,4°. I den mjuka gyttjan är det värst för hästarna, i den frusna för de åkande. Likt skurna skifvor af palt ligga lerflaken uppvräkta vid sidorna af spåret efter det sista åkdonet. Hela landet är krithvitt af rimfrost, och rimfrost betäcker våra vagnar. Den smälter i den uppgående solens strålar och dropparna från suffletten blixtra likt rubiner i solen, som vi vid denna tid på dagen ha rakt i ansiktet. Morgonen är

klar, men solen har ej väl hunnit upp förr än hela himlen betäckes med kompakta moln.

Mellan låga, lätt snöklädda berg stiga vi långsamt i den breda, svagt undulerade dalen och lämna floden Murad på något afstånd till höger. Skramlande och knakande drager vårt följte tungt och mödosamt förbi byarna Djundjali, Kazli, Bäsiräh, Mengesär och Tschypkeran vid foten af Sinek-daghs snökam. Vid åsynen af dessa usla och tråkiga samlingar af gråa kojor, saknar man det vackra och stolta Trebisond, det måleriska Bajburt och det gamla, förnäma Erserum och man saknar den vilda, djärfva reliefen i kustbältet, som efterträdes af plåtäländets jämnstrukna ödslighet. Trafiken har upphört, allting är tomt och öfvergifvet, det är som om fiendehärar gått härjande fram genom trakten.

Oupphörligt göra vi långa krökar ut åt fälten för att undvika vägen, där gytjtjan efter hand mjuknar under dagen, och så åka vi öfver Murad, som nu kunde föra väl tio kubikmeter vatten i sekunden och på våren lär vara ansvälld till en mäktig flod. På dess vänstra strand, som vi följa, växa aflöfvade buskar och gräs med otaliga spår efter betande får. Vid Jilasor, där befolkningen lär vara persisk eller »adschem» såsom de säga, öfverfallas vi af en flock närgångna och ilskna hundar. Dalen blir trängre, vägen löper ofta alldeles utmed kanten af erosionsterrassen och man håller sig redo att hoppa ur om det mjuka materialet skulle gifva efter för ytterhjulen. Murad gör äfven nu intryck af en betydande flod och vi korsa åter dess halfklara vatten för att åka upp på högra strandens kullar. Äfven i Taschli-tjaj är befolkningen af iransk härkomst. Bortom denna by blef vägen rent fantastiskt usel, ty midt i en gröt af bottenlös gytjtja

ligga stenblock så tätt, att det är omöjligt att undvika dem; man sitter och balanserar för att parera stötar och öfverhalningar och är förvånad öfver att åkdonen hålla, att hjulfjädrarna ej springa och att vi ej stälpa. Fuktigheten ligger envist kvar efter de senaste regnen och biter sig fast i den lösa jordmånen. Men Schakir tröstar mig med att det är tio gånger värre efter strida regn och att man då behöfver tre dagar för att köra från Kara-kilisse till Diadin. Något nöje är en sådan åktur icke, man sitter bara och väntar på en katastrof och äfven där en gångstig löper på vägkantens ås och kusken kör utmed kanten för att hålla åtminstone det ena hjulparet på det torra, löper man fara att stälpa midt i smörjan.

Kring Alighur gå stora fårhjordar i bet och obeslöjade kvinnor stå och kika i dörrarna då vi köra förbi.

Vid den armeniska byn Ytsch-kilisse leder en gammal persisk bro i två hvalfbågar öfver ett flöde. I söder framträder Ala-dagh, en snöklädd kam med tre små flacka toppar, där floden Murad-su, Eufrats egentliga källa, tager sin början, från en höjd af 2,750 meter.

VIII.

Där tre kejsarriken mötas.

Ala-dagh, »det höga berget», delar sålunda med Kiretschlu, nordost om Erserum, äran att tjäna den alltifrån bibelns berättelser och de äldsta historiska urkunder berömda och hos oräkneliga folk och stammar besjungna Euftrat till källa. Vål äro båda armarna, den västra och den östra, vid sammanflödet ungefär lika vattenrika, men den östra är betydligt längre, och från Ala-daghs smältande snöfält, grumliga regnbäckar och klara källflöden, kan därför den förnäma floden, främre Asiens största flod och Tigris' systerflod, anses taga sin begynnelse.

Efter växlande öden i armeniska höglandet, mötas Kara-su och Murad, västra och östra Euftrat, strax ofvan blygrufvorna vid Keban-maden på 708 meters höjd och genombryta med förenade krafter armeniska Taurus. I trånga defiléer, mellan höga, branta klippväggar, bildar den ständigt växande floden en rad af katarakter och forsar och vid Biredjik, där floden utträder i syriska slättlandet och där många viktiga karavanvägar korsa dess lopp, är dess afstånd från Medelhafvet blott 22 svenska mil. Men ifrån Libanons och syriska kustens bergkedjor faller landet mot öster och därmed svänger den stora floden, som vid Rakka är ett par hundra meter

bred, mot sydost för att på vida längre vägar uppsöka hafvet. Vid Ed Der växa på Eufrats stränder de första palmerna och vid Verdi är floden en tredjedels kilometer bred och delar sig ofta kring flacka öar. Alltifrån Hit, där floden kan föra ända till ett par tusen kubikmeter vatten i sekunden, skilja sig talrika irrigationskanaler från dess sidor, ty här strömmar Eufrat genom idel flackt alluvialland och blott vid Hilleh reser sig en sista ås. Dess grågrumlige vattenmassor, som i maj stå högst, i november lägst, bilda vid stränderna vidsträckta kärr och vassbevuxna laguner, som lägga hinder i vägen för skeppsfarten. Men infödingarna trafikera floden med flottar, flytande på luftfyllda fårskin. Vid Korna mötas Eufrat och Tigris för att bilda Schat-el-Arab och då floden, nedanför Basra och Muhammera, tömmer sig i Persiska viken, har hon ett lopp af 278 svenska mil bakom sig.

Ödsligt, dammigt, gult och förbrändt af en glödande sol utbreder sig det klassiska Babylonien — Kaldäen, Mesopotamien, det nuvarande Irak-arabi mellan sina floder, och dess jord, som nu hvilat i ett par tusen år, var enligt kilinskrifterna, fordom korsad af ett nät af bevattningskanaler, som gjorde landet till en mosaik af trädgårdar och åkrar, där hvetet gaf hundrade kornet och dadlarna mognade i saftiga knippen i palmernas kronor. Om förgångna årtusendens folk och välden tala ännu stenarna som ur den torra marken i hela bibliotek gräfvats fram af vår tids forskare. Till detta land förlägga de lärda sagan om syndafloden, och det var, enligt 1 Mose boks elfte kapitel här som Noahs söner förmätet ville bygga ett torn, Babels torn, som skulle räcka från jorden till himlen; men i sin vrede förbistrade Gud deras tungor och spridde dem ut öfver jorden. Här växte det stolta

och lysande Babylon och blomstrade under Nabopolassars och Nebukadnesars tid sedan de assyriska eröfrarnas vapenskrammel tystnat. Nya folk och nya välden efterträdde hvarandra på denna urgamla grund, perserna eröfrade Babel och den segrande Alexander ville återuppbygga staden med dess starka murar och breda regelbundna gator. Nu äro Birs Nimrud och Hilleh allt som finns kvar af denna brännpunkt af makt och ära, konstförfarenhet, lärdom och odling.

Ej mindre rika på stolta minnen äro stränderna af Tigris, som tager sin början från armeniska Taurus, ej långt från Telek vid Eufrat. Här blomstrade Ninive, Sanheribs, Asarhaddons och Sardanapals hufvudstad, och i Ktesifon härskade efter hvarandra parter, romare, sassanider och araber, men af dess forna glans återstår blott ruinen Tak-kesra, hvars präktiga hvalfbåge skönjes från alla väderstreck, då man med ångbåten sakta stiger uppför Tigris. Och midt emot, på högra stranden, reste sig en af forntidens millionstäder, Seleucia, grundlagd af Seleukus I Nikator och förstörd under Trajanus fälttåg år 162. Ännu i dag äga de båda floderna hvar sin i orienten högeligen berömda stad. Bagdad, Dar-es-Salam, »välsignelsens ort», de abbasidiska kalifernas hufvudstad, grundlagd år 763 af Almansor, nådde i nionde århundradet, under Harun-al-Raschid, sin största berömmelse, som tack vare sagorna ur »Tusen och en natt» ej ännu förbleknat. Äfven här ha under tidernas lopp en rad af eröfrare och välden trädt i hvarandras spår. År 1258 eröfrades Bagdad af Hulagu Khan, Djingis Khans sonson, hundrafyrtio år senare af Timur den halte, i början af 16:de århundradet af Schah Ismail af Persien, och år 1638 af sultan Murad IV. I turkarnas våld är

staden ännu i dag och förgäfvades sökte den eljes segerrike Nadir Schah att återförening Bagdad med Persien. Nu är Bagdad en föga viktig handelsstad, som dock efter Bagdadbanans färdigbyggande utmed Euftrat till Basra och Koweit, motser en ny blomstringstid och blir en viktig punkt på vägen mellan Europa och Indien. Än mera berömdt än Bagdad är, åtminstone i Persien, Kerbela ej långt från Euftrats högra strand, ty dit vallfärda schiiterna i massor, både lefvande och döda för att ägna sin vördnad åt Husseins graf och för att slumra i dess närhet. Han var Alis, den fjärde kalifens andre son, och stupade år 680 i drabningen mot omejjaderna.

Det är alltså höga minnen, hvilkas rötter räcka tillbaka till den gråaste forntid, till människoslåktets första historiska uppträdande på jorden, som slumra på stränderna af Euftrat, och från den slippriga vägen utmed Murad-su blickar den resande icke utan vördnad upp emot Ala-dagh, från hvars snöiga hjässa den eviga floden börjar sitt lopp genom ett land, som sedan urminnes tider varit en skådeplats för fåfänglighetens fåfänglighet, hätska strider, blomstrande och ramlande riken.

Vid sidan af vägen göra nio grafvar ett tröstlöst intryck i denna ödemark. På min fråga berättar Schakir att en skara armenier förra året gjorde ett infall från ryska sidan och från en kulle besköto de turkar som satte sig till motvärn och dödade nio af dem.

Euftrat slingrar i en bred sänka under oss och på dess högra strandterrass skulle vägen nu vara förträfflig, om den icke så ofta korsades af raviner. Bortom Karkabasar framträder genom en lucka i de norra bergen en mäktig kägla af Aghri- eller Äghri-dagh; dess majestätiska topp försvinner bland molnen och dess sidor äro öfver-

höljda med snö. Framför oss, i ostnordost, framträder nu ett af jordens berömdaste berg, som åtminstone bland kristna folk åtnjuter samma berömmelse som tibetaners och hinduers heliga berg fjärran i öster. Det är Ararat. Ännu äro vi på sju mils afstånd därifrån; vi skola snart komma det närmare. Nu ter det sig matt och blekt mot himlens mörknande bakgrund, och molnen, som eljes rämna och skingra sig i skymningen, tyckas göra sig i ordning att till natten bilda en kappas kring det heliga berget. Kammen i söder, kring Eufrats källa, erbjuder ett mera fängslande skådespel; den nedgående solens reflexer framkalla ett underbart färgspel i skära och blåa toner bland skyarna som sväfva öfver dess öfversnöade hjässa.

Under den sista sträckan är vägen ypperlig, torr, jämn och hård; Schakir ger trojkan lösa tyglar och i firsprång sträcka hästarna ut, frustande, svettiga och pigga, längtande efter krubbor, fyllda med korn och hö. Furgonerna stanna långt bakom oss och eskortens ryttare ha svårt att hinna med. De två som äro för-ridare, vända sig om i sadeln tid efter annan för att hålla afståndet och icke plötsligt bli intrasslade i trojkan. Solen är nere och de längta efter sin iftar. Framför oss på slätten anger en gråblå och stilla rökslöja närheten af en by och ur röken framträda snart de bikupsformade gödselstackarna. Ett par minuter senare stannar trojkan, skälfvande och nickande, framför »jus-baschis» eller byäldstens hus, där vi hälsades af skällande hundar, kvinnor och barn i röda trasor, och tjänstaktiga soldater. Dessa och en trefligt genljudande trumpetsignal angifva en garnisonsort och i byn, hvars namn är Diadin, lära också två regementen Hamidiés vara förlagda. I ett

relativt snyggt gästrum uppvaktades jag som vanligt af myndigheterna, bland dem en löjtnant, som lärt sig franska i Konstantinopel och var oväntadt frispråkig. Han sade att landet var utarmadt på grund af den usla styrelsen och att det icke var möjligt att förstå sultanens afsikter. Blott i ett afseende öfverensstämde hans åsikter med sultanens — i hatet mot armenierna, hvilkas känslor för turkarna äro af samma sort. Det är ett tveeggadt nationalhat, som icke kan utrotas förrän det ena folket blir det andras träl, och under människornas oförsonliga strider ligger landet för fäfot och försummas.

Den 24 november är himlen strålande klar och genast från Diadin börjar stigningen upp till ett litet sekundärt pass, från hvars tröskel man har en hänförande utsikt öfver Ararat, som till stor del ligger i sin egen skugga i matta gråblå toner och med himlens ljusa, azurblåa fält till bakgrund. De solbelysta sluttningarna äro bländande hvita och afteckna sig skarpt mot de skuggiga. Till höger om Stora Ararat synes nu Lilla Ararats ändå mera regelbundet kägelformiga och branta topp och till vänster en mindre kam med något snö. Hitom det beryktade berget resa sig några lägre kammar, som dock snart skola skymma den härliga utsikten.

Ararat eller rättare Airarat, »Ariernas slätt», kallas sedan urminnes tider höglandet vid mellersta Aras, och då första Mose boks elfte kapitel och fjärde vers berättar att Noahs ark stannade på Ararat, så menas därmed egentligen höglandet, hvars namn i Europa oriktigt öfverflyttats på berget. Den höga toppen kallas däremot af armenierna Massis, af turkarna Aghri-dagh och af perserna Kuh-i-Nu eller Noahs berg.

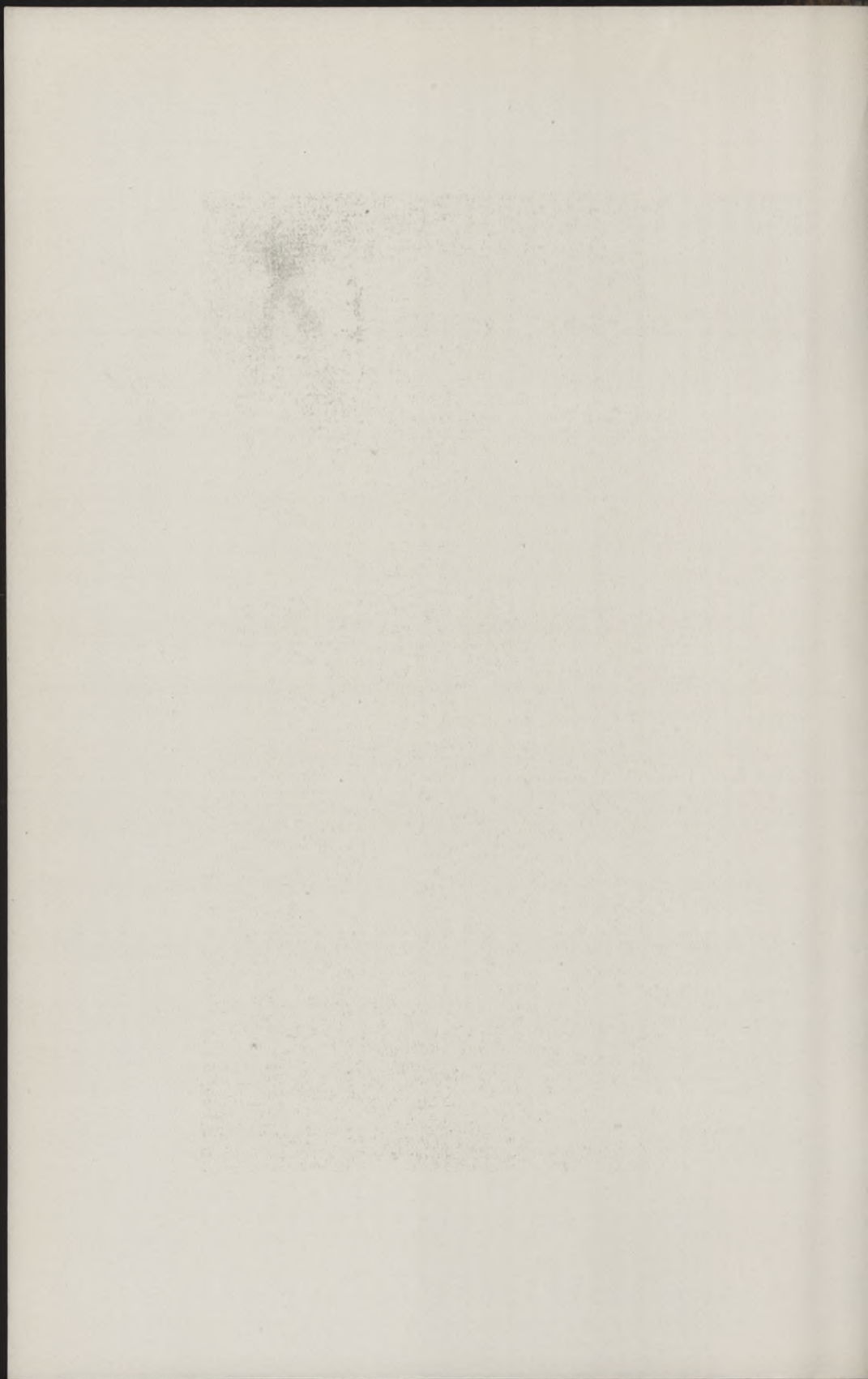
Både Stora och Lilla Ararat resa sig från en vulkanisk platå och stå i samband med hvarandra genom en mindre bergås. För öfrigt är Ararat en nästan isolerad vulkan-kägla, bestående af trakyt, slagg och lapilli och uppnår en höjd af 5,157 meter. Vid själfva toppen finnes ingen krater; i dess närhet resa sig ett par små parasittoppar, som blott se ut som ojämnheter i den regelbundna kägglans kontur och de senaste lavautbrotten, som sannolikt ägt rum före den historiska tiden, hafva utträngt ur berget under snögränsen. Denna är å södra sidan belägen å en höjd af 3,940 meter, å den norra på 4,180 meters höjd. Däremot är det 3,914 meter höga Lilla Ararat under sommaren alldeles fritt från snö. Armenierna tro att toppen är obestiglig och skyddad af andemakter, men i verkligheten bestogs den redan år 1829 af Parrot, och många äro de forskare som sedan dess nått toppen och underkastadt berget en grundlig undersökning.

Allt sedan år 1827 mötas tre kejsarriken, Ryssland, Turkiet och Persien i Ararat, dock så att själfva toppen är belägen på ryskt område. Här kan man stå med vänstra foten i Ryssland, den högra i Turkiet och stöda sig på vandringsstafven mot persisk jord.

Trojkorna föra oss vidare mot öster, kavalleristernas hästar stampa mot marken, Ararat leker kurragömma med oss, än synes dess topp, än försvinner den åter bakom skymmande berg. Nu sjunker den bakom en mörk kamkontur då vi rulla utför en backe, men framträder snart igen som en bländande fonddekoration mellan ett par kullar, af hvilka den ena dock åter skymmer bort det af evig snö och lika eviga legender öfverhöljda berget. Då vi dubblera en berggudde till vänster visar sig åter Ararat i all sin glans.

Ararat från sydväst.

Öfver den lilla pasströskeln löper vägen hård och god. Där nere på jämna slätten möta vi en persisk karavan, hvars tatariska förare räkna tjugu dagsresor till Trebisond — om det ej blir »tjagmor» eller dy, som de säga. En kamel, som skyggade för droskan, snodde sitt bogserrep kring en telegrafstolpe och höll på att bli hängd i horisontal ställning, då en ledare i sista ögonblicket skar af repet med sin kinschal. Åter synes Ararat och åter skymmes det af närbelägna kullar, då landet på sidorna om vägen blir mera kuperadt. Längre fram blir vägen knagglig af stycken af tuff och slagg, som täcka marken likt svarta prickar och här och hvar bilda hela kullar. För hvarje timme som går af dagen framträder den magnifika käglan i allt större dimensioner, alla detaljer synas med största skärpa, de olika valörerna i de glatta snöfälten och de svarta bergrefflorna längre ned. Vinterns låga snölinje står skarpt tecknad. Det ödliga och tysta landskapet, där inga byar och inga vandrare synas, behärskas helt och hållet af Ararat, som fångslar mina blickar.

Schakir vänder sig om på bocken, pekar med piskan åt sydost och säger: »Iran jolli pascham» — vägen till Persien, min herre, och bortom ett par nya steniga kullar, äro vi åter nere på alldeles jämn slätt. Nu reser sig icke den minsta kulle mellan oss och Ararats fot, vi se hela den mäktiga käglan från dess fot på högslätten och ända upp till toppen och vi äro i dess omedelbara närhet, blott en »mejdan» utbreder sig mellan vägen och berget. Från de södra bergen framspringa uddar och utlöpare mot denna öppna dal och vägen tangerar den ena efter den andra af dem. Djupa, branta raviner korsas; till vänster synes i en lucka i

de norra bergen vägen till Igdir, som löper utmed Ararats västra fot. Allt mer imponerande strålar Ararat, bländande hvitt i sin färska snöskrud. Bitvis är vägen nu fin och jämn som en chaussée, och framför oss reser sig Bajaset bergrygg, med delvis naggad och toppig kam.

Redan från morgonens lilla pasströskel syntes åt detta håll en svag rökslöja, som förkunnade stadens läge och sedan vi passerat ännu några små utlöpare med raviner emellan, synes Bajaset med sina murar och fort bland skrofliga, bisarra berg. Ett underligt läge! Den lilla staden tyckes ha klättrat upp på bergsslutningen mellan klippiga utsprång, där husen resa sig amfiteatraliskt öfver hvarandra och sväfva som svalbon öfver branter och afgrunder. Vid bergens fot passeras en fyrkantig gammal fästning med runda torn i hörnen, och sedan stiga vi mellan kullarna och köra öfver halsbrytande raviner. En liten bergskam norr om Bajaset skymmer nu bort lilla Ararat och hotar att äfven dölja hufvudtoppen. Den vinner terräng och tar bort berget bit för bit — hur förargligt, skall icke Ararat synas från Bajaset! Men jag tröstar mig, ty hvilken väg jag än väljer, skall jag återse detta heliga berg, hvars namn läses af barnen i alla jordens kristna skolor, och på hvars topp de fromma tro att Noahs ark stannade då syndaflo den hade fullbordat sitt verk och dränkt hela det öfriga människosläktet.

Endast det öfversta af toppen synes ännu, men snart försvinner äfven den, då vi i slingrande krökar sakta stiga uppåt mellan kullarna till svalbonas stad. Bortom en porlande bäck är de dödadas dal, begravningsplatsen; vi lämna de tysta vårdarna under oss och stiga

allt högre mot de lefvandes boningar. I en lucka till vänster glimmar Ararats topp ett ögonblick, men försvinner i nästa. Vägen slingrar åt alla väderstreck uppför branterna och äntligen äro vi uppe i denna ovanligt pittoreska lilla stad, köra genom basaren med det brokiga lifvet, de trasiga, urblekta dräkterna, de österländska folktyperna, de öppna bodarna och den djupa smutsen. En trång gata, en öppen terrassväg med utsikt nedåt daldjupet, en kullrig höjd, och så stannar Schakir vid porten af ett förnämligt hus, det är ryska konsulatet.

Här blef jag mottagen med storartad gästfrihet af ryske konsuln, herr K. V. Ivanoff, som bevakar Rysslands intressen å denna östra utpost af turkiska riket. Vicekonsuln Akimovitsch, min vän från strejkdagarna i Batum och Poti, hade anländt för sex dagar sedan via Erivan; genom omvägen öfver Trebisond hade jag sålunda förlorat en vecka i tid, men samlat många värdefulla erfarenheter och jag beklagade ingalunda att jag icke legat kvar och väntat i Poti. Efter skyndsamma visiter hos stadens »mutaserrif», höfdingen öfver Bajasets »sändschak» eller distrikt, och hos den beskedlige persiske konsuln, mottog jag med nöje herr Ivanoffs vänliga inbjudan att hvila öfver en dag i hans gästfria hus. De senaste dagarnas resa, allt från Erserum, hade varit tämligen uppskakande och det var skönt att få sofva ut en morgon och låta landsvägsskramlets sus och brus dö bort i mina öron.

Sedan de muhamedanska herrarna följande dag aflagt sina kontravisiter, gingo vi ut och tittade på den lilla underliga staden, som ligger på 2,042 meters höjd, tre mil nordost om den ännu verksamma vulkanen Tandurek, eller »den lilla ugnen». Bajaset säges vara bebodt af

800 familjer eller 6,000 personer, af hvilka 350 familjer äro kurder, 250 armenier och de öfriga turkar, perser, kaukasier och — garnisonen. Mellan Bajaset och Ytschkilisse leder en väg norr om Diadin, som lär vara bättre och jämnare, men längre än den jag följde och som på grund af den mjuka terräng den genomskär kallas »ipek-jolli» eller silkesvägen.

Vid ryska konsulatet viseras årligen blott två hundra pass, de flesta för tatariska karavanförare, som äro ryska undersåtar och sysselsatta med transittransport. Herr Ivanoff meddelade mig att ungefär en tredjedel af de män och kameler, som årligen gå till och från Trebisond, äro hemma i de ryska ujäsderna Erivan, Scharur-daralges och Surmali. De öfriga två tredjedelarna äro från Persien. Då ryssarna, för att uppmuntra sin egen handel och utestänga den utländska konkurrensen på Kaukasien och Persien, år 1890 icke längre läto Batum vara porta franca, gjorde den gamla karavanvägen öfver Trebisond och Erserum ett stort uppsving, ehuru den ännu i dag, såsom vi hafva sett, blott för en femtedel så mycket gods som under tiden före den kaukasiska järnvägens öppnande. Ett hårdt slag drabbade också denna väg då år 1902 järnvägen från Tiflis till Erivan öppnades och handeln vann en bekväm bana från Svarta hafvet till trakten kring Bajaset. Den enda svårighet som yppade sig var att man icke ville tillåta oxar och arbor från turkiska sidan gå in på den ryska, af fruktan för boskapspesten, men år 1906 skulle detta förbud upphöra och samfärdseln då bli obehindrad. Redan nu gingo ryska karavaner med socker, petroleum och annat till Bitlis och Van. Ryssland har äfven andra handelspolitiska intressen i stor skala att öfvervaka i denna trakt, där trenne riken

beröra hvarandra. I dalgången omedelbart invid Ararats västra fot och vidare utmed »ipek-jolli» och Murad och genom det gamla Assyrien har man en af naturen utstakad bana för en järnväg till Bagdad, som kunde bli en beaktansvärd rival för den tyska Bagdadbanan. Det är egentligen från denna synpunkt som Bajaset är af betydelse för Ryssland och man kan icke undgå att

Bajaset.

märka det välordnade bevakningssystem ryssarna genomfört i dessa delar af Asien.

Redan nu känna sig ryssarna tämligen hemmastadda i Bajaset, ty de ha eröfrat staden fyra gånger, 1828 och 1854 och den 29 april 1877, då öfverste Schtockvitsch utan svärds slag besatte staden och citadellet, men i juni utrymde den förra för att med en bataljon försvara sig i det senare mot de belägrande turkarnas öfvermakt.

Vattentillförseln blef afskuren och endast med stor fara kunde man från en längre ned belägen punkt skaffa sig vatten. Provianten tog slut, men man vägrade ändå att kapitulera. En armenier, som ännu lefver i Bajaset, berättade för ryssarna att undsättning var på väg och detta budskap stålsatte deras mod. Det var general Targukassoff, af armenisk börd, som var i antågande, men hans styrka var alltför liten och för att göra ett mera imponerande intryck, hopbringade han en mängd arabas, tält och kameler, med ett ord en tross, som kunde komma fienden att tro att han förfogade öfver stora stridskrafter. Den division af 18,000 turkar som låg vid Kisil-dise, 2 1/2 timmars väg från Bajaset, lät också lura sig och vågade ej angripa. Targukassoff nådde oskadd sitt mål och fann att de belägrande turkarna fattat posto på en plattformartad höjd ofvanför citadellet, hvarifrån de kunde beskjuta detta, utan att själfva utsätta sig för fara, ty de belägrades ammunition hade tagit slut. Targukassoffs kosacker bestego kammern ofvanför staden, där man ännu ser ruinerna efter kurdiska befästningar, och härifrån utsatte de turkarna för en mördande eld och befriade de nödställda. Med dem hann Targukassoff nätt och jämnt att draga sig undan, innan den turkiska divisionen i närheten märkte den lyckade listen.

I oktober samma år togo ryssarna staden ännu en gång men återlämnade den efter kriget i turkarnas händer. Det ser ut, som om de turkiska myndigheterna kände sig som flyktiga och osäkra gäster på en plats, som ryssarna visat att de kunna taga, när helst det faller dem in.

IX.

Mellan Ararat och Alagos till Etschmiadsin.

Just under mitt korta uppehåll i Bajaset ingick till persiske konsuln underrättelse att femton hundra man kurder och turkar i vapen vid Kasli-göll, tullstationen, gjort ett infall på persiskt område, för att, såsom det hette, bestraffa dylika friheter, som perserna tagit sig på turkiska sidan. Konsuln bad mig att i Tabris underätta Valiad, kronprinsen, om oroligheterna på gränsen och att samtidigt komma ihåg att rekommendera honom själf till det bästa — det är genom protektion och nepotism man kraflar sig upp till maktens tinnar i Solens och Lejonets land. Emellertid hade jag ingen direkt anledning att ge mig rakt in bland plundrande kurdiska horder och ändrade icke heller min ursprungliga plan att taga den tre dagar kortare vägen öfver Djulfa till Tabris.

I sällskap med tulltjänstemannen A. Chr. Kostsinitich, som efter ett kort besök skulle tillbaka till Kaukasien, lämnade jag den 26 november det gästfria konsulatet, på hvars tak ryska flaggan stolt fladdrade i solen. Nu gick det undan utför backarna och åter skymtade Ararats bländhvita topp fram mellan kullarna. Det bär åt norr öfver en slätt, som är föga lämplig för åkdon. Någon

väg finnes ej alls, inte ens hjulspår, det är ett virrvarr af gropar, diken, irrigationskanaler, åsar efter fordom plöjda åkerfält, småkullar och raviner med branta sidor. Trygg och lugn som vanligt gör Schakir långa omvägar, för att uppsöka bättre ställen, där droskans fjädrar äro mindre utsatta för att knäckas. Nu hade jag blott två turkiska kavallerister till eskort och de skulle återvända ifrån gränsen. De voro till ingen nytta, hade ingen aning om vägen och visste ej hvad byarna hette.

Här och hvar är vägen öfverhöljad med tuffstycken och sedan vi passerat en skymmande bergkulle, reser sig Ararat ståtligt till höger om vår kosa, nu närmare än någonsin. Ett stycke öster om vägen utbreda sig träsk, öfverväxta med gul vass, och Gyll-teppe eller »Blomsterkullen» är en by vid foten af en liten höjd. På den ödsliga stäppen däromkring beta åsnor och åsninnors fålar och här och hvar ligga åsar af vulkaniska block i vår väg. Vi passera byn Ahmed Agha, i hvars närhet ett svart tält liknade tanguternas vid Koko-nor, och vid Kara-bulak äro vi framme vid den turkiska tullstationen, där en myndig herre gjorde sig viktig och sade att han måste undersöka hela mitt bagage. Han lugnade sig dock efter att hafva tittat på mina papper och nöjde sig med att taga ett och ett halft pund som gisslan från körsvennerna, för att vara säker på att de icke rymde öfver till ryska sidan. Den ena furgonkusken, en armenier, måste dock stanna vid Kara-bulak, ty armenier släppas ej öfver gränsen, hvarken i den ena eller andra riktningen.

Än sväfvar rökmolnet från Bajasets skorstenar gråblått öfver den lilla staden som synes fjärran i söder, under det att landet åt öster, åt persiska gränsen, ser

helt flackt och öppet ut. Nu börjar stigningen uppåt gränspasset och på ömse sidor om vår väg synas kurdiska herdar med sina får. Redan i början äro backarna beströdda med tuffgrus, men ju högre vi komma desto värre blir det och slutligen ligga stora vulkaniska block så tätt, att det icke längre är möjligt att kryssa sig fram mellan dem. Att åka öfver stenblock på för öfrigt jämn mark är besvärligt nog, men i uppførsbackar är det vansinnigt. Det var mig en fullkomlig gåta att åkdonen höllo under den pers, som här väntade oss. Hästarna spjärna och streta af alla krafter och vi hade icke hunnit långt förrän ena sidohästens remmar sprungo, och medan de reparerades, följde jag bagagevagnarna till fots. Den ena af dem var på vippen att ta en öfverhalning, då det gick litet för fort i denna urbota terräng; af en stöt lyfte vänstra sidans båda hjul på en gång och ekipaget hade stjälpit, efter att ett ögonblick hafva balanserat på de båda högerhjulen, om icke det främre af dessa just törnat mot ett block så att kärran kom på rätt köl igen. Mina dyrbara instrument sväfvade mellan himmel och jord, och nog är det underligt att icke allting krossas och söndermales under en dylik körsel. Upp och ned öfver stenar och block, öfver bergfasta hållar och ner i försåtliga gropar, det gnisslar och gnider och knakar i vagnarna, de gunga som skepp i högan sjö.

Brantheten aftager, men af block är marken lika full; sista biten, helt nära passet, blir det något bättre och ändtligen äro vi uppe vid den stenpyramid, som anger gränsen mellan Ryssland och Turkiet. Bakom och under oss i söder synes nu slätten med sina träsk och blåa, vassbevuxna sjöar på gul botten.

Tjingil kallas den ryska gränsbevakningsstationen, där aderton kosacker och ett par tulltjänstemän sköta kontrollen. Äfven här finnes en liten vassjö och Djilli är en kurdisk by i dess närhet. Första biten utför är stenig och flack, men vid femte värststolpen bär det hufvudstupa utför, man häpnar öfver denna oerhörda branthet och undrar om det är möjligt att köra utför sådana backar. Utsikten öfver Aras' eller Araxes' dal är oerhördt vidsträckt och i norr reser Alagos sin 4,104 meter höga, klockformiga kägla, en slocknad vulkan med svafvelmättad krater och med skarpt begränsad snölinje.

Det skymmer, skuggorna öfver våra berg fara hastigt öfver backarna och klättra långsamt uppför Alagos' södra sluttningar. Fält och strimmor af olika färg, än vegetationsbälten, än grusiga backar och åsar, sträcka sig ned mot den stora dalbottens djup. Sakta och vackert rullar droskan utför sicksackkrökarna, Schakir håller in hästarna och sitter som på nålar och hästarna ta kort spjörn med frambenen för att hålla igen vagnen. En offerhög af stenar och trasor, en »masar» är uppförd vid sidan af vägen. Där nere i djupet synes en by af hvita hus, det är Argov. Alagos' topp liknar en lätt sky, svår att skilja från dem, som sväfva under himmelens azur, men solen belyser ännu bjärt dess snöfält, under det att eljes landet öfverallt gör sig redo att slumra under skymningens mörka dok.

Det mörknar och friskar i och vi äro omgifna af ogenomtränglig natt innan vi stanna utanför Argovs tullstation, hvars chef tar emot mig med största gästfrihet och ber mig komma in och dricka ett glas te, innan jag fortsätter, ty det är ännu aderton värst till Igdir. Under tiden låter han ett par ryttare af gränsbevakningen sadla

sina hästar och då det åter bär af; rider den ena af dem i tēten med en lykta och den andre bakom furgonerna för att se efter att intet faller af. Nu går det undan, ty vägen är god, stjärnorna tindra klara, men byar och gårdar varskos i mörkret blott af en skara hundar, som, ursinnigt skällande, rusar efter våra vagnar.

Ändtligen äro vi framme i Igdird och jag gör mig hemmastadd i ett skapligt ryskt »gastinnitsa», besöker »ujäsdnij natjalnik» eller distriktschefen, en hyggelig kapten och superar med honom och hans familj.

På morgonen den 27 november tar jag farväl af Schakir, som kört så väl för mig allt från Erserum, och af de båda andra kuskarna; de hade pass från Bajaset för att slippa öfver gränsen, men voro fasligt rädda för armenierna på ryska sidan. De fingo sköna drickspengar och deras tacksamhet var stor då jag lyckades utverka att de två ryska soldaterna fingo följa dem till gränsen. Schakir trodde att tullsnoken vid Kara-bulak aldrig skulle lämna igen det hela och halfva pund han tagit som säkerhet för deras återkomst och jag skref därför till franske vicekonsuln i Erserum att tullmannen i sådant fall skulle tvingas att göra sin plikt.

Igdird har 6,000 invånare och 800 hus och frestade mig icke alls till ett längre uppehåll än nödvändigt. Med tre faëtoner och nio hästar lämnade jag den lilla staden och körde den förträffliga chaussée som leder allt fram till järnvägen. De vandrare och landtmän man möter här äro till största delen tatarer, men äfven möter blicken kurder och kaukasier, lätt igenkännliga på sina karaktäristiska dräkter. Och bufflar och oxar känka och dra på sina knarrande kärror och furgoner, alldeles som i Mindre Asien, och baktrianska kameler, hornboskap

och får, beta vid sidorna eller användas i och för transport. Odlade fält utbreda sig fjärran hän och då och då åka vi öfver en liten bro, ledande öfver en irrigationskanal; en af dessa är mycket vattenrik och korsas tre gånger af vägen. På vänster hand lämnas tatarbyn Djokdjalu och framför oss har Alagos' topp till stor del förlorat sitt imposanta utseende från i går, då vi sågo berget uppifrån passet och blicken också beströk den långa sluttningen, som nu, i förkortning, ser mera flack och nivellerad ut. Däremot är Ararat magnifikt och aftecknar sig som en matt silhuett rakt under solen, i lätta, stålblå toner, här och hvar afbrutna af skarpt silfverglänsande fläckar — det är utsprång och ojämnheter, hvilkas snöfält direkt träffas af solstrålarna.

Vid den armeniska byn Markara gå vi öfver Araxes på en bro af järn, med gångbana af trä. Vid denna årstid förefaller floden ganska liten och tyckes ej ha vuxit sedan vi korsade den öfver Köpri-köjs åldriga spetsbågsbro; dess grumliga vattenmassor ringla långsamt ned mot Kaspiska hafvet. Och vidare bär det öfver den välhållna, något dammiga landsvägen, så olika de gyttjiga vägar vi gungade fram öfver i turkiska Asien. Vi nalkas en stor pulsåder, det synes alltför tydligt på den lifligare trafiken, små kamelkaravaner, foror lastade med salt och andra varor, som forslas till järnvägen, gårdar som ligga allt tätare och trädgårdar, skyddade af lermurar. På en mindre bro gå vi öfver Kur Arax eller »Torra Araxes», en arm som fordom hyste hela floden, men där nu blott en strimma klart, stagnerande vatten kvarstod. Nära tatarbyn Kalkhun nå vi järnvägen vid stationen Etschmiadsin.

Klockan var blott tio och då tåget till Nakitschevan

skulle afgå först klockan tre, hade jag tid att aflägga ett om än aldrig så flyktigt besök i det gamla berömda klostret Etschmiadsin. En af faëtonerna från Igdir åtog sig skjutsen och just då vi skulle köra i väg, uppenbarade sig ett par grusinska köpmän, som hade en vinkällare i klosterbyn, och bådo att få följa med, då de eljes ej skulle kunna finna lämplig lägenhet dit ut. Mycket gärna, de kunde ju alltid bli bra som ciceroner och berätta hvad de visste om förhållandena i Kaukasien. Till en början invigde de mig i sina privata affärer och talade om att de voro ägare till stora vingårdar i trakten. Vinet, som på platsen kostar tio kopek buteljen, exporteras till europeiska Ryssland och ger dem i medeltal en årlig vinst af tolf tusen rubel, men i år skulle inkomsten, till följd af strejkerna icke öfverstiga åtta tusen.

Emellertid körde vi genom tatarbyn Taturnagh, genom odlade nejder med liflig rörelse, och ödsliga trakter, där jorden låg i träde och slutligen reste sig Etschmiadsins kyrktorn och klosterbyggnader framför oss, och vi stannade vid hufvudporten, där jag tog afsked af mina tillfälliga reskamrater och af en armenier ledsagades till en stor gård, där en artig och välvillig munk hälsade mig välkommen och erbjöd sig att visa så mycket som kunde medhinnas på en timmes tid.

Etschmiadsin, »Där den enfödde sonen nedsteg», grundlades år 301 af Armeniens apostel, Gregor, blef år 1441 säte för katolikos eller den armenisk-gregorianska, icke unerade, kyrkans patriark, samt för den heliga armeniska synoden. Klostret sönderfaller i tre afdelningar, hvar och en med sin kyrka — däraf det vanliga turkiska namnet Ytsch-kilisse, de tre kyrkorna — och är delvis omgifvet af en fästningsmur med små torn. I det inre af den

förnämsta kyrkan eller katedralen anger ett litet tabernakel, hvilande på fyra kolonner, den plats, där frälsaren år 301 nedsteg från sin himmel, uppenbarade sig för aposteln Gregor — som vann konung Tiridates för kristendomen, och angaf den plats, där kyrkan skulle byggas. Den är byggd i korsform under en kupol i bysantinsk stil, och dess inre utstyrelse är mycket enkel och flärdfri.

Den svartklädde, allvarlige munk, som visade mig omkring, berättade att klostret nu har blott 35 munkar, som följa den helige Basilius' regler. Katolikos eller patriarken, en 85-årig gubbe, som för tillfället vistades i Tiflis, var tydligen föremål för stor vördnad — hans porträtt syntes i olika upplagor hvar man kom.

Etschmiadsin har en andlig högskola, en skola, boktryckeri och bibliotek, samt bostadshus för pilgrimer, ty hvarje armenier måste åtminstone en gång i sitt lif vallfärda till detta kloster. Här finnes också ett museum, där vi gjorde en hastig rond. Där utställes en blandning af säkert mycket sällsynta och rara föremål — och kram af ringa eller intet värde. Särskildt fästes vår uppmärksamhet vid ett antal stentaflor med kilskrift, funna i Armeniens jord, gamla piedestaler och kapitäl af kolonner, och andra arkitektoniska fornlämningar, lerkärl, fajanser, mynt från flera af österns länder, uråldriga smycken och föremål af metall, persiska prydnader och kärl i påfågelsform från Schah Abbas tid, porsliner — samt moderna fotografier af armeniska präster och munkar, underhaltiga målningar, skänkta till klostret från andra trakter, där armenier bo, en gammal ikonostas, helgonmålningar och standar och andra kyrkliga föremål, samt — ormskinn, råttor, vesslor och ödlor på sprit, som man tyckte icke alls hörde dit; ett människoskelett,

som tillika med några gamla röstiga länkar ur en kedja blifvit uppgräft ur den armeniska jorden, fanns utställdt till påseende bland de öfriga märkvärdigheterna. I ett skåp hängde några kransar af silfver, skänkta till någon förnämlig prästerlig graf.

Midt emot i samma byggnad är biblioteket inrymdt, innehållande en hel mängd värdefulla manuskript på armeniska. Det dyrbaraste numret sades vara en bibel på pergament från tionde seklet, förvarad mellan elfbenspärmor, skurna i fjärde seklet. Någon synnerlig ordning tycktes icke råda i flera af de med glasdörrar försedda skåpen. Midt i bibliotekssalen äro flera handskriffter och urkunder utställda på ett långt bord och man sade att lärda gäster ofta sitta här hela dagarna och bläddra i bibliotekets skatter. För närvarande fanns där icke ett lif, förutom herr bibliotekarien, en högre, svarthårig svartbroder af fördelaktigt utseende. Med stor ifver ville han göra mig uppmärksam på en fotografi af tre med våld uppbrutna kassakistor, en bild, som tydligen var anlagd på att väcka sensation och till hvilken han fogade följande drastiska förklaring, för hvars riktiga sammanhang jag icke vill gå i god. År 1903 hade generalguvernören öfver Kaukasien fordrat att klosterskatten i Etschmiadsin, som uppgick till nära en half million rubel, skulle skickas till Tiflis, för att framgent förvaltas af de ryska myndigheterna. Det skedde ingalunda för att beröfva klostret dess klingande förmögenhet, ty afkastningen af kapitalet skulle ställas till munkarnas förfogande i mån af behof. Men munkar och arkimandriter vägrade att godkänna ett sådant förfarande och att utlämna nycklarna till kassakistorna. Då lät generalguvernören med våld uppbyta dessa och föra skatten till Tiflis, en hand-

ling, som uppväckte den största förbittring öfver hela Armenien, och som till stor del föranledde de talrika attentat, som under de båda senaste åren blifvit begångna af armenier mot ryska myndigheter. Den nye generalguvernören, lät återställa klosterkassan och därmed lugnades armenierna.

Utanför hufvudkyrkan reser sig en förnämligare minnessten af marmor, uppförd öfver en Sir MacDonald, död i Tabris 1830. Etschmiadsin eröfrades år 1827 af Paskevitsch under kriget med Persien, och förblef ryskt allt sedan freden i Turkman-tjaj 1828.

Men timmen var snart förliden och ville jag icke gå miste om tåget, som blott tre gånger i veckan afgår till Nakitschevan, måste jag i en hast taga farväl af de vänliga munkarna och lämna det åldriga klostret, som för mig var en desillusion, körde därför tillbaka samma väg jag kommit och anlände till stationen en timme innan tåget skulle gå. Det borde väl vara tillräckligt för att ordna bagage och köpa biljett tyckte jag, men i stationshuset fanns ingen annan än telegrafisten och buffettjiken; stationschefen infann sig, lindrigt påstruken i sista ögonblicket och förklarade med förbluffande arrogans att det var för sent att ordna ett så stort bagage. Jag framhöll att jag infunnit mig i tid, att han icke hade rättighet att lämna sin post och att jag skulle anmäla honom hos myndigheterna i Tiflis om han icke lagade att jag kom i väg med detta tåg, som stod i samband med tåget från Ullu-khanlu, hvilket följande morgon skulle gå till Nakitschevan. Men mannen var helt enkelt en knöl och gaf, som svar på mina hotelser, tåget signal till afgang. Telegrafisten, som i likhet med stationens öfriga personal, lefde på krigsfot med chefen, under-

rättade mig emellertid att ett godståg skulle afgå redan om en timme och jag mutade personalen att taga mig och mitt gepäck med till Ullu-khanlu.

Till detta rackarenäste framkommo vi i mörkret och här fanns icke ett hål, där man kunde få tak öfver hufvudet. Stationschefen, en kaukasisk bandit, var hygglig och välvillig, upplät åt mig en andra klassens järnvägsvagn till husrum öfver natten, men förklarade att han inte kunde ikläda sig något ansvar för bagaget, ty något magasinrum fanns icke på platsen och här stal man och högg för sig hvad man kom öfver. Nu hjälpte intet annat än att med tio rubel återigen muta några ryska och grusinska arbetare att ansvara för bagaget, som öfver natten ställdes in i deras kyffe, där slödder och kvinnfolk förde ett förskräckligt lefverne — alldeles som i Kattebohult bort i Bo. Sedan fördes jag af en rysk stationskarl till min kupé, unken, gammal och smutsig och enligt hvad han ville förbereda mig på, full af vägg-ohyra. I ett par timmar höll han mig sällskap och var ganska underhållande på grund af sina liberala åsikter och sina hårresande skildringar af slaktningar och bomb-attentat i Tiflis, där han varit med och till minne gick omkring med ett skottsår i ena benet.

När han äntligen drog sina färde med sin bleka lykta, rådde han mig att stänga kupén inifrån — han skulle strax komma tillbaka med nyckeln — ty här i landet går ingen säker, menade han, och »att ni har pengar kan man förstå». Visserligen höllo gendarmer vakt öfver de vagnar som stodo på spåren, men man kunde aldrig veta, och i går kväll hade några bofvar, just då gendarmera voro borta och drucko te, passat på att genom fönstret bryta sig in i en vagn för att

stjåla en kassa, som dess bättre icke utgjorde mer än sjuttio rubel. Bäst därför att stänga kupén, tyckte han, och försvann i mörkret, men kom aldrig tillbaka.

Jag installerade mig så godt jag kunde i båset, låg och läste en stund vid en rykande taljdank och somnade sedan lugnt på en brits, med revolvern nära till hands. Traskande och tassande steg hördes då och då omkring och under vagnen och en gång smög någon upp på dess bakre plattform. Vid midnatt inträdde ett par karlar med en lykta och gjorde sig lika hemmastadda som jag — de voro passagerare som skulle till Nakitschevan. Någon egentlig nattro blef det därför icke och i den första dagbräckningen steg jag upp, gick ut och gick på perrongen och kom vid en friluftsbuffet öfver ett glas te jämte bröd, »sakuska» och drufvor. Jag ångrade smått, att jag icke gått direkte inåt Persien, i stället för att som nu beröra om också blott den yttersta gränsen af Kaukasien och en utkant däraf, befolkad af idel äfventyrare, afskum och slödder.

X.

Till Nakitschevan, Noahs graf.

Framför ett bord under bar himmel trängdes massor af armenier, tatarer och kaukasier, som stodo och väntade på att få sitt bagage inskrifvet för resan till Nakitschevan och som en asiatisk enväldshärskare kommenderade den potentat, som hade öfverinseende öfver godsafdelningen. För sent hade jag vid Etschmiadsin fått höra att därvarande stationschef endast mot klingande vedergällning gjorde sin plikt, men vis af erfarenheten och för att slippa trängas bland patrasket, stack jag nu en färsk tia i näfven på hans kollega vid Ullu-khanlu och blef genast upppassad och omhuldad på alla sätt och vis. Ett par karlar beordrades att väga mitt bagage och stapla upp det i en hög i godsvagnen och först sedan jag sett denna stängd med sina skjutdörrar och järnhakar, återvände jag till min nattliga kupé och intog, med ett par resväskor, min plats i ett hörn.

I kupén fanns sex sittplatser, men jag fick icke vara ensam i båset som jag hoppats. En rysk ingenjör blef min olycksbroder i hörnet midt emot, och sedan fylldes kupén med armenier och andra riddersmän med kvinnor och barn. Då tåget ändtligen, en och en half timme för sent, rullade i väg utåt skenorna, hade man sålt

biljetter till ett antal som med det dubbla öfversteg de disponibla platsernas. Ständigt kommo nya passagerare, som proppades in huller om buller, tidtabellen var endast ett fagert sken och ännu en timme öfver tiden var biljettluckan belägrad af mer än tvifvelaktiga herrar och damer af kaukasisk och mongolisk ras.

Det gick väl an med människorna; tre käringar hade vi till sällskap, den ena uppkrupen på en hel stapel af bylten och med andra bylten till fotapall, den andra krasslig och skral och väl ombonad i säkert mycket innehållsrika täcken och bolstrar, den tredje onödigt omfattningrik och flottig och prydd med brödsmulor i mustascherna; vidare en ung hustru med tre barn och ett »dito» vid barmen, som åtminstone höll sig stilla medan de andra lekte alpvandring bland byltena och jagade hvarandra som små vildkattor i den öfverfulla kupén, hvars atmosfär icke förbättrades af de dåliga papirosser, som glödde mellan läpparna på skäggiga eller orakade, svartmuskiga och sjaskiga karlar. Men det värsta var att alla dessa flyttande och resande människobarn medförde massor af effekter, bäddtyg, kuddar och täcken, små koffertar, säckar och väskor, knyten med mat, bröd, kringlor, äpplen, drufvor och meloner, tekannor, glas och samovarar, och det gafs absolut ingen möjlighet att i vårt usla bås finna utrymme för alla deras grunkor. Hyllorna blefvo naturligtvis öfverfulla i en handvändning, därefter proppades så mycket som fick plats under bänkarna, rockar, slängkappor och knyten belamrade alla hängare ända ut till knappen och resten tornades upp i gångarna och mellan sofforna i denna afdelning för sex, där tolf personer slogos om platsen. De, som icke sutto hopklämda på sofforna eller i knät på hvarandra, hade slagit

sig ned i gångarna på toppen af sitt pick och pack och då allt var »klart», liknade kupén en väl packad sardinlåda, ett natthärbärke för lösdrivare eller i bästa fall en realisationsauktion i en lumphandel.

En tragikomisk stämning af bortflyttning och utmätning rådde i denna kupé, där det var omöjligt att komma ut och lika omöjligt att röra på sig det ringaste. Och dock kunde armenierna alldeles icke hålla sig stilla; oupphörligt skulle de ändra och jämka, byta plats med hvarandra, söka att komma åt saker i sina bylten, gräfva i matsäckarna efter bröd, kringlor och frukter. Efter en timme var golfvet fullt af skal och afskråde, brödkanter, fruktkärnor och papperslappar. Aptiten i ett hörn verkar smittosam på de andra och snart ser man idel drägglande mungipor och osnutna näsor åt alla håll. Efter frukosten tändas nya cigaretter och luften, som redan förut var tillräckligt kvalmig, blef nu outhärdlig. Lyckligtvis voro armenierna själfva af samma uppfattning och öppnade dörren till plattformen, där jag gifvetvis skulle hafva sökt en fristad, om den icke redan förut varit blockerad af karlar, kistor och sängkläderssäckar. Den unga modern, som är min granne, bjuder älskvärdt på vindrufvor och snart är jag god vän med hennes barn och leker med dem så vidt utrymmet tillåter. Hennes minsta arfvinge gallskriker och får sig en kautschukbuss i munnen för att hålla tyst.

Ännu en timme förgår och resenärerna domna sakta af. De ha stått hela morgonen och väntat på sina biljetter, de ha det trångt och otrefligt, och den enformiga skakningen söfver dem till ro. Med näsan i vädret och vidöppen mun snarkar den tjocka matronan i sitt hörn. Öfver sin sofvande telning vaggas den unga modern sitt hufvud fram och åter som om det vore på vippen att

trilla af skaffet; barnen sluta sin lek och de skäggiga männen sjunka afsides i sina hörn, lutade mot hvarandra eller med hufvudet i hvarandras knän. Den gamla sjuka kvinnan sitter och lutar hufvudet i händerna; hon bär en halft kirgisisk hufvudbonad, en hvit bindel kring hjässan, öronen och hakan, under det att de andra kvinnorna bära ett ringformigt diadem af sammet, en hvit gasslöja och öfver det hela en svart schalet.

Järnvägslinjen till Nakitschevan, som först efter två år skulle öfvertagas af staten, var nu »vremennij» eller provisorisk och exploaterades på det skandalösaste sätt. Vaggonerna voro gamla usla lådor, för länge sedan utdömda från andra bibanor. Ingen tanke på rengöring från dag till dag; blott någon gång bortföres afskrädet från golfven, då det hotar att hopa sig till verkliga kjökkenmöddingar. Men nog var det skamligt af järnvägsmyndigheterna att tillåta sig ett sådant skoj med den publik, som begagnar sig af kommunikationsleden. Låt vara att blott infödingar foro med detta tåg, men då de betala sin biljett med fyra rubel och sexton kopek för andra klass, borde de ha rättighet att fordra sittplats. De knotade också högljudt öfver det sätt, hvarpå de behandlades och förstodo lika litet som jag, hvarför icke ännu ett par vagnar kunde kopplas till tåget, som i alla fall lunkade i väg med ömkansvärd långsamhet. Här saknades med ett ord hvarje spår af ördning och hyfsning, och jag undrade i mitt stilla sinne hur det kunde se ut i tredje klass, när andra var sådan. Säkert är att man färdades vida bekvämare och säkrare på de turkiska vägarna i Mindre Asien, där man också blef höfligt och hederligt bemött. Rackarelif, tjufnad och våldsamheter frodas på alla gränser i Asien, det är som om utskummet

af två eller flera folk samlades dit, för att genom den friktion som är helt naturlig ge anledning till olidliga förhållanden.

Ännu så länge äro stationerna på denna nya bana provisoriska lerhus, hvilande på låga pålar för att utestänga fukten. Garni-tjaj är den första byn vid passera och Kamarlu den första stationen, en stor armenisk by, omgifven af trädgårdar och fält. Den andra, i närheten af byn Davalu, bär det klingande namnet Ararat, men efter den tredje stationen, Sadarak, också en armenisk by, blir landskapet allt ödsligare. En lisa för ögat är den ståtliga anblicken af Ararats båda toppar, ett storlaget panorama — jag har nu sett det härliga berget från alla väderstreck. Tåget aflägsnar oss därifrån, och Lilla Ararat nalkas det stora alltmer, på grund af det förändrade perspektivet.

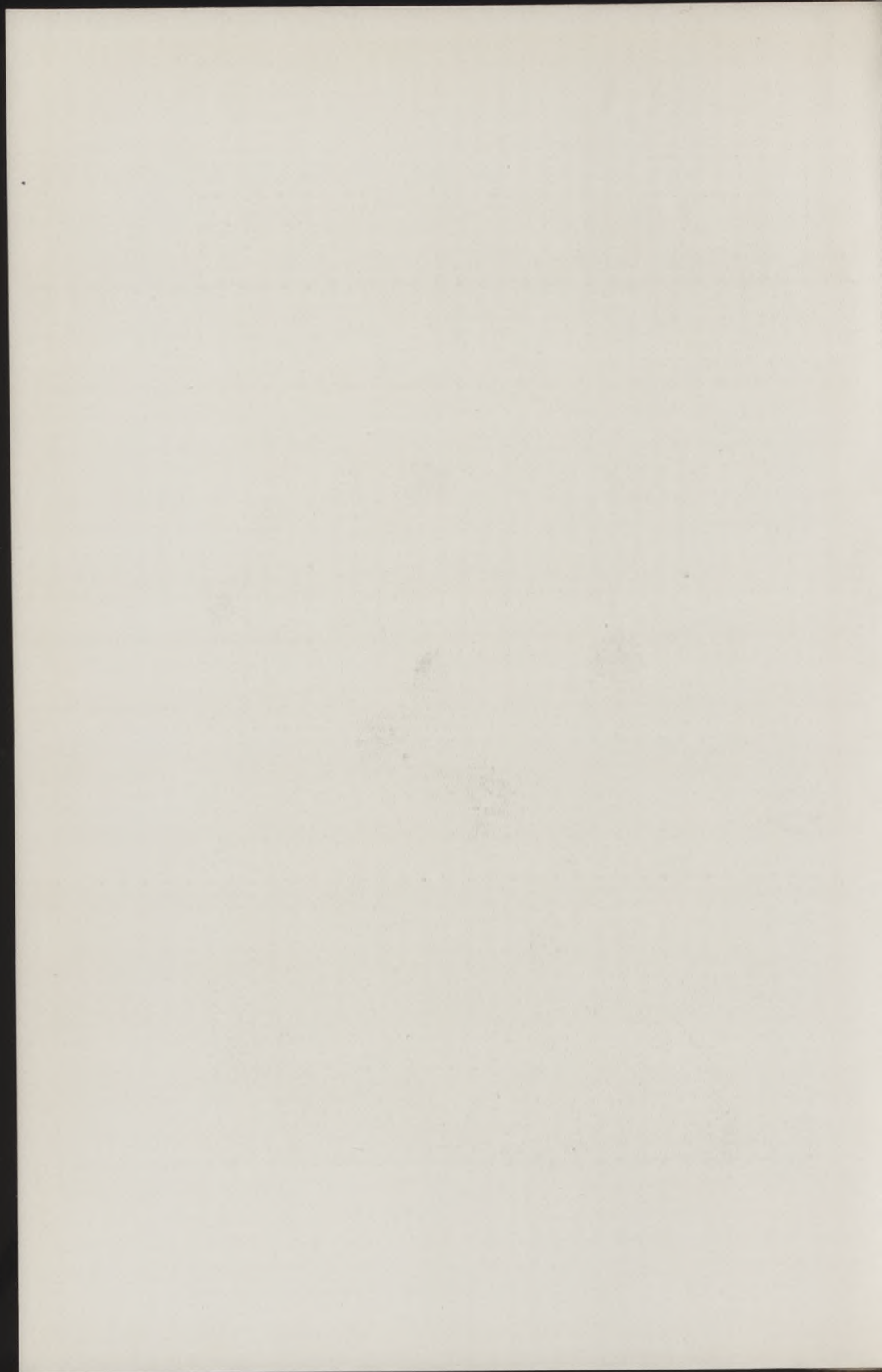
Än fara vi genom stäpper, än genom sterila ödemarker; sällan synes en buske, aldrig ett träd, annat än vid byarna. Luften är ej fullt klar, dimmig som genom en slöja framträder de södra bergens kontur; de norra, direkt solbelysta, äro helt obetydliga och skifta i bruna, gula och violetta nyanser, sterila och enformiga som i en öken. Basch-naraschen, en tatarisk by, har gifvit anledning till anläggandet af fjärde stationen; här timade för några veckor sedan en vild och blodig sammandrabbning mellan kristna och islamiter, armenier och tatarer. Till höger, i söder, är oss Aras helt nära och ger sig till känna genom det vegetationsbälte som kantar stränderna. I allt mindre format och allt blekare ton synes ännu Ararat, men snart går ridån ned, då det heliga berget försvinner i töcknet.

Vi skaka sedan genom stäpperna mot sydost, vi resa försiktigt på oss för att sträcka ut benen och sjunka åter ned på våra platser. Lokomotivet stånkar och pustar — det eldas med »masut», det förträffliga bränsle som blir kvar efter destillerad rånafta, dess lukt är kväfvande och bidrager till att förpesta luften i vårt rullande hus. Armenierna göra sig i ordning till sitt middagsmål och plocka fram bröd, hårdkokta ägg och mjölkflaskor ur sina matknyten och äggskalen sälla sig till de öfriga soporna på golfvet. Järnvägen smyger utmed floden, hvars krökar den följer i kurvor; här äro stränderna ödsliga och sterila, på en ödeväg röra sig ett par oxkärror som sniglar, ett par gulgråa kameler beta bland tistlarna i ensamheten — hur ödligt och öfvergifvet, hur tomt och naket i jämförelse med Svarta hafvets kaukasiska kust! En gränsbevakningspost, »knappt tjugu man en gång» — på andra sidan floden är Persien! Här och hvar delar sig floden kring en holme eller slamö och strömhastigheten är mycket långsam. Allt ödligare och mera ökenartadt blir landet mot öster och påminner om de stora slätterna vid nedre Kura.

Man är glad för hvarje station som lämnas. Den femte heter Schah-takhti; där tågade en ganska stor kamelkaravan mot öster — man tyckes icke ännu ha blifvit riktigt van vid järnvägstrafiken, men man vet att öfverallt, där skenorna sträcka sina båda järnband genom stäpperna, dödslockorna obarmhärtigt ringt öfver det fordom så pittoreska och dominerande karavanlifvet. Fortare går det med tågen och handeln vinner terräng, men i östern har man aldrig brådtom och det är synd att se kamelerna utträngas och försvinna från skådebanan.

Tatarer i Nakitschevan.

Nu sjunker solen och skymningen sprider sig stilla öfver stäppen. På persiska stranden af Aras resa sig låga berg. Efter en grundlig middagslur vakna armenierna åter och tända nya cigaretter, barnen äro trötta och kinkiga och längta hem till sina fattiga bäddar i Nakitschevan. Men ändtligen når denna långa dag sitt slut. Där borta på en höjd synas den lilla stadens hus, kyrktorn och träd, lokomotivets hvisselpipa ljuder, tåget saktar farten, och stannar slutligen vid stationen, som helt enkelt och simpelt består af en öppen perrong. Något godsmagasin fanns icke och sina saker fick man ut genom att tåligt stå och vänta i en lång kö framför godsvagnen. Men då också kärror för transporten saknades, lät jag mina kistor ligga kvar, steg upp i den sista faëtonen och körde en ohyggligt dammig väg en och en half värst in till staden. Den sista biten bär det brant upp på höjden och sedan kusken välvilligt upplyst mig om att hotell Europa var det yppersta i staden, stannade vi utanför dess port. Sedermera fick jag höra att den bofven hade en viss provision af hotellägaren för alla intet ondt anande resande han lyckades fånga i sin droskas garn och föra till detta det uslaste af alla jordens nästen.

Värden förklarade att alla rummen voro upptagna, men att han, eftersom jag var relativt snyggt klädd och såg någorlunda tillförlitlig ut, skulle uppoffra gemakets N:r 1, dit eljes endast mera bemärkta resande släpptes. Efter en välbehöflig tvagning kom jag att tänka på att det ej borde vara så alldeles ur vägen att uppvakta stadens höfvidsman, »ujäsdnij natjalnik», eller distriktschefen, ty eljes kanske det icke vore så lätt att helskinnad och med alla mina kistor i behåll komma ut ur ryska riket —

här lefde man ju rövare i alla hörn och helt nyligen hade just denna trakt varit skådeplatsen för ganska hårresande blodbad. Och att utsätta mig för plundring, då jag blott hade en dagsled kvar till det persiska Djulfa, tyckte jag kunde vara onödigt.

Därför fick en janne från hotellet visa mig vägen till distriktschefens hus, hvars ingång bevakades af ett par soldater, som stegade fram och åter med gevär på axeln.

»Här slipper ingen in,» röt den ena krigsmannen.

»Jag måste tala med ujasdnij natjalnik.»

»Han tar icke emot så här dags på kvällen.»

»Säg honom att jag är en resande som måste tala med honom.»

Efter åtskilliga om och men lät mannen förmå sig att gå in och snart hördes skyndsamma steg inifrån huset och en liten herre med öfverstelöjtnants gradbeteckning på uniformen bad mig artig att stiga på, förde mig till sitt arbetsrum, där en lampa brann på skrifbordet, och ursäktade sig för ett ögonblick — han hade något viktigt att tala om med en officer i ett annat rum. Under tiden beskådade jag det ödsliga rummet, hvars kala väggar endast pryddes af några banala och tråkiga fotografigrupper af ryska officerare och jag såg mig omkring tills mina blickar plötsligt fångades af den stora bok, som låg uppslagen midt på skrifbordet — det var bibeln, och på svenska!

Då öfversten en stund senare kom tillbaka, frågade jag honom på god svenska om han brukade läsa i den gamla boken, och han svarade med finsk brytning, att den utgjorde hans enda sällskap och att han aldrig

behöft den så väl som nu, under all den oro och osäkerhet som omgaf honom på alla håll.

Öfverste Enckel, som tillbringat sex år i Nakitschevan, är en ogift, stillsam och mycket älskvärd herre och bad mig genast flytta öfver till hans hus. Han skickade några ryttare till stationen för att hämta mitt stora bagage, och sedan vi ätit middag tillsammans, underhöll han mig till klockan ett på natten med skildringar från de blodiga dagar som nyss uppskakat hans distrikt. Den tiden är nu längesedan förbi och jag förmodar att lugnet är återställt i Nakitschevan och äfven om dessa händelser i och för sig äro af mera effemärt intresse, kunna de likväl tjäna till att kasta ett svagt ljus öfver de förhållanden, under hvilka människor af olika ras lefva med hvarandra i Kaukasien.

I hela ujäsdet Nakitschevan hade detta år, 1905, mer än två hundra mord ägt rum. I tatarbyn Ikran börjades oroligheterna, då armenierna öfverföllu och dödade fyrtio tatarer, män, kvinnor och barn. Ett par dagar senare, den 6 maj, hade smittan spridit sig till Nakitschevan; några armenier nedsköto en tatar, då han under bar himmel förrättade sin aftonbön, och ursinniga öfver detta lömska dåd, dödade tatarerna, i utbyte, en armenier. Man hoppades då, att de s. k. kristna och muhamedanerna skulle kunna anse sig kvitt, men blodshämnden lopp vidare i andra banor, och armenierna nedsköto tre dagar senare några tatarer, då de från en utby voro på väg till staden. För att som det hette återställa lugnet och stäfja upploppet, innan det alltför mycket gripit omkring sig, begaf sig viceguvernören af Erivan till Nakitschevan och hade på morgonen den 11 maj ett möte med tatarernas förnämste, beker, khaner och

mollahs, samt senare på dagen ett dylikt sammanträde med armeniernas ledande män. Ehuru båda parterna lofvade att förhålla sig stilla, hördes samma kväll revolverskott smattra i basarerna. Det befanns att armenierna låtit sina s. k. »fidais», lejda lönnmördare, egentligen patrioter, åka omkring i staden och aflossa sina revolver i luften, blott för att ställa till upphetsning och oordning och öka den allmänna spänningen och oron. De häktades i en hast och deras förråd af revolver och bomber togos i beslag.

I Nakitschevan lägo vid denna tid hundrafemtio man beridna gränsbevakningstrupper, som dock ej samtidigt voro i staden, utan i små patruller spridda ut efter gränsen; dessutom förfogade öfversten öfver ett kommando af hundrafemtio soldater garnison. Egenomligt nog hade viceguvernören skickat hela denna styrka på skjutöfning fyra väst från staden och då upphetsningen på morgonen den 12 maj såg hotande ut, saknades ordningsmaktens innehafvare på sina poster. Viceguvernören, som själf höll sig i säkerhet i den rike tataren Ragim Khans hus, öfvertalade dock armenierna att redan klockan sju öppna sina bodar i basarerna. Ett par timmar senare hördes enstaka skott på detta håll och sedan föllo de allt tätare. Med de enda två soldater, som funnos till hands, skyndade Enckel till basaren och framkom alldeles lagom för att bevittna det ohyggliga blodbad och den vilda plundring tatarerna anställde mot de kristna. Sedan tatarerna med sina kinschaler dödat 48 armenier, af hvilka de flesta hade sina fem och tio knifhugg i kroppen, plundrade de butikerna och satte eld på en hel rad af bodar. Flera hörn af den armeniska staden stuckos i brand och blott sedan han samlat en skara

frivilliga, lyckades Enckel att rädda staden från fullständig tillintetgörelse och genom sitt energiska uppträdande kunde han förmå tatarerna, som blott hade tre döda, att göra slut på blodsutgjutelsen. Under tiden hade bud skickats efter garnisonen som höll på att öfva sig i målskjutning, men när hälften af styrkan anlände, var massakern redan öfver.

Nu lyckades garnisonen upprätthålla lugnet tills en styrka af 800 man, som eftertelegraferats från Erivan, hunnit anlända, den 14 maj. Dessa trupper kvarlågo ännu vid mitt besök. Armenierna fruktade hvilket ögonblick som helst nya blodsdåd, men tatarerna hade skott sig så grundligt i deras butiker, att de voro belåtna för en tid.

Redan den 13 maj inträffade flera liknande upplopp i byarna omkring Nakitschevan, och den 14 skickade viceguvernören, som måtte ha tappat hufvudet i den allmänna villervallan, Enckels adjutant för att med 22 man gendarmer och gränstrupper upprätthålla ordningen. Adjutanten återvände genast med besked att det varit honom absolut omöjligt att forcera de af tatarerna besatta hålvägar och snår, där han utsatts för deras eld; ty tatarerna trodde att den ryska styrkans afsikt var att hjälpa armenierna.

Då anhöll Enckel att själf, samma dag klockan tre, få gifva sig af med de 22 ryttarna, och efter tre sammandrabbningar med tatarerna, af hvilka många dödades, och sedan han fått ytterligare fem soldater till förstärkning, kämpade han sig igenom och räddade flera byar, som lågo 30 och 40 värst från distriktsstaden. Andra plundrades och sköflades dock på det förskräckligaste sätt. Så massakrerades många armenier i byn Dschagri,

under det att byn Ulja-noraschén i grannkretsen Scharur, totalt nedbrändes af tatarerna, som gjöto kerosin öfver husen och butikerna och dödade deras ägare.

Ännu då jag besökte dessa trakter jäste det öfverallt och man gick ingenstädes säker. Armenierna voro upphetsade mot tatarerna och hade för tre veckor sedan dödat sextio män, kvinnor och barn i tatarbyn Gors, som dessutom blef utplundrad på all sin boskap. Detta tilltag återverkade på Nakitschevan och andra trakter, där tatarerna utkräde hämnd. Ett sådant tillfälle erbjöd sig tre dagar efter angreppet på Gors, då tatarerna anföllo en armenisk provianteringskolonn, som gick under betäckning af sex ryska soldater, beväpnade med det nya geväret. Tatarerna uppfordrade soldaterna att utlämna sina gevär, ty i sådant fall skulle de få fritt aftåg, och skam till sägandes gingo de in på kapitulationsvillkoren. Men de fem armenier, som medföljde kolonnen och voro obeväpnade, togos och massakrerades till döds på det ohyggligaste sätt, sedan näsa, öron och tunga blifvit afskurna och ögonen utstuckna. Denna händelse ansågs såsom en oerhörd skandal och öfversten för de 800 från Erivan visste att han skulle ställas inför krigsrätt, ty rapporter om försvunna gevär måste lämnas direkt till tsaren. Man sökte rädda honom och Enckel hade redan återfunnit fyra af de förlorade gevären och trodde att han genom att hota och skrämma tatarernas höfdingar också skulle kunna uppbringa de båda ännu felande.

Vid samma tid öfverföllo tatarerna den armeniska byn Djarni-dja och drefvo dess boskapshjordar upp mot bergen. Därvid gå de till väga på följande raffinerade sätt. De smyga sig öfver boskapshjorden i mörkret, aflossa några skott, som göra djuren vettskrämda och bringa

dem att sätta af i vildt sken i en önskad riktning. Utposterade ryttare passa på att från sidorna hålla hjorden tillsammans i en kompakt klunga och medan skyttarna hänga efter hack i häl som blodshundar för att beröfva de flyende djuren möjligheten att sakta farten, jagar hela sällskapet i väg öfver backar och berg, och innan de bestulna hunnit besinna sig, äro tjufvarna långt borta med sitt rof. Emellertid skickade Enckel en officer med femton kosacker och tre gendarmer för att förfölja boskapstjufvarna från Djarni-dja. På aftonen fick han en rapport från officeren att denne väl hunnit fram till byn Nagadjia i bergstrakterna, men blifvit beskjuten från en höjd ofvanför byn. I flera timmar hade han varit utsatt för tatarernas eld utan att kunna göra något och tvingades slutligen till återtåg. Men han hade sett att en stor boskapshjord rörde sig däruppe på höjden och bad nu Enckel att skicka förstärkning.

Denne begaf sig då midt i natten af med sextio man infanteri och tillryggalade i hastig takt de tjugu värsten för att hinna fram till byn före daggryningen. Tatarerna mötte honom med eld från berget, som i en hast omringades. Sedan en ryss sårats och några tatarer stupat, flydde de öfriga allt högre uppåt bergen, boskapen infångades och återställdes till sina ägare. Till straff underkastades byn militärexekution, i det att sextio ryska ryttare med sina hästar i två veckor skulle stanna i byn och lefva på dess bekostnad, en ganska kännbar börda då byn är fattig. Ett dylikt straff är förhatligt för tatarerna, isynnerhet därför att deras kvinnor bli utsatta för de otrognas blickar och närgångenhet.

Nu rådde relativt lugn i Nakitschevan, men i andra trakter häromkring fortfor folket att lefva röfvare, plundra

och stjäla boskap. Enckel, som spelat en så verksam och modig roll vid oroligheternas stillande, gick ingalunda säker, utan mottog tid efter annan hotelse- och varningsbref att icke visa sig ute på gatorna; men han tog sin ställning med orubbligt lugn och vandrade ensam omkring i basarerna, där man, imponerad af hans kallblodighet, visade honom den största aktning.

År 1903 hade, såsom förut blifvit sagdt, armenierna börjat med sina politiska mord å ryska öfverhetspersoner. Deras förbittring gick äfven ut emot oskyldiga offer. Ett par af Enckels bekanta, en lärare i matematik och en köpman, hade blifvit lönnmördade, emedan de misstänktes lämna myndigheterna spionrapporter.

På grund af dessa stänkmord blefvo ryssarna helt naturligt förbittrade mot armenierna, och tatarerna, som lade märke till deras animositet, trodde sig göra en god och berömvärd gärning genom att utrota armenierna, som de för öfrigt själfva hjärtligt hatade af religiösa skäl. Så utbröt, i början af februari, blodbadet i Baku, och då de ryska myndigheterna, uttröttade af armeniernas lömskhet, icke genast, eller i hvarje fall mycket lamt, ingreppo, stärktes tatarerna i sin tro att deras våldsamt var en behaglig handling och i slutet af månaden bröt det löst i Erivan. I juni, allt 1905, blef prins Louis Napoleon guvernör i denna stad, men tog efter fyra månader afsked, såsom det påstods emedan han insåg att endast hårda åtgärder skulle kunna återställa lugnet och då han, för att icke förstöra sina utsikter i ett annat land, icke ville besudla sina händer med blod, föredrog han att afgå.

Samtidigt, i juni 1905, hade general Ali Khanoff, hjälten från Kuschik, som spelat en så framträdande roll

Tatarisk flicka i Nakitschevan.

i Rysslands centralasiatiska krig, blifvit skickad från Erivan till Nakitschevan för att lugna sina landsmän tatarerna. Under den månad han bodde på platsen, såsom gäst i Ragim Khans hus, hade han företagit en undersökning af allt som passerat. Enckel hade i flera byar tillämpat prygelstraffet mot tatarerna och låtit sina kosacker piska dem randiga med sina nagajkor, ett behandlingssätt som visat sig ofelbart och verkat som olja på vågorna. Men Ali Khanoff, som själf var tatar, blef förargad öfver att en otrogen tillåtit sig att piska profetens efterföljare, och skickade ett alnslångt telegram till generalguvernören i Tiflis — en anklagelseskrift mot Enckel. Denne varskoddes af telegrafisten och afsände i sin ordning ett ändå längre förklarande telegram till prins Napoleon, som förde hans talan inför generalguvernören — ståt-hållaren. Enckel fick rätt och Ali Khanoff blef återkallad efter en mycket negativ mission.

På sista tiden hade emellertid armenierna helt och hållet slagit om och höllo nu i stället med det ädelmodiga Ryssland, såsom de sade. Detta omslag berodde på den politiska rörelsen, hvaraf jag erfarit en släng i Batum och Poti, i det att grusinerna hotade med revolution mot Ryssland och eftersträfvade herraväldet öfver Kaukasien. Armenierna fruktade att grusiner och tatarer skulle komma till makten, hvilket för dem, såsom varande i minoritet, skulle innebära ett ändå värre tyranniserande än under rysk öfverhöghet. För att motarbeta en sådan tingens ordning, ansågo de säkrare att stå på Rysslands sida. För Ryssland är det en styrka att de infödda folken lefva som hundar och kattor och upptagas af inbördes rivalitet — endast därigenom förmår den härskande rasen att hålla dem i styr och i vanmakt. Det är alldeles som

i Indien där de olika religionernas bekännare och de olika maharadjorna hata hvarandra mycket oförsonligare än engelsmännen. Om grusiner, tatarer, armenier och alla de andra folken hade hållit ihop, skulle vi i Kaukasien fått bevittna mycket allvarligare saker än de som nu inträffade och som genom sin lokala, personliga och religiösa karaktär paralyserade alla farligare och mera omfattande rörelser. Närhelst en farlig revolt yppar sig eller utbryter i Kaukasien, behöfva myndigheterna blott hetsa muhamedanerna mot de kristna, för att, sedan de inbördes uttömt sina krafter, ta hand om båda parterna. Det berättigade och humana i en sådan politik lär väl vara tvifvelaktigt, men säkert är att om Kaukasiens stammar öfverlämnades åt sig själfva, skulle tillståndet bli tio gånger värre. Och förhållandet skulle blifva det samma i Indien om England drog sin hand tillbaka.

Präster i Nakitschevan.

XI.

Vägen till Djulfa och Aserbejdschan.

Under den hvilodag jag unnade mig i Nakitschevan, företogo öfverste Enckel och jag flera promenader till fots och i vagn i och omkring staden. Han hade med stor stränghet och energi bekämpat själfsvåldet i sitt distrikt och kunde vänta sig en kula när som helst, men han gick ändå med orubbligt lugn genom gatorna och jag lade märke till den vördnad och respekt som visades honom af alla, armenier så väl som tatarer; när vi passerade grupper af sittande män, reste de sig alltid och hälsade.

Vi besökte en fabrik för silkesodling, där jag passade på och fotograferade ett par grupper af unga armeniska arbeterskor; vi tittade in i ett par tatariska hus, där jag likaledes hade tillfälle att på några plåtar föreviga ett antal mera ungdomliga skönheter med korpsvarta ögon och så täcka och tjusande anletsdrag att man har svårt att tro att de en gång skola växa till mödrar åt svartskäggiga män, som gå omkring med kinschaler och utgjuta kristet blod. Vi kastade en blick på det tiosidiga torn, som fordom klädt med fajans, år 122 efter Hedschra byggdes af Mejmune Khatun till minne af hennes fader. Vi aflade en visit hos den förmögne och

förnäme tatarfursten Ragim Khan och beundrade utsikten från hans eleganta hus. Och slutligen vallfärdade vi till Nakitschevan eller Nak-tschevan par préférence, d. ä. Noahs graf, den krypta, under hvars botten hedersmannen gubben Noah lär ligga och fundera öfver allt ofog och hat hans efterkommande genom årtusendenas lopp ställt till på jorden, alltsedan den dag då han

Tatariska flickor i Nakitschevan.

stannade med arken på Ararats topp. Grafven består af en åttakantig plattform med en krypta inunder, i hvars midt en massiv pelare understöder det af tegel hopfogade plattformtaket. Två sluttande passager föra ned i kryptan, hvars väggar äro hvitrappade. Enligt folktron får man en lycklig resa eller framgång i sina företag, om en sten, som man med tummen trycker mot rappingen, fastnar. Naturligtvis fastnade min

pröfvosten men jag högg i ordentligt också. Rundt omkring den besynnerliga grafven, i hvars krypta en spisel tycktes förråda att de armeniska pilgrimerna intaga sina måltider på det heliga rummet, synas åtskilliga gamla armeniska grafvar. Men tyst, kal och ödlig är nejden kring den plats där de fromma tro att den lefnadsglade gubben slumrar, blott på afstånd resa sig högtidliga berg och i fjärran tronar det majestätiska Ararat.

Nakitschevan är en ganska obetydlig stad om 12,000 invånare, af hvilka en tredjedel äro armenier och två tredjedelar tatarer. Trakten producerar bomull, råsilke, hvete, ris och drufvor och handeln såväl som jorden är i armeniernas händer. Dessa spela i Kaukasien i allmänhet samma roll som judarna i Sydryssland. De äro hatade därför att de slå under sig vinsten och i sin egenskap af slipade och förslagna procentare hålla de den öfriga befolkningen i ekonomisk trälldom. Den bördiga jorden har öfvergått i deras händer och medan de själfva blott behöfva sköta sina kort väl, arbeta de öfriga som slafvar för att öka deras vinning. Men de äro kloka och begåfvade liksom judarna och öfverallt förföljda såsom de. De hafva beröfvats sitt urgamla fosterland och i kampen för tillvaron göra de sitt bästa för att under ytterst ogynnsamma förhållanden hålla sig uppe.

På morgonen den 30 november frukosterade jag i allsköns ro med min för detta landsman den gode öfversten, som åtagit sig att träffa alla nödvändiga förberedelser för skjutsen till det ryska Djulfa. Två väldiga »kaljaskas», egentligen kalescher, körde fram till porten och i den ena stufvades och fastsurrades hela det tyngre bagaget, medan det mindre fick plats i min vagn. Stora klumpiga båtar voro dessa åkdon, trasiga, buckliga och

sönderrucklade efter många dammiga turer på obanade vägar, och på hjulen och sidorna kvarsutto ännu hela lager och kakor af stelnad lera och vägdy, som gåfvo dem en åldrig, grådaskig och långväga anstrykning. Och så tackade jag min värd, lämnade honom åt hans ensamhet med bibeln och infödingarnas hotelser¹, steg upp i min »kaljaska» och körde dundrande genom basaren, åtföljd af tvenne beridna gendarmer med gevär öfver axeln; nu var handeln i full gång, de brända bodarna nybyggda och allt såg så fredligt och gemytligt ut, att man ej kunde ana att den trånga gatan helt nyligen varit skådeplatsen för blodiga drabbningar.

Åter äro vi ute på landsbygden och lämna tillhöger den plats där gubben Noah ligger i lugnet, medan sekler och årtusenden spårlöst glida hän öfver hans ödsliga graf. Ilan-dagh kallas en isolerad knalle med branta sidor och nordost därom löper en snötäckt kam. Älfven Lehram-su är delad i två armar, af hvilka blott den ena har bro, och på dess andra sida blir landsvägen oerhördt dammig, det lösa torra, gula stoftet uppjagas i kompakta moln af hästarna och hjulen, men vi åka så fort att man hinner undan det värsta. Vägen är miserabel och ojämn, dess djupa gropar fyllda med det lösaste stoft och i dessa försåt sjunka hjulen ned som i vatten, ekipaget gungar och guppar, hästarna löpa i galopp, ibland misstänker jag att de durka, och kusken, »jämschtschiken», öfvar sig i att hålla balansen på sin bock, då vi svänga i väg öfver groparna. Själf slänges jag från höger till vänster, kastas

¹ Senare erhöj jag ett bref af Enckel, från Kutais, dit han blifvit förflyttad. Han berättar att han någon tid efter min afresa blifvit utsatt för ett mordattentat, som terroristerna-revolutionsmännen anstiftat mot hans lif. Han blef svårt sårad i hufvudet och bröstet och fick sin vänstra lunga genomskjuten, »men nu, Gud ske lof, mär jag väl igen,» säger han.

högt upp i luften och kommer ned med en duns, det är en verklig bålrollning, ett slags sjukgymnastik, d. v. s. en gymnastik som gör en sjuk. Lyckligtvis är vagnen stadig, väl afvägd på sina fjädrar och tål rätt mycket, i hvarje fall mer än den resande.

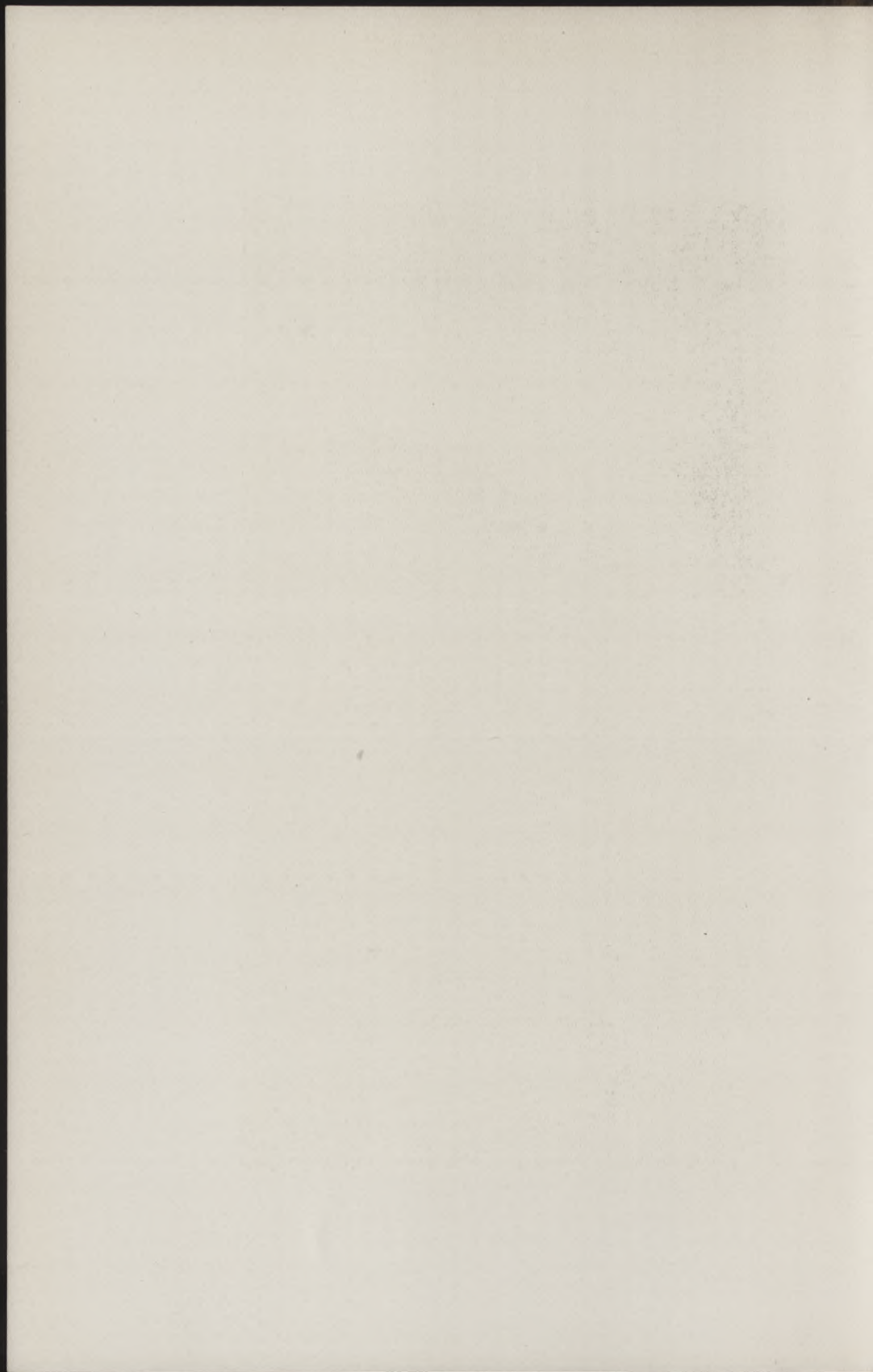
Denna väg måtte vara treflig efter hårda regn; utmed dess sidor äro dock ett par grunda diken förberedda på en sådan eventualitet. Här och hvar växa glesa tufvor — allting är gult, grått och dammigt. Inom kort lägger sig ett tjockt lager af stoft i vagnen och täcker sakerna. På bocken är en kista fastsurrad med mitt namn måladt i svarta bokstäfver på sitt segelduksfodral; namnet bleknar allt mer för att slutligen alldeles försvinna. Ibland insvepes hela omgifningen i ogenomträngliga stoftmoln och man sitter och kippar efter andan.

Utmed vägen löpa tvenne telegraflinjer. Den ena, hvars båda trådar hvila på stolpar af gjutjärn, är den indoeuropeiska, som korsar Persien och Kaukasien; den andra, en tråd på trästolpar, är rysk, men den har intet att förmäla, ty just i går utbröt post- och telegrafstreck. Vi möta en »tjetvörka», fyrspann, med vildsinta tatarer och en trojka med folk af samma sort. Trafiken är ganska liflig: furgoner, körda af ryssar, än förande åkande, än varor, mest »kischmisch» eller små söta russin från Persien, telegor och tarantasser, några små skaror af ryttare, men inga fotvandrare — sådana äro icke säkra nu för tiden. I tatarbyn Tjäscheme-basar, där äfven några armenier bo, är en vaktpost, där mina »straschniki», gendarmer, växlas.

Ett stycke längre bort mötte vi en telega, dragen af två hästar och med två ryska tjinovnikar ombord. De stanna, göra tecken åt oss att följa exemplet, och bedja att få utbyta sina hästar mot två af våra, hvilket de ansågo

Armeniska arbeterskor i Nakitschevan.

fördelaktigt för båda parterna. Men sedan jag kastat en blick på deras trötta fålar, förstod jag knepet, ropade »hajda!» åt min brunskäggyfvige tatarjämschtschik och lämnade de snopna ryssarna gapande i dammet. Terängen blir mera kuperad och backig, till vänster ha vi låga berg, vägdammet har nu röd kulör. Min kusk är en stor klassik; han sitter i djupaste lugn och rullar cigaretter, medan de fyra i bredd anspända hästarna vind för våg ligga som remmar utmed marken; när han någon gång tar med handen åt järnskärmen framför kuskbocken, där tömmarna ligga, kan jag förstå att ett väldigt gupp är nära.

I flygande fläng störta vi öfver en bäck, hvars grusiga bädd ligger inkilad mellan kullarna. Himlen är mulen, ett och annat regnstänk faller; tatarbyn Allendjaj-tjaj stannar bakom oss och undan går det i sporrsträck till Djamadinskij Post, där gendarmer, jämschtschikar och hästar, hela bunten byttes ut mot en ny uppsättning. Här är man alltså halfvägs mellan Nakitschevan och Djulfa och för karavanernas räkning är ett seraj med gråa murar uppfördt på platsen.

Med friska krafter dundra mina båda vagnar vidare ned i en genombrottsdal mellan röda sandstenskullar, under det att regnet faller fint och tätt och belysningen blir allt dystrare, allt mera diffus. Vägen är sämre än i asiatiska Turkiet, till och med mellan Erserum och Bajaset var den bättre än här och ändå köra de som galningar. Allt tätare faller regnet, det dammar icke längre från vägen, men på mitt bagage åter sig stoftlagret fast till en skorpa, som endast efter långa karavanvägars slitning kan nötas bort. Den persiska sidans berg äro insvepta i töckentunga slöjor, regnet trummar på sufletten, det

kippar och klafsar efter hästarna, och den alltmer upp-
mjukade gyttjan stänker omkring hjulen. Där nere synas
några hvita hus på båda stränderna af Aras, vår gamle
vän Araxes, i god fart nalkas vi dem och innan jag är
totalt sönderskakad, stannar fyrspannet vid Djulfa.

Vid ett mellanting af gata, torg och landsväg är tull-
chefens bostad, men denne herre är ej hemma, han
har begifvit sig till ett ställe i grannskapet, ute på vägen
som leder till Ordubad, där tre armenier för en timme
sedan blifvit mördade af tatarer. En grusinsk tullman
rycker helt lugnt på axlarna och säger att sådana baga-
teller fäster man sig icke vid, man är van därvid.

Med intrycket af detta tredubbla mord var det som
jag för andra gången lämnade Ryssland och beträdde
ett land, där man åtminstone var säker till lifvet. Tre-
hundra sjuttio mil i vagn och på kameler är dock en
bra bit, Indien föreföll mig oändligt fjärran. Vintern
hade gjort sitt inträde och den skulle ta slut och det
skulle bli vår och sommar innan jag nådde mitt aflägsna
mål. Många slag skulle kläpparna klämta i kamelernas
klockor, många aftnar skulle mitt tält resas vid öknens
rand och många morgonstunder skulle solen glöda öfver
ödsligt skära berg, innan den långa vägen blifvit till-
ryggalagd. Men nu hade jag åtminstone Mindre Asien
och Kaukasien bakom mig och här vid Djulfa började jag
den oändligt långa vägen diagonalt genom det gamla Iran,
detta klassiskt förnäma rike, där i våra dagar icke ens det
mattaste återsken finns kvar från akämenidernas stolta
tider.

Den ställföreträdande tullmannen och några andra
äfventyrare föra mig och mitt gepäck till en tullpaviljong.
Man undersöker mitt pass, intet behöfver öppnas, jag

har blott varit på genomresa i den yttersta snibben af Kaukasien.

»Har ni några eldvapen med er?» frågar mannen.

»Ja, en svensk officersrevolver med ammunition.»

»Jag beklagar att jag enligt mina instruktioner måste lägga beslag på den; det är strängt förbjudet att utföra eldvapen ur Ryssland.»

»Då ni låter bagaget gå oantastadt genom ryskt område, kan revolvern också få följa med; ni förstår att jag behöfver den för resan till Teheran.»

»Kan icke hjälpas. Det enda råd jag kan gifva er är att telegrafera till finansministern, ty ingen annan än han kan lämna ett sådant tillstånd. Telegrafan fungerar visserligen icke nu, men om ni skrifver och betalar telegrammet, skall jag expediera det så fort linjen öppnas. Sedan skall revolvern skickas efter er till Teheran.»

»Det är just under resan den kan behöfvas; får jag den icke med mig, kan jag undvara den alldeles.»

Medan vi ordade fram och åter om denna högst viktiga angelägenhet, inträdde tullchefen i rätta ögonblicket för att säga mig att jag lugnt kunde medtaga revolvern och att pråmen öfver Aras låg och väntade. Nu stod regnet som spön i backen, allting var vått och klabbigt, nejden låg insvept i ogenomträngligt mörker, men stigen, där man löpte fara att halka i gytjan, upplystes af ett par lyktgubbar, och så klafsade vi ned till stranden och bagaget bars af en skara tatariska »hammaler». Sedan allt blifvit lastadt på pråmen, halades denna ut med ett rep öfver floden till en liten ö, som ligger mellan Ryssland och Persien och är ingens egendom. Där möta persiska bärare och en fransktalande tolk och åter lastades bagaget på ett åbäke, som hvarken

är båt eller pråm — åtminstone i mörkret, men i alla fall för oss öfver till spetsen af en hal lervall vid persiska stranden. En hammal halkade och placerade en af mina kistor i floden, så att den sedan måste öppnas och alla sakerna torkas vid eld.

Det persiska Djulfa är lika eländigt som det ryska, men var en betydande stad då Schah Abbas 1603 eröfrade Armenien. Med eller mot deras vilja öfverflyttade han skickliga armeniska handverkare jämte deras familjer till Isfahan, där de på upplåten mark grundlade en förstad, som ännu i dag är bebodd af deras efterkommande och som också bär namnet Djulfa. Ehuru jag besökte Nya Djulfa år 1886, minns jag dess gator, och fattiga hus, där armenskorna sutto och virkade på dörrtrösklarna, som från i går.

Vid mitt besök i gamla Djulfa vid Aras strand, var en ung holländare, Dhoedt, chef för tullstationen och han hade den artigheten att möta mig vid stranden — med ett paraply, som var alldeles öfverflödigt, då jag icke kunde bli våtare än jag redan var. Vi följdes åt i blötan till herr Dhoedts hus och jag behöfver väl icke säga att någon tullvisitation icke kom i fråga. Hela det persiska tullväsendet sköttes då af ett antal från Belgien importerade tullexperter och i spetsen för dem stod herr Naus, som eget nog innehade en taburett i den persiska ministären. Jag hade träffat honom på en middag hos Mirza Riza Khan i Konstantinopel och han hade varit vänlig nog att förse mig med alla de rekommendationer och papper för tullfri passage jag kunde behöfva.

Sedan jag blifvit installerad i ett fullt europeiskt rum, skickade herr Dhoedt efter den jubelålkare, som innehar monopol på hela skjutsväsendet i Aserbejdshan och det

blef uppgjortt att han för sextio rubel på två dagar skulle föra mig till Tabris med en faëton och en furgon. För monopolet betalar han 120,000 francs årligen till staten, men äger inemot åtta hundra hästar och behärskar alla körvägarna till Khoj och Bajaset, Tabris, Urmia, Teheran o. s. v.

Herr Dhoedt lämnade mig flera intressanta upplysningar om handeln i norra Aserbejdshan och det är blott för att gifva en flyktig idé om dess omfång och om de varor som äro föremål för utbyte mellan de båda länderna, jag här till prof inför ett par siffror. De gälla blott för landet mellan Djulfa och Tabris och innesluta icke vägen öfver Khoj; för Tabris äro motsvarande siffror tjugu gånger större. Från den 21 mars till den 30 november 1905 infördes sålunda från Ryssland till Persien via Djulfa:

Mjöl	16,000	batman ¹
Sockertoppar	523,000	»
Strösocker	22,100	»
Te	5,200	»
Petroleum	18,100	»
Järn och andra metaller.....	9,533	»
Kvarnstenar	49,912	»
Bomullstyger	3,360	»
Hudar	12,700	»
Åkerbruksredskap och kortvaror för	24,500	kran
Åkdon för	38,000	»

På de persiska vägarna transporteras kvarnstenarna så, att en stång träs in i deras hål och de dragas rullande af fyra bufflar.

Från Persien exporterades samtidigt till Ryssland 109,225 batman torkade frukter, mest »kischmisch», samt

¹ 1 batman = 3 kilo.

33,500 batman bomull motsvarande en summa af 280,000 kran. Därtill komma åtskilliga smärre poster i båda riktningarna.

Ryssland hade af persiska regeringen fått koncession att anlägga en körväg mellan Djulfa och Tabris och hade öfverlåtit koncessionen till ett konsortium, som började sina arbeten i mars och beräknade att afsluta dem vid årsskiftet. För att öfvervaka arbetet lågo nu tre ryska ingenjörer i persiska Djulfa. De måtte icke ha utmärkt sig för någon synnerlig skarpsinnighet i facket, ty där vägen leder genom en trång dalgång, byggdes den på vanligt sätt och när efter ett ihållande regn dalen fylldes af en störtflod, spolades åtta värst af vägen bort. Den blef då reparerad och gjordes hållbar med cement. Meningen var att denna körväg, farbar för automobiler, skulle bilda en fortsättning af järnvägen från Tiflis till Djulfa, som nu var färdig till Nakitschevan. Öfver Araxes skulle byggas en 80 meter lång bro, två värst nedanför det nuvarande Djulfa, en dubbelstad, som alltså i en närbelägen framtid kommer att byta plats och sannolikt en gång får stor betydelse, icke minst i strategiskt hänseende. Redan nu hade ett tjugutal automobiler, både för resande och bagage, beställts från Ryssland och då allt blir klart, skall man kunna färdas från Djulfa till Tabris på fem timmar i stället för som nu på två dagar.

Att Ryssland med detta företag hade järnvägsplaner i kikaren var alldeles tydligt, ty alla bergsprängningar, genomskärningar, höjningar och gradienter äro beräknade för en järnvägslinje och redan nu återstod föga mer än att lägga ut skenor på banken. Denna järnväg kommer att gifva dödsstöten åt den gamla karavanvägen från Trebisond, och tack vare de prohibitiva tullarna i Batum

skall Ryssland då omöjliggöra hvarje tanke på konkurrens och behärska hela den nordpersiska handeln.

Det persiska Djulfa är en obetydlig och naken by af ett fåtal hus, bland hvilka den persisk-belgiska tullstationen med dess två våningar, balkong och frontkolonner reser sig som ett palats bland usla kojor. Det äger dock en »hakim» eller guvernör, en poststation och en engelsk telegrafstation, hvars chef är en tysk, samt slutligen en automobilstation. Furgonen med mitt gepäck rullade tidigt i väg, men klockan var öfver åtta då jag började mitt första skjutshåll på persisk mark i en liten lätt faëton, dragen af fyra hästar och körd af en tatarisk kusk. Till en början är landet jämnt som ett parkettgolf, ty marken består af packad, alluvial lera efter Araxes' öfversvämningar och så hård att hjulen ej alls sjunka in. Den persiska körvägen ger sig blott till känna genom hjulspåren, men den ryska vägen, som vi snart korsa, gör ett förnämt intryck med sina djupa diken på sidorna.

Öfver det platta ödsliga landet hvilat dimman tät och tung, skymmande utsikten och framkallande illusionen af en gränslös slätt, såsom på stranden af Aralsjön. Men bortom Schudjes gråa bymurar och dess »guristan» eller begravningsplats med egendomliga vårdar och stenringar kring grafkullarna, tyckas den fuktiga dimmans hvita bomullstottar röra på sig och som en rök rulla nedåt Araxes' dal. Det lättar, de närmaste bergen framträda och här och hvar genom vertikala tunnlar lyser den blåa himlen fram. Det är gårdagens strida regn, som nu kommer fuktigheten att stiga, och det ser ut som om hela marken rökte och ångade. Då solen tränger igenom dess slöjor, kännes hon brännande varm.

Ett sällskap armenier kommer ridande och forslar sina varor på hästar och ibland möta vi små lokala kamelkaravaner. Längre fram, där den smala och grusfyllda vägen för oss in i dalmynningen Därädis, synas åter täta dimmor skockade framför oss, vi nalkas dem och omgifvas snart af deras källarsvala luft. Åter korsar vi den ryska vägen, nu försedd med murad stenskonung, makadamiserad och under små hvalfbroar af sten lämnande afflöden för äfven de minsta raviner. Den persiska vägen blir allt sämre i botten af den erosionsfåra, som, belamrad med grus och block, för oss uppåt mellan låga berg. Vid högra dalsidans fot reser sig en väl 15 meter hög rullstensterrass. Ju högre upp vi komma desto smalare blir dalen, desto mer beströdd med nedfallet material, och mellan blocken korsar vi den lilla bäcken tid efter annan. Här är den nya vägen, efter de först gjorda erfarenheterna, solidt murad två och tre meter öfver dalbotten och med en stigning så jämn som en järnbanas. Därädis stationshus, likaledes en rysk byggnad, är så stadigt och hållfast gjordt, att man anar den järnvägssal, som en gång skall rymmas i dess inre. Vid en punkt, där den murade väggen korsar bäcken, är en bro i två hvalfbågar uppförd och försedd med sidoförstärkningar för att kunna motstå vattnets påtryckning. Vissa sträckor, där den nya vägen inkräktat på den gamlas plats, är det tillåtet att använda den förra, eljes icke.

Det går undan med god fart; kusken klatschar med piskan, hvisslar, smacker och skriker i ett kör, och om några armenier, ridande på åsnor, icke ha vett att ta af åt sidan, kör han ogeneradt midt in i högen, med den påföljd att en dylik gynnare jämte sin fyrbenta kollega trasslade in sig mellan ett par af våra hästar och hamnade

hals öfver hufvud mellan deras hofvar. Lyckligtvis hann kuskén hålla in hästarna innan mannen blef öfverkörd, och skällande och hotande stod han med sina reskamrater kvar på vägen, då vi hastigt aflägsnade oss från deras så försmädligt öfverrumplade parti.

Nu öppnar sig dalen och öfver mjukt afrundade kullar af gul lerjord komma vi upp på mera platåartade höjder, där vi fortfarande tid efter annan korsar den nya vägen, under det att dimman åter tättnar och förtager utsikten. Här uppe ligger den lilla byn Ariandebi af sten- och lerhus med halmstackar på taken, alldeles som i de kurdiska byarna i Erserums vilajet och med ett karavanseraj, en grå kvadratisk mur med portal och väggfasta, murade bänkar å ingångspassagen, samt däröfvanför ett »balakhaneh», egentligen »öfre hus», balkong, med stängda fönsterluckor. Ariandebi är ett »mänsil», station eller skjutshåll och här bytas både kuskar och hästar. Strax efter mig anlände två faëtoner, fullproppade med armenier, som försökte muta stationsföreståndaren att åt dem öfverlåta de bäst uthvilade hästarna, men det lyckades icke.

Efter en halftimmes rast bär det sålunda vidare i strålände sol och mildt, sommarljumt väder och jag njuter af att vara i det välsignade Iran, om också dess tatariska provins, där det äfven vimlar af armenier och kurder. Af de sex kuskar och körsvenner, som tjänade mig denna dag, var det blott en som förstod persiska.

I det öppna, flackvågiga landet, på alla håll omgifvet af låga berg, de södra ännu delvis skymda af tunga moln, är Kara-bulak en by, och Schah Abbasi en fyrkantig karavanserajmur af brändt tegel på en sockel af stora kvaderblock i röd sandsten. Midt på fasaden reser sig

en fordom präktig »pischtak» eller spetsbågig portal, hvars fronsida prydes af blåa fajanser, delvis bortfallna, och på ömse sidor omgifves af fyra runda, murfasta torn. Byn Alatjis »kavekhaneh» eller förfriskningsställe ligger alldeles utmed körvägen, där dess bord och bänkar beskuggas af pilar, bevattnade från små irrigationskanaler. Däremot stannar Kara-teppe på betydligt afstånd från vägen, som slingrar genom allt mera kuperadt land mellan gröna, gråa, röda och violetta berg, ödsliga, afrundade och kala. Tataren på bocken låter det basa i firsprång utför backarna och tar icke ringaste hänsyn till det häftiga guppet i ravinernas botten. Med en min af själfbelåtenhet och allvar sitter min unge körsven och sjunger — så vackert, att han själf har tårar i ögonen. Tsirtsir är en enslig by i detta eljes så ödsliga land, där odlade fält och träd äro stora sällsyntheter. Blott någon gång synes en fårahjord bland kullarna.

På en bro i fyra hvalfbågar korsa vi en ravin och sedan löper vägen bred och god utmed telegrafstolparna; i sydväst reser sig en snökam — på norra stranden af Urmia-sjön och framför oss skönjes Marand allt tydligare; åkande upp genom en gata, som tidtals äfven tjänar som afloppsback för ett flöde, stanna vi utanför porten till ett förnämligare hus — det är målet för dagens färd.

XII.

Marand. — Tabris. — En kejsarson.

Det hus, där man artigt anvisade mig ett rum med mattor, bord, stolar, lampor och en balkong, tillhörde »hakim» eller guvernören och var dels afsedt för hans privata gästabad, dels för mera förnämliga resande, som på vägen till eller från Tabris, stanna öfver natten i Marand. Värden var själf borta, men representerades af sin tolk, en nestoriansk kristen från Urmia, som talade ryska. På hans bud trakterades jag genast med middag, en helkockt höna, ägg, bröd, te och frukter; och längre fram på aftonen uppenbarade sig guvernören själf, Sudjaj-i-Nizam, en stor grof tatar med kraftfulla, energiska drag och ett vänligt, välmenande småleende.

Jag inviges förstulet i hans vanor. Under dagens timmar sköter han angelägenheterna i sitt distrikt, men då solen sjunkit, bjuder han hvarje afton på gästabad, där det lär gå muntert till. Nu i kväll var det guvernörerna från Maku och Arekan, som jämte tre persiska herrar, hemma i Marand, skulle hjälpa Sudjaj-i-Nizam att göra rent hus på iftarens öfverfulla fat, tömma brännvinsflaskorna och med pukor och trumpeter fira ännu en natt i Ramasan. Jag antog med nöje en inbjudan till festen och då jag i strumplästen trädde in i den mattbelagda

salongen, reste sig herrarna artigt och angåfvo min plats på en dyna. Från ett angränsande rum höras de smäktande tonerna af en cittra (seh-tar, tresträng) och ägaren till de fingrar, som kommit den att ljuda, gör sin entré i salongen och slår sig ned vid väggen midt emot oss. Vid hans sida sätter sig en sångare, som med högra handen trakterar en högljudd trumma i form af två cylindrar med ett handtag emellan och så ljuder den persiska sången till darrande trumhvirflar och vibrerande strängaspel. Det var jämnt tjugu år sedan jag första gången lyssnat till denna, för våra öron disharmoniska, men ändå tjusande och till drömmar lockande musik, som, likt vinrankan i sitt fäste, var inflätad i ett nät af minnen från förgångna år. On revient toujours...!

Efter en stund öfvergick man till andra akten, man spelade kort, och kraner och tumaner hopade sig efter hand i små försvarliga högar af sedlar och silfver på mattan vid sidan af de spelande. Tid efter annan kastas en silfverslant åt musikanterna — det är väl en vinnare, som vill visa sig generös, och för att icke vara sämre, följer jag exemplet. Under tiden serveras »smörgåsbord», verklig »sakuska», som de lärt sig tack vare grannskapet med Ryssland; det är lök med finhackade ägg, tunn-skuret höns, bröd, scherab eller ett slags sött vin och först och sist rysk vodka. De söpo som borstbindare dessa dådlösa söner af Iran och fåfängt ägnade jag Allah en from önskan att deras skuggor icke måtte förminskas, då både helan och halfvan, tersen och kvarten i tur och ordning och i crescendo bidrogo till att göra dessa glädjens härolder allt mera upprymda och allt fjärmare aflägsnande sig från den säkra grund, där man har herravälde öfver sig själf.

Sudjaj-i-Nizam är en mäktig och ansedd man; hvad bekom det honom att mynten rullade i natten — han är ju rik och äger flera byar, som han kan mjölka när han behöfver pengar. Och han ställer två hundra ryttare med hästar och allt, som i händelse af krig äro till schahens förfogande. Det ansågs som en heder att bjudas till hans sena fester och för honom själf var hela lifvet en oafbruten ramasannatt, det kunde man se, och han nekade sig intet och delade frikostigt med sig åt sina vänner.

Sudjaj-i-Nizam reser sig pompös och själfmedveten och bjuder oss med en enväldshärskares gest att tåga ut i stora pelarsalen, där vi slå oss ned i ring på mattorna kring rykande tennfat, från hvilka, då kuporna lyftas, en ljum arom af det persiska kökets raraste rätter retar våra luktorgan och vår aptit. Där pöser en hvit pillau, en rispudding à la chinoise, under det att grannfattet är bräddadt med hönspuré, omgifven af en ring af ris, ett tredje bär en råge af kebab eller bullar af finhackadt fårkött och ett fjärde små tärningar af schislik, som knappt hunnit sluta att puttra öfver glöden. Framför mig ställas särskilda fat; de andra herrarna äta gemensamt och med händerna. Men jag är »kafir» i deras ögon och muhamedanerna äta icke från samma fat som en hedning. Det säga de ej, de säga att de icke äro värdiga att sticka sina fingrar i samma pillau som en så förnäm gäst.

Alla faten äro inburna på en gång och man tar hvad som smakar bäst. Man sitter på hälarne med knäna i mattan, framåtlutad, stödande vänstra armbågen mot knät och med den fria högra handen hugger man i högen. Alltjämt sittande, outtröttligt och utan att benen domna,

reser man stundtals öfverkroppen till en påus, då en tjänare räcker fram en silfverbeslagen kalian eller vattenpipa, i hvars järnkorg ett stycke glödande kol blifvit lagdt öfver den fuktiga tobaken. Och sedan äter man igen för att åter taga några bloss och i långsamma, raffinerade drag njuta af livvets goda. Där finnes sur mjölk i skålar och små assietter med »pämir» eller ost, där vankas »scherab», som inmundigas med lancettformiga träskedar, där resa sig hela staplar af det mjuka tunna brödet, »nan»; ja, middagen var alltför riklig, och då den ändtligen var slut och värden och hans trosfränder återvände till korten, tog jag farväl för att hvila ut till nästa dag. Sudjaj-i-Nizam skulle jag icke se mer, ty han tar skadan igen under dagen och så länge jag var vaken hörde jag genom väggar, tunna som fanér, kalianernas klunkande och bubblande ljud, silfverslantarnas klingande och cittrans och trummans anslag till melankoliska sångers ljud.

Det var alltså tyst och fridfullt i det festliga huset då jag följande morgon körde vidare mot sydost mellan byarna Mollah Isuf och Kulli, omgifna af pilar och fruktträd, allt högre upp mot kammen af den lilla bergskedja, som reser sig mellan Marand och Tabris. Det är en bred dal vi följa mellan låga kullar, än af fast fjäll, än af mjukt afrundade former och det är den nya, ryska, vägen som leder upp till det flackt hvälfda pass, på hvars krön stationshuset Jam är byggdt. I närheten ligger byn af samma namn med sina irrigationskanaler slingrande mellan popplar och pilar. En bred öppen dalgång, på vänster hand begränsad af en rödskimrande skroflig bergskam, leder till ännu ett af de stadigt byggda karavanserajer, som på sin tid uppfördes af den store Schah Abbas

för att utveckla och betrygga handelsvägen till Mindre Asien och Kaukasien och som därför ännu i dag bära hans namn — Schah Abbasi. Äfven detta är byggdt af brändt tegel, och har en kupol öfver portalen, men härbärgets är halft i ruin och det är länge sedan nya tidens ordning och handelsvägarnas omflyttade banor kommit karavanklockornas eko att tystna i de öfvergifna och söndervittrade murarna.

Vi följa en bäck sakta fallande till Sejvan och en bro i sex hvalf leder öfver dess flöde. I dess dal bär det vidare utför; än är den bred, än kryper den åter ihop; hvarje hjulhvarf för mig en liten bit inåt hjärtat af Asien och hjulhvarfven följa hvarandra hastigt nog nu då vägen sluttar. Engelsk telegraflinje, ryska vägar, belgiska tulltjänstemän — det är Europa som sträcker sina känselspröt och sina rofgiriga griparmar in i det gamla lefnadströtta, multnande Persien. Ofta beröra vi den nya vägen, å hvars fullbordande man arbetar på flera håll; små hvita täkt förråda de uppsyningsmän, som icke låta spadarna och hackorna hvila. En stenbro i fyra hvalf för oss åter öfver till vänstra stranden. Vägen är hård, jämn och torr, på sina ställen bättre än den nya, där makadamiseringsgruset ännu ligger hindrande och sugande på ytan. Vid lämpliga brott sitta unga tatarer och stycka fyllningsgruset och hupa det i högar utmed vägen.

Bortom den stora byn Sufian, där vi bytt hästar och kuskar, komma vi ut på ett kolossalt vidsträckt slättland; särskildt åt sydväst finnes intet hinder som reser sig hitom en oändligt aflägsen horisont, blicken stryker den flacka stranden och den stora Urmia-sjön, hvars vattenhorisont dock icke skönjes, ty stranden ligger på fyra mils afstånd. Bädäl-karesi är en liten gästgifvargård vid

en porlande bäck, där vi rastade ett ögonblick för att köpa drufvor. Oändligt flackt och ödsligt; i sydost anar man en del af Tabris som en mörkning i det gulbruna. Bergen till vänster lösa upp sig i delvis isolerade grupper och partier. De bortre, högre bergens kammar äro insvepta i moln. Nu stannar stora vägen på långt håll till höger, små kuperingar i terrängen dölja staden, här och hvar vittna terrasseringar och vallar om åkrar, som icke odlats på länge. Vid Sinäk leder en gammal hvalfbro öfver en bäck, som liksom allt annat vatten i trakten strömmar mot sydväst, till Urmia-sjön.

Man förvånas öfver ödsligheten här i närheten af Aserbejdshans brännpunkt och Persiens till invånarantalet största stad, ingen trafik att tala om, endast ett fåtal vandrare. Slätten, den oändliga slätten, utbreder sig åt alla håll, den tyckes ööfvervinnelig, hästarna äro halft i sken, men vi ha ännu tolf kilometer kvar. Öfver älfven Adji-tjaj, »den bittra floden», är en lång hvalfbro spänd, prydd med små dekorativa torn. Vi rusa förbi en tullstation med persiska vapnet öfver porten; våra hästars bjällror pingla gällt och trefligt i en lång gata mellan gråa lermurar, på ömse sidor utbreda sig trädgårdar, vi borra oss in i staden, trafiken ökar från gathörn till gathörn och hela rader af små envisa åsnor spärra ibland vår väg — deras antal i Tabris lär vara lika stort som människornas. Nu bär det genom en basar och en gata som till hälften spärrats med kvarnstenar, uppträdde på stockar. På andra sidan en höghvälfd bro tränga vi in i ett virrvarr af enformiga gråa lerhus, där rörelsen är ganska liflig i solnedgången och min kusk kör med sådan fart att jag sväfvar i största oro för de små lekande barn som obetänksamt springa i vår väg.

Tabris' kvinnor äro ute och gå i sina intetsägande, mörkblåa, säckliknande dräkter med hvita tittgaller framtill — ibland lyfta de på slöjan för att se bättre, men man skönjer icke deras drag. Det mörknar då vi köra in under hvalfvet af en basartunnel, där handeln är liflig och det är underligt att man kan klara sig fram utan att hjulen gå öfver fötterna på senfärdiga vandringsmän. Vi äro åter

Vid ingången till Gök-mestjid i Tabris.

ute på en större gata; till höger blänker fasaden af en moské, blå och grann, och efter en stund stanna vi utanför porten af det hus, som bebos af chefen för Tabris' tullverk, Monsieur Mornard, en belgare, som gästfritt ber mig blifva hans gäst för ett par dagar. Det dröjde icke många minuter innan min svenska post blifvit hämtad från poststationen och sedan hade jag lektyr till klockan tre följande morgon.

Tabris ligger på en höjd af 1,350 meter öfver hafvet och vid norra foten af det vulkaniska berget Sehend-kuh, som reser sin hjässa 3,596 meter högt och som tillhör den trio af mäktiga vulkaner, af hvilka de båda andra äro Ararat och Savelan med 4,812 meter — alla tre sedan urminnes tider vittnen till de blodiga strider och politiska omhvälfningar, som gått fram öfver Aserbejd-schan, Persiens nordvästligaste provins. I forntiden var Aserbejd-schan den del af Medien, som efter Alexanders tåg kallades Atropatene och som under tidernas lopp, liksom hvarje kvadrattum jord i främre Asien, gått ur hand och i hand från härskarhus till härskarhus, som utgjort en del af stora Armenien och lydt under sassanidernas spira; som i sjunde århundradet eröfrades af araberna och 1256 genom Hulagu Khan införlivades med mongolväldet i Iran, för att omkring år 1400 utgöra en del af den mäktige Timurs rike. Men äfven sedan Aserbejd-schan blef en provins i det nuvarande Persien har dess läge mellan ryskt och turkiskt territorium varit alltför prekärt och den verksamhet, som ryssarna i våra dagar utveckla i denna del af Persien, låter oss ana det öde som i en icke alltför aflägsen framtid väntar Aserbejd-schan.

Provinsens geografiska läge har sålunda varit ödesdigert i dess politiska historia; som en kil inskjuten mellan olika stater och raser har den utgjort ett trätofrö mellan dem. Men också tack vare sitt läge har Aserbejd-schan i kommersiellt hänseende varit en viktig länk mellan östern och västern och otaliga äro de karavaner som under tidernas lopp fört varor och produkter fram och tillbaka på de långa vägarna mellan Europa och Iran. Man behöfver blott som jag göra ett flyktigt besök i de stora hvälfda basarerna, som likt katakomber korsar Tabris' cen-

trala delar och där omsättningen ännu i dag är liflig nog, för att få ett intryck af den betydelse Tabris hade såsom handelsstad, innan det öfverflyglades af de transkaukasiska järnvägarna, hvilka drogo handelsomsättningen i andra banor och öppnade en ny tid af utveckling för Rescht vid Kaspiska hafvets södra kust.

Den tid är icke aflägsen då Tabris räknade en half million invånare. Ett hårdt slag drabbade staden år 1721, då den nästan i grund förstördes af en jordbäfning, som kostade tjugu tusen människor lifvet; staden låg då närmre Urmia-sjöns strand och återuppbyggdes på sin nuvarande plats. Men den skulle aldrig hämta sig efter olyckan. Väl hade den ännu kort före Suezkanalens öppnande bortåt 350,000 invånare, men led kolossalt afbräck genom den nya sjövägen, som eröfrade hela södra hälften af Persien. Ty förr var det öfver Tabris som hela den persiska handeln sökte sig och ifrån denna brännpunkt spridde sig handelsvägarna till Teheran och Mesched, Isfahan och södra Persien. Nu är det egentligen blott stapelplats för provinsen och dess område sträcker sig föga utöfver Urmia och Maraga och i ringa mån till Teheran.

Den engelske konsuln, mr Stevens, som bott i Tabris allt från år 1875, berättade att han för trettio år sedan i sin egenskap af agent för fem engelska handelshus vann afsättning för åtta tusen varubalar om året emot tusen balar nu. På den tiden funnos flera stora firmor, särskildt grekiska och armeniska, som nu spårlöst försvunnit, och det var Suezkanalen och de transkaukasiska järnvägarna, som togo lofven af den gamla berömda handelsvägen Trebisond—Tabris. Mr Stevens anslog den nuvarande befolkningen till omkring 200,000, af hvilka de allra flesta

äro tatarer, fem eller sex tusen armenier, ett fåtal perser, vidare kurder, kaldéer, européer och ett halft dussin judar. Herr A. F. Stahl anger befolkningssiffran till närmare 300,000.

Det belgiska tullväsendet infördes i Persien år 1900 och ett par år tidigare hade M. Naus med tvenne biträden begifvit sig hit för att studera förhållandena. Vid den tiden rådde den största oordning öfverallt. Rättigheten att öfvervaka och sköta tullen utarrenderades eller såldes på auktion åt guvernörer och andra förnämiteter, som sökte att tillskansa sig största möjliga vinst däraf. Någon ordning eller kontroll enligt europeiska begrepp existerade icke alls, de största orättvisor begingos och de maktägande voro fala för mutor från förmögna köpmän. Under sådana förhållanden hade de europeiska handelshusen stora svårigheter att bekämpa och utan sina konsulers hjälp hade de varit lämnade vind för våg. Sedan belgierna infört ordning och system i den allmänna villervallan ökades kronans inkomster på de enskilda rofdjurens bekostnad, och det är därför icke svårt att förstå att belgierna mötte fiendskap och motstånd på många håll. At dem anförtroddes också postväsendet och vissa delar af rikets finanser, t. ex. utbetalningen af löner och pensioner, som till stor del slukas af odugliga parasiter. Bland dem märktes nu Nasr-eddin Schahs hofstat och det är icke nog därmed, ty pensionerna gå i arf på barn och barnbarn så att staten icke har utsikt att befrias från sin börda. I Persien betalas skatten icke per capita utan efter byar och hvarje by äges af någon hög herre, som inbetalar en viss skattepenning för hela byn, och för att åstadkomma denna och ha en vacker inkomst öfver för egen räkning, utsuger han sina underlydande. Skatteväsendet

lämnar alltså ingen hållpunkt för en beräkning af invånarantalet, som dock anses uppgå till nio millioner. Såsom Persiens nationalekonomi är skött, kan det icke dröja länge förr än landet står inför en ödesdiger kris och sedan räddningslöst öppnas för europeisk spekulation och exploatering.

Där finnes föga eller intet att se i Tabris, förutom basarerna och Gök-mestjid eller Blåa moskén med dess ståtliga fasad i blå fajans med koranspråk i hvitt. Ett par portar ini staden äro minnesmärken från 1882, då kurderna under Schejk Obeid Ullah angrepo Tabris och eröfrade Urmia. Den dåvarande guvernören begärde 50,000 tuman för ändamålet, men behöll fyra femtedelar af summan för egen räkning, det är den vanliga metoden i Persien. I utkanterna af Tabris finnas flera härliga trädgårdar med delikata frukter och ypperliga drufvor och där finnas moderna lustslott, af hvilka Bagh-schumal är ett som tillhör kronprinsen och där jag aflade ett besök i sällskap med franske vicekonsuln de Rettel, hans charmanta fru och hans ändå mera förtjusande svägerska, döttrar af engelske konsuln Stevens.

För öfrigt utgöres Tabris af en oöfverskådlig massa af gulgråa tråkiga och enformiga hus, kojor och lermurar, genomskuren af en labyrint af krokiga, trånga och dammiga gator. Bland européerna märktes åtskilliga ryssar, icke minst med anledning af den nya väganläggning, som ger Ryssland ett nytt öfvertag åt detta håll. Liksom i Urmia ha amerikanska missionärer en station i staden, jämte skola. Följande händelse, som timade ett par år före mitt besök, kan tjäna att belysa de förhållanden, under hvilka man lefver i dessa trakter. En amerikansk missionär hade blifvit mördad af kurder i Urmia — af misstag

och i stället för en doktor, som sades hafva förgiftat en patient. Den oskyldige doktorn blef så förskräckt att han själfmant kolade af i — tyfoidfieber och då ogärningsmännen icke kunde uppsåras, fick regeringen finna sig i att betala ett skadestånd af femtio tusen tuman åt den mördades familj — amerikanarne äro praktiska. Saken lär emellertid ha varit den, att regeringen icke vågade taga några energiska steg mot kurderna och därför lät mördarna löpa.

Tabris är sedan gammalt residens för Valiad eller kronprinsen och en dag aflade jag, mer af nyfikenhet än af aktning, visit hos denne yngling, Ali Muhamed Mirza. Han tog emot i ett ganska enkelt palats, hvars gårdar dock voro öfverfyllda af tjänare, de flesta i sjaskiga och slitna rockar, ehuru de märkvärdigt nog sades utfå sina löner med största noggrannhet. I »top-khaneh» eller kanonhuset, som vetter sin fasad åt den ena gården, förvaras sexton österrikiska kanoner i godt skick, men de användas aldrig, ty i Persien lefver man i den djupaste, mest sorglösa frid.

Sedan soldaterna vid porten pliktskyldigast skyldrat gevär, fördes jag genom ett par förrum, där hofmännen stodo som tända ljus, till audiensrummet, där hans kejsersliga höghet som bäst underhöll sig med Tabris' rikaste man, en kanalje, som i kompani med Valiad bedrifver de skändligaste spekulationer i säd och ogeneradt fördubblar brödprisen, så att den fattiga befolkningen stryker med af svält. Men den saken angick nu icke mig, jag gjorde min reverens, som Ali Muhamed besvarade med att resa sig upp, hvarpå vi slog oss ned och startade en ovanligt intelligent konversation.

Han är liten och trind, har isterhaka och små pigga, närsynta ögon, som icke kunna reda sig utan brillor, men i stället för att anstränga mig med beskrifningen af prinsens yttre människa, ber jag att få hänvisa till det porträtt han högst egenhändigt gaf mig och försåg med namnteckning, karaktäristiskt nog i ryska bokstäfver. Med bästa vilja i världen kunde jag icke spåra det svagaste återsken af den berömde farfaderns, Nasr-eddin Schahs energiska, kadschariska drag, och den persiska malicen hviskade också ett och annat om hans härkomst och kallade honom, man och man emellan, »ferasch-baschi» eller polismästaren. Men äfven detta var en sak som icke alls angick mig, ty jag befann mig i alla fall ansikte mot ansikte med den man, som af ödet korats att en gång bli Xerxes' och Darius' efterträdare, att svinga sin spira öfver återstoden af de seleucidiska, partiska och sassanidiska kungarnas rike, de arabiska kalifernas och de mongoliska djingisidernas välde och att i dagarnas fullbordan intaga sin plats på den store Schah Abbas' och den segerrike Nadir Schahs tron. Det var alltså ett rike som äger en uråldrig och lysande historia, om hvars tidigare öden Herodotus och bibeln berätta och hvars härskare ännu för 170 år sedan kom Stora Mogul att darra, som en gång skulle bli hans. På mig gjorde han icke intryck att vara värdig så höga anor och så glänsande traditioner; han skulle aldrig med järnhand och klokhet förmå att föra det persiska statskeppet vidare ett stycke mellan tidens blindskär.

År 1794 bestegs schahernas tron af den förste kadscharen, den grymme eunucken Agha Muhamed; hans brorson Feth Ali Schah, som i olyckliga krig förlorade hela provinser åt Ryssland, efterträddes af sin sonson

Mehemet Schah, som i sin tur lämnade plats åt sin son Nasr-eddin Schah, mördad 1896 af en anhängare af babismen, den sekt som han själf sökt utrota. Nu hade turen kommit till hans son, Mussaffar-eddin Schah, och Ali Muhamed Mirza, Valiad i Tabris, gick blott och väntade på det bud som en dag skulle kalla honom att, såsom den sjätte härskaren af sin dynasti, kröna sitt hufvud med kadscharernas kejsarkrona.

Det sades om schaherna af den kadschariska dynastien att de turvis varit starka och svaga. Agha Muhamed var en kraftfull regent, Feth Ali förde endast olyckliga krig och under hans regering kringskars det gamla riket. Hans son, Abbas Mirza, Valiad i Tabris, var en duglig och lofvande man, som dog före fadern, men hans son, Mehemet Schah, var en svag och obetydlig regent. Sedan följde Nasr-eddin Schahs 48-åriga regering, som i många afseenden medförde ett uppsving för Persien och själf uppträdde denne monark med alla en verklig österländsk själfhärskares yttre later af makt och pomp. Hans son, Mussaffar-eddin var däremot en i alla afseenden intetsägande och oduglig herre och om den hittills gällande ordningen att hvarannan schah skulle bli till ära för sitt land, så skulle den nuvarande Valiad samla sitt rikets domnande krafter och den rykande vecken skulle ännu en gång flamma upp i en lysande låga, innan den slocknade bort i tidens natt.

Och i själfva verket ansågs Ali Muhamed vara en energisk och kraftfull man som visste hvad han ville, äfven om han ofta gick hänsynslöst till väga så långt hans makt räckte i Tabris. Då schahen företog sin resa till Europa, kallades Valiad som regent till Teheran och redan samma dag som den beskedlige Mussaffar-eddin

Ali Muhamed,
den år 1909 afsatte Schahen af Persien.

Basimide

körde bort från hufvudstaden, började sonen att regera värre och dömde några farliga herrar till döden. I Tabris lefde han som ett slags bankir och terminspelare, uppköpte och lade under sig så många byar som möjligt och ökade sina personliga inkomster.

Som tolk fungerade vid audiensen en prins af kadscharernas hus, men under samtalets gång gjorde Valiad själf åtskilliga frågor på franska. Han frågade hvad jag tyckte om Persien och hvilka delar af landet jag förut besökt, hvart jag ämnade begifva mig från Teheran och på hvilka språk mina föregående reseskildringar blifvit tryckta; med stor uppmärksamhet läste han ett bref från Mirza Riza Khan, som däri nämnt min afsikt att besöka Tibet, en upplysning som förde oss in på talet om lamas land. Och därmed var audiensen slut och jag bugade mig ut ur rummet.

Ali Muhamed Mirza behöfde icke vänta så länge att kadscharernas tron skulle bli ledig. Redan den 7 januari 1907 dog hans fader vid en ålder af några och femtio år, efter att nätt och jämnt ha hunnit att öppna det första persiska parlamentet. Den nye schahen fick redan i början af sin regeringstid göra bittra erfarenheter och lära sig att kejsarkronan icke var så lätt att bära som den syntes eftersträfvansvärd att vinna. Det ena kabinettet gick efter det andra och en jäsande oro förspordes i landet och urartade snart till revolution. Ständigt fruktande att mista tronen och lifvet, gick den unge schahen och balanserade på randen af en glödande vulkan. Vål försökte han, liksom samtidigt Abdul Hamid, att bjuda den nya tidens män spetsen och visade sig oförsonlig och sträng mot sina vedersakare. Vål slöto England och Ryssland i augusti 1907 ett fördrag, som, hvad Persien

beträffar, gick ut på att betrygga landets integritet och oafhængighet, men Ali Muhameds dagar såsom schah-in-schah, »konungars konung», voro räknade, de groende krafterna hade mognat och växt honom öfver hufvudet och på sommaren 1909 tvingades han att abdikera och för återstoden af sitt lif lefva i landsflykt, fjärran från sina ungdomsdrömmars hem och på en fattig pension från sina fäders rike. Nu är det hans son, ett barn, som bär kadscharernas krona och om icke alla tecken svika, blir det väl hans vapensköld som en gång skall krossas på Ahasverus' graf.

Från Valiad begaf jag mig till Nizam-ul-Saltaneh, generalguvernören af Aserbejdshan. Hans hemland var Arabistan i södra Persien, men då han genom sitt inflytande var obekvämt för den engelska politiken, måste han förflyttas ur räckhåll för dess intressesfär. Äfven bland ryssarna lär han dock vara föga populär, ty han är patriot af gamla stammen och fientligt sinnad mot européernas växande inflytande i Iran.

Nizam-ul-Saltaneh är en gammal nobel, belevad och fint bildad man med högeligen aristokratiska drag, intelligenta ögon och semitisk näsa. Han var klädd i gammaldags dräkt, en gulbrun, veckrik mantel och en hög svart »kullah», icke i svarta, halft europeiska kläder, som eljes äro à la mode. Med tjusning och värme talade han om Arabistan och ljusnade upp då jag berättade att äfven jag en gång sofvit under Dalekis palmer, lyssnat till springvattnens porlande i Dil-kuschah's trädgårdar, valfärdat till Sadis' och Hafiz' grafvar i Schiraz och vandrat mellan kolonnerna i Xerxes' palats i Persepolis, som han själf besökt för fyrtio år sedan. Persiens geografi kände han på sina fem fingrar och trodde sig äfven kunna gifva

mig upplysningar om den stora öknen i öster, dit jag ämnade resa. Med största älskvärdhet lofvade han mig ett par ryttare som eskort till provinsens gräns, ty för kurdiska banditer kunde man aldrig vara säker, och han skulle också förse mig med ett pass, som skulle öppna alla dörrar. Väl sades att han och Valiad lefva i spändt förhållande med hvarandra och att Nizam-ul-Saltaneh liksom kronprinsen gör hvad han kan för att utsuga den provins, som är anförtrodd i hans vård, och öka de stora rikedomar han redan äger i form af jordagods i södra Persien; men han var i alla fall en *connaissance à faire*, en äkta muhamedan på höjden af islamitisk bildning, en fin, artig och affabel gubbe, en kvarlefva från en tid som försvinner.

XIII.

Till Sefid-rud, norra Persiens största flod.

Den 6 december regnade det fint och tätt, himlen var betäckt med tjocka moln och ett diffust mörker sväfvade öfver Tabris, då jag lämnade monsieur Mornards gästfria hus och körde vidare, åtföljd af tvenne ryttare. Jag hade fått en »teskereh» eller ett skjutspass för de 44 farsakh man räknar till Sendjan och enligt uppgjortt kontrakt var faëtonens ägare skyldig att på fem dagar föra mig dit. Det första skjutshället skulle bagaget forslas på araba, men sedan på hästar, och då jag sannolikt skulle förlora det ur sikte på vägen, plockade jag ut alla de saker, som jag ansåg mig kunna behöfva de första dagarna i Teheran. Detta försiktighetsmått visade sig sedan alltför välbetänkt, ty bagaget framkom ett par veckor för sent — det hade antagligen blifvit liggande i något stationshus och ingen hade brydt sig därom — men i Persien har man aldrig brådtom. Först genom barska order från postministeriet sattes hjul under latmaskarna och sedan bar det af med en förtviflad fart, ja, så vild, att åtskilliga af mina saker framkommo i ett miserabelt tillstånd och ett par dussin värdefulla fotografiplåtar totalt förstörda, i det de genom vagnarnas skakning ätit sig ut ur sina papper och askar.

Emellertid körde vi bort i det dystra vädret och det fina, täta regnet, som gjorde allting vått och klabbigt. Man tycker det är en opraktisk anordning att de stora stråkvägarna gå rakt genom basarerna, där trängseln vanligen är så hindersam. Vi åkte genom tre af dessa imponanta tunnlar, där lifvet redan var i full gång och ibland voro de trånga passagerna så fullständigt blockerade af åsnekaravaner, att vi måste stanna och tåligt vänta tills en lucka öppnade sig i trängseln.

Nu rulla våra hjul mellan oändliga rader af gråa, tråkiga lerhus och murar, mot hvilka bjällroras hastiga och taktfasta pinglande framkallar ett kort och tvärklippt eko, och äfven här möta vi på morgonkvisten små karavaner, som föra varor till basaren från byar och trädgårdar i stadens utkanter.

Gök-mestjids blåa fasad har skymtat förbi, ekot har dött bort i basartunnlarna och med en känsla af lättnad lämnar jag de sista utgränderna bakom mig, glad öfver att icke längre kunna köra armar och ben af barn och åsnor som gå i vägen. Snart äro vi inne bland kupiga kullar, och doldt af terrängen och regndiset försvinner Tabris. Utför en brant backe nå vi en dal, som sedan följes uppåt till byn Halatpuschan, omgifven af popplar och fält. Landet blir sedan mer plåtåartadt, marken är sandbunden, på sidorna resa sig små vittrade åsar och hållar af lerskiffer och sandsten och vi befinna oss i en stor bred längddal mellan låga berg. I god fart trafva våra hästar än öfver öppna plåtåvidder, än öfver djupa raviner, än, såsom i Basmindj, öfver en trehvälfd bro af sten och tegel öfver en liten bäck. Glesa stäpptufvor i brunt och rödt tråna utmed vägen, hvars bana trampas af små lokala kamelkaravaner; de långa tågen af öster-

landets bepucklade djur, som vi sågo på vägen från Trebisonid, saknas här och man saknar dem. Så mycket allmännare äro åsnekaravanerna, som följa hvarandra i långa rader till staden, hundratals åsnor bärande säckar fulla med hö, halm och säd. Tabris excellerar i åsnor, små eländiga kräk, som utgöra ett mycket karaktäristiskt drag i dess gula gator, och så olika de högväxta vackra och välvårdade ridåsnorna från Bagdad, hvilka ofta betinga så höga pris.

Vid en älf med hvalfbro i fyra bågar ligger Sejdabad dit vi framkommo efter en körsel af tre och en kvarts timme för att rasta en stund och byta hästar. Min kusk är vid dåligt humör och påstår att det är omöjligt att nå Sendjan på fem dagar, på mindre än sju går det ej, men jag känner sedan gammalt mina pappenheimare och vet att det icke kräfvdes mer än en tumansedel för att få honom att se lifvet i helt andra färger och väglängden i mindre distanser. Han får därför brådtom att åter intaga sin plats på bocken och det går undan öfver god väg till Schible, hvars brant stigande bygata är blockerad af tätt sammanpackade åsnor och vid hvars sida ett gammalt karavanseraj står kvar från Schah Abbas' tid. Hela dagen har det regnat smått, men nu falla dropparna tunga och täta, och vägdammet, som hållits bundet, förvandlas till en gytjtja, slipprig och hal. En liten regnbäck kommer neddansande i bygatans midt och hästarna streta i soppan.

Strax bortom byn börjar stigningen upp mot Schible-passet, som i och för sig är lågt och lätt och knappt skulle märkas af en ryttare; men för ett åkdon är det icke att leka med, ty i tvära, otäckt branta sicksackkrökar med en slingrande ravin på höger hand, leder vägen

upp till passet. Det hällregnar, är mörkt och dystert, vägen blir allt mjukare, allt mer försåtlig, hästarna halka, hjulen glida i den mjuka dyn utåt branten, och bitvis är läget så riskabelt, att man hellre går till fots. De små envisa åsnorna förbättra icke saken, men allt går lyckligt, och då vi nå passets hvälfning, öppnar himmelen sina slussportar och regnet skvalar ned.

Från passet bär det tvärbrant utför och äfven här finnas halsbrytande backar. Regnet smattrar på suffletten, som är en farlig inrättning, ty den hindrar mig att hoppa ut i rätta ögonblicket, om vagnen skulle glida utför en slipprig brant. Min kusk och hans ungdomlige körsven gå till fots hojtande och svängande piskan framför hästarna för att tvinga dem att hålla igen af alla krafter, där de halka och åka kana i gyttjan. Men slutningen blir snart mindre brant, männen kunna sitta upp på bocken och öka farten medan regnvattnet dryper om deras kläder. Åsnedrifvarna, som vi alltjämt möta, hafva kastat de tomsäckar och trasor, de ha till hands, öfver hufvudet.

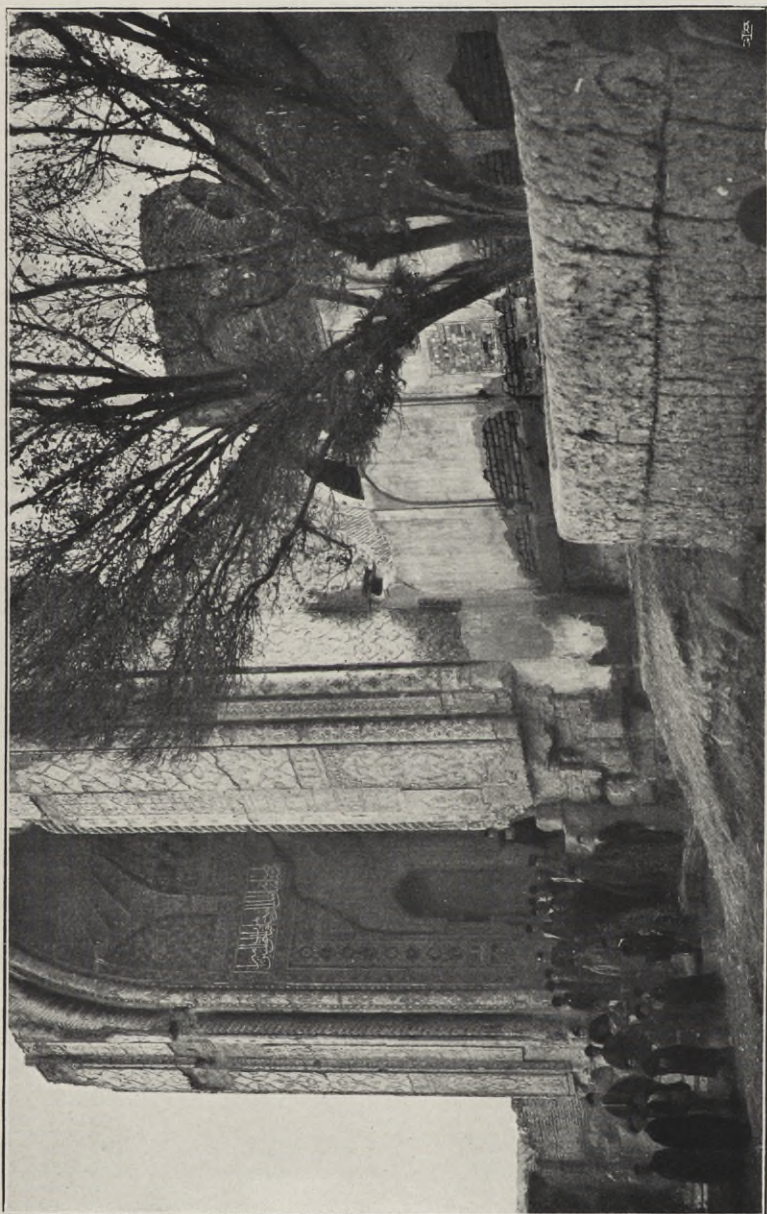
Vid södra stranden af den lilla sjön Guru-köl, som vi lämna på vänster hand, synas änder i många hundratal; några byar finnas ej inom synhåll, men väl odlade fält.

I det aftagande regnet klafsa vi sakta i vägarnas leriga dy genom flackt och öppet land, på afstånd begränsadt af berg. Öfver en bristfällig bro, af hvars bågar blott en har motstått tidens tand, de öfriga äro halft i ruin, åka vi öfver älven Hadji Agha-su och på dess andra sida rasta vi en stund i byn af samma namn. Burna af kameler och sittande i öfvertäckta och med gardiner försedda träkorgar, kallade »kadgeveh», bröto några kvinnor just upp emot Tabris — sannolikt tillhörde de någon förnämlig herremans harem.

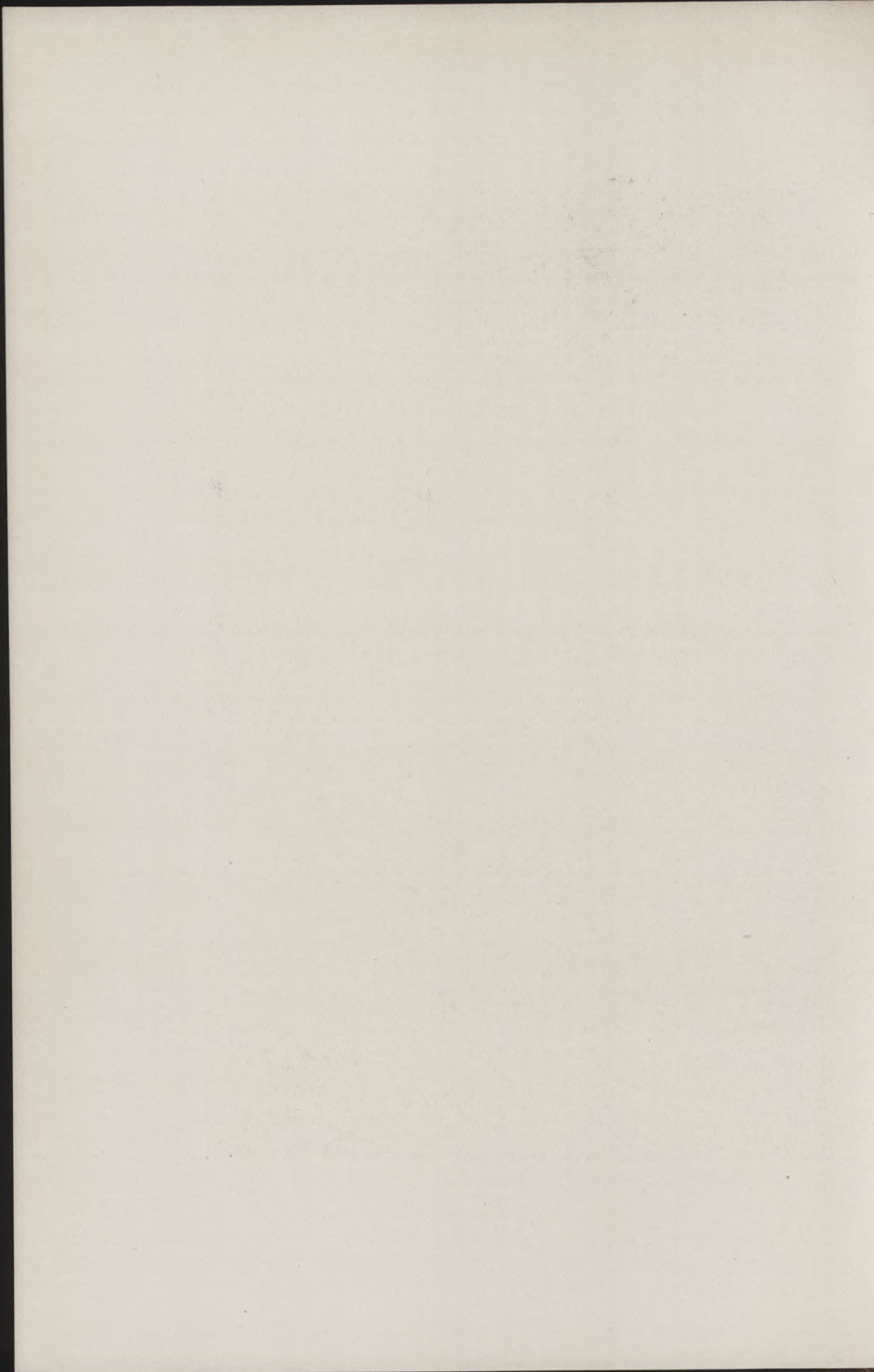
Nu synas här och hvar små gråa byar, bland dem Dasch-tjasan, och i nordost en genombrottsdal, dit vattnet samlar sig från alla håll. Vägen, som här är oklanderlig, för öfver en flack tvärtröskel i längddalen och på andra sidan faller terrängen långsamt, under det att en kall och sugande sydostvind ligger oss rakt emot. I byn Tikme-dasch finnes ett »tjapar-khaneh» eller gästhus för resande med posthästar, dit vi framkommo i ett mörker, som svagt bekämpades af månen, och där vi skyndade oss att tända en brasa för att torka våra efter regnet genomvåta don.

Då vi den 7 december åter gjorde oss i ordning till uppbrott, förklarade de eskorterande soldaterna att deras hästar voro trötta och att de därför ville vända om till Tabris, men sedan jag påmint dem att de voro under generalguvernörens order, stego de med surmulna miner till häst och följde med. Här i trakten hade det regnat föga och vägen bar icke ens spår af gyttja, men den var ändå rätt besvärlig till följd af de otaliga raviner och erosionsfåror den korsar och där inga broar blifvit lagda. Marken är hvit af rimfrost och en oerhördt tät dimma hvilar öfver landet; den kännes våt och tung och förtager utsikten och endast i zenit låter den någon gång himlens blåa fält lysa igenom. Ett karavanseraj af tegel kallas som vanligt Schah Abbasi. Terrängen är en serie af skedformiga upphöjningar eller utlöpare, skilda från hvarandra af djupa dalfåror; det bär brant ned till botten af hvar och en af dem och lika brant upp till krönet af nästa; dalarna falla mot söder för att samlas till en hufvuddal. Trafiken är obetydlig, endast små åsne- och kamelkaravaner mötas.

Den rådande brisen tyckes föra ihop dimmornas

Gök-mesjid i Tabris.

töcken allt mer; de tätna och skymma till den grad, att då man befinner sig vid en af den engelska telegraf-linjens svarta stolpar, dess båda närmaste grannar icke synas alls.

Utänför byn Gadjin är ännu ett karavanseraj från Schah Abbas tid i så godt skick, att det kan begagnas, och rundt omkring den ståtliga byggnaden gruppera sig eländiga lerhyddor — en bild af skillnaden mellan den gamla goda tiden och den nya, mellan uppsving och förfall. Öfverallt får man, tack vare dessa minnesmärken, ett starkt intryck af den store schahens framsynthet och det intresse, hvarmed han omfattade sitt rikets handel och utveckling.

Här skulle de motsträfviga krigsmännen egentligen ha blifvit utbytta mot nya, men då dessa icke behagade infinna sig, och de gamla fingo afsked, fortsatte vi utan eskort och här, fjärran från kurdernas land, är risken heller inte stor. Nizam-ul-Saltanehs fagra löften om betäckning hela vägen gingo emellertid upp i rök, och på samma sätt går det med de flesta andra angelägenheter i det moderna Persien; ett yttre prål, en vacker start som utmynnar i intet. Så var det med bagaget, som startade så fint på min araba och sedan blef liggande. Så är det med vägarna, som i städernas omedelbara närhet äro präktiga, välvårdade alléer, men längre bort lämnas utan vård och ans. Ett degenereradt släkte utan ordnad öfverhet, utan disciplin och lydnad. En moral, som påminner om de hvitmenade grifterna; ett språk, som frambragt en af världens rikaste litteraturer, men nu talas af ett folk, som förlorat tron på sig själf och som talas i ett land, hvilket synes dömdt att försvinna som själfständig stat. Öfverallt möter man förfall och vanskötsel

— en likgiltighet, som icke vet af någon annan lefnadsregel än — *laisser-aller*, vind för våg. Och dock: har man en gång besökt Persien, så längtar man dit igen, är glad att komma tillbaka och trifs så godt med dess beskedliga, oförargliga folk.

Dimman lättar; nu urskiljer man sex telegrafstolpar framåt vägen. Öfverst på en åsnas börda sitter en kalkonhöna och guppar, hon bör bli mjuk i köttet, stackare, innan hon hinner fram. En karavan af unga dromedarer går i samma led som vi; skrämde af bjällerklängen börja de långbenta djuren att springa, tappa sina bördor och trassla in sig i hvarandras rep. Terrängen är besvärlig, oerhördt kuperad, det bär upp och ned, allt är mjukt material och af fast fjäll synas blott ett par små hällar. I en mycket djupt inskuren dal ha vi byn Kara-tjemen vid sin älf. Utanför dess lilla »kavekhaneh» hålla vi rast och traktera hästarna med bullar af kornmjöl.

I nästa dalgång, äfven den med älf, rastade en kamelkaravan, hvars förare sutto och rökte och pratade i en grupp. Det tjänar till intet att söka räkna alla dessa afloppsdalar, ty det är ett ständigt upp och ned hela dagen och vanligen kan man blott köra i gående; i uppførsbackarna går kusken till fots och då det sedan bär utför, bromsar han. Alla de större dalarna ha namn, som jag antecknar i förbifarten. Från hvarje nytt kullkrön öppnar sig en vidsträckt utsikt åt öster och väster och från hvarje dalbotten ser man ett stycke åt söder, ditåt landet faller. Ibland har vägen genom trafikens nötning blifvit urgräfd till en ränna, i hvars botten vagnen lutar öfver än åt ena, än åt andra sidan och jag måste ständigt hjälpa till med balansen. I en backe låg en död kamel nära en lägereld, där hans ägare väl väntat för

att se om han kunde räddas. Öfver en svart bergskedja i norr hållregnar det från kompakta moln och äfven i söder ser himlen hotande ut, men öfver vägen sprider solen sin värme, sedan dimman lättat alltmer.

I botten af en dal ligger byn Gärib-dost vid sin älf, omgifven af popplar. Skyddade i dalarnas djup, där vattnet går fram, verka dessa byar som oaser i en ödemark. Den nästa i raden heter Turkman-tjaj, den största som passeras under dagens lopp, och vi köra sakta och försiktigt genom dess trånga, trassliga gränder. På en öppen plats vid bäcken slaktades ett får — i Turkman-tjaj slaktades en gång Persien, ty det var här som den olyckliga freden slöts 1828, då Feth Ali Schah förlorade ett par af sina dyrbaraste provinser. Turkman-tjaj äges nu af en herre med titeln Munävar-es-Saltaneh, räknar 500 hus och ger en årlig inkomst af 4,000 tuman.

Hadji-gias däremot, den by där vi lägrade för natten, består af hundra hus, äger en fårstock af fyra tusen individer och lyder under Muktadir-es-Saltaneh i Teheran, som däraf drar en vinst af 2,000 tuman om året. Man odlar hvete och korn, grönsaker och meloner, och i trädgårdarna mogna drufvor, äpplen, päron, aprikoser, mandlar och valnötter. Alla byns invånare äro af turkisk stam och deras »äldste» har titeln »ak-sakal» eller hvit-skägg. Januari lär vanligen vara bister och icke sällan ligger snön tre fingerspann djup. Efter strida sommarregn sväller hufvudälven, som här kallas Karangu-tjaj eller Mianeh-tjaj, så, att den icke kan öfvervadas.

En hedersgubbe tog hand om mig och förde mig till stationshusets »bala-khaneh», som saknade fönster, men hade tre dörrar till en öppen balkong. Vid rummets

eldstad rostade han en kyckling öfver glöden och skaffade mig bröd, sur mjölk, te och drufvor. SjälF hade jag nu ingen annan proviant än socker med mig och min servis utgjordes af sked, knif och gaffel; jag lefde ungefär på samma sätt som resande muhamedaner, hvilket var både praktiskt och lärorikt. I Persien mätes de resandes rang och värdighet efter antalet af deras tjänare — ju fler trashankar och odågor som vimla i ens kölvatten, desto större är den prestige och hänsyn man kan göra anspråk på. Då jag icke hade skymten af tjänare, utan lät kusken eller hans dräng bära upp mina saker i stationsrummen, tog man för gifvet att jag var en högst obetydlig resenär, som icke hade råd att tillåta sig minsta lyx. Men då man frågade därom, förklarade jag att droskan blifvit för tung om jag fört tjänare med mig och att min stab väntade mig i Teheran. De goda tatarerna passade dock alltid upp mig och tjänade mig på bästa sätt och då jag kunde tala med dem på deras eget språk, tatariskan, som jag för många år sedan lärt i Baku, var det ingen konst att vinna deras förtroende.

Efter en frukost, som i allo var en afbild af supén, fortsatte vi följande morgon på den oändligt långa vägen mot Teheran. Redan i första backen ofvanför byn strejkade hästarna, backade och jag hoppade ut i en hast för att slippa följa med utför branterna. Men kusken fick bukt med dem, och en stund senare skulle vi i nästa dal öfver en träbro, som var så smal, att de fyra i bredd anspända hästarna nätt och jämnt gingo klara. De packade ihop sig så tätt de kunde och de båda yttersta voro på vippen att taga en öfverhalning, ty bron hade intet räck. Men äfven här kommo vi lyckligt öfver och korsade sedan tre förargligt djupa dalgångar.

Bergen i norr äro snöklädda ända till sin fot och öfver de södra bergen sprider den uppgående solen ett eldrödt sken, som dock snart bleknar och förtonar sedan himlen blifvit hölj'd af täta moln.

Vid byn Suma mötte vi tvenne ryttare från Mianeh, som medförde ett telegram från Nizam-ul-Saltaneh; han upplyste däri att han gifvit order om nytt eskortbyte

En karavan af hästar och mulor.

från Mianeh. Emellertid hade soldaterna klarat den saken själfva redan förut och vändt om.

De båda ryttarna kunde gifva mig den glädjande upplysningen, att passet Kaplan-kuh, som vi hade framför oss, icke var öfversnöadt; — det starka snöfall som inträffat längre norrut och där klädt alla bergen hvita, hade alltså icke sträckt sig så långt som hit.

Vägen är i och för sig god, men aldrig plan; antingen

bär det upp eller ned. På en höjd ofvanför byn satt en ensam tiggargubbe och ropade sitt »Allah ämr värsun», Gud förlänge ert lif, och ett par otroligt trasiga kvinnor kommo framspringande till vagnen och sträckte ut sina vissnade händer efter hvar sin allmosa.

Bortom byarna Kara-tjö och Bolanlik köra vi öfver de höjder, som stå på vänstra stranden af Karangu-tjaj och som ännu skilja oss från Mianeh. I uppforsbackarna fingo vi gå till fots och skjuta på och väl däruppe på åsen, hade man stupande branter på ömse sidor och en vidsträckt utsikt öfver detta oerhördt kuperade land med sina flackvågiga höjder, som äro för afrundade och enformiga för att framkalla några pittoreska landskaps-
taflor. I fjärran synes Mianeh tack vare en gråblå rök-
slöja som stiger från dess skorstenar och bildar ett ljust flor hitom Kaplan-kuh.

Denna kedja framträder nu i hela sin längd och dominerar den östra horisonten med sin svarta kam, fullkomligt fri från snö. Vägen för ned till botten af en biflods dal, hvars flöde vi följa och därigenom befrias från alla backar för en stund. Dalen är smal och trång som en hålväg, men bergen vid dess sidor låga och föga branta. I en vidgning finner en liten by utrymme nog för sina kojor och fält och ett stycke längre ned komma vi ut i Mianeh-tjajs breda dal, hvars botten är full af bankar af sand och grus och erosionsfårar, som vittna om stora vattenmassors flöden vid vissa årstider; själfva floden, som bildas af alla de älfvar och bäckar vi korsat de sista dagarna, är nu ganska obetydlig, ehuru dess grågrumlige vatten, då vi fjorton gånger åkte därigenom, på djupare ställen steg öfver faëtonens hjul och fyllde åkdonets botten. Här är det fåfängt att söka

lägga en väg; man kör där det är lämpligast, hela dalbotten är ju på våren och sommaren och efter hårda regn alldeles fylld.

Till höger lämnas Mianeh-bagh, dit en irrigationskanal leder från floden och kort därpå synes från bidalen Guru-tjaj den lilla staden Mianeh med sina hus, träd, halmstackar och åkerfält i en vidgning. Vi förlora oss i ett virrvarr af dessa gråa lerkojor, enformiga och jämnstrukna, bland hvilka blott en enda liten grön moské-kupol fångar blicken.

Under den timmes tid jag offrade åt Mianeh, hvars förnämsta ryktbarhet lär bestå i ett slags mycket giftiga vägglöss, tittade jag in till chefen för telegrafstationen, en tysk, herr Renz från Odessa, som med hustru och barn tillbringat tre år på platsen. Han berättade att Ferman Ferma i Teheran är dess ägare och att ortens afkastning, »maliat», belöper sig till 8,000 tuman. Trädgårdar saknas i Mianeh, men finnas i byarna rundt omkring; däremot odlas ris och något hvete och trakten lefver mest af åkerbruk. Socker, te, manufakturvaror m. m. importeras från Rescht och Tabris; lefnadskostnaderna äro dyrare än i Sendjan och Tabris. Den engelska telegraflinjen löper öfver Mianeh med tre trådar, af hvilka två mellan Calcutta och London, och en för Persien, som gjort denna tråd till villkor för sin koncession. På ryskt territorium uppbära gjutjärnstolparna fyra trådar, af hvilka Ryssland kontraktsevenligt disponerar två. I Persien äro minst tolf och högst tjugu stolpar resta på hvarje värst, i Kaukasien i allmänhet sexton, och i Ryssland tjugu.

Vid Mianeh mötas flera älfvar och vattendrag, solfjäderformigt samlande sig från väster och sydväst. De

bilda tillsammans den älf vi nyss lärt känna under namnet Mianeh-tjaj eller Karangu-tjaj och som är en tributär till norra Persiens största flod, Kisil-usen (här uttaladt som Gisil-ösen), som har sina källor långt söderut i den persiska provinsen Kurdistan och som nedanför Mianeh gör ett mycket skarpt knä mot sydost för att slutligen vid Mendjil och Rudbar bryta igenom Elburs' bergssystem och i nordostlig riktning, nära Rescht, falla ut i Kaspiska hafvet under namn af Sefid-rud. Kisil-usen är tatariska och betyder »den röda floden»; Sefid-rud persiska och betyder »den hvita floden». I flera delar af sitt lopp markerar floden de karaktäristiska längddalarna som sträcka sig mellan parallella bergskedjor, ty liksom Tibet är Persien ett typiskt »Faltenland», såsom tyskarna kalla ett bergland, där kedjorna uppressats i parallella veck eller vågor.

Vägen upp till passet Kaplan-kuh.

XIV.

Genom provinsen Khamse.

Öfver nästan alldeles jämn slätt, som tidtals öfversvämmas af Mianeh-tjaj, köra vi ned till den präktiga bro af sten och tegel, som i 23 hvalf för öfver den förenade floden; dess körbana är stenlagd, och i högra sidans bröstvärn af tegel äro de engelska telegrafstolparna inmurade. Blott en tiondedel af flodbädden var nu vattenfylld. I nordnordost synes den mäktiga genomgångsdalens port mellan sina klippor, men från Kisil-usen skiljas vi ännu genom den bergarm, som kallas Kaplan-kuh.

Mörkt och hotande reser sig Kaplan-kuh framför oss, men himlen är klar och solen bränner då vi åka öfver

de första kullarna. Ännu är det icke fråga om någon varaktigare stigning, ty vi skola åter ned till botten af en bred ravin, för att å dess andra sida stiga allt högre öfver kullar och höjder. Redan nu synes landet i väster djupt under oss som på en karta, maskstunget, perforeradt, genomskuret i alla riktningar af dessa otaliga smådalar och raviner, som kostat våra hästar så stora ansträngningar. Det är ett ohyggligt kuperadt land med en bisarr relief, som genom tidernas lopp utmodellerats af vittring och rinnande vatten i förening. Och så bär det brant utför igen med ena bakhjulet fastbundet vid faëtonens botten för att tjäna som broms.

Ändtligen börjar den egentliga stigningen upp till passet, men vägen löper ej i sicksack som vanligt, utan går på randen af passbäckens vänstra sluttning. På sina ställen är den smal som en hylla och det är nätt och jämnt de fyra hästarna få plats; en gång trängdes den yttersta hästen ut öfver kanten, men han hade stöd i sina remtyg och kraflade sig upp i rätta ögonblicket. Då stigningen icke fördelas på krökar, blir den alltför brant och då vägen är hal af regn eller tung af snö måste det vara ett digert arbete att taga en vagn upp till passet. Jag hade i Mianeh anställt tre raska ynglingar som skulle följa oss till fots för att skjuta på och ständigt vara till hands att lägga stenar bakom hjulen ifall hästarna vägrade och vagnen började rulla utför. Med deras hjälp och tack vare det gynnsamma väglaget togo vi passet på mindre än två timmar.

Från passet, där vi mötte ett par från Kerbela hemvändande pilgrimer, har man en präktig utsikt öfver Kisil-usens djupt och energiskt inskurda dal mellan branta berg, och så bär det hufvudstupa ned utför backarna

igen och nu måste bägge bakhjulen fastsurras för att bromsa ordentligt. Öfver floden, som var mycket vattenrikare än Mianehs samfällda flöde, leder en bro i tre hvalfbågar, under hvilka den kompakta vattenmassan sammanpressas; bron var delvis i ruiner och skulle väl störta totalt och afbryta trafiken, om den icke reparerades i tid. I dess närhet står en vaktpost vid Karaul-khaneh-Kaplan-kuh.

Ett stycke följer vägen kanten af högra strandens erosionsterrass, som ofta är försåtligt undergräfd af vattnet och tvingar oss till små omvägar. I sydsydväst synes flodens dalpassage, som vi lämna på höger hand, för att åter stiga brant och tröttsamt upp till ett andra pass, kalladt Katterutjan. Slingrande mellan kullar och genom raviner för oss vägen ändtligen till Djemal-abads lilla gråa by, där vi på vanligt sätt göra oss hemmastadda i tjararhuset. Byn räknar ett femtiotal kojor och har 150 invånare förutom kvinnor och barn; den äger omkring tusen får och odlar hvete, korn och frukter; dess ägare är Ein-et-Dovleh och dess afkastning belöper sig till 200 tuman i säd och frukter, och 50 tuman i »maliat» eller ett slags boskapstull. Till Mianehs distrikt höra 360 byar. Ehuru afståndet till Mianeh är så kort, saknas i Djemal-abad den giftiga vägginsekten, som kallas »mälä», och förekommer i gamla hus och hvars bett gör sitt offer sjukt för fyrtio dagar eller två månader. Klimatet är här kallare än i Mianeh och Sendjan, och i januari faller den mesta snön, som ofta kan ligga ganska djup och hindra trafiken. På våren inträffa häftiga regn.

Äfven Djemal-abad har ett karavanseraj från Schah Abbas' tid och af den vanliga pittoreska, praktiska och värdiga arkitekturen. Vår väg, som nu löper i en bred,

kuperad längddal mellan tvenne låga bergssystem, är visserligen fullkomligt torr, men dock mindre lämplig för hjuldon, ty den består af ett antal mer eller mindre parallella gångstigar af olika nötning och höjd. Man guppar, gungar och skakar och ofta påminner åkningen om en jolles stampning i brottsjö.

Min persiska eskort (vid Kaplan-kuh).

Efter hand blir terrängen flackare. Väl spåra vi ännu de skedformiga kullarna, pekande mot söder, men de bli allt mer nivellerade ju längre österut vi komma. Stäppen med sina gulgråa tufvor, tistlar och fläckvis gräs skiftar i grågula och rödlätta ökentoner. De resande, som till icke ringa antal färdas vägen fram, begagna nästan uteslutande åsnor både som rid- och transportdjur. Vi stiga nu mycket långsamt på högra stranden af

Sendjan-älfven, som, ej långt från Kaplan-kuh, utfaller i Kisil-usen.

Bland några lätt räknade popplar och pilar är Särddjem en liten usel by, vid hvars enda gata, som sammanfaller med stora landsvägen, dock flera karavanserajer äro belägna. Dess enda betydelse tyckes bestå

En besvärlig backe.

däri att byn lämnar tak öfver hufvudet åt folk, som färdas mellan Teheran och Tabris och kanske vidare till Trebisond. På de fyrkantiga serajgårdarna syntes färgrika grupper af Kerbela-pilgrimer, köpmän och deras tjänare, privata resande och soldater på väg till Tabris. Men för öfrigt låg den lilla byn tyst och stilla och en stor del däraf utgöres af idel nedregnade hus och defekta murar; i dess tjapar-khaneh, där jag skulle ha betalt

transporten, fanns inte ett lif och vi fortsatte därför, förbi ett af Schah Abbas' karavanserajer, tronande på en terrassformig höjd.

Vägen går sedan ned i själfva flodbädden, hvars botten är idel grus och sand och där vi ett par gånger korsar älfven, som nu kunde föra omkring sex kubikmeter vatten i sekunden. På högra strandens kullar leder en stig för fotgängare, som på ett par ställen såg ut som en lämplig öfningsplats för akrobater; en man med en säck på ryggen gick just och balanserade på randen, under det att ett par andra föredrogo att barfota vada öfver älfven.

Sterilt och ödsligt, torrt och naket; endast där en bevattningskanal eller en sidobäck korsar vägen uppkomma små träsk. Tasa-kent eller den »nya byn» har ett utvårdshus vid sidan af vägen. Staffaget blir där emot lifligare, ty nu möta vi allt oftare små grupper af persiska soldater, som återvända till sina hem och gårdar i Tabris efter att hafva fullgjort sin värnplikt i Teheran och föra sitt pick och pack på kameler eller åsnor. Men fattiga, sjaskiga och ovårdade se de ut dessa fosterlandsförsvarare, där de i dammiga skor, slitna pantalonger och trasiga rockar traska på vägen; deras uniformer äro mer än bristfälliga, och prydas endast sällan af fragmentet af en revär, eller på mössan af en skamfilad kokard, där solen och lejonet pråla bland trasorna.

Någon gång lifvas landskapets enformighet också af en betande fårhjord, men i allmänhet får man allt mer en förkänning af den stora persiska öknen i öster, det flacka öppna landet, det ödsliga, sterila och gråa, som endast sällan afbrytes af en lefvande fläck, en oas. Men nu inträffar åtminstone ett ovanligt afbrott

i det att två faëtoner susa fram vid en vägkrök. Den första var så fullproppad af folk som möjligt, två damer, två manliga tjänare, ett par barn och en springpojke bakpå. I den ena damen igenkändes lätt en europeiska, ehuru hon var väl ombonad i sin baschlick. Vi hade nog en liten aning om att detta möte skulle ske någonstädes mellan Tabris och Teheran, ty madame Avers' man hade just anländt till Tabris då jag bröt upp och han skulle där tillträda M. Mornards plats. Hans fru var naturligtvis charmant och söt och rar på alla vis och vi stannade i tio minuter midt på landsvägen — under den första blefvo vi bekanta och under de öfriga nio pratade vi. Hon hade den svåra hälften af vägen framför sig, jag den lätta. Och så försvarin hon igen som en ökenhägring i ett moln af damm, och ödemarkens stillhet utbredde sig åter på alla håll. Den enda anstrykning af civilisation, som efter den fläkt, hvilken nyss susade förbi, är oss nära, representeras af den engelska telegraflinjen, genom hvars trådar stora hemligheter löpa ifrån Indien. Jag längtar bort från dessa eviga stolpar, som förkunna det banala nät den europeiska kulturen spunnit kring den kända jorden och jag vill ut på obeträdda stigar, dit de skvallrande trådarna icke nå. Dag efter dag rullar jag bort mot sydost öfver Asiens jord — det är som om jag höll på att rulla upp en karta öfver Främre Asien i naturlig storlek och jag längtar blott till trakter, öfver hvilka inga kartor blifvit upp-gjorda.

Något enstaka åkerfält, men inga gårdar eller byar; blott på vänstra flodstranden synas träd. Ater köra vi i flodbädden och våra hjul undergå en ofrivillig och välbehöflig sköljning. Nya grupper af soldater i blåa

uniformer med röda revärer, mässingsknappar, kokard på den svarta lammskinnsmössan, gå och draga benen efter sig på landsvägen. De äro lika defekta och skamfilade som de föregående, och de äro obeväpnade, ty deras vapen förvaras i Teherans arsenaler då männen efter fullgjord tjänst återvända hem.

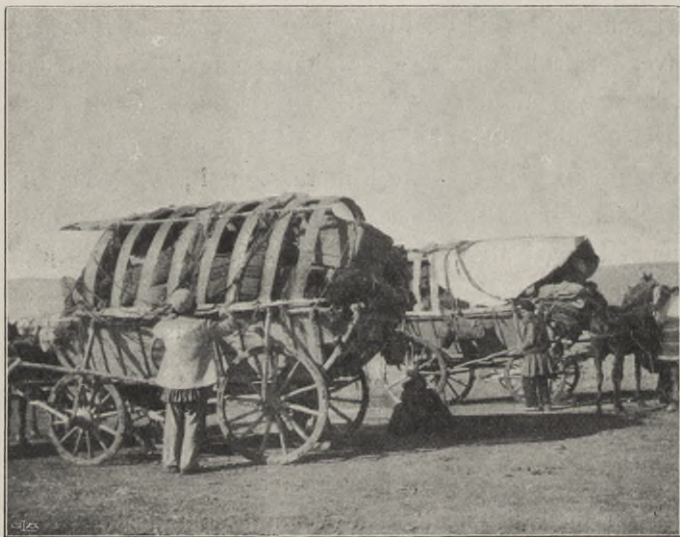
Sedan kusken råkat i gräl med stalldrängen, som hittills troget suttit vid hans sida på bocken, men nu midt på vägen jagades bort, nådde vi Aliabads kavekhaneh och rastade en stund, för att i en samovar koka några ägg, dricka te och äta färskt, härligt hvetebröd. Och sedan var det icke långt kvar till Nikbejs »mähman-khaneh» eller gästhus, hvars alla kyffen och skrubbar voro fulla af soldater, som artigt erbjödo sig att bereda mig en plats för natten. Någon eskort hade jag icke sett till på sista tiden, men nu förmäldes att Vesir-i-Humajun, guvernör af Sendjan, skickat fem ryttare västerut för att möta mig. De måtte ha varit mycket närsynta eftersom de kunnat undgå att upptäcka mina vagnar på vägen, men sannolikt lågo de väl och sofvo i något karavanseraj.

På morgonen den 10 december uppenbarade sig åter den afdankade stalldrängen Sejd och försonade sig väl med kusken, Ekbär, ty båda sutto fredligt sida vid sida på bocken, då vi började den nya dagens väg. Och nu hade vi också trenne ryttare till hedersvakt, hvilket kom alla de mötande rekryterna att göra militärisk honnör.

Vår väg leder upp till en liten kulle, hvarifrån Sendjan-tjajs dal synes under oss och söder därom en maskerad bergskedja med moln kring kammen och dimmor vid basen. At norr synas snöklädda berg. Öfver

floddalen segla skymmande töcken och himlen är dold af kompakta moln.

Vi kommo lyckligt öfver en djup ravin med en försåtligt ihålig bro, men ett stycke längre fram sprang högra framfjädern i ett gupp och ekipaget lappades ihop med tillhjälp af rep och en stång — det var väl att det

Varutransport mellan Sendjan och Teheran.

inte hände förr, tänkte jag. Bortom byn Jängi-djaj försökte hästarna sätta af i sken, skyggande vid åsynen af en kamrat som stupat och blifvit flådd — jag undrade icke på att de funno kadavret obehagligt. Eskortens ryttare visa sig på styfva linan och utföra alla möjliga halsbrytande evolutioner till häst, böja sig ned med handen i marken, slänga benen öfver hästens hufvud, brottas och svänga sina gevär i luften.

I daldjupet till höger börjar Tjjara, en hel rad af byar och trädgårdar belägna vid stränderna af Sendjantjaj. Bland dem märkas Bare och Nizamabad, den senare lär vara uppkallad efter Nizam-ul-Saltaneh. Ett relativt högt komplex på de södra bergen heter Aschdate-dagh och är helt snöbetäckt. Nu löper vägen på själfva kanten af den branta flodterrassen, som ser ut att kunna rasa när som helst. Vid dess bas bildar floden en liten kaskad öfver en rullstenströskel. Dalen smalnar, vi ha stigit hela dagen liksom i går och det kännes bistert tack vare sugande motvind. Framför oss aftecknar sig konturen af Sendjans gråa lerhus och murar och vi passera stadens »guristan», hvars grafvar markeras med låga liggande stenplattor, ej af resta vårdar. Två grafvar öfver sejder äro prydda med grönglaserade kupoler.

En gata leder till mynningen af en basartunnel, där de båda ytterhästarna spänns ifrån för att icke fylla ut hela den trånga passagen. Basaren var högeligen pittoresk och äkta orientalisk med sina gammaldags bodar och verkstäder i grotliknande hålör på båda sidor, hvar och en med sitt hvalf, där skymningen råder och den sparsamma belysningen framkallar roliga effekter mot den mörka bakgrunden. Där hamra kopparslagare på grytor och kastruller, där sitta krukamakare och forma leret på sina svängande skifvor, där svarfvas och hyflas i snickares stånd och köpslås och prutas, där ryska bomullstyger säljas. I en smedja stå sex man kring ett städ, hvar och en med sin slägga och hamra ut det hvitglödgade järnet, i det att de i tur och ordning låta sina hammare falla, framkallande en rytmisk, klingande melodi, ett klockspel af järn. Där stryka tiggare och kvinnor omkring, och utanför drog bodarna stå förnäm-

ligare damer och köpa pistacier, kischmisch eller hennah. Det doftar österland i dessa gamla salugångar, där så många timmar förnötas i ett dolce far niente, och hela det sus och brus som fyller tunneln är en samfälld ton af orientens långsamma och loja lif.

Ekbar kör på och ropar »hajda» åt dem, som icke äro rädda om sina fötter, men det dagas åter och om en stund stanna vi utanför Ala Kapu, »höga porten», guvernörens, Vesir-i-Humajuns, Mähdi Khans residens. Af ett hundratal tjänare föres jag i verklig procession till ett par mattbelagda salonger utan möbler och blir ombedd att vänta ett ögonblick, excellensen är i badet, men skall strax infinna sig. Han kommer, Mähdi Khan, i en hög ämbetsmans hela själfmedvetna och värdiga attityd; han är en fyrtioårs man, som åtföljt både Nasr-eddin Schah och Mussaffar-eddin Schah på deras europeiska resor och han finner stort behag i att imponera på mig och min dammiga dräkt med en hel hvirfvelvind af sakkänedom i europeiska ting. Bland hans förtrogna märkes lifmedikus dr Jonan, en kaldé från Urmia, som studerat i Chikago och som interfolierar konversationen med en förbluffande rikedom på amerikansk vishet.

Emellertid har jag mera smak för icke alltför aflägsna realiteter och ber att få veta hur många invånare Sendjan har och det svaras 50,000, hvilket jag misstänker är betydligt öfverdrifvet. Hur stor är stadens afkastning? 86,000 tuman i »maliat», 10,500 »tjarvar» hvetet och korn, och 10,000 tjarvar halm. Och hur stor är garnisonen? Två tusen man infanteri och 1,300 man kavalleri, men styrkan kan fördubblas om det kniper. Af Sendjans invånare äro blott 5 procent farsi eller perser. Provinzen, hvars namn är Khamse, är indelad i aderton

distrikt, hvar och ett uppkalladt efter sin förnämsta flod och den utgör en konstlad sammanställning af ganska heterogena element, där granntrakterna, Gilan, Kasvin och Hamadan äro företrädda lika väl som nomader, »iliat», af olika horder, t. ex. Dovejran, som uppställa fem hundra ryttare, Afschar och Inanlu, hvilkas vinter- och sommarvandringar sträcka sig öfver ett område med

Liktransport.

trettio farsakhs genomskäring. Kara-burschlu och Äkrad sades vara två fattiga horder, som af regeringen tvingats att flytta till Khamse och bli bofasta, i akt och mening att den tvedräkt som uppstår med den ursprungliga befolkningen skall göra det lättare för de maktägande att hålla båda parterna i schack.

Medan vi pratade dukades middagsbordet och med ett förbindligt småleende bjöd mig Mähdi Khan att träda

ut i salen. Anrättningarna voro lyckligtvis äkta persiska, men servisen och serveringen europeiska och hvitt vin och champagne gäfvö en festlig prägel åt detta oförmodade gästabad. Vårdens älskvärdhet kände inga gränser. Jag skulle ha stannat i en timme, men det blef sex och äfven då sökte han öfvertala mig att stanna

Likkaravanen vid Amirabad.

för att i aftonens stillhet lyssna till musikens toner. Men jag stod tappert på mig, postmästaren, »reis», efterskickades och fick order att köra fram med en »droschka», ty här i Sendjan hade jag tagit farväl af Ekbär och hans faëton, som skulle återvända till Tabris innan Kaplankuh blef öfversnöadt.

Det nya åkdonet var alltför litet för mig och mitt bagage, hvarför en större koffert och byttet med bädd,

kuddar och filter lastades på en häst och så bar det af igen. Det blef en tragikomisk färd. En ryttare ledde lasthästen, som stötte så att hans börda oupphörligt gled af och måste surras fast igen. Till slut måste vi bereda plats för kofferten på droskan och låta »tjupartjagirden» eller hästmannen taga min bädd framför sadeln och då gick det bättre.

Kallt var det, de flesta vattendrag isbelagda, af omgifvande kullar syntes blott konturerna, ehuru månen lyste grann och klar. En knall förkunnade att tistelstängan sprack och de förskräckta hästarna hade satt af i sken, om icke ryttaren med bädden i famnen befunnit sig framför dem och bringat dem att stanna. För att reparera eländet rastade vi i Binabs kavekhaneh och passade på att värma upp oss inombords med ett par glas te.

Och så ramla vi på igen öfver god väg tills den nattliga hvilan tar hand om oss i Kara-bulaks usla tjapar-khaneh.

Det är kyligt här uppe på höjderna och då vi den 11 december körde vidare visade termometern — 2,2° klockan sju. Tämligen nära de södra bergen synes staden Sultanieh och den gröna kupolen öfver grafmoskén Schah Khoda Bende, som snart försvinner i det röktöcken, hvilket bildas af morgoneldarna och sväfvar som ett moln öfver staden. Vägen är nu åter otreflig, ty här har regnat friskt och gyttjan ligger dels frusen och knottrig, dels täckt med tunna ishinnor, men mjuk in- under. Sendjan-tjaj synes ej, men byn Husseinabad med dess höga halmstackar lär vara belägen vid dess öfre del. Landskapet är ytterst enformigt och har under de två sista dagslederna icke undergått någon nämnvärd förändring, det är samma begränsade kedjor i norr och

söder, samma Sendjan-tjaj och samma ödsliga stäpp med landsvägen och de små karavanerna. Men vi ha passerat gränsen mellan »turki» och »farsi» och alla namn äro nu persiska. Tabris uttalas här som Tärbis och Sendjan som Sengan.

Vid Amirabads kavekhaneh rastade på samma gång som vi fyra lik från Tabris, som hade en lång resa framför sig. De skulle nämligen till Kerbela för att jordas i närheten af Husseins graf och de, eller rättare sagdt deras eskort, ansåg att de liflösa resenärerna hade trettiofem dagsleder till Kerbela. De voro inklämda i hvar sin aflånga brädlåda, som smalnar mot fötterna likt ett fiolfodral och är insydd i svart filt och kringsurrad med rep. Liken reste parvis till häst i det att lådorna äro hopbundna och snedt lagda utmed hästens sidor, med hufvudena nära hvarandra och fötterna divergerande nedåt. På den ena hästen satt dessutom en lifslevvande fantast uppkrupen mellan sina döda reskamrater. Det går väl an vid denna årstid, då gubbarna icke lukta illa, men jag minns hur det var på sommaren 1886, då jag reste mellan Kirmanschah och Hamadan och mötte likkaravaner, som spredo en olidlig stank. Schiiterna tro, att ju närmare man jordas intill Imam Husseins graf, desto sällare blir ens lott efter döden och ledsagad vid den helige martyrens hand gör man sitt inträde i paradiset lustgård. Den som har råd därtill anslår därför gärna i sitt testamente en summa till inköp af en graf i Kerbela, där priset växlar i koncentrisk ringar kring den saliggörande medelpunkten, samt ett annat belopp till transportkostnaden. Ty de män, som åtfölja liken på deras sista jordiska färd, taga också bra betaldt för sitt yrke. Sällan lönar det sig dock att forsla ett ensamt lik den

långa vägen; de döda få vänta på hvarandra och först då de fått lämpligt resällskap bryta de upp genom de lefvandes byar.

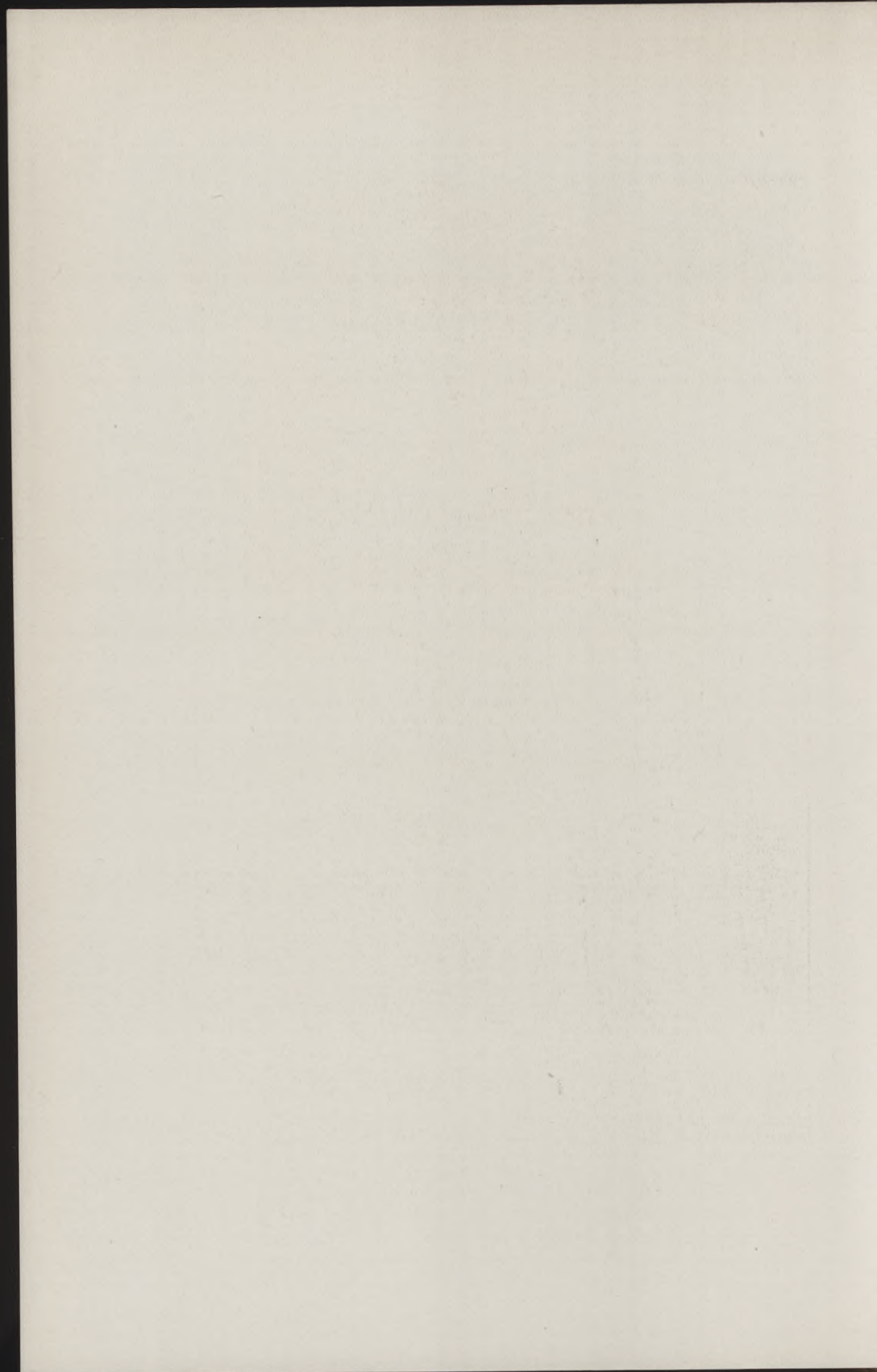
Vi fortsätta förbi ett karavanseraj, utanför hvars port ett dussin höga tvåhjuliga arabas från Kasvin bildade en treflig grupp, under det att en död mula, med munnen full af gräs, låg tvärs öfver vägen. Nu ha vi passerat den långa breda dalens vattendelare, en ytterligt flack, för ögat omärklig tröskel och ha således lämnat Sendjantjaj bakom oss och beträdt Abhär-ruds flodområde som faller åt öster. Odlade fält äro allmännare än hittills, men det måtte vara ondt om bränsle, ty kvinnor och barn gå och samla kreatursgödsel från vägen, alldeles som i norra Kina. Vi passera Nasrabad och rasta för frukost i Hidädj.

För ögat är landet alldeles plant och på afstånd ser man små mörka fläckar, trädgårdar eller byar. Vädret är rått och ruskigt och tidtals faller något snöhagel. Långt, långt framåt vägen synes på vänster hand en framryckande berggudde, som vi måste förbi före kvällen och under hjulens eviga rullning sitter man och ser hur långsamt den förstoras.

Khorem-därä kallas en stor by omgifven af trädgårdar. Ett ännu icke färdigt palats, hvars fasad snarare består af fönster än af murar, lär tillhöra Valiad, det är väl här han skall hvila då han en gång gör den ödesdigra resan från Tabris till Teheran. Ett stycke åka vi på en karnis utmed älfven, och medan det snöar friskt öfver bergen i söder, stiger månen upp, praktfull och lysande såsom silfver öfver horisonten. Det klarnar öfverallt, de södra bergen skimra krithvita, de norra stå som svarta konturer, och timmarna gå, och hästarna

En persisk skönhet.
Fotografen är tagen af en armenier i Teheran.

springa och hjulen gnissla och man blir dåsig, ruskig och tung af detta ändlösa rullande bort öfver asiatiska vägar. Skönt när vagnen stannar och kusken säger att vi äro framme vid Kerves natthärbärke, utanför hvars murar ett dussin kameler lågo och idisslade.

XV.

I Kadscharernas hufvudstad.

I härligt väder lämnade vi följande morgon den stora byn Girive och fortsatte i den flacka och breda längdalen, hvars södra berg nu, på grund af afståndet, endast svagt äro synliga. En ny svart udde uppdyker framför oss och midt i den öppna dalen reser sig en liten isolerad knalle som en ö. I Jarandeh upplyses om ett ovanligt elegant karavanseraj med veranda att det är »mal-i-Nizamul-Saltaneh», d. v. s. generalguvernörens af Aserbejdshans egendom. På höger hand framträder en ny bergskedja, som tack vare sina snöfält ser präktig ut. Bevuxen som den är med glest, vissnadt gräs, skiftar stäppen i gult, och ger näring åt en eller annan fårhjord. Vägen är nu förträfflig, en verklig chaussée.

Vi passera det lilla isolerade partiet och byn Karabaghi med dess serajer; åt öster ser landet gränslöst ut, men framför oss, i nordost, framskymta Elburs' snökrönta kammar, stolta och mäktiga. Terrängen faller omärkligt mot Kasvin, som ännu icke synes, om icke såsom en mörkare strimma i den eljes gulgrå marken. I Siadehan, en stor by på vägen till Hamadan, där ryssar voro sysselsatta med att anlägga en ny väg, rastade

vi ett par timmar, ty samma hästar skulle fortsätta hela vägen till Kasvin.

Med den ryska vägen till vänster köra vi vidare mot Elburs. Ett litet hvitt hus var tydligen ryskt, bostad för någon ingenjör eller uppsyningsman. Här var en svart och vit bom lagd tvärs öfver vägen och man begärde en tuman för passagen, hvilket var väl starkt tilltaget, då vi icke begagnade deras väg mer än en värst. Glesa trädgårdar förkunna stadens närhet, vi passera Där-vaseh Imamsade Hussein och en moské af samma namn och därpå synes Mestjid-i-Schah med sina minareter. »Guristans» grafvar ligga så tätt och lämna ett så smalt utrymme för vägen att hjulen gå öfver några grafstenar. Och sedan är det icke långt kvar till »mähman-khaneh» eller gästgifvargården, som blå och prålig icke undergått någon förändring sedan jag sist såg den, i sällskap med grefve Claes Lewenhaupt och öfriga medlemmar af konung Oscars beskickning till Schah Nasr-eddin.

I Kasvin har man femton svenska mil kvar till Teheran, men vägen är indelad i skjutshåll, där man efter ryskt mönster byter hästar och man kan sålunda köra i ett sträck. Ehuru jag anländt sent på kvällen, ämnade jag efter en timmes rast fortsätta, men underrättades, då jag åt middag, att en dotter till schahen just kommit hit från Hamadan och gjort anspråk på alla de 28 hästar, stationen förfogade öfver. Min invändning att prinsessan säkert icke vore tyngre än att hon kunde nöja sig med 24 hästar, blickade icke alls föreståndaren, som beklagade att jag måste vänta till nästa dag. Men då mannen dessutom var nosig i medvetandet af sin makt, bringade jag honom med telegrafens hjälp snart på andra tankar och han upplyste höfligt att både hästar och vagn skulle

vara färdiga inom en timmes tid, ett meddelande som aflockade mig den maliciösa frågan om prinsessan magrat.

Klockan var elfva då jag i en bekväm och präktig täckvagn började de femton milen, som ännu skilde mig från kadscharernas hufvudstad. Månen sken klar, men vid denna ödsliga väg är intet att se och man kan lugnt slumra i sitt hörn. Det enda som afbryter enformigheten är de väldiga kamelkaravanerna, som gå med varor mellan Rescht och Teheran och som bilda den tråd på hvilken staden, i kommersiellt hänseende, hänger. Kasvin har icke förlorat på de stora handelsvägarnas förändrade läge, ty liksom Trebisonndhandeln korsade denna stad, gå karavanerna till och från Rescht också genom dess portar. Det märktes genast att vi kommit in på en stor handelsväg; här rådde lif och rörelse hela natten och vägen är uppfylld af karavanklockornas klang — det var som om hela marken sjöng.

På två och tre kvarts timme äro vi i Kevendeh och byta hästar, som på lika lång tid föra oss till Kischlak. Det dagas, det är den 13 december som randas. Det tredje vägskedet för oss till Jangi-imam med dess grafmoské under en spetskupol. Vid byn Kurdan korsas en ravin och ett härvarande stationshus bär inskriften: Kordanskaja Sastava och man får betala afgift för att begagna den nyanlagda ryska vägen — ryssarna äro redan fullkomligt hemmastadda i denna del af Persien.

Det ljusnar, solen går upp, kameltrafiken har upphört, ty djuren måste beta under dagen, men i stället är vägen full af furgoner och färdemän. Öfver och bakom Elburs' svarta förberg resa sig snöhöljda kammar. Nytt hästbyte i Hesarek, hvarpå vägen, vid Keredj, löper på det yttersta af Elbursslutningen. Här leder en brant

hvalfbro af tegel öfver en älf, och Kelat är en pittoresk by i en bergsskrefva. Vi ha småberg på ömse sidor, men Elburs försvinner bland snödiga moln. I Schahabad bytas hästar för sista gången och lång, rak och oändlig sträcker sig vägen mot en berggudde, som är belägen bortom Teheran. Den stora staden, förfallets och dekadansens eldorado, skymtar fram i kontur, landsvägen

Mitt ekipage på vägen mellan Kasvin och Teheran.

förvandlas småningom till en gata som korsar ett nytt grådaskigt kvarter af lerhus och genom den med enklare fajanser smyckade Kasvin-porten komma vi in i staden och köra pinglande genom dess gator, där jag helt oförmodadt hittade mina gamla vänner från 1886 och 1890, d:r Hybennet Khan och f. d. generalen, postmästaren v. Wedel. De båda herrarna voro just på väg för att möta mig och vi följdes åt till Wedels hus,

där jag ville underkasta mig en välbehöflig renovering innan jag antog herr och fru Grant Duffs älskvärda inbjudan att under vistelsen i Teheran vara deras gäst.

Om Teheran är intet att säga som icke blifvit sagdt hundrade gånger förut. Det är en stad som saknar hvarje skymt af klassisk tjustningskraft, ty dess ära att vara Irans residens är icke äldre än kadscharernas dynasti; den saknar också det pittoreska och färgrika som ännu sväfvar öfver kupoler och minareter i Isfahan, Schiras och Mesched, dess läge är tråkigt på en 1,132 meter hög slätt, ur hvars fordom ökenartade mark den artificiella irrigationen förmått att framlocka bördiga fält och yppiga trädgårdar. Blott utsikten åt norr, där Elburs står som en allt efter väder och belysningar skiftande fonddekoration och där Demavend, »andarnas hemvist», reser sin 5,670 meter höga vulkanhjessa, är af den art, att man icke tröttnar att rikta blicken åt detta håll. För öfrigt är staden en labyrint, en outredlig anhopning af enformiga hus med platta tak och fönster och dörrar inåt gården, en hopgyttring, bebodd af två hundra tusen schiiter, en myrstack där man icke har brådtom, en stad, omgifven af en föga effektiv mur med fem större portar och af en uttorkad graf. Bland de enkla borgerliga husen resa sig här och hvar schahens, prinsarnas och de förnämas palats, bristfälligt byggda, banalt granna, så olika de gedigna mästerverk i solid och smakfull arkitektur, som fordom byggdes af persiska storkonungar och som ännu, efter 2,400 år, åtminstone delvis stå kvar. Ett fåtal moskéer bryta också af mot enformigheten, men de tjusa icke ögat med eleganta fajansinläggningar och kunna icke mäta sig med templen i äldre persiska städer, och äfven den stora nybyggda hufvudmoskén bar redan

vid sin uppkomst den arkitektoniska dekadansens födelse-
märke på sin panna.

Man blir därför icke glad af en vandring genom Teherans tråkiga gator, där smutsiga, illa skötta europeiska spårvagnar och lutande lyktstolpar på ett obehagligt skrikande sätt bryta af mot det orientaliska folklivets färger, och där europeiska, armeniska och grekiska butiker verka parveny och vampyr i jämförelse med de inhemska basarkryptorna med deras dämpade och förnäma lugn. Ännu för tjugu år sedan, då jag, i april 1886, för första gången besökte Teheran, var den orientaliska stämningen vida mera oberörd än nu, européer voro då ganska sällsynta, äfven om man visste att Nasr-eddin Schah gjorde hvad han kunde för att imitera Europa och öppna alla dörrar för det främmande gift, som, långt ifrån att förbättra landets ställning, skulle sänka dess själförtroende, öka dess beroende och förbereda dess fall. Men nu hade äfven detta sista återsken af gammaldags äkthet försvunnit. Där funnos europeiska hotell och i droskor åkte herrar och damer af kristet blod och liksom flera andra, längre västerut belägna levantinska städer hotade Teheran allt mer att bli en kloak för äfventyrare, lycksökare och kvacksalfvare.

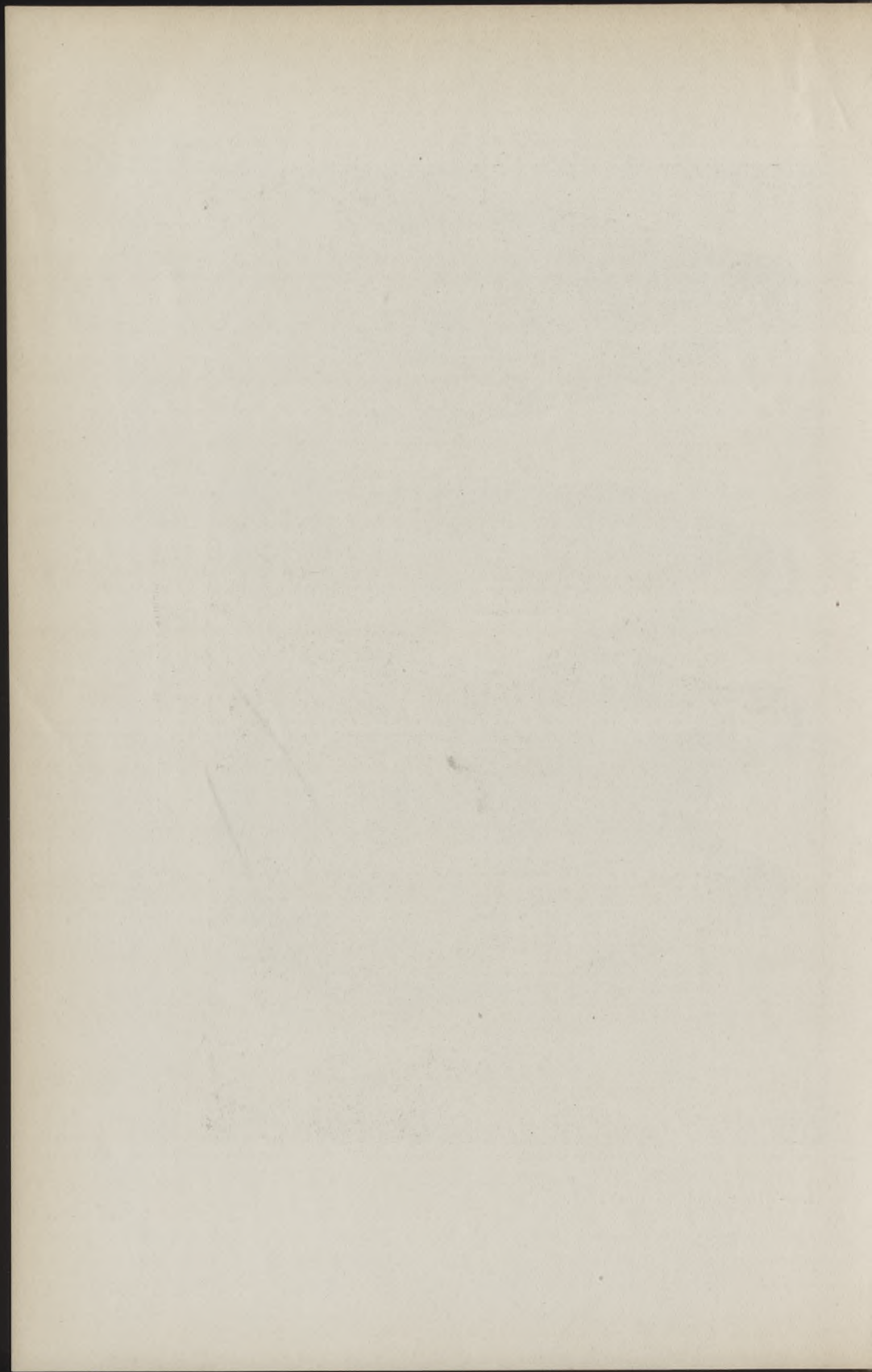
Emellertid hade jag icke begifvit mig hit för att förlora mig i urbana studier af tvifvelaktigt intresse, utan helt enkelt för att utrusta en karavan för en längre färd genom östra Persiens öknar. Som allting annat i det domnade och slumrande österlandet, Endymions afbild, tog det tid, jag fick beväpna mig med tålmod och hade tillfälle nog att lära känna åtskilliga européer i schahens hufvudstad. Storbritanniens intressen i Persien — och det är icke småsaker! — sköttes af herr E. Grant Duff

som chargé d'affaires och les honneurs i deras gästfria hus sköttes icke mindre samvetsgrant af hans älskvärda maka. Hos dem hade jag i nära tre veckors tid ett verkligt hem och omhuldades med allt det goda som lifvet bjuder. Min värd hade jag träffat i Stockholm under den tid då han tjänstgjorde där, och fann i honom en ovanligt bildad och begåfvad man, en grundlig kännare af Persiens — och hela den öfriga världens historia, en passionerad samlare af sassanidiska mynt, en framstående arkeolog, musiker, jägare och diplomat, en man, som uppväckte den största respekt hos de persiska herrarna.

Af gamla vänner, som jag träffat i Persien redan under min första resa, fanns nu endast ett fåtal kvar, min landsman Hybennet Khan, som med sin unga inlagande hustru kort därpå lämnade det land, där han tillbringat 34 år och i hvars hus, detsamma som förr, jag äfven nu åtnjöt mycken gästfrihet; Wedel, som åldrats sedan sist och inom kort skattade åt förgängelsen; generalskan Andreini och hennes förtjusande dotter, Bibila kallad, som, född i Teheran, tillbringat hela sitt lif i Persien och ändå längtade hem till Italien. Det låg ett vemod öfver återseendets fröjder, allting hade blifvit annorlunda under dessa tjugu år; då kom jag ut som en nybakad lefnadsglad och tjuguårig student och mina vänner voro relativt unga, hela lifvet låg framför mig i färger skära och skimrande som rosornas i Schiras; nu hade allting blifvit förflackadt, Teherans himmel var tung och grå, rosafärgerna hade bleknat och till och med i det urgamla rikets vapensköld tycktes solen göra sig beredd att sjunka bakom lejonets rygg. Men det är alltid så med platser som man återser efter långa år. Man lämnar dem i solsken och ljus, man smyckar deras

Damer i promenaddräkt.
Fotografien är tagen af en armenier i Teheran.

minnen i en skrud af drömda illusioner och man återser den ödsliga verkligheten under blytung, regnvädersdigra moln.

En af mina gamla vänner, dåvarande generalen och chefen för den persiska telegrafan, Houtum-Schindler, som jag träffat i Buschir vid Persiska viken år 1886, var nu svensk generalkonsul i schahens land och jag behöfver icke säga att han öfverhopade mig med godhet och i allt, på det mest oegennyttiga sätt gick mig till handa med råd och dåd. Ingen har som Schindler genomkorsat Persien i alla riktningar — det hörde till hans ämbete på den tiden att rekognoscera vägarna i och för nya telegraflinjers anläggning och på många af dem var han den förste. Han hade skrivit en hel litteratur af lärda afhandlingar öfver Persien och jag vågar tryggt påstå att ingen finnes för närvarande som vore en grundligare kännare af landets geografi än han. Redan telegrafledes hade han erbjudit mig sina tjänster, icke blott i allt som angick den stundande resans plan, utan också i alla praktiska angelägenheter, såsom anskaffandet af kameler, tjänare och proviant. Dagligen besökte jag Schindler och hade all möjlig anledning att för min personliga del vara belåten med det sätt, hvarpå han uppbar en svensk generalkonsuls uniform.

För öfrigt stå — hvarför vet jag icke så noga — svenskarna i Persien, d. v. s. Hybennet och jag, under franska legationens beskydd, och det var därför helt naturligt att en af mina första visiter gällde Frankrikes chargé d'affaires, grefve d'Apchier, en äkta, fint bildad och förbindlig fransman, som jag förr en gång hade träffat i Peking.

Äfven i tyska legationen, där grefve Rex regerat i

åtta år, fann jag en lika gemytlig som gästfri fristad och gjorde bekantskap med flera framstående tyskar, d:r Herzfeld från Babylon, legationsläkare d:r Loew, och andra.

Bland mina vänner från 1890 var ryska ministerns fru, madame de Speyer, lika söt och vinnande som då. Rysslands intressen i Persien, som i omfång icke gifva efter för de engelska, sköttes nu af herr Somow, som jag tre år senare skulle återse i den yttersta östern, i Söul, äfven då i sällskap med en mycket charmant fru.

Jag stretade emot i början, men kunde snart icke undgå att göras till ett slags lejon, utan sol, i salongerna och med eller mot min vilja blef jag indragen i en hvirfvel af fester och middagar, som icke skulle hafva skämts för sig vid Piccadilly eller Avenue de Iena. Öfverste Douglas, brittiske militärattachén, var vida bevandrad i Indien och Persien, gaf mig flera värdefulla upplysningar och råd och en stor karta öfver landets östra delar. Mr Preece, som i 38 år varit engelsk generalkonsul i Isfahan, sade mig hvad han visste om den stora öknen i öster. Jag gjorde också bekantskap med schahens lifmedikus d:r Schneider och med den belgiske tullministern Naus' familj och bevarar idel angenäma minnen från vistelsen i Teheran.

Af perser, som under mina föregående besök stodo på höjden af makt och ära, träffade jag icke en enda; alla de gamla dignitärerna hade försvunnit med Nasreddin Schah och efterträddts af nya. Men af de nya träffade jag flera, alltifrån storvesiren, Sadr Azam, som hatad af hela folket gick och väntade på sitt fall.

Jag brann af otålighet att få bryta upp, men kunde icke tänka därpå förrän mitt efterblifna bagage hunnit anlända från Tabris, och det kom sent omsider, illa med-

faret af vårdslösa kuskar på obanade vägar. Och hela utrustningen tog tid. En af juldagarna fick jag veta att konungars konung, Mussaffar-eddin Schah var beredd att taga emot mig och åtföljd af grefve d'Apchier åkte jag ut till Fährabad, det nybyggda, högst besynnerliga, paviljongliknande lustslott på en timmes väg från Teheran, där högstdensamme då uppehöll sig. Hofministern, Vesir Darbar, en tatar från Aserbejdschan, tog emot oss och förde oss upp mot slottets högre regioner, där schahen väntade oss i ett litet oansenligt rum och omgifven af ett tjugotal herrar.

Där stod denne olycklige, bleke och tärde, i förtid åldrade skugga af en själfhärskare, klädd i en mycket enkel svart dräkt utan ringaste prydnad och med den vanliga svarta »kullahn» på hufvudet, men han log förbindligt, räckte mig sin mjuka, kraftlösa hand, tilltalade mig på tatariska, gjorde sig underrättad om mina öden på vägen från Trebisond och mina planer för framtiden och bad mig att icke glömma att sända honom min nästa reseskildring, i hvilken han gärna ville se sitt eget porträtt infördt. Den första delen af hans önskan skulle aldrig gå i fullbord, ty han dog föga mer än ett år därefter, men den senare uppfyller jag så mycket hellre som han skänkte mig sitt porträtt med egenhändig underskrift: »as sultan Mussaffar-eddin Schah Kadschar», eller: från härskaren Mussaffar-eddin, konungen, kadscharen. Från konung Oscar medförde jag ett handbref i orientalisk blomsterstil, som schahen mottog och öfverlämnade till Muschir-ed-Dovleh med order att det ofördröjligen skulle öfversättas till persiska. Och därmed var uppvaktningen slut och vi åkte tillbaka till Teheran.

Mussaffar-eddin Schah ansågs vara en förfallen och

utlevad man och en oduglig regent, som på gator och torg ogeneradt kritiserades af kreti och pleti. Persien hade blifvit smittadt af jäsningen i Ryssland, man ropade på konstitution utan att äga några klara begrepp om ordets innebörd och det persiska folkets mognad för själfstyrelse; i stora moskén samlades tio tusen människor till opinionsmöten, muschtehids och mollahs höllo revolutionära sammanträden i Schah Abdul Azim, där schahens europeiska resor fördömdes och åtgärder föreslogos att rädda landet från fullständig undergång. Hur denna jäsande rörelse blott några få år senare utmynnade i våldsamma omhvälfningar och i den nye schahens afsättning, tillhör det senaste årets händelser och är alltför välbekant för att behöfva skildras.

Till motsats mot sin son, Valiad, bar Mussaffar-eddin Schah kadscharernas utpräglade, karaktäristiska, turkiska drag och liknade sin fader, hade samma rundligt tilltagna näsa och mustascher som han, men var mera mjuk och affabel i sitt sätt. Mot mig var han idel älskvärdhet och ville med nöje omgifva min karavan med en eskort, som han ansåg nödvändig, särskildt på den icke så alldeles säkra gränsen till Belutjistan. Redan följande dag mottog jag från utrikesministern ett bref, skrivet på schahens befallning, och så smickrande att jag icke anständigttvis kan återgifva det. Det slutade i alla fall med ett uttalande af »hans majestäts tacksamhet öfver att ni börjat er nya färd genom Persien, hans stora intresse för edra framtida öden och hans önskan att tid efter annan erhålla underrättelser om resans förlopp».

Eskortfrågan löstes på följande sätt. Strax före jul skref utrikesministern till grefve d'Apchier och frågade hur många soldater jag ville ha. Vi rådgjorde med

öfverste Douglas, som afrådde mig från att taga vanliga soldater, af hvilka man har mera besvär än nytta. Bättre då att tala med den ryske chefen för persiska kosackbrigaden, öfverste Tjernisuboff. Dessa kosacker äro visserligen perser, men drillade och ledda af ryska officerare efter ryskt mönster och äro utan jämförelse de bästa karlarna inom den för öfrigt ganska obetydliga persiska armén. I samråd med den ryske öfversten bestämdes eskortens storlek till blott två man, hvilket ansågs fullt tillräckligt, och ett par dagar före afresan skedde valet.

Först bevistade jag, med den vänlige och skämtsamme öfversten till ciceron, lektionerna i fyra klasser af den förberedande kosackskolan, där undervisning meddelades i ryska, franska och persiska; besåg sedan tyghuset och arsenalen, bostäderna, lasarettet och efter slutad rond gingo vi ned på gården, där ett hundratal kosacker och ett tjugutal officerare voro församlade — bland de senare voro två ryska kaptener af kaukasisk härkomst.

Bland kosackerna hade officerarna utgallrat tjugustycken, för hvilkas förträffliga egenskaper de kunde gå i borgen. Till dessa höll öfversten ett tal, förklarade hvar om fråga var, att det gällde en färd genom ökenträkter, där vi kanske skulle lida brist på vatten, men att de, som slutligen utvaldes, skulle få större lön än under vanliga förhållanden. Och till sist uppmanade han dem bland de tjugu, som själfva önskade följa med, att taga två steg framför fronten. Alla utom en trädde fram och denne enda troddes hafva en allrakäresta i Teheran, som han icke ville resa ifrån. Öfversten föreslog mig nu att utpeka de män, hvilka jag till det yttre fann lämpliga och förtroendeingifvande; de voro fem. Bland

dem föreslogo ryssarna särskildt en, och sedan jag bestämt mig för honom, fick han själf utvälja sin kamrat, hvarigenom jag erhöll två män, som höllo ihop och kände hvarandra väl.

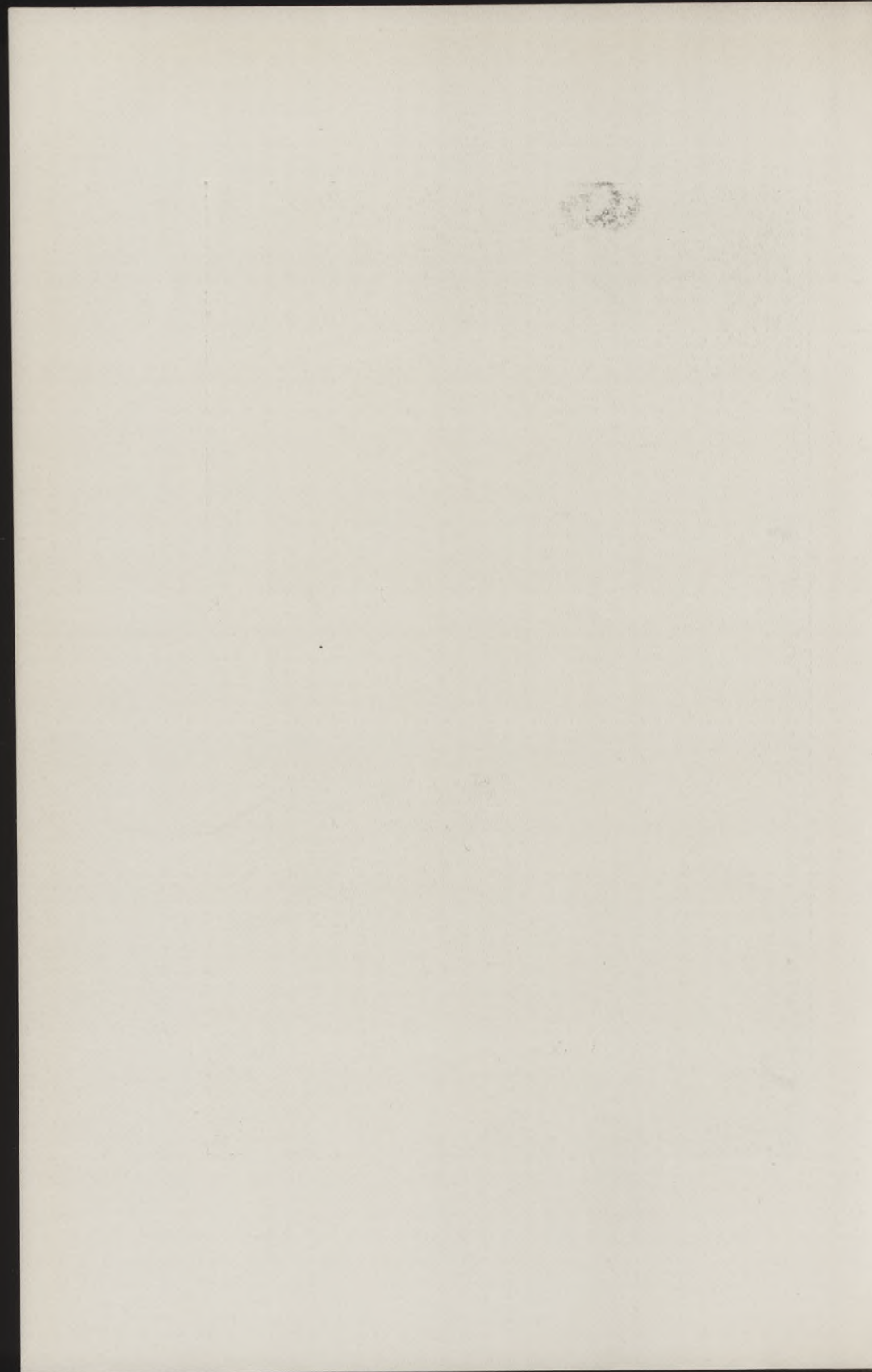
Till dessa två höll öfversten ett särskildt tal, och förklarade en del detaljer. Sin sold af tre tuman (en tuman = $4\frac{1}{2}$ francs) i månaden skulle de få behålla orörd, hvarjämte jag hade att betala dem tre kran om dagen eller nio tuman i månaden. De hade alltså fyrdubbel lön och ganska lätt tjänstgöring så länge de voro anställda hos mig. Allt hvad de i utrustning behöfde, varma kläder, kappor, stöflar, baschlicker, filter, gevär med femtio patroner, m. m. fingo de af öfversten, men skulle däremot icke medtaga hästar, då meningen var att besöka ökenstrakter, där endast kameler och dro-medarer taga sig fram. De hade fri förtäring i karavanen och skulle husera i ett tält, som öfversten gaf dem. Angående deras hemresa bestämdes intet annat, än att vi skulle komma öfverens därom i Seistan.

Öfversten, som var en sannskyldig och frikostig mecenat, ökade sin godhet genom att bedja mig mottaga en splitter ny kosacksadel och ett stort trefligt tält som gåfva från de ryska officerarna i Teheran. Det var en utmärkt julklapp och just hvad jag behöfde; på den sadeln red jag sedan genom hela Tibet, men tältet är förknippadt med ett sorgligt minne, ty det var i det min karavanförare Muhamed Isa dog ett och ett halft år senare.

Sedan dagen ytterligare blifvit firad med en dundrande frukost hos den gode öfversten, som i skummande champagne höll ett glänsande tal för den stundande färdens välgång, infunno sig mina båda kosacker på

Mussaffar-eddin Schah.

engelska legationen för att på ryskt sätt anmäla sig färdiga att träda i min tjänst. De fingo genast permission till följande dag, då de skulle hjälpa till med packningen, få en öfverblick af bagaget och fördela det i jämna bördor.

XVI.

Uppbrottet från Teheran.

Den färd, jag nu stod i begrepp att starta från Teheran var aldrig afsedd att blifva en upptäcksresa, ty de delar af Iran jag ämnade korsa voro förut ganska väl kända, detaljerade kartor hade uppgjorts däröfver, särskildt af engelska och ryska resande, ja, redan i den gråa forntiden hade världseröfrare genomtågat landet med oöfverskådliga arméer och för mer än sex hundra år sedan hade den store Marco Polo styrt sina steg genom östra Persiens ökentrakter. Men jag hade ändå valt denna väg för att med egna ögon få se ett område af Persien som jag icke förut kände och jag betraktade hela företaget blott och bart som en lektion i geografi. Långt österut, i den stora öknen, skulle jag dock få tillfälle att ett par gånger korsa trakter som förr aldrig besökts af européer.

I afseende på väglängd var det dock icke fråga om en ren bagatell, ty afståndet från Teheran till Nuschki är med sina 240 mil lika långt som vägen mellan Stockholm och Palermo eller mellan Varschau och Madrid. Det gällde därför i alla händelser att utrusta en karavan som tålde vid långa vägars ensamhet och som kunde taga sig fram genom öknarna utan att vara alltför mycket beroende af byarna vid deras rand.

Låt mig till en början presentera mina tjänare. Mirza Abdul Razul var en 35-års man, som lämnade hustru och ett par barn i Teheran, och hvars egentliga uppgift var att fungera som sekreterare; men då han också visade sig vara en duktig kock, dröjde det icke länge förrän han fick öfvertaga köksafdelningen och serveringen också. Ordet Mirza betyder »skrif- och läskunnig» då det står framför namnet, men prins då det står efter. Min Mirza, såsom han korteligen kallades, var en stillsam och tystlåten man, som ärligt och punktligt skötte sina åligganden. Han hade icke företagit några längre resor förr och njöt obeskrifligt af det fria lifvet i ödemarkerna.

Avul Kasim var likaledes från Teheran, fyrtio år gammal och gift; hade varit i Bagdad och Kerbela, i Nedjef och Basra, Buschir, Schiras och Isfahan, i Rescht och Tabris och var sålunda vida bevandrad i sitt hemland. Han var en högre, svartskäggig man och såg ut som en veritabel röfvarhöfding, men han hade goda betyg från flera engelsmän och visade sig redan från början van, vaken och arbetsam. Visserligen knusslade han icke med min kassa och var mycket uppfinningsrik då det var fråga om att utfundera matvaror som han och hans kamrater skulle äta upp i öknen, men jag lät det basa och tänkte att det var bäst att de själfva fingo förse sig.

För kamelernas vård anställdes tre män. Främst bland dem var Meschedi Abbas, äfven Kerbelai Abbas kallad, emedan han besökt både Imam Rizas' och Husseins graf, hvilket medför en titel motsvarande »hadji» för Mekkapilgrimerna. Han var tatar från Tabris och kunde icke tala ett ord persiska. Till yrket karavanförare hade

han färdats vida omkring och bland annat varit i Trebisond ett par gånger. Han älskade kamelerna och ägnade dem den ömmaste vård och var en präktig, duglig och pålitlig karl.

Vidare den 27-årige Gulam Hussein från västra Khur, som i denna stad hade hustru och barn och gjort talrika resor i Khorasan, till Tebbes och Jesd, till Askabad och Asterabad. Äfven han var en förträfflig tjänare, alltid glad och treflig och nöjd med sitt sträfsamma arbete. Habibullah från Mähabad vid Isfahan var 35 år gammal och ganska berest, eller rättare bevandrad, då karavanmännen nästan alltid gå till fots. Han skötte sig bra, men råkade ofta i gräl med de andra.

Slutligen de båda kosackerna: Abbas Kuli Bek, »väkilbaschi», eller underofficer med befälsmyndighet öfver sextio kosacker; född i Teheran, 35 år gammal, gift; har åtföljt Nasr-eddin Schah till Tabris och Mesched. Under hans befäl står Hussein Ali Bek, 26-årig, änkling sedan hans hustru blef bortryckt af koleran; har blott varit i Rescht. Båda kosackerna voro oöfverträffliga i trohet och pålitlighet och deltog i alla de gröfre arbeten, lastning, lägring, tältuppslagning m. m. som egentligen tillkom de andra. Med dessa lefde de på bästa fot och delade med sig af utrymmet i sitt stora tält. Blott de tre kamelmännen sofvo enligt sin vana under bar himmel vid sidan af sina skyddslingar och för att alltid vara till hands vid deras vård. Alla mina tjänare fingo en månads lön i förskott, för att icke lämna sina familjer på bar backe.

Vi voro sålunda inalles åtta män och åtta munnar som skulle mättas ur kamelernas bördor på vägen till Tebbes, där vi borde kunna förnya våra förråd. Vatten-

frågan var ett mera kinkigt problem. Jag hade icke bestämt mig för någon viss linje öfver kartan, men det kunde ju hända att vi råkade ut i salt- eller sandöknar där sött vatten vore en sällsynthet, och under sådana förhållanden måste vi vara beredda på att medtaga vatten. Min första tanke var att låta göra järncистерner af samma

Mina tjänare.

Från vänster till höger: Meschedi Abbas, Mirza, Avul Kasim, Gulam Hussein, Hussein Ali Bek och Abbas Kuli Bek.

slag som jag nyttjade i Takla-makan, men beslöt sedan att blott använda fyra par säckar af fårskinn och fyra par stora »mäschk» eller vattensäckar af kalfskinn, af samma slag som användas för att bära vatten från brunnar eller bespruta gator och vägar om sommaren.

Under det att herr och fru Hybennet voro vänliga nog att göra alla nödvändiga uppköp af konserver, jam,

te och kaffe m. m., sköttes den öfriga provianteringen af en af legationens »gulamer», Rahim, som herr Grant Duff ställde till mitt förfogande och som i samråd med Avul Kasim var outtröttlig i att hitta på allt som oundgängligen behöfdes. På en af legationens gårdar, där männen höllo till, hopades bagaget och antog småningom rätt oroande dimensioner. Jag behöfver blott flyktigt nämna det viktigaste af de saker som köptes: för min räkning ett par varma filtstöflar, en »pustin» eller fårskinnspäls af turkestansk sort, ljusstakar med glaskupor, handfat och kanna, stearinljus och tändstickor. Vidare för det allmänna bästa, två »mangaler» eller järnbäcken för glödande kol, med åtföljande eldtänger, ett par stora säckar med träkol att värma tälten och få lif i lägereldarna, järnpluggar för tältens uppsläende, järnspett att rosta »kebab» öfver glöd, två spadar, flera hammare, yxor, spett och hoftänger, tekoppar och assietter, kastruller, kannor, fat och skålar, två samovarar, tråg att tvätta risgryn uti, hinkar och ämbar. I säckar förvarades mjölet och riset, i träkistor den öfriga provianten, socker, te, kryddor, lök, torkade grönsaker och frukter, sirap, honung, bröd m. m., och i kurtjiner eller dubbelväskor instoppades alla de kärl, som dagligen behöfdes. För öfrigt köptes nya packsadlar, täcken och grimmor åt kamelerna, karavanklockor och bjällror, tofsar af garn, grannlåter och gehäng, hvarmed några af djuren skulle prydas — ja, jag minns icke allt, lyktor, tvål, såpa, lärft att laga tält och dylikt, och en mängd andra småsaker.

Alla karlarna kläddes upp från topp till tå före starten, och medtogo sitt pick och pack i kurtjiner och inom kort utgjorde bagaget ordentliga bördor, äfven innan vi köpt det stora förråd af »pämbädaneh» eller bomulls-

frön, hvarmed kamelerna lifnåras i trakter, där bete saknas och som är lämpligare än mjölbullar; ty för de senare fordras vatten och det var just på den varan vi antagligen skulle lida brist. När allt var färdigt voro bördorna i tyngsta laget, och under dem kunde man icke begära mer än tre eller fyra farsakh om dagen af kamelerna. Vi beräknade därför att nå oasen Tebbes på en månad — afståndet anslogs till hundra farsakh. Men innan vi nådde dit för att stärka våra förråd, skulle den ursprungliga lasten ha krympt högst betydligt. I Siah-kuh vid öknens rand skulle vi söka få tag i en lämplig vägvisare och på vägen mellan Tebbes och Seistan ansågs det icke vara så långt mellan brunnarna.

Ehuru jag befann mig i en brännpunkt, där flera stora karavanvägar mötas och korsa hvarandra, var det ingalunda lätt att köpa kameler. Generalkonsul Houtum-Schindler och brittiska legationens persiske tjänare gjorde sitt bästa och både tatarer och perser kommo dagligen med långa rader af kameler, men antingen begärde de omöjliga pris, eller också voro djuren dåliga och trötta och sågo ej ut att kunna öfverleva en längre ökenfärd. Liksom när man köper hästar, måste man noga se upp med kamelerna för att icke bli kuggad. En afton kom en köpman till legationens gård och begärde fyrtio och trettiofem tuman för de två vackra kameler han hade med sig. Priset var billigt, men lyckligtvis motstod jag mannens enträgenhet och bad honom komma igen nästa morgon. Då de båda djurens packsadlar lyftes af, befunnos deras ryggar mellan pucklarna totalt fördärfvade, huden var bortnött, köttet låg bart och spred en vidrig stank. Kamelerna voro icke värda tio tuman stycket,

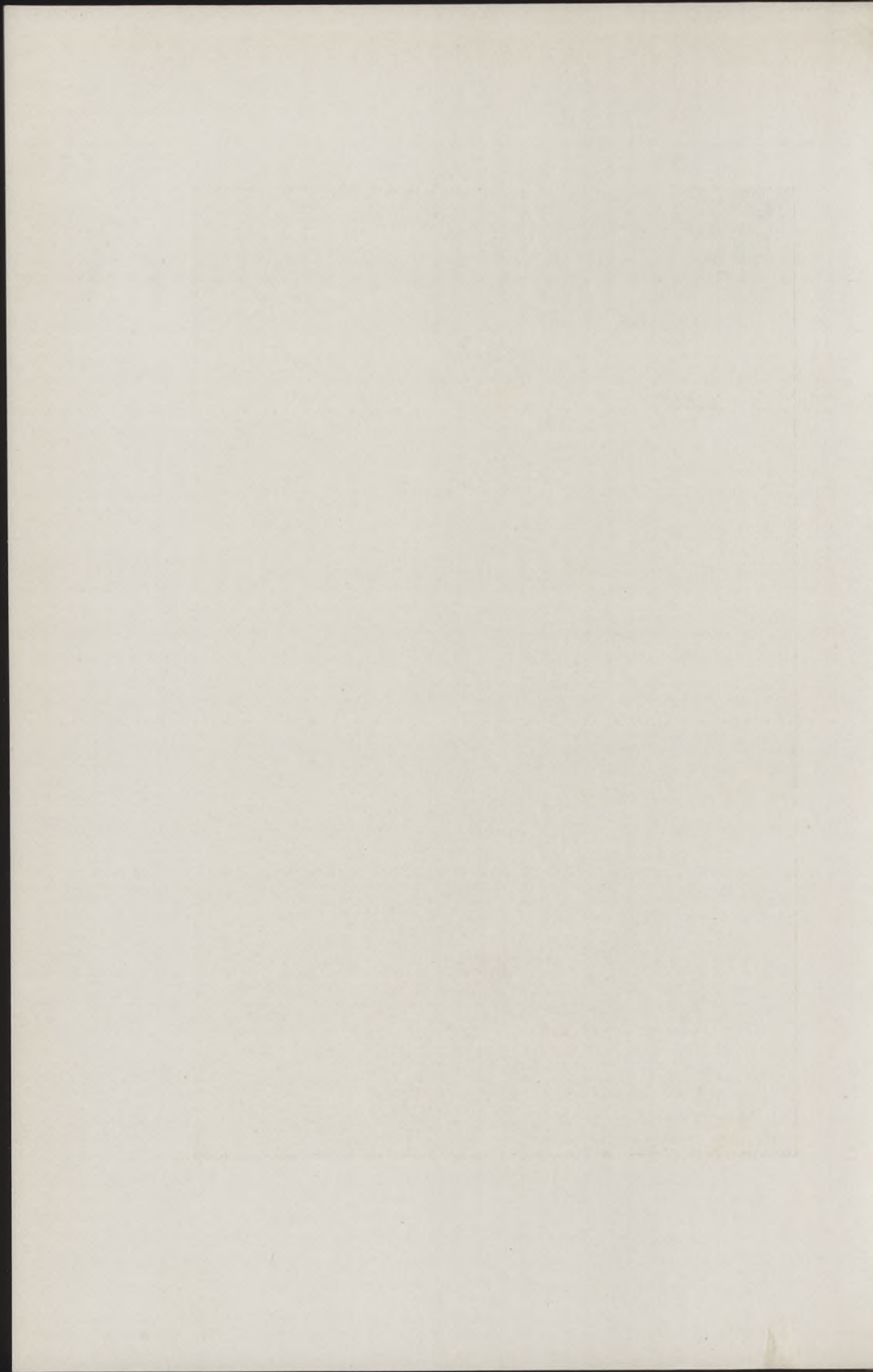
och med ett resigneradt leende öfver att hans list icke lyckats, försvann köpmannen med sin egendom.

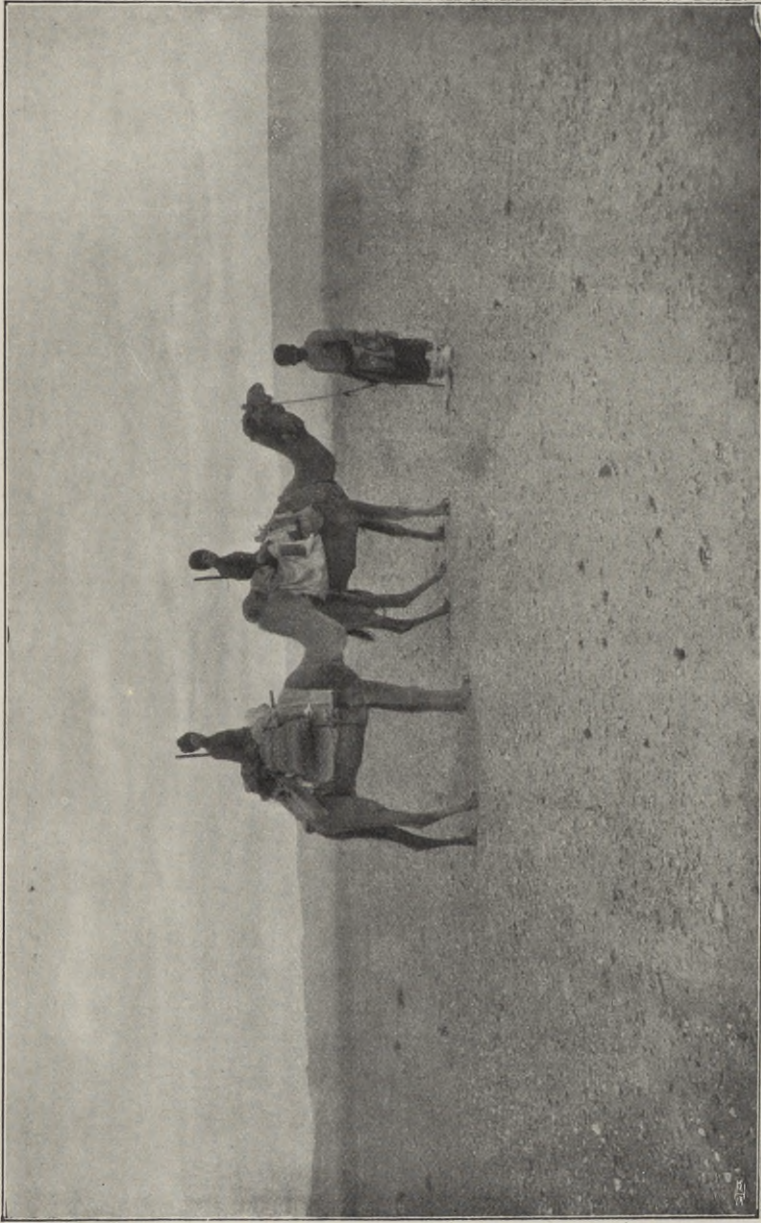
Ändtligen uppenbarade sig tre tatarer från Tabris med femtio präktiga kameler och genom det i Persien vanliga spionerandet och kunskapandet hade vi fått veta, att tatarerna af ett eller annat skäl måste sälja sina djur. Jag hade legationens hinduiska veterinär och mina egna karlar till rådgifvare och bland de femtio utvaldes de fjorton bästa — det var det antal som behöfdes för vårt bagage. Af dem voro fem verkliga jättar, granna och härliga djur och äfven de öfriga voro i utmärkt kondition, fullkomligt felfria och utan minsta skavank. Brunsttiden var inne och de voro därför ondsinta och retsamma, den hvita löddrande fradgan stod kring deras flamsiga läppar, de gnisslade tänder, rullade ögonen och läto höra ett doft gurglande ljud. För alla fjorton betalade jag 975 tuman eller 4,600 francs, ett högt pris, men de största voro också värda hundra tuman stycket.

Men nu voro de mina och det var mig ett nöje under de par dagarna före uppbrottet att gå och titta på dem och se den ena hövålmen efter den andra försvinna i deras ring på gården och att veta att de bara lågo och samlade krafter till stundande strapatser och kanske till någon tids fasta i ödsliga ökentrakter. På Abbas kunde jag se att han var i sitt esse där han gick som en tomte och pysslade bland sina nya skyddslingar och särskildt gladde det honom att bland dem finna ett par väldiga turkmener, med hvilka han vandrat en gång för ett par år sedan på stora vägen genom Khorasan. Brittiska legationens herrar kommo i tur och ordning för att beundra mina fyrbenta reskamrater och fru Grant Duff gjorde dem också den äran och fotogra-

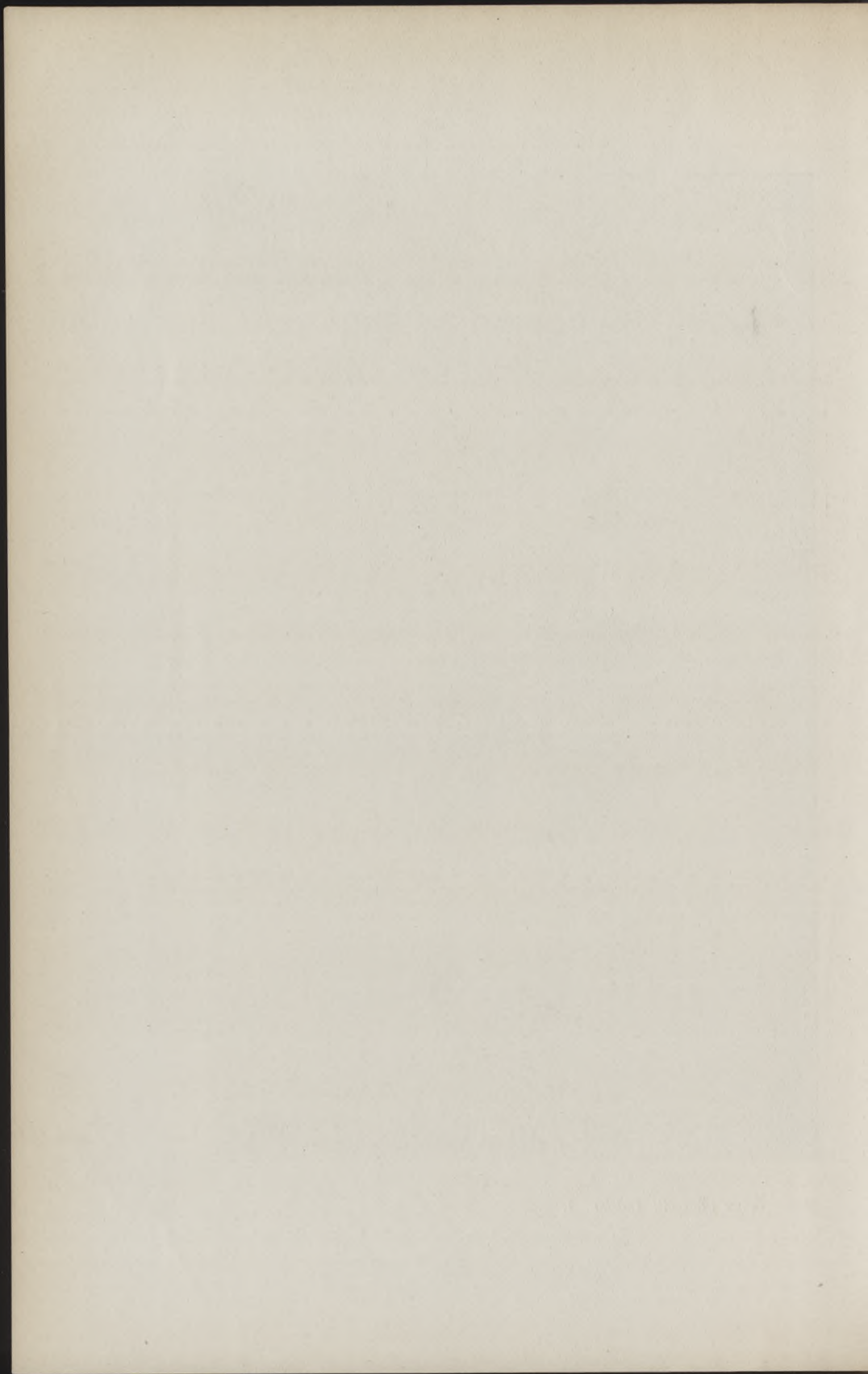

En haremsgård i Tebbes.

Mina persiska kosacker och Gulam Hussein.

ferade mig, tronande mellan pucklarna på den största i laget.

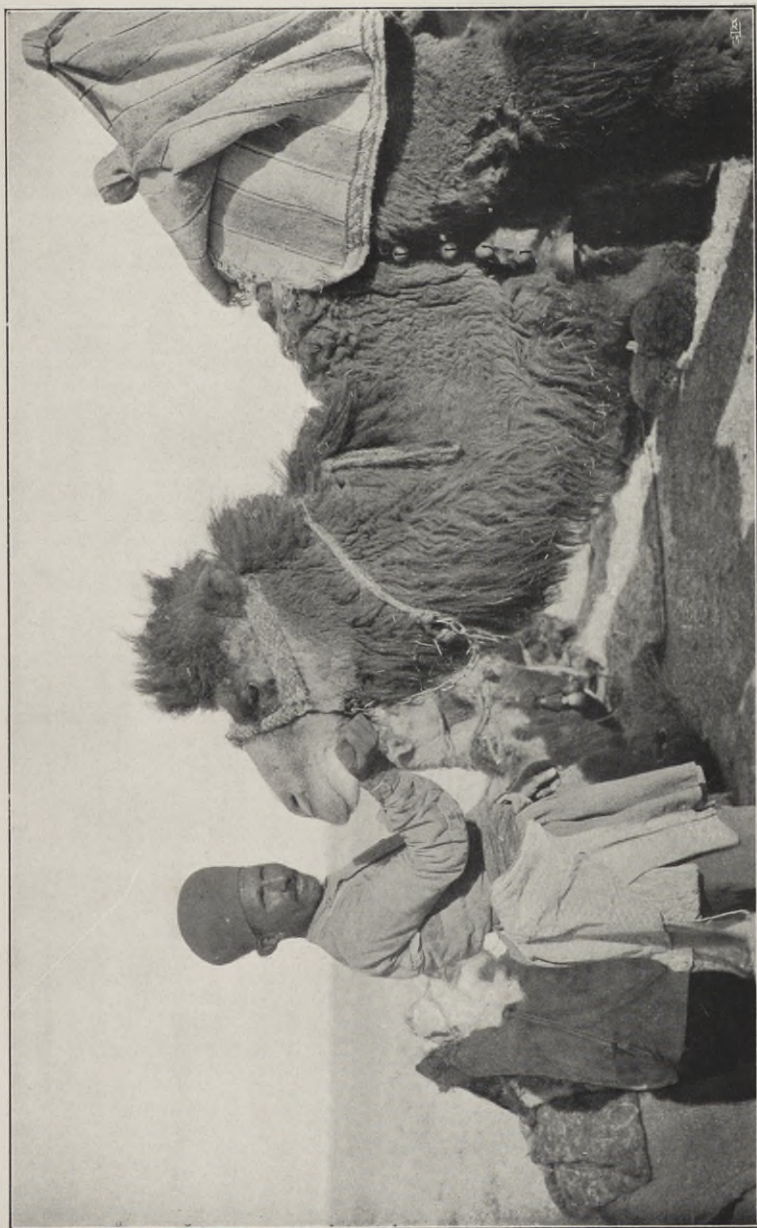
Nyårsaftonen blef grundligt firad i Teheran. Efter en sista treflig middag hos herr och fru Grant Duff, begaf jag mig till franska beskickningen, där greve d'Apchier hade samlat alla i Teheran bosatta fransmän och där dansen sväfvade mjuk och lätt genom förnäma salar och till tonerna af välkända melodier. Då midnattstimmén slog, äskade den gode grefven ljud, och medan gästerna med höjda champagneglas samlade sig kring honom önskade han i vältaliga ord och på sitt hemlands härliga språk hvar och en af de närvarande och hela Frankrike därborta i väster ett godt nytt år. Festen var lyckad, fullt ut lika lysande som den julbal Grant Duffs några dagar förut gifvit för den engelska kolonien. Och sist, under småtimmarna deltog jag i greve Rex' nyårsvaka, där värden i svensk punsch önskade mig en lycklig färd.

Det blef alltså en ganska ansträngande nyårsafton, isynnerhet som jag redan användt det mesta af dagen till afskedsvisiter hos mina vänner och måste packa efter hemkomsten från den sista nattliga festen. Men jag var uppe i otta på nyårsmorgonen, inspekterade bördorna som stodo ordnade parvis, färdiga att lyftas upp på sina bärare, såg kamelerna lastas och, fastbundna vid hvarandra, i tre afdelningar vid klockornas klang ledas bort genom gatorna till Schah Abdul Azims port. Och efter en sista lunch hos Grant Duffs tackade jag dem för deras storartade gästfrihet och steg, just då det började hagla af nyårsvisiter, upp i en stor täckvagn, som jag hyrt allt till Veramin och som dragen af fyra hästar förde mig bort genom Teherans gator. Förföljd af tiggare

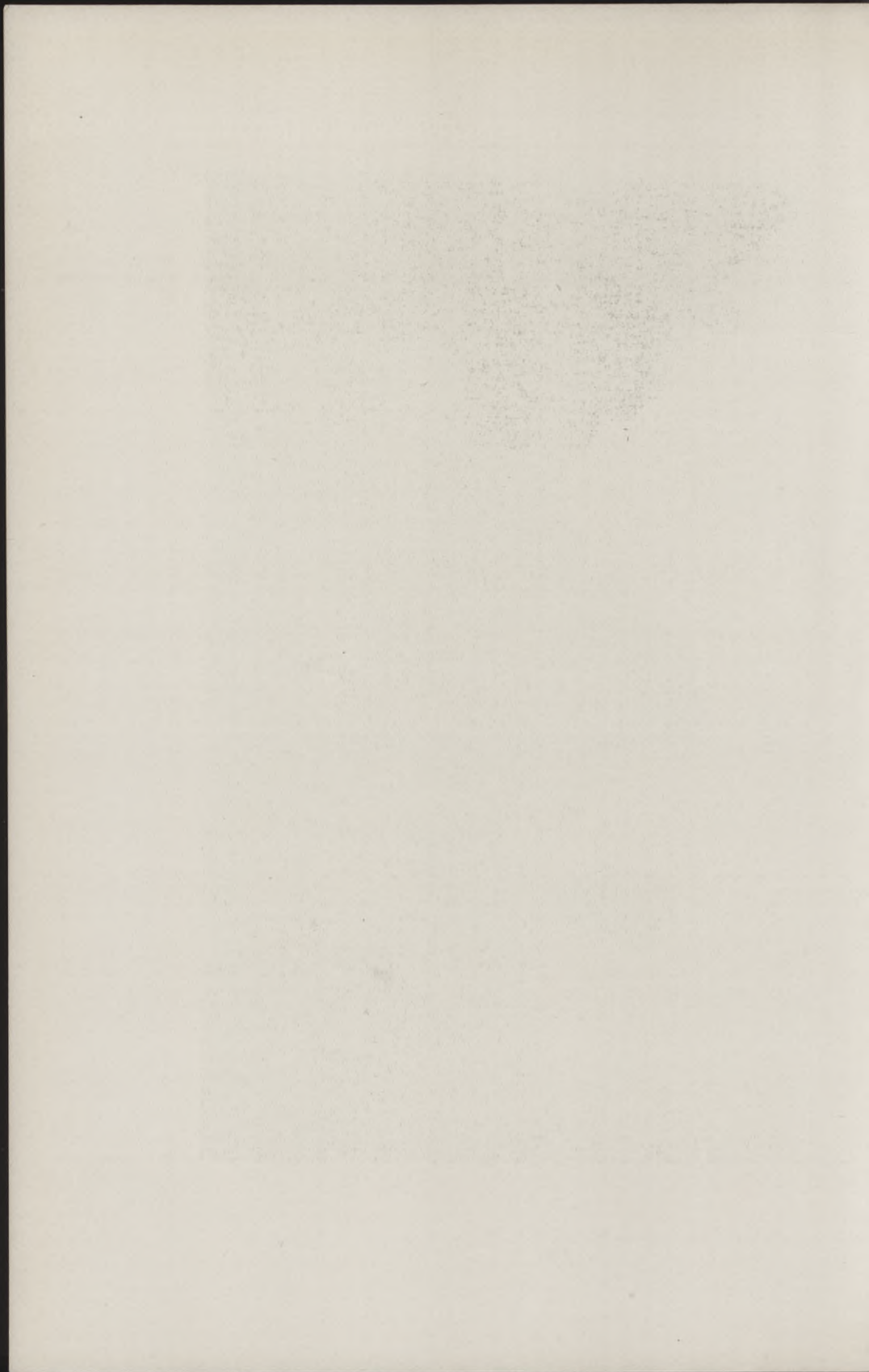
rullade vagnen utåt landsbygden, till vänster lämnas ett litet bergskomplex, till hvars kolgrufvor en smalspårig bana leder och till höger försvinner Schah Abdul Azims grafmoské med de kadschariska schahernas mausoléer. Banalt och miserabelt restaurerad reser sig det förr så härliga tornet i Rhagae (Rhages), denna urgamla stad som redan står omnämnd i Tobie bok och som af Djingis Khan sköflades i början af trettonde århundradet.

Sedan blir landet mera gult, ödsligt och enformigt och den oklanderliga vägen leder mellan förfallna lerkojor och murar. Husseinabad är en by, som tillhör Schah-es-Saltaneh, en af schahens söner, och sedan äfven Taghiabad stannat bakom oss, äro vi, efter knappa två timmars färd, framme i Firuzabad, där karavanen redan hade slagit sig ned i en trädgård. Mirza hade möblerat mitt nya tält så trefligt som möjligt, med tältängen utmed innersta väggen, ett par kistor till bord och en matta mellan sängen och tältstången. Där ute lågo kamelerna i ring och åto och med ett par filter skyddades det uppstaplade bagaget mot den lätt fallande snön. Vi skulle hålla nattvakt ute, ty trakten ansågs osäker för tjuftar. Firuzabad är beläget på en höjd af 989 meter öfver hafvet.

Hur kort denna dagsled än varit kändes den dock betydelsefull, ty den var mitt första definitiva steg mot öknen och för en längre tid hade jag lämnat en civilisationens sista utpost bakom mig. Väl hade jag tillbringat en angenäm tid i Teheran, där dagarna gått fort och varit fyllda af allehanda omsorger, men nu hade jag ändtligen slitit mig lös från alla tidsödande och sega band och nu låg friheten framför mig, och den stora ensamheten i öknarnas djup. Jag började en ny volym i

Gulam Hussein och min ridkamel.

min dagbok — det gamla, mina minnen från det oroliga Batum, det brokiga Trebisond och det urklassiska Ararats omgifningar, var nu ihopslaget och försegladt och skickades i engelska legationens »bag» med särskild kurir till London och Stockholm.

Min ridkamel.

Och på den första sidan i den nya boken skref jag: den 1 januari 1906. Den dagen borde väl vara lycklig till en resas begynnelse och jag undrade hvad som en gång skulle komma att stå på dagbokens följande blad.

Ännu genljödo militärmusikens toner från nyårsaftonen i mina öron; — här susade redan stillheten i aflöfvade träd, evig och melankolisk, men bedjande och lockande mig ut till den oändliga öknens. En svag kulturstrimma pekade mot sydost, ett kap ut i öknens haf, men inom några få dagar skulle vi lämna den sista byn bakom oss, och sedan skulle vi förlora oss i ett land, dit inga rykten nå, där inga växter gro, men som ändå är så rikt på mystik och outgrundlig tjuskraft och där endast himmelens vindar sjunga sina klagovisor öfver schakalers och hyenors hem.

Därför var jag glad öfver att vara på väg och jag njöt af att se kamelernas aptit. Här fick icke sparas på trakteringen, de skulle äta allt hvad de orkade, så att de voro feta och trinda, då vi om några dagar stodo vid öknens rand och icke längre kunde få hö och halm från några byar. På dem berodde allt; de skulle ju bära mig och mina saker ända fram till gränsen af Stora Moguls rike.

På tre och ett halft år hade jag icke sofvit i tält och jag sof så innerligt godt denna första natt. Tidigt på morgonen den 2 januari väcktes jag af Mirza, som en stund senare bar in min frukost, medan de öfriga packade och lastade kamelerna. Det tog dem två timmar att bli färdiga — det var ju vackert så i början och jag visste af erfarenhet att det skulle gå fortare sedan. Minimum hade varit nere på $-6,2^{\circ}$ och öfver landet utbredde sig ett tunt snötäcke; som dock redan klockan tio hade försvunnit. Generalkonsulerna Houtum-Schindler och Preece, som lefvat det bästa af sitt lif i Persien, fruktade, att vinterns nederbörd i den stora öknens, Kevir, skulle bli mig till förfång och att den sterila, salthaltiga

marken skulle bli alltför slipprig för kamelerna, men jag hoppades att vi alltid skulle finna någon utväg, och i värsta fall, om det regnade eller snöade hårdt, kunde vi kringgå de hala saltöknarnas depressioner.

Himlen var strålande klar och i norr reste Elburs sin ljusblåa fond, krönt med en strimma af snö och kulminerande i det ståtliga Demavend, Div-band, andarnas hemvist, som jag år 1890 hade bestigit ända till högsta punkten af kraterringens rand. Kamelerna stodo färdiga, och ledd af Abbas satte sig den första afdelningen i marsch, dragande hela det öfriga tåget efter sig. Med Mirza och legationens »gulam», Rahim, på bocken, bröt jag upp en stund senare, efter att hafva betalt de sex tuman, som lägringen i Firuzabad kostade i kamelfoder, ägg, höns och mjölk m. m. Snart skulle vi väl nå trakter där lägren voro billigare!

Ännu en dag var vägen farbar för täckvagnen, som nu alltmer aflägsnade mig från de små utlöpare från Elburs vi i går sågo på vänster hand. På en mils afstånd mot öster synes ett litet flackt, isoleradt parti, som också är synligt från Teheran, och i fjärran, bakom detta, reser sig ett annat, som en ö stigande från den jämna marken. Inom några få minuter ha vi korsat Firuzabads kulturbälte och äro åter ute i öde nejder, endast här och hvar afbrutna af fält och kanaler. Terrängen faller omärkligt mot söder. I öster synes på något afstånd byn Kala-i-no och fjärran i väster Kärisek. Ett karavanseraj bär det betecknande namnet Kale-kevir eller »ökenfästningen» och Ghärtjek, Bagherabad och Gul-teppe äro små byar som passeras; den sistnämndas poetiska namn betyder »blomsterkullen».

På de flesta kanalerna i trakten ligga tunna, hvita ishinnor, sväfvande en god decimeter öfver den nuvarande vattenytan och förrådande ett betydligt fall, vare sig detta beror på ett verkligt aftagande i vattentillflödet eller blott utmärker en daglig period.

Vid middagstiden uppstack rätt hård nordnordvästlig blåst, som jagade hela moln af stoft och damm utmed vägen och skymde bort den ödsliga utsikten, en försmak af hvad som väntade oss längre fram. Marken består af gulgrå lera, vanligen utan spår af vegetation, men som oaser skymta här och hvar små trädgårdar eller dungar af poppel och pil, angifvande ensliga byar. Trakten är ytterst glest befolkad och man anar ej närheten af en stor stad på något annat än de små karavaner af åsnor, mulor och kameler, som, lastade med hackad halm eller säd, äro på väg till Teheran.

Denna väg är ej afsedd för åkdon, styckevis är den jämn och god, men ofta nog måste vi öfver kanalarmar, begränsade af jordvallar och saknande broar; där sådana någon gång blifvit utlagda, äro de högst riskabla för åkdon. Det värsta är dock när en kanalarm bildat en öfversvämning på vägen och man måste köra öfver isen som brister under hjulens tyngd; på ett par sådana ställen körde vi fast rätt ordentligt i gyttjan och en gång, då isskifvan hindrade hjulen, gick den ena främre vagnsfjädern i kras; men hur vi plåstrade kunde vi dock fortsätta i sakta mak.

Framför oss i sydost synes nu en gles, mager och afbruten kontur af träd, som vanligt idel popplar och pilar, förnöjsamma träd i kulturens utkanter, samt lerhyddor, murar och ruiner, bland hvilka en moské dominerar. Vi åka in på den första smala gränden i

»Minar» eller tornet i Veramin.

Veramin och skola öfver ett dike — men här var det stopp, vagnen tvärstannade, de fyra hästarna ryckte till och båda fjädrarna på främre hjulaxeln sprungo så grundligt, att de fläktes upp i sina olika lager och jämte hjulen och axeln hamnade midt under vagnen. Aldrig hade ett åkdon gått i kras i ett lämpligare ögonblick! Det var min sista körsel på vägen från Trebisond och i Veramin skulle jag sitta upp på en af kamelerna. Kusken hade begärt 25 tuman för vägen till Veramin, ett pris med hvars omåttlighet jag försonade mig, då jag såg honom bristfälligt lappa ihop eländet med remmar och rep och försiktigt draga det till närmaste smedja.

Vi hade redan i början af dagen kört om kamelerna, och hade rundlig tid att orientera oss i byn, Schahr-i-Veramin som de kallade den. Där fanns väl ett karavanseraj, hvars uppsyningsman bad oss stiga på, men dess enda rum var alltför smutsigt och eftersökt för att erbjuda en behaglig hviloplats. En trädgård vid sidan af ett gammalt kolumbarium var så kringgårdad af bråte och murar, att det varit omöjligt att få in kamelerna dit, och i stället sökte vi reda på en lämplig lägerplats i en luftig trädgård, som blott kunde skryta med ett dussin magra popplar.

Här uppslogos våra tält sedan de andra anländt och här skulle vi kvarstanna i två dagar för att komplettera utrustningen och låta kamelerna äta sig mätta och samla krafter till ökenfärden. Jag hade alltså god tid att se mig om. Rundt omkring oss resa sig ruinerna från en förgången tid, då Veramin, liksom förut Rhages, var en stad af stor betydelse, såsom man också kan döma af dimensionerna och fulländningen hos vissa af dess byggnadslämningar. Platsen gjorde sig då förtjänt af

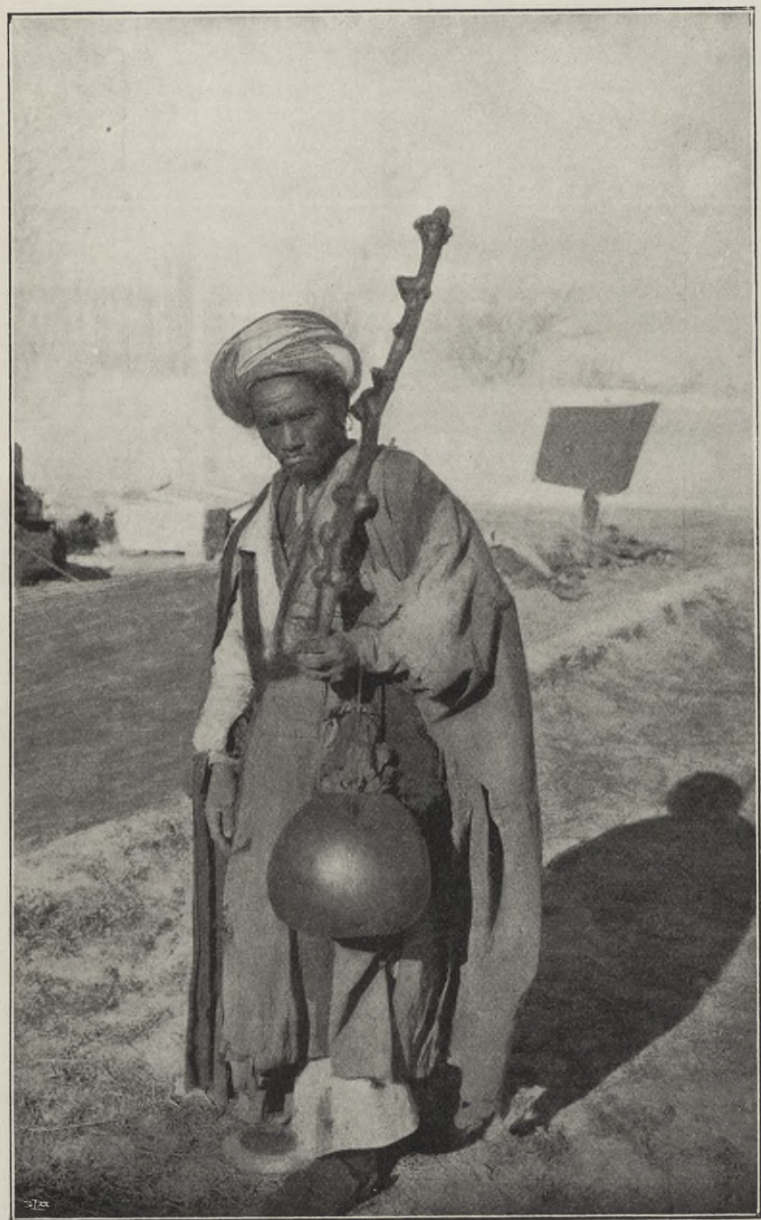
namnet Schahr-i-Veramin, eller Staden Veramin, där vi nu finna blott en mycket liten och spridd by. På afstånd tror man sig nalkas en icke obetydlig ort, men vid närmare påseende upptäcker man, att de lefvandes boningar äro få och glesa i jämförelse med resterna af deras, som sedan århundraden hvila i sina grifter.

Vid sidan af vår trädgård, helt nära marknadstorget, reser sig ett ganska prydligt kolumbarium, helt enkelt kalladt »minar» eller tornet. I tvärsnitt är det rundt och reffladt och således af samma form som tornet i Rhagae, men det äger ett koniskt tak på hvars spets ett storkpar byggt sitt bo; möjligen har ett sådant tak fordom funnits också på tornet i Rhagae. Den igenmurade porten mynnar ut i en liten bygata inhägnad mellan låga lermurar. En man som bott i Veramin i 40 år påstod att detta torn varit en »särdaq», eg. »kallt vatten», d. v. s. en vattenbehållare eller skyddsbyggnad öfver en brunn. Mestjid-i-Djuma är en stor vacker moské, delvis i ruiner; dess »pischtak» eller frontportal har varit prydd med härligt blåa fajanser, af hvilka nu knappt hälften finnes kvar. På ett annat ställe i närheten har en fyrkantig moskégård ägt fyra dylika portaler och under dess ännu väl bibehållna kupol, på västra sidan, är »schabestun» en tempelsal, som varit mycket smakfullt utsirad med arabesker i relief, hvaraf talrika fragmenter sitta kvar. Äfven i Ämrabad, »lifvets boning», en by helt nära i nordväst, finnas fornlämningar och i Kohne-gel, en by i söder, är Imamsade-Jahija en grafmoské, från hvars dyrbara fajansförråd en muschtehid säges göra rof för att sälja åt européer i Teheran. Dylik plundring länder köparen till större skam än tjuften. En annan grafmoské kallas Imamsade-Abdullah, men den saknar

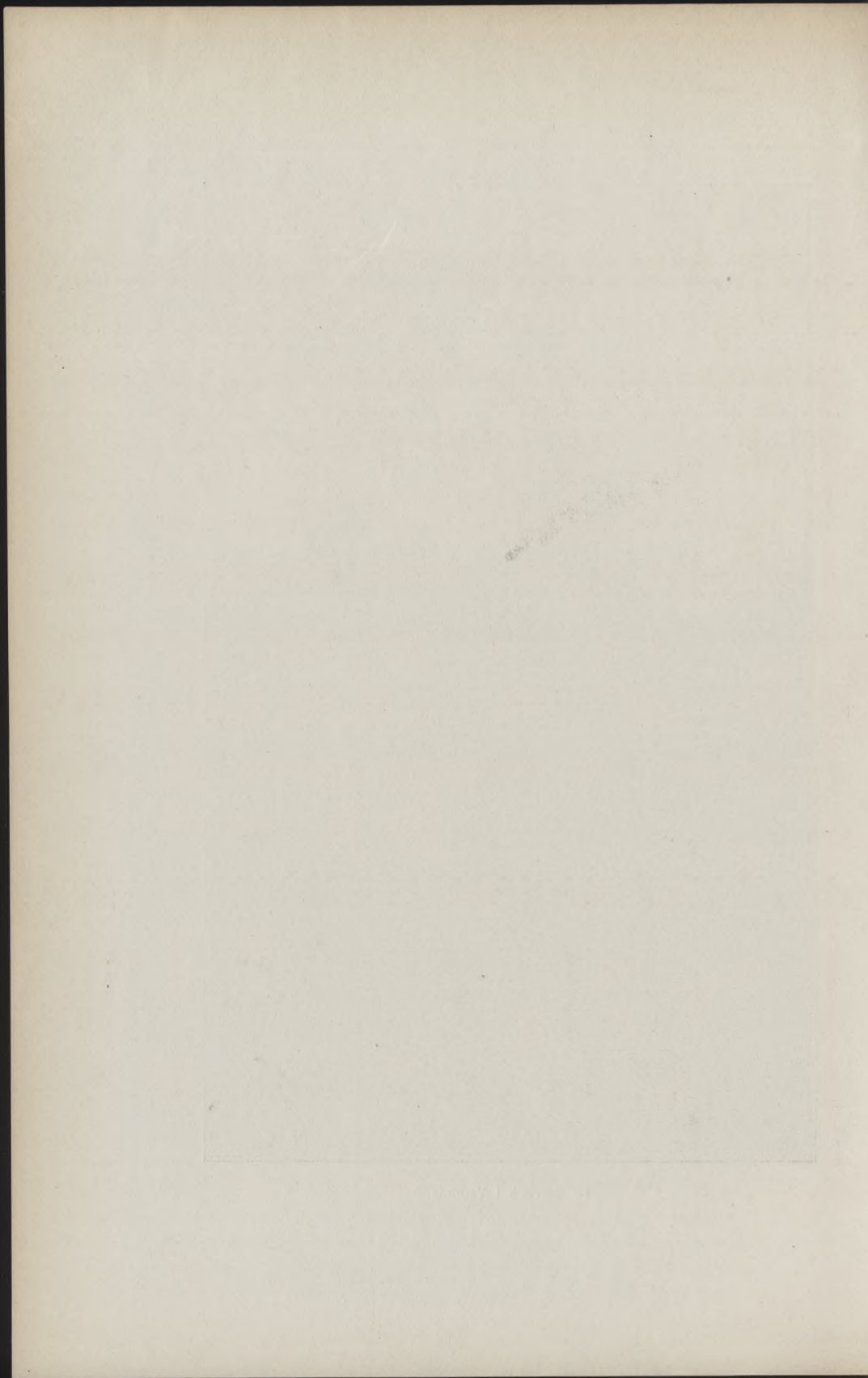
fajanser och är starkt ruinerad, med undantag af den centrala kupolen och de murar, som uppbära dess hvälfning. Helt nära stora moskén är Sejd Abdul Hassan ett litet mausoleum med kupol och ett par andra grafvar kallas Sekkin-i-Banu och Imamsade-Kharabe. Vidare märktes ruiner efter en fästning, uppförd af lera, samt efter talrika murar och hus, som dock säkerligen förskrifva sig från senare perioder. Att Veramin nu sjunkit till rangen af en obetydlig by står först och främst i samband med hela Persiens dekadans och dess usla styrelse, men också beror den på irrigationens vanskötsel och befolkningens slapphet.

Jag antecknade namnen på icke mindre än femtio småbyar, belägna i denna, af Djadje-rud bevattnade trakt, som dock gör ett så folktomt och öfvergifvet intryck. En större kanal förgrenar sig i otaliga, allt finare tentakler till de olika byarna och deras åkerfält. Om det snöar friskt på vintern, blir flödet rikligt följande vår, välståndet ökas och alla lefnadsomkostnader förminskas. Efter barvintrar lider man brist och dyr tid. Innevarande år var ogynnsammare än det föregående. Under alla förhållanden snöar det mindre i Veramin än i Teheran, såsom man ju kunde vänta sig, då Teheran ligger högre och närmare bergen. Förra året hade det snöat tolf gånger i Teheran men blott fem i Veramin. I år hade det snöat två gånger i Teheran men ej alls i Veramin; i stället hade byn lidit af hård nordvästlig blåst som förtorkar allt. Det snöar dock sällan förr än i januari och februari, och redan i mars kommer nederbörden i form af regn. Blott våren och hösten medföra regn, på sommaren regnar det nästan aldrig.

Min pålitligaste sagesman trodde att Veramin hade

En dervisch i Veramin.

omkring 500 invånare, men i trakten häromkring och på vägen nedåt Siah-kuh funnos också nomader från Kaschan och Isfahan, och till och med bakhtiari-nomader sades någon gång förirra sig hit. I Veramin och kringliggande byar odlas hvete, ris, korn, ärter, bönor, grönsaker, rotfrukter, plommon, aprikoser, granater, äpplen och päron, oranger, meloner och vattenmeloner, mandel, pistacier, valnötter m. m., och de flesta af dessa produkter skickas till Teheran, som absorberar allt som kan fås. Dessutom producerar Veramin ost, sur mjölk och »roghan» eller smält smör, uppblandadt med salt och drufsajt och hålldt på säckar af fårskinn, i hvilka det hårdnar till en massa. Det förnämsta näringsämne, som mina tjänare medtogo, var just roghan.

Underligt nog var folket i Veramin mycket okunnigt om öknen, som dock är deras närmaste granne i öster. De sade att de aldrig hade där att göra och att i öknens inre intet funnes att vinna. Vid randen af Takla-makan funnos ofta män, som begifvit sig inåt det okända för att söka efter guld, men här var det annorlunda, de hade blott reda på stråkvägar och stigar i öknens utkanter och kunde upplysa mig om de närmaste tre eller fyra dagslederna och namnen på de platser, där vi borde lägga. För öfrigt tycktes de hafva stor respekt för öknen, beklagade oss, som vågade oss ditin och kunde icke förstå hvad det tjänade till.

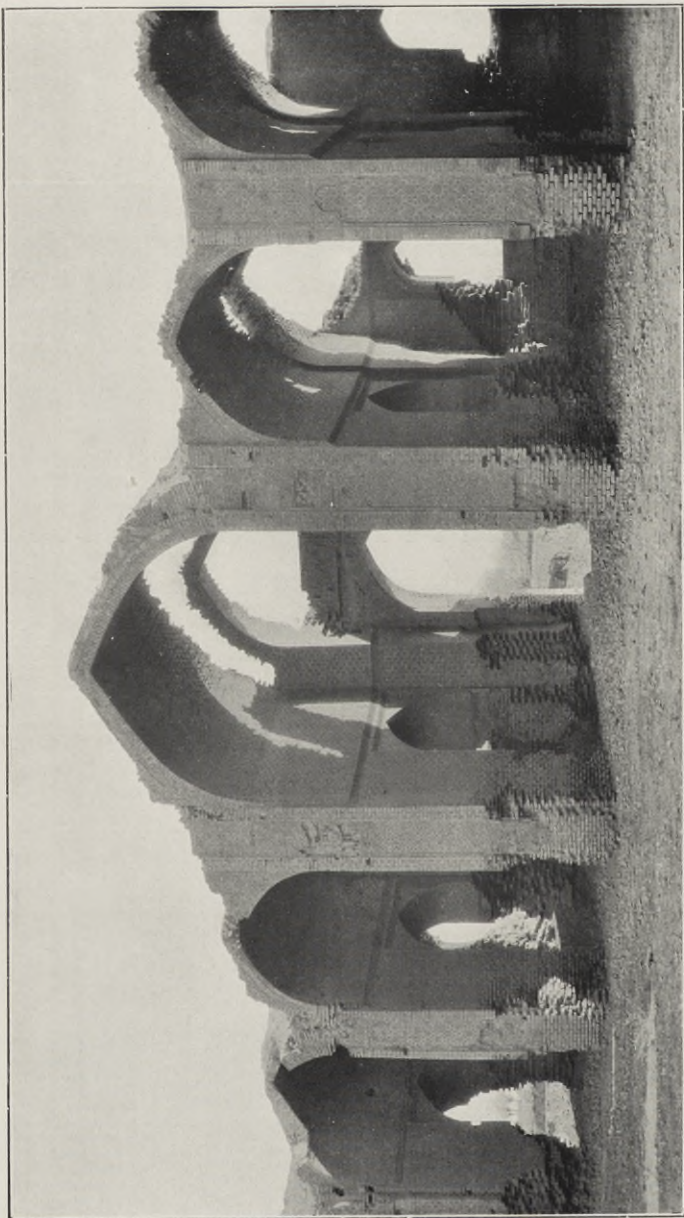
Under de båda hvilodagarna nekade vi oss intet, ännu hade vi mer än riklig tillgång på allt och lefde af hvad byarna bjödo. Friskt vatten från snöberg och källor flödade i en kanal förbi våra tält, vi behöfde ej spara därpå, men den tid kunde kanske komma, då vi fingo spara på dropparna och då dessa droppar voro

salthaltiga. På fårkött, höns, ägg och bröd, söt och sur mjölk och frukter är det ingen brist, och framför kamelerna staplas hela fång af grönt hö, bland hvilket deras tänder gnissla som tröskverk och man tycker sig se hur de svälla och frodas. Och bränsle ha vi i öfverflöd och det är varmt och hemtrefligt i tälten; äfven på den varan kan det bli brist en gång, då vi få nöja oss med de njugga, torra plantor, som öknen bjuder.

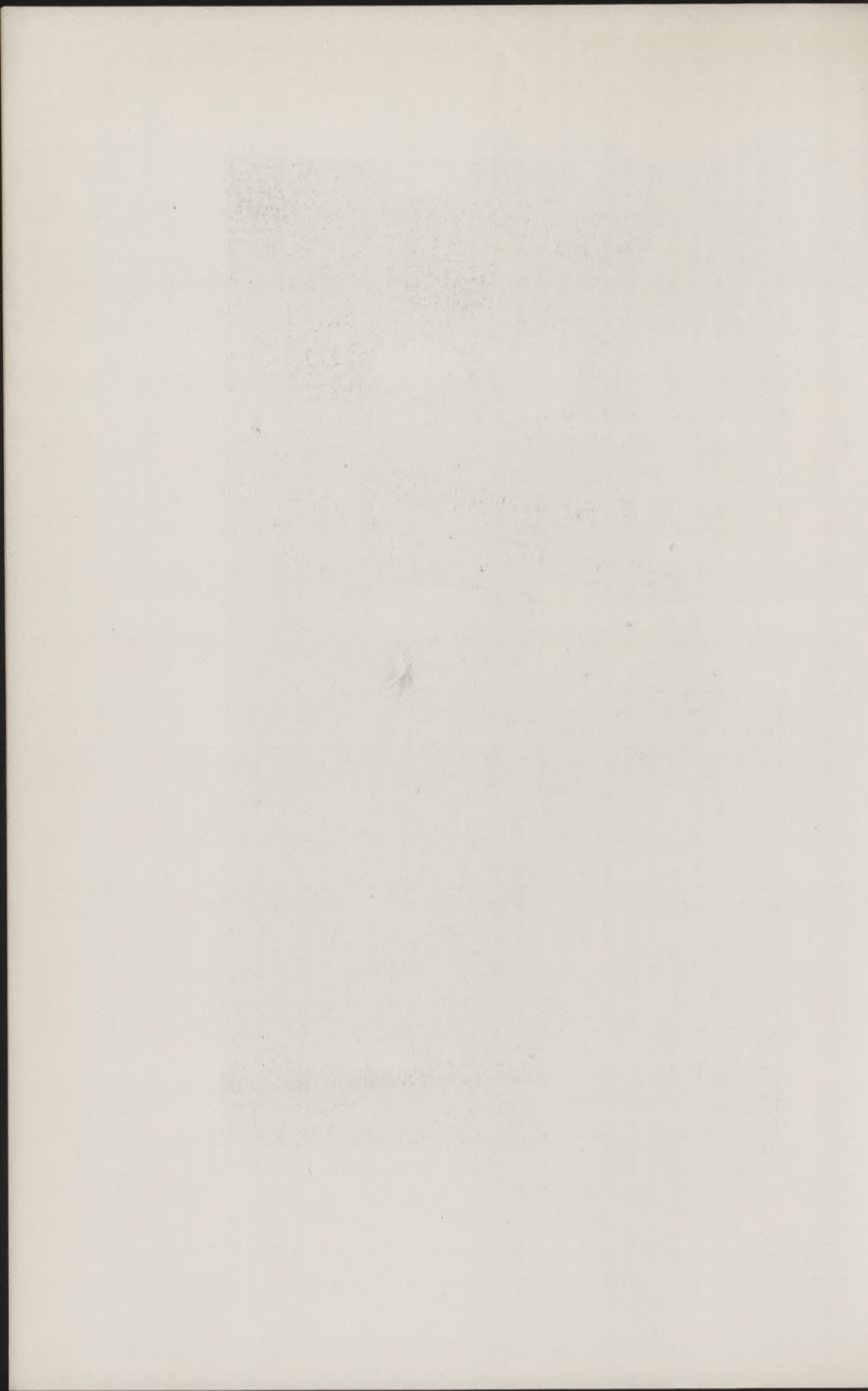
På kvällen den tredje januari sken månen kall och blek mellan mörka skyar, och kring sin lägereld sutto männen högeligen förnöjda och skämtade, rökte och lagade sin mat. Det gladde dem lika mycket som mig att vara på resa — det rörliga, omväxlande lifvet på karavanvägarna ligger alla perser i blodet. Nu gjorde de också öfverslag öfver alla de varor som skulle köpas följande dag, ty Veramin var den sista punkt där vi skulle kunna komplettera våra förråd, och det var tydligt att bördorna till en början skulle bli så tunga att alla utom jag måste gå till fots.

Den 4 januari rådde också lif och rörelse kring våra tält, det var ett kommande och gående utan ända, där syntes perser knogande på stora säckar, som uppstaplades framför mina tjänares tält, där hördes köpsläende samtal och befallande rop och innan solen gick ned fingo vi punga ut med fyrtio tuman i betalning för allt det köpta, särskildt »pämbädaneh» eller bomullsfrön och »art-i-gändum» eller hvetemjöl.

Sedan kallade jag alla männen till mitt tält och i deras närvaro fick Mirza läsa upp de »fermaner» som jag erhållit af Sadr-Azam och Muschir-ed-Dovleh och af hvilka tre voro ställda till guvernörerna i Tebbes, Kum och Seistan, ett gällde såsom öppet bref till myndigheterna

Frán Veramins ruiner.

i Khorasan och ett femte kunde användas hvar som helst i Persien. Brefven till guvernörerna i Kum och Khorasan voro blott försiktighetsåtgärder för den händelse vi skulle lida skeppsbrott i öknen och af omständigheterna tvingas att söka oss fram till stora vägar och bebodda orter. Mirza läste med högan röst och de andra lyssnade uppmärksamt. Brefven voro helt enkelt ukaser att jag öfverallt skulle mottagas med den största gästfrihet som kunde åstadkommas, att alla mina önskningar skulle utföras till punkt och pricka, att proviant, lastdjur och vägvisare skulle anskaffas i mån af behof och att man, med ett ord, skulle göra mig till lags i alla afseenden. De högförnäma skrivelserna gjorde ett djupt intryck på männen, som nu fingo riktigt klart för sig att jag icke var hvem som helst och att det låg i deras eget intresse att tjäna mig troget och samvetsgrant.

De förstodo icke riktigt hvarom fråga var; väl visste de att vi skulle till Seistan, men icke att jag ämnade forcera den svåraste delen af öknen. Jag förberedde dem alltså därpå, men lugnade dem också med en försäkran att det icke var ringaste fara för lifvet, ty vi skulle aldrig vara längre aflägsna från en oasis än att vi, äfven utan proviant, kunde gå dit till fots. En gynnare i Veramin berättade dock att för fyra år sedan en karavan från Kum förirrat sig och drifvit i väg till trakten af Siah-kuh. Omkring tio farsakh från berget hade den råkat ut för »khor-ab» eller saltvattensträsk, där alla kamelerna räddningslöst gått förlorade tillika med sina bördor; de hade sjunkit i den mjuka marken. Två af deras förare hade frusit ihjäl och de tre öfriga hade tagit sig fram till närmaste byar för att söka hjälp; men då de återkommit till olycksstället hade alla räddningsförsök varit fåfänga.

Samme man trodde att vår belägenhet kunde bli mycket kritisk om vi midt i stora Kevir råkade ut för ett häftigt regn, som skulle mjuka upp marken rundt omkring oss och göra det omöjligt att resa åt något håll.

Men ännu voro vi i »abad» eller bebodd trakt och hela dagen hördes pinglande klockor från de små karavaner som vandra till och från Teheran. En ny natt sänkte sig öfver vårt läger. Det var så obeskrifligt tyst öfverallt -- den stora öfverväldigande öknens närhet. Blott i fjärran hördes skallet af en hund.

XVII.

De sista byarna.

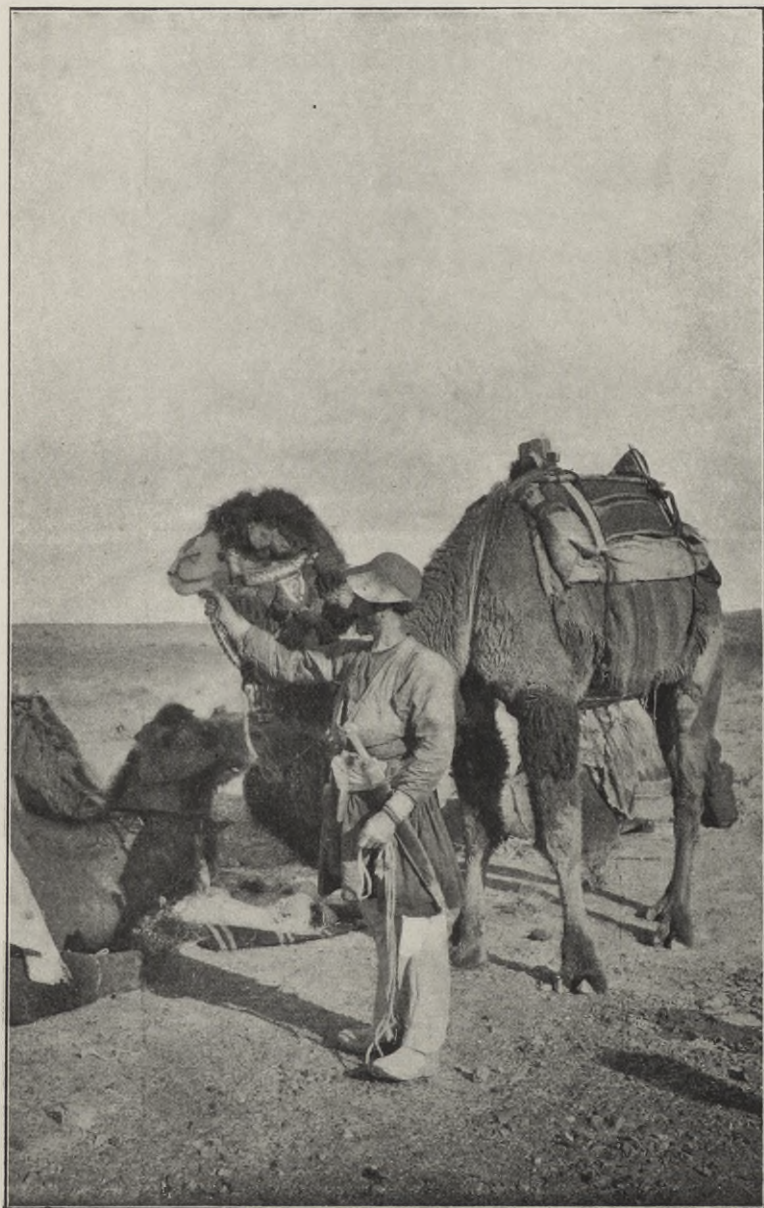
Min nattro stördes ett par gånger af en katt som gjorde sig hemmastadd i tältet och hoppade öfver mina ben; han föredrog tydligen att vara under tak, ty där ute duggade det smått, dock ej värre än att marken var nästan torr på morgonen. Minimitemperaturen stannade också på $+ 1,6^{\circ}$ och det kändes riktigt varmt då vi tidigt togo ned tälten och började lasta de fjorton kamelerna. Rahim, som öfvervakat hela utrustningen i Teheran, fick nu afsked med rikliga drickspengar och som vanligt ett skriftligt betyg; han skulle återvända i sällskap med den förolyckade täckvagnen och fick medtaga min sista post. Han hade säkert gjort sig en god affär på min bekostnad genom alla de kommissioner han haft att uträtta — eljes hade han icke varit en perser.

Fyra kistor lastades på en af de starkaste kamelerna, två kistor och de båda tälten på en annan; en tredje bar mitt kök och så undan för undan tills alla stodo under ordentliga bördor och det var ett ståtligt följe som tågade ut ur byn. Kamelerna voro nu ordnade i två lag; det första leddes af Gulam Hussein, det andra af Abbas. I tēten för hvarje lag gick en af de största kamelerna, rikt utstyrd med tofsar och röda band och med bälten af bjällror kring bringan, under det att de

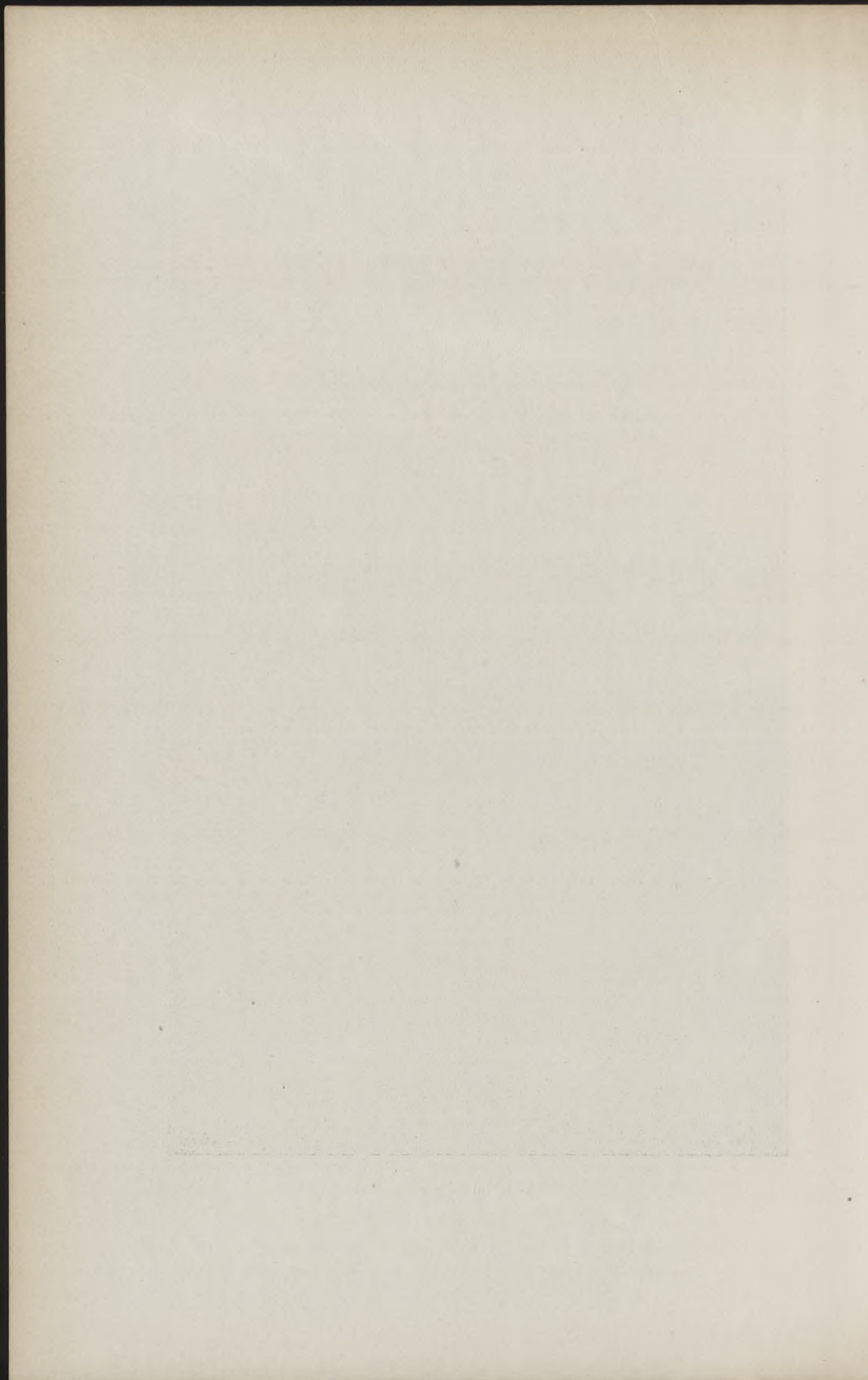
stora karavanklockorna voro fastgjorda i kanten på ett par af de andra kamelernas kistor. Det var en härlig och fängslande syn och klockorna ringde högtidligt som till en bröllopsfest. Utrymmet är trångt i Veramins gränder, då och då törnar en börda mot en grådaskig lermur och de smala passagerna fyllas helt och hållet af kamelernas kompakta rad. En skara nyfikna följer i vårt kölvatten, samspråkande om denna ovanliga syn, men kojorna glesna, ruinerna stanna bakom oss, den ena vandraren efter den andra troppar af och framför oss ligger öde land.

Vid en sista kanalarm utanför Veramin fick den första kamelen i andra afdelningen lägga sig ned, så att jag kunde komma upp på hans rygg, där mellan pucklarna och bördans båda hälfter en fördjupning åstadkommits så att jag satt mjukt och rymligt som i en länstol och hade ett ben hängande på hvar sida om den främre puckeln. Med kompass och klocka nära till hands och ett rent pappersblad utspändt på en kartong framför mig, började jag nu en karta öfver vägen, som skulle räcka ända till Nuschki och i fullbordadt skick räkna 234 blad. Väglängden bestämdes med tillhjälp af ridkamelens steg, hvilkas längd jag dagligen mätte utmed en två hundra meter lång linje.

Fjärran i väster uppsticka de två små isolerade höjder vi sett förr och i öster synes den yttersta lilla utlöparen från Elburs' förberg med en mera markerad topp. Som en isolerad och svag kontur aftecknar sig i SSO Siah-kuh eller »svarta berget», vårt närmaste mål, men ehuru vi hela dagen hålla kurs på detta märke och tillryggalägga tjugu och en half kilometer, tyckas vi icke nalkas märkbart — alltjämt är det lilla bergspartiet lika svagt och ser

Meschedi Abbas.

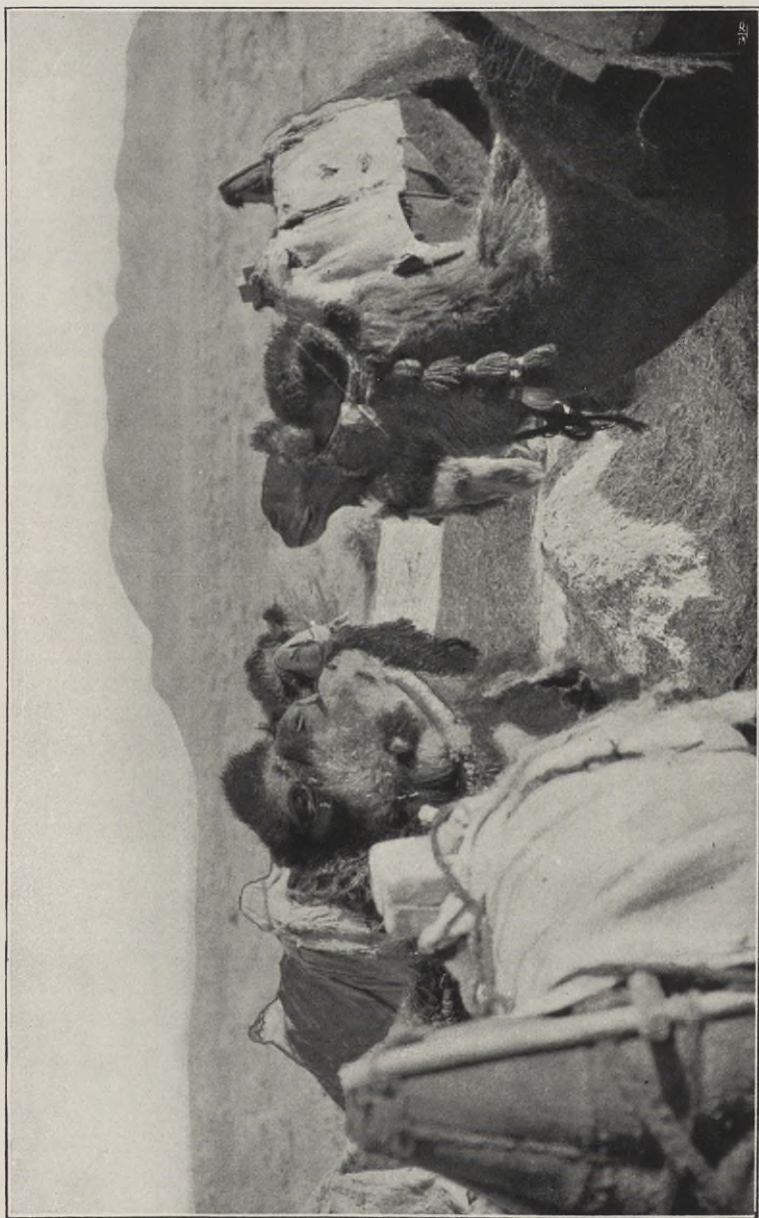
ut som ett ljusblått moln vid jordytan. Man har en förnimmelse af oerhörda afstånd. Först på dess andra sida börjar öknen, och sedan — hur oändligt långt är det icke till Tebbes, som blott är en station på vår väg till Indien!

Härlig och ljum var dagen, det blåste ej, hela himlen var molntäckt, men det regnade ej och snöade ej, Demavends hjässa försvann bland skyarna, men blicken svepte fritt kring horisontens rand och jag satt däruppe på min vaggande observationspunkt och gjorde mina anteckningar. Det var länge sedan jag ridit en kamel och visst blir man litet konstig i ryggen efter den första dagen, men man mjuknar småningom upp och blir van därvid och snart märker man knappt den vaggande rörelsen. Framför mig dunkar en väldig klocka sitt eviga dångdång till hvarje sin bärares steg och bakom mig ringer en annan, och klangen följer oss troget på vägen ut mot öknen. Hvarje steg aflägsnar oss från det af vatten och växtlighet välsignade landet, Ormuzds land och för oss ett stycke närmare Ahrimans gudsförgättna herravälde, där endast ödslighet och torra råder.

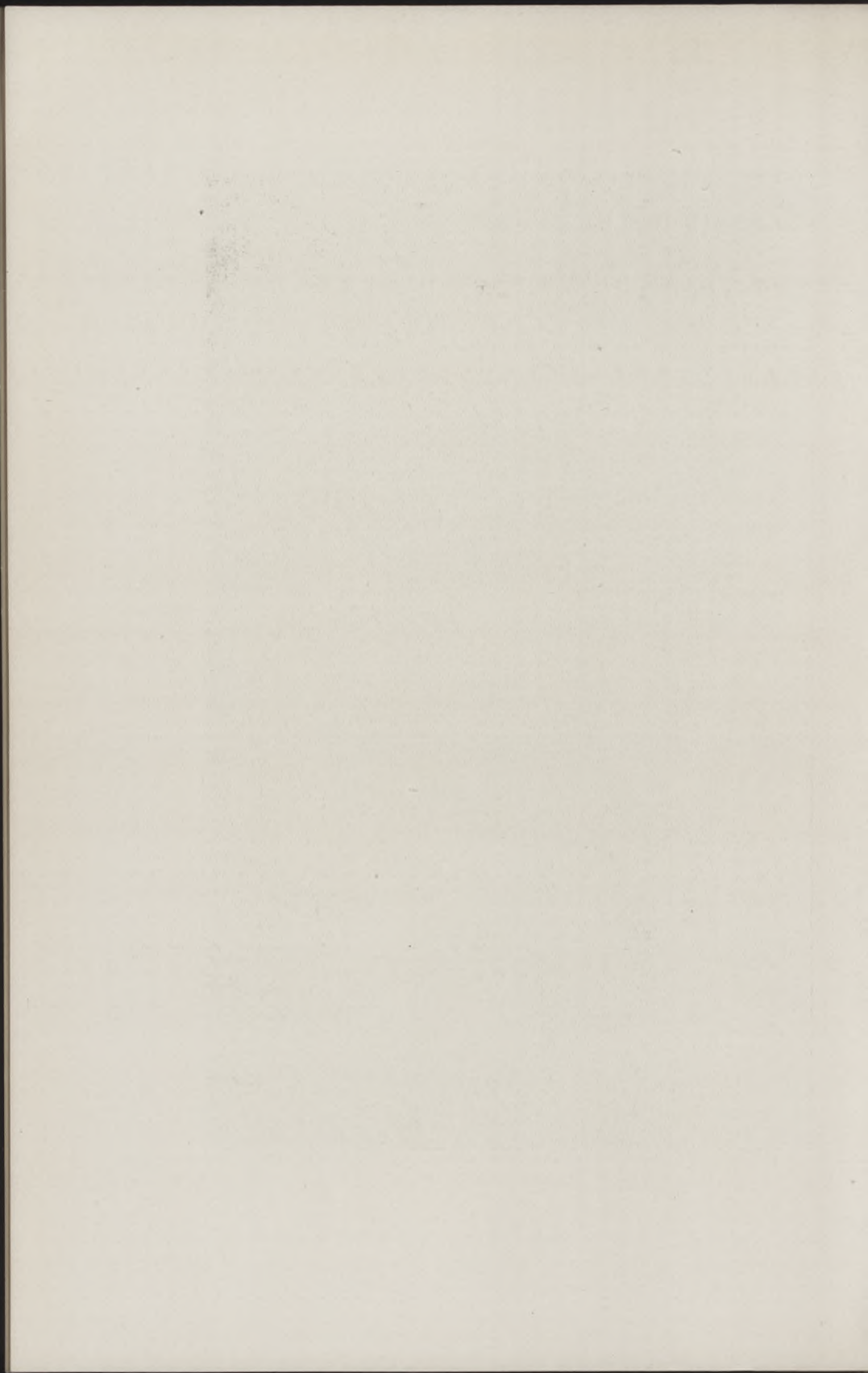
Framför oss synes en prick, som småningom förstoras; det är en mulåsnekaravan från Khavä, som bär halmhackelse i nätformiga säckar till Teheran. Den efterföljes af en hjord svarta får, på väg till slaktarbodarna i hufvudstaden, och sedan kommer en rad af tjugu kameler lastade med hö, tungt och långsamt skridande mot norr. Någon enda liten by lämnas till höger eller vänster, bestående af ett par tarfliga kojor och några träd, men där visar sig ej en mänsklig varelse, som man skulle kunna fråga om platsens namn. Ett par aflånga jordvallar tyckas vara de sista fragmenten af

en befästning och bortom dem, till vänster, är marken svagt undulerad. Ändtligen skrida vi sakta förbi en man som plöjer sin åker med ett par oxar — alltid ett lifstecken; han märker oss ej, han går väl och undrar om någonsin en liten förgrening af de yttersta kanalerna skola hitta fram till hans åkerlapp. Den upplöjda biten är lika gulgrå som den öfriga marken — här fordrades blott vatten för att göra hela landet till en enda trädgård, här och hvar afbruten af åkerfält; stora rikedomar ligga förborgade i denna slumrande jord, men vattnet räcker icke till och det är väl tvifvelaktigt om det skulle kunna ledas i tillräcklig mängd så långa vägar ifrån bergen.

Öde och tyst, blott klockorna ringa gällt och monotont i våra öron. Åter möta vi ett dussin kameler lastade med halm och åter går en plöjare med plogbillen i sin njugga jord; man fäster sig ofrivilligt vid dessa uppenbarelsen, de äro så sällsynta. Och dock synas ännu här och hvar små ensliga byar vid sidan af vägen, men de tyckas vara obebodda, öfvergifna. Vi nalkas byn Tädjerä med kupolrunda tak öfver sina lerkojor, gula murar och träd och vingårdar och en vattenbehållare med tak i trappstegsformiga afsatser. Vår väg leder tvärs genom byn, följande en af dess gränder. Vid en kanal med några plaskande ankor stodo ett par bymän och betraktade med synbar förvåning vårt sakta skridande tåg, undrande hvart i all världen vi skulle ta vägen och hur vi kunde komma på en så galen idé som att gå rakt i gapet på öknen i stället för att följa den stora präktiga vägen öfver Mesched eller karavanernas vägar öfver Jesd och Kerman, som också leda till Seistan.

Kamelernas aftonvard.

Må Allah och Ali bevara oss från öknen, de onda andarnas hemvist, tänkte de, det kunde man se.

Vi äro ute i ödemarken igen och den lilla byn försvinner bakom oss. Vägen är förträfflig, nästan fullkomligt jämn, mycket sällan märkas svaga, flacka kupeeringar och fallet mot sydost är så långsamt att det icke kan iakttagas med blotta ögat. Man skulle mycket väl kunnat åka hela vägen. Här äro vi i trakter där man, för att skydda irrigationsvattnet från afdunstning, måste leda det i underjordiska kanaler, »kanat» kallade; man ser dem på en rad af små jordhögar, hvar och en betecknande ett vertikalt hål ned till kanalens tunnel; genom dessa hål kan man gå ned i den underjordiska passagen och hålla den ren. Ibland passera vi »kanater», som tydligen äro slofade, ty alla de vertikala gångarna äro instörtade.

Efter två farsakhs marsch äro vi framme i byn Hassar Hassan Bek, och Abbas föreslår den till nattläger, men nej, nu går det för bra, marken är så torr, vi kunna få regn och då blir denna gula lera hal som is för kamelernas trampdynor — låt oss taga en farsakh till, och så dunka klockorna vidare, allt längre på sin väg mot ökenhafvets rand. I byn fanns en liten öppen kanal med flödande vatten, men först sedan vi aflägsnat oss en bra bit därifrån, märkte Abbas att han var törstig och lade sig i stället på magen för att sörpla ur ett högst betänkligt dike. De andra skrattade åt hans glupskhet och tyckte att han kunnat lugna sig till Kale-no, »den nya byn», hvars trädgrupper syntes som en liten svart upphöjning öfver horisonten, hitom Siah-kuhs svaga bergskontur. Men vi nalkas mycket långsamt, vår karavan är tung och skrider sakta och knakande som ett godståg

mot sitt mål. Den första kamelen, som bär ett par af mina gamla Tibetkistor, är lat och det är tröttsamt för Gulam Hussein att ständigt gå med bogserrepet spändt. Han väljer därför ut en annan ledarekamel, som äfven med slak lina sträcker ut sina steg.

Deh-daghun är egentligen intet annat än några fattiga kojor och träd innanför en mur. Ännu synas här och hvar äldre spår efter odlingar, små rutformiga plöjningsvallar för vattnets fördelning, samt uttorkade kanalarmar. Eljes är det mesta ödeland. För kamelmarsch är vägen förträfflig; de våta och hala kanalerna med sina små öfversvämningar omkring, som i början af dagens marsch verkade enerverande och kommo kamelerna att slinta och halka, hafva nu upphört. Vägen består af några gångstigar bredvid hvarandra, men de bli allt grundare och mindre nötta ju längre vi komma och ju flera byar vi lämna bakom oss. Vi äro nära Kale-no. I ostsydost är landet jämnt som en hafsyta, i norr begränsad af en liten udde. I väster ännu ett par byar och längre bort det södra af de båda små isolerade berg vi sett allt från Teheran, ja äfven från Kasvinvägen. Då vi nådde byn, hade vi varit på väg i 5 1/2 timmar och afståndet beräknades till tre farsakh; i allmänhet anses lastade kameler gå en farsakh på två timmar.¹

Under sista biten hade det börjat blåsa ganska friskt och vinden ökade medan vi reste våra tält, så att männen

¹ En farsakh, eller såsom namnet i forntiden löd, parasang, är i medeltal något mer än 6 kilometer. Dock växlar dess värde rätt betydligt i olika delar af Persien och äfven i olika terräng. I allmänhet är en farsakh längre på jämn mark än i bergstrakter, där dess längd uppgår till högst 5 kilometer. Från Veramin (921 meter) hade vi under dagens marsch sjunkit 67 meter. Kale-no har en absolut höjd af 854 meter.

frågade om det icke vore bättre att vi sökte skydd i ett seraj i byns utkant. Men detta härbärke befann sig i ett alltför bedröfligt och ruineradt tillstånd för att kunna locka mig bort från mitt fria tält. Då vi lägrade hade vinden en hastighet af blott åtta meter i sekunden, men den ökade undan för undan och något vidare angenämt hade vi det ej midt i dess kväfvande svep. Själftva blåsten i och för sig är bara behaglig, och om man lägrade vid stranden af en sjö och vinden vore ren, skulle man icke fästa sig därvid; men här var den till den grad mättad med stoft och damm, att den dolde allt som ett töcken, de små öformiga bergen hade försvunnit för länge sedan och äfven närbelägna kojor skymtade endast svagt fram ur den gulgrå tjockan. Hela moln af stoft jagade utmed marken, silade genom tältets duk och samlade sig i ett ständigt växande lager på allt som låg framme. Inom en minut bli mina glasögon som mattslipade och måste oupphörligt rengöras. Då middagen, en stekt höna, inlindad i ett stycke mjukt tunt bröd, bars in, måste jag skynda mig att göra slut därpå, innan anrättningen blef alltför genompepprad med stoft. Tekoppen behöfde blott en aldrig så kort stund stå obetäckt för att teet skulle få en frän, salt-haltig bismak. Just då jag slutat, kom en hyggelig byman med två sina pojkar och öfverraskade mig med en vattenmelon, frisk och saftig och den allra lämpligaste desserten som kunde tänkas, då man blir torr ända ned i svalget af att inandas denna dammiga luft.

De båda pojkarna slogo sig helt lugnt ned vid min »mangal» och värmdo händerna öfver glöden och där sutto de och tittade, tills Mirza, som fann dem alltför hemtama, kom och körde af dem. Gnistorna flyga som

ett fyrverkeri från glödbäckenet, då det nyfyllt bäres in i tältet, det tjuter och piper i det gamla förfallna karavanserajets murar, mitt tält fladdrar och slår, än buktar det ut sig som en boll, då en mäktig vindstöt tränger in, än pressas det samman af blåsten och åt vindsidan ryckas dess fällar upp med pluggar och allt och måste befästas med tyngder.

Det skymde och mörknade och det blef mörkare än vanligt denna kväll. I männens tält har samtalet tystnat sedan länge och i sådant väder kunna de verkligen icke företaga sig något bättre än att öfverlämna sig åt sömnen. Men jag sitter uppe ännu en stund i ensamheten och lyssnar till de gamla välkända, de klagande och susande ljuden därute, som uppväcka så många minnen från ödsliga och ensliga år i det stora Asien. Jag kände att jag var midt uppe i ett nytt företag och att ingenting på jorden skulle kunna förmå mig att vända om. Målet kunde nås endast genom en rad af försakelser och umbäranden, den första stormens tjut påminde mig därom. Jag kände mig i den hemska vinternatten som en irrande Ahasverus, hvars öde det var att alltid vandra omkring jorden utan ro eller rast, som hemma längtade ut till öde vidder, och som där ute alltid kastade längtansfulla blickar mot hemmets horisont. En gäst och främling öfverallt, som öfverallt och ingenstädes var hemma och ingenstädes hade en varaktig stad. En stackars ensam pilgrim som satt vid den falnande glöden och rullade upp förbleknade minnen från tusende kvällar under förflutna år och förvånades öfver sitt eget tålmod att ständigt kunna vänta och längta efter något nytt, en drömbild som ständigt flydde bort likt en vålnad öfver jorden. Ja, det förvånade mig

att jag kunnat öfverleva Lop-öknen och rida ut alla stormarna i Takla-makan; till och med vägen från Trebisond, som låg mig så nära, föreföll mig hopplöst långsam och tung. Och ändå längtade jag tillbaka till öknen; dess tysta, oförklarliga mystik drog mig med oemotståndlig makt; jag trodde mig höra de hemlighetsfulla röster som från dess djup kallade mig »kom hem!» Bortom den stora öknen anade jag Tibets blåa snöklädda fjäll, men nu skulle öknen först besegras. Jag längtade mera dit än till Tibet. Om några dagar skulle vi se dess ändlösa, jämna horisont utbreda sig åt alla håll och sedan, efter många mödosamma steg, skulle vi se Tebbes' palmer som en grön fläck i det evigt gula och jag hade sedan många år längtat till Tebbes, denna underliga oas, som till och med på kartan såg så ensam och öfvergifven ut.

Redan på Marco Polos tid, för mer än 600 år sedan, uppfylldes östra Persien af väldiga öknar, där man endast genom att medföra vatten och genom att följa de genaste vägarna mellan oaserna, kunde taga sig fram. Och att förhållandet i vår tid icke är bättre skola vi snart finna, det är snarare sämre, ty klimatförändringen befinner sig i en period af förtorkande, som är gynnsam för öknarnas utbredning. De städer och namn som den venetianske resanden omnämner i sin berömda bok, finnas ännu kvar, Kerman, Kubenan och Tun-o-Kain eller Tun och Kain, ett område som dock numera kallas Tun-o-Tebbes.

Bymannen berättade att Kala-no har sexton kojor och producerar hvete och korn, meloner, granatäpplen, drufvor, äpplen, päron och mullbär, samt smör, ost och »roghan». Den nordvästliga vind som nu rådde sades vara vanlig vid denna årstid; han sade att om blåsten varade ännu i morgon eftermiddag, så skulle det bli en

tredagarsstorm, men upphörde den dessförinnan, skulle det sedan bli lugnt i fyra dagar. Han hade lagt märke till att detta var det vanliga. Vinden kallade han »tifun» — underligt att detta kinesiska ord trängt ända hit! För väderstrecken hade han följande betecknande namn: söder = sär-i-pain, eller det nedre hållet; norr = sär-i-bala, eller det öfre hållet; väster = keble, eller Mekka, och öster = taraf-i-Imam-Riza, d. v. s. Imam Rizas' håll, ty denne profet har sin graf i Mesched, som ligger österut. För öster och väster hade han dock äfven beteckningarna »aftab-sädän» och »aftab-ghurub» eller soluppgången och solnedgången.

Djadjje-ruds bädd sträcker sig ända hit; det mesta vattnet kommer ned genom »rud-khaneh» eller flodbädden, men därifrån förgrenas det i kanaler. Inom 25 dagar väntade man med säkerhet snöfall, och snön sades ibland kunna ligga två fot djup. Efter regn blir marken »gel» eller gyttjig och nästan omöjlig för kameltrafik, som däremot icke alls generas af ett snötäcke.

XVIII.

Kerim Khan, den sista byn vid öknens rand.

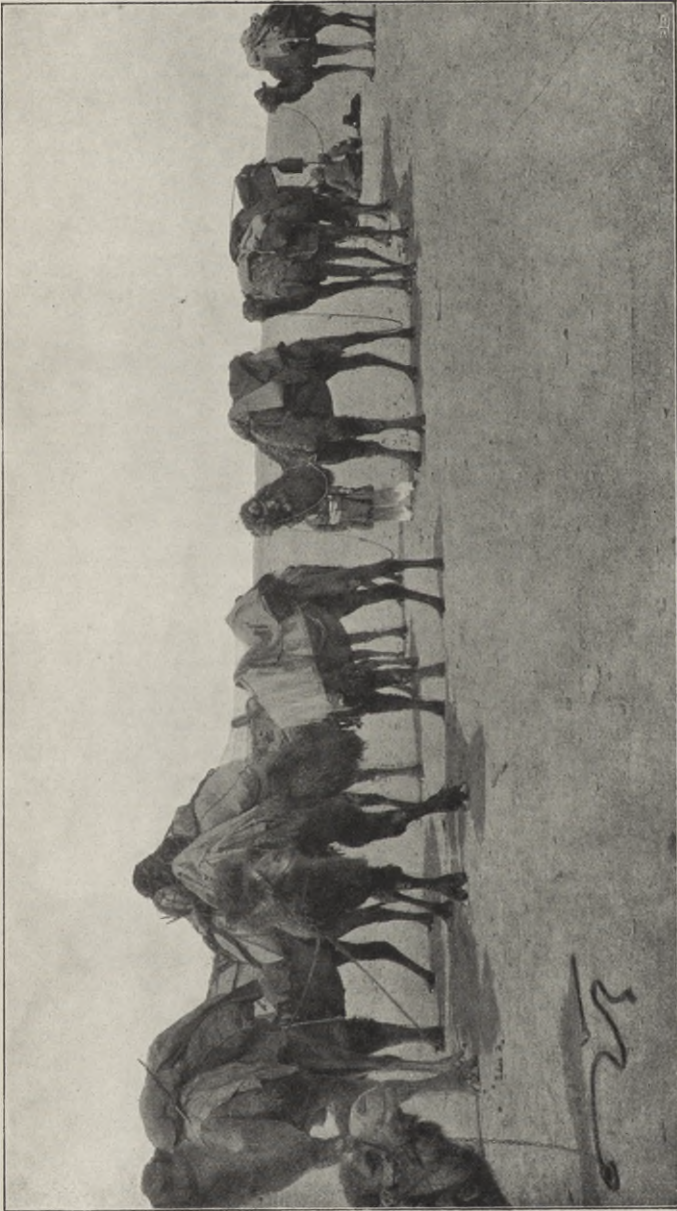
Klockan sju på morgonen den 6 januari slutade blåsten med ens och då jag väcktes, erbjöd det inre af tältet en bedröflig anblick. Allt som fanns därinne låg täckt af ett så tjockt stoftlager, att ingen annan färg än den grågula syntes; kompass, klocka, instrumenter, kartor och böcker, stöflar och kläder, allt var nivelleradt och doldt af detta fina stoft, som hela natten fortfarit att pina sig in genom tältduken. Då jag rörde på mig, yrde ett dammoln kring mina filter, och mina ögon voro så godt som igenklibbade däraf. Innan den vanliga morgontvagningen kunde utföras, måste tältet dammas och alla effekterna skakas. Mirza får plocka ut mina saker bit för bit, men de äro så genompyrda af flygstoft, att endast en längre tids luftning kan befria dem därifrån. Ännu i dag, fyra år efteråt, ligger fin sand kvar mellan bladen i den dagbok jag använde under den där stormen.

Då blåsten stack upp i går, ordnade sig molnslöjan till långdragna strimmor, liknande knifblad, men nu funnos blott ett par lätta, hvita skyar kvar i zenit, och sedan äfven de försvunnit var himlen fullkomligt ren och klar. Minimum hade varit $-4,4^{\circ}$ och vid $-3,1^{\circ}$ klockan sju kändes luften ganska sval. Demavend reste sig härlig och imponerande i N $13\frac{1}{2}^{\circ}$ O och hela Elburs'

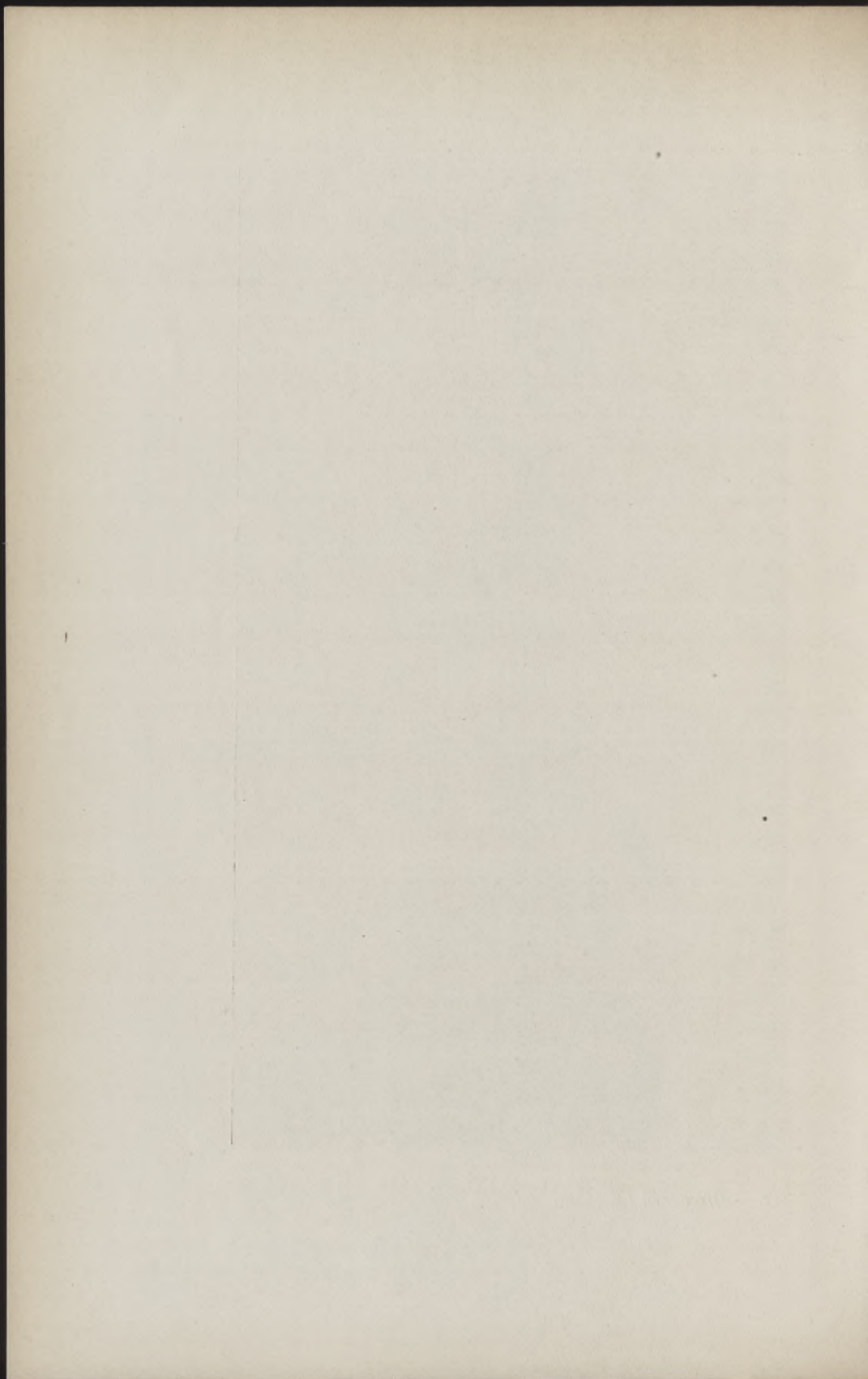
kam stod skarpt och tydligt tecknad, ehuru mycket blekare än sedd från Teheran. I så mycket klarare toner afteckna sig nu de närbelägna småbergen med alla sina ödsliga detaljer och skrefvor, sina torra erosionsfårar och sina skrofliga hjässor utan spår af snö. Fjärran i sydväst skönjes däremot svagt en snökam, som ligger bortom Kum.

I den rena, kalla, lugna morgonluften fortplantas ljudet långa vägar. En åsnekaravans klockor hördes ännu en god stund sedan deras bärare försvunnit ur sikte på sin väg mot Teheran. Den låter trefligt denna bortdöende klang — det är som om luften började att lofsjunga den uppgående solen. Ja, solen steg bländande skarp och klar upp vid horisonten och måhända skulle han få rätt, vår spåman, då han sade att vi skulle få lugnt väder om blåsten stannade i tid. Så mycket bättre! Då kan man åtminstone se landet omkring sig och det är ett stort nöje och ett verkligt behag att rida kamel. Och ett nöje var det också att betrakta förberedelserna till uppbrottet och själfva starten denna härliga morgon. Alla färger voro så rena och klara, alla konturer så ytterst skarpa, kamelerna sågo förnämligare ut än eljes och glansdagrarna i deras ögon lyste som om ögongloben blifvit upplyst inifrån af elektriska lampor — det var solens bild som speglade sig i deras bruna ögon. Blott kring nosen på hvarje kamel bildade sig en lätt ånga af andedräkten och på noshåren fastnade rimfrosten glänsande och hvit. Själf röker jag en cigarr och låter blicken fara kring horisontens oändliga ring och sväfva bort mellan de små isolerade berg, som på vägen till öknen stå som de yttersta skären och kobbarna i en skärgård.

Vi styra kosan mot ostsydost och ha således Siah-

En kort rast.

kuh's förberg på höger hand, liknande en blågrå kontur, en skärm utan relief och nyanseringar. Dock är den lilla kammen blekare vid sin fot, den tonar af nedåt till följd af det ytterst fina stoft och de lätta ångor som alltid sväfva öfver jordytan, under det att kammen står skarpare och klarare tecknad. På nära håll, till vänster, ha vi de yttersta fronterna af de små bergskedjor, som befinna sig söder om vägen mellan Teheran och Semnan. Men Demavend behärskar hela landskapet och står som en oerhörd fyrbåk och rufvar öfver öknen; den kam af Elburs, som löper under toppen, eller reser sig hitom dess kägla, är alldeles fri från snö, men själf är den väldiga vulkanen på sin södra sida liksom refflad af svarta strimmor i snön. En sådan dag som denna borde utsikten från dess topp vara storartad och öfvervældigande och ehuru 15½ år förgått sedan den dag då jag var däruppe, harmade det mig ännu att den 11 juli 1890 var en mulen dag.

Vi ha icke kommit långt från Kala-no, förrän de små kvadratiske åkerlapparna med sina vanliga irrigationsvallar upphöra och terrängen blir sedan med ens ökenartad. Bitvis är marken fullkomligt naken och beklädd med tunna, hvita saltkristallisationer, bitvis kämpa ännu några glesa tufvor för tillvaron. Till vänster på något afstånd synes en fårhjord med sina tre herdar, klädda i svarta yllekappor, och längre fram en man, drifvande ett par åsnor framför sig; eljes ej ett lif, inte ens kråkor, som det nyss var godt om i Kala-no.

Taktfast och stadigt stega våra trygga kameler rakt mot solen, som blir allt frikostigare på värme och ljus allt efter som timmarna skrida, och då luften är kaflugn, kännes det gassande varmt som midt på en sommardag

och man sitter och längtar efter små svalkande fläktar från norr. Här råder redan ett helt annat klimat än i Teheran, där vädret hela tiden varit gråkallt och rått.

Ännu i går voro vi i ett annat land och det förvånar mig att flygstoftet så hastigt sjunker till marken — i Ostturkestan tar det flera dagar innan luften blir riktigt klar efter en hård storm.

Meschedi Abbas hämtar vatten åt kamelerna.

I sydost och ostsydost synas några små knölförmiga upphöjningar vid horisonten, men man kan ännu ej afgöra om det är betande djur, vegetationskoner, gamla murar eller träden i en by; de göra horisontens linje svagt naggad, men ännu är det långt dit och i sinom tid skall gåtan få sin lösning.

Nu leddes vår första »katar» eller karavanafdelning

af Habibullah, den andra af Gulam Hussein, och Abbas går vid sidan, än sist, än i têtten för att se till att alla bördor ligga rätt. Den sista kamelen i hvarje »katar» bär en af våra båda största järnklockor, verkliga kyrkklockor, som dunka doft i takt till stegen. Avul Kasim rider den sjätte kamelen i första afdelningen, jag, Mirza och Hussein Ali Bek de tre första i den andra. Jag

I utkanten af öknen.

märker att mina gubbar kommit öfverens om att turas om att rida nu sedan vi lämnat byarnas trassliga gränder bakom oss och jag låter dem sköta den saken själfva. Blott kamelmännen gå ännu så länge alla tre till fots, de måste ju leda djuren, liksom bogserbåtar dragande en rad af pråmar efter sig, och man behöfver icke alls beklaga dem, de äro icke vana vid något annat, det är deras yrke att gå till fots. Mirza, den skriftlärde, är

för fin att gå, han sitter öfverst på en börda och guppar hela dagen. Avul Kasim vaggas af den enformiga gången och klockklangen till sömns och det ser ut som om han vore på vippen att tappa hufvudet, men han håller sig kvar och tyckes ha bra fotfäste vid basen. Samtalet har upphört, landskapet förändrar icke utseende, tåget skriker långsamt framåt mot utkanten af öknen.

Nu lyser Demavends topp bländhvit som krita — luften i de högre rymderna är renare än vid jordytan. I en svag fåra i marken, till vänster om vår väg, där sannolikt tufvor växa ymnigare, beta 65 kameler; det är en karavan som rastar. Hassar-guli är en ytterst obetydlig by på motsatta sidan. Vägen är allt mindre nött, ett par ljusare gångstigar i den gula marken; vi nalkas den trakt, där den, fin som en nålspets, kilar ut sig och försvinner i öknen.

På vänster hand lämna vi sju »siah-tjader», eller svarta tält, bebodda af »iliats» eller nomader af turkisk eller persisk härkomst. Eljes sägas här i trakten nomader af arabisk stam hålla till, men de ha nu flyttat längre upp mot norr, till Meschedvägen. Tälten liknade tanguternas vid Koko-nor, lika svarta som de, men slutna öfverallt. Invånarna äro halvilda, trasiga och ovårdade, men dock pittoreska. De förefalla misstänksamma och äro icke lätta att nalkas. Kvinnorna gingo obeslöjade och buro kläder, som åtminstone förr i världen varit röda. Och de stanna snart bakom oss med sin fattigdom och sitt fria, rörliga lif, som är bättre än den prekära rikedom, som står att vinna i Teheran.

Men framför oss rufvar öknen, tjusande och stor och vi skrida framåt mellan de yttersta skären. Bortom det närmaste berget till höger uppdyker det egentliga

Siah-kuh, som en svag, knappt märkbar kontur -- vi ha ett bra stycke väg att tillryggalägga innan vi komma dit. Vår väg delar sig som en gaffel och vi följa den högra, som för oss mot sydsydost. Här är marken knottrig af stäpptufornas rotkoner och på deras läsidor har någon flygsand hopat sig efter blåsten i går. Det är en ytterst fin gul sand, som förekommer i så ringa mängd, att den icke ens förmår att bilda en ansats till dyner; den skulle nog fortsätta sin vandring om den icke här och där påträffade små hinder. Någon gång står ett glest knippe af tamariskstänglar på en större kon, alldeles som i utkanterna af Ostturkestans sandöknar.

Under tiden ha vi nalkats den allra sista byn allt mera, dess med lerkupoler täckta kojor framträda allt tydligare, dess gulgrå murar synas och ett tjugotal pilar. Byn hette förr Kerim Khan efter en man som dog där för länge sedan, men kallas nu vanligen Abbasabad; dess ägare sades vara Akbal-ed-Dovleh i Teheran. På en farsakhs afstånd i sydväst synes byn och kullen Doasde-imam eller »de tolf imamerna», och på ändå närmare håll Mobarekije. Jätjiabad är en by vid foten af ett litet berg i norr.

Kerim Khan består af femton hus och har fyrtio invånare, en sista utpost vid öknens rand. De äga sextio kameler och ett hundratal får, och byns rikaste man är också byäldste eller »ketkhoda». Under goda år afkastar byn hundra »kharvar» hvete och korn, blott en tredjedel så mycket som Kale-no; men i år hade afkastningen blott gått upp till tjugu »kharvar». För öfrigt odlas egentligen blott meloner och grönsaker. Irrigationsvattnet fås från en »kanat», hvars början är belägen vid byn Hassar-guli.

Detta irrigationssystem är ganska märkvärdigt och då man färdats en hel dag genom ett landskap som så nära som möjligt liknar en öken, förvånas man att ett tu tre finna en by med rinnande vatten. Den punkt, där »kanatens» början är belägen, i detta fall Hassar-guli, ligger naturligtvis om också blott några få meter högre än Kerim Khans åkrar (806 m.); »kanaten» eller den galleri-

Bland saxauler.

formiga, underjordiska kanalen, sluttar dock ändå långsammare och flackare än markens yta. Man gräver vid Hassar-guli en vertikal brunn om t. ex. fem meters djup och sedan en rad af dylika brunnar i så rak linje som möjligt allt fram till destinationsorten, hvarvid brun-narnas djup undan för undan blir allt mindre, den sista mindre än en meter, och därpå utträder vattnet i dagen i en yttlig kanal, som förgrenas till åkerfälten. När denna

rad af brunnar är färdig, förenas deras bottnar med den nästan horisontala galleritunneln, i hvilken vattnet samlas från sidorna för att långsamt rinna utför till Kerim Khan. På samma sätt får Hassar-guli sitt vattenförråd från en »kanat», som börjar vid Kala-no, en by hvars kanat har sitt hufvud ändå längre upp i norr.

Kameler drickande ur en kanal i Kerim Khan.

Innan man börjar det dryga arbetet att gräfva en »kanat», genom hvars stam och stjälk en hel liten by skall suga must och lif, gräfver man några försöksbrunnar. Om i botten af den först gräfda brunnen godt vatten i tillräcklig mängd sipprar in, så föres det vidare i horisontal led på ofvan beskrifna sätt; en sådan »kanat» kan också förstärkas genom förgreningskanater, som mynna ut i densamma. Perserna äro mästare i detta slags irrigation,

som de utföra utan ringaste hjälp af nivelleringsinstrument, och dock är det fråga om minimala höjdskillnader och försvinnande gradienter. Hufvudsaken är att få det i en »kanat» samlade vattnet att träda i dagen just på rätta platsen, men den vanliga ordningen är väl också att det är en nyanlagd kanat som ger anledning till uppkomsten af en ny och icke tvärtom. Djadje-ruds bädd slutar vid byn Khavä, men ibland, efter starka regn, kan ytligt strömmande vatten i spridda armar fortsätta ända till Kerim Khan.

Emellertid lägrade vi i den lilla byn och våra präktiga kameler befriades åter från sina tunga bördor. Det var tydligt att valet af kameler utfallit på ett mycket tillfredsställande sätt, men ännu hade de icke varit i elden, de hade blott tillryggalagt fyra korta dagsleder, haft två rastdagar och flera dagars hvila före uppbrottet, hvarunder de fått äta sitt lystmäte af hö, halm och bullar af kornmjöl, allt uppblandadt med bomullsfrön. Äfven om de arbetat hårdt under sista tiden innan jag öfvertog dem, hade de nu inga ansträngande dagar och någon törst hade ännu icke kommit i fråga. Med min ridkamel är jag redan förtrogen; han är en stor, stark, ljusbrun best, långhårig och lurfvig nu på vintern; han har en strykande aptit och om han under marschen passerar en aldrig så oskyldig liten stäpptufva, söker han att bita af den i förbifarten. Sin förare, Gulam Hussein, följer han lugnt och tåligt och försinkar sig aldrig så att repet i grimman stramar. Hans gång är mycket behaglig och han vaggar vida mindre än de andra kamelerna, det är som om han för min skull försökte inskränka passgångens gungande takt så mycket som möjligt. Jag njuter också af ridten och äfven om man de första

dagarna blir något öm i veka lifvet och i nacken, så är därmed ingen skada skedd och det går snart öfver. En sak som är bra behaglig är att perserna icke binda bogserrerpet vid en pinne instucken genom kamelens nosbrosk, såsom turkarna göra i Centralasien, utan i stället binda det i den mjuka nosgrimman. Kamelerna behöfva därför icke plågas i onödan och man skonas från att se en bloddrypande nos, hvilket är så vanligt i Turkestan.

Kerim Khans »ketkhoda» eller byäldste tog emot oss med största artighet och man kunde ju icke vänta annat, då jag var åtföljd af schahens kosacker och dessutom hade skriftliga fermaner till landets inbyggare. Han var en äldre man och hade bra reda på trakten några dagsleder österut och vi kallade honom genast till rådpägning. Fyra vägar funnos att välja på och hvilken af dem vi än toge, skulle vi efter fyra dagsresor alltid hamna vid en brunn med salthaltigt vatten, kallad Tallhä. Den första vägen leder öfver Baba Hamet, Tjäschemschah, Rafäsch, Summäk och Tallhä. Vid Tjäschemschah finnes det bästa källvattnet i hela trakten, men vägen var längre än de öfriga. En af dem för till stor del genom småberg, öfver Ejne Räschild, Tjäschemsur, Abgulé, Tjäschemgur och Tallhä och är 22 farsakh lång; denna väg för i alla möjliga krokar, upp och ned och ut och in, men den har en stor fördel, nämligen att man vid hvarje lägerplats finner vatten, som visserligen är salthaltigt, men dock drickbart. Ännu en väg för öfver Baba Hamet, Gudar-taghi, Kejlege, Schekker-ab och Tallhä; i Kejlege och Schekker-ab finnes vatten, men denna väg, som delvis för genom öken, delvis genom småberg, är 27 farsakh lång, och vore icke att rekom-

mendera. Den kortaste vägen till Tallhä leder med sina 18 farsakh genom idel öken och under dess tre eller fyra dagsleder finner man intet vatten.

Vi höllo krigsråd och alla voro af samma mening som jag att ökenvägen vore bäst — blott Mirza röstade för bergsvägen, där vatten finnes, men han drog sig väl för att slita ondt i onödan. De persiska karavanförarna tyckas själfva, för kamelernas skull, föredraga de jämna ökenvägarna; så lägrade just nu i Kerim Khan en karavan om två hundra kameler från Isfahan och den hade föredragit ökenvägen öfver Sefid-ab och Mugur framför stora vägen öfver Kaschan och Kum; i Mugur stannar den för att utfodra kamelerna med bomullsfrön och i Kerim Khan hvilar den ett par dagar. Just vid vår ankomst stodo de två hundra kamelerna i en lång rad och drucko ur byns lilla kanal. Dessa långväga karavaner vandra alltid om natten för att gifva kamelerna tillfälle att beta under dagen. Khar-i-schutur eller kamelgräs är en stäppväxt som säges förekomma i utkanten af öknen och finner man den i ymnighet, så behöfva kamelerna ingen annan näring; just i år var den dock glesare än vanligt och Kerim Khans kameler voro därför magra. Ketkhodas upplysning att antiloper och vildåsnor (»ahu» och »gur») förekomma i de småberg vi hade framför oss, tycktes också antyda att trakten däromkring icke kunde vara så alldeles steril.

Sedan gubben talat om att byn ägde sextio kameler kom jag på den lysande idén att hyra några af dem för att hjälpa oss på trafven de första dagarna och bära hö och halm åt våra egna djur. Och då ketkhoda förklarar att han vore villig att släppa till fem kameler för vägen till Tallhä om han finge femton kran per dag för hvarje

kamel, tog jag in honom i mitt tält och hade en längre palaver i sällskap med Abbas Kuli Bek och Mirza. Hans pris var väl häftigt, trettio tuman är ju hälften af hvad en stor kamel kostar. För att förenkla saken frågade

Kerim Khans »ketkhoda» eller byäldste.

jag hvad han begärde i ett för allt, fem kameler till Tallhä, och han svarade utan betänkanke nio tuman. Han måtte icke haft riktigt reda på skillnaden mellan tuman och kran, men i alla fall uppgjordes affären till ömsesidig belåthenhet och han lofvade att dessutom skaffa

två »kharvar» hö, hvilket utgör fyra kamelbördor och borde fylla våra behov för åtta dagar. Jag hade gärna velat fördubbla både höförrådet och de hyrda kamelernas antal, men vi måste hålla till godo med hvad som kunde fås på platsen.

Om landet bortom Tallhä visste gubben blott att man hade två dagsresor till ett berg som hette Kuh-i-nakschir, där salthaltigt vatten funnes, men ingen vegetation. Långt österut syntes därifrån ett annat berg som han aldrig besökt och ändå längre bort utbredde sig den stora öknen.

Förgäfves försökte vi att få tag i en hund till väktare på färden, men då endast två hundar funnos i Kerim Khan, fingo vi afstå därifrån.

Nöjda med vår dag och med den öfverblick vi vunnit öfver de första ökenmarscherna, drogo vi oss tillbaka till våra tält, då solen, glödande röd, sjönk i väster och gjöt ett döende purpursken öfver Kerim Khans fattiga lerkupoler, som nyss kastat oändligt långa, raka skuggor utåt öknen. Kvällen var gnistrande klar och stilla, månen sken härligt och lyste tvärs igenom mitt tunna tält. Redan klockan nio var det — 7,2° och om detta väder stod på sig, skulle vi få en lycklig färd. Avul Kasim, som är dåsig under dagens timmar, blir lifvad på kvällen och berättar historier, som icke lämna kamraternas skrattmuskler någon ro.

Jag misstänkte nog att det ej skulle bli något uppbrott af, söndagen den 7 januari, och blef därför icke alls förvånad då Avul Kasim och ketkhoda väckte mig klockan half sju och föreslogo att offra dagen i och för förberedelserna till de fyra dagarnas ökenfärd. Rätt trött som jag var gillade jag förslaget och hade intet emot ännu ett par timmars sömn, efter att som vanligt hafva

afläst de meteorologiska instrumenten. Minimum hade varit nere på $-12,7^{\circ}$ och klockan sju var det föga mer än en grad blidare. Det kändes därför kallt, luften var klar och stilla, alla färger stodo så rena, alla konturer så skarpa, blott utåt öknens förtonade jordytan i ett oändligt fjärran. Demavend förgylldes af den uppgående solen och lyste som en fritt sväfvande ballong af purpur. Kamelerna lågo tjudrade vid tvenne rep och nosade lojt i sin hackelse — de voro väl mätta efter att hafva ätit hela natten.

Dagen behöfdes alltför väl, ty vi beslöto dock att söka komma öfver ett större förråd af halm och hö, som skulle hämtas från Kala-no och andra byar i trakten och icke kunde vara här förrän till kvälls. Vi skulle nog få fördel däraf en gång, dagen var icke förlorad, vi hade all möjlig utsikt att snart befinna oss i trakter, där marken icke bjuder kamelerna någon näring. Från en källa på en half farsakhs afstånd hämtades också godt sött vatten i två stora »mäschks» och fyra fårskinn, spända som trummskinn och utgörande två stadiga kamelbördor.

Självf använde jag en stor del af dagen till att gästa ketkhodas hus, vår närmaste granne. Huset är en låg lerbädd, bildande en rät vinkel och öfver hvarje rum reser sig ett kupolformigt tak af soltorkade tegel, ty här i utkanten af öknens finns intet virke till platta tak. Dessa bikupsformiga tak äro karaktäristiska för alla de små byar vi längre österut skulle besöka och de utgöra en mycket praktisk lösning af problemet att finna det lämpligaste, på platsen förekommande byggnadsmaterialet. Därtill hafva de hvälfda tjocka lertaken den stora

fördelen, att kojans inre hålles svalt under den glödheta och torra sommaren.

I midten af samlingsrummet, där hustrun höll på att städa då jag trädde in, står ett fotshögt bord, öfver

Kvinna i Kerim Khan.

hvars skifva ett täcke, som räcker långt ut åt alla sidorna, är utbreddt. Under bordet är marken urgräfd och i fördjupningen står en mangal med glödande kol. Man slår sig ned kring bordet, drar täcket öfver knäna, stoppar om sig på sidorna och har sålunda hela underredet af kroppen skönt uppvärmdt medan man sitter och äter,

sysslar med ett handarbete, pratar eller låter sitt skägg gråna i sysslolöshet.

Under ett instörtadt kupolhvalf var en köksafdelning inrymd och här stod en äldre kvinna och bakade

Flicka i Kerim Khan.

bröd. Hon knådade en bulle af degen, lade den på en flat, rund sten, strödde torrt mjöl däröfver och valsade ut bullen med en cylinderformig kaffe, tills degklumpen blef tunn som en filt. Genom händiga manipulationer i luften, hvarvid degflamsan slängdes mellan handen

och kaflen, fick hon den slutligen tunn som papper och smockade fast den mot ett järnlock, lagdt öfver gödselglöd. Nästa skifva lades ofvanpå den förra och så vändes de tillsammans, så att blott en sida af hvarje bröd blef gräddad. Det var för vår räkning den ädla damen bakade och innan kvällen hade vi ett par säckar fulla med bröd.

Sina dyrbarheter hade gubben i en liten kammare, kallad »sanduk-khaneh» eller kisthuset. En lermur var familjens fårålla, »gusfänd-khaneh» och därutanför låg ett upplag af stäpptufvor och tamarisker till bränsle. Ett par trärullar, kring hvilka ringformiga, knifskarpa järnblad äro fastsatta, löpa i en ram, liknande ett par medar och användas till att skära sönder halmen i småbitar.

Sedan satt jag ett par timmar på en mjölsäck utanför gubbens residens och ritade af honom själf, ett par andra män och några kvinnor och flickor. De senare voro alla klädda i röda, lätta dräkter, hade en schallett öfver hufvudet, och fötterna bara eller i tarfliga träskor. Ett par af dem voro rätt vackra tyckte jag, men det är kanske därför att man så sällan ser några kvinnliga anleten i detta beslöjade land. Deras hår är svart, ej lockigt, snarare stripigt i testar och flätor, deras ögon äro mörkbruna, nästan svarta och de långa ögonhår, som beskugga dem, göra dem ändå mörkare. Hvita, friska tänder lysa mellan rosenröda läppar, händerna äro illa medfarna af groft arbete och fötterna alltför smutsiga, hvilket väl också gäller om hela varelsen i öfrigt. Visst voro de något blyga, men deras ögon blixtrade som kol och ehuru de lade band på sin skälmsaktighet, satt skalken och tittade i deras blickar. Efter

hand samlades de så talrikt kring min friluftsateljé, att jag icke hann avsluta porträtteringen, förrän den afbröts af skymningen. Rundt omkring stodo gubbar och män och sågo på och gjorde rätt kvicka anmärkningar, att döma af de andras munterhet. Men det var treffligt att betrakta dessa vildmarkens unga, friska, brunhyade plantor, som frodas i den njugga jorden bland tamarisker och kamelgräs. Deras andliga horisont är mindre vidsträckt än den jordiska, men de ta dagarna sorglöst som de komma. Mig betraktade de med största nyfikenhet och togo icke sina ögon från min penna så länge den var i rörelse. Om något nytt offer, som jag utvalde i hopen, tvekade att sitta modell, motades hon af sina stojande stamfränder fram till den mjölsäck som stod midt emot min. Ännu voro vi nära Teheran, där alla kvinnor gå beslöjade, men här tänkte ingen på att dölja sina drag; det var därför som att komma tillbaka till mänskligheten och jag hade gärna stannat ännu en dag bland dessa enkla, flärdfria persiska bönder.

Så gick dagen och solen sjönk då jag återvände till lägret, där man höll på med att täta och hopknyta vattensäckarna. Elburs reste sig öfver jorden, härligare än förr — den kalla natten hade ytterligare rensat luften. Hela kammen framträdde i minsta detaljer; skuggorna i skrefvorna mellan bergutsprången och i dalarnas högsta samlingsstråg stodo mörkt blågrå med skarpa konturer, under det att snöfälten, där de träffades af solstrålarna, brunno i den renaste, svagt rubinröda ton, och ett matt återsken från aftonrodnaden smekte ännu den mäktiga kammen en god stund sedan hela slätten rundtomkring oss låg i skugga och beströks af den knappt märkbara, kalla fläkt, som är nattens förebud. Och Demavends

topp är den sista punkten inom synranden, som tar afsked af den flyende solen.

»De tolf imamernas» berg i söder erbjöd nu en mörk och kraftigt tecknad silhuett och Siah-kuh framträdde skarpare än i går. Märrä och Härrat kallades de små isolerade bergen i väster, Kuh-i-nämäk, eller »saltberget», den lilla topp, som redan från Veramin syntes i VSV och Kuh-i-gätsch är det närmaste berget i norr. Men bortom de yttersta skären i sydost och ostsydost låg öknen, oändlig och gåtfull och väntade på oss och då jag frågade vår värd hvad han kallade den stora öknen, svarade han blott »biaban», ett ord som egentligen betyder »bi-ab», utan vatten, och därför också i allmänhet öken.

Kerim Khan.

XIX.

En ökenfärd i snöyra.

Vi hade sofvit ett par timmar redan, då i sena natten byns båda hundar hördes skälla ursinnigt och en stund senare återvände ketkhoda från sin mission och ropade lif i mina män. Han ville genast aflämna det förråd af »kah» eller halmhackelse han lyckats uppdrifva i grannbyarna och som han medförde i nätpåsar eller säckar. Vi voro nu ägare af fyra »kharvar» halm à $3\frac{1}{2}$ tuman och de utgjorde åtta kamelers last. Och då vattenförrådet kräufde två kameler, lofvade gubben att ställa tio af sina bästa kameler till vårt förfogande för 18 tuman. Han fick nu 25 tuman i silfver, ty för de persiska sed-

larna hade han intet förtroende, och vid framkomsten till Tallhä skulle han få de öfriga tretton tuman vi voro honom skyldiga. Han hade också skaffat en stor ljusgul hund, som vi kallade Nävängk och som hela natten förde ett rysligt väsen för att komma lös från de kistor, vid hvilka han hölls bunden.

På morgonen den 8 januari var himlen betäckt med kompakta moln och det kändes gråkallt och ruskigt efter — 10,1° på natten. Man höll sig vackert i närheten af den falnande glöden efter lägerelden så länge karavanen lastades, och till följd af vattensäckarna och halmen kräufde detta arbete längre tid än vanligt. De fyra små fårskinnen hade ej släppt en droppe af sitt innehåll under natten — marken var alldeles torr under dem; men i de båda stora »mäschk» fanns blott hälften kvar och de lågo som i ett gyttjebad. De fylldes därför på nytt från kanalen, lastades med de väl tillsnörda mynningarna uppåt, på vår stora svarta kamelhingst, som dessutom fick bära ett par af de små säckarna. Han var i dag vid ett misserabelt humör och så motspänstig, att karlarna knappt kunde få bukt med honom; så fort han kom åt, slängde han en dusch af saliv och till hälften idisslade halm öfver Habibullah, som höll honom, medan de andra lastade. På en annan kamel lades de två öfriga vattensäckarna och som en säkerhetsåtgärd beslöto vi att fylla ännu sex fårskinn med vatten från Kerim Khans kanal, som visserligen var salthaltigt och dåligt och icke skulle förbättras genom att ligga och skvalpa i skinnnet några dagar, men kanske en gång kunde bli bra att ha. Dessa säckar, som buros af två af de hyrda kamelerna, fylldes just i uppbrottets ögonblick.

Småningom blefvo vi dock färdiga och karavanen

såg nu ståtlig ut då den räknade 24 stora kameler, som vid klockornas ljud lämnade Kerim Khans gulgråa gårdar och fattiga folk och styrde kosan mot Doasde-imams skarpt tecknade rygg och rödlätta gruskägla. Oaktadt molnen framträdde äfven Demavend tydligt.

Flera af de hyrda kamelerna äro honor och göra våra kraftiga hannar kollriga, de gurgla doft och hemskt, fradgan står kring deras läppar och droppar i tottar af hvitt skum, de gnissla tänder och deras ögon gnistra af lidelse vid tanken på det feminina sällskap de fått.

Byns lilla salthaltiga kanal upphör snart och dess sista vatten sprides öfver de yttersta fälten och sipprar, nu till ingen nytta, in i den torra jorden. På ett ställe har kanalen bildat en liten öfversvämning som tvingar oss till en krök. Men sedan äro vi åter ute i ödemarken, skralt bevuxen med en stäpplanta kallad »äschnan». Här och hvar består marken af fullkomligt plana lerytor, spruckna i svagt konkava flak; det är regnvattnet, som kom för två månader sedan och slammade ihop den fina leran till för ögat omärkliga depressioner.

Efter en stund uppstack en rå och kylande sydostlig blåst och jag föredrog att bitvis gå till fots för att hålla mig varm. Jag höll mig vid sidan af den stora svarta hingsten och såg hur det droppade från hans vattensäckar, hur hans sadeltäcke snart blef bepansradt med is och hur de redan fotslånga ispiggarna vid hans sidor växte mer och mer. Några af dem hade sitt fäste just under säckarnas läckor, som därigenom tätades i någon mån, ty droppningen aftog efter hand. Under andra förhållanden än de nuvarande hade det varit hemskt att se lifsvillkoret i öknen droppvis rinna bort och befukta den torra marken. Nu tog jag saken lugnt, ty vi hade

ju blott fyra dagsleder till en punkt, där vi med säkerhet visste att vatten fanns.

Vi nalkas »de tolf imamernas berg» i spetsig vinkel och styra kurs på dess yttersta udde; den lilla ryggens mellersta topp kallas Kuh-lenk eller »halta berget», sannolikt emedan den östra sluttningen ter sig vida brantare än den västra. Ett tjugutal kameler betar på stäppen till höger om vår route, men trakteringen är mager och de torra tufvorna växa på fem eller tio meters afstånd från hvarandra.

Högtidligt och lugnt skrider vårt tunga tåg vidare på sin väg mot öknen. Klockklngen, som föreskrifves af kamelernas tunga taktmätta steg, samlar sig till en monoton melodi, densamma som jag hörde för precis tio år sedan i Kerija-darjas skogar. Nu är det som om de ringde till orden: *pāmbādānēh kāh kāh*, bomullsfrö och halm, halm, och som om det i klockornas malm sjöng en längtan efter målet — i dubbel bemärkelse. Så ringde de redan under en tid som Kambyses kallade för den gråa forntiden och under det att riken blomstra och försvinna, religioner och språk växla som i ett kalejdoskop, går karavanklockornas klang som en dof och oföränderlig underton till lifvet i västra Asiens öde-marker.

Ett mörkare molnbälte sväfvat framför oss, det ser hotande ut, tyckes nalkas och skymmer snart bort Demavend och hela Elburskammen, men under det tunga draperiet skymta ännu snöfältens flikar fram. Redan på morgonen hade det varit som om snö låg i luften, och nu, vid tiotiden, kom en första, öfvergående skur af runda, trillande snöhagel. Då försvinner Elburs totalt, den sista byn och de västra småbergen suddas bort, blott

rakt i öster synes ytterst svagt en liten isolerad knalle, kallad Kuh-i-gugird eller »svafvelberget», liknande en sista kobbe, som sticker upp vid ökenhafvets jämna horisont. Man såg hur snöfransarna svepte bort den ena biten efter den andra af synfältet och väntade blott att turen skulle komma till vår slätt.

Marken är förträfflig, hård och glest grusbetäckt, det är den yttersta mantelfällen af de högre småbergens flacka gruskäglor som vi tangera, och endast i närheten af söndervittrade berg kan marken vara så fast; äfven efter ett hållregn skulle den icke bli slipprig. Vägen har nästan upphört, blott en ljusgul strimma i det grå gruset förräder att vi följa en gångstig.

Nu äro snömolnen ute öfver slätten och komma rullande som en dimma från hafvet. Siah-kuh har försvunnit, men af de högra småbergen synes ännu en svag kontur. Och så börjar det snöa fint och tätt och nederbörden tilltager utan att dock göra marken vare sig hvit eller våt; ännu dammar det gult efter kamelerna, ty det tunna grusskiktet hvilar på löst lerstoff. Tufvorna stå nu på tre till fem meters afstånd från hvarandra och snart försvinner äfven den sista gångstigen; landet är nu fullkomligt jämnt som en hafsyta, ej en antydan till kuperingar, inga fåror eller ruiner. Snöfallet ökar alltjämt och marken blir lindrigt fuktig. Det är kalfugnt; nu ha också bergen i söder försvunnit och karavanen är det enda som synes; de främsta kamelerna i den långa raden försvinna som vålnader i töcknet. Vid ett ställe, där torra tufvor växte ymnigare än eljes, stannade vi en stund för att samla ett stort förråd däraf till bränsle; fyra ordentliga vålmar kringsurrades med rep och lades på ett par af kamelerna. Min kamel måste

alltid lägga sig för att jag skall kunna krafla mig upp på hans rygg; men nu reste han sig, spänstig och kvick som en fjäder, innan jag var i ordning och med den påföljd att jag slungades akter öfver, kom ned på hufvudet, bärgades i fallet af Mirza, som föll och kom underst. Lindrigt tillplattad reste han sig dock oskadd och tog saken lugnt, ehuru de andra skrattade åt våra samfällda volter. Ett stycke längre fram slant hans kamel på fuktig lera och föll pladask i backen med en duns och ryttaren rullade ett par hvarf åt sidan.

Denna dag steg temperaturen icke alls öfver noll, ännu klockan ett hade vi $-1,8^{\circ}$, och snön kom ned i sådana massor att verklig skymning rådde midt på dagen. Först blef snön kvarliggande endast invid tufvorna, men sedan tog det hvita täcket allt mer öfverhand och slutligen stucko endast stenar och plantor upp därur som svarta prickar. Och efter hand som timmarna lida blir snötäcket allt tjockare och redan nu skulle vi mycket väl kunnat reda oss utan vatten. Min vän Houtum-Schindler, som spått nederbörd i januari, fick alltså rätt, och detta snöfall var så intensivt som någonsin där hemma i Sverige. Jag sitter som fastsnöad på min kamel och det oväntade täcket bidrager till att kvarhålla värmen, men då jag ständigt måste använda händerna blir kartbladet klabbigt och vått och fickorna i min ulster fyllas med fuktig snö.

Vår kurs leder nu alldeles utmed foten af de små bergen på höger hand, deras nedersta sluttningar framskymta svagt genom tjockan och vi korsa ett par grunda erosionsfåror kommande från dem. Sedan vi dubblerat den lilla udde vi sågo redan från Kerim Khan, komma vi in i en verklig arkipelag af glest liggande, isolerade

kullar. Till vänster uppdyker en liten kulle och efterföljes af en annan, som icke är större än en upp- och nedvänd skuta, under det att en tredje bildar en 5 eller 6 meter hög, regelbunden kam. Vegetationen är mycket sparsam; snön ligger nu så djup att ingen svart gångstig längre uppkommer efter kamelerna; karavanens spår står hvitt i det hvita, men kamelernas trampdynor äro svarta och våta. Helt matt skönjas nya småberg till höger, och någon gång anar man andra berg bakom de närmaste, men tyvärr döljes all utsikt af den fallande snön och detaljerna kunna ej inläggas på kartan. Korta och försvinnande obetydliga, äro de flesta erosionsfårorna riktade mot norr.

Allt hvitare blir karavanen, kamelerna äro som pudrade, och bördorna betäckas med ett snölager så tätt och löst som bomull och tid efter annan glidande af i flak. På den torra marken kvarligger snön icke länge, den afdunstar uppifrån, och smälter underifrån, men då snöfallet klockan tre friskade i ytterligare, blef marken, tack vare det underlag som redan fanns, snart åter sammanhängande hvit. Nu råder en mycket dunkel och diffus belysning, vi äro omgifna af en nordisk vinter snarare än af en af Persiens ljusa, gula öknar; det är som om klockklangen gaf eko mot den tätt fallande snön, kläpparna ringa så gällt sitt eviga »pämbädaneh-kah-kah».

Det börjar blåsa svagt från sydost och snön, som till hälften smält på mina kläder, fryser till ett knastrande ispannar. På vindsidan äro kamelerna fulla af snötottar, som frusit fast i deras ull, den nya snön får lättare fäste och djuren se underliga ut, som hvita vidunder i det hvita, fullkomligt jämna landskapet. Från svarta hingsten nedhånga två fot långa istappar och då han dessutom är

öfverhöljd af snö, ser han ut som en verklig vinterkamel, ett monument af snö och is.

En erosionsfåra är riktad mot öster och vi korsa några mindre bifåror, på sin höjd fotsdjupa. Vi hade tillryggalagt precis 25 kilometer, då »ketkhoda» stannade och sade att vi voro vid Baba Hamet (833 m.), där kamelbetet var godt. Och frusna som vi voro hade vi intet emot att sitta af, skaka bort snön från våra kläder och tända en väldig brasa af torra, knastrande stäpptufvor. Med en träspade skottas snön undan från den fläck, där kosackerna resa mitt tält, medan Mirza skakar snön från mina filtår och kuddar och möblerar tältet på vanligt sätt, och så är jag hemma hos mig igen. Det pratas och ordnas på alla håll i lägret, karlarna skynda sig att få tak öfver hufvudet sedan de släppt kamelerna i bet, men den nattliga skymningen är nära och då samlas våra puckelryggiga bärare kring den första säcken af halmhackelse. Jag hör flottet puttra i grytan till middagen och samovaren surra och mot tältet smattrar snön med ett susande ljud och tynger ned dess tak.

Med Abbas till ciceron gör jag på kvällen en rond i lägret. Af det tyngre bagaget ha våra karavanmän uppfört en ringvall, i hvars inre de ämna sofva under sina kappor kring en glödeld. Därutanför bilda kamelerna två tätt hoppackade ringar för att hålla hvarandra varma och i deras midt är halmen utstjälpt på ett stycke säckväf. De äro redan helt öfversnöade, hvilket också bidrager till värmen. Ketkhoda och hans tjänare ha sin egen ringmur af hackelsesäckar och sitta med sina mantlar öfver hufvudet och röka pipa. De öfriga männen pyssla i sitt stora tält och gå tid efter annan och hälsa på hos grannarna och prata bort en stund vid deras eldar.

Efter ett kort uppehåll började det åter att snöa friskt vid niotiden; månen syntes dock skarp och tydlig, ehuru matt, och kastade lätta skuggor öfver snön, och stjärnor af första storleken lyste fram i zenit. Ketkhoda säger att snön någon gång kan hopa sig till 60 eller 70 centimeters djup och att det händer att fårhjordarna decimeras däraf. Under sådana förhållanden afstannar all trafik.

Våra halmkameler.

Dagens snöfall var det första i år och det hade infunnit sig i laga tid; i ännu fyrtio dagar kunde man vänta nederbörd, men sällan händer det att det snöar mer än en eller par dagar i streck, ytterst sällan en vecka eller tio dagar. Snöar det ej mer än nu så hinner ingen gyttja att bildas på de leriga vägarna, men om en varm vind går öfver den nyfallna snön och frost sedan inträffar, uppkommer skare som hindrar karavanernas rörelser.

Blott för sydostlig vind kommer snö; om det blåser från motsatta hållet är himlen klar, ehuru man snarare skulle ha väntat motsatsen, då sydostvinden går öfver torra ökenstrakter, och nordvästvinden kommer från det fuktiga Armenien och Svarta hafvet. Vår sagesman trodde ej att dagens snöfall sträckte sig längre mot söder än till Ardekan (nära Jesd) och han sade att Tebbes räknas till »gärmsir», eller det varma landet, där det nästan aldrig snöar. Han rådde oss, att om det snöade lika friskt på natten och morgonen, hellre ligga stilla, och han skrämde upp mina män med att säga, att om vi öfverföllos af starka snöfall i »biaban», vore vi tillspillogifna, ty i djup snö skulle kamelerna icke kunna ta sig fram utan att tröttna. Vi få väl se! Ett sådant snöfall som i dag hade jag aldrig tänkt mig i denna del af landet, det var ett nytt spännande moment, som blott ökade det äfventyrliga i den förestående ökenfärden. På vatten skulle vi icke lida brist om detta väder fortfor, men om det snöade öfver saltöknen, skulle hela landet förvandlas till en gyttjepöl, där karavanen löpte fara att drunkna.

På dagens ödeväg finnas inga namngifna punkter; alla namn äro bundna vid källor och småberg på sidorna, så t. ex. Tjäschemegul och Tjuk-ab, »blomsterkällan» och »droppvattnet», det senare emedan dess källa sipprar och droppar fram i en liten dal. Näråkhär-kuh och Baba Hamet äro småberg i vår omedelbara närhet.

Snöbelastningen på mitt tält ökar värmen därinne och jag sitter med tältöppningen på vid gafvel och ser på de stora, fjäderlätta flingornas fall. De män, som ligga ute, äro redan öfversnöade, men de sofva godt och snarka i kapp; för öfrigt är natten stilla, blott snöfallet

susar svagt, betäckningen på tältet ökar i tjocklek, smälter underifrån af värmen från mangalens glöd och fryser åter tills tältduken blir hård och skör som knäckebröd. Vår nya reskamrat, gula hunden, är ännu mycket reserverad och vid dåligt lynne, men tyckes besluten att ta lifvet filosofiskt.

Då jag vaknade följande morgon, kändes det bistert kallt efter nära 14 graders köld och en tät dimma utbredde sig öfver den ödsliga stäppen. Men redan klockan nio hade den lättat och blott ett töcken, smalt som en svärds klinga, sväfvade i öster. Efter den kalla natten framgick dagen strålande klar och solskenet bröts mot fasetterna i tusentals snökristaller, framkallande ett bländande återsken från den hvita marken. Utan snöglassögon hade detta öfvermåttade ljus varit outhärdligt. Ej en fläkt förspörjes; från lägereldarna stiger röken lodrätt. Kamelerna stå oerhördt skarpt tecknade mot den krit-hvita bakgrunden. Snön betäcker hela marken i ett tjockt lager och på alla tufvor hänga tottar likt bomullstapparna på en julgran. Hela landet är vinterlikt och fruset och nattkylan sitter ännu kvar i marken.

Våra vattensäckar voro stenhårdt frusna, hvarigenom de dåliga af dem blefvo grundligt tätade, men denna ofrivilliga radikalmotod är riskabel, emedan sprickor lätt kunna uppkomma då vaggningen börjar på kamelryggen. Mitt tält är så hårdfruset, att det mycket väl skulle kunna stå för sig själf — utan stång och stag, och det knastrade i duken, då kosackerna veko ihop den till packningen. Männen, som hade sofvit ute, hade haft en sval natt, men de voro ändå pigga och skämtsamma på morgonkvisten. Man tycker att deras lif bland kamelerna borde vara tungt och släpigt, särskildt i betraktande af den obetydliga

lön de begära; men de äro ändå nöjda, klara sig genom alla väder, svepa in sig i sina tjocka, säckliknande kappor och sofva ifrån både köld och snö. Så fort de vakna, innan dagen randats, skynda de att tända eld och inom en kvart ha de åter blodet i gång.

I norr sväfvar något mörkt öfver jordytan, men vi kunna icke afgöra om det är moln eller otydliga småberg. Elburs' kam reser sig däremot skarp och tydlig, och Demavends kägla, på grund af det större afståndet något mattare än förr, ser nypudrad ut och tyckes mera sammanhängande hvit än vanligt. Men klockan $\frac{1}{2}$ 10 försvinner toppen, dold af de dimmor, som samla sig på nytt i norr.

Redan vid uppbrottet var dagen gassande varm och då vi färdas rakt emot solen, kändes det som att sitta i något slags öfverhettadt insulationsbad. Man sitter och längtar efter den minsta fläkt, som blifvit afkyld öfver snön och man lyfter på mössan för att svalka pannan. Enligt ett persiskt ordstäf har Iran sju klimat, men man skulle lika väl kunna tilldela öknen denna egenskap under formen »biaban heft klim dared», ty under de dagar vi hittills tillbringat i dess utkanter ha vi haft både vårvarme, vindstilla och barmark, vinterköld, stoftstorm och snötäcke, allt om hvartannat. Och nu inom loppet af fem minuter förvandlas åter vädret; dimman drar ihop sig på nytt och kommer dragande öfver öknen, Siah-kuh, som nyss syntes så präktigt, försvinner tillika med öfriga bergöar, solens glöd aftar och dock är det just den som framlockat de lätta ångmolnen från markens yta. Den tätnar och ketkhoda som med sina kameler bildar förtruppen, försvinner jämte dem i töcknet och vi ha blott att följa deras spår i snön. De blixtrande snöfasetternas

spel har upphört, och himlens azur har förvandlats till en grådaskig ton. Den snö, som på morgonen satt kvar på kameler och bördor, har gått upp i ånga och blott i skuggan ligger den ännu kvar. På marken är snön ännu gnidande torr och kamelerna halka icke i stigen.

Klockan är elfva, åter lättar dimman och det blir stekhet som på passet Kotel-i-dukhter i södra Persien, den majdag jag korsade det för många år sedan. Entonigt dunka klockorna, jag har en af dem alldeles framför mig hela dagen; då och då tystnar den för ett ögonblick, och kläppens svängningar neutraliseras af någon ojämnhet i kamelens gång. Männen äro dåsiga och tysta, men tid efter annan tändes en pipa, som går laget rundt. Snön ligger kall och hvit som ett båralkan, som blir allt tunnare under dagens timmar. Hela vägen växa glesa stäpptufvor, kallade »bâte» och »terkh», den senare trähård och förträfflig till bränsle. Enformig och jämn som ett golf utbreder sig stäppen åt alla håll och då vi en gång passera några obetydliga, från NNO till SSV utdragna kuperingar, observera vi dem som ett ovanligt afbrott, ehuru de icke äro större än den allra svagaste dyning från hafvet.

Dimman kommer och går och beskriver de underligaste manövrer öfver jordytan. I sydost och söder rullar den ihop sig till en kaffe, om möjligt hvitare än snön och öfver dess otroligt skarpt markerade öfre rand resa sig Siah-kuhs toppar, som isberg i ett fruset haf. I norr tyckes dimman förvandlas till blåviolettera moln, likt kuddar och madrasser utbredda på jorden och öfver dem synas fragmenten af Elburs' snökam.

Vid middagstiden lämna vi till höger Kole-häus, i norr ha vi Kuh-khar och i söder Tälle-bur. Efter hand som dagen skrider framåt och ju längre vi komma mot

sydost, desto kraftigare har solen hunnit att utföra sitt frätande arbete och desto oftare ligga fingrusiga fläckar af marken bara. Vid kanterna smälter snön märkbart och bildar små pölar, ur hvilka männen dricka. Själ föredrager jag en klunk iskallt vatten ur den lerkruka, som med en snodd i sitt trånga öra sitter bunden vid kamelens sida. En liten hjord af gäseller betar framför oss, Hussein Ali smyger försiktigt på dem med bössan klar, men de skygga djuren ana oråd och jaga bort som en vind.

Nu är halfva marken bar, blott grunda fåror stå ännu kompakt snöfyllda. Klockan ett, då temperaturen är $+ 2,1^{\circ}$ finnes blott en tredjedel af snötäcket kvar och denna snö är kram och bildar sörja i kamelernas spår. Och när smältningen väl fortskridit så långt, dröjer det icke länge förrän vi gå på idel barmark. I söder synes nu hela Siah-kuh med sina toppar, kammar och förgreningar, och det är här den förut omnämnda bergsvägen leder. Till höger om berget finnes ingen ojämnhet, som afbryter horisontens raka linje; landet ligger öppet så långt man kan se mot sydväst.

Vi korsa en väg och midt i korset är ett stenkummel upprest. Den är knappt mera sliten än den stig vi följa och den leder mellan Semnan och Kaschan, och berör äfven Baba Hamet och Siah-kuh. Under en sträcka af fem farsakh lär den korsa en strimma af »kevir» eller saltöken och för att hindra djuren från att sjunka in i den efter regn förrädiska marken, anlades här på Schah Abbas' tid en gata af sten, kallad Rafärkh. Från två små utbyar, Kahäk och Sennart, räknas en »mänsil» eller dagsled till det lilla isolerade berget Ejne-räschid, som synes till höger och bortom Siah-kuh. På vägen dit saknas under åtta farsakh vatten, och karavanerna tillryggalägga van-

ligen denna sträcka i ett svep på natten. Denna ökenväg lär under vissa tider af året vara ganska lifligt trafikerad.

Allt vatten, som under regntiderna går ned genom de små fåror vi korsade, samlas till en bädd, som synes i norr och som tillhör samma hydrografiska system som följande trenne vattendrag: Rudkhaneh-gulabad, Rudkhaneh-i-gollab samt ett vattendrag från Khar i närheten af Kischlak; de förena sig till en älf, som strömmar österut förbi Kuh-i-gugird, som synes i fjärran, och fortsätter därifrån till stora Kevir eller saltöknen.

Vid tutiden kvarlägo små obetydliga snöfläckar blott i skyddade fåror och under tufvor, som nu växte glesare än förr. Männen börja längta efter att få lägga och fråga mig hvar jag behagar att tillbringa natten. Jag låter det basa ännu en stund och kommenderar halt i en stäpptrakt kallad Tjellgadir (789 m.). Härifrån behärskas följande punkter: i sydost synes Tallhä. Från S 35° O till S 63° V utbreder sig silhuetten af Siah-kuh, hvars östra del kallas Lekkau (egentligen Lek-ab), under det att Tjihil-sängu, Schurab-i-madmisu, Ab-gulle och Tjäscheme-gur äro källor inom dess område. I N 83° O reser sig Kuh-i-gugird och i S 82° O finns en brunn kallad Tjamischmäss, vid en liten bergudde som varit synlig framför oss under dagens senare hälft. I N 49° O skriker på slätten en liten hvit punkt, som säges vara en ruin, kallad Pole-siah-schikesse.

Nära dagens läger mötta vi en karavan, som på sina femton kameler förde torra stäpptufvor, som skulle användas till bränsle, från trakten af Tallhä. Den hade just börjat sin marsch och skulle gå hela natten och morgonen i ett svep till Kerim Khan, efter att också hafva vandrat hela föregående natt. Själva hade vi tillryggalagt 25,3 kilometer.

En »sängab», egentligen »stenvatten» eller regnvattensgöl.

XX.

Ökendimmor.

En dimma, tätare än någonsin förut, låg på morgonen den 10 januari utbredd öfver ödemarken och ej den svagaste skymt af solen förmådde att genomtränga dess tjocka skikt. Skymning rådde under större delen af dagen och på ett par hundra meters afstånd försvunno alla föremål. Om Elburs, Siah-kuh och de andra småbergen i den skärgård, öfver hvars väldiga fjärdar vi alltjämt styrde ut mot öknens öppna haf, hade man icke en aning och tyvärr hindrades jag från att på kartan pejla in deras toppar. För marsch var vädret behagligt och

Längst till vänster min ridkamel.

några snöglasögon behöfdes ej; vägen är som hittills förträfflig, endast här och hvar ligger en snöklick kvar på skyddade ställen. Däremot äro alla tufvor och strån efter $-5,1^{\circ}$ på natten, klädda i en ymnig och långhårig rimfrost, som gör att marken ser hvitpudrad ut. Först klockan två inträdde en förändring i vädret, det började draga från norr, dimman lättade och försvann klockan fyra helt och hållet, och endast vid horisonten sväfvade ännu skyar, som envist dolde Elburs och Siahkuh, och inför solens blickar afdunstade och smälte den prydliga rimfrosten.

Lastningen af kamelerna gick i dag fortare än vanligt och i god tid bröto vi upp till en marsch af 24,3 kilometer i riktning mot S 65° O. Strax bortom lägret låg snön af någon anledning ännu kvar, och från tufvorna faller rimfrosten som ett lätt fjun, då kamelerna sparka

till dem i förbifarten. Karavanen går i hastigare takt än eljes, det höres också på klockornas högljudda och brådslande ringning, marken är förträfflig, ej ringaste hinder reser sig i vår väg, men det är som att färdas instoppad i en säck, då denna försmädliga dimma skymmer hvarje utsikt. Då någon gång en liten erosionsfåra korsas, är den riktad mot norr — åt detta håll faller således terrängen till någon utlöpare från Kevir, ehuru marken förefaller fullkomligt plan.

Den första timmen af dagens marsch går jag vanligen till fots för motionens skull och ehuru kamelernas gång förefaller så lugn och långsam, får man icke draga benen efter sig, utan ta ut stegen ordentligt för att hinna med. Och efter promenaden är det behagligt att sitta upp i mitt mjuka fågelbo däruppe på ryggen af min väldiga bärare. De första timmarna af den vaggande rörelsen gå fort, men sedan bli de allt längre och slutligen längtar man efter dagens läger och har sällan anledning till missnöje då vägvisaren säger att vi äro framme.

Hunden, Nävängk, är nu fullt hemtam och finner sig i sina nya lefnadsförhållanden, tack vare det hänsynsfulla, nästan smickrande bemötande han röner från alla håll i lägret. Han går redan lös och håller sig i närheten af den första kamelen och han viftar inställsamt på bakvippan då man visar honom den ringaste uppmärksamhet. Vid lägerplatserna fullgjorde han oklanderligt alla en vaksam vakthunds skyldigheter och vann därför snart en viss popularitet i vårt vandrande följe. Han hade en ganska tät och ymnig päls, som nog var bra i vinterkylan, men den tid skulle komma då han vändades svårliga i hettan.

En gammal kamelhingst, som jag redan i Teheran fann något tvifvelaktig, visar tecken till trötthet och tål icke vid tyngre börda än en ryttare. De båda kosackerna turas om att rida honom, men Hussein Ali får brorslotten, ty Abbas Kuli Bek är märkbart ängslig för att hans unge kamrat skall öfveranstänga sig på något sätt.

Habibullah är ovillkorligen en typ. Han söker gärna anledning att bråka med de andra, och hans af ett knifhugg klufna näsa förråder något gammalt gruff. Sedan han gått en timmes tid i dag, stannade han, tvingade ledarekamelen att lägga sig, genom att knycka hårdt i grimmans rep, och red sedan ända till lägret; äfven så skötte han sig utmärkt och tillät icke att farten saktades det minsta. Bland kamelerna är han i sitt element, rör sig, hoppar och slingrar som en delfin mellan dem, och rynkar inte ens ögonbrynen då de spotta honom rakt i ansiktet. De äro också som lamm i hans händer och förstå honom ögonblickligen, då han hväser som en orm, smackar, hvisslar och gestikulerar. Men det är icke värdt att Avul Kasim kommer och försöker taga sig någon ton mot Habibullah, ty då får han sig genast en gliring och blir reducerad till luft. Den gode Kasim, som först blef anställd och hade utrustningen om hand, hade väl hoppats att få spela en viss roll öfver de andra, men det lyckas honom icke alls och af mig har han icke fått någon »ferman» i den riktningen. Mirza är sekreterare och anser sig därför icke stå under någon annan än mig, och han är alltid närvarande då dagens geografiska namn antecknas eller då jag rådgör med Ketkhoda om vägen. Då dessutom kosackerna blott mottaga order af mig och kamelmännen endast ha med sina skyddslingar att göra, har Avul Kasims planer totalt

misslyckats och han går därför omkring och ser ut som en oförstådd storhet. I Centralasien och Tibet måste man alltid ha en karavanförare, som håller ordning öfver de andra, men här i Persien är jag själf karavan-baschi och allt går sin jämna gång utan nämnvärda friktioner.

Det är nu tredje dagen kamelerna ej druckit en droppe, men de tyckas icke ens tänka på någon törst och då vi stanna vid någon större smältvattenspöl vid sidan af stigen för att låta dem dricka, bekväma de sig knappt att se däråt. De stå stilla, andas lugnt och afmätt och låta sina värdiga, behärskade blickar utan en skynt af ängslan fara öfver den öde stäppen, som dag efter dag utbreder sig framför oss. De tyckas oberörda af de långa vägarna, af öknens njugghet och af törsten och foga sig med suverän likgiltighet i sitt öde. Antingen marschen är lång eller kort och bördorna tunga eller lätta, följa kamelerna sina ledare tåligt och utan att klaga. De äro beundransvärda djur och man trifs så godt i deras sällskap. Aldrig tröttnar jag på att betrakta dem och att iakttaga deras afmätta rörelser, ständigt upptäcker man nya drag och finner dem så ytterst pittoreska och så på sin plats i detta ödsliga, enformiga land.

Vi voro nu i en trakt där all snö hade försvunnit och endast smältpölarna lågo kvar, och hade vi haft en sugpump, skulle vi ha samlat deras innehåll och tömt det miserabla vatten vi medförde i skinnsäckarna. Ty detta var i somliga brunt som te och i andra hade det en betänkelig kulör, som om det blifvit uppblandadt med bläck. Det har en obehaglig bismak, påminnande om härskens olja och man dricker det helst med starkt te, mycket socker, och iskallt, sväljer koppen i ett svep,

andas med öppen mun och skyndar sig att tända en cigarrett. Men det går ingen nöd på oss och till följd af luftens starka fuktighetsgrad känner man ingen längtan efter vatten. Det kan väl bli värre längre fram, om vi förlora oss i den stora öknen.

Klockan är tolf, dimman ligger lika tung, ständigt äro vi medelpunkten i samma lilla fläck af jorden, hvars närbelägna horisont förlorar sig i töcknet. Ingen omväxling erbjudes, vi gå och gå öfver samma glest grusbeströdda stäpp, med samma grunda fåror, nu alltmer pekande mot nordost för att sannolikt i sin nedre del svänga af mot öster till Kevir. Vägen är tydlig, här ha många karavaner gått i tiden, om icke annat sådana som samla bränsle till byarna och till Teheran. Inga stäpptufvor växa på själfva stigen och den ger sig därför till känna som ett mörkare brunt band utan de hvita rimfrostprickarna, som eljes förekomma öfverallt. Vid klockornas klang skrida vi så, timme efter timme, mot sydost, ständigt inneslutna af denna ogenomträngliga mur af dimma; den ena kilometern efter den andra tillryggelägges — man känner sig som en ekorre i sin bur. I kalufsen på kamelerna tättnar rimfrosten och de se slutligen förnämt pudrade ut.

Efter tre timmars marsch framträder på höger hand en sträcka af ytterst låga och obetydliga kullar. Mellan några af dem, som äro 3 à 5 meter höga, slingrar sig en erosionsfåra från SV till NO och denna plats kallas Summäk eller Sumbäk. På norra sidan af kullarna kvarlåg något snö. På ungefär en farsakhs afstånd i norr är Kole-haus-i-Summäk med en väg från Schah Abbas tid, som säges beröra lägerplatserna Sefid-ab, Gärm-ab, Moghar, Schur-gusun, Bagh-rabat och Habibabad innan

den når Schahr-i-Isfahun, såsom de här kalla Schah Abbas' hufvudstad Isfahan. Den vägen lär numera icke vara i bruk.

I en kraftigt urgräfd erosionsfåra, riktad mot N 70° O, kvarlåg äfven ett tunt snölager. Vi ha nu kommit in i något kuperad terräng, dock mycket afbruten af plana stäppytor; till höger stanna Siah-kuhs sista känningar, några låga kullar. Stigen korsar en hel rad af grunda, breda fåror, i hvilkas slambotten den fina krusningen efter rinnande vatten kvarstår och det ser ut som om en ordentlig öfversvämning ägt rum i denna trakt, efter ett mycket häftigt regn.

Nu lättar dimman och ridån går upp för det panorama som omger oss. Blott de höga bergen i norr döljas ännu och öfver oss sväfva tunga molnmassor — det är som om ett skymmande förhänge blifvit upprulladt och hopveckladt öfver våra hufvuden. Den ödsliga stig vi följa klyfver sig; den ena gaffelarmen för oss mot sydost till Tallhä; den andra fortsätter åt öster till Sär-i-tja-i-mischmäss, Sär-i-tja-i-ghargara, Kuh-utäk och Tjäschemedosan, där sött vatten lär finnas. Det säges vara tre »mänsil» eller dagsleder till Kuh-utäk, ett litet isoleradt berg som nu svagt skymtade öfver horisonten, rakt i öster.

I en bred och flack, omärkligt stigande fåra går vägen förbi en röd ojämnh kullås, kallad Takta-arus-paru. Kullarna i trakten bestå af idel lera och sand, mjukt material, och många af dem förråda genom sin form vind- och vattenerosion; de äro alltså till stor del sekundära bildningar. I en sista lika bred och öppen fåra växte verkliga buskar af saxaul, ända till två meter höga. Perserna kallade dem »tagh», och då de erbjödo ett för-

träffligt bränsle, stannade vi bland dem i en trakt, för hvilken vår gamle vägvisare icke kände något namn; han kallade platsen helt enkelt »mian-schur» eller »mellan saltöknar», och på kartan inlade jag den under beteckningen Läger V, från Veramin räknadt. Höjden uppgick här till blott 755 meter.

Just då vi stannade göt eftermiddagssolen sitt varma purpursken öfver den ödsliga stäppen, och medan de andra gjorde lägret i ordning fick Ketkhoda redogöra för hvad han visste. Han pekade först mot S 38° O, där högsta spetsen af Tallhäberget syntes, målet för nästa dagsled. Talkhau, eg. Talkh-ab, är ett litet berg i öster och i S 1° V synes ett annat, vid hvars fot den nyssnämnda källan Sefid-ab är belägen. I söder är Tjellgodar och vid dess fot Djäde-i-tjellgodar. Mellan S 42° V och N 87° V utbreder sig nu tydligt Siah-kuhs naggade kontur, utgörande ett fullkomligt fristående litet massiv, dock större än de andra omkring oss. Af hela Elburskedjan är själfva spetsen af Demavend det enda som synes, nätt och jämnt höjande sig öfver den kompakta molnslöjan, i N 161/2° V.

Efter häftiga vårregn samlar sig vattnet från Siahkuh och andra småberg till de fåror vi korsat i dag, förena sig med den bädd vi sågo i går och går så vidare till Kuh-i-gugird. At samma håll flödar Tallhäs regnvatten, men hur landet låg bortom Kuh-i-nakschir, dit det är två dagsleder från Tallhä, visste icke vår sagesman.

Det första som göres så fort vi stannat vid en lägerplats är att kosackerna och Mirza slå upp mitt tält, och möblera det med sängen och kistorna och mattan. Sedan slå de upp sitt eget tält, och under tiden tänder Avul

Kasim eld och så fort en antydan till glöd är färdig, matar han därmed samovaren. Nu då det icke snöar nöja sig kamelmännen med en halfcirkelformig mur af kistor och proviantsäckar, hvars konvexa del är riktad emot vindsidan. Våra kameler läggas alltid i två ringar, så att sju och sju kunna äta ur samma hög af hackelse, blandad med bomullsfrön, men Ketkhoda och hans tjänare ha i kväll hittat på ett nytt sätt. Halmsäckarna ställa de i halfcirkel mot vindsidan och cirkeln fullbordas på andra sidan af de tio kamelerna; då gubbarna sitta och dricka sitt te vid aftonelden, ha de alltså samtidigt utkik öfver sina skyddslingar, och kamelerna bidraga nog icke så litet till värmen. I kväll njöto vi alla af stora präktiga eldar och hela fång af torra stammar och kvistar af »tagh» samlades mellan tälten. Det sprakade och knastrade så trefligt och stora ljusa flammor spredo sitt sken öfver denna tysta nejd, där inga andra lefvande väsen funnos än vi. Lika gul som lågorna stiger fullmånen upp öfver stäppens dunkla horisont och ökar det tjusande i denna vackra ensliga lägertafla. Det var nu så ljust, att vi mycket väl skulle kunnat färdas på natten som Ketkhoda föreslog, men äro de nattliga färderna icke absolut nödvändiga, afstår jag gärna från dem. Den tid skulle nog komma då vi måste resa under de mörka timmarna.

Folket i Kerim Khan och andra byar däromkring begifver sig tid efter annan med sina kameler till trakten kring Lager V, den närmaste punkt, där saxaulen förekommer i större mängd. De rata ris och ruskor och taga endast de massiva, till ved nyttiga stammarna, bunta ihop dem till sparrisliknande knippor och lasta två sådana, vertikalt stående, på hvarje kamel; det var en sådan

karavan vi sett i går. De begagna dock föga däraf för egen del; det mesta forslas vidare till Teheran, där det vanliga priset är fem tuman för en »kharvar» eller $2\frac{1}{2}$ tuman per kamelbörda. Ibland kan det stiga till tre tuman, eller gå ned till två, beroende på årstid och efterfrågan. Veden är alltså ganska dyr, men förtjänsten dock ringa, ty i hufvudstaden och dess närhet där man icke kan räkna på bete, måste halm, hö och bomullsfrö köpas åt kamelerna, och för återfärden till Kerim Khan har man föga eller ingen utsikt till transport. Då vår vän Ketkhoda, efter fullgjord tjänst hos oss, skulle återvända till sin by, ämnade han lasta alla sina tio kameler med ved och efter några dagars hvila i Kerim Khan fortsätta till Teheran. För honom skulle färden ställa sig fördelaktigt, då han hade full transport både fram och tillbaka.

Frampå morgonen, då dimman åter lade sig öfver stäppen, råkade två vildåsnor att förirra sig fram till grannskapet af vårt läger, men af spåret kunde man se att de, så fort de fått korn på oss, satt af i stark fart mot sydost. Spåret var större än en tam åsnas. Liksom jag förr i Lop-öknen hade längtat att få se de vilda kamelerna, hoppades jag äfven nu dagligen att få syn på Persiens vilda åsnor och att för skelettets och skinnets skull komma öfver ett exemplar. Ketkhoda sade att de förekomma öfver hela öknen, utom i Kevir, och då hela östra Persien är en enda öken, blott här och hvar genomdragen af stäppstrimmor, hade vi tiden för oss och skulle hålla utkik efter dessa underliga djur, som likt andeväsen lätt och smidigt sväfva öfver den njugga marken.

Och så bar det af igen en ny dagsled mot öknens djup. Terrängen var till en början tröttsam och bestod af en hård, tunn skorpa af rödt lerslam, hvilande på

löst, mjukt material, i hvilket kamelerna sjönko in; blott i erosionsfårer, som spolats af rinnande vatten, var marken bärig. Vi styra mot sydsydost och gå in i mynningen af en markerad dalgång, innesluten mellan tio meter höga terrasser och kullar. Det var som att gå genom en tunnel; helt nära oss på sidorna reste sig dessa röda, sterila lerväggar och öfver oss låg den mörka, tunga dimman lagrad som ett tak. Redan i dalens mynning märktes att här nyligen ett ymnigt flöde strömmat ned och det dröjde icke heller länge förrän vi nådde en liten arm af nästan stillastående vatten, klart som kristall och kallt som is, men så bittert att ej ens kamelerna ville läppja därpå. Äfven i största trångmål i öknen skulle man icke kunnat hålla till godo därmed, man skulle helt enkelt icke kunnat svälja det. Det var alltså en förrädisk afgrundshåla vi kommit in i.

För öfrigt består bädden af växlande strimor och bälten af slam och grof sand. Där den senare är fuktig, ger den vika och är mycket försåtlig och farlig; perserna varnade oss därför, och sedan en kamel sjunkit in med bakbenen, funno vi rådligast att lämna den underliga dalen och gå upp på högra sidans kullar. Här förekom en ny buske kallad »hitj», med uppstående, gröna barrvippor. Saxaulen hade upphört, men förekom längre fram här och hvar. I dalen syntes ingen väg, beroende därpå att alla spår sköljas bort af vårens regnflöden. Då vi dessutom voro omgifna af den förargliga dimman, var det äfven för vana vandrare icke lätt att hitta, och till och med vår »bällad» eller vägvisare, Ketkhoda, var ibland oviss om vägen; jag hade dock redan pejlat in Tallhäbergets läge och kunde angifva vår hufvudriktning.

Landet är nu åter jämnt, en sakta stigande slätt, glest beströdd med grus och lika glest bevuxen med tufvor.

Till vänster löper en ås af låga gula kullar, genomdragen af svarta band af en hårdare skiffer, som falla 15° mot OSO. Flera små dalgångar öppna sig mellan dessa kullar. En karavan om tretton kameler och ett par ledare dök plötsligt upp ur töcknet och passerade ett stycke på sidan om vår väg. Vi ville dem intet och de hade ingenting att säga oss och så passerade vi hvarandra som skepp på hafvet, utan att signalera och förlorade hvarandra snart ur sikte i dimman.

Äfven denna dag steg temperaturen icke öfver noll och rimfrostn ökade därför på alla tufvor och buskar, som nu växte ganska tätt. Af plantorna sjelfva synes nu intet, de äro krithvita och se besynnerliga ut mot den mörka marken. Bland småkullarna till vänster öppna sig flera flacka dalgångar och vi följa en af dem; vanligen kan man knappt kalla dem dalar, de äro ytterligt grunda och flacka och äro snarare att betrakta som aflopsrännor för regnvatten. Men landet är dock kuperadt, det lilla man ser däraf. Här äro spåren af antiloper och vildåsnor talrika och korsa hvarandra i alla riktningar. På sommaren lära vildåsnorna gå ända till trakten af Doasde-imam; de äta af stäppens tufvor, tamarisker och saxauler och dricka äfven salthaltigt vatten i de källor som finnas i småbergen.

Efter den sista däliden äro vi åter uppe på jämn slätt, ett något högre trappsteg än de föregående, och dess jämna, hårda, med grof sand beströdda mark erbjuder en lika bekväm och präktig marschbana som gångarna i en park. Stigen är fullt tydlig, men blek och föga nött. Till höger uppdyka åter svaga dosse-

ringar, tydligen ett nytt trappsteg kring Tallhäs lilla ås. Och äfven till vänster framskymta smärre höjder. De fåror vi nu någon gång korsa, tyckas vara destinerade till den större dalen med saltvattnet. Men oerhördt enformigt är detta land, den enda omväxling som erbjudes är den, som gifves af kullarnas olika form och terrassernas

En öppen behållare för regnvatten.

kontur, stäpptufvorna, bland hvilka vi samla torrt bränsle och rimfrostbuskarnas tätare eller glesare förekomst. Och gladare blir ej dagsmarschen af den envisa dimma, som nu förföljt oss i flera dagar och döljer utsikten och gör det omöjligt att lägga in något annat på kartan, än de kuperingar som synas i vägens omedelbara närhet. Af solen syntes i dag ej en aning, man kunde tro sig förflyttad till en breddgrad, där hon vid denna årstid icke

alls höjer sig öfver horisonten. Någon gång i en sväm-fåra, där vägen årligen bortsköljes, är ett litet stenröse uppfördt till vägledning.

Vi skrida framåt som förr och klockorna dunka och timmarna gå, men alltjämt samma tysta, enahanda nejd där uppmärksamheten endast fästes af sådana bagateller

Lägring.

som några afbrända stäppväxter förrådande en flyktig lägerplats, eller rimfrostens affallande från örterna, då den blifvit alltför tung och skäggig. På sidorna stå rödgula kullar af lerjord och öfver dem hänger dimman så tung, att den afskär och skymmer deras öfre del. Terrängen stiger sakta mot sydost och äntligen framskymtar i den tjocka luften Tallhäs lilla berg, en obetydlig, begränsad kam med hvita snöstrimmor på sluttningarna.

Äfven på stäppen där nedanförl kvarlåg något snö i skydd för tufvorna, bland hvilka ett hundratal svarta får gick i bet. Habibullah, som går först, kastar bogserrepet öfver ledarekamelens nacke och går fram och talar med fåraherden, men kamelen fortsätter som förr i den smala stigen, som för oss in alldeles under bergskammen.

Då vi nådde Tallhäs steninfattade brunn, efter 22 kilometers marsch, var det fråga om att fortsätta till nästa hållpunkt, Mulkabad, men på Ketkhodas enträgna begäran och då kamelerna ej druckit på fyra dagar, kommanderade jag halt, helt nära brunnen, hvars yta befann sig en meter under markens. Nedanförl dess mynning är ett slags ho, infattad i sten och afsedd för kameler, under det att några smärre bassänger erbjuda fårhjordar utrymme att samtidigt dricka. De måste dock fyllas ur brunnens förråd; på det lilla vatten som nu fanns kvar i dem lågo tunna ishinnor.

Vattnet var icke så dåligt som man skulle kunnat frukta af den beskrifning som gifvets af Ketkhoda; upphämtadt direkt ur brunnen, i ett rent kärl, och drucket iskallt, kunde det passera som ganska oklanderligt, och man märkte knappt dess obetydliga sälta; det var i hvarje fall härligt i jämförelse med den vidriga vätska som fyllde våra fårskinn och »mäschks». Sedan stenhon blifvit fylld, uppradades kamelerna vid dess sidor, drucko i långa drag och njöto af det iskalla vattnet. Däremot saknades bete och bränsle vid bergsfoten, men det var icke långt till platser där båda delarna förekommo i öfverflöd. Vid Tallhä befunno vi oss på 1,022 meters höjd.

Omedelbart bakom och ofvanför brunnen reser sig en bergvägg af oolitisk kalksten, fallande 70° mot N 25° V. Denna vägg är här blott ett par meter bred

och står som ett plank, stödande det lösa material, hvaraf berget i öfrigt består. Flera dylika, nästan vertikalt stående skikt synas inåt det lilla massivet, som är genomskuret af små dalgångar, öppnande sig mot vår slätt. Närmast omkring lägret bestå kullarna af rödt, fint fördeladt stoft, betäckt af ett några meter mäktigt lager af kalkstenskonglomerat fallande 7° mot N 50° V och tjänande kullarna till skydd, försenande deras totala förintelse. På sina ställen har förstörelsen dock fortskridit så långt, att det täckande skiktet sprungit sönder i block, som ännu ligga kvar på krönet. At söder synas flera dylika kullar med aflopsfårer emellan. Man ser att skiktet en gång varit sammanhängande, ty det täcker alla kullarna och blott där dalar besegrat dess motstånd är det afbrutet.

De geografiska namn som gåfvos mig i dag voro högst få och det är ju icke så underligt i en så ödslig trakt. Tämligen nära i nordost finnes en saltkälla kallad Saghah-ve-surkhab och ett flackt terrassområde i nordväst heter Rigin-ja. I väster resa sig några små konformiga kullar. Reliefen är ytterligt flack och svagt prononcerad, men man anar dock att t. ex. Tallhäs berg är högsta punkten af en ytterst flack ansvällning, med en för ögat omärklig gradient åt sidorna. At norr faller dock terrängen allt till den sänka, i hvilken en västlig utlöpare af Kevir skjuter in och som genomflytes af de flöden, som fortsätta mot Kuh-i-gugird. Och norr om denna vik af Kevir stiger marken mot foten af de små förberg, som ligga närmast söder om Elburs.

Det enda värde landet har representeras af bränslet som samlas och säljes till Teheran, och af stäpptufvorna som tjäna kameler och får till näring. Sin plikt likmätigt

började Nävängk på kvällen att föra ett fasligt lif, ty en man kom till Tallhäs brunn för att vattna sina kameler. Han blef genast kallad till mitt tält och var mycket välkommen, ty hans kunskaper sträckte sig ett stycke längre bort än Ketkhodas. Vid Mulkabad, morgondagens lägerplats, skulle vi finna bättre vatten än här och vid Kuh-i-nakschir var det alldeles sött. Vid den förra platsen skulle vi ej finna folk, men vid den senare fem herdar, vaktande ett sjuttioal kameler, tillhöriga Ali Abdullah, en »gelledar» eller herde. En farsakh bortom Kuh-i-nakschir skulle vi finna skapligt vatten, bete och bränsle vid källan Tjäscheme-Kerim. Ytterligare tre farsakh längre bort i vår riktning finnes en »schat» eller flod och bortom den vore landet »rig-i-djin», d. v. s. bebodt af andar, men några människor gingo aldrig dit och ett par, som försökte äfventyret för några år sedan, hade drunknat i salthaltig gyttja. Från Tallhä kände vår man en väg till Sefid-ab, dit man däremot icke kunde resa direkt från Tjäscheme-Kerim, och österut från denna källa vore landet ett enda oframkomligt saltträsk. Från Tjäscheme-Kerim finnes en ökenväg till Semnan, och min tjänare Gulam Hussein hade en gång pröfvat en väg från Damgan öfver Furat och Raschm och genom Kevir till Djandak. I två nätter och en dag, eller en väglängd af trettio farsakh hade han färdats genom fullständig öken, jämn som ett golf och utan ett spår af lif i någon form. Då han halfvägs sett små berg och kullar, ser det ut som om denna ökenväg löpte på en svag ansvallning i marken på ömse sidor omgifven af saltdepressioner. Från Tjäscheme-Kerim syntes långt åt öster ett helt litet berg, till hvilket man under inga förhållanden kunde fram-

tränga, emedan det likt en ö reser sig ur ett saltträsk med bottenlös dy.

Den nykomne herden var mycket intrigerad öfver anledningen till och ändamålet med vår resa och han sade att han icke kunde förstå hur människor, som hade alla sina sinnen i behåll, godvilligt kunde styra sina steg till Kevir, där de hade all utsikt att gå förlorade och där dessutom onda andeväsen hade sina hemvist och drefvo sitt spel. Men han visste icke att ändamålet med denna ökenfärd just var att få se Kevir, den fuktiga saltöknen i sin flacka depression och att få se hur den i utkanterna öfvergick i torr öken och stäpp. Och nu gällde det blott att framtränga till en punkt, hvarifrån vi kunde bryta upp mot det ödsliga landet.

Om herdarna och deras lefnadsförhållanden berättade vår nye vän att han jämte fyra andra män vore i tjänst hos Hadji Agha, Hadji Husseins son af nomadstam, men nu boende i Mähabad vid Isfahan, och här i trakten, samt vid andra småberg i utkanten af öknen vaktade hans två hundra kameler. I dessa nordliga trakter uppehålla de sig blott på vintern; på våren bryta de upp mot sydväst och nå på sexton dagar sina sommarbeten i Luristan på gränsen till Mesopotamien. Kamelerna äro ej afsedda för arbete, utan blott för skötsel, förkofran och afsalu vid mogen ålder till karavanförare. Samme Hadji Agha äger dessutom 1,200 får, som vallas i tre klungor i trakten af källan Tjäscheme-bolesan. Hvarje herde i Hadji Aghas tjänst har aderton tuman i lön om året, samt en filtkappa och ett par skor af enklaste slag och dessutom erhålla de tolf »batman» mjöl, två »tjarek» smör och en tjarek »roghan» i månaden. Herdarna hafva inga kojor eller hyddor, utan lefva vinter och sommar

under bar himmel vid sina lägereldar. De äro vana vid vildåsnornas grannskap och ägna dem ingen uppmärksamhet; de skygga och snabbfotade djuren sades förekomma i stor mängd kring Kuh-i-nakschir, men i närheten af Tjäschme-dosan, en källa som tyckes vara belägen norr om Tjäschme-Kerim, hade de sitt »mahdan» eller egentliga stamhåll.

Hvad mina egna män beträffar så hade jag ingen anledning till missnöje med dem, de gjorde sina sysslor oklanderligt, men nog kunde jag redan nu märka att de voro mindre lämpliga till riskabla företag och att de i duglighet icke kunde jämföras med turkarna i Ost-Turkestan, än mindre med ladakis och tibetaner. Perserna äro gemytliga, godhjärtade och fridsamma, men också otroligt lata, och det arbete, som utfördes af mina sju män, skulle lätteligen ha klarats af två burjatiska kosacker. De äta, dricka och sofva och hafva en stor motvilja mot att underkasta sig ringaste strapatser. Abbas Kuli Bek, Meschedi Abbas och Gulam Hussein voro de bästa och vi skulle ha redt oss ganska bra utan de fyra andra. Mirza har helt och hållet fått öfvertaga min matlagning och servering och Avul Kasim har hand om nycklarna till proviantkistorna, portionerar ut vattnet och sköter männens kök. Mirza går till fots lika länge som jag, sitter upp och af på samma gång och följer mig som en skugga då jag går, men Avul Kasim står öfver all etikett och rider äfven då jag går. De ha alla sju en glädjande aptit och det puttrar knappt i samovaren förr än de dricka sitt te och slå ned öfver sitt middagsmål som vargar. De äta en stadig frukost och ett lika grundligt aftonmål och klockan tolf, midt under marschen, går en af dem

omkring bland de andra och delar ut brödstycken och räcker fram en kruka vatten.

I kväll läser Mirza högt för de andra ur en bok om religiösa legender. Och, samlade kring elden, ligga och sitta hans åhörare i bekväma ställningar, röka sina pipor och låta kalianen gå laget rundt. Dess bubblande ljud höres hela kvällen, äfven då allt för öfrigt är tyst i lägret; de ha det trefligt på alla vis och det medför alltid en känsla af behag att veta dem nöjda.

Vädret var alltjämt tungt och dystert. Från den kompakta dimman föll ett fint stänk af snökristaller, och himlen var så molnbetäckt, att man icke hade en aning om något månsken. Från kamelherdens eld föll ett bengaliskt sken öfver de röda och hvita kullarna bakom lägret, åt öster försvann ödemarken i ogenomträngligt mörker och tyst och högtidlig kom natten tillbaka till jorden.

XXI.

På villovägar.

Den 12 januari vaknade vi åter vid denna försmädliga dimma, som nu hade ökat i täthet, så att man icke anade hur landet såg ut på två hundra meters afstånd och till och med de små kullarna bakom oss hade nu spårlöst försvunnit i detta tjocka töcken. Morier's Hadji Baba skulle icke så djupt hafva beklagat England och dess brist på sol om han någonsin gjort en vinterfärd i utkanten af denna öken, som dock snart sagdt börjar strax utanför portarna af hans hufvudstad. Jag hade snarare väntat klar, hög och kall luft på vintern i det inre af Persien och hade alltid haft den föreställningen att detta sterila och ökenartade land borde vara ytterligt torrt och oåtkomligt för alla oceaniska vindar. Men det visade sig nu att de fuktiga dimmorna tvärtom voro högst karaktäristiska för denna årstid.

Det var hopplöst mörkt och dystert; förgäfves längtade man efter ljumma vindar, som i ett nu skulle förljuga töcknet, låta oss återse solen och våra blickar obehindradt fara öfver det jämna landet med dess sporadiskt spridda öar af små fragmentariska, söndervittrade och ruttna berg. I och för sig erbjuder ju ett sådant land, utan människor, djur och växter, icke ens

i afseende på terrängen någon omväxling, men då man dessutom på alla håll är omgärdad af kompakta töcken, återstår det föga mer än reserouten att lägga in på kartans blad.

Från dimmans hvalf föll ett fint stänk som genomfuktade allt, alla föremål bli klabbiga och obehagliga att vidröra, man är våt på kläderna och händerna, kamelerna se ut som om de varit ute i regnväder, marken blir fuktig, dock ej så starkt, att halka uppkommer. Minimum hade varit nere på -2° , och marken var därför ännu så afkyld, att rimfrost bildade sig på lämpliga föremål, t. ex. i kamelernas pannlugg, och hade några växter funnits vid källan, hade de väl som vanligt blifvit hvita. På metallföremål, som ligga ute, bildar dimstänket en tunn ishinna, som kan aflägsnas som en handske eller ett ormskinn.

Af denna rikliga fuktighet, som suger sig in öfverallt, bli också bördorna betydligt tyngre, täkten äro genomvåta, och då de bredas ut på marken för att vecklas ihop, fastnar den fina, lösa stoftjorden på duken och följer med som ballast på kamelen. Vår hederlige vägvisare skulle enligt öfverenskommelse ha vändt om härifrån, men vi hade ännu så mycket halm kvar, att han lät öfvertala sig att ställa ett par af sina kameler till vårt förfogande för ännu en dagsled. En ståtlig syn erbjöd den hjord af tvåhundra kameler, som gårdagens herde och ett par andra män förde till vattning vid Tallhäs brunn. De flesta voro honor och buro små täcken, men äfven en mängd föl sprungo lekfullt omkring bland sina mödrar.

Tungt och långsamt bröto vi äntligen upp efter att hafva lämnat åtta af hjälpkamelerna, men nu voro

våra vattensäckar tomma och större delen af halmen uppäten. En stig leder oss mot SSV utmed foten af dessa småberg, som nedtill äro röda af det fint pulveriserade sandstensstoffet, upptill gulhvita af den täta vitt-rade bergarten. En som vanligt grund och flack dalgång leder oss sedan mot sydost; den är dock ganska kraftigt markerad af rinnande vatten, i dess bädd ligger sand, grus och slam omväxlande i strimmor. Ibland ser man ett block af kvartsit, af ett par kubikfots mäktighet, för öfrigt består gruset mest af kristalliniska bergarter, grönsten och porfyr. Dalen blir uppåt allt mera trång och slingrande, allt är fragmentariskt, söndervittradt och mjukt, marken är fuktig och klibbig och särskildt i det röda stoffet får man tumstjocka extrasulor, som man åter stampar af sig på grusbältena. På ett ställe förvandlas dalen till en trång hålväg mellan ganska branta erosionsterrasser och kullar.

Äfven denna dal, liksom så många andra förut, leder till en flack, plåtårtad hvälfning, där tufvorna växa något ymnigare och på hvars andra sida det åter bär utför lika långsamt och flackt som nyss. Den är infattad mellan kullar af idel löst material; här och hvar växer en ensam tamarisk, men längre ned upphör hvarje spår af vegetation och en liten källåder går i dagen, bildande strimmor af fuktiga saltkristallisationer i bädden. Här var det tyngre än någonsin att gå, det var som hade man blysulor af denna sega, fuktiga jord som klibbar sig fast vid ens skodon.

Framför oss till höger synes ett relativt högt parti af röd och svart färg och med ganska branta sluttningar. Dess topp kunde dock knappt resa sig mer än hundra meter öfver kringliggande land. Det tvingar vår dal

att kröka mot vänster, där ett mindre, dylikt parti står. De ha en gång hört ihop och bildat en ås, som genombrutits af dalen, hvars mynning gapar mot en mera öppen, arenaformig samlingsdal. Till denna konvergera flera andra lika flacka dalfåror från alla håll, utom S 25° V, där den förenade fåran finner ett aflopp till ändå flackare och lägre land. Alla bergsfragmenter i trakten befinna sig i ett stadium af mycket framskriden förstörelse och uppmjukning, de äro afrundade, nivellerade och utjämnade, bestå till allra största del af mjukt material, men också någon gång af fast fjäll, som då genast framkallar en mera liflig och tvärskuren relief. De äro ruinerna af forna berg, som här, i en trakt, där ingen vegetation lämnar skydd mot ytterligare förfall, ligga nakna och blottställda för väder och vindar, för frosten och nederbörden och för den mycket stora temperaturskillnaden mellan vinter och sommar. Denudationen har här liksom eljes på jorden till mål att utplåna dessa höjder och fylla alla depressioner. Men vid sidan af dessa ruiner ha vi också att lägga märke till de ojämnheter, som äro direkt framkallade af denudation och erosion och som stå kvar sedan annat, lösare material blifvit bortfräkt af väder och vindar rundt omkring.

Vid foten af dessa berg finnes en öppen källbassäng, omgifven af något gräs, en lika ovanlig som tilltalande syn, en oasis i miniatyr. I mynningen af en liten brant skrefva, där Mulkabads källa är belägen, uppslogo vi våra tält på krönet af en flack sandkulle, där man förskönades från det klibbiga och fuktiga stoftet. Här hade, antagligen af herdar, en liten stenkoja utan tak blifvit uppförd; vi hade också vid Tallhäs brunn sett en dylik; de lämna på sin höjd något skydd mot storm och snöyra.

Vindnötta stenar lågo ymnigt kringspridda på kullen och talade om alla de vindar som under tidernas lopp dragit fram öfver öknen. De bestodo af tät, gul, sandig och förkislad kalksten, med foraminiferer. I en dal strax nedanför lägret växte tufvor, som passade kamelerna till föda och oss till bränsle.

För öfrigt förekommo vid Mulkabad följande bergarter: rifningsbreccia, kalkhaltig skiffer, rödgrå och rödbrun plagioklasporfyrir, mörk sandig kristallinisk kalksten och grå tät kalksten med otydliga fossil.

Klockan half ett började det snöa fint och tätt och dimman låg blytung öfver lägret. Temperaturen var något öfver noll och snön smälte vid beröring med marken; mitt tält var nu så vått, att det droppade igenom på flera ställen. Dimma, snöfall och täta moln på en gång göra dagern njugg och dyster och fåfängt spanar man efter den minsta ljusning, som kunde förebåda ett genombrott af solen — det skulle blott behövas ett par timmars solsken för att torka våra tält och saker. Ej ett lif synes i denna gudsförgättna nejd, där vi äro ensamma herrar på täppan.

Ketkhoda Hassan hade nu utfört alla sina förpliktelser och skulle vända om hemåt till Kerim Khan. Han fick sin lön, jämte rikliga drickspengar och ett betyg om förträfflig och samvetsgrann tjänst. Innan han gick fick han visa åt hvilket håll vi borde gå nästa dag och han pekade åt ostnordost där vi skulle finna Kuh-i-nakschir. Längre österut kände han icke till landet och vi voro alltså hänvisade åt oss själva och de ryska och engelska kartor jag hade fått i Teheran af mina vänner. Hufvudsaken var att få se så mycket som möjligt af den stora saltöknen, Kevir, men ännu hade jag icke klart

för mig om vi skulle hålla norr eller söder om dess västra depression. Ginge vi norr därom, skulle vi, för att nå Tebbes, tvingas att korsas den på en linje; men ginge vi söder om dess bälte, skulle vi visserligen få en värdefull kartläggning af dess södra gräns, men där-
emot icke få tillfälle att våga oss ut på själfva ökenhafvet

Mulkabad.

— så vida jag icke ville underkasta mig risken att korsas det på två linjer.

Snöfallet förvandlades snart till duggregn och först sedan detta lättat gick jag upp till Mulkabads källa. En gångstig leder till den lilla klyftan och på en vidgning bakom en skymmande bergvägg finner man denna härlighet — en söt källa i öknen. Vattnet sipprar fram ur marken och herdarna ha grävt en bassäng, hvars ram blifvit förstärkt med en skoning af mindre stenblock.

I den förnämsta och öfversta bassängen, som är aflång och torde ha 8 kvadratmeters yta, bubblar vattnet fram och förstärkes af en liten rännil från en högre upp belägen källas öga. Bassängen är tämligen djup, så att vattnet, som där står och klarnar, skiftar i en vackert blågrön färg. Nedanför denna bassäng finnas ett par andra och från den nedersta utgår en minimal rännil till en klyftpassage som öppnar sig åt stora dalvidgningen. Af det ständigt sipprande vattnet har här i fasta berget en tröskel blifvit formad, öfver hvilken några små fina strålar rinna och plaska helt trefligt. Långa ispiggar hänga ner från öfre kanten af denna lilla kaskad. Det salt, som finnes i vattnet, afsätter sig i tunna, hvita kristallisationer därnedanför och på sidorna växer, liksom vid de egentliga källorna, något gräs. Vid dessa äro ett par långa stenmurar uppförda, där herdarna hvila vid sina besök. Kamel- och fårspillning och trasor, samt märken efter eldar vittnade därom.

Men det är icke blott herdarnas, som begifva sig till denna välsignade punkt, där den lilla vattenådern träder i dagen. Äfven vildåsnorna komma hit; de äro sedan oräkneliga generationer, genom förvärfvad och nedärfd erfarenhet, förtrogna med de punkter där vatten finnes — äfven om dessa äro aldrig så väl dolda bland labyrintherna i de liksom på måfå kringspridda bergen. Ketkhoda hade uppmanat oss att, om vi ledo brist på vatten, blott noga gifva akt på vildåsnornas spår, ty om dessa samlade sig i knippen mot ett visst håll, kunde man vara tämligen säker på att de ledde till någon källa. Jag hade begagnat mig af denna metod förr, nämligen år 1901 i Lop-öknen, då vid ett par tillfällen de vilda kamelernas spår angifvit källornas läge.

Klippdfvor lekte och kuttrade i den nakna bergvägg, under hvilken jag satt och såg ut öfver ökenlandet, så långt den alltjämt lika envisa dimman tillät. Genom de båda klyftgluggarna har man fri utsikt öfver små kringspridda bergsknallar eller snarare denudationsrester, påminnande om holmarna i en skärgård utan vatten och utan skog, skiftande i röda och gula nyanser, sterila, döda och nakna liksom på månens yta. Den dal, som går ned mot sydsydväst och är traktens samfällada afloppsränna, synes snart nog mynna ut i jämn terräng och bortom dess mynning anade man en vidsträckt slätt.

Medan jag satt och funderade vid källådern hördes de eviga kamelklockorna klinga gällare än vanligt, då klangen gaf ett ljudeligt eko mellan dessa nakna, fuktiga bergväggar. Det var som om hela berget försatts i vibrationer och som om osynliga karavaner nalkades från alla håll. Men snart döko mina egna präktiga kameler upp vid en krök. De skredo långsamt och tyst på sina mjuka trampdynor och med dröjande, kungligt förnäma steg upp till källan. De kastade sig icke glupskt och tygellöst öfver vattnets blåa spegel, utan böjde sig med stor värdighet, sakta och behärskadt ned, liksom om de först undrat öfver sina lurfviga spegelbilder i vattenytan. Ännu en böjning och deras läppar äro i beröring med det lifgifvande fluidet och de suga det i sig i långa, långsamma drag. De lyfta hufvudet och se sig omkring en minut och därpå dricka de åter; och sedan skrider hjorden, lika lugnt och taktfast, ned igen till sina friluftbås och sin på marken utbredda halm.

Vattnet i källans stora bassäng hade en temperatur af 17,5°, då lufttemperaturen höll sig kring fryspunkten.

Sent på aftonen lättade dimman och himlens molnkrud fick mera relief, man kunde särskilja individer och etager af moln, det var icke som hittills jämntjockt och grått öfverallt. Stjärnor af första storleken lyste igenom i zenit och vi hoppades på bättre väder och längtade efter en skymt af solen, som vi icke sett på så länge.

Klockan half sju den 13 januari var dimman tätare och mera ogenomtränglig än någonsin och då Mirza bar in det vanliga glödfatet och gjorde i ordning till morgon-toaletten, frågade han om det var skäl att bryta upp i dag, man såg ju icke alls hvart man tog vägen och kunde råka vilse i trakter där intet vatten fanns. Men en halftimme senare var sceneriet totalt förändradt. Då jag kom ut igen för att göra den sedvanliga meteorologiska observationen, hade dimman försvunnit och dragit ihop sig till hvita skyar, som dock blott täckte hälften af himlahalvfvet, under det att den andra hälften var ren och blå. Solen var ännu dold i moln, men man visste åtminstone hvar man hade henne och gladdes däråt. Orsaken till denna oväntade och välkomna scenförändring låg tydligen hos den medelmåttigt friska nordvästvind, som just stuckit upp och enligt sin vana fullständigt bort-sopat dimman. Efter ännu en halftimme voro äfven molnen bortblåsta och den nyss så dystra belysningen hade blifvit sommarglad och vänlig och tycktes förebåda vårens annalkande.

Ett tunt snötäcke kvarlåg ännu efter nattens nederbörd, men det försvann redan tidigt på förmiddagen. Vår tvekan förorsakade ett dröjsmål; först då dimman lättade, fördes kamelerna till källan för att dricka sitt lystmäte, ett försiktighetsmått som var så mycket nödvändigare, som vi nu blifvit af med vår säkra vägvisare.

Karavanserajet Rabat-gur.

Lyckligtvis hade Habibullah varit vid Kuh-i-nakschir en gång och trodde sig säkert kunna leda oss dit. Medan männen lastade kamelerna bröt jag upp till fots sedan Habibullah visat mig en liten svart bergsknalle, som jag borde lämna på vänster hand — sedan vore det blott att följa stigen, som här och hvar utmärktes af ett »nischan» eller litet kummel.

Jag sträckte ut stegen, aflägsnade mig hastigt från källan och lägerbullret och såg från ett minimalt pass hur landet äfven i öster var lika kuperadt som här. Man blir varm af att gå fort i sådant sommarväder som detta och den nordvästliga blåsten, som jag hade i ryggen, kändes svalkande och frisk; det klara och vänliga vädret verkade upplifvande och jag njöt af att vara ensam i den stora ödemarken, där tystnaden afbröts endast af ljudet af mina egna steg. I skyddade, skuggiga skrefvor och under skarpa erosionskanter kvarligger ännu något snö; stäpptufvorna stå glest, äro förtorkade och magra och synas knappast kunna tjäna något annat ändamål än att mata lägereldar.

Så går jag vidare i ensamheten med kompassen i hand och pejlar in vägens riktningar och de föremål som synas på sidorna; jag känner längden af mina egna steg och kan använda dem till afståndsberäkning med samma fördel som ridkamelens. På sidorna utbreda sig torra, rödaktiga lerkullar, innehållande sand och gångar af gips, som på grund af sin större motståndskraft äro något utstående; här och hvar tindra och blänka gipskristallerna, och då solen reflekteras af deras blanka sidor, gnistra de till med elektrisk glans. Två små vattendelare korsas af min stig, som bortom den andra för mig mot öster. Förtvifladt ödsligt och dödt utbreder sig

detta skalade och tomma land hvart jag ser; det är som om en förbannelse hvilade däröfver som om det lydde under ett bann att aldrig få beträdas af människor och aldrig bära mognade skördar. Men att det också döljer vissa hemligheter kan läsas i dess mark, där spåren af öknens barn, vildåsnorna, korsa hvarandra i alla riktningar och ibland förekomma i otrolig mängd. Icke sällan passeras också ställen, nyligen beträdade af lättfotade och flyktiga gaseller, och jag går blott och längtar efter att få se själfva djuren och tycker att jag borde ha större utsikt därtill nu då jag är ensam och inga karavanklockor jaga öknens skygga invånare på flykten. Men alltjämt hålla de sig undan och endast spåren stå där och tala om djurens tillvaro.

Trakten är så godt som alldeles steril och endast sällan förekomma grus och lösa stenar, men där de finnas har man passat på att uppföra små rösen, hvilka tyckas alldeles öfverflödiga, då stigen till största delen följer en tydlig ehuru grund dalfåra. Det enda lifstecken som i öfrigt störde friden var spåret efter ett antal kameler, troligen desamma som vi sågo vid Tallhä. Aftrycken efter deras fotsulor voro utomordentligt tydliga, äfven de minsta valkar och ojämnheter i trampdynorna stodo kvar i den mjuka stoftmarken. Ett par herdar och två hundar hade varit med.

Nu har jag lämnat den mörka toppen bakom mig och bortom den, i nordost, uppdyker en annan, som är högre och belägen på ett par kilometers afstånd. Tallhäbergen skymde bort utsikten åt Elburs till och jag beröfvades tyvärr tillfället att pejla in Demavend, hvilket eljes säkerligen varit möjligt, då himlen var fullkomligt klar. Här är landet mera kuperadt än hittills och ännu

tycktes det vara långt till den fullkomligt jämna ökn.

Alltjämt följer jag en stig markerad med rösen och som sålunda tydligt leder till en källa, och alltjämt trampar jag i vildåsnornas spår. Ibland tycker jag mig förnimma ett aflägset, knappt hörbart sjungande af klockor och tror att det är de mina som följa mina spår, men de hade ännu icke tagit ned tälten då jag bröt upp och jag har långt försprång och fortsätter min ensliga vandring.

Samma fall och läge hos bergarten förhärskar öfverallt och sätter sin prägel på reliefen; åt nordväst skikhufvudenas branta hack och lister, åt sydost ett långsamt fall. Nu vidgar sig dalfåran och i vidgningen växa tufvor ymnigt och här och hvar kämpar en liten grupp tamarisker för tillvaron. Här nere synes ej minsta spår af snö och man förvånas öfver att en så ringa höjdskillnad kan ge anledning därtill, men så är också landet här mera tillplattadt och jämnstruket och erbjuder inga skyddade platser där snön kunde hålla sig kvar.

Framför mig i sydost reser sig en ny, tämligen närbelägen kam; den är lägre, mera denuderad än de föregående, och man märker att de små isolerade ökengruppernas dimensioner efter hand aftaga mot sydost och öster. Bortom denna sista kam synes i en lucka hvad en okunnig främling skulle taga på sin ed vore ett öppet haf, en blånande, oändlig yta, med en horisont så jämn, som om den blifvit dragen med linjal. Det är den stora saltöknen Kevir, den fruktade och farliga, där andeväsen hålla hus, dit endast ett par européer vågat sig, och som jag snart skall korsa i en trakt, där ingen varit förr.

Bakom mig ser jag det lilla bergsparti jag lämnade på morgonen och öfver hvars hjässa några skarpt be-

gränsade, mörka skyar sväfvä; man skulle kunna taga dem för ångorna från en ännu verksam vulkan, men antingen bildas de väl af stoft som lyftes från berget af den nordvästliga brisen, eller också är det verkligen ångmoln från källan, hvars vatten ju var mycket varmare än luften. Nej bevars, det var hvarken det ena eller andra, helt enkelt förebuden till en strimma af lätta skyar, som långsamt utbreda sig mot söder.

I norr och nordost framträda flera nya förgreningar af Kuh-i-tallhä; en sådan, som dock ej stod i direkt samband med den röda hufvudgruppen, bar ett tafelformigt täckskikt, hvilket dock som vanligt sluttade något mot S 30° O.

Alltjämt tycker jag mig höra klangen af klockorna, men icke ens här nere på öppna landet synes en skymt af karavanen. Det måtte vara ett magasinradt eko som dröjt sig kvar på mina trumhinnor och det vore verkligen icke underligt, då man eljes alltid har detta ringande ljud i öronen. Jag rastar en stund vid en liten minimal snöclick i en skrefva och njuter af att läska mig med denna kalla, vattendränkta snö. Men nu är något på tok, jag kan ej fortsätta längre på detta sätt. Timmarna gå och karavanen borde ha upphunnit mig; i hvarje fall borde ljudet af klockorna af den nordvästliga brisen föras fram till mig, och på afstånd borde åtminstone en skymt af kamelernas svarta ryggar dyka upp öfver kullarna.

Naturligtvis borde jag vända om, men jag har nu en gång för alla en afgjord motvilja för att trampa i mina egna fotspår och jag fortsätter framåt i kamelspåret som hittills. Ibland tvärstannar jag och tror mig höra det ljud som jag väntat på så länge, men det är blott vindens hvisslande i de vittrande åsarnas lister eller mot min

mösskärm, och nästa gång är det blott ett klingande slag af foten mot en stenplatta. Åter höres ett sjungande ljud som af en karavan under marsch, jag kan icke säga hvarifrån det kommer, men jag tvärstannar igen och lyssnar och då ligger nejden dödyst, icke ett ljud förnimmes, ej en fluga surrar och hvarhelst öknens vild-åsnor än hålla hus, från Kuh-i-nakschirs omgifningar hafva de flytt i dag.

I min väg reser sig en femtio meter hög kulle, en steril kalkstensplatta, som vanligt fallande mot sydost, och på dess krön har en gång i tiden ett röse blifvit uppfördt af lösa skärfvor och flisor, som ligga kringspridda däruppe. Vid dess fot leder väl alltså en väg; visserligen har jag för en stund sedan tappat bort kamelspåret, men jag behärskar dock den punkt, där detta skedde och jag har fri utsikt öfver nejden vida omkring. På alla håll uppdyka dessa röda, violetta, bruna, gula och grå ler- och kalkstenskullar, som hjälplöst gå sin förintelse till mötes, blottställda som de äro och utan ringaste skydd mot denudationens oemotståndliga krafter. Inom min synkrets falla de alla flackt och långsamt mot sydost och brant mot nordväst, ja ofta tvärbrant eller lodrätt i det att kalkstensskiktet står abrupt afbrutet vid åsen af hvarje kulle och med en skarp vinkel öfvergår i gruskäglans fall till foten. På den kulle, där jag nu befann mig, hade det varit absolut omöjligt att klättra upp från nordväst.

Det blåser blidt och ljumt vid $+ 7^{\circ}$, solen är framme och ger mig känning af hvad detta land är likt på somaren. Åt nordväst resa sig Kuh-i-tallhäs nakna ryggar och jag kan icke fördrifva tiden med något annat än att rita ett panorama öfver dem. Från öster till sydost

utbreder det oändliga ökenhafvet sin gåtfulla horisont och till dess västra rand söka sig några grunda erosionsfårar, genom hvilka tid efter annan temporära flöden söka sig ned för att förintas i det inre af Kevir. Dess gräns måste vara skarpt dragen, den måste löpa där borta på andra sidan om en flack ås i öster.

Och den stora öknen drar mig med sin underliga tjušnjingskraft, jag ville skynda dit ned genast och lyssna till den stora tystnaden, som sväfvar likt ett moln öfver dess jämna yta. Men jag kan ju icke gå dit alldeles ensam och nu har antingen jag eller karavanen råkat på villovägar. Vi ha tappat bort hvarandra, det är tydligt. För fyra timmar sedan bröt jag upp och har följt spår och rösen hela vägen. Möjligen ha de förlorat mitt spår vid någon punkt, där jag vandrat öfver en grusbädd, men de borde icke gifva sig förrän de hitta det igen. Men de loja och sorglösa perserna äro icke som mongoler, burjater och tibetaner, hvilka likt spårhundar fortsätta ända tills de finna hvad de söka. Ha mina män plötsligt blifvit gripna af fruktan för öknen och ej vågat lämna den lilla källan, sedan jag försvunnit bakom kullarna i min för dem obegripliga ökenmission, eller ha de helt enkelt stannat för att samla in bränsle till aftonlägrets eldar? Men sannolikt är väl felet mitt eget. Denna väg är icke den rätta, den leder troligen ned till någon stäppyta med bete och rösen äro uppförda för att herdarna i dimmigt väder skola finna källan. Nu hade jag i alla händelser fått nog af den stora ensamheten, himlen var klar och ljus, men dagen kort och om jag icke skulle få sofva ute under en kalkstensås, var det på tiden att jag fick tag i de mina.

Medan jag funderar öfver situationen, ryckes jag ur mina tankar af ett bösskott, som kommer från nordnordväst, där Tallhä-kedjans kala, röda klippväggar stå och sola sig, torra, ödsliga, förbrända sedan oräkneliga årtusenden. Inom kort dör ekot bort efter skottet, men jag har icke tagit miste på riktningen för dess härkomst. Det verkade som en elektrisk stöt och innebar svaret på alla de frågor jag gjort mig: de hade tydligen gått en annan väg och det Kuh-i-nakschir vi så ofta hört talas om de sista dagarna var blott en del af Tallhä-bergens grupp, men signalen ljud svagt och afståndet måste vara stort.

Nu skyndade jag i den angifna riktningen, men måste göra en lång lof åt sydost för att komma ned från kullen och sedan bar det af med raska steg. Det var dock lättare sagdt än gjordt att taga sig fram i denna vedervärdiga terräng. I min kosa hade jag att korsa hundratals djupt inskurna, torra erosionsfåror, det var ett evigt upp och ned; knappt hade jag kommit öfver en förr än en annan gapade framför mig; de voro icke många meter djupa, men hade branta sidor, utför hvilka jag hasade mig i den porösa, luckra lerjorden och blott för att klättra brant uppför på dess andra sida. Och timmarna gingo och solen sjönk. I min väg reste sig nu ett mindre förbergsparti och jag visste icke om jag borde lämna det till höger eller vänster, men trodde att den förra riktningen vore närmare att döma efter bösskottets håll.

Nu blef terrängen allt värre; det är en värld af kullar med raviner och erosionsrännor emellan. Ibland tror jag mig åter höra underliga ljud och stannar, men allt är tyst. Hur ofta bedrages jag icke af en skugga vid en sluttning, liknande en kamel, men den rör sig icke,

den är förrädisk. Det bär uppför mot berget och ju högre upp jag kommer, desto mera söndertrasad och uteroderad är denna nejd och det är tungt att gå uppåt, jag är ännu icke van vid sådan språngmarsch och börjar känna mig trött; hela dagen hade jag vandrat mot sydost, nu bär det mot nordnordväst. Bit för bit lägger jag in routen på kartan, där inga luckor få uppkomma.

En dalgång för mig åt orätt håll, jag måste slopa den för att öfver knaggliga kullar söka mig ned i en annan, som slingrar i sicksack åt alla håll. Hur lätt är det icke att tappa bort hvarandra i sådan terräng! En fullständig labyrinth af djupt inskurna erosionskorridorer, en irrgång af dalar i alla riktningar, de mindre samlas solfjädersformigt för att bilda större och vanligen ligga dessa små hålvägar på blott ett eller annat tiotal meters afstånd från hvarandra, det är en mycket farlig trakt och jag påskyndar ytterligare mina steg vid tanken på hur lätt man kan gå förbi hvarandra om man följer olika passager och hur hopplöst det vore att söka reda på någon i denna försåtliga labyrinth.

Kanske en herde aflossat skottet; men nej, de hafva inga vapen, kanske någon jägare af iliatstam; nej, sannolikt var det dock en af mina kosacker. Ju mer tiden aflägsnar mig från dess bortdöende eko, desto mer utplånas det första upplifvande intrycket däraf. Och nu ligger den stora tystnaden och rufvar hemsk och tung i dessa öde dalar. Solen rör vid horisontens rand, om en stund skall skymningen stryka sin nivellerande ton öfver allt som nyss var dagar eller skuggor; det är icke mycket kvar af dagern och redan kommer mörkret och natten och äfven i månsken vore det omöjligt att taga sig ut ur denna råttfälla. Här och hvar växa tamarisker. Innan

det blir kolmörkt, måste jag uppsöka ett lämpligt ställe, någon liten grotta eller skrefva i närheten af dessa växter, där jag åtminstone kan få en eld som varar några timmar; men någon supé lär jag icke få denna natt och det blir kyligt att ligga ute. Jag vredgades i mitt sinne öfver dessa sju män, af hvilka inga haft vett att hålla ögonen på mitt vilselupna spår utan blott tänkt på sig själfva och den snara framkomsten till nästa källa, där rispuddingen och det sjudande teet skulle bli deras första tanke.

Men nu skymde det allt mer och det blef allt svårare att bedöma afstånden och dalgångarnas djup. Tröttheten tog ut sin rätt, jag stretade uppför den ena dalgången och fåran efter den andra, allt långsammare nalkades jag det nya berget steg för steg och tänkte just stanna vid nästa ställe där tamarisker funnos, då jag tydligt hörde ett aflägsset rop, som genomilade tystnaden och dog bort i fjärran. Jag ropade tillbaka allt hvad lungorna förmådde. Det var tydligen någon af de mina, men de hade icke hört mitt svar, ty efter en stund ekade ett nytt bösskott, närmare än det första.

Nu gick det fortare igen och jag skyndade upp genom den hålväg där jag befann mig. Den var instängd mellan lodräta, ja ibland öfverhängande väggar af lerskiffer, men förr eller senare skulle den väl leda till en liten tröskel. Jo vackert! Den slutade tvärt som en säck, en återvändsgränd, en liten rundel, omgifven af lodräta väggar på alla håll, inte en katt skulle ha kunnat klättra uppför dessa branter. Jag hade intet annat val än att vända om och skynda utför, för att pröfva en annan dal, kanske lika förrädisk som denna; det var åtminstone skönt att få gå utför ett slag, men inte vann jag något

därpå. När jag kommit ut ur dalen, gick jag upp i en annan på måfå. Inga nya rop, inga bösskott, kanske jag åter aflägsnade mig från spejarna. Men denna gång kunde jag, försiktigt klättrande på branta utsprång, taga mig upp på ett kullkrön och nu såg jag ändtligen på långt afstånd tvenne män, som just gingo upp på en liten höjd för att speja.

Jag ropar an dem, de svara och skynda springande emot mig, men försvinna snart i en af dessa djupa dalgångar. För att kringgå hela denna förrädiska kvast af otäcka hålvägar, som lodrätt genomskära skiffern, måste vi å ömse håll göra väldiga omvägar, och då vi ändtligen möttes på en kam, var skymningen tät och det var i rätta ögonblicket vi fått syn på hvarandra.

Det var Abbas Kuli Bek med sin bössa och den vägkunnige Habibullah, som nu andfådda och häpna berättade att de sväfvat i den största oro för mig. De hade gått den enda rätta vägen som leder till källan och som utmed bergets fot följer en dal, osynlig från den kosa de tagit. På mig och mitt förlorade spår hade de icke kommit att tänka förr än de nådde källan och sågo att jag icke var där. Då hade de blifvit oroliga, förstått att något var på tok och gifvit sig ut på spaning åt olika håll. Abbas Kuli Bek insåg att jag gått vilse och att han till hvarje pris måste finna mig innan det blef mörkt och tillsammans med Habibullah hade han gått upp och ned och ut och in sökande genom otaliga dalgångar utan att se ringaste spår. Mina rop hade de icke hört och blifvit ändå oroligare då till och med bösskotten icke besvarades.

Vi hade ännu en dryg timme att gå genom ett landskap, värre än den vildaste fantasi skulle kunnat

utfundera. Otaliga djupa fåror, som samlades till en större dal, måste korsas på tvären. Alltmer öfverväldigades jag af tröttheten och allt oftare hvilade vi för att äta af den fuktiga snö, som här uppe låg ymnigare. I en liten skyddad dæld växte några tätta, torra tamariskbuskar. Habibullah hade ett slags dille på bränsle och kunde icke gå förbi en sticka utan att taga upp den. Nu kunde han icke heller motstå dessa kvastar af ypperligt bränsle och frågade om han fick bryta af dem och samla ihop dem. Ja, oändligt gärna! Under tiden lade jag mig rak lång på rygg, tände en cigarrett och väntade. Alltför fort hade han sin knippa färdig och så rörde vi på oss igen. Men nu hade ledaren åtminstone ballast och traskade icke så hastigt som nyss.

På en flack höjd syntes en fyrkantig mur af sten, ruinen af en »särgär» eller provisorisk koja, uppförd af något iliutfölje, som en gång gästade Kuh-i-nakschir.

»Hur långt ha vi kvar?»

»Å, blott en half farsakh, lägret ligger där uppe vid bergsfoten.»

Och det bär upp och ned i det oändliga och icke en jämn bit af tio meters längd hjälper oss att nalkas berget. I skymningen skymtade två kamelryttare i fjärran; så fort de fingo syn på oss, vände de om. De voro ett nytt räddningsparti, som just brutit upp för att söka och nu till sin glädje funno att de icke behöfde genomsnoka de dunkla kulorna och korridorerna.

»Under berget där borta, bakom den hvita slutningen, är källan», förklarar Habibullah, som går krökt under sin risknipa. Afståndet är ännu betydligt, men ändtligen stå vi vid randen af en dal, i hvars öfre del något svart synes — det är kamelerna, som ligga i

ring kring sin hackelse och efter en sista kraftansträngning äro vi framme vid lägerelden.

De hade varit så rysligt oroliga, försäkrade Mirza, och alle man skulle just ha brutit upp åt olika håll för att genomsöka trakten och blott en man skulle ha stannat hos kamelerna. Men nu voro de glada att jag icke kommit bort. Det var den 13 januari och jag hade tändt min morgoncigarr i galen ända — det var ju tydligt att något spektakel måste hända. Men är slutet godt så är allting godt och jag hade fått en grundlig promenad och insåg nu att det för framtiden var bäst att icke aflägsna sig från karavanen om man icke vore säker på vägen. Hade ett omslag inträffat i vädret och en sådan dimma som under de föregående dagarna sänkt sig öfver landet, så hade det varit ändå svårare att finna en väg.

Medan mörkret tätnade hvilade jag en stund vid elden i mitt behagligt uppvärmda tält och var glad öfver att icke behöfva sofva ute i en skrefva. Till middagsmålet uppträdde den näst sista kycklingen från Veramin och den smakade förträffligt tillsammans med pillau och rostadt bröd. Lägret var det treffligaste vi haft på länge. I dalen växte något gräs och källan, som bildade en liten rännil, hade fullkomligt sött vatten. Vi beslöto därför att stanna här öfver morgondagen, så mycket hellre som jag var grundligt trött och äfven kamelerna behöfde hvila efter den otäcka terräng, i hvilken de gått upp och ned öfver kullarna. Den absoluta höjden var 1,125 meter öfver hafvet.

En sötvattensgöl.

XXII.

Vi hejdas af den stora saltöknen.

Under hvilodagen fingo kamelerna sköta sig själfva och söka reda på det njugga bete som fanns i dalen, men de infunno sig själfmant och i god tid vid lägret, där de visste att de skulle få bättre föda. Själf hvilade jag grundligt, ritade ett panorama af trakten och räknade ut de tillryggalagda afstånden, blott fjorton svenska mil från Veramin, men vi hade ingen anledning att skynda och vi voro beroende af källorna.

Nu gällde det också att bestämma oss för den väg vi borde inslå; vi befunno oss vid västra randen af stora Kevir; skulle vi gå norr eller söder om saltöknen?

Den norra vägen skulle föra oss utmed en del af dess västra och norra rand till Räschem och sedan på tvären genom öknens den väg som Gulam Hussein kände till. Men den södra vägen föreföll mig mera tilltalande, ty här skulle vi, följande öknens västra och södra rand, kunna styra kurs mot Djandak, en lämplig hvilo- och stödjepunkt, hvarifrån jag med vana vägvisare och hyrda kameler kunde göra en exkursion till hjärtat af öknens. Djandak är på alla håll omgifvet af öken och dess invånare borde äga största möjliga kännedom om landet.

Vi höllo krigsråd om planen och Avul Kasim förklarade att köttförrådet visserligen tagit slut, men ris, mjöl och »roghan» fanns för mer än tjugu dagars tid och innan allt tog slut skulle vi få tillfälle att köpa mer. Åt kamelerna fanns halm och bomullsfrön för tio dagar. Vatten var dock det viktigaste af allt och vi beslöto att från källan fylla våra säckar med ett förråd däraf, som kunde räcka i nio dagar och utgjorde fulla bördor för tre kameler. Till Djandak räknades trettio farsakh och åtta dagsleder och någon fara för kamelerna borde ej kunna uppstå då det från vägen ej vore långt mot söder till bergstrakter med källor. Vi skulle sålunda ej behöfva söka reda på källorna Tjäscheme-Kerim och Tjäschemedusun, belägna helt nära i nordost, och voro oberoende af herdar, hvilkas uppgifter ofta äro otillförlitliga. Habibullah hade nog också rätt då han sade att de herdar, som vistas vid de nämnda källorna, alltid tillbringat vintern i deras närhet och sålunda ej kunde känna till andra trakter på större afstånd därifrån.

I alla fall fick han gå till Tjäscheme-Kerim för att försöka köpa ett par får, men hans mission misslyckades

alldeles, icke ett lif fanns vid källan, äfven om herdarna, af vissa tecken att döma, icke kunde vara långt borta; han trodde att de betade sina hjordar på slätten nedanför bergsfoten. På återvägen därifrån hade Habibullah haft ett litet obehagligt äfventyr. Vid inträdet i en dalgång hade han så när råkat rakt i famnen på en panter, tvärstannat på trettio stegs afstånd från djuret och rusat, tillintetgjord af förskräckelse, upp på en spetsig kulle. Pantern hade betraktat honom en stund och sedan långsamt smugit sig upp i en skrefva. Då hade Habibullah sprungit ned från kullens andra sida och lagt benen på ryggen ända tills han, uppskakad och andfädd, nådde lägret. Jag tänkte på min långväga irrfärd föregående dag och undrade om pantern spionerat öfver mig. Det kunde ha varit rätt otrefligt att ligga ute i en trakt, där man har dylika vilddjur till närmaste grannar. Pantern lär här lefva på antiloper och gaseller eller annat vildt, men säger icke nej om han någon gång lyckas komma öfver ett får.

Vädret var under dagen godt; på eftermiddagen blef himlen vid nordlig vind till tre fjärdedelar molnhöljd. Hussein Ali fick för första gången aflägga prof på sin konst som perukmakare, men detta var ett vågstycke, som jag aldrig bort inlåta mig på. Han handskades vårdslöst med saxen och klippte nästan af öfversta snibben på mitt högra öra, som lappades ihop med häftplåster och omvirades med ett förband.

På natten sjönk temperaturen blott till $+ 1,5^{\circ}$. Mina män hade väntat ett besök af de herdar som vaktade kameler på stäppen i närheten, men de hördes aldrig af. De gå nämligen endast hvar tredje kväll till källan och stanna två nätter utan vatten på stäppen. Hård

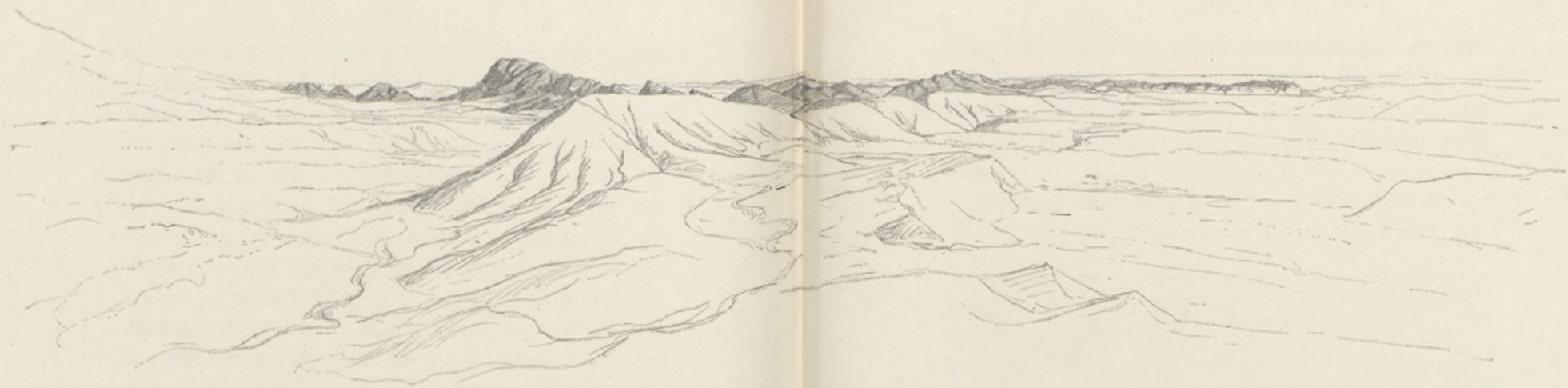
blåst rådde under natten och då den kom från sydost, medförde den som vanligt helt molnbetäckt himmel. Morgonen var också kulen och dyster, men lyckligtvis var luften klar; möjligen fordras det också ett ordentligt snöfall för att den täta dimman skall bilda sig. Tre af de stora kamelerna buro vattensäckarna, af hvilka alla utom en nu voro täta, men ur denna droppade det hela vägen och då vi kommo fram till nästa läger hade den krympt högst betänkligt. Trögt tåga vi ned genom den dalfåra, i hvars botten källans rännil snart sinar. Då den blir alltför slingrande och stenig, lämna vi den och gå upp på dess högra sida, där ljusgröna, sönderfallande småberg omväxla med grunda fåror. I och för sig är den ljusa bergarten dock ganska hård, men i ett sådant klimat som detta håller intet material stånd mot denudationens krafter. Dessa kullar, som ofta äro brant eroderade vid basen, skrika genom sin friska, gälla färg; deras läge är detsamma som hittills.

Alla utlöpare och förgreningar från Kuh-i-nakschir äro här parallella med vår marschroute, men de bilda ingalunda fortlöpande kammar, utan äro tvärtom ofta afbrutna af låga trösklar och passager. De högre partierna, själfva knuten af det lilla massivet, består af en rödbrun, porfyrartad bergart, men ju mer man aflägsnar sig från Kuh-i-nakschir, desto mer försvinner det rödbruna, under det att det ljusgröna, kalksten och lerskiffer, blir öfvervägande. Af reliefens konfiguration tvingas vi öfver mot sydost, ehuru jag hellre gått åt öster för att se efter om någon möjlighet gafs att våga sig ut i Kevir från detta håll. Men vi måste så mycket som möjligt följa fåror för att icke råka in i en sådan labyrinth som den, med hvilken jag i går gjort en när-

12

2

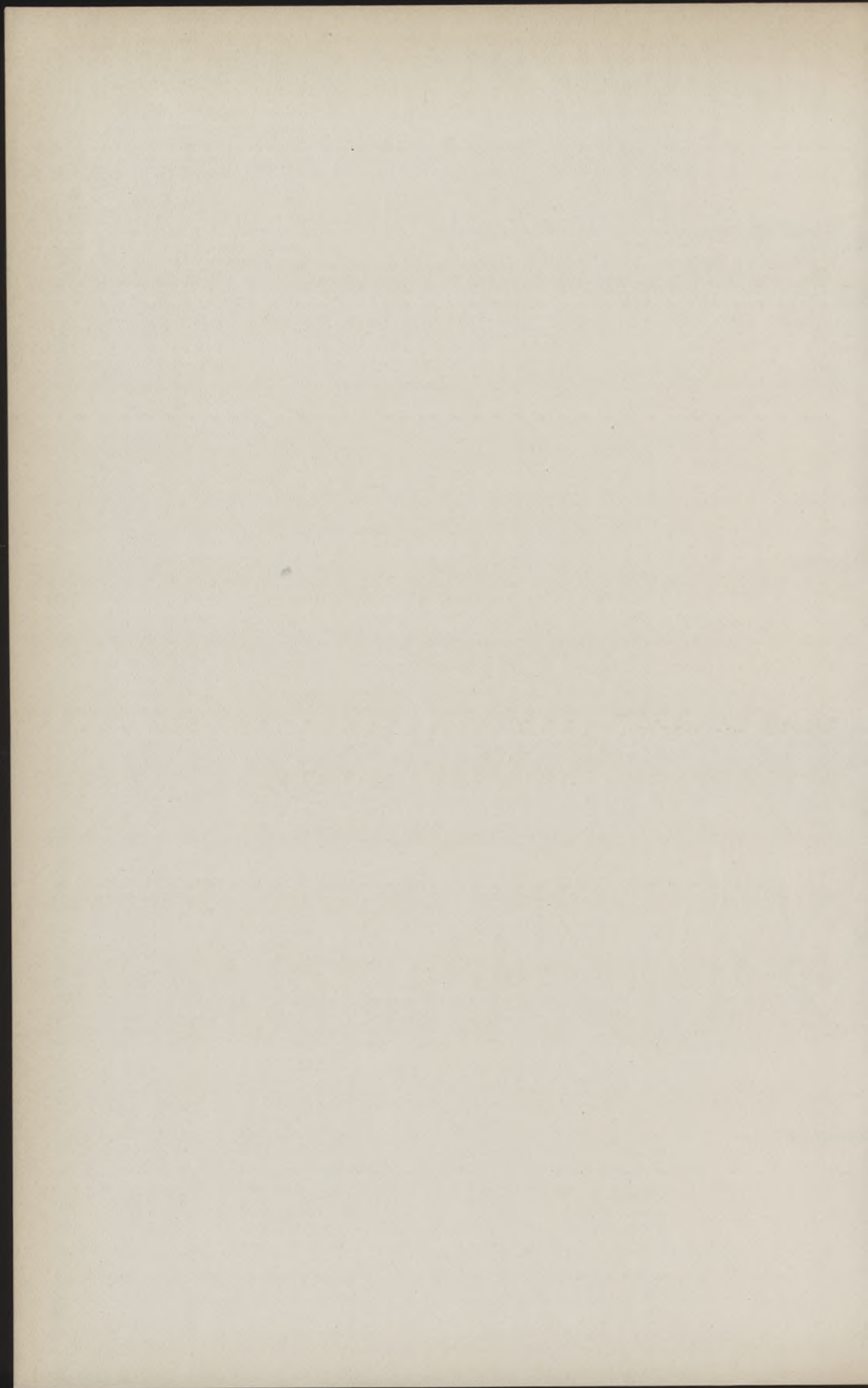
1

Utsikt mot öster och sydost från Kuh-i-nakschir.

Kuh-i-nakschir, mot nordväst och norr.

mare bekantskap. Visserligen sluttar terrängen mot OSO och en del fåror måste vi ju öfver, men de bli allt grundare ju längre det bär. Ännu förekomma små åsar och ryggar mellan dem, pekande likt fingrar nedåt öknen.

En lång stund följa vi en hufvudfåra. Här står ett röse. Den västra sidoterrassen är $11\frac{1}{2}$ meter hög, för-

Rast.

rådande att tidtals ganska kraftiga regnflöden kunna söka sig väg genom denna afloppsränna för att i sinom tid utmytna i Kevir, saltöknens jämna, i det närmaste ut-torkade innerhaf. Den tysta dalen är icke så alldeles liflös som man skulle kunnat vänta. Torra tufvor och äfven friska förekomma rikligt och ibland suga tamariskernas rötter ännu någon fuktighet ur den torra marken och deras stammar äro kraftiga och grofva. En

gång skrämdes en väldig flock klippdufvor upp af vårt bullersamma tåg och öfverallt syntes spåren af kameler och af vildåsnor.

Vår dal blir allt grundare och bredare, dess sidokullar lägre, dess grusfyllning aftager och själfva gruset blir finare. Ett stycke nedåt loppet syntes en mörk punkt som rörde sig och vi diskuterade hvad det kunde vara. Vi hade hoppats på en vildåсна, men snart visade det sig vara en gammal persergubbe, som helt lugnt kom tågande emot oss. Han var hvitskaggig och böjd, men värdig och lugn i sitt uppträdande och hade tydligen sett folk förr. I tjänst hos Ali Abdullah af Mähabad hade han åldrats vid foten af Kuh-i-nakschir och hade ett trettio-tal kameler under sin vård. Nu hade han lämnat sina skyddslingar på något afstånd medan han samlade sitt bränsle. I går hade han sett en stor panter i en fåra, möjligen samma en som varit nära att skrämma lifvet ur Habibullah.

Vi stannade en stund för att pumpa gubben på allt hans vetande om traktens geografi. Han pekade åt det håll där källorna Tjäscheme-Kerim och Tjäscheme-dosun voro belägna, och utan ringaste tvifvel gå de i dagen på östra sidan af ett litet bergsparti, tillhörande samma fragmentariska system som Tallhä, Mulkabad och Kuh-i-nakschir. Man skulle sålunda icke vinna mycket i väglängd, om man försiktigt sökte sig fram från källa till källa; bättre då att göra sig oberoende af dem och sträcka ut stegen i så raka riktningar som möjligt, för att komma någon vart. Vid de södra bergens fot, som vi ämnade följa, kände gubben tre källor: Tjäschemobolasun, Sär-dum och Sär-i-busurgi. Han skulle gärna ha ledsagat oss en dagsled framåt om han dagen förut

haft reda på vår ankomst, men nu vågade han icke lämna kamelerna.

Den gamle bekräftade hvad vi förut hört: att man kunde gå omkring Kevir antingen i norr eller söder, men att från Kuh-i-nakschir gå rakt åt öster ansåg han absolut omöjligt, ty redan inom två dagsleder skulle vi komma till en trakt af saltöknen, som till utseendet var bärig och jämn som ett golf, men i verkligheten bestod af mjuk, genomvåt gyttja, i hvilken människor och djur skulle sjunka till halsen och hjälplöst gå förlorade. Det är döden att gå dit sade han. För femton år sedan hade en »sa'ab» (herre, europé) varit här i afsikt att gå ut i Kevir, men vände om då han funnit att det icke gick för sig. Vi borde hålla mot sydväst till en trakt kallad Därä-i-solamat.

I år var vädret mycket gynnsamt, men för tre år sedan hade det ständigt regnat och snöat och båda delarna äro ofördelaktiga för kamelerna, efter regn blir marken slipprig och hal, och om det, såsom då, regnar sex dagar i streck, komma djuren icke åt sitt bete på stäppen.

Sedan gubben följt oss ett stycke på väg, vände han om till sin ensamma bränsleplockning — hur dystert måste hans lif icke vara år ut och år in bland kamelerna, utan ringaste anledning till glädje eller omväxling.

Vi lämna dalfåran, gå öfver en låg ås och komma så ut på nästan jämn stäpp, där tvenne vildåsnor i yrande damm flydde mot väster. Vål hade jag kikaren till hands, men afståndet var ändå för stort, för att gifva mig tillfälle att få ett begrepp om dem; de liknade kulaner, men tycktes vara vida skyggare än vildåsnorna i Tibet. En liten erosionsfåra för oss mot SSO; den utmynnar i Kevir, hvars rand förr eller senare skall tvinga oss att

helt och hållet ändra marschriktning; att saltöknen måste kringgås är tydligt, redan på afstånd kan man iakttaga att den är oframkomlig, den är som en sjö, hvars yta icke bär, och hvars strand vi nu nalkas med stora steg.

Stäppkaraktären tilltager, landet blir flackare, endast på något afstånd åt sidorna synas svaga unduleringar, ännu efter fem timmars marsch äro erosionsfårorna tydliga, ehuru det måste vara tämligen sällan vatten i nämnvärd mängd hinner så långt ned. Här äro grönskande, bukettliknande tamarisker ganska allmänna och material till stora lägereldar saknades ej. Vi styra kurs mot sydost rakt på stranden af Kevir. Avul Kasim tror att det är en half farsakh dit, jag föreslår två farsakh och vi nådde icke heller fram till kvällen. Man bedrar sig på afstånden, de olika nyanserna och bältena förvilla i denna flacka terräng. Det hvita fältet ute på Kevir ser ut att vara helt nära och ändå vandra vi i timmar utan att märkbart nalkas. I OSO löper en mot norr krökt strimma af gul färg midt i Kevirs svarta sjunkmark; sannolikt omger den en pir af torr, bärig mark, men den förlorar sig som en spets i det mjuka. Till vänster stannar ett litet isoleradt, svart bergsparti, som liksom de flesta af de föregående tyckes stå på de radier, som utgå från Kuh-i-nakschir. En bekväm och behaglig marschbana hafva vi i dag och ibland är botten i de grunda fåror vi följa, jämn och hård som en asfaltgata och därtill faller terrängen, om också långsamt, i vägens riktning. Vi kunde därför tillryggalägga nära 29 kilometer rakt mot sydost.

Saxaul uppträder i ganska höga buskar och stå liksom tufvorna tätare i närheten af fåror, där de ha utsikt att någon gång få vatten. Framför oss synes alltjämt

Kevirs hvita saltfält lika fjärran som nyss, men nu jämnar stäpplandet ut sig på allvar och icke de minsta kupe-ringar märkas på sidorna. För ögat är fallet skönjbart, endast om man jämför den flacka gruskäglans konturlinje med Kevirs absolut jämna horisont, som endast i ett aflägsset fjärran i öster är något bruten af små hemlighetsfulla berg, kanske aldrig beträdda af människofot och otillgängliga för både båtar och vandrare. De sticka upp som öar ur detta salthaltiga gyttjebad.

Framför oss upprullar sig nu Kevir för att alltmer behärska landskapet med sina bruna, svarta, gula och hvita strimmor och fält; vatten synes ej alls, man anar blott att det hvita måste vara salt, det svarta gyttja. Allt finare blir gruset, allt glesare tufvorna, och de svågt tecknade fårornas kanter allt mera afrundade och nivellerade. Öfverallt synas spår af vildåsnor och ibland passeras ställen där de legat och hvilat sig. Hur ofta stannar man icke vid en punkt, där en »gur» eller vildåsna helt nyligen gått fram och önskar att det underliga djuret lifslevvande stod kvar i spåret. Vi styra kurs på en fjärran udde af en bergskedja i söder, men skiljas därifrån af en smal utlöpare mot väster af Kevir; kunde vi blott behålla vår kosa, vore det ingen fara, men i Kevir-armen bär icke marken. Ej långt från dess rand uppslogo vi lägret IX i en fullständig ödemark. Här var höjden blott 714 meter och vi hade sålunda sjunkit 411 meter under dagens marsch.

I nordväst ha vi härifrån en präktig öfverblick öfver Kuh-i-nakschirs småberg, i norr synas några andra, mindre höjder och i nordnordost anar man Elburs' förberg utan att se dem; i söder löper den mindre bergskam vi hela dagen haft framför oss. Mellan alla dessa upphöjningar

af jordskorpan utbreder sig den depression, som under tidernas lopp blifvit utfylld och nivellerad af nedslammadt fast material och dit alla kringliggande vattendrags salt anhopats för att på lämpliga ställen bilda en skorpa eller ett skikt, som växer i tjocklek. Denna västra del af Kevir är sålunda mycket skarpt begränsad och det gäller nu att så noga som möjligt följa dess rand och få den inlagd på kartan.

På kvällen var himlen täckt med tjocka moln och ramsvart natt rådde innan månen gått upp. Det blåste ej, röken från eldarna steg lodrätt, men det blef tyst och stilla i lägret tidigare än vanligt, då alla voro trötta efter dagens marsch, som hela vägen skett till fots. Nog händer det ibland att man äfven vid midnatt hör vattenpipan bubbla, men då är det någon gynnare som vaknat och ej kunnat motstå ett par bloss.

På natten till den 16 januari stannade minimum på $+3,8^{\circ}$ och på morgonen var hela himlen dold af lågt sväfvande moln. Hur låga de berg än äro som omgifva oss, döljas dock deras kammar af denna molnslöja. Men vädret var för öfrigt härligt, då vi tidigt bröto upp till en ny dags erfarenheter, det regnade ej, det blåste ej, klockan ett var det $8,5^{\circ}$ varmt och äfven på kamelryggen behöfdes inga ytterkläder.

Ej långt från lägret äro vi framme vid randen af Kevir, hvars första bälte här bildar en grå och torr skorpa, som skör och bräcklig hvilade på ett mjukt underlag, men då äfven vildåsnornas spår upphörde, hvilket antydde att marken längre ut icke bar, funno vi klokast att hålla oss på »läb-i-kevir» eller »saltöknens bräm», såsom perserna kalla själfva strandområdet eller öfvergångsbältet mellan hård, solid grusmark och sjunkig

saltöken. På detta första kevir-bälte växte ännu några tynande plantor, men det närmast utanför belägna, på ett par hundra meters afstånd, är alldeles sterilt. Vi måste därför obrottsligt följa ökenbrämet åt för att ej förlora fast mark under fötterna, men vi skulle också så fort som möjligt försöka att komma öfver denna västliga utlöpare af Kevir, som nu helt och hållet tvingade oss ur vår kurs. Redan här försökte vi att korsa en liten vik af Kevir, men hade ej kommit långt ut på den svarta skorpan, förr än den första kamelen sjönk intill knäna och tvärstannade. Varskodda af faran vände vi genast helt om i samma stig, där vi åtminstone visste att marken bar, och där spåren endast voro en decimeter djupa. Men hade den första kamelen tagit blott några få steg till, är det sannolikt att han sjunkit allt djupare och hade han ändå försökt att arbeta sig framåt, hade han kanske varit förlorad. Hans spår gapade som svarta hål, i hvilka bittert salt vatten genast samlade sig, liknande en gröt eller ett dybad.

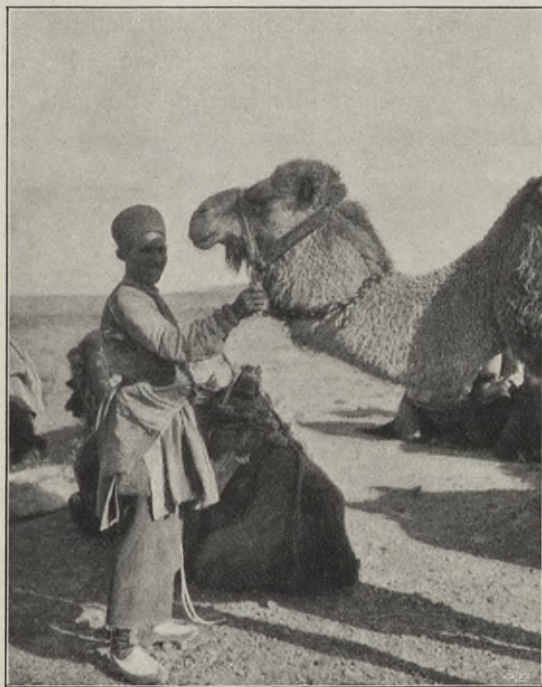
Där Kevirs yta är svart, står grundvattnet tydligen närmast; de gula fläckarna och strimmorna äro små upphöjningar, alldeles omärkliga för ögat på annat än sin färg och kanske blott en decimeter högre än det svarta, men denna obetydliga höjdskillnad är dock tillräcklig för att deras yta skall torka hastigare. De svarta bältena beteckna sålunda depressioner, ett antagande, som också öfverensstämmer med det faktum, att de ligga längst bort från »stranden», äfven om utlöpare och vikar af dessa svarta fläckar ibland sträcka sig alldeles intill randen af Kevir.

I stället försökte vi nu hålla oss på de knappt tio meter höga, flacka kullar, som terrassformigt begränsade

Kevir-depressionen och som vi funno nästan lika tröttsamma på grund af de tallösa små raviner vi måste korsa. Vi gingo därför ned igen för att troget följa själfva strandlinjen, något som är lika tidsödande som tålamodspröfvande, ty små utlöpare, kap och uddar från kullarna peka som fingrar ut i Kevirs plana yta och vi måste gå ut och in vid alla uddar och vikar.

Jag gick till fots ett par timmar och fann det mycket tröttsamt, ty äfven där stranden är alldeles torr, är den så mjuk att man sjunker in något för hvarje steg. Det var därför härligt att sitta upp på min präktiga kamel och vagga vidare genom detta högst besynnerliga och ovanliga land af en ökentyp som jag förut icke sett. Till en början rörde vi oss så godt som i alla väderstreck, men småningom blef det bättre och strandlinjen mindre naggad. Här och hvar ligger ett tunt öfverdrag af krithvitt salt öfver det gula underlaget. Ravinerna och fårorna som skurit sina rännor genom kullarna nå ända fram till ökenstranden, där de tvärt upphöra, alldeles som de aflopsfåror, hvilka mynna ut i en sjö. Utanför de större af dem bildar stranden en liten utbuktning af fast mark, glest grusbeströdd, bevuxen med tufvor och genomdragen af ett solfjädersformigt system af minimala deltafåror. Det hela är blott skuggan af ett hydrografiskt system, ett landskap som väl blifvit formadt af vatten, men där man nu icke ser en droppe, om icke i kameleernas fotspar ett stycke ut från stranden. Ja, man behöfver blott sänka klacken i den försåtliga marken för att se hur vattnet sipprar in från alla håll, men för öfrigt är äfven det svarta ökenbältet beklädt med en mycket tunn skorpa, så svag och skör, att den brister äfven under hundens tassar.

Kevir är alltså ett slags maskerad, underjordisk sjö, dold och utfylld af det lösa material som förts dit af vattendragen; det är en sjö som innehåller mer slam än vatten; en sjö, hvars botten, så paradoxalt det än kan låta, ligger högre än dess vattenyta, ty vi måste ju gräfv

Gulam Hussein och en af våra bästa kameler.

ett par decimeter djupt i dess fasta material, för att vattenytan skall komma att synas. För blicken, som sväfvat däröfver, är Kevir en uttorkad sjö och alla fåror som utmynna däri äro utan undantag fullkomligt torra; det är egentligen ett hydrografiskt system af idel bäddar, men utan vatten. Men äfven om landet nu ligger torrt och

dött och äfven om man förgäfves lyssnar efter ljudet af porlande vatten, så står dess yta dock under den torra svarta skorpan och i fårorna skumma grumliga svämbäckar efter häftiga regn. De komma mycket sällan och sedan regnet upphört uttorkas bädden åter, vindarna och vittringen begynna ånyo att bedrifva sitt spel och efter nästa regn sköljes allt det fina materialet ned i Kevir och bidrar till att fylla ut dess depression. I den trakt, där jag nu gjorde min första bekantskap med en äkta »kevir» är dess yta lika jämn som en sjöyta — naturligtvis i stort sedt och utan afseende på små knotttrigheter. Man kan däraf draga den slutsatsen att dess nedre regioner äro ett enda gyttjebad, en segflytande massa, hvars yta liksom andra vätskors intager ett horisontalt läge. Då nytt slam sköljes ned i Kevir bildar det därför icke upphöjningar utan utbredes jämnt och horisontalt. Man kan också taga för gifvet att de gula bälten, som nu visa sig vara mer bäriga och mera uttorkade, blott äro efemära fenomen, som efter häftiga regn förändra utseende och konsistens. Och ibland tåga vi öfver bälten, om hvilka det är svårt att afgöra huruvida de höra till Kevir eller till det fasta torra stäppområdet, så till exempel om det gula stoftet af ett kraftigare flöde blifvit ytligt täckt af finare grus. Blott när stäpptufvor växa bland sådant grus, kan man vara säker på att man befinner sig på fast stäppmark.

Stranden, eller det flacka stäppbältet, är vanligen blott hundra, sällan två hundra meter bred, och vi ha kullarnas front på höger hand och Kevir till vänster.

Vi hade vid ett par tillfällen hört talas om en väg som söderifrån leder till Mulkabads källa, och denna väg, om den icke vore helt och hållet utplånad i denna

osäkra mark, var nu vårt hopp. Funne vi den, skulle vi kunna korsa Kevir, eljes skulle vi kanske tvingas i väg åt väster ända till närheten af Kum och jag hade också ett slag funderat på, om det icke vore klokare att starta från Haus-i-sultan, Kum eller Kaschan. Men nu hade vi gått rakt på Kevir och nu måste vi klara oss igenom på ett eller annat sätt.

Till en början höllo vi mot sydväst, men sedan tvingades vi af Kevir-stranden småningom rakt mot väster och aflägsnade oss sålunda från de låga bergen på södra stranden, som utgjorde vårt närmaste mål. Den ofrivilliga omvägen är dock ingalunda förlorad, det gläder mig tvärtom att på detta sätt få en allsidigare öfverblick af Kevir här i dess västra utkanter.

Här och hvar synes ett spår af en vildåsna, som likt en rad af små svarta prickar försvinner utåt Kevir. Dessa djur, som lefva sitt lif kring den försåtliga saltöknens, där deras sinnen och iakttagelseförmåga blifvit skärpta till oerhörd finhet, veta precis hvar den torra skorpan är stark nog att bära deras tyngd. Endast på sådana ställen gå de öfver för att begifva sig till källor och betesplatser vid de sögra bergens fot. Men det var mycket farligt att lita på ett dyligt spår, ty äfven där marken bär de lätta, snabbfotade vildåsnorna, sjunka de tunga, långsamma och under bördor gående kamelerna ned i dyn.

Äfven där Kevir på afstånd ser lika jämn och glatt ut som en isskifva, består dess yta af idel knottrigheter, kupor med torra knastrande skorpor, sköra upphöjningar påminnande om stelnade slambubblor, och svarta hål och fördjupningar mellan dem. Här och hvar skära vi af små tidsödande vikar af sådan mark och man ser

att ledarekamelens funderar ett ögonblick innan han tar steget och att han sedan, med nedböjdt hufvud, långsamt och försiktigt går och känner sig för. För de efterföljande är det ingen fara, sedan de sett att marken bär den förste. Men ibland dessa sköra knottrigheter gå de likväl alla och raggla som om de voro druckna. Efter ett hållregn måste alla dessa, nu torra knottrigheter förvandlas till en gröt, i hvilken man skulle sjunka som i sirap.

Vid middagstiden korsade vi en fotsdjup, tio meter bred fåra, rik på saxauler och sedan tvingades vi af en ökenvik allt mer öfver mot VNV och aflägsnade oss ifrån de södra bergen, som voro vårt mål. At väster synes öknens sträcka sig så långt blicken når och förgäfves spana vi efter ett ställe där vi kunde våga oss öfver till södra stranden. Regndigra moln sväfva öfver de södra bergen, som en halftimme senare helt och hållet hade försvunnit och äfven Kuh-i-nakschir, som vi tidtals ha framför oss i stället för bakom oss, kringsvepes af täta molnslöjor. Ibland äro vi omgifna af jämn Kevir på alla håll och vi äro rof för en känsla af osäkerhet och obehag; kanske vi gå på en halfö som snart skall sluta som en spets i ett gyttebad och kanske vi skola tvingas att gå tillbaka hela vägen och i stället försöka den nordligare vägen öfver Tjäscheme-Kerim.

Kuh-i-nakschir och dess flacka sluttningar och gruskäglor bildar en trubbig halfö ut i ökenhafvet; dess mark är fast och gångbar därför att den äger ett skelett af berg och grus. Med eller mot vår vilja ha vi råkat ut just på denna halfö och i stället för att fortsätta mot sydost som planen hade varit, måste vi nu följa det fasta landets bräm tillbaka mot väster. Här är Kevir

absolut steril, tufvorna upphöra genast där den fasta marken slutar och icke ens några af vatten nedslammade stänglar ligga kvar där ute. Någon gång korsas en liten yta, där af vatten nedsköljdt slam afsatt sig till en hård, fast yta. En grund fåra var till hälften hvit af salt, till hälften svart af gyttja och på dess försåtliga yta syntes den fina krusning, som bildas af rinnande vatten. Hela dagen hade vi två lotsar som med stafvar gingo i tēten och kände sig för. Ofta ses den första försöka att slippa gå in i en vik och i stället pröfva Kevir, men han har icke hunnit långt förrän han sjunker in, börjar vackla och får brådtom att vända om. På grund af den farliga och mjuka terrängen var marschtakten långsammare än vanligt, den tröttar mera än flygsand, i hvilken man åtminstone icke behöfver frukta att drunkna.

De södra bergens sydöstra udde framträder åter och tyckes till följd af luftspegling sväfvva ett godt stycke öfver den plana marken, den ser ut som ett kap, ett Cap Finisterre, som pekar ut i hafvet. Det är omöjligt att afgöra hur bredt ökenbältet är, för ögat ser det ut som om det nådde ända fram till bergsfoten.

Då vi alltmer tycktes råka på villovägar, satt jag af för att själf lotsa, sträckte ut stegen i förväg och fann snart en förträfflig kamelstig som ledde mot sydväst och småningom svängde af allt mer mot söder. Spåren voro alldeles färska, stigen hade anlitats i går eller i dag. Till höger hade jag ymnig stäpp, till vänster Kevir, men efter en stund befann jag mig på alla sidor omgifven af präktiga saxaulbuskar. Här är marken hård och be-täckt med finaste grus. Då kamelspåret fortsatte mot sydväst, lämnade jag detta på höger hand och styrde mot söder. Karavanen var så långt efter att klockorna

knappt hördes. Efter en stund fann jag en smal stig, som ledde till stranden af svarta Kevir och syntes fullt tillförlitlig där den i slingrande krökar försvann öfver jämna öknen. Undrande om detta var den omtalade Mulkabad-vägen, inväntade jag de andra och efter en kort öfverläggning beslöto vi att här börja en korsning. Jag satt åter upp, lotsarna gingo i förväg och så rörde sig den tunga karavanen ut öfver den sterila, osäkra marken.

Stigen leder mot sydsydväst, men den löper ofta i krökar för att undvika farliga ställen med sjunkande mark. Efter en stund korsar vi en tjugumeter bred och en meter djup fåra, som tydligen är det yttersta mynningsloppet af en flodbädd, hvilken västerifrån går ut i Kevir. I dess botten, som är krithvit af salt, stå flera gölar af bittert vatten. Lyckligtvis bar marken äfven här, ehuru den var genomvåt och efter karavanen uppkom en gyttjestig. Nävängk profvade vattnet, men ruskade på hufvudet och sprang fnysande sin väg, smått förargad öfver att se sin törst besviken af det klara vattnet.

Åt väster synes intet slut på denna ökenarm och hur långt den sträckte sig mot söder kunde vi icke se. Kanske vi icke skulle hinna att korsar den till kvällen — det vore muntert att lägga midt i Kevir, där marken väl kunde vara bärig nog för en hastig passage, men kanske icke tålde vid en längre belastning; man löpte ju fara att hela lägret kunde sjunka ned i dyn under natten. Sedan vi korsat ännu en fåra, hvars botten var som stenlagd med kompakt salt, syntes framför oss en mängd svarta prickar som snart visade sig vara betande kameler — vi hade alltså icke långt till södra stranden och den strimma af Kevir vi korsade var helt smal. Liksom den

förra är äfven denna fåra riktad mot nordost och man ser dess bädd slingra sig ett godt stycke ut i Kevir för att förtona och upphöra i dess depression.

Efter en timmes vandring öfver riskabel grund, landade vi på grustäckt, tillförlitlig mark, där kameler betade bland täta tufvor. Just då vi slogo upp tälten på jämna stäppen, började det duggregna liksom föregående dag och aftonen var dyster och mörk. I väster lyste en lägereld, där tydligen de herdar höllo till, som vaktade de betande kamelerna. Höjden var 748 meter.

En lös stuff, som hittades under dagens marsch, bestod af utmärkt vackra, fossila koraller.

XXIII.

Utmed västra randen af Kevir.

Den 17 januari väcktes jag medan det ännu var mörkt, Mirza ställde ett stearinljus på en kista och bar in en mangal med glöd och ett handfat varmt vatten, väl behöfliga för att rycka mig bort från drömmarnas sorglösa värld och göra mig mogen för den morgonkalla öknen, som låg och väntade utanför mitt tält. Vi hade gått 29 kilometer i går och hade ett lika långt stycke väg framför oss i dag, och morgonen var härlig, skyarna framträdde i ett lifligt färgspel och i en tjusande relief, ej kompakta, gråa och tråkiga som hittills. Försiktiga och försagda nalkades ett par herdar vårt läger, och lämnade en del upplysningar. De kände Mulkabads bergsparti i N 2° V och det är alltid af värde att få kontroll på de namn man redan hört. Berget i N 49° V kallade de Bänd-i-arabieh, ett namn som äfven Gulam Hussein kände till. Ett litet isolerad parti hitom Mulkabad kallade de Kutak och i N 81° V utpekade de den knalle där källan Sefid-ab eller »hvita vattnet» är belägen; de uttalade namnet som Sefid-å. I söder kände de Tja-i-schäms, i S 40° O Tja-bolasun och längre bort Puse-iodom; i SV ha vi Tja-schur, »den salta brunnen», ej långt från lägret, och längre bort åt samma håll Tja-gur, »vild-

åsnans brunn». Mot sydost vore det 13 farsakh till Tjabusurgi eller den »stora brunnen». Dessa herdar vaktade ett hundratal arbetskameler, tillhöriga en rik man, Djaffar Agha i Mähabad. Längre fram på våren träda kamelerna åter i karavantjänst, sedan de hvilat öfver vintern.

Med de södra bergens panorama till höger och Kevir på något afstånd till vänster tåga vi i det vänliga morgonvädret mot OSO. Mellan båda utbreder sig ett ytterst flackt stäppbälte med fint grus och glesa tufvor och grunda erosionsfåror riktade mot nordost. Vi följa en stig som sällan tyckes användas, åtminstone är den utplånad af fåror, i hvilka vatten icke strömmat på länge. Till de södra bergen är det en god dagsleds afstånd och synvinklarna till dess toppar förändras därför mycket långsamt. Äfven här är Kevir skarpt begränsad och man kan hela dagsleden tala om en verklig strandlinje mellan dess ödsliga yta och stäppen. Vi följa den troget åt hela dagen och ha en oändlig och enformig utsikt öfver saltöknen, som liknar en kolossal sjö af idel gyttja, en sjö, hvars yta aldrig krusas af vinden och mot hvars strand inga melodiska vågor slå.

Stäpptufvor växa ganska ymnigt och mellan dem korsas kamelernas spår hvarandra i alla riktningar. Liksom i Lop-öknen finner man ofta spår af sandblandad kalk som afsatt sig kring stjärkar och stänglar af vissnade örter och falla sönder vid beröring; på stenar ser man ofta etsningsfigurer, och liksom vid de små bergens fot, de tvenne åsar som uppkomma genom vindens nötning. Från strandbrämet, där vi gå, stiger stäppen långsamt till de södra bergens fot och är genomskuren af en mängd grunda fåror, hvilka snarare äro att uppfatta som de splittrade deltaarmarna af högre upp mera samlade

afloppsrännor. En af dessa, som var större än de andra, härledde sig tydligen från den del af de södra bergen som är lägst och där de tyckas genomskurna af en dalgång.

Timme efter timme tåga vi utmed stranden, alldeles som i går, men i motsatt led och under gynnsammare terrängförhållanden, ty här är marken hård och jämn och strandkonturen mindre naggad. Fjärran i norr, på andra sidan af Kevir, synas svaga konturer af där befintliga berg, skjutande ut likt kulisser, och det smärtar mig att icke ha tillfälle att inlägga Kevirs skarpa gräns äfven vid deras fot — men jag tröstar mig vid tanken att man ej kan hinna med allt. På de södra bergen kvarligga ännu fält och strimmor af snö, mindre utsatta för smältning då de vetta mot norr. Men här nere på stäppen där vi vandra gassar solen, marken är starkt uppvärmd, klockan ett ha vi $+ 13,2^{\circ}$ — det är ett helt annat klimat än hittills. Och dock äro vi i midten af januari, den kallaste årstiden! Hur skall det bli då vi frampå våren nalkas Tebbes och Seistan, antagligen glödande, kväfvande hett! Hela vägen till Indien gå vi motsols, mot sydost — solen är ju ett storartadt mål att styra emot och hvarje morgon skall hon visa oss kosan för nästa dagsmarsch. Hvarje dag för oss ett steg närmare våren, så mycket snabbare, som vi också gå emot söder, mot varmare luftstreck. Nu är vädret det härligaste man kan önska sig och det är en lycka att vi sluppit ifrån de vintertunga dimmorna, men nog kommer den tid då vi med saknad skola minnas de svala snödrifvorna i skrefvorna vid Mulkabad. Alltid gömmer man minnen ljusare och bättre än ögonblickets släp. Långsamma, nästan tvekande äro kamelernas steg; de föra oss sakta,

men säkert mot målet, och därför älskar man dem i deras beundransvärda tålmod. Till och med klockornas entoniga slag äro tjusande, ty de slå sekunderna af den tiderymd som skiljer mig från Indien.

Redan klockan elfva råder full sommar och då längtar man till eftermiddagstimmarna med deras friska svalka och deras kylande bris. Men nu tronar jag på toppen af min höga, vaggande bärare och jag har solen rakt i famnen — det känns som att sitta framför en flammande lägereld. En af männen börjar sjunga en melankolisk sång — ja, sjung ni gubbar, kanske det går fortare så!

Någon gång ligger en misstanke af flygsand hopad i lä om de större tufvorna, eljes inga spår af sandöken, ehuru man tycker att alla villkoren för dess uppkomst äro för handen. I erosionsfårornas botten står ofta fint gult slam, som sedan det torkat brustit i konkava flak. Det är sådant fint material som under tidernas lopp af det rinnande vattnet föres ut i Kevir för att fylla ut och nivellera dess olika depressioner. Det bälte af Kevir som löper närmast utanför stranden, skiftar i gult och utgör ett slags öfvergångsstadium från stäppbältet; men längre ut blir öknens yta allt mörkare och i fjärran skönjes en krithvit strimma och öfver och bortom den en ändå finare svart linje, som ser ut som vatten. På närmare håll, i små vikar framför oss, vill man alltför gärna tro att det tunna ytsaltet är vattensamlingar, men man låter sig bedragas af luftspeglingen, belysningen och afstånden, samt däraf att öknens yta är fullkomligt plan.

Ja, luftspeglingen spelar oss många spratt i detta så jämnstrukna land. De små berg vi helt nyligen sågo likt öar dykande upp ur öknen, hafva i dag spårlost försvunnit. Och bortom en topp af de södra bergen,

som vid middagstiden syntes rakt i sydost och då såg ut att vara det yttersta af denna lilla kedja, uppdyker sedan en rad af små kullar som tyckas sväfvä ett stycke ofvanför horisonten. Det är åter luftspeglingen som är framme, och först efter ett par timmar smälta dessa bullar ihop till en fortlöpande kedja, låg och ljusblå på grund af det stora afståndet. Äfven molnen bedraga oss och då de ibland sväfvä lågt, är man frestad att taga dem för berg. På eftermiddagen höllo de sig kvar blott i sydost, för öfrigt var hela himlen fullkomligt klar.

Under ett par timmars tid går en okänd kamel och prestaverar framför karavanen; han har hvarken grimma eller täcke och man var frestad att taga honom för vild. Han är tydligen vilselupen från en hjord och först då Nävängk rusar på honom och han stannar för att möta attacken, passera vi förbi honom och bli af med hans sällskap.

Under senare delen af marschen blef stranden mera oregelbunden och vi tangerade de innersta spetsarna af flera små vikar; en af dem begränsades i öster af en lika spetsig halfö, i hvars förlängning fyra små holmar af fast mark stucko upp ur Kevir, alldeles som öarna i en sjö. Ett par antiloper betade på stäppen och Hussein Ali, som eljes är lat och har en otrolig förmåga att ligga och sofvä på sin kamel, blir genast vaken och lifvad så fort det är fråga om jakt, men tyvärr bommar han konsekvent och det tyckes icke alls vara riskabelt för ödemarkens vilda djur att komma inom skotthåll för hans bössa. Det var annat gry i de ryska och burjatiska kosackerna, som aldrig sköto om de icke voro säkra att träffa.

Nu tätnar stäppen och tufvorna stå hvarandra så nära som möjligt; kamelspår äro därför talrikare än förut och man kan ana närheten af en källa. Vänder man sig om och blickar åt nordväst tyckes äfven stäppen som vi vandrat öfver, stå under vatten — det är åter luftspeglingen som är framme och spelar oss sina spratt. Man blir genomvarm af att gå till fots och njuter af de lätta fläktar som tid efter annan stryka öfver landet från sydväst. I flera fåror, där flöden bruka söka sig ned efter regn, ha små halfmånformiga jordvallar blifvit uppkastade; på detta sätt uppsamla herdarna vattnet och tvinga det att stanna vid fördämningens fot, där det bildar en göl, som kan hålla sig ett par dagar och spara herdarna och deras kameler en eller annan vandring upp till närmaste källa vid bergens fot. Dylika dammar kallas »bänd-i-redjab». Man ser äfven brunnar grädda i fåror, tjänande samma ändamål: att taga vara på regnvattnet.

Nu går klockan på fyra och vi ha lyssnat till karavan-klockornas dunkande hela långa dagen och längta efter att få lägga. Stäppen bildar just en trubbig utbuktning mot Kevir och här går ett ganska stort antal kameler i bet bland tamarisker och andra stäppväxter. Framför oss i sydost synes en man, sannolikt en herde och vi besluta att icke lägga förrän vi nått honom. Gulam Hussein tror att han har sitt »mänsil» eller sin lägerplats här, och att han just ämnar drifva i hop kamelerna till natten för att nästa morgon föra dem till en källa. Platsen var behaglig, bete och bränsle funnos i öfverflöd, blott vatten saknades och våra kameler hade icke druckit sedan tre dagar. Det vattenförråd vi hade kvar i skinnen var för vår egen räkning fullt tillräckligt, om också

jolmigt och unket; men i den vägen hade vi intet annat val.

Då vi därför sent omsider nådde herden, stannade vi; med ett väsande ljud och ett kort ryck i grimmans rep förmå männen kamelerna att lägga sig; tågen kring bördorna lossas och våra kistor och proviantsäckar ställas ned på marken. De vanliga göromålen löpa nu lätt och hastigt och medan de andra slå upp täkten, tänder Avul Kasim den första elden. Höjd: 774 meter.

Herden berättade att han jämte tre kamrater vaktade två hundra kameler, tillhöriga ketkhoda eller byäldsten i Mähabad; på våren användas de i och för transport mellan Schiras och Teheran. Hans geografiska kunskaper sträckte sig icke långt, men han hade gått den väg som härifrån leder till Semnan via Mulkabad, Tallhä, Tja-mischmäss och Kuh-alafi; de sistnämnda bergen äro de som svagt synas norr om Kuh-i-nakschir; till Semnan räknade han 25 farsakh. I den södra bergskedjan kände han följande namn från väster till öster räknadt: Tjäschäms, Tjangkollah, Tjäscheme-bolasun, Schejdaj och Määdi söder om dagens läger, samt Lakkå (Lak-ab). Tjäschor och Tja-gork äro brunnar i VSV och Dom en trakt i sydost. Till den stora byn Anarek, som hör till provinsen Jesd, räknade han blott två dagsresor.

Då jag frågade om han trodde det möjligt att härifrån korsa Kevir mot norr, utropade han utan betänkannde: »nej, Gud bevare oss därifrån, man behöfver ej gå längre ut från stranden än så långt som ett rop når för att sjunka i gyttjan och man är då hopplöst förlorad.» Något vatten syntes väl icke, men det stod öfverallt helt nära markens yta. Han hade aldrig hört att någon vågat försöket; ville man korsa Kevir emot norr, måste

man följa de sedan gammalt kända vägarna genom öknen. Från Djandak funnes två sådana vägar, den ena till Husseinan, den andra till Turut. För tjugu år sedan hade mannen sett en europé här i trakten, som kommit från Kerman för att öfver Mulkabad begifva sig till Teheran, men sedan dess hade han icke hört, att någon europé rest fram denna väg.* Då det mörknade begaf sig mannen ned till sina kamrater, som väntade honom vid öknens rand, men han lofvade att återkomma nästa morgon för att visa oss vägen.

Denna natt sjönk temperaturen åter något under noll ($-0,8^{\circ}$) och morgonen var dyster, blåsig och kall. Rätt ordentlig västlig blåst rådde, visande att himlen äfven vid denna vindriktning kunde vara starkt molnhöljd. Hittills hade klara dagar hört till undantagen och det var tydligt att molnhöljd himmel och nederbörd voro karaktäristiska för årets första månader. Just då vi satte oss i marsch klockan åtta föll ett kort, men fint och tätt regn och de södra bergens kammar syntes icke mer, blott deras nedre delar. De fyra herdarna kommo på besök och fingo sig hvar sin dryck vatten; en af dem skulle visa oss vägen till nästa källa, de öfriga föra sina kameler till Tjäschme-bolasun.

Vi styra mot sydost och hålla kurs på en punkt nedanför den östligaste toppudden af de södra bergen, och då vi sålunda gå från randen af Kevir, som betecknar den lägsta depressionen i hela trakten, och till foten af dess södra randberg, stiger terrängen hela dagen, om också långsamt. Blåsten ökar i styrka och skjuter på bakifrån. På vänster hand lämna vi det relativt frodiga stäppbältet, hvars gula färg skiftar där nere; en stund

* Sannolikt löjtnant Vaughan.

förblir terrängen alldeles steril, men är genomskuren af tallösa grusfåror, men sedan uppträda åter tufvor, ehuru sparsamma och få; marken är hård och grusmängden tilltager efter hand som vi i spetsig vinkel nalkas bergen.

Ett brant berg, som redan syntes i går, framträder nu åter svagt bland molnen i S 50° O och säges vara Kuh-i-busurgi. Ju närmare vi komma den södra bergskedjan, desto kraftigare äro grusfåror i marken, ehuru de sällan äro en meter djupa; bergens detaljer framträda allt tydligare, deras dagrar och skuggor, skrefvor och stalp. Där nere, till vänster, utbreder Kevir sin oändliga yta i olika nyanser och med smutshvita fält, som äro salt; i högre grad än förr får man intrycket af att rida på stranden af en stor sjö, som utbreder sin jämna yta mellan strändernas kuperingar och fragmentariska berg. Och dock är det blott ett gyttejbad af gigantiska dimensioner vi se framför oss. Gränsen mellan gruskäglan och den svarta Kevir-ytan är ytterst skarpt dragen; man tycker sig här uppifrån se hur käglans ytterst flacka fall af en eller två grader öfvergår i depressionsbäckens plana yta af dy. Dock märker man här och hvar två öfvergångsbälten, det första där gruskäglan öfvergår i jämn, relativt rikt bevuxen stäpp, det andra, som är ganska smalt, skiftar i gult och hör redan till Kevir. Man kan tänka sig att både färgskiftningen och bredden af de olika bältena måste växla, icke blott med årstiderna, utan också med olika år, allt beroende på nederbörden, och herdarna bekräfta att så också är fallet. Vår vägvisare försäkrar att om det regnar hårdt och ihållande i Kevir och dess omgifningar, hela saltöknen blir mycket vattensjuk och upp-

mjukad och att då, öfver stora sträckor, vattnet kan stå öppet i dagen under en eller annan vecka. Nu däremot vore öppet vatten en sällsynt företeelse, äfven om det kunde förekomma i djupare depressioner. Liksom herdarna vid Tallhä, kallade äfven denne man den stora Kevir för Rig-i-djin, därmed betecknande att inga andra

Sejd Mustafa, 12 år, och Sejd Mortesa, 9 år. Båda födda i Ferrukhi.

än andeväsen hölle till i dess inre. Ordet betyder »De onda andarnas sandöken».

I öster framträda nu åter svagt de låga åsar, som åt detta håll begränsa västra Kevir; de befinna sig tydligen på den protuberans, som skiljer vår depression från dess närmaste granne i öster.

Efter tre timmars marsch bli fårorna något mindre under en sträcka och terrängen är därför gynnsammare;

stäpptufvor växa här tätare. På höger hand lämna vi Lakkå, eller Lak-ab, en dal med saltkälla i sin mynning och en sötvattenskälla högre upp. Vi funderade ett tag på att gå dit, men källan låg för långt ur vår kosa och stigningen var för stark och skulle blott ha tröttat kame-lerna. I de östligare trakterna af den södra bergskedjan finnes äfven trenne sötvattenskällor och i Kuh-i-busurgi likaledes tre.

Här i trakten bildar Kevir en halfrund vik eller utbuktning mot söder, som tvingar oss att styra mot sydost, för att längre fram, sedan vi passerat den, åter svänga af mot nordost. Vi måste med andra ord kringgå den, ty det påstås med bestämdhet att den icke kan korsas, ehuru vår herde hört talas om en man, som för länge sedan vågat försöket med en kamel. Men ännu är det långt till slutet af denna utbuktning och det är intressantare för oss att följa bergen; i hjärtat af Kevir är intet annat än salthaltigt slam att se. Man kan också helt och hållet undgå denna vik och krokväg om man går raka vägen till Tebbes, men är man såsom vi destinerad till Djandak, så måste man följa randen af Kevir. Herden trodde sig veta att från Dom, vårt läger XII, i forna tider en rak väg ledt genom Kevir till Djandak; denna väg vore nu ur bruk; sista gången den användes var för några år sedan då två män, med ett par kameler tillryggalagt den och behöft två fulla dygn för resan. Vi skulle ha vunnit fyra dagar i tid om vi kunnat använda ökenvägen och skära af den stora Kevirviken, men herden afrådde oss från försöket, som han ansåg lifsfarligt utan säkra vägvisare. Och äfven med vägvisare vore en sådan vandring mycket riskabel; ty saltöknens bärighet är olika under olika år, och där man ett torrt

år kan taga sig fram, sjunker man ett annat. Man löper också risken att efter att hafva korsat tre fjärdedelar af afståndet finna sig stängd och tvingad till återtåg på grund af den sista fjärdedelens osäkerhet.

Till motsats mot vår sagesman vid Kuh-i-nakschir, påstod dagens herde att en direkt väg till Djandak utginge från en punkt, belägen mellan Tjäscheme-Kerim och Tjäscheme-dosun. Hade vi funnit denna väg, skulle vi redan ha varit i Djandak, men jag beklagade ingalunda förlusten, ty genom att följa randen af Kevir hade jag fått ut dess skarpa gräns på min karta. För öfrigt äro dylika upplysningar vanligen sväfvande och herden själf hade aldrig varit inne i Kevir, och hoppades att han aldrig skulle komma dit.

Våra berg vid Nakschir blekna bakom oss och stå alltmer som en svagt tecknad, jämnstruken silhuett. Mellan oss och Kuh-i-nakschirs trubbiga halfö utbreder sig Kevir och sträcker sig åt öster och nordost som ett innerhaf; ju högre vi komma, desto bättre behärska vi dess oändliga yta med dess olika nyanser, från smutsigt hvitt och gult till brunt och svart.

Långsamt och säkert nalkas vi den bergudde, på hvilken vi styrt hela dagen och i dess närhet blir terrängen för en stund gynnsammare, gruset upphör och efterföljes af grof sand, bland hvilken stäpptufvorna trifvas i större ymnighet och där kameler beta. Men stigningen blir brantare och marschtakten långsammare. Den gamla kamelen, som redan för flera dagar sedan visade tecken till aftyning, är nu på upphällningen, stannar ideligen, och måste slutligen ledas sist af Habiullah. Allt högre streta vi mot gruskäglans krön vid bergens fot, och åter är marken genomskuren af besvärliga

grusfårar, som måste korsas. Slutligen dubblera vi udden och vår riktning blir nästan sydlig. Framför oss synes luckan mellan detta berg och det nästa, som heter Kuh-i-busurgi. I en ås af rullstensgrus och sand funnos flera grottor med stenmurar framför och försedda med tak af ris och stäpptufvor, dit färhjordarna drifvas öfver natten; nu höllo de till i en dal uppe i bergen, enligt hvad en herde, som vi hittade i en af fållorna, berättade.

Terrängen är nu svår för lastade kameler, de branta backarna öfversållade med skarpkantigt grus, och en fåra, som vi korsade nedanför en gapande dalmynning, var tjugu meter bred och tio meter djup; den kommer som från en port i bergen och sprider sig deltaformigt ned öfver gruskäglans sluttning. Flera andra, mindre fåror passeras innan vi slutligen se det gula gräset skifta kring Doms salthaltiga källa, där vi lägga på 914 meters höjd.

Tjäscheme-i-dom, eller »slutkällan», »den bortersta källan», »källan vid ändan af berget», påminner om den vid Mulkabad och går i dagen ur mjuk mark; i dess afloppsränna har en rad af små bassänger, från en till tre meter i diameter, blifvit utgräfd för att göra det bekvämare för fåren och kamelerna att dricka. Lämningar från deras besök ligga också kvar och det luktar boskap rundt omkring. Vattnet är dock så salt, att man endast i nödfall skulle kunna förmå sig att dricka det, men kamelerna, som icke druckit på fyra dygn, höllo till godo därmed och kvarstodo länge, sörplande, sugande och seende sig omkring. Sedan drefvos de ned till halmen, hvaraf nu ett förråd för blott två dagar återstod.

Min första omsorg efter lägringen är att tillkalla hvad folk som kan finnas i närheten för att få dem att berätta hvad de veta om landets geografi och klimat,

om den stora saltöknen och om vägarna till närbelägna trakter. Det är dock icke alltid så lätt att förstå herdarnas uttal, på deras läppar förvanskas språket, de säga å i stället för ab och saus i stället för säbs, och Mirza måste till ordentlig persiska öfversätta de namn de uppräknat. På detta sätt vidga vi emellertid vår kännedom om landet, äfven om det i de flesta fall är omöjligt att med någon säkerhet inlägga namnen på kartan. Den herde vi träffade vid Tjäscheme-i-dom kände 28 källor norr och söder om den lilla bergskedja vi följt under dagen, samt i närheten af Kuh-i-busurgi.

Om klimatet fingo vi veta att det ansågs vida varmare än vid Kuh-i-nakschir, ehuru afståndet är så pass kort; det är som om Kevir utgjorde en klimatisk gräns, något som vi också skulle finna längre österut. Så till exempel hade det ej alls snöat här vid Dom i år; den häftiga snöyra vi hade för några dagar sedan sträckte sig icke så långt; äfven på vintern faller nederbörden i form af regn och om det snöar någon gång, försvinner snötäcket mycket hastigt.

De fårhjordar, som nu betades vid Dom, tillhörde en iliathöfding Mad Bulutj; de räknade 400 individer. En hjord om två hundra kameler tillhörde ketkhoda af Mähabad, som vi hört talas om förr och som tydligen var en förmögen herre. Af dessa gingo hundra kamelston med ungar, hvilka i tre år få stanna hos sina mödrar, för att sedan småningom inöfvas till att bära bördor. Ur kamelstocken frånskiljas sålunda årligen ett visst antal unga djur som sedan göra sitt inträde i karavanerna. Hjorden föres i midten af oktober till Dom, där den betas i åtta månader för att sedan, under årets varma tid, skötas i »Bakhtiari», det är Luristans af bakhtiarer

bebodda bergstrakter. Mähabad nära Isfahan, som vi nu flera gånger hört omtalas, tyckes vara en ort där boskapsskötseln står mycket högt; dess invånare äga nämligen sju tusen kameler, som dock i regeln arbeta blott hvar annat år och hvila hvartannat. Samma by äger hundra tusen får.

Vi sutto utanför mitt tält och tittade mot norr, öfver Kevir och vi sågo det fasta landets gräns med dess halföar, uddar och små holmar, dess söndertrasade gräns vid stranden af gyttjesjön. Och alla dessa utlöpare hafva en fastare konsistens, antingen af berg i mer eller mindre söndervittradt tillstånd, eller också äro de delar och flikar af gruskäglan, som faller mot depressionens botten. Det är ett högst egendomligt och fantastiskt landskap och här liksom förut kunde vi märka hvilken respekt herdarna hafva för det inre af Kevir. Dom-herden sade att om långvarig torka råder, Kevirs yta betäckes med en hårdare skorpa, som är fullt bärig; men det vore likväl farligt att med en stor karavan våga sig ut öfver den. Han liknade den vid en hinna af svag is öfver ett moras och sade att en sådan karavan löpte risken att hela det torra flaket brast samtidigt under kamelerna så att alla kunde drunkna på en gång. Men han hade också hört att i det inre af Kevir, i trakter dit inga människor kunna taga sig fram, finnes oaser med doftande gräs, vaggande palmer och söta, klara källor. Liksom de flesta andra folk hafva perserna en förmåga att utsmycka det oupphinneliga i en mycket lockande och förförisk skrud.

Den trötta kamelen orkade nog fram till lägret, men i ett mycket medtaget tillstånd. Ehuru han liksom de andra törstat i fyra dagar, såg han knappt åt vattnet,

en likgiltighet som betraktades såsom ett dåligt tecken. De knådade bullar åt honom, men han hade ingen aptit. På aftonen sutto de tre kamelmännen kring sin eld under bar himmel, lagande trasiga packsadlar och skodon, pratande och rökande och helt fantastiskt belysta af det röda, flammande skenet. De voro lindrigt trötta efter dagens långa uppførsbacke och måste gå till fots, under det att Mirza och Avul Kasim icke taga ett steg. Hufvudsaken är att alla äro nöjda och trifvas, och hittills har jag icke hört ett ondt ord i karavanen.

XXIV.

Utan vägvisare.

Särdeles långt hade vi icke hunnit på den nya dagens marsch förr än det anmäldes att den skrala kamelen var alldeles förbi och icke orkade gå längre. Han såg verkligen så mager och eländig ut att jag trodde mig icke kunna visa honom någon bättre tjänst än att befria honom från ännu några dagars lidande, men då bad herden, som följde oss, att han skulle få lämnas lefvande, ty det kunde ju hända att han, efter någon tids hvila i sällskap med sina stamfränder från Mähabad, skulle krya på sig igen. Han befriades därför från grimmans rep, kopplades från karavanens tåg och stod ensam och öfvergifven och tittade efter oss då vi voro hårdhjärtade nog att lämna honom åt hans öde.

Himlen är molnhöljd men klarnar snart och luften känns frisk och sval efter — 2,2°. Vi styra mot sydsydost för att kringgå Kevirs södra utbuktning, hvaraf en del synes i ostnordost. På vänster hand ha vi en bred, flack dal eller depression mellan den kedja vi hittills följt och Kuh-i-busurgi och till höger ha vi ännu den förras förlängning, denna kedja, som vi kallat »de södra bergen» och som vi först sågo från Kuh-i-nakschir. Här passeras en trakt kallad Sejle-saus; vid en liten kulle

med vägmärke syntes en fålla, dit herden sprang för att se efter om vatten fanns. Sedan han signalerat att så var händelsen, gingo vi dit med en kamel och ett par fårskinn. I en liten halvcirkelformig jordvall kvarstod en skvätt uppdämdt regnvatten efter senaste nederbörd och sedan Mähabad-kamelerna i går varit där och druckit. Det räckte knappt till att fylla det ena skinnet, och knappt en skål däraf blef kvar, men detta vatten smakade sött och härligt i jämförelse med den tvetydiga vätska vi på sista tiden fått hålla tillgodo med.

Kullen bestod af en rödlätt kvartsporfyrit, liggande liksom i flak och skällor och sedan allmän hela vägen. De berg som syntes i sydost kallade vår vägvisare Kuh-i-tjarrå, Kuh-i-anarek och Kuh-i-aschin; Ali-Khani är en liten svart förgrening på vänster hand, uppkallad efter en belutji-höfding, som en gång i tiden lefde röfware i denna nejd.

Sedan vi medtagit sött vatten för en kväll, hade vi ingen anledning att följa bergsfoten bland grus och eviga småblock och gropar, utan gingo ned ett stycke utför sluttningen, där marken var jämn, fårorna helt grunda och tufvorna ymniga; äfven gruset är här fint sönderdeladt och skadar ej med några skarpa kanter kamelernas trampdynor. Vår herde hade varit litet ängslig att lämna närheten af bergen med deras källor, men vattenförrådet i fårskinnet lugnade honom.

Bergen till höger bli allt lägre och vi nalkas Kuh-i-busurgi. I en dalmynning på en half farsakhs afstånd lär finnas en söt källa kallad Ris-ab-i-Marjam, sålunda uppkallad efter en kvinna. Någon stig finnes ej alls, vägen löper utmed bergen där det är nära till källorna; vi gå där det förefaller oss jämnast och bäst. Ett par

gaseller betraktade oss nyfiket och hade varit förlorade om vi haft säkra skyttar med oss; båda kosackerna bommade som vanligt och sedan kom Nävängk och förstörde jakten, i det han förföljde de flyende djuren.

Snart visade det sig emellertid att marken där nere, nedanför bergen, icke var så fördelaktig som den sett ut på afstånd; ju längre det bar desto kitsligare blef den. Först korsade vi en två hundra meter bred och tio meter djup fåra, hvars branta erosionsterrasser voro rätt besvärliga för våra lastkameler, och kort därpå ha vi en annan fåra af samma sort; i dess närhet finns en brunn kallad Tja-mirza, hvilken, liksom de flesta öfriga namn vi hört i denna trakt, står utsatt på den ryska karta, som jag dagligen studerar. Mellan dessa större afloppsflåror är terrängen genomskuren af en mängd mindre; de äro mycket tidsödande och tålmodspröfvande och ofta måste vi göra krokvägar för att undvika dem.

Kuh-i-busurgis nedersta förgreningar och kullar skymma nu bort södra delen af Kevir, som alldeles försvinner då vi en stund följa en större erosionsbädd uppåt och äro omgifna af kuperingar på alla håll. I en annan, mindre fåra kvarstodo några regnpölar och här betade ett fåtal kameler. På sidorna resa sig branta rullstens-terrasser. Marken blir sedan mjukare och mellan gula kullar utbreda sig små plana ytor af Kevir; de äga alldeles samma kännetecken och samma försåtligt sjunkande grund som stora Kevir där nere, men ligga ett par hundra meter högre och äro således fullständigt isolerade därifrån. Äfven här kvarstod i ett par fåror något vatten efter senaste regn. Då vi nå krönet af en liten höjd med friare utsikt, finna vi verkligen att Kuh-i-busurgi och Kuh-i-aschin äro oss något närmare än förr, ehuru

det går så förtvifladt långsamt att öfvervinna de betydande afstånden mellan dessa småberg, som karakterisera denna del af Persien. Ej spår till stig, vi kryssa på måfå mellan kullar, bevuxna med tufvor och saxaul och landet är mycket kuperadt. Ett bergsparti till höger bär namnet Kuh-i-gutji. Vid södra sidan af Kevirs randberg märkes Kuh-i-Gulam-Ali och källan Sejle-säfar-ab. Öfver den västra horisonten reser sig ett litet men relativt högt bergsparti, kalladt Gudar-i-käftari och åt samma håll visas läget af Tja-Ali-Khani och Kuh-Ali-Khan.

I några jordkolor i en ravin, skyddade med lermurar och till hälften täckta med ris af stäppens tufvor, huserade ett par herdar. Ett annat högkvarter af samma slag kallades Demagha-i-gutji. Efter 22 kilometers marsch lägrade vi vid foten af en låg kulle med ett stenröse, och äfven här fanns vatten kvar, så att kamelerna fingo dricka. I närheten finnas fem fållor och fårhjordar, af hvilka fyra tillhöra Djaffar Agha och en Mad Balutj; inalles räkna de två tusen får. Det luktar också får, icke allenast vid fållorna utan ofta utmed vägen, där djuren nyligen varit och betat. Vid detta läger, n:r XIII, kallas trakten Gabr-i-Hadji-Näsär, efter en man från Scherab som dött och blifvit jordad här. Nästa dagsled skulle vi komma i beröring med en väg, som leder till Aschin, Djandak, Anarek, Jesd och Kerman och som kommer från Teheran och Tjäscheme-i-bolasun. Förbi Gudar-i-käftari eller »klippdufvornas defilé» går en väg till Kaschan och Mähabad. Nedanför Kuh-i-busurgi, där Gerdanbarike är ett litet berg, finnas däremot icke alls några vägar.

Ett par af våra kameler äro något matta sedan de fått skafsår på liggvalken under bröstkorgen; man tycker

att just denna borde vara mindre utsatt för nötning, men saken är den att våra kameler ligga lika länge som de gå under bördor eller beta kring lägren, och om marken består af grus och grof sand utsättes liggvalken för skafning, och detta i så mycket högre grad om djuren äro magra. Allt sedan Teheran ha de ju också fått arbeta ganska hårdt och den näring de därunder fått har varit alltför knapphändig. Nu äro dock bördorna betydligt lättare, då vi blott ha halm för en dag och tre säckar bomullsfrö kvar och icke längre släpa vatten med oss. Sju af kamelerna, de stora hingstarna, äro ännu i utmärkt kondition, de öfriga sex äro något magra, men det går ingen nöd på dem. Det är dock vår mening att, så fort tillfälle därtill yppar sig, låta dem få hvila ut en tid och äta upp sig.

En färd genom dessa delar af Persiens inre måste nödvändigtvis bli mycket enformig och färglös. Man lämnar på morgonen sitt läger vid foten af ett litet sterilt och fragmentariskt berg och lägrar på aftonen vid ett annat. Och mellan båda tillryggalägger man två eller tre mil af tungsam, ödslig väg genom grus och fåror eller mjuk stoftmark. Man ser ingen annan vegetation än stäppens ödsliga tufvor, tamarisker och saxauler, inga städer och byar, inga andra människor än herdarna. Men man kan ju icke heller vänta annat här på gränsen till en saltöken och förr eller senare skola vi väl ändå hamna i en verklig oasis. Medan jag tecknar ett panorama af de berg, som äro oss närmast och dock så aflägsna, ordnas mitt tält, och när min orientering är färdig, tar jag det i besittning. Hvarje kväll möbleras det på samma sätt, upplyses knapphändigt med en ljusbit och värmes af en mangal fylld med glöd. Det är min luftiga fängelse-

kammare, där jag ändå trives så godt. Vi ha många fjät att tillryggalägga innan vi nå östra gränsen af detta välsignade Iran, hvars västra gräns jag med sådan tjusning korsade vid Djulfa.

Men jag har intet att beklaga mig öfver. På detta sätt lär man känna ett land, äfven om man går miste om dess invånare. Det är värre för herdarna, som af sitt öde hållas fångna kring dessa fattiga små berg. De kameler och får de vakta äro icke ens deras egna, men de äro ansvariga för deras säkerhet; jag kan icke tänka mig något mera ödsligt, tomt och enformigt än att lefva hela sitt lif här på gränsen mot Kevir, att lefva på mjöl, »roghan» och salthaltigt vatten och att icke känna till något annat nöje än den omväxling som skänkes af de årliga vandringarna till och från Luristan. I åtta månader ligga de dock stilla och se inga andra människor än sina tre eller fyra kamrater. Hvad tänka de på, hvad tala de om, hur få de den långsamma tiden att gå! Nej, gärna en flyktig resa utmed foten af Kuh-i-busurgi, bara jag slipper att för alltid stanna som en herde bland andra herdor vid dess fot!

Natten till den 20 januari sjönk temperaturen till $-4,9^{\circ}$ och det kändes därför svalt på morgonen; det är den betydligare absoluta höjden här uppe bland bergen, som gör det kallare än där nere vid Kevir. Marken var också hvit af rimfrost, som denna gång märkvärdigt nog lämnade växterna alldeles i fred.

Liksom i går hålla vi till en början mot söder och stiga sakta till en tröskel, bestående af rödligt kvartsporfyr. Redan efter föga mer än en halftimmes färd äro vi inne på vägen till Aschin, en mycket tydligt innött stig, som vi sedan blott hade att följa. Herdegubben tog

därför farväl för att återvända till sitt ensliga lif och han fick hela två tuman för sitt besvär. Han upplyste oss om att vi hade att passera Kafer-kuh, Tja-pänir, Tjagabi, Dom-Abdullah och Sagh-ab, samt att Aschin vore beläget vid västra foten af och en bra bit hitom Kuh-itjurrå, ett plåtåformigt berg, som syntes i öster och som har formen af kuskbocken på en likvagn, en illusion som förhöjes genom dess svarta färg och de hvita snöstrimmorna på dess sidor. Styrde vi blott kosan mot detta berg, kunde vi icke undgå att snart få syn på byn, hvars läge han angaf i ett ljusare bälte hitom berget. Det var nog oförsiktigt att släppa gubben, nu då vi icke hade vatten, men han försäkrade att vi icke kunde misstaga oss på vägen, ty detta är stora vägen från Tjäscheme-i-bolasun öfver Aschin till Anarek, Jesd och Kerman — och så gjorde han helt om och försvann i sin höga svarta lamm-skinnsmössa och sin bruna, vida burnus.

Från våra kullars kuperade grund komma vi sakteliga ned till en liten kevir-depression, där marken är fuktig och försåtlig och kommer kamelerna att halka; den korsas af en vattenlös fåra, hvars fall är omöjligt att afgöra; sannolikt är den dock destinerad mot sydost, där en större längddal synes. Vid andra sidan af denna lilla miniatyr-kevir låg en död kamel, som för blott ett par dagar sedan slutat sin bana.

I söder och sydväst upprullar sig nu Nain-kedjan, ett vackert, men aflägsset och blekt panorama. Den är dock mäktigare och massivare än de kedjor vi hittills sett och på tre ställen kulminerar den i flacka, snöhöljda ansvällningar, men saknar spetsiga toppar. Mellan oss och denna kedja utbreder sig tydligen ett ökenbälte. Liksom nästan alla kedjor i Persien löpa Nain-bergen

från nordväst till sydost; blott i Masenderan och nordvästra Khorasan ligga de mera rakt i öster och väster; i Afganistan och Belutjistan sträcka sig bergen från nordost till sydväst; betraktar man hela iranska höglandet, finner man att dess bergskedjor hänga liksom girlander mot söder, en orientering som också återspeglar sig i den södra kustens båge och i Persiska vikens form.

Vår väg är förträfflig och leder öfver jämn, eller sakta stigande, svagt undulerad terräng, där tufvorna stå glesare än bland kullarna. Marken är hård, beströdd med mycket fint, afrundadt grus, hvilande på ett underlag af gult kompakt stoft. Framför oss ha vi det relativt mäktiga men ganska smalt uppstickande Aschin-berget, omgifvet af flera andra åsar och ryggar och bortom detta berg är den stora byn Anarek. I öster, något på norr, ha vi Busurgi-kedjan mörk och dyster; den ser nu mycket lägre ut än från Kevir, beroende därpå att vi från saltöknen också sågo hela gruskäglan i förkortning; men nu befinna vi oss på den platå som utbreder sig mellan Busurgi och Anarekbergen, den relativa höjdskillnaden är därför mindre och kedjan liknar snarare en serie af kullar.

Då vi väl kommit ned på jämnare mark, blef farten en annan och nu ringde klockorna gällare och i hastigare takt och med en energi som om det uteslutande berott på dem om vi skulle nå fram till byn i kväll eller ej. Vädret var godt, friskt och svalt, en svag bris mötte oss från sydost och halfva himlen var dold af skyar. Alla fårar falla här mot söder och sydväst, men själfva svänga vi mot öster, och lämna några smärre kullar till höger. Vi stiga därpå i riktning mot Busurgi-bergen

öfver sandbunden terräng, ganska ymnigt bevuxen med tufvor.

Timmarna skrida vid klockornas klang, solen stiger och dagen blir varmare, dock ej öfver $+7,1^{\circ}$, och allt djupare föras vi af de tretton kamelerna in mot hjärtat af detta ödsliga Persien. Rundt omkring oss utbreder

Kamelhandel i Teheran.

sig det entoniga landet i sina färglösa nyanseringar och sina flacka vågor, där till och med bergen endast svagt bryta af mot den horisontala jämnstrukenheten och där ögat endast ytterst sällan fågnas af vertikala linjer och lifligare skulptur. Hur olika mot Tibet, där äfven plåtålandets bergomkransade sjöar erbjuda så mycken tjusande omväxling.

Ja, nog äro vi inne på en väg och följa troget dess

i marken innötta stigar, men hur vi än vandra så möta vi inga vägfarande och på hela dagen sågo vi intet annat lif än — den döda kamelen. En gång delar sig vägen och vi äro ovissa hvilken af dess båda gaffelarmar som leder till Aschin, men välja den högra. Efter en stund blir Gulam Hussein tveksam, sträcker i väg åt vänster och gör sedan tecken åt oss att slopa den högra

En »abambar» eller vattenbehållare.

vägen, från hvilken vi därför aflägsna oss i spetsig vinkel.

Vid middagstiden upprullar Kuh-i-busurgj sin södra silhuett, skroflig, öde och mörk, till vänster om vår väg, och i en lucka mellan låga åsar i sydsydväst ha vi fri utsikt fjärran hän till den västligaste af de tre smärre snömassiv vi förut sett på bergen i närheten af och bortom Nain. En tunn molnduk, lätt som ett flor, drar

sig öfver himlen och dämpar solens frikostighet, som dock här uppe bland bergen ingalunda är besvärlig.

Jag nickar och jag vaggar fram och åter på min trygga bärare och mina tankar vaggas i väg till drömmarnas land; endast till en del lefver jag med i karavans enformiga lif och ser hur de nakna bergen rulla upp sig på sidorna och huru kartbladet som jag håller framför mig småningom fylles ut med reserouten och terrängen på sidorna, men för öfrigt följa mina fantasier med klockklängen upp mot det blå och mot alla de planer, öden och äfventyr som jag tror vänta mig fjärran i öster och i ett annat land. Samtalet har åter tystnat så som ske plägar under förmiddagens enformiga marsch och schiiterna sitta och halfsofva på sina kameler; blott då och då tändes en pipa och blåa rökmoln ringla kring de dåsiga ryttarnas lammskinnsmössor. Men då frukosttimmen är inne, vakna de åter upp. Vanligen göres då en rast på tio eller femton minuter, men i dag gäfvos vi oss icke tid därtill, ty vi sökte ju med en viss spänning byn Aschin, där vi hoppades kunna förstärka våra förråd, både för de två- och fyrbenta medlemmarna af karavanan, och där det skulle bli så trefligt att för en gångs skull få lägra i människors närhet. Meschedi Abbas tar nu i stället upp ett knyte och utdelar bröd och vatten åt sina kamrater. Latmaskarna på kamelryggen sitta icke ens af, utan intaga sin enkla måltid under gångande marsch, hvilket säkerligen underlättar, om icke matsmältningen, så åtminstone sväljandet. Jag tyckte att de höllo vattenkrukorna betänkligt länge för munnen och icke släppte dem förr än botten pekade upp mot solen, men det betydde ju intet — i Aschin skulle vi få vatten nog igen.

Ett hvitnadt skelett af en kamel ligger och påminner om alltings förgänglighet; ej ett lif, ej en fågel, blott en hare hade sprungit upp ur stäppen i början af dagens marsch. Men öfverallt synas spår efter kameler och får som varit här och betat. Alltjämt stiga vi så sakta, och ständigt döljer konturen från Kuh-i-busurgis fot nedre delen af de aflägsnare bergstoppar som sticka upp där-öfver, och lika envist skymmer sluttningens krön det landskap, i hvars midt vi vänta att få se byn Aschin, den första sedan Kerim Khan, den första oas, där vi ämna reparera och komplettera vår utrustning och våra förråd. Och klockan blir både ett och två och tre, men af byn synes ej det ringaste spår, nej, härfinnes intet som anger närheten af bofasta människor, inga hjordar beta på stäppen, ingen rök synes stiga mot höjden. Stäppen spänner sin flacka yta mellan bergen, tyst, tom och gåtfull, och lika obegriplig är den väg vi följa, hvart leder den, kan det verkligen vara till Aschin? Jag misstänker att vi hålla för långt mot norr, berget som påminde om kuskbocken på en likvagn stannar för långt åt höger! Jag delger Gulam Hussein mina farhågor, men han tror att det var ett annat berg herdegubben menade. »Bortom den där svarta kammen i söder är Aschin», säger jag, men Gulam svarar: »det är icke troligt att byn ligger inklämd mellan bergen, sannolikt få vi snart se den på jämna slätten.»

Och så fortsätta vi i den eviga längddalen mellan Busurgis och Aschins berg. Vid sidan af vägen hade nyligen en karavan lägrat och man kunde se i sanden att kamelerna varit lastade med bördor. Här är ett röse uppfördt och vid lägret kvarlåg ännu en knippa bränsle. Vi frågade oss hvarifrån denna karavan kommit och

hvert den varit destinerad. Möjligen har den gått mellan Isfahan och Djandak; men hvarför har den lägrat här på vattenlös stäpp om byn Aschin varit nära? Det är tydligt att vi äro på villovägar och det klokaste vi kunna göra är att troget följa stigen, ty förr eller senare skall den väl ändå leda fram till någon källa eller brunn. Att vi helt och hållet förlorat kornet på Aschin är klart, det var ju blott två farsakh dit och vi borde ha varit framme då solen stod som högst. Vi ha intet annat vatten än de skvättar som äro kvar i lerkrukorna och vi måste därför lita på den gåtfulla stigen. Den leder oss småningom i båge, mot öster, nordost och nordnordost upp mellan Busurgis fotkullar och snart gör den sitt inträde i en markerad dalgång.

Habibullah går med stormsteg i förväg; ibland se vi honom taga spejaresyn från höjderna, men blott för att strax åter försvinna och fortsätta sin brådskande spaning efter vatten, som nu är allas mål. Vi följa långsamt i hans spår uppåt dalen, och själf följer han alltjämt vägen, som här är mycket tydligare och kraftigare innött i marken än där nere; här tvingas den ju af dalformen att löpa i en och samma ränna, men där nere på stäppen kan man gå hur som helst och ändå alltid ha god och jämn marschbana. Oväntadt snart nå vi Busurgi-kedjans lilla pass, en flack och bekväm tröskel mellan kullarna och sedan bär det ändtligen utför mot nordost. At norr upprullar sig nu en vidsträckt utsikt öfver Kevirhafvet och i nordost synas de låga bergssträckningar, som tydligen markera läget af det »fasta land», hvilket såsom en nordlig halfö skjuter ut i trakten af Djandak och som i öster begränsar den stora vik af Kevir vi förut talat om.

Kullarna kring passet bestodo af kvartsporfyrit och höjden uppgick till 1,246 meter.

Hvad var nu klokast att göra! Halm hade vi blott för i kväll, men bomullsfrö för tre kvällar; af mjöl hade vi nog för ett par dagar, men vattnet räckte på sin höjd till en kopp te åt hvarje man. Vi hade räknat på Aschin, ty äfven om vi där icke funno hvad vi behöfde, kunde vi skicka och hämta från det tre farsakh längre bort belägna Anarek. Vi hade ingen vägvisare och ingen af mina män kände brunnarnas läge, och det kan vara farligt nog att utan vatten förlora sig i detta ökenartade land, där det är så långt mellan brunnarna, och där de vanligen äro så snålt maskerade i terrängen. Vi beslöto därför att icke alls tänka på Aschin längre, utan sträcka ut stegen och göra Djandak till vårt närmaste mål. Där hade Gulam Hussein varit och han trodde att om vi bara inte tappade bort vägen, skulle vi dessförinnan stöta på en eller annan brunn.

Karavanen ramlade i väg ned genom den trånga slingrande dalen, under det att jag, som var sysselsatt med att samla in bergartsprofver, kom lunkande efteråt. Men då inga brunnar visade sig och skymningen var nära, kommenderade jag halt i trånga dalen och efter 31 kilometers vandring.

Så fort lägret var i ordning skickade jag Gulam Hussein ned genom dalen för att speja. Efter halfannan timme kom han tillbaka och rapporterade att han funnit en brunn med svagt salthaltigt vatten. Då fick han och Habibullah, försedda med ett par fårskinn, sitta upp på två af kamelerna och begifva sig till brunnen efter vatten. Först klockan tio hördes de ropa nere

i dalen — de ville väl undersöka hur långt det var kvar till lägret. Försiktigtvis hade de medtagit en lykta, som en stund senare syntes dansa likt en S:t Elmseld då de nalkades med sina båda säckar fyllda med fullkomligt sött och friskt vatten.

XXV

Sandöknens grannar.

Perserna skulle förstås ha sig ett grundligt tekalas efter den ymniga vattentillförseln och det led emot midnatt innan sorlet och pipornas bubblande ljud tystnade. Men klockan åtta den 21 januari voro vi dock åter på väg och dagen var dyster och mörk och tunga, hotande moln hängde ned från himlen. Det blåste och pep i de skrofliga bergen då vi drogo vidare ned genom dalen, instängd mellan låga porfyrkullar. Den vidgar sig och mottager från sidorna flera bidalar, men dess afloppsåra är dock föga djupt inskuren. Efter en timmes tid nå vi brunnen; Gulam Hussein hade nu tillryggalagt detta vägstycke fem gånger, men var ändå lika pigg och lifvad som vanligt.

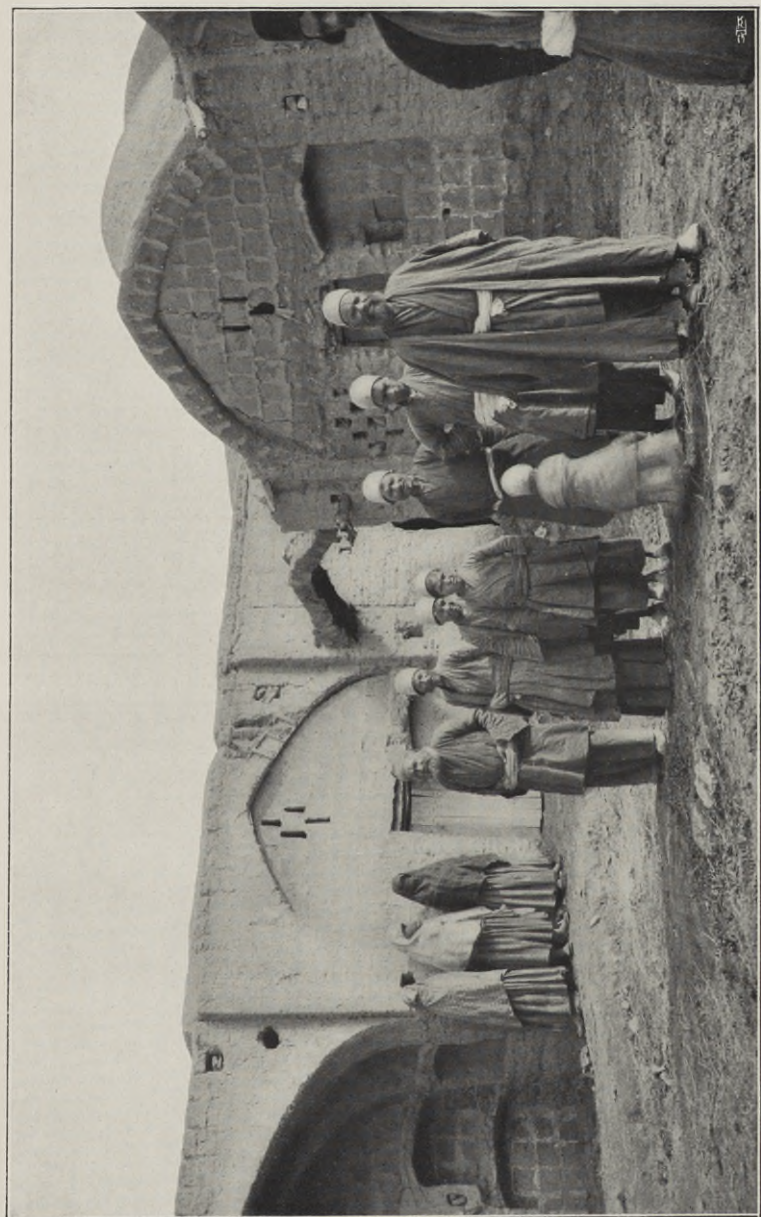
I den stadigt murade brunnen står vattenytan en meter under marken, och vattnet måste därför i hinkar hissas upp och hållas ut i en stenlagd ränna eller ho, ur hvilken djuren dricka. Gödsel efter kameler och får är mycket ymnig och på kullarna rundtomkring synas flera fårfällor, helt enkelt bestående af inhägnader af sten. En bit sydost om källan äro också några provisoriska kojor uppförda, där herdar husera vid sina vattnings-

besök. Diabas, starkt kalkhaltig hälleflinta och rödaktig kvartsit stodo här i fast fjäll.

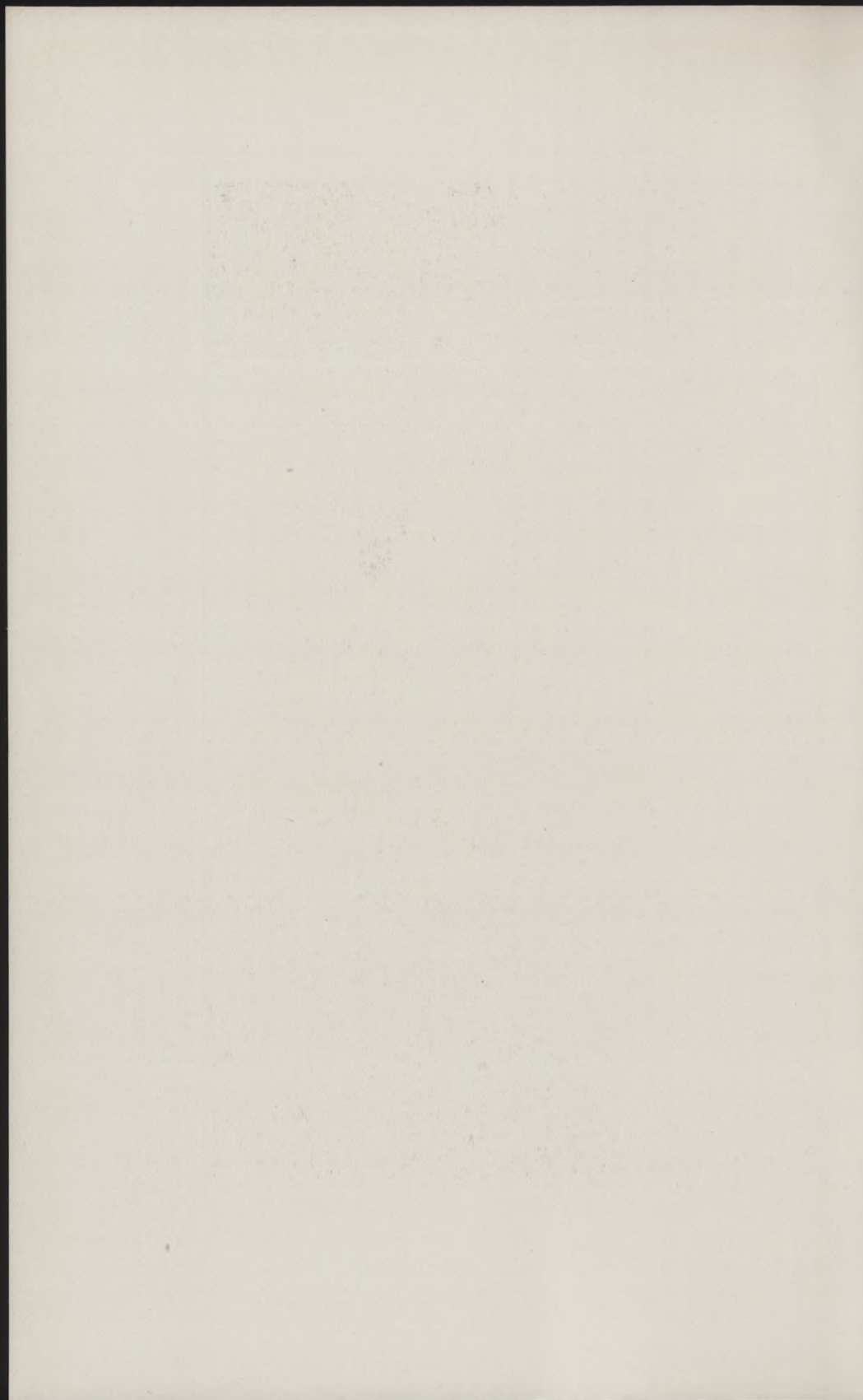
Just vid brunnen öppnar sig dalen och lämnar rum för en mycket vidsträckt utsikt åt öster och nordost öfver den oändliga öknen. I sydost synes en icke obetydlig snötopp. Här delar sig också vägen och vi voro åter villrådiga; den vänstra armen såg dock ut som om den mest anlidades af herdar, som från stäppens beten begifva sig upp till brunnen med sina hjordar och vi beslöto därför att pröfva den högra. Men först fingo kamelerna dricka sitt lystmäte af godt sött vatten, stenhon fylldes oupphörligt och tömdes åter, alla männen drucko af hjärtans lust och sedan fylldes tre fårskinn och alla lerkrukorna — vi kunde ju inte så noga veta hur långt det var till nästa vatten.

Vår väg slingrar en stund mellan kullar och korsar flacka förgreningar från Kuh-i-busurgi, men snart äro vi ute på den jämnare gruskäglan, som ytterst långsamt faller mot nordost ned mot Kevirs plana yta och mot sandöknen.

Klockan tio regnade det smått och en halftimme senare kom ett lätt snöfall vid nordlig blåst. Gående mot sydost korsade vi på tvären ett par större aflopsfåror destinerade till Kevir och passerade sedan flera små plattform- och tafelliknande upphöjningar af rullstensgrus, gamla erosionsrester några få meter höga och resande sig här och hvar från jämna slätten. Mellan dem ligga depressioner och flacka fåror och på ett par ställen små ytor af kevir af vanligt utseende. I söder och sydost stänges vår väg af en betydande, snöklädd bergskedja, dit afståndet dock ännu är betydligt, och Gulam Hussein, som är barnfödd i Khur, misstänker att vi äro

Alens folk.

inne på en väg som leder till Anarek. Själf förmodar jag att vi åter tvingas af en sydlig utlöpare af Kevir att ännu så länge hålla denna kurs, för att sedan svänga af mot nordost till brunnarna på vägen till Djandak.

Men nu se vi, alldeles lagom, ett par svarta prickar i sydost, som med kikarens tillhjälp visa sig vara en liten karavan. Stäppen utbreder sig fullkomligt jämn ända fram till den lilla gruppen och det är en bra bit dit, jag föreslår en timmes väg om de stå stilla, men gå de åt samma håll som vi, kunna vi ej nå dem förrän till kvällen. Hela vårt intresse koncentreras på dessa män, som skulle ge oss de upplysningar vi så väl behöfde; vi sträckte därför ut stegen och nådde dem på mindre än en halftimme, ty de gingo på samma väg som vi, men åt motsatt håll.

De voro fyra herdar som på två kameler forslade sin proviant och sina kläder och skulle nu begifva sig till Tja-sefid, »den hvita brunnen», densamma som vi nyss lämnat. Vid norra foten af Kuh-i-busurgi vakta de ett hundratal kameler. I dag på morgonen hade de brutit upp från Anarek, dit de räknade fem farsakh.

Ehuru det var ett par grader öfver noll blåste det nedrigt kallt och det väckte därför allmän tillfredsställelse, då Meschedi Abbas gjorde upp en sprakande eld, kring hvilken vi slog oss ned och underkastade herdarna ett verkligt korsförhör. Tja-busurgi och Tja-khaletj lågo vid foten af Busurgi-bergen, eller Busrugi såsom de här sade. På en half farsakhs afstånd i sydost syntes midt på slätten en »haus» eller en med ett muradt hvalf skyddad brunn, kallad Haus-i-Hadji-Lâtvi. I sydväst vore det två farsakh till byn Aschin, som vi i går förlorat ur sikte, genom att hålla alltför långt norr därom. Kuh-i-nigu

är ett högt berg i nordost på vägen till Djandak och i N 61° O är ett litet berg, vid hvars fot vi skulle finna byn Alem; det kallas därför Kuh-i-Alem. Fakhä, Näkhläk, Kuh-i-muschemma och Kuh-i-mähällä äro idel berg i trakten; de sticka upp likt klippöar ur ett haf, helt nära kusten. Tja-alem ligger på vägen till byn och Tja-kharbuseh eller »vattenmelonens brunn» är belägen vid foten af ett isoleradt parti i OSO. Kuh-i-sebers är ett berg i söder. Den väg, på hvilken vi nu stodo, leder mycket riktigt till Anarek och korsar därvid en »gudar», port eller passage mellan ett par bergspartier och öfver en lätt »kotel» eller pasströskel.

Herdarna rådde oss att för dagen icke gå längre än till Haus-i-Hadji-Látvi och att därifrån skicka ett par af våra män och kameler till Aschin, där halm och bomullsfrön kunde fås i mängd, ty byn vore ganska stor. Emellertid tinade både vi och främlingarna upp vid den vänliga elden, där vi i blåsten bildade en pittoresk grupp af fribytare, och om någon misstänksamhet till en början kunnat förspörjas, försvann den helt och hållet i värmen från elden. Den äldste mannen, en fyrtioåring, med skarpa, utpräglade drag, klädd i en tunn, blå rock, med svart mössa på hufvudet och en pipa i bältet, kläckte småningom ur sig att det blott var två farsakh till den lilla byn Alem; han kunde ej svara för att vi skulle finna proviant där, men han erbjöd sig att visa oss vägen till byn om han först fick en tuman; de tio kranerna uppräknades genast, men ett par af dessa ansåg han misstänkta och ville ha andra i stället; priset var väl häftigt tilltaget, men det var vackert så att slippa vända om till Aschin; Anarek låg alltför långt ur vår kosa och till Djandak var det ännu flera dagsresor.

Medan de öfriga herdarna fortsatte sin väg, led-sagade oss mannen i blåa rocken mot nordost till Alem, som vi utan honom väl aldrig skulle hafva funnit. Efter en stund kom han att tänka på att han glömt sin ytterkappa och sprang efter sina kamrater, men Abbas Kuli Bek kände sina goda landsmän och misstänkte att mannen umgicks med rymningsplaner och följde därför med honom. Efter en stund kommo de tillbaka och sedan marscherade den nye vägvisaren i tēten af karavanen. Han pekade åt norr och nordost och sade: »där är Rig-i-djin, sandöknen, och norr därom är stora Kevir.» Man kunde också se att horisonten i norr och nordost var vågig af dyner.

På stäppen stå tufvorna glest och gruset är gröfre. Nordanvinden är ganska hård och kännes isande kall; den drifver fin flygsand snedt emot oss, och vi se hur den stannar i de mot NNO riktade fårorna. Det börjar snöa igen, först glest, men sedan allt tätare, och hela omgifningen, alla dessa små spridda berg, försvinner, utom det, som är vårt mål, och som ännu synes som en svag silhuett i snötjockan. I grunda fåror kvarstå fuktiga, gulröda slamstrimmor efter flöden som nått hit ned efter senaste regn. Då och då får en hare brådtom vid vårt annalkande, eljes intet vildt.

Snöfallet är nu mycket tätt, det kommer i stora singlande flingor, de susa förbi ens ansikte som hela bomullstottar, de jaga hvarandra i brådslande lek, stora som snöbollr men lätta som fjädrar. De blänka till framför ens ögon och man rycker till som för att undgå ett slag, de pulveriseras vid beröringen med marken alldeles som då man släpper en nypa mjöl. Nu har icke allenast det lilla berget försvunnit, utan till och med de

kameler som gå först i vårt tåg framträda blott som töckenvålnader. Åter blir jag fastsnöad på min kamel och aktar mig vackert för alla onödiga rörelser, ty i annat fall kan det hända att man får sig en kalldusch på halsen, eller fickorna fulla med snö; man sitter därför stilla och låter snölagret tjockna på den vänstra sidan, där blåsten ligger på. På marken blir snön dock icke liggande, den smälter efter hand och hela stäppen blir våt som efter ett regn. Blott i skydd af tufvorna ligger snön kvar och marken antager därför ett hvitprickigt utseende.

Bortom en större erosionsfåra blir marken alltmera sandbunden och bevuxen med ymniga och vackra saxauler och en och annan tamarisk. Framför oss utbreder sig ett stycke sandöken och vi tåga in bland dess yttersta dyner, af hvilka flera äro bundna af saxaulernas rötter. De äro ganska små och deras branta läsidor stupa mot sydost och OSO. Grunden består af rödaktigt lerslam, halt som såpa då det är vått, och på denna lera äro dynerna anhopade. Strax till vänster om vår kosa utbreder sig ett bälte af ganska höga, sterila dyner; ibland äro de hopgyttrade och sammanvuxna, ibland resa de sig som pyramider.

I blåsten fryser snön på ens kläder och det smattrar svagt mot den hårda skorpan då yrsnön af vinden horisontalt drifves däremot. Marken börjar också att hvitna af kvarliggande snö, och vi äro omgifna af ett underligt landskap, lifligt påminnande om Ostturkestans öknar. Vår stig slingrar mellan dynerna, som här äro omkring tio meter höga, undviker dem, korsar deras lägsta flyglar i små pass. Terrängen bär märkbart utför i vägens led, ehuru vi nalkas det lilla berget, hvars

södra utlöpare nu svagt börjar skymta fram ur töcknet. Med kullarna till höger och en rad af sammanhängande dyner till vänster gå vi mot norr genom en flack fåra, som tydligen tid efter annan sköljes af så ymniga flöden att ingen sand där hinner samla sig. I denna bädd bilda tamariskerna ibland verkliga snår — dessa sega, förnöjsamma buskar passa på att sänka sina rötter där

Opiumrökare.

de ha största utsikten till bevattning, och här ha vi också brunnen Tja-alem, som vi hade hört talas om.

Ett par stenkojor passeras, men några människor synas icke till. Att sådana finnas i närheten blir dock tydligt då vi ett stycke längre norrut rida förbi en ler- och stenkoja med hvalfport och omgifven af åkerfält, där grönsaker och hvete odlas. Ännu några minuter förgå och vår förare stannar vid Alem's by, som består af

en enda byggnadskomplex i en klunga, liknande ett karavanseraj, och där några kameler lågo och idisslade på en inhägnad gård. Några män och pojkar kommo försiktigt fram ur sina gömslen, synbart förvånade öfver det ovanliga främmande de fått.

Strax norr om byn slog vi i en hast läger, längtande att under tälten få skydd mot den alltjämt fallande snön, som nu småningom öfvergick i regn. Under tiden tyckte litet hvar att det kändes skönt att värma händerna framför en stor eld, där vi skakade af oss snön och torkade våra plagg. Bymännen skaffade bränsle så mycket vi kunde göra af med och buro sött vatten till vårt kök — de båda vattensäckarna från Tja-sefid hade blifvit tömda, redan då vi träffat herdarna från Anarek. Af halm hade de icke mycket att bjuda på, men hvad som fanns skulle vi gärna få köpa. Sex ägg och en höna var för öfrigt allt, som kunde uppdrifvas i denna lilla ökenby, en oas, hvars gröda framlockas ur marken med tillhjälp af det vatten, som på artificiell väg kan vinnas ur jorden.

I Alem hvilade vi öfver en dag; vi kunde icke uppdrifva mer än $1\frac{1}{2}$ »kharvar» halmhackelse, men det var också allt som behöfdes för att taga oss helskinnade till Djandak. Då invånarna själfva hämta den halm de behöfva från det aflägsna Ardekan, blir denna vara ganska dyr och de begärde en kran per »batman» eller femton tuman för hela partiet. För öfrigt användes dagen till att baka hvetebröd för fyra dagsleder, under det att jag för att orientera mig så mycket som möjligt ströfvade omkring i trakten, fotograferade och tog ett panorama af hela nejden.

Den lilla byn, ett S:t Helena i ökenhafvet (949 m.), sades vara endast tio år gammal och har endast femton in-

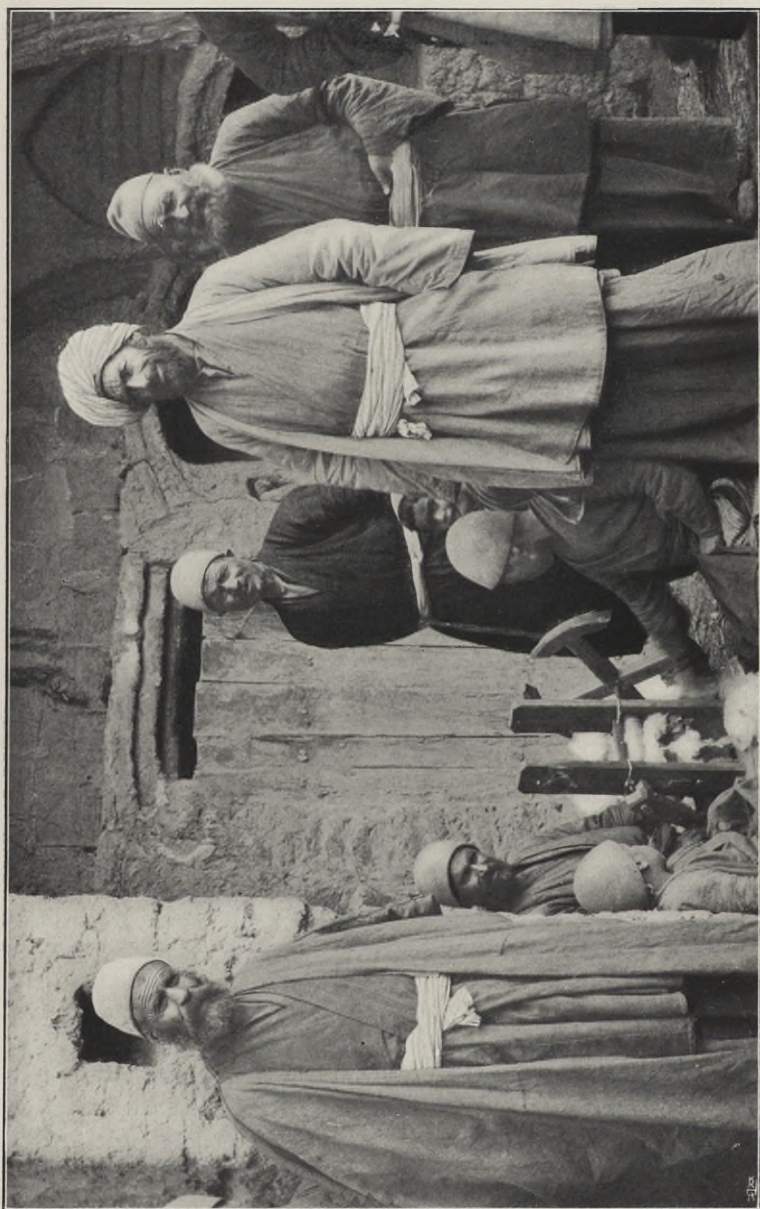
vånare, som, fattiga och afskurna från alla stora stråkvägar, kämpa för tillvaron på denna lilla ödsliga fläck af jorden. Deras kojor äro som nämndt sammanbyggda i en fil, där hvarje kyffe har sin hvalfkupol till tak och sin egen ingång. Gårdsplanen där utanför är deras hvardagsplats. Där satt en kvinna och snodde garn öfver ett trähjul, påminnande om en spinnrock. Blott tre kvinnor och en flicka funnos nu i Alem, de öfriga voro män och pojkar. Den äldste af dem, byns allt i allo, Hadji Hassan, är ägare till 25 kameler, som betades i sandöknen på fyra farsakhs afstånd mot norr.

Sandbältet sträcker sig västerifrån ända in på lifvet af byn, som dock skiljes därifrån och skyddas af slambädden, hvars början säges vara belägen i Kuh-i-sefid-ab i söder; vanligen sinar flödet på en half farsakhs afstånd söder om byn, men ibland fortsätter det förbi Alem och upphör vid de högre dynernas fot. Då bortspolas den flygsand, som vågat sig för långt fram och hotar de små fyrkantiga åkerfälten med deras låga jordvallar. Vår vän Hadji Hassan försäkrade att sandbältet sträcker sig sju farsakh mot norr, där det löper ut och förtonar i Kevir. Åt nordväst fortsätter det nio farsakh och upphör i trakten af Kafir-kuh (»hedninga-berget») bortom Kuh-i-busurgi. Från en af de högsta dynerna nära byn kunde man mot norr icke se något slut på flygsandfältet, men mot nordväst tycktes dynerna bli lägre, ja här och hvar till och med skiljas åt af passager med barmark. Åt samma väderstreck syntes också en sydlig utlöpare af Kevir, som sannolikt icke kan vara långt aflägsen från de små fläckar af saltöken vi sågo vid foten af Kuh-i-busurgi. Vid den punkt, där slambädden slutar, taga dynerna. öfverhand och klättra upp på hvarandra till

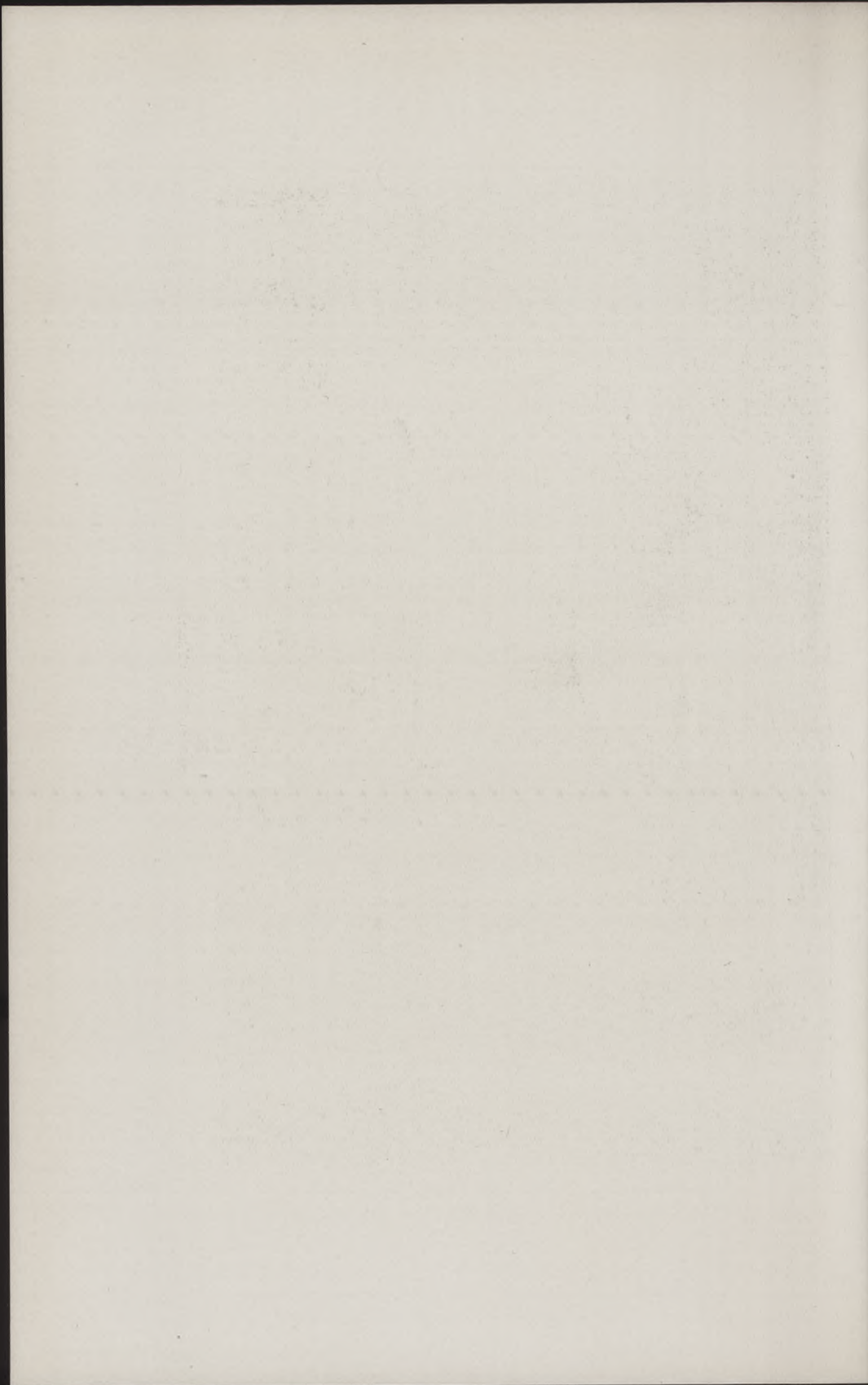
betydligare höjd än eljes; de stiga också upp på de västra sluttningarna af Alems berg, alldeles som jag förr hade sett det på ett par ställen i det innersta Asien. Sannolikt gifva bergen anledning till sandens rikligare anhopning just i denna trakt; de mota den sandbelastade vind som kommer från nordväst och tvingar sanden att falla ned och samla sig framför bergåsen.

Sanden är gul liksom i Ostturkestan, men något gröfre än i Takla-makan. De branta läsluttningarna falla konsekvent mot S 70° O, hvadan dynkammarna äro utdragna från NNO till SSV; de bilda ofta sammanvuxna kedjor, som långa sträckor kunna följas med blicken, och här och hvar äro de hopade till ackumulationer af nästan alldeles steril sand. De af groft gräs och tamarisker bundna dynerna förete ofta en deformerad relief, i det äfven den västra sluttningen kan vara ganska brant. I mellanrummen mellan dynkedjorna framträder den gulröda slammarken, som bär tydliga spår efter vatten och spruckit upp i stora flak; ofta ser man hur dessa blifvit uppresta på tvären likt gärdesgårdar och stängsel, hvilkas ändamål är att hämma vattenflödet då det någon gång orkar hit ned och sålunda stegra och befordra växtligheten. På dylika små kringgårdade ytor odlas vattenmeloner.

Sitt irrigationsvatten få Alems invånare på följande sätt. Den brunn, Tja-alem, vi i går passerade strax ofvån för byn, är irrigationsflödets »sär-i-ab», egentligen vattnets hufvud eller källa. Ursprungligen härleder det sig från de södra bergen och kommer ned, mer eller mindre underjordiskt genom slambädden; i hvarje fall samlas det efter hand i brunnen och därifrån ledes det genom en underjordisk kanal till fälten, som ligga på lägre

Gubbar i Alem.

Hadji Hassan, 57 år; Alem.

nivå. Om snö och regn uteblifva, sinar brunnen; i år hade de intet att beklaga sig öfver och väntade dessutom vårregn om fyra månader. Men uteblir äfven detta, så får Alem icke en droppe vatten och då lämna invånarna sin by och tåga till Särhäd-i-bakhtiari, d. v. s. »bakhtiariernas kalla land», den trakt där Sajende-rud, Isfahans flod, tager sitt ursprung och där stanna de öfver den varma årstiden och beta sina kameler. Somliga år begifva de sig i stället till trakten af Jesd eller Säbsevar.

Man kan icke annat än afundas dessa kamelvandrare deras stora geografiska kunskaper; de känna betydande sträckor af det inre Persien på sina fem fingrar, kunna gå mellan Hamadan och Säbsevar i kolmörka nätter och ändå hitta brunnarna och de känna också de nämn alla dessa småberg och vattenplatser burit sedan sekler tillbaka. Till sina betesplatser i Luristan räkna de hundra-femtio farsakh och tillryggalägga sträckan på 25 dagar. De äro sålunda strängt taget nomader och hafva i Alem ingen varaktig stad. Uteblir det lifgivande regnet, packa de sina tillhörigheter på kamelerna, hela byn bryter upp till sin långa vandring och betar djuren på lämpliga platser under vägen. Byn lämnas då tyst och öde och inte ens Alems enda tupp, som nu bröstar sig bland hönorna på gården, låter då sin stämma ljuda, blott den sandbärande ökenvinden drifver sitt klagande spel kring de solbrända kupolerna. Men sedan, då en ny vinter nalkas, glädas nomaderna att få återvända och sopa bort flygsanden från sina kyffen, rensa brunnen och i sina fridfulla kojor få hvila ut efter den långa färden.

Hadji Hassan hade många gånger varit nere vid randen af Kevir och han brukade också gå tvärs genom saltöknen på sina vandringar till Säbsevar. Han varnade

oss från att våga oss ut i öknen nu, årstiden vore allt utom gynnsam. Inträffar regn eller snöfall då man är midt i öknen, uppkommer »gel» eller gyttja, den salt-haltiga leran blir hal som is och kamelerna kunna icke taga tio steg utan att falla omkull. Många gånger har det händt, säger han, att karavaner under sådana förhållanden hvarken kunnat taga sig framåt eller tillbaka och både människor och kameler ha gått förlorade på det sättet. Är vädret godt och torrt är det däremot ingen fara alls — med kameler; med åsnor, hästar eller mulor går det icke för sig, emedan dricksvatten icke finnes därinne. Vill man korsa öknen, måste man därför vid dess rand ligga beredd och starta då vädret är klart och ser tillförlitligt ut, och man bör sträcka ut i början utan rast, för att ha ett så kort afstånd som möjligt kvar till andra sidan, ifall det skulle börja att regna. Och kommer ett regn så ökar man farten för att vinna terräng innan markens yta blifvit genomvåt och hal. Af allt som sades kunde man förstå att det icke var någon ren bagatell att korsa Kevir på tvären.

I slutet af februari plägar hård blåst råda från »keble» eller VSV, men äfven ostliga vindar äro vanliga. Då jag anmärker att den förra tydligen förhärskar, att döma af dynernas orientering, svaras att dessa vända sitt »ruh» eller ansikte mot väster efter hård ostlig blåst. Om vägarna i trakten meddelades att det var femtio farsakh till Isfahan och åtta till Anarek, som räknar ett hundratal hus, men saknar odlingar, emedan det lilla källvatten som finnes icke är tillräckligt; Anarek lefver därför på kamelafvel och äger mellan två och tre tusen kameler.

Till Djandak leda två vägar, den sydliga öfver

Tjupunun och Haus-i-pändsch, den norra öfver Tjaghlib, Tjutjegun, Tja-dasch, Tja-nigu, Bå-nigu, Tja-arabi och Ges-essun; denna sistnämnda är tre farsakh kortare, men för för det mesta upp och ned öfver dyner och genom utlöpare från Kevir. Jag valde den förra, som stod prickad på kartorna, och därför icke tyckes ha blifvit använd af någon europé. Ännu fem och sex farsakh norr om Alem finnas två brunnar: Tja-berghu och Tjagudar-hasch, som ha salt vatten, dock njutbart för kameler, som äro vana därvid.

Sedan männen i och för okänt ändamål köpt ett par räfskinn af Hadji Hassan, togo vi farväl af den gamle mannen och styrde på morgonen den 23 januari vidare mot ostsydost, sakta stigande öfver grusiga och sandbundna sluttningar mellan små skällor och trösclar af Alems berg. Framför oss reser Kuh-i-näkhäk sin ganska branta, skrofliga och kala klipptopp och sluttningarna som falla i skarpt tecknade linjer från bergets hjässa, skifta i mörkvioletta nyanser. Mot norr sträcker sig sandhafvet så långt man tydligt ser i det strålande klara vädret, och ändå längre bort anar man blott den döda saltöknen, förintelsens och tystnadens hemvist. Troget slutande sig till de östra sidorna af markens unduleringar hafva smärre dyner samlat sig här uppe, ty vi röra oss nu på en ansvällning med fall åt norr, söder och väster. Till höger ha vi dock hufvudmassan af dessa småberg och det visar sig snart att vi blott korsat deras yttersta utlöpare mot öknens.

Vi äro i en sänka, till vänster utbreder sig en filial af sandöknen, ett litet fält af mer eller mindre bevuxna dyner, och en torr fåra genomskär marken mot norr, utgörande ett stumt och förtorkadt bevis på terrängens

fall och på det faktum att det kan regna friskt äfven här i öknen. Och längre bort resa de gulröda dynerna sina ryggar i kedjor, åsar och bälten, här och hvar skilda från hvarandra af plana gråa ytor, där den under-

Tre pojkar i Alem.

liggande lermarken lyser fram — ett fenomen som påminner om »bajir» i den ostturkestanska sandöknen. Nära Näkhläpartiet löper en egendomlig tvärtröskel af sand öfver dalen och korsas af de nordgående fårorna, som alla sträfva att uppsöka Kevirs depression.

Sedan vi gått öfver en liten tröskel (1,004 m.) mellan brant uppstickande små bergknallar, bestående af gråvacka och rödligt tät kalksten med otydliga fossilfragment, bär det utför hela dagsleden. Den nedgående dalen är till en början begränsad af en rödaktig bergarm till vänster och till höger Näkhläks massiv, hvars skrofliga, tvärbranta sidor te sig helt imposanta, då vi nu ha dem i vår omedelbara närhet. Sedan öppnar sig landet och slutningen aftager; till höger ha vi alltjämt berg; en rykande mila, ett läger och en brunn kallas Maden-i-näkhläk. Stäppen är glest bevuxen och i norr behärskas landskapet och horisonten af sanddynernas haf, med verkliga protuberanser af sand, skiftande i rödgult. Ett mindre, lägre sandfält, som vi sedan till största delen kringgå, sticker af mot det förra genom sin mera grågula färgton. Jag gick till fots i öfver två timmar och efter den promenaden var det bara behagligt att åter klifva upp på krönet af mitt vaggande ökenskepp. Solbränd och väderbiten blir man af att sitta däruppe, isynnerhet då man den ena dagen har isande snöyra och den andra brännande solgass rakt i ansiktet.

Vi ha fortfarande samma »bällad» eller vägvisare, Kerbelai Madali, som vi så lyckligt hittade på stäppen i förrgår, mannen i blåa rocken, som tog en tuman för att visa oss vägen till Alem. Han är öfverträfflig, känner hvarenda brunn, namnet på hvarje berg vi passera, alla afstånd och de platser som kunna vara lämpliga för lägring. Hadji Hassan hade också lyckönskat oss till den Allahs nåd, som gjort att vi mött honom på vägen just då vi som bäst behöfde honom. Nära utträdet ur bergen hade han försvunnit med två lerkrukor i en skrefva och kommit tillbaka med det yppersta och sötaste

vatten, som smakade härligt i värmen och var riktigt vederkvickande efter det dåliga vatten vi fått i Alem. Det söta vattnet hade kvarstått i en skålformig fördjupning i hälleberget.

Framför oss tronar en mörk bergskedja kallad Kuh-i-tjäft eller Kuh-i-tjäft-u-tjugu efter två där befintliga brunnar. Strax till höger om denna kedja ligger Moschadjeri, en trakt som finnes upptagen på alla kartor öfver Persien och som vi därför lämna så långt som möjligt i söder. Ett ganska högt och regelbundet formadt tafelberg i söder bär namnet Kuh-i-mähällä. Vår väg lämnar Kuh-i-tjäft till höger och ändå längre till höger vägen från Anarek till Abbasabad och Tebbes. Vid foten af Kuh-i-sur i S 70° O går en af vägarna från Jesd till Tebbes. I all sin ödslighet är alltså detta land genomskuret af ett nät af vägar och stigar, ljusa smala band, innötta af kamelernas trampdynor; nätets knutar äro brunnarna, men i maskorna finnes intet annat än öde-mark, sand och stäpp och torra sterila och vittrande bergsfragment.

Ett stycke längre fram, då några skymmande kupe-ringar stannat bakom oss, framträder i söder ett nytt isolerad och mäktigt bergsparti med brant resning och en liten skenbart fristående klippa framför; den senare sammansmälter dock med hufvudberget så snart den rest sig högre öfver horisonten. Men nu äro vi framme vid det lilla gula sandfältet, hvars åtta meter höga dyner äro nästan alldeles utan vegetation. Det är blott en utlöpare eller flik af sandhafvet som sträcker sig till foten af en liten bergknalle i söder.

Därpå följer ett stycke hård mark beströdd med fint grus och korsad af ett par kamelstigar, ledande ut i den

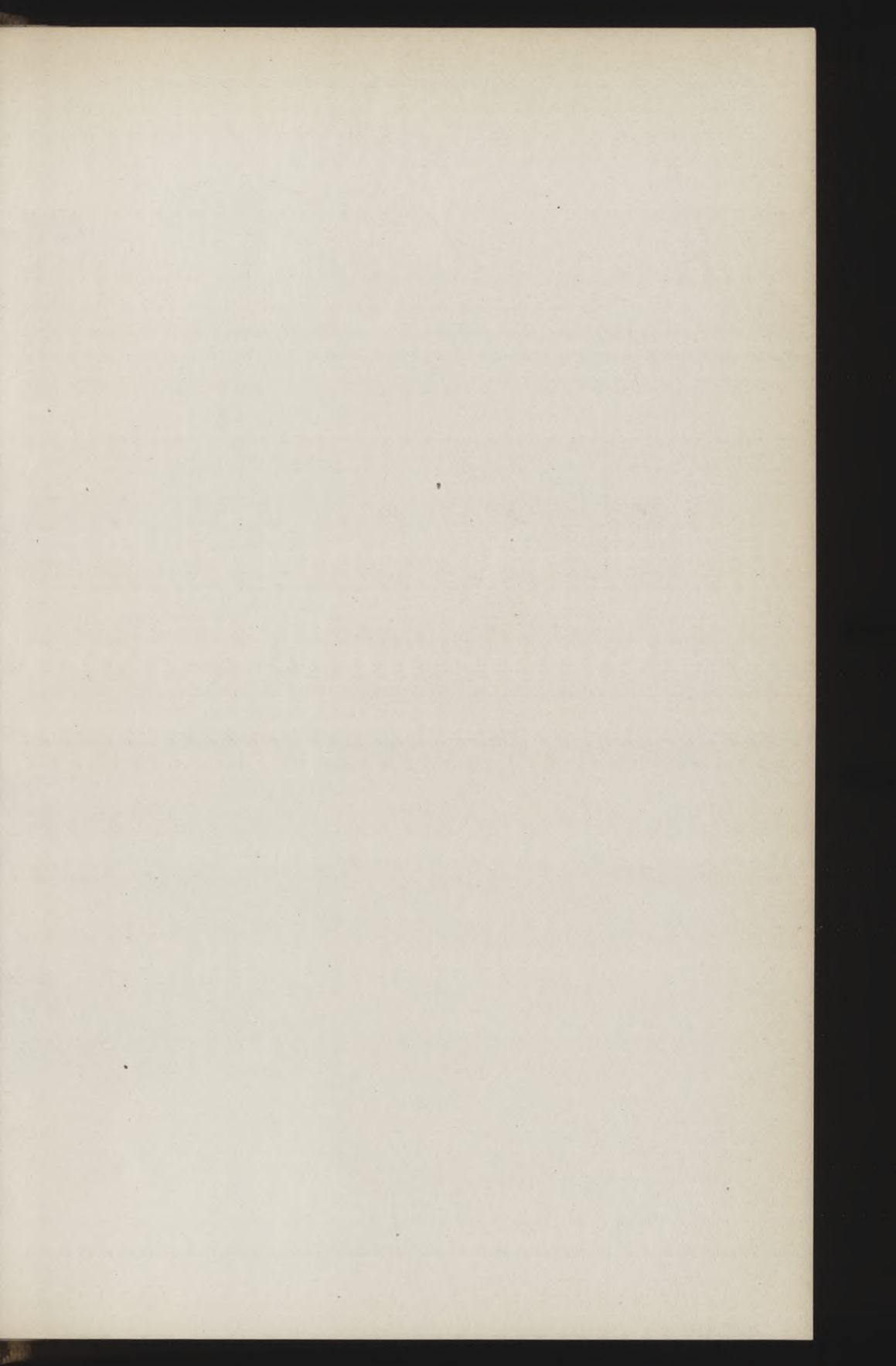
norra sanden, där kamelerna finna de torra örter de älska; och sedan afskära vi ännu en flik af dyner, mellan hvilka stigen löper i sicksack för att undgå alla onödiga sandpass. Till höger ha vi alltjämt en kontur af berg, liknande en fortlöpande kedja, men sannolikt skulle den upplösa sig i smärre partier, mer eller mindre fristående, om man hade tillfälle att taga närmare kännedom om den. Åter

Grupp i Alem.

synas på afstånd ett par rökpelare, uppstigande från milor, där man begagnar saxaulernas och tamariskernas hårda stammar för att skaffa sig träkol; »säghal drust mikunend», de frambringa träkol, säga perserna.

Från nordost sveper en välkommen och uppfriskande bris öfver detta fridlysta land, klockan ett visar termometern $+ 9^{\circ}$ och mina tjänare längta efter sitt vanliga middagsmål. Det är Abbas Kuli Bek som brukar fråga

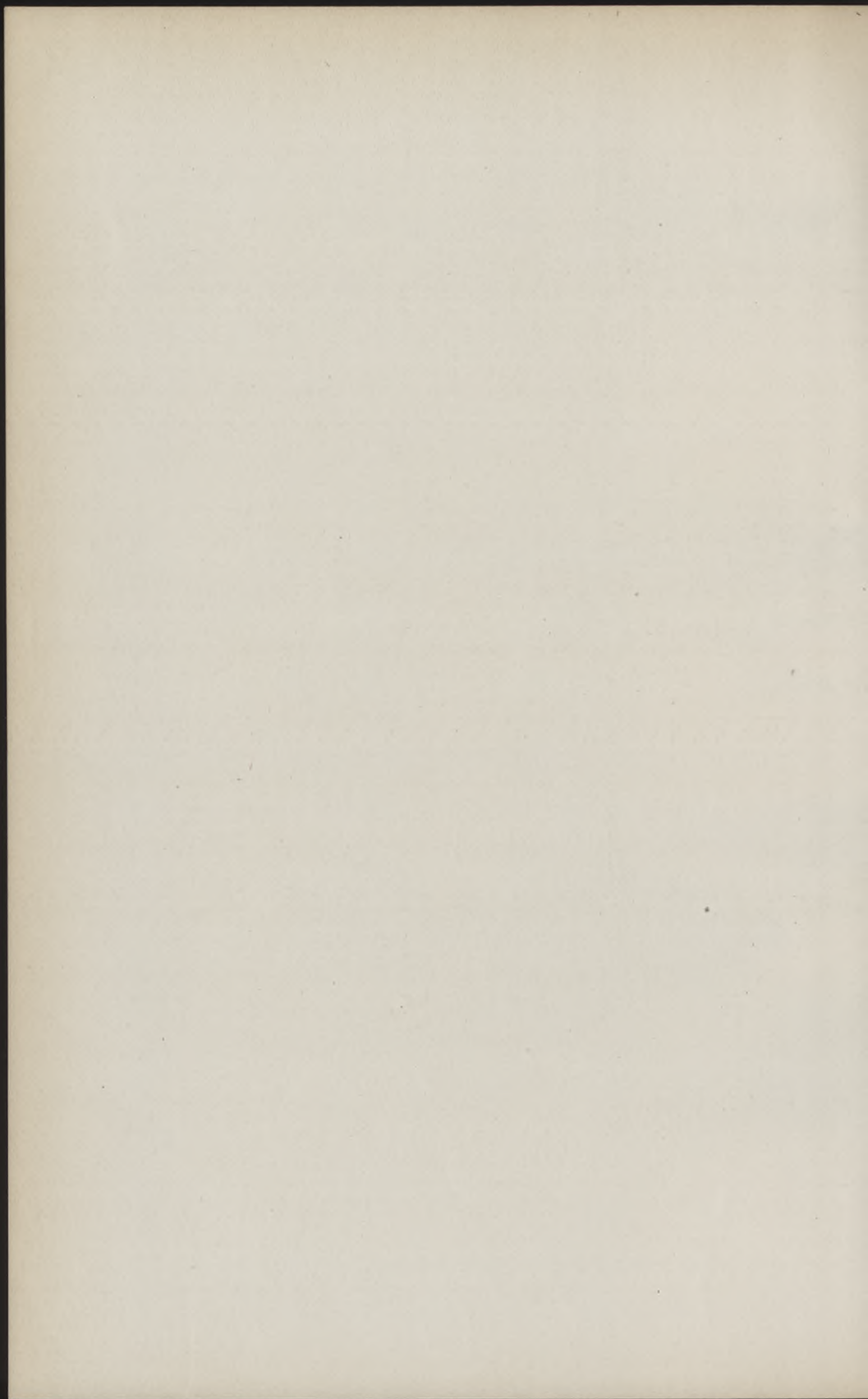
Mot sydost och söder från Alem.

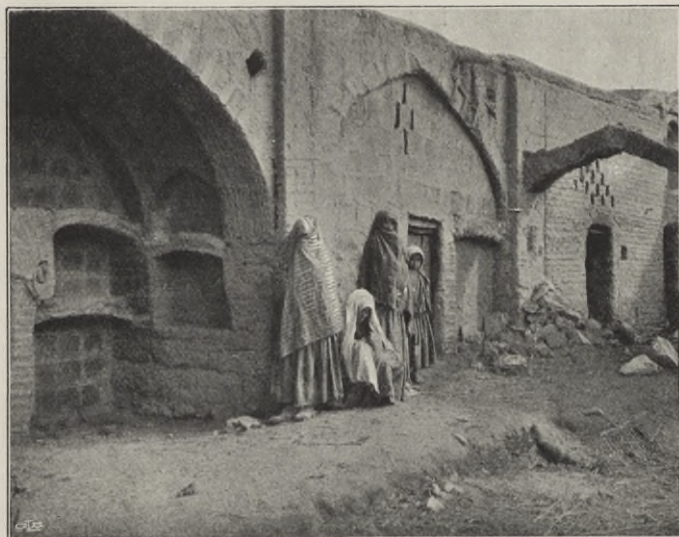
Sandöken. Mot söder och sydväst från Alem.

Dyner vid Alem. Utsikt mot norr.

om jag har något emot en tiominuters rast, och medan de njuta af en dryck vatten, ett stycke bröd och en pipa, gör jag några anteckningar och pejlingar och afläser de meteorologiska instrumenten. Själf afstår jag nämligen från frukosten och brukar icke heller dricka under dagen; man mår bättre däraf i öknen; perserna dricka oupphörligt och äro ändå alltid törstiga.

Lerkojor i Alem.

Med det höga berget, Kuh-i-doldor, resande sig som en fyrbåk i söder, fortsätta vi mot öster öfver ödslig och gles stäpp, som ytterst sällan korsas af minimala fåror. På ett par hundra meters afstånd i norr synas dynernas ryggar, höjande sig öfver ett ganska frodigt bälte af saxauler, som trifvas vid sandhafvets rand. Från deras snår dök en kamelherde upp, som kom fram och pratade ett tag med Kerbelai Madali och sedan åter

försvann bland buskarna. Hade man icke kännedom om verkliga förhållandet, skulle man kunna gå ed på att en stor sjö vore belägen i söder, så mycket mer som de söder därom befintliga bergen tyckas spegla sig i dess yta; och dock är det blott en förvillande luftspegling. Sjöar i detta land! Man kan ju gå i veckor utan att se en droppe vatten på jordytan, och det lilla som finns under jordytan lockas fram med konst i glesa brunnar, väl dolda i dalarnas mynningar. Nederbörd ha vi ju haft, men den stannar icke på marken, den af-dunstar utan att lämna en droppe kvar; det låter därför som en öfverdrift då de säga att regn och gyttja är den största faran under en färd genom Kevir.

Sakta nalkas vi den svarta kedjan Kuh-i-tjäft, och Nigu-bergen, som lysa i skära nyanser, visa alltmer af sin detalj. Än är slätten absolut steril, än skiftar den i gult af glesa tufvor; någon gång korsas en i norr och söder löpande strimma af saxauler, hvilkas rötter tydligen ha sitt fäste i någon underjordisk vattenåder. Framför oss till höger synes en lång svart linje utmed marken; den upplöser sig efter hand i prickar, som i spetsig vinkel nalkas oss, förstoras och visa sig vara kameler utan bördor. De äro som skepp på hafvet, hvilka skära vår kurs mellan de klippiga öarna och sandrefven i en spridd arkipelag. De nå skärningspunkten förr än vi och fortsätta mot saxaulernas bälte vid dynernas bräm; men åtta män stanna för att invänta oss; som man kunde misstänka voro de helt enkelt herdar från Anarek, på väg till sandöknens kamelbeten.

Nu passera vi de första delarna af Kuh-i-tjäft och lämna till höger dess båda brunnar Tja-i-tjugu och Tja-i-tjäft, och på andra sidan af denna svarta bergrygg är

Moschadjeri beläget. I norr ligger sanden anhopad till allt högre dyner, kullriga, kupiga ryggar af rödlätt färg och väl 20 eller 25 meter höga. Och vid deras rand löper saxaulernas bälte oafbrutet, som om det vore en planterad häck till skydd mot sandens utbredning. En fördelaktigare karavanväg kan knappast tänkas. Den löper snörrätt mot ostnordost, utan kuperingar och utan krökar.

Det lider mot aftonen, vi ha solen bakom oss, kamele-
 lernas skuggor förlängas och löpa som känselspröt långa
 vägar framför oss. Habibullah, som leder den första
 kamelen, kan icke motstå saxaubältets dragningskraft,
 där materialet till lägereldarna är outtömligt, men Kerbelai
 Madali är genast framme och uppmanar honom att icke
 vika af från rätta kursen. De andra rösta för lägring,
 men vägvisaren, som heligt lofvat att taga oss till Djandak
 på fyra dagar, säger helt lugnt att det icke är långt
 kvar. Slutligen böjer han också af mot nordost och
 styr sina steg mot en del af saxaubältet, där dessa
 buskar, ljusgula, nästan hvita, uppnå en höjd af ända
 till tre meter och där de växa synnerligen tätt. Härliga
 syn! Det var som om vi hamnat i en oas i öknen och
 som om vi uppslogo våra tält under lummiga träd, och
 perserna kalla också ett sådant vegetationsbälte för »jan-
 gal» eller skog, alldeles som i Ostturkestan, eller på
 vägen till Kara-korumpasset, där Tjong-jangal är ett
 namn föranledt af idel buskar. Och dock voro saxaulerna
 föga högre än våra tält och kameler.

Det första som göres — isynnerhet då det som nu
 gäller att taga vara på det sista ljuset af den flyende
 dagen, är att föreviga en eller ett par landskapsbilder
 på de fotografiska plåtarna, rita ett panorama af trakten
 och att på detsamma inlägga alla de namn vägvisaren

känner, samt bifoga kompasspejlingarna. Nu ha vi till exempel mot ostsydost åtta farsakh till Abbasabad och därbortom reser sig konturen af Kuh-i-Abbasabad. I öster är Kuh-i-ab-i-gärm med vägen från Anarek till Tebbes, denna underliga oas, som blott besökts af ett fåtal européer och som ligger bortom all ära och redlighet i hjärtat af öknen, men som vi redan nu utsmycka med

Den stora sanden, norr om läger XVI, 23 januari.

all den paradisiska skönhet som kan drömmas på jorden. I sydost tronar Kuh-i-tjäft med sina brunnar och i sydväst Kuh-i-mähällä. I nordväst famnas ett väldigt flak af jordytan af sandöknen med dess brunnar: Tja-berghu, Basch-koschi, Tja-schur och Tjutjegun. Kuh-nigu och Bå-nigu synas i nordnordost och i ostnordost Kuh-i-tjupunun, hvars silhuett i morgon blir det sjömärke, på hvilket vi skola hålla kurs.

Vårt läger n:r XVI (811 m.) var verkligen mycket hemtrefligt och bränsle fanns så det förslog. På en helt kort stund insamlades väldiga fång däraf och många steg behöfde mina karlar icke gå för att finna torra stammar, hvilkas rötter icke längre nådde ned till grundvattnet; vedstaplarna skulle ha räckt i en vecka och mer, men nu skulle vi för en enda gång få njuta af det glada och ljusa

Lägret den 23 januari.

skenet från flammande bål. Avul Kasim, Mirza och kosackerna hålla sitt tält på vid gafvel och låta elden brinna därutanför; tältets inre upplyses därför som aldrig förr och den grupp de bilda kring sin gemensamma aftonvard är i sanning pittoresk; de skratta och prata och finna lifvet värdt att lefva, de tända sina vattenpipor och rulla cigarretter af tidningspapper och så dricka de te igen och äta bröd och roghan med en alltid lika stry-

kande aptit. Eldskenet faller ut öfver saxaulernas ljusa stånd och kommer dem att skifta i skärt af reflexerna, kamelerna belysas bjärt och se ut som långsamt skridande vålnader, oformliga och besynnerliga mot den mörka bakgrunden. Bergen, som nyss vätte sin front mot öknens,

Kerbelai Madali.

ha spårlöst försvunnit och deras aflägsna kontur, knappt skönjbar mot himlen, sammansmälter med horisontens linje. I solnedgången, då temperaturen hastigt sjunker, tycker man sig höra ett svagt ringande eller susande ljud från dynerna, möjligen den samfällda ton, som uppkommer, då myriader sandkorn afkylas och skrapa

mot hvarandra. Det är aftonsången i öknen, den nya nattens helg som ringes in af dessa nu stilla och dock genom oräkneliga sekler rastlöst vandrande dyner. Eldskenet dansar fladdrande och rödt öfver omgifningen, men skuggorna från tälten, kamelerna och buskarna löpa som radier ut i nattmörkret, som omger oss på alla håll. Det blir alldeles kaflugnt och tyst, himlen är fullkomligt fläckfri och stjärnorna tindra kallt och klart. Mellan oss och dem är världsrymden och omkring oss slumrar öknen som en olöst gåta.

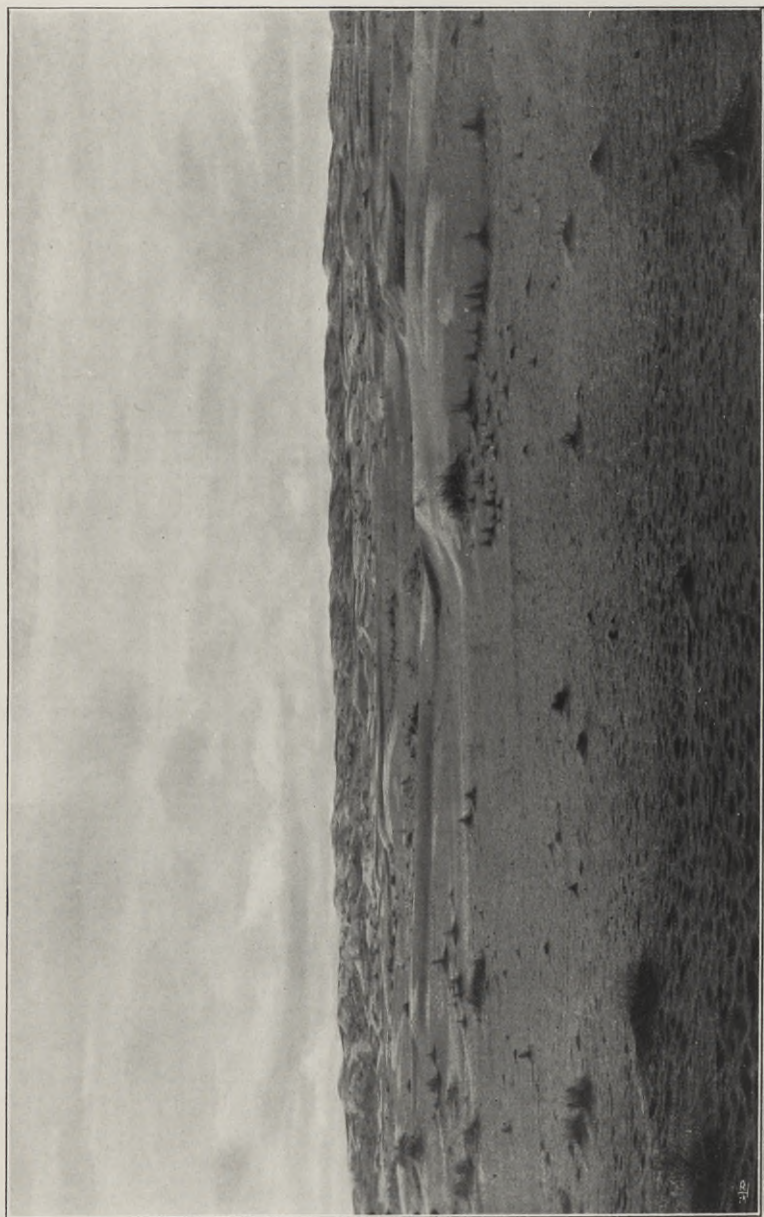

På väg till Tjupunun.

XXVI.

Byn Tjupunun.

Mirza purrar mig en god stund före soluppgången, medan det sista af natten ännu ligger kvar och rufvar därute och tältets inre är mörkt och gråkallt. Jag har då föga lust att lämna bäddens ide, men ljuset som tändes, det varma tvättvattnet som väntar mig och mangalens knastrande glöd, som förjagar den stela nattkylen ur min luftiga kammare, återföra mig snart till verkligheten. Medan jag klär mig dagas det och redan innan tältduken blifvit uppslagen ser jag på belysningen att det blir en varm dag; det lyser ljust och klart genom tältduken och det blåser icke, ty värmen från glödfatet stannar kvar inomhus och jagas icke bort af några vindar.

Delvis bevuxna dynner vid Alem.

Det var också skönt och tjusande att träda ut i det fria på morgonen den 24 januari. De matt gulgrå saxaulerna med sina mjuka, dekorativa hängen, belystes intensivt af solen och stucko bjärt af mot sina egna, oändligt långdragna och skarpa skuggor, som spände sina dunkelblåa band öfver en mark krithvit af rimfrost. Ej den minsta lilla sky sväfvade öfver jorden, himlen saknade väl medelhafsländernas intensivt blåa färg, men den var ändå i sin matta blekhet ren och klar. Bergens krenelerade kammar stå skarpt tecknade och visa sig i en helt annan belysning än i går i solnedgången. De västra bergen, hvilkas detaljer i går uppslukades af skuggan under den nedgående solen, bada nu i morgonens ljus, under det att Kuh-i-tjäft bildar en kompakt silhuett under den uppgående solen. Bergen vid Tjupunun äro ännu så aflägsna, att de framträda i lätta, sammansmältande toner, och dock äro de målet för dagens färd — inschallah! I den tidiga, nästan horisontala belysningen gifva sig sanddynernas former till känna i all sin eleganta relief och sina utsökt fint modellerade kupor, och energiskt svängda kammar, flyglar och fall. Skarpa skuggor utfylla luckorna mellan dynerna, och öfver sandöknens yta, hvars regelbundet tecknade struktur utgör ett monument och ett minne af domnade vindar, reser sig Kuh-i-nigu som en fonddekoration i norr.

Ehuru vi voro omgifna af idel öknar och flygsand och de fattiga ruiner af forna bergskedjor som ännu envist kämpade mot atmosfäriernas nedbrytande krafter, var landskapet likväl upplyftande och gladt och det ljusa lugna vintervädret var just sådant som jag väntat mig i det inre Persien. Vi bröto upp i vanlig tid och vanlig tågordning och hade nu sällskap med två kamelherdar,

som förde sitt pick och pack på ett af sina djur. Från Nigu-bergens udde i nordnordost lär det blott vara fyra farsakh till Djandak, men då man ser de verkliga berg af sand som hopat sig åt detta håll, är man rätt nöjd att slippa trötta kamelerna och i stället få följa den bekväma och hårda stig, som för till Tjupunun — äfven om den är några farsakh längre. Af våra tretton kameler äro två ganska medtagna; äfven under minimala bördor gå de och draga benen efter sig, och låta sina företrädare, i hvilkas packsadlar deras grimmors rep äro fastbundna, bogsera dem. De öfriga elfva äro däremot vid bästa kondition och se ut att kunna tåla vid åtskilliga strapatser.

I det starka, nästan bländande morgonljuset skrida våra ökenskepp vidare på sin väg mot öster, trygga och majestätiska som alltid. Ledaren, en af våra största och starkaste hingstar, har en uppsyn som förräder djupaste förakt för människor. Ingen man behöfver leda honom i grimmans tåg, Habibullah har kastat det öfver hans hals och går bakom honom. Han har alltså ingen framför sig, men följer stigen lika troget som en spårvagn sina skenor, utan att se sig om och utan att det ringaste intressera sig för hvad som försiggår bakom honom. Blott någon gång vänder han hufvudet långsamt och högtidligt och obrottsligt horisontalt åt sidan och mönstrar med en suveränt likgiltig blick ur sina stora bruna ögon det ödsliga land som utbreder sig åt alla håll och som i sin ändlöshet ändå tyckes vara en munsbit för hans lugna, behärskade steg. Han är icke ett smul högfärdig öfver att gå i tēten, han tar det som den naturligaste sak i världen att just han går först och leder karavanen tyst och lugnt mot Tjupunun. Han hör på klockornas taktfasta slag att de andra äro med, men stannar tåget då

en börda håller på att glida af och sluta klockorna därför att slå, så stannar också ledaren, vänder långsamt på hufvudet, lämnar stigen och går fram till närmaste tufvor för att beta. Och när orsaken till dröjsmålet är upphäfdt, behöfver Habibullah blott föra ledaren några steg vid repet tills klockorna åter ringa sin vanliga marschmelodi och sedan sköter han sig själf och de tassande, strykande, mot sand och grus glidande mjuka trampdynornas ljud höres åter svagt genom klockspelet.

Redan vid lägret låg en slamyta, hvars gula lerskifva spruckit upp i polygonala flak och som bildats af regnvatten från Kuh-i-tjäft. Ett stycke längre fram begagna vi oss af en dylik, som är mycket större, glatt som en isbelagd insjö och erbjudande en marschbana lika bekväm som någon asfaltgata. Sedan följer en hel rad af dylika plana ytor, som förråda att vi faktiskt befinna oss i en depression, hvilken dem förutan skulle vara omärklig för ögat. Men säkerligen stiger marken härifrån mot söder till Tjäft-bergens fot och mot norr till foten af Nigu-bergen. Då det regnar i de förra, sveper afloppsvattnet slammet med sig och afsätter det i depressionens botten, som därför under tidernas lopp småningom höjes. Ännu kvarstod i en grund slamfåra en två kvadratmeter stor pöl, betäckt med en mycket tunn ishinna efter nattens — 5,7° och man tyckte det underligt att den kunnat öfverleva gårdagens ljumma temperatur. Alle man lågo förstås genast på magen — att gå stolt förbi friskt sött vatten med is i var ju omöjligt; det lilla som fanns kvar fingo ett par kameler och Nävängk ta hand om. Ännu två dylika gölar sågos, markerande depressionen och förrådande att den, hur flack den än är, likväl fungerar som en temporär vattenbehållare som gifver must och mærg

åt saxaulernas bälte. Ty denna frodiga vegetationsstrimma fortsätter allt framgent till vänster om vår väg, och endast mycket sällan lämna vi en eller par buskar också till höger.

På södra sidan af Nigu-bergen, som är vänd mot oss, sägas inga brunnar finnas, och bergarten faller åt norr och åsens kam är jämnstruken, till motsats mot Tjäftbergens, som är naggad och ojämn. I ostsydost uppdyker, då vi äro halfvägs, ett nytt bergmassiv, ganska rikt på snö; det kallas Kuh-i-hidjär och Kuh-i-basio efter byarna Hidjär och Basio vid dess fot, som ligger på åtta och nio farsakhs afstånd. Strax nedanför och till vänster därom synas två smärre bergspartier, Kuh-i-kabudan och Kuh-i-häftemun, äfven de uppkallade efter byar.

Vägen aflägsnar sig nu något från det stora sammanhängande sandbältet och saxaulernas gördel, men ett kap eller en utlöpare därifrån tvingar oss att böja af mot sydost. Vi skära dock af denna udde på ett ställe där den är smal och lämna därvid på höger hand en halfö af sand, hvars 10 till 12 meter höga dyner äro så godt som alldeles sterila. Denna nästan isolerade klump af dyner är ganska egendomlig; de olika dynerna ha endast uppe vid kammen en liten mot öster brant fallande list, men äro för öfrigt orienterade utan märkbar ordning, tydligen rof för växlande vindars nycker. Man tycker det är egendomligt att just på denna fläck sanden stannar och växer i höjd under det att vi gått så länge utmed dess rand utan att passera några uddar. Men förhållandet kan icke bero på något annat än att just här en förgrening från de södra bergen löper fram ända till omedelbara grannskapet af sandudden och denna förgrening förorsakar säkerligen en vindhvirvel, som

kommer flygsanden att falla ned. Medelst två små skaft eller näs hänger denna dynanhopning fast vid den stora sanden i norr; det första näset var tvåhundra meter bredt och bestod blott af små fristående dynindivider, skarpt begränsade och uppställda som modeller och klotsar på den hårda undergrunden. Deras höjd var blott 3 till 4 meter. Det andra näset är detta likt men smalare. Mellan båda uppkommer sålunda en verklig lagun af barmark och i dess midt är man på alla sidor omgifven af dyner. Hvarför marken just på denna fläck är bar, är väl svårt att säga, men beror möjligen också på den deviation sanden röner af det närbelägna berget.

Det är 12° varmt klockan ett och med solen i ansiktet känns det stekande gassigt, helst luften är fullkomligt stilla. Det är synd om kamelerna som gå och bära på sina tjocka vinterpälsar allt från Teheran och ännu icke kunna komma ur dem. Men ännu är man ju icke säker på vädret och nätterna äro ganska kalla; då vårvädret på allvar blifvit varmt, lär väl kamelernas ull hastigt nog falla af. Perserna säga att det ännu i tre månader skall förblifva kallt, men de måtte betrakta denna »kyla» blott som en motsats till den stora sommarhettan, som förvandlar öknarna till glödande ugnar.

Ater äro vi ute på stäpp, där tamariskerna växa glest och helt låga dyner bilda mer eller mindre sammanhängande fält på ömse sidor om vägen. Terrängen faller något mot söder, vi styra kurs mot ONO, på östra fortsättningen af Nigu-bergen, skiftande i röda toner. Vid en punkt, där bränslet var både präktigt och ymnigt, stannade vi en stund för att samla in ett par väldiga fång däraf — man kunde däraf sluta sig till att Tjupunun led brist på den varan. Vi ha kringgått en sydlig snibb

af den stora sanden, och allt från Alem ha vi haft ypperligt tillfälle att noga följa sandöknens södra gräns, som jag hela vägen inlagt på min karta. Om dess nordligare utbredning ha vi ännu så länge blott vunnit ungefärliga data, men hoppas inom kort få se den trakt, där sandöknen öfvergår i Kevir.

Här och hvar gå vi öfver någon liten dyn eller plan slamyta och lämna ett par låga kullar på höger hand och därpå uppdyker byn Tjupunun i östra utkanten af en plan arena af lermark. Tjupunun är af samma typ som Kerim Khan och Alem. Alla husen utom ett par, äro sammanbyggda i en länga med en rad af lerkupoler. Invånarna komma ut och titta på oss med största förvåning då vi slå oss ned strax öster om byn. Men deras farhågor veko snart då Kerbelai Madali talade om att vi också gästat Alem utan att göra dess folk ett smul för när och att vi betalte rundligt för all den proviant de möjligtvis kunde afstå. Snart kommo de också och erbjödo oss ett par nyligen skjutna gaseller, därmed visande att de voro skickligare skyttar än mina kosacker och att de till en del lefde af jakt. Halm och bomullsfrö skulle vi få köpa. Medan jag satt och tecknade ett panorama af Nigu-bergen kom en gubbe linkande och sade att han varit sjuk i fyrtio år och frågade om jag kunde hjälpa honom. Äfven på denna resa hade jag visserligen ett apotek, som var en gåfva från Burroughs Wellcome i London, men att det skulle räcka till för en så långvarig åkomma var väl mycket begärdt. Gubben fick i stället några kran och blef tydligen genast bättre.

Tjupunun får sitt irrigationsvatten genom en »kanat», hvars underjordiska lopp från sydost förrådes af en rad af små jordhögar; vattnet ledes till en damm, där något

vass växer, och ifrån dammen sprides det i ytliga kanaler ut öfver fälten. På kvällen, då sorlet och pratet tystnat i lägret, hördes vattnets porlande öfver små trösklar och fall, ett lika ovanligt som treffligt ljud i detta förtorkade land.

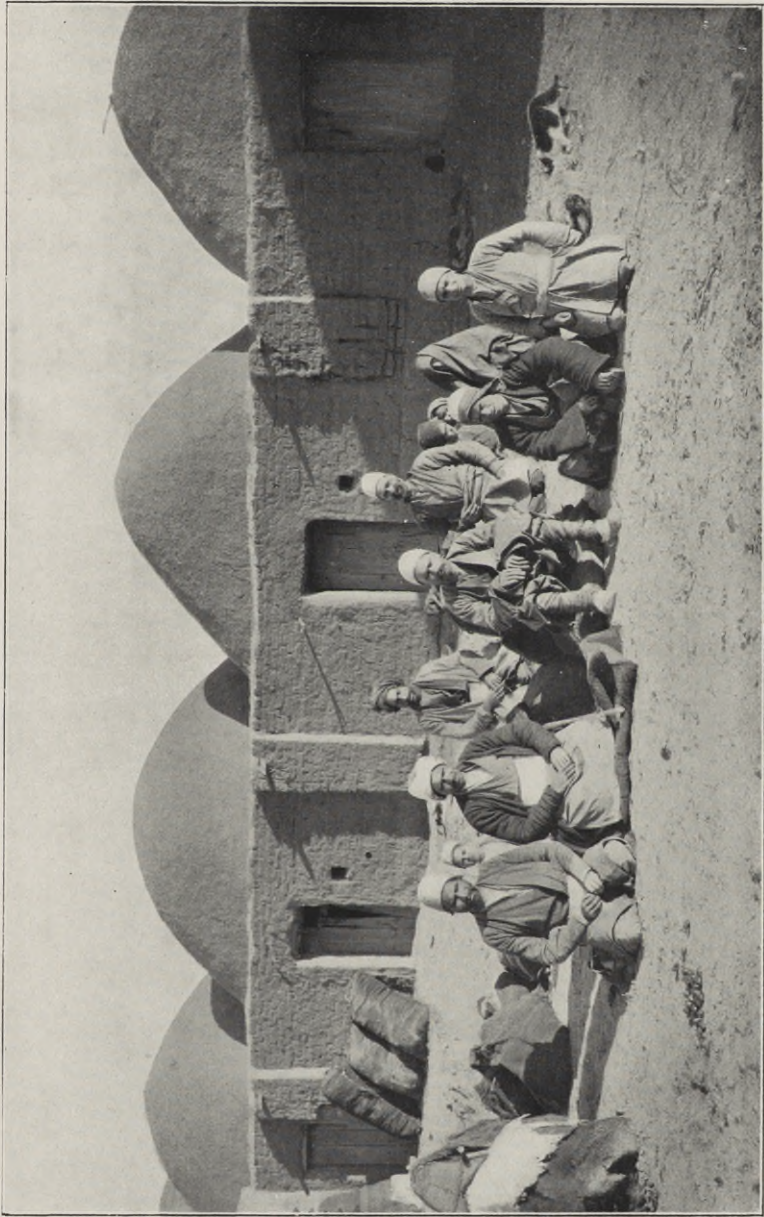
Vi hade tillryggalagt 26 kilometer och dagen förut 33 och det var därför icke mer än billigt att kamelerna fingo hvila öfver den 25 januari i Tjupunun. Äfven denna dag var vädret härligt efter — 5,3° på natten och blott några lätta skyar sväfvade på himlen. Till en början inspekterade jag kamelerna, som under rastdagarna särskildt omhuldas på alla vis. De ryktas och borstas dagligen, men nu befrias de helt och hållet från packsadlarna och täckas blott med filter, där pucklarna sticka upp genom tvenne hål. Visar sig något anlag till skafsår på ryggen, ansas det ömtåliga stället på bästa sätt och belägges med plåster och i motsvarande del af packsadeln göres en urholkning, så att den icke kan fortfara att skafva.

Sedan gjorde jag, med skissboken under armen, en promenad till byns öppna plats, där jag slog mig ned och inbjöd än den ene, än den andre att sitta modell. Karlarna äro icke svåra att öfvertala, de sitta vanligen stilla och tysta, gripna af stundens allvar och lifligt öfvertygade att något högst viktigt försiggår. Värre är det med fruntimren, som ha alla möjliga betänkligheter mot att sitta alls, och gå de, efter löfte om »anum» eller drickspengar, slutligen in därpå, så är det lika svårt att förmå dem att lyfta så pass på slöjan att man kan se hur de se ut i synen. Och om den fader, make eller broder, som har att bjuda öfver modellen, med ett energiskt ryck för hennes slöja åt sidan, blir hon blyg

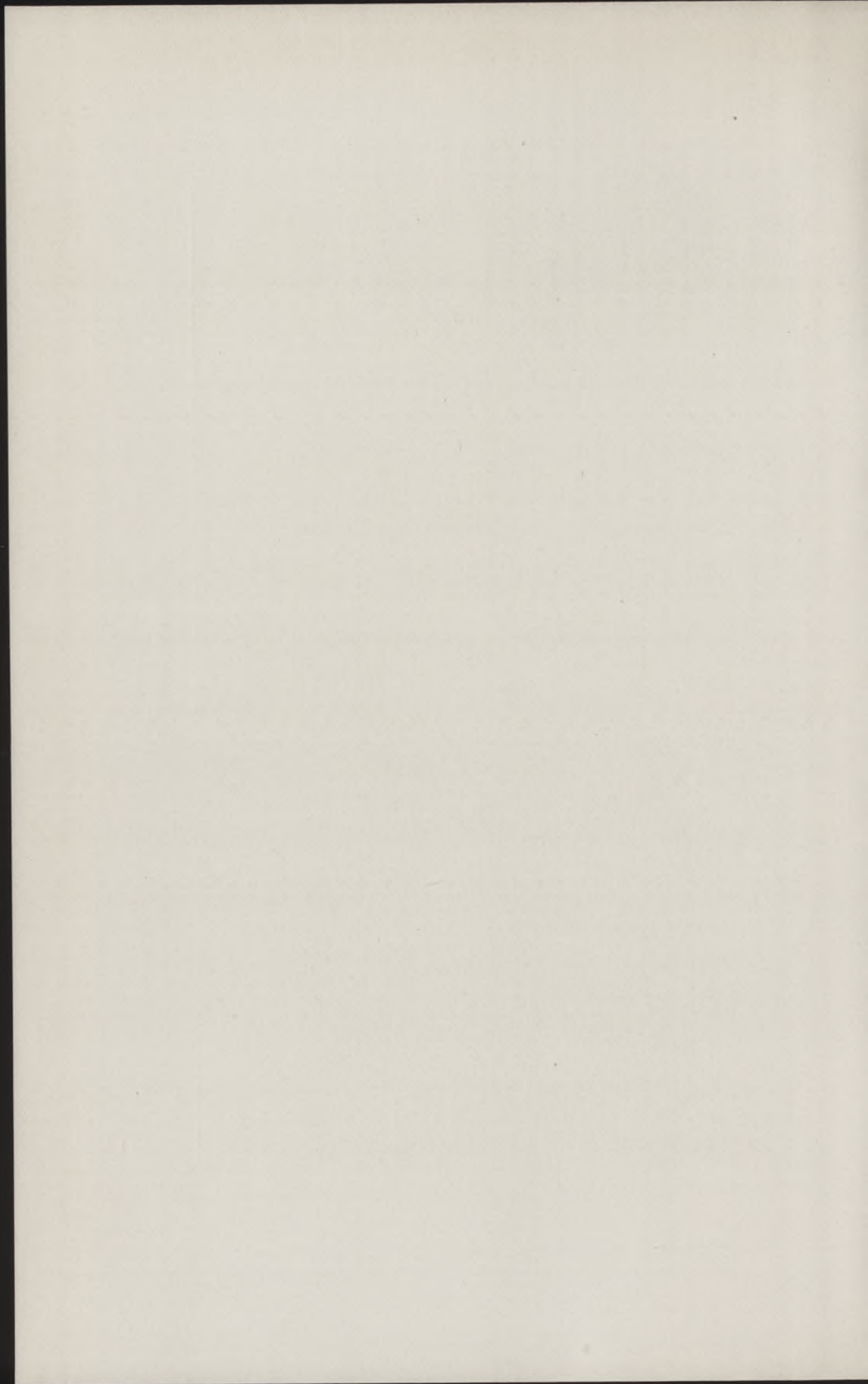
och bortkommen och känner sig högst generad öfver att mot sin vilja göras till föremål för allas — och särskildt en hednings blickar. Hon slår ned ögonen och tittar på sina händer i knäna, hon snyter sig och vänder sig om och kan icke sitta stilla ett ögonblick. Har hon därtill en skrikande unge i famnen, förbättras situationen ingalunda, ty då tar hon sig af det lilla odjurets nödrop en anledning till en del friheter som icke alls öfverensstämmer med en kvinnomodells plikter.

De äro allt utom vackra och förgäfves spanar jag bland titterskornas och tatterskornas ring omkring oss efter ett tilltalande ansikte, en drömmerska, som skulle stå där såsom en personifikation af öknens vemod och längtan, en ödemarkens dotter, lika täck och fager som stäppens blomster om våren. I stället äro deras drag grofva och deras hy dålig och ojämn; de kunna vara unga till åren, men se ändå åldrade och skrynkliga ut och ofta bära de märken och ärr efter kopporna och andra vanställande sjukdomar; ögonen gömma knappt en gnista af eld, munnen är intetsägande och läpparna grofva, näsan klumpig och omotiverad, håret rakt och stripigt och bildar inga dekorativa lockars ram kring ansiktet. Och det hela är inlindadt i ett alltför provisoriskt bylte af fula skynken och lunor, som kanske en gång i tiden varit brokiga men nu sammansmälta i en neutral endräkt af dämpade, smutsiga, för detta färger. Det förnämsta plagget är ett skynke, som insveper hela kvinnoskepnaden och också tjänar som slöja öfver hufvudet och under denna bära de ännu en hufvudduk.

Männen bära långrockar som räcka till knäna och äro gjorda af blått groft bomullstyg; de ha en smutsigt hvit gördel kring lifvet, vida byxor, grofva, brokiga

En gård i Tjuppmun.

strumpor eller ändå oftare inga strumpor alls, klumpiga ljusgula skor och på hjässan en »kullah» eller svart lamm-skinnsmössa — om de hafva råd därtill, eljes en liten globformig skopa eller kalott af pressad hvit filt. Det

Hassan, 17 år; Tjupunun.

hela är urblekt, trasigt och lappadt; röda klutar sys med grof tråd ogeneradt öfver hålen i blåa rockar, hvilka nedtill, genom nötning och ålder, upplösa sig i fransar och trasor.

Under tiden får jag ett flyktigt begrepp om deras

dagliga sysselsättningar. Kvinnorna sitta och nysta och tvinna garn öfver »tjarkh» eller spinnrockar; de baka bröd öfver en upp- och nedvänd lerkruka med glöd inunder; de laga kläder, vyssja sina småbarn eller leka med de mera försigkomna och de söka efter ohyra i hvarandras kalufser — en lönande jakt, som icke medför den ringaste fara för vildbrådets utrotande. Rätt tråkigt måtte de ha det, och den ena dagen är den andra lik, men de veta icke af något bättre, ha ingenting att sakna och se sina söner växa upp till kamelherdar och jordbrukare, till förkämpar för lifvet vid öknens rand.

Det mesta af männens tid ägnas åt kamelerna, som föras ut till betesplatserna, och drifvas hem då det kvällas — om de icke äro så långt ute i markerna, att deras egna herdar lägga hos dem. I byn ordna de och ställa med kanalen, ansa dess lopp och se till att nivån i »haus» eller dammen är den rätta, som fordras för en jämn fördelning af bevattningen öfver fälten; på dem ser man redan nu en grön skiftning, den groende grödan, lifvet och ett lifsvillkor, som framtröllas ur Ahrimans torra mark så fort det dyrbara och sparsamma vattnet kommer i beröring därmed.

Här odlas hvete och korn, jordärtskockor, lök, grönsaker, rotfrukter m. m. och bomull, den senare så pass rikligt, att den kan »utskeppas» till Anarek; just då vi anlände skulle några kameler, lastade med bomull, afgå till denna stad. Vi kunde därför också öka vårt förråd af »pämbädaneh», eller »pämbätuk», såsom de här kallade bomullsfröna. I nejder där saxaul och tamarisk förekommer anlägger man också milor, »maden», för att framställa träkol, som också säljes för en tuman, eller 3 kr. 25 öre per kamelbörda.

Tjupunun består af tio hus och hushåll med inalles femtio invånare. I den form och på den plats, där vi nu finna byn, är den blott två år gammal, (uppförd 1903); ty gamla Tjupunun låg en half farsakh längre söderut, en uppgift som också stämde öfverens med den ryska kartan öfver Persien. Byn äger 300 kameler och 500 får; de senare betas i bergen hitom Anarek. Här finnes också ett halft dussin åsnor, ett djur som vi icke sett på länge, men så äro vi också inte i de ödemarker där endast kameler och dromedarer trifvas. Prins Sil-i-Sultan, schahens broder, har en öfversekreterare eller »munschibaschi», som rår om Tjupunun och drar 200 tumans inkomst om året ur byn; invånarna äro sålunda faktiskt hans trälar och arbeta som sådana för att aftvinga den njugga jorden den gröda, på hvars afkastning munschibaschi, antagligen en förfäad goddagspilt, lefver flott och har råd att hålla sig med harem och andra trefligheter.

Husen, eller rättare lerkojorna, äro, såsom nämndt, byggda i klump och likna på afstånd ett karavanseraj. Detta byggnadssätt har framtingats af klimatet och är utan tvifvel det mest praktiska som kan tänkas i en sådan trakt som denna. Om hvarje koja byggts fristående vore den mera utsatt för blåsten och flygsanden, mera allsidigt upphettad af sommarsolen och afkyld om vintern; men genom att bygga dem tillsammans i ett komplex möter man lättare och försvarar sig bättre mot väder och vindar. Då trävirke saknas, kan man ej nyttja platta tak, med saltorkad lera kunna endast hvälfda kupoler byggas. Det inre af deras kyffen är mycket enkelt, fattigt och smutsigt; om renlighet ha de lika litet som de flesta andra asiatiska folk något begrepp.

Om byns livsvillkor och pulsåder, dess »kanat», berättades, att den härstammar från två brunnar, af hvilka den ena är belägen på två farsakhs afstånd mot SSO i Kuh-i-Abbasabad, den andra på samma afstånd åt sydost vid Godar-i-värbänd. Därifrån ledas två kanaler, som förena sig vid gamla Tjupunun, hvarifrån vattnet fortsätter i en arm till den nuvarande byn. För en flyktig blick åt sydost tyckes marken falla åt detta håll, men i verkligheten stiger den om också ytterligt obetydligt, och blott så mycket som behöfves för vattnet att strömma hit. Den bit af kanalen som börjar vid gamla Tjupunun hade blifvit färdig för två år sedan, efter att hafva kräft sex månaders arbete.

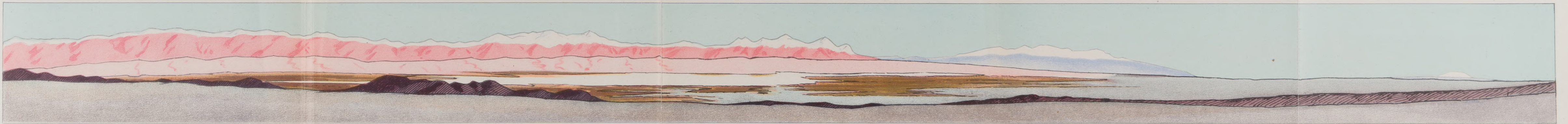
Jag fick alldeles samma skildring här som vid Kerim Khan om sättet för den underjordiska kanalens anläggning, hur man först gräfver försöksbrunnar och liksom lockar och leder vattnet åt det håll dit man vill ha det; den ena brunnen efter den andra gräfves sedan i en lång rad och deras bottnar förenas med den underjordiska gången, hvars hvalf delvis stödes med saltorkadt tegel för att icke störta in; kanalen är ungefär en meter hög och lika bred, och dess åstadkommande kräfver naturligtvis mycken möda och eftersyn. Det väcker främlingens förvåning att se dessa fina och ömtåliga arbeten utföras af Persiens loja och indolenta folk, men nöden har ingen lag och vilja de öfver hufvud taget lefva, så måste de också kämpa mot de svårigheter naturen rest i deras väg. I denna strid för tillvaron utvecklas också deras sinnen och deras skarpsinnighet just i den riktning som är nödvändigast. De se om jordmånen i en viss trakt är lämplig för åkerbruk, om terrängen långsamt och jämnt faller dit

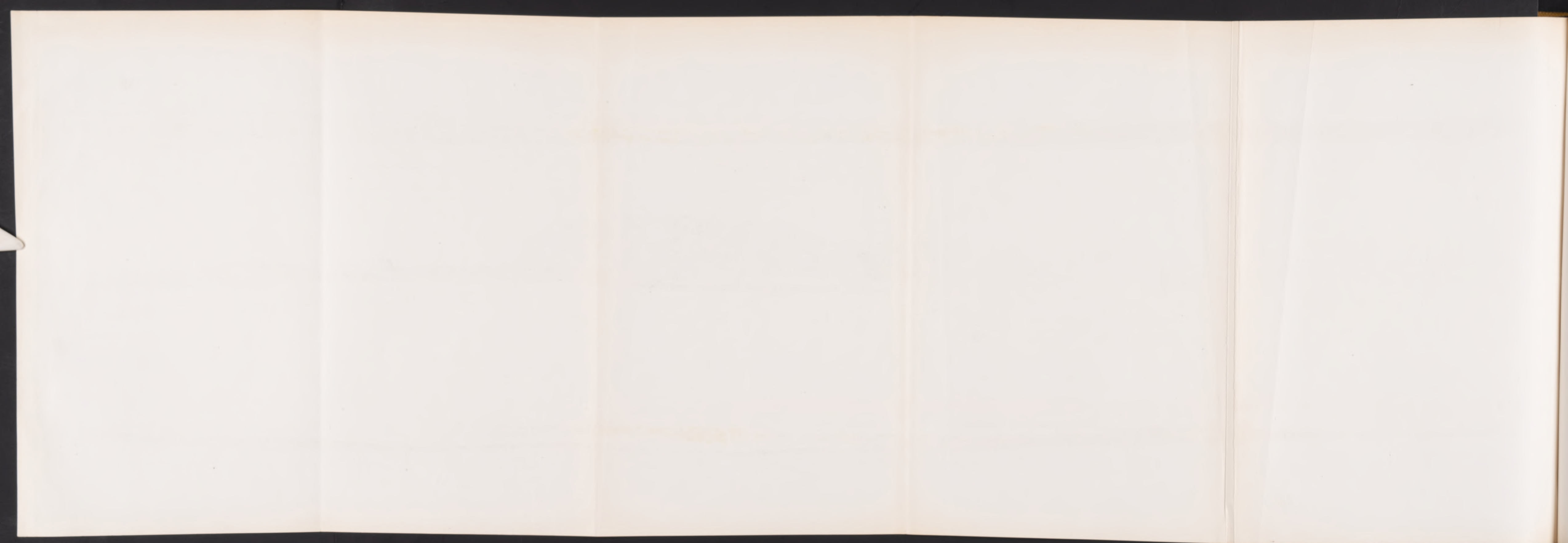
Utsikt mot norr öfver Kevir från Haus-i-patil.

Mot sydost från Tjupunun.

Kuh-i-schuturi från Rabat-gur.

ned och om vatten finnes i den trakt där kanalens »hufvud» skall grävas. Först sedan de öfvertygat sig om att alla dessa villkor äro fyllda, gripa de sig an med arbetet för ett nybygge af sådant slag som Tjupunun.

Till motsats mot Alem sades Tjupunun vara oberoende af nederbörden. Om någon snö alls skulle falla i år, så måste den komma inom två veckor, ty sedan sker

Kupolkojor i Tjupunun.

nederbörden endast i form af regn, och i allmänhet är nederbörden mycket ojämn; somliga år regnar det friskt, andra icke alls. Men vare sig det regnar eller ej så sinar kanalen icke, ty den är ett aflopp för »jordvatten», som alltid finnes.

Tjupunun-borna ha långa vägar till sina grannar; Aschin, Alem, Anarek och Abbasabad äro de närmaste orterna; men byn är därför ingalunda isolerad,

ty vägar till och från dessa orter sammanlöpa i Tjupunun. Till Anarek är det 16 farsakh öfver Därbändu, Moschadjeri och Dehenä-i-larijun; till Aschin går en väg via Sär-gudar-dum-biasun och Haus-i-Hadji Lätvi. Till Jesd räknas 40 farsakh öfver Arusun, Haus-i-abrescham, Tjapälänk, Haus-i-gebra, Tja-i-khorasani, Mäsreis, och Hadjiabad. Och till Tebbes kommer man öfver Haus-i-värbänd, Ab-i-gärm, Mähredjun, Haus-i-mirza, Tja-medji, Dari, Djaffaru, Khårmau och Schur-ab.

Det väcker dock ett visst intresse i byn då någon karavan på sin långväga färd stannar utanför dess portar — så mycket mer om det är en europeisk resandes följe. Den medför ju alltid en fläkt från den yttre världen långt bortom öknarnas rämärken, och utgör ett afbrott i dess enformiga lif.

Tjupununs omgifningar äro icke så alldeles utan en pittoresk och tjusande kulör; öfver öknen och dess närmaste nabotrakter sväfvar alltid ett skimmer af högtidlig, nästan biblisk stämning och man har mer än annars en känsla af att samma purpursken dröjer öfver bergen och slätterna i solnedgången nu, som under de i legender och sagor drunknande tider då mediska köpmäns karavaner korsade Iran. Särskildt tilltalande voro de röda kullarna i norr och nordöst och då solen sjönk brunno de i en öfvermåttad färgintensitet, som kom mig att tänka på rödglödgdadt järn. Likt ett oändligt snöre slingrar sig vägen till Tebbes mot öster öfver denna af solen förbrända och förtorkade mark och vi skulle med fördel och tidsvinst kunnat taga den, om vi icke föresatt oss att först besöka Djandak. I söder upprullar sig en värld af berg, af hvilka de som synas i sydost äro respektabla och med sina snöfält framträda såsom en mäktig ansvällning

i denna del af landet. Åt samma håll omväxla fält af sandöken med stäpp och strax söder om byn utgår mot ONO från en kulle en sanddyn, lång och egendomlig och med brant fall åt båda hållen. Sannolikt växer den icke mer, utan har redan uppnått sin maximala kapacitet, d. v. s. att hvarje vind tillför den lika mycket flygsand som af samma vind bortföres därifrån. Kullen, som består af röd kristallinisk kalksten, bildar en mot söder konkav båge, inom hvars ram en liten plan slamyta utbreder sig, så plan att den blänker som is mot solen. Där kalkstenen å åsens kam ligger blottad för väder och vindar, har den af dem blifvit etsad i figurer, som i minsta detalj likna »ripplemarks» eller den fina krusning som vinden framkallar på vattenytor och sandfält, eller vågrörelsen på sandbotten af en sjö. Man ser då att materialets hårdhet icke spelar någon roll; en blank sjöyta krusas af blåsten inom loppet af en sekund; det kräfvär sekler innan samma fina mönster blifvit utmodelleradt i den hårda kalkstenen.

I ödemarkerna och stäpperna kring Tjupunun finns det godt om gaseller och de tre nyskjutna exemplaren vi köpte, skänkte oss för ett par dagsresor förträfflig »kebab». Vildåsnor saknas däremot; varg och räf förekomma i bergen, där klippdufvor äro mycket vanliga. Öfver dammen surrade moskiter och gjorde också ganska närgångna visiter i våra tält; — det är ju icke så underligt att de hitta hit långt in i öknen så fort det finns vatten på en liten fläck; de komma med människor och djur som vandra på vägarna.

Vid Tjupunun uppgår den absoluta höjden till 904 meter.

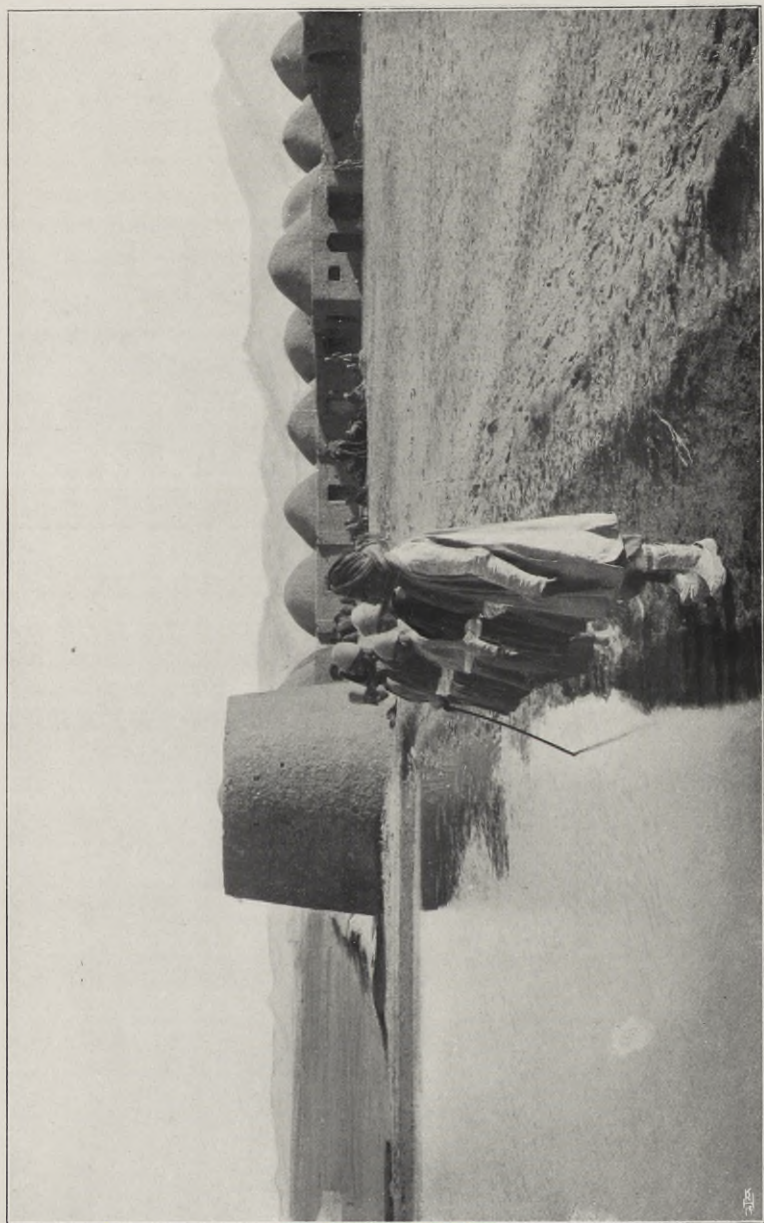
XXVII.

Vägen till Djandak.

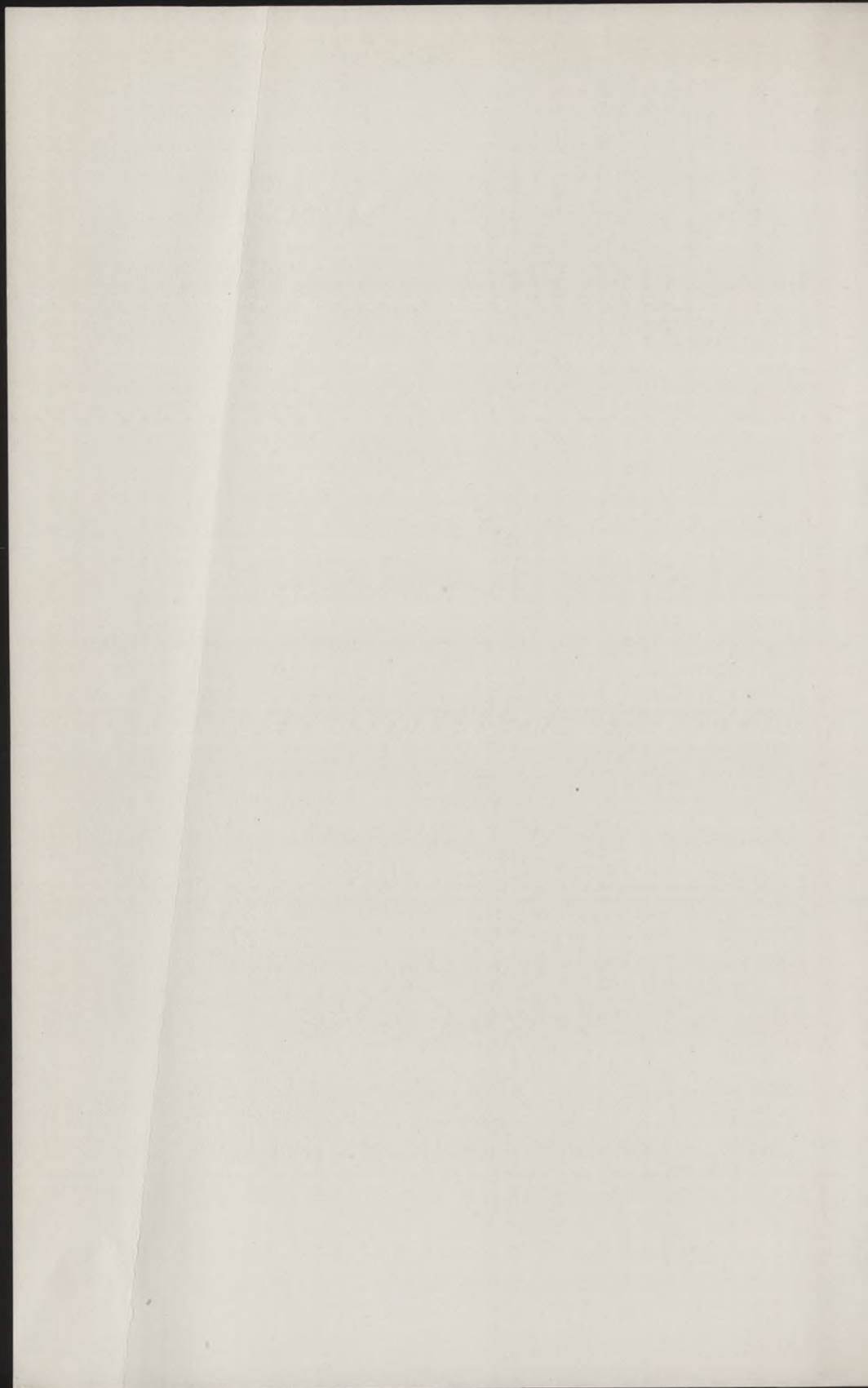
Den 26 januari. Minimitemperaturerna hålla sig omkring 5° under noll; i natt har det varit $-4,9^{\circ}$; en lätt rimfrost, som täckte marken, försvann i soluppgången och från dammens yta stego tunna hvita ångmoln, visande att det är varmare i »kanaten» än på markens yta.

Vi korsade den underjordiska kanalen helt nära den punkt, där dess vatten träder i dagen, kommande ut som ur ett hål eller en liten gletscherport; och sedan aflägsna vi oss allt mer från den rad af verkliga mullvadshögar, som förråda de vertikala brunnarnas mynningar ofvan kanaten. På ömse sidor ha vi de småberg och kullar som syntes från Tjupunun och af hvilka flera äro lätt öfverdragna med flygsand eller gifva anledning till uppkomsten af dyner vid sin fot. Här är marken öfverallt sandbunden, men den blir sedan hård och grusbeströdd.

Dagligen studerar jag med växande intresse de engelska och ryska kartor i stor skala öfver Persien, jag medför, och gläder mig åt de tillfällen då jag kan komplettera dem. En dagsled, äfven om den uppnår en längd af tre mil, är ingen stor bit på dessa kartor och man svindlar nästan inför det kolossala afståndet mellan Ararat och »Svarta kungens berg», där jag har för afsikt

Tjapanun.

att gå in i ett annat land. Persien är fattigt på allt — utom kvadratkilometer; de uppgå till 1,645,000 mot Sveriges 448,000 och dock är Persiens befolkning med sina nio millioner knappt dubbelt så stor som Sveriges.

Det gifves många drag i den allmänna reliefen och orografiska byggnaden som Persien äger gemensamma med tibetanska höglandet. Äfven här, om också på en nivå som med bortåt fyra tusen meter understiger Tibets, färdas vi genom långa, breda, öppna längddalar med mycket jämn mark af fint sönderdeladt material och begränsade af relativt låga kedjor och kammar på betydande afstånd från hvarandra, och landet är sterilt, dödt och ödsligt och sällan möter man människor. Och dock äro olikheterna så stora! Den största är den jämförelsevis rikliga nederbörden i Tibet, där bergen äro klädda med evig snö och där söta källor gå i dagen vid stränderna af stora sjöar, där kölden på grund af höjden är rigorös, gräs och vilda djur ymnigare. Men hvad som framför allt påminner en resande i Tibet om Persien, är bergskedjornas läge och inbördes gruppering. I båda länderna äro de tätast sammanpackade i väster och divergera mot öster. I västra, sydvästra och södra Persien utgör ett mot söder konvext system en trogen afbild af Himalayas båge; de bergskedjor, som löpa öfver Kaschan, Jesd och Kerman, motsvara Transhimalaya, och Elburs och Khorasans berg i norr äro ett återuppreparande af Kwen-lun. Men i stället för det högalpina landet söder om Kwen-lun, utbreder sig söder om Khorasans berg den stora öknen och Kevir. Och likheten sträcker sig ännu ett steg mot öster, där Tibet öfvergår i de indo-kinesiska systemen, Persien i Afganistans och Belutjistans berg. Jordytan har här lagt sig i regel-

bundna veck, hängande som draperier mot söder, på samma sätt som bergsbågarna vid Asiens östra kuster, så vackert framträdande i Japans, Kamtschatkas och Aleuternas bågar.

Lämnande gamla Tjupunun till höger, stiga vi öfver hård och absolut steril mark mot nordost och därvid tåga vi också ut ur den längddal vi i ett par dagar följt. Landets relief blir nu mera liflig och omväxlande, nya berg dyka upp framför oss och på sidorna och ofta ser man i luckor mellan dem aflägsna åsar och ryggar. Pusa-i-värbänd är den röda topp som stannar på höger hand och till vänster synes en kedja, som bär det poetiska namnet Kuh-i-hesar-därä eller »De tusen dalarnas berg», och hvaraf Nigu-bergen äro en del. Bakom kedjan Kuh-i-seruman i nordost är en brunn, som heter Tja-tjebrun. Och slutligen i norr synes på betydligt afstånd Kuh-i-djandak, på hvars andra sida Djandak är beläget.

Den väg vi nu äro inne på är stora vägen från Anarek till Schahrud och Semnan, som korsar Kevir på tvären; den kan icke göra anspråk på någon annan beteckning än gångstig, men den är mera sliten och djupare insänkt i marken än den stig vi hittills följt. Mot väster eller VNV lär det blott vara två farsakh till stora saltöknens rand och hälften af detta afstånd är utfyllt af flygsand, den andra är ett flackt, men sandbundet öfvergångsområde. Den nedre vägen till Djandak, som vi redan i Alem hörde talas om, löper norr om alla dessa småberg, utmed randen af Kevir.

Sedan vi korsat slätten komma vi in bland Pusa-i-värbänds berguddar, af samma fossilförande kalksten som vid Tjupunun, och passera en erosionsfåra, som är ovanligt djupt och energiskt inskuren i marken och bär

tydliga spår efter ymniga regnflöden, som genom denna ränna finner sin väg ned till Kevir. Vid dess utträde ur bergen lära finnas åtskilliga »säng-ab», egentligen »stenvatten», d. v. s. små naturliga behållare i bädden där vattengölar ganska länge stå kvar i skydd af block. Men snart ha vi passerat denna »gudar» eller defilé mellan bergen och svänga ytterligare mot vänster tills vår marschriktning blir nordnordvästlig och i denna fortsätta vi sedan. Först här ha vi alltså kringgått södra snibben af den väldiga utlöpare af Kevir som redan ett par dagsleder från Kuh-i-nakschir tvingade oss mot sydost.

Åter utbreder sig ett bälte af slättland framför oss och sträcker sig ända till foten af Kuh-i-seruman. På vänster hand ha vi då ett område af flygsand med ganska mäktiga, fullkomligt sterila dyner; vi ha alltså ännu icke förlorat kontakten med denna betydande och skarpt begränsade sandöken, som utgör ett så ytterst karaktäristiskt drag i landets fysiska geografi och som icke står utmärkt på kartorna. Beteckningen Rig-i-djin, som vi hört så många gånger förr, användes af Tjupununs invånare just för sandbältet och de sade att ordet »rig» betydde sand eller sanddyn; alltså »andarnas sandöken».

Jag hade gått till fots i öfver två timmar och njöt som vanligt af att åter intaga min trygga observationsplats, grensle mellan pucklarna på min favoritkamel. Just här förekommo på ett par ställen flera hundra vilda meloner, ej större än äpplen, vackra att se på, friska och härliga att ta i — de kändes som tomaters och uppvärmd af promenaden, längtar man att bita i dem. Men de äro beska som kinin, och en af kamelerna, som pröfvade en dylik gul och saftig frukt, fick brådtom

att slänga ut den igen, gjorde de rysligaste grimaser, kastade med hufvudet och dräglade. Däremot passade de bra till ett improviserad »snöbollskrig» som mina karlar anställde, i det de ganska försvarligt dammade på hvarandra med de bedrägliga frukterna. Abbas Kuli Bek satte en dylik projektil rakt i planeten på Habibullah så att det både stänkte och small kring offret, som för att hämnas samlade in ett tjugotal meloner i skörtet af sin rock och sedan förföljde den smidige kosacken — utan framgång. Perserna kallade dessa frukter »händevane-i-säherai», d. v. s. »Sahara-meloner».

Nyss var det glödande varmt, men nu, då vi ha solen i ryggen och en svag nordvästfläkt rakt emot, känns det friskt och härligt och temperaturen är kl. 1 uppe på $+9,8^{\circ}$. »De tusen dalarnas berg» ter sig nu från sydost i förkortning; dess skikhufvuden vetta tvärhuggna mot söder, där sluttningen därför är mycket brant, under det att skiktytorna falla långsamt och flackt mot norr.

Snart lämna vi Kuh-i-seruman bakom oss; vid dess norra fot finnes en sötvattensälla kallad Seruman, där en stenkoja är byggd och Habibullah går dit med en kamel och ett par fårskinn för att hämta vatten. Till vänster ha vi 20 à 30 meter höga dyner och mot VNV ses detta sandhaf utbreda sig; dess kontur af dynryggar är skarpt markerad och har en förvillande likhet med flera af de kringstående småbergen, isynnerhet som färgen skiftar i samma rödlätta nyanser. Mellan sandbältets norra rand och Hesar-däräs södra fot är marken däremot fri från sand och just här söka sig flera fåror ned mot Kevir i väster. Ty Kevir är en om också oerhördt grund och flack depression, en enorm recipient för allt regnvatten som faller i kringstående berg; från alla fyra

väderstrecken samlar det sig dit, som till en sjö. Den persiska öknens är blott en länk i den kedja af öknar som allt från Mandschuriet, genom Gobi, Takla-makan, Turkestan, Iran, Arabien, Libyen och Sahara sträcker sig ända till Afrikas västra kust, ett gigantiskt ökenbälte, som Peschel träffande liknat vid en uttorkad flodbädd. Här är klimatet torrt och den nederbörd som nu faller inom Kevirs hydrografiska gränser är icke tillräcklig för bildandet af en sjö i dess bäcken. Och dock fungerar Kevir ännu i dag som en sjö och gör, såsom vi senare skola finna, i många afseenden intrycket af en sjö.

Vår väg korsar en bred och öppen längddal, som i väster löper ut i Kevir, åt öster fortsätter fjärran hän tills dess horisont stänges af nya småberg, alltid branta mot söder och flacka mot norr, antydande att bergartens fall och läge är detsamma öfverallt i trakten. Ut-sikten öfver sandbältet till vänster blir allt vidsträcktare och längre västerut synas dynerna resa sig till fyrtio meters höjd, kanske mer. Det är en fridlyst ö af sand, som omsorgsfullt undvikas af alla vägar; äfven den nedre vägen till Djandak kringgår detta fält af sand och korsar blott snibbar och utlöpare däraf, som förlora sig mot norr i Kevir.

Öfver en rad af små fåror stiga vi mot en liten tröskel, hvars enda betydelse består däri att den utgör en gräns och en barriär mellan den nyssnämnda längddalen och nästa, som vi sedan hålla kär allt intill kvällens läger. Här ha vi »De tusen dalarnas berg» helt nära på vänster hand då vi färdas mot N 30° V. Marken är sandbunden och mycket steril; några lokalamn funnos icke heller, hvilket enligt mina vägvisare berodde därpå att hvarken källor eller brunnar funnos i dalen. Ett litet

sandbälte om en kilometers bredd består af små fristående högst 3 meter höga dyner, mellan hvilka stigen kryssar i sicksack. Sedan öfverväger grus och inga dyner synas mer, men stäpplantorna växa tätare. Man undrar hvarför förhållandena i två nästan parallella och hvarandra så närbelägna längddalar kunna vara så olika. Hvarför har flygsanden hopat sig i nästan centralasiatiska dimensioner i den längddal vi nyss lämnat, under det att blott några minimala dyner förmått att fatta fotfäste på en enda fläck i den dal där vi nu befinna oss? Alla villkoren för uppkomsten af mäktiga dyner tyckas förefinnas här lika väl som där. Dock, kanske icke! Ty den förra dalen öppnar sig mot väster och går ut i Kevir och möjligen är det till en icke ringa del de ytor af Kevir, som under vissa årstider ligga torra, hvilka leverera flygsanden och öfverlämna den åt västanvinden på dess färd öfver flygsanddynernas fält.

En svart hund, mager och eländig, har själfmant sällat sig till vårt tåg; han hade rymt från Serumans koja, där väl intet annat bjudes än vatten. Han smyger som en vålnad förbi mig då jag går i förväg framför karavanen och han kastar sin skugga framför sig, men den är icke hälften så svart som han själf. Då jag rider, håller han sig på sidan om min kamel. Karlarna tyckte illa om honom och bombarderade honom med stenar, men han kom alltid tillbaka. Nävängks ogästvänliga bemötande bekymrade honom föga och han tycktes utföra och lyda en viss, hemlighetsfull mission, då han till hvarje pris skulle följa oss. Han var som det oundvikligas förebud, som »kismet», ödet, eller Ahri-man, det ondas princip, i hundhamn. På kvällen lade han sig utanför mitt tält och fick sedan följa karavanen

genom öknarna; men han blef aldrig riktigt tam; han gick filosofiskt och ältade på sina egna tankar och brydde sig icke om oss; han fick mat gratis och höll god vakt men förblef en främling för alla. Siah-sek fick han heta eller »svarta hunden» och kolsvart som han var ända ut i spetsen af svansen stack han bjärt af mot den gula marken då han kilade på sned framför och bakom och på sidorna om karavanen, som om han utan rö eller rast sökt efter ett förloradt spår.

Klockan är fyra och alltjämt ringa våra klockor vid foten af »De tusen dalarnas berg», som nu verkligen gör skäl för sitt namn, ty en oändlig rad af små korta men ganska breda dalar öppnar sig mellan gaflarna af dess utlöpare. Kedjans kam står svart under aftonsolen; vi gå alltjämt mot nordväst och stiga långsamt mot en liten tröskel i dalen. Innan vi nådde den hade vi fått nog för dagen och lägrade i vildmarken. Bergarten är här öfverallt tät kalksten. Den abs. höjden 1,097 meter.

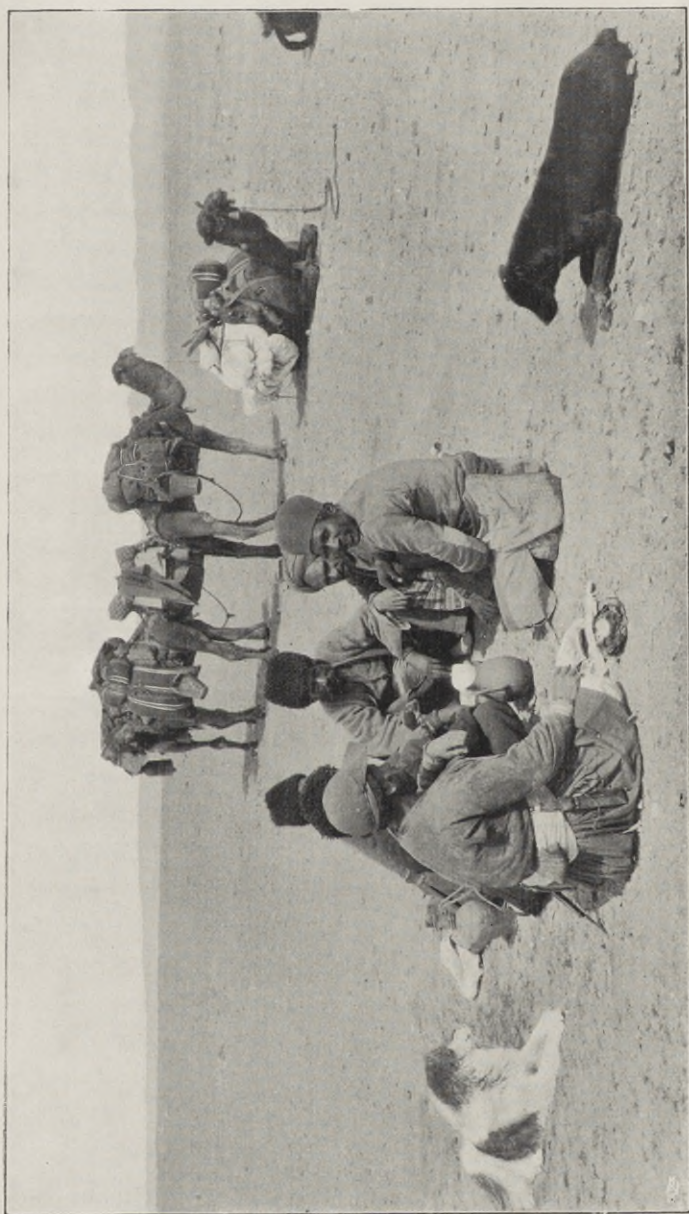
De två invaliderna bland våra kameler äro erbarmligt magra och liggsåren på deras bröstvalkar vilja icke läkas. De ha också fått skafsår på innersidan af fotknölarna som vid gåendet gnida emot hvarandra och därför måste omlindas med lindor. Men de kunna åtminstone skryta med en strykande aptit och finge de blott hvila en tid, skulle de repa sig fullständigt. De skonas i hvarje fall så mycket som möjligt och gå under minimala bördor.

Nattens minimum sjönk till — 5,6° och då vi fortsatte, som vanligt klockan 8, var det ännu så kyligt i den nordvästliga blåsten, att man måste gå för att hålla sig någorlunda varm. Strax bortom lägret nå vi ändtligen längddalens lilla tröskel, från hvars höjd en ny utsikt upprullar sig öfver en rikt tufbevuxen stäpp och öfver

de högre partierna af Kuh-i-Djandak som syntes på afstånd från gårdagens route. Efter en stund äro vi framme vid Haus-i-pändsch eller »Fem-bassängen», så kallad därför att det från denna lilla vattenbehållare är fem farsakh till Djandak, ehuru dessa farsakh i så fall äro kortare än vanligt. Under en lerkupol samlas vattnet efter regn i en liten aflång bassäng med murad infattning; det är grumligt men alldeles sött och svalt; vid sidan är en koja uppförd. Längddalen ligger här i VNV—OSO och det visar sig snart att den tröskel vi nyss passerade var sekundär, ty marken stiger ännu i vår vägs riktning. Här uppe löper i dalens midt en bred afloppsfåra, som fortsätter mot öster och ostsydost och säges utmytna i en längre österut belägen sydlig vik af saltöknen, som heter Kevir-i-Khur och Kevir-i-Meridjun; vi skulle längre fram göra närmare bekantskap därmed. I själfva verket befunno vi oss nu på en halfö af det fasta landet som mot norr löper ut i Kevirs gyttjesjö.

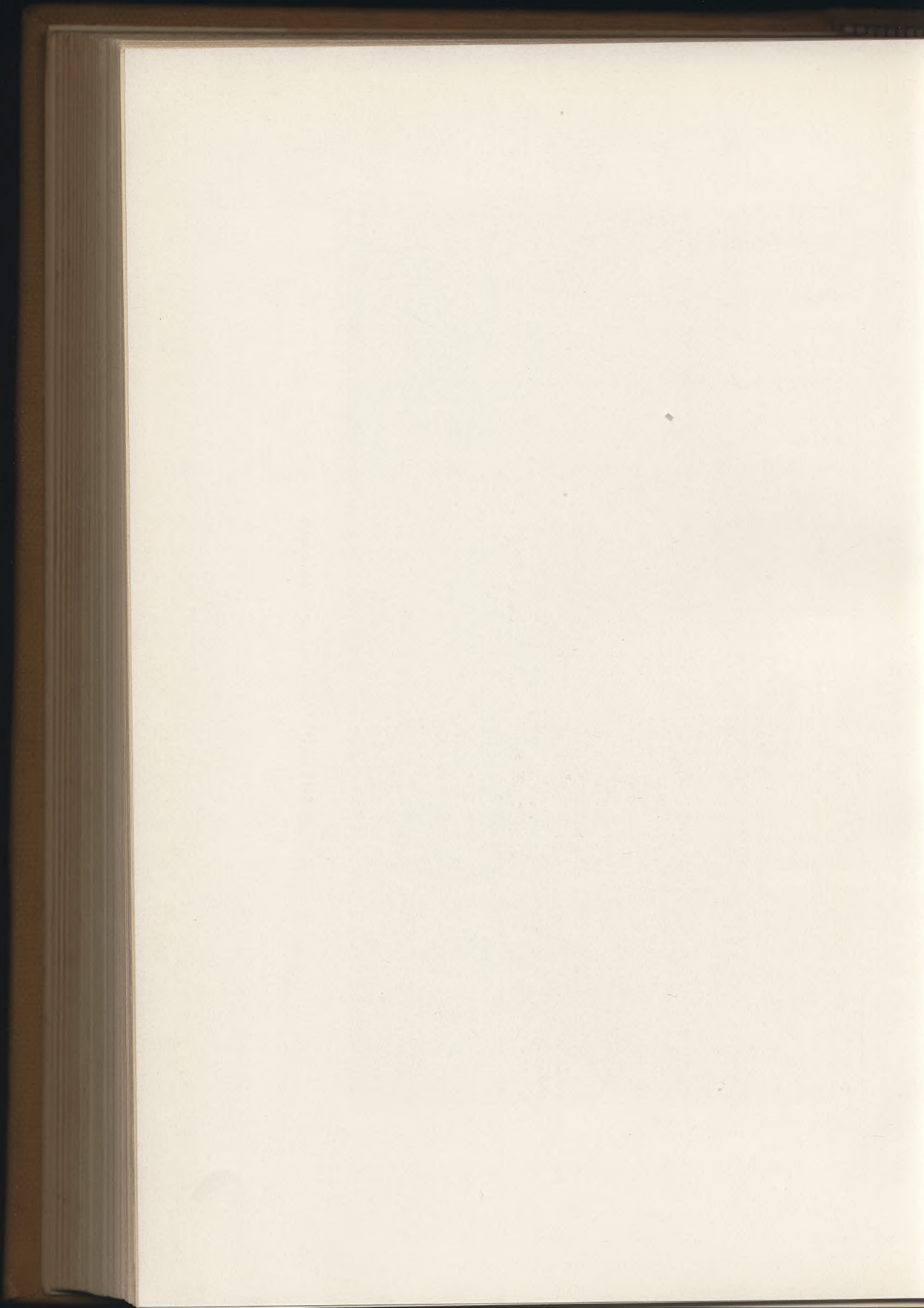
Efter ännu en liten sekundär tröskel se vi åter, till vänster, Kuh-i-nigu och passera ett litet isoleradtt kalkstensparti på samma sida. Bortom en högre tröskel (1,194 m.), mera kännbar för kamelerna, nå vi åter en »haus» eller »abambar», kallad Haus-i-seh, därför att man härifrån räknar tre farsakh till Djandak. Dess bassäng är större än den förra och vattnet, som hade en temperatur af $+ 5,3^{\circ}$, var sött och välsmakande.

En karavan om sex man och 26 kameler från Anarek hvilade här på sin väg till Semnan, dit de räknade elfva dagsresor. De kommo från Jesd och hade behöft 16 dagar till Haus-i-seh. Männen berättade att de voro i tjänst hos Sejd Muhamed Bager Erdekuni, en rik köpman som bor i Anarek, men är hemma från Ardekan, ett namn

Frukostrast.

Till vänster Nävängk, till höger svarta hundén.

som de uttalade med provinsialismen Erdekun. De transporterade te, tyger, indiskt hvitt garn och »hennah», ett brandgult färgämne, i stora balar från södra Persien till norra; de engelska varorna afskeppas i Persiska vikens hamnar, särskildt Buschir, och föras därifrån till Jesd; männen vid Haus-i-seh förde dem nu vidare från Jesd till Semnan. De brukade alltid gå om nätterna och kunde tillryggalägga sju eller åtta farsakh på en natt; kamelerna foro mycket bättre på detta sätt; de äro sedan generationer vanda vid en sådan marschordning och behöfva dagens ljusa timmar för att äta sig mätta på stäppens tufvor. Om natten tröttna de ej i den svala, lugna luften och märka knappt sina bördor. Våra kameler tröttnade därför att vi läto dem arbeta endast om dagen. Männen rådde oss att ändra våra vanor och följa deras exempel, men jag talade om för dem att jag kommit hit enkom för att se landet och att jag därför icke kunde hafva något utbyte af att färdas i kolmörka nätter.

De bildade en pittoresk grupp i det liflösa landskapet; sutto på läsidan af brunshvalfvet, rökte, åto bröd och hade sina vattenskålar framför sig och en nyss fylld lerkruka i midten. En af dem gick och pysslade med kamelerna, som fingo sitt middagsmål före uppbrottet, ty just i dag skulle de vandra medan solen var uppe för att hinna fram till Djandak innan det var mörkt. Då våra kameler passerade sina ätande kamrater, började dessa att gurgla doft och vresigt och läto sina stora violetta halsblåsor hänga skälfvande ut ur mungiporna. Då männen fingo se den svarta hunden, sade de att han tillhörde dem och vi bådo dem för all del behålla sin rättmätiga egendom. Men vi hade icke hunnit långt på vår väg mot norr utmed bergsfoten, förr än svarta

hunden kom kilande förbi oss för att sedan hålla sig ett stycke i förväg. Han hade tydligen blifvit illa behandlad af männen från Jesd, och då han nu alltjämt sprang med nosen i marken, var det således icke deras spår han sökte.

Vid Haus-i-seh förenar sig med vår väg den nedre ökenvägen från Alem, som står omnämnd i det föregående; i väster, där Bå-nigu-berget reser sig, finnes en brunn kallad Tja-arabi, som beröres af denna väg. Här på svänger den förenade vägen, som blir allt tydligare och mera innött i marken, mot nordost och för oss allt närmare västra foten af Kuh-i-Djandak. Bortom Bå-nigus violetta kam synes fjärran i väster ett ändå ljusare bergsparti, som står vid randen af Kevir, där ingen sand lär finnas. Detta berg kallas Kuh-i-ejn-ul-vahär. Alla de torra och ofta ganska djupt inskurna och besvärliga fåror, vi nu korsar, äro riktade mot nordväst och mynna ut i Kevir. En af dessa kommer ut genom en större dal på höger hand, i hvars öfre del sötvattenskällan Dehenä-rud-narek är belägen, och i hvars nedre del, ej långt från saltöknens rand, marken skiftar i hvita strimmor och band.

Sedan vi lämnat en liten isolerad kulle på vänster hand och alltjämt ha de fortlöpande bergen till höger, ligger landet öppet framför oss och vi se i norr Kevir som ett haf skiftande i horisontala strimmor af violett, gult och blått; om luften vore klar, skulle man kunna se de aflägsna berg, som stå på saltöknens norra sida, men den nu rådande blåsten gör luften oklar och Kevir ger därför illusionen af ett haf med en oändligt aflägsen och fullkomligt jämn horisont, där man blott tror sig ana en antydning af jordytans kullrighet.

Haus-i-gesessun är en ny vattenbehållare vid vägen, på $1\frac{1}{2}$ farsakhs afstånd från Djandak. Därifrån utgår en väg till byn Ges-essun, som synes i NNV, och får sitt irrigationsvatten genom en kanat från öster. Vår väg synes långt framåt slingrande och smygande som ett ljust band öfver upphöjningarna mellan de olika afloppsfårorna, som ibland äro ett par meter djupa och fulla af grus. Allt tydligare framträder Kuh-i-Djandak och på norra sidan af dess högsta parti, som vetter mot saltöknen, kvarligger något snö.

Ur en mäktig dal till höger utträder en med markerade terrasser försedd fåra som svänger tvärt af mot norr och fortsätter mot Djandak; här börjar också den »kanat» som förser Djandak med vatten och hvars rad af uppkastade jordhögar vi troget följa nedåt. De bli allt mindre och slutligen framträder vattnet ur sin underjordiska tunnel för att fortsätta att rinna genom en rak ytlig kanal, ingräfd i kammen af en jordvall, så att den ligger en meter öfver jämna marken däromkring; den skyddas mot afdunstning genom fotsbreda bälten af gräs och vass, hvilka på ömse sidor bilda en skuggande lugg öfver vattnet. Vid sidan af kanalen är en underjordisk kvarn, »säng-asiab», anlagd; en liten trappa leder ned till dess håla, där en horisontal kvarnsten sättes i rörelse af kanalvattnet. Där växa två mullbärsträd utanför en gård med mur och torn — en ovanlig syn. En liten stund senare uppslå vi våra tält vid södra utkanten af Djandak, en stor by, lika gul och ödslig som hela nejden däromkring.

XXVIII.

Förberedelser till färden genom Kevir.

Vid ankomsten till Djandak sväfvade jag ännu i någon ovisshet om hvilken väg som nu borde väljas. Skulle jag verkligen underkasta mig alla de mödor och strapatser som med all sannolikhet vöro förknippade med en fyrtio svenska mils ridt på kamelrygg fram och åter genom Kevir, i stället för att gå raka vägen till Tebbes och Seistan! Men jag ville ju just se saltöknen på nära håll och innan tälten voro uppslagna hade jag besegrat min egen obeslutsamhet och tillkallat några vägkunniga män, med hvilka vi genast började våra underhandlingar.

»Jo bevars,» svarade en af dem, »kameler kan ni få hyra, och 'djambas' eller löpande dromedarer kunna vi också skaffa er. Med dessa senare kan man korsa det värsta af saltöknen på en dag och en natt, men kanske sa'ab icke är van vid att skumpa i väg i så hastig fart; kanske ni skulle bli trött af att rida tjapari (kurirridt).»

»Om ni själfva tåla vid att rida 'tjapari', lär jag väl också stå ut därmed.»

»Vi bruka ordna färden så, att vi rida ända tills vi bli trötta af vaggningen; sedan gå vi eller springa en

bit, och sitta sedan åter upp. Genom Kevir forcera vi marschen och gå i ett kör från söder till norr och rasta därvid blott en eller två gånger för en halftimme så att kamelerna hinna äta något af det foder vi medtaga. På fast mark färdas vi däremot endast om nätterna.»

»Jag är villig att följa er,» ropade plötsligt en gynnare ur högen, »jag har varit i Kevir många gånger; men jag måste ha bra betaldt.»

»Och jag kan hyra er tre prima djambas; de beta nu på fem farsakhs afstånd härifrån, men vill ni ha dem, så skola de vara här i morgon; jag kan följa er genom öknen om så är.»

»Hvad tar ni i hyra,» frågade jag; »vi gå raka vägen till Husseinan och sedan från Turut tillbaka till Khur?»

»Trettio tuman,» svarade mannen och jag var förvånad öfver det anspråkslösa priset, så mycket mer som han skulle medtaga en fjärde kamel, som han själf ämnade rida, och för den behöfde vi icke alls betala.

»Hur lång tid kräfver denna resa genom öknen?»

»Det beror alldeles på hvad sa'ab tål, samt på väderleken. Om det regnar då vi nå randen af Kevir, måste vi vänta; bli vi öfverfallna af regn midt i saltöknen, kunna kamelerna ej taga ett steg och vi måste åter ligga och vänta tills det torkar. Men är vädret gynnsamt så kan färden göras på tio dagar, inberäknad en hvilodag i Husseinan och en i Turut.»

Längre kommo vi ej i våra öfverläggningar denna afton, men ju mer vi talade därom, desto mera lifvad blef jag för en forcerad marsch genom öknen. Nu fanns ingen tvekan längre; jag skulle gärna offra de tio dagarna och den lilla komfort jag hade i mitt af mangalens glöd uppvärmda tält; nu skulle jag, kosta hvad det ville,

dock till slut få se öknen på nära håll. Af mina egna män skulle blott Gulam Hussein följa med; han är barnfödd i Khur och har förr varit i Kevir. Tält och bädd behöfdes ej, blott varma kläder och proviant för några dagar.

Hittills hade färden varit både enformig och ofarlig; nu skulle vi åtminstone våga något och få ett ombyte i den gamla vanliga lunken; och sedan, om det verkligen blef så ansträngande som de sade, skulle det ju blott blifva en välkommen och behaglig hvila att få återvända till det fridfulla lifvet i vår egen karavan. Några värdefulla geografiska upptäckter kunde jag knappast hoppas att få göra, ty ett par européer hade förut korsat stora Kevir, men jag skulle dock få en grundligare och allsidigare öfverblick genom att korsa öknen på två olika linjer.

Vid sjutiden på aftonen hördes det dofva och långsamma pinglet af klockor — det var Jesdkaravanen som kom och också den skulle gå vidare genom öknen. Kerbelai Mandali, som varit med oss ända hit och genom sin grundliga kunskap om landets geografi gjort oss förträfflig tjänst och dessutom varit glad och skämtsam, fick nu ut sin lön och skulle följande morgon återvända till Anarek. På kvällen var himlen fullkomligt klar och luften kall, till och med under noll, det bådade godt — vi måste ju ha vackert väder i öknen hade de sagt. Månen växte småningom och skulle snart bjärt belysa en af de ödsligaste trakter på jorden, också det en fördel för nattliga vandrare. Nog kunde de plundra och råna mig sedan jag skilt mig från de mina, men hvarför skulle de också göra det! Jag invigde alla mina män i planen och utnämnde Abbas Kuli Bek till chef under

min frånvaro, och sade dem att den som icke lydde honom skulle få sitt afsked. Jag blef rätt förvånad då Mirza inföll: Abbas Kuli Bek blir alltså vår »chargé d'affaires», men det befanns att han uppsnappat ordet vid någon af legationerna i Teheran, och det var den enda franska han kunde.

Äfven den 28 januari framgick klar efter — 5,5° och bådade godt för vår färd — nu rannsakade vi himlens tecken ifrigare än någonsin, ty nu berodde allt på vädret. Dagen användes till förberedelser och öfverläggningar och som vanligt utfrågade jag några kunniga män om ortens förhållanden och traktens geografi och vägen.

Djandaks förnämsta administrativa myndighet bär titeln »keluntar» och sorterar närmast under »naib-i-hakim», eller guvernörsekreteraren i Khur, som i sin ordning lyder under Semnan's »hakim» eller guvernör. Ehuru hela öknen utbreder sin naturliga gräns mellan dem, sorterar alltså Djandak under Semnan. Byn har omkring 250 hus och 800 à 1,000 invånare. Dess absoluta höjd är 998 meter.

Man odlar meloner och vattenmeloner, drufvor, granatäpplen, äpplen, päron och aprikoser, fikon och mullbär, vitbetor och rödbetor, lök, grönsaker, hvete, korn och hirs, samt bomull. Dessutom lefver man till stor del på boskapsskötsel och transportarbete. Byn äger tre tusen får och sex hundra kameler och därtill ett antal åsnor och mulåsnor, men blott en enda häst; hornboskap saknas; höns hållas i alla gårdar. Om vintern äro kamelerna till största delen befriade från arbete, men för öfrigt gå de i karavantjänst till Schiras, Jesd, Schahrud, Teheran, Säbsevar, Mesched, Isfahan och Tebbes. De

allra flesta karavaner, som från Jesd och andra trakter i söder äro destinerade till Semnan, Damgan och Schahrud, taga vägen öfver Djandak. Nästan dagligen bryter någon karavan upp från Djandak för att korsa Kevir, och då trafiken är som lifligast kan man räkna mellan hundra och två hundra kameler om dagen; de flesta tyckas gå under den kalla årstiden, ehuru det är lättare att korsa Kevir på sommaren, då nederbörden är ringa eller ingen och då markens yta är torr; men hettan är då odräglig och brunnsvattnet saltare än eljes. Sedan ett par dagar hade karavantrafiken aftagit något, men både i går och i dag hade små följen passerat Djandak, två till Schahrud och ett till Anarek.

De karavaner som gå mot norr äro vanligen lastade med tyger, bomull och ull, hennah och andra färgämnen, indiskt te, kanel, peppar och andra kryddor, m. m. De, som gå i motsatt led, föra socker, fotogen, olja, ryska tyger, järn och åtskilliga kolonialvaror till Jesd. Djandak är med ett ord en knut- och hållpunkt på en ganska stor och viktig karavanväg mellan norra och södra Persien och byn är därför vida mindre afskuren från beröringen med den yttre världen än till exempel Tebbes. Med Khur står Djandak i förbindelse genom en direkt väg, 17 farsakh lång, öfver byn Pisch-i-gesu, Tja-no, Sär-i-gudar och Abbasabad. Liksom Husseinan vid norra randen af Kevir är Djandak vid den södra en håll- och replipunkt för de karavaner som starta mot öknen. De äro som kuststäder vid ett innerhaf. En karavan som går mot norr rastar gärna en eller annan dag i Djandak och bryter ej upp förr än vädret ser ut att vara stadigt, och sedan forcerar den sin marsch för att om möjligt helskinnad nå Husseinan. Och karavaner, som norrifrån

hamna i Djandak, unna sig också någon hvila efter sin forcerade marsch och äro glada öfver att hafva den farliga öknen bakom sig.

Perserna själfva hafva i Djandak en känsla som om de bodde vid en kust. Enligt traditionen utgjorde Kevir på Anuschirvans tid, d. v. s. för 1350 år sedan, en enda kolossal insjö, i hvars västra del en stor flod (Karatjaj), kommande från Hamadan och Savah, mynnade ut. I denna tradition finnes nog en sanning, och den resande, som färdas genom Kevir, får ovillkorligen intrycket af en försvunnen sjö. I det stora hela blir klimatet här liksom i Centralasien och Tibet allt torrare, men det ser ut som om desiccationen icke fortskred regelbundet öfverallt. Ätminstone försäkrade folket i Djandak att för ett par hundra år sedan en rak väg löpte genom Kevir från deras ort till Semnan. Men denna väg är nu totalt utplånad; den öfvergafs därför att en saltsjö bildade sig söder om Semnan, och matades af ett flöde från Khar i väster. Man får däraf ingalunda draga den slutsatsen att vare sig vattentillflödet eller luftfuktigheten och nederbörden tilltaga i vissa trakter. De ytterligt grunda och flacka saltsjöarna i Kevir äro mycket efemära företeelser och de flytta sig sannolikt ändå fortare och lättare än sjöarna i Lop i Ostturkestan. En grund saltsjö fylles hastigt med fast material och vattnet tvingas att uppsöka en lägre depression. På detta sätt vandra de under tidernas lopp och turen har nu kommit till den gamla vägen mellan Djandak och Semnan att åtminstone delvis stå under vatten.

Djandak-borna hade också kännedom om den väg, som fordom ledde från Tjäschme-Kerim till deras ort, diagonalt korsande Kevir, men de sade att den för länge

sedan blifvit öfvergifven, dels emedan den icke alls behöfdes, dels också därför att öknen i denna trakt nu för tiden var oframkomlig. Vi behöfde sålunda icke ångra oss att vi ej pröfvat den, ehuru vi vid Kuh-i-nakschir känt oss frestade att våga försöket. Den herdegubbe, som där upplyst oss om dess omöjlighet, hade talat sanning.

Af dylika upplysningar om forna vägar kan man dock draga vissa intressanta slutsatser. Visserligen kan det förefalla som om de strede mot det faktum att klimatet blir allt torrare. Ty om Kevir i sin helhet torkar ut, borde vägar, som voro i bruk för ett par hundra år sedan, i ändå högre grad kunna användas nu. Men äfven detta förhållande sammanhänger med Kevirs oerhörda jämnhet och vattensamlingarnas däraf följande flyttbarhet. Den depression, som ursprungligen existerat här och som på sin tid stod fylld med vatten, har sedan undan för undan blifvit utfylld och så godt som alldeles rågad af det ytterst fint sönderdelade fasta material, som från alla kringliggande bergstrakter blifvit nedspoladt af vatten; men äfven om Kevir för blotta ögat ter sig som en fullkomligt hafsjämn yta, är det intet som hindrar att den kan ligga i mycket flacka dyningar. Till en början är det mycket sannolikt att dess centrala delar bilda kaviteter, därför att de ligga längst från randen där floder och bäckar afsätta sitt slam. Äfven perserna hafva en fullt riktig instinkt om tillvaron af en höjning, som förorsakas af nya aflagringar. Så till exempel svarade de på min fråga om de trodde att man kunde finna några spår eller märken efter den gamla vägen till Tjäschem-Kerim: »Nä khejr sa'ab, kevir bala schud est», nej, herre, saltöknen har blifvit hög; d. v. s. att nya slamskikt

aflagrat sig på de gamla och fördolt alla spår af den forna vägen.

Emellertid skulle jag nu själf få tillfälle att se denna misskända och illa beryktade Kevir, och äfven jag hade en känsla af att ligga och vänta vid kusten af ett farligt haf som det gällde att korsa på bräckliga båtar. Så mycket var alldeles tydligt att den enda fara man löper är regn. För oss var denna fara dubbel, ty äfven om vi klarade oss öfver mot norr, kunde vi bli afskurna från återtåget och vi kunde få vänta vid norra randen i veckor, utan att kunna förena oss med de våra. I hvarje fall skulle jag få exakta värden för öknens bredd på två olika linjer och för en betydlig sträcka kunna följa och inlägga dess landfästen och konturer; med tillhjälp af de erfarenheter, som insamlats af andra resande i eller omkring Kevir, skulle det bli mig möjligt att teckna en ganska noggrann karta öfver saltöknens gränser.

I afvaktan på de nya ökenskeppen hade jag intet annat att göra än att sitta och prata med bymännen, rita, fotografera och ströfva omkring i den stora byn. Med den »kanat» vi följde i går och som för sött vatten, förenar sig en annan som är salthaltig och blott en half farsakh lång. Den för alltid vatten, men varierar dock allt efter nederbörden. Under torra år aftar flödet; för åtta år sedan, då nederbörden uteblef, var kanalen nära att sina; i fjol och i år förde den ymnigt vatten; nederbörden är mycket oberäknelig och opålitlig; då nu klockan ett en lätt molnslöja drog sig öfver hela himlen, sade man att detta icke alls behöfde betyda regn, ty ibland kunna molnen vara tjocka utan att det regnar. Djandakborna glädja sig öfver regnet lika uppriktigt som de nordgående karavanerna beklaga det.

Sommaren är väl varm i Djandak, men icke glödhet som i Khur eller Tebbes. Att värmen dock kan vara kännbar framgår af de »badgir» eller vindfångare man ser på taket af flera hus. De utgöras af fyrkantiga torn med aflånga, vertikala springor upptill, som uppfånga blåsten öfver de hämmande hustaken och föra det fläk-tande draget ned i ett rum, som sålunda hålles någorlunda svaltt och friskt under sommaren. Några badgirs vetta sina vindspringor åt alla fyra hållen, andra blott emot norr, hvilket tyckes antyda att nordlig vind förhärskar på sommaren.

Djandaks gator och gränder äro i ordets fullaste bemärkelse intetsägande; de äro smala gångar och passager, två meter breda, inklämda mellan 2 å 3 meter höga murar, som uppföras till skydd för trädgårdar och hus. Inga fönster vetta mot dessa gränder, blott eländiga små smala portar, med dåliga dörrar. Svartsjukt döljer man gårdens inre för världens blickar. Det vore ju förfärligt om ett par profana ögon riktades mot en Susanna där inne i ett »sänana» eller kvinnohus vid en bassäng eller liten kanal. Ett par små moskéer med gulgråa kupoler göra sitt bästa att se förnäma ut bland den öfriga mosaiken af obetydliga lerhus, men allt är lika gult och grått som öknen, som spänner sina bälten genom dagar och nätter därutanför.

Vid södra utkanten är begravningsplatsen med sina enkla vårdar af lera. Vid dess gräns resa sig våra tält och vi ha de döda till närmaste grannar. Några karavan-serajer finnas ej, blott en ruin af ett gammalt karavan-härbärge. De resande handelsmän, som med sina kameler gästa byn, lägga utanför dess hank och stör, på karavanernas stora torg, där bymännen, om de så vilja, kunna

uppsnappa nyheter från den yttre världen. Där finnes också en mindre »mejdän», ett torg, i hvars midt kadavret af en kamel låg och badade sig i en göl af gulrödt, stagnant vatten. Kutje-bagh är en trädgård belägen utmed kanalen, i hvars sakta rinnande vatten en hel kultur af alger frodas.

I dag syntes knappt några människor utomhus. Då jag stannade vid den gamla fästningen, funnos blott ett par individer inom synhåll, men ryktet om min promenad måtte ha spridit sig i gårdarna, ty då jag varit ute och ritat ett par timmar, eskorterades jag af väl två hundra pojkar och män.

Denna fästning är Djandaks enda sevärdhet, ehuru den till stor del ruinerats; den utgöres af en fyrkantig mur med hörntorn och en port, och erbjuder en pittoresk, äkta muhamedansk, asiatisk anblick. Fundamentet, eller grunden till muren är byggd af sten, för öfrigt har man användt saltorkadt tegel till byggnadsmaterial. Om man frågar efter dess ålder, svara de vise i byn att den blifvit uppförd af den store och lysande Anuschirvan, konungen med den »odödliga själen», som med mäktig och rättvis hand styrde Persien mellan åren 531 och 578. Därmed må vara huru som helst så ser man på fästningens tillstånd och byggnadssätt att den måste äga en högst betydande ålder och man kan vara öfvertygad att Djandak är minst lika gammalt som fortet. Och äfven om den icke är mer än ett par hundra år gammal, så reser den dock sina murar som ett talande bevis för att denna nejd fordom haft större betydelse än nu och att den väg som går mot norr genom Kevir varit i behof af ett starkt skydd och fäste. Och den bevisar då också att vägen mellan Djandak och Husseinan är en gammal

väg och att saltöknen, där den korsas däraf, sedan hundratals år icke förändrat karaktär. Man får då det intrycket att möjligen en meridional ansvällning finnes tvärs genom Kevir, delande saltöknen i tvenne bäcken eller depressioner och att det är just på denna ansvällning mellan dem som vägen går från Djandak till Husseinan och från Khur till Turut. Den kanske icke behöfver vara mer än en eller två meter upphöjd öfver den öfriga Kevir för att erbjuda karavanerna en tillräckligt säker gångbana.

Väster om Djandak finnes ett litet berg, Kuh-i-berentj, där koppar lär förekomma; den värdefulla metallen exploateras dock icke, emedan ingen finnes som förstår hur det går till. Till Djandaks distrikt höra 23 små obetydliga byar, nästan alla belägna söder om hufvudbyn.

De utlofvade kamelerna fördes nog fram i god tid till våra tält, men de voro magra och små och sågo ej ut att tåla vid en hård färd. De kasserades därför utan vidare. I rätta ögonblicket uppenbarade sig en annan man, som försäkrade att han hade sex dugliga kameler, af hvilka jag kunde utvälja de fyra bästa. Om han icke förde mig fram och tillbaka genom öknerna på tio dagar, skulle jag icke behöfva betala en kran af de öfverenskomna trettio tumanerna. Han begärde dessutom att jag skulle ersätta honom kamelernas foder.

Vi måste därför ligga kvar ännu en dag, och egentligen var det ju icke alls för mycket att hvila i två dagar före en sådan pers. Det värsta var att den befarade öfvergången till dåligt väder tycktes vara i antågande. Vid nordlig vind blef himlen starkt molnhöljd och sent

på kvällen började det dugga fint. Barometern föll och temperaturen var högre än vanligt, blott $-0,1^{\circ}$ på natten.

Svarta hunden gör sitt bästa att förjaga vår sömn; han står i timal och skäller på sitt eget eko mot Djandaks murar och fåfängt hoppas man att den ena parten skall tröttna. Men hunden är outtröttlig och eko måste ju alltid ha sista ordet. Antingen måste hunden jagas bort eller Djandaks murar rifvas om det skall bli tyst. Melodiskt ringa klockorna i natten då den sist anlända karavanen bryter upp på sin långa färd genom öknen.

På natten och morgonen snöade och regnade det ömsom och hela dagen förblef himlen täckt med täta moln; om de urladdade sig, skulle öknen på en kort stund bli alldeles oframkomlig, försäkrade männen af Djandak. Efter ett kort, men häftigt regn blir öknens ytliga lager så halt och slipprigt, att kamelerna halka och falla som på is; men är regnet långvarigt och ihållande uppmjukas den salthaltiga leran i Kevir till två och tre fots djup, kamelerna sjunka hopplöst i gyttjan och en karavan, som under sådana förhållanden befinner sig midt i öknen, kan råka ut för de största vanskligheter. Kamelerna förstå situationen och anstränga sina krafter till det yttersta, men de tröttna, sjunka och gå förlorade. Sådant vädret nu var hade vi nog i alla fall fått lof att vänta och vi tröstade oss därför lätt öfver de nya kamelernas uteblifvande. Men äntligen kom bud att den lilla ökenkaravanen skulle stå färdig i lägret tidigt följande morgon.

Äfven här försäkrade man att sydostlig vind plögade medföra nederbörd vid denna årstid, under det att västlig vind gjorde himlen klar. Ett undantag från regeln in-

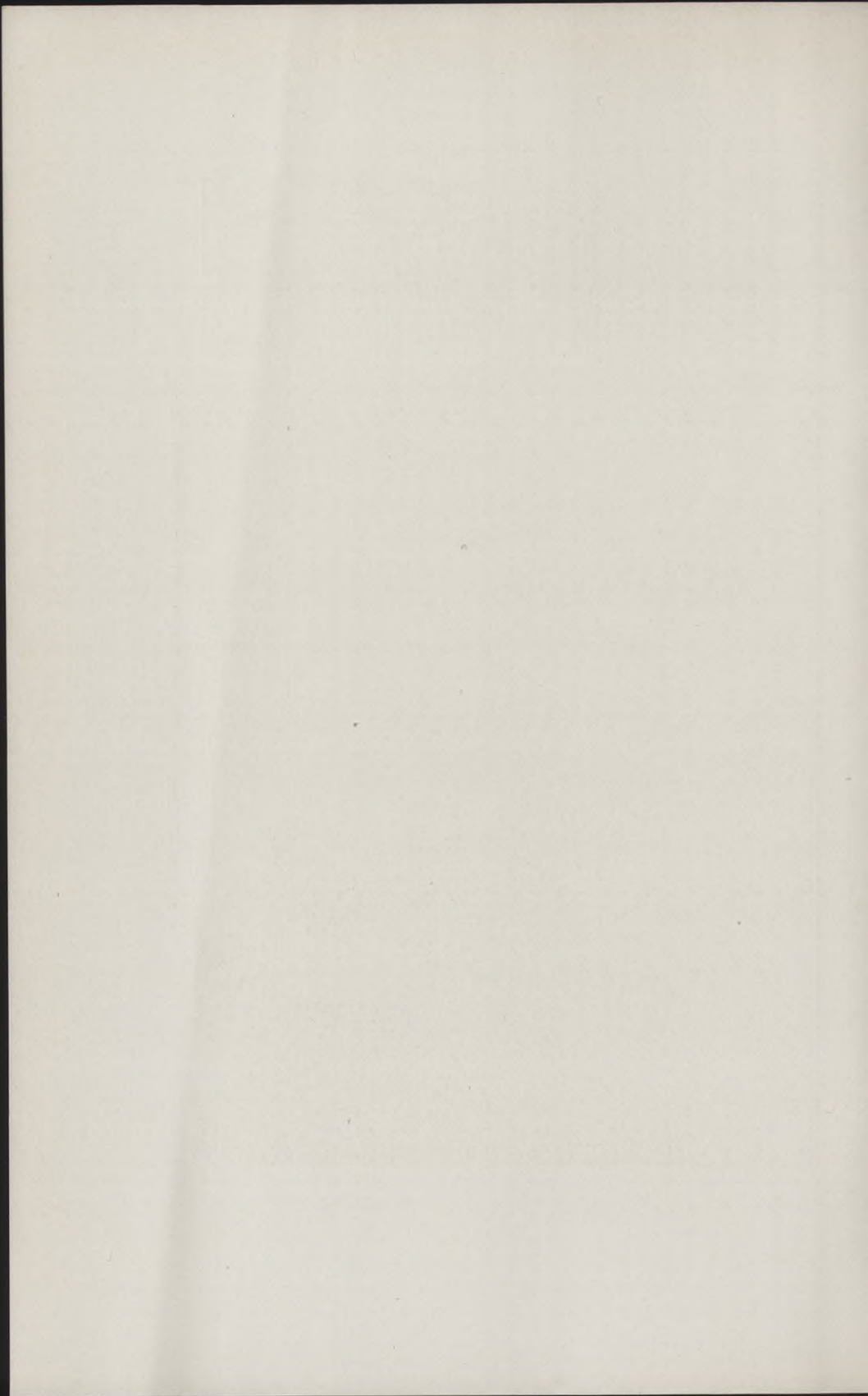
träffade dock vid niotiden på kvällen, då stark sydostvind gjorde himlen klar och höjde temperaturen flera grader; klockan ett hade vi haft $10,1^{\circ}$ och klockan nio $11,5^{\circ}$; regeln är eljes att det är sju eller åtta grader kallare på kvällen.

Karavanen hade order att kvarligga tre dagar i Djan-dak och sedan på fem dagar gå till Khur för att där invänta oss. Abbas Kuli Bek fick ansvara för reskassan och göra alla utbetalningar, som skulle antecknas och redovisas af Mirza. Det blir alltid dyrare på detta sätt, ty perserna måste alltid ha sin »provision». Vår minimala utrustning gjordes i ordning; provianten bestod af sex hönor, ett par tjog ägg, granatäpplen, smör, te och »pänir», ett slags ost, samt nybakadt bröd. För kamelerna medtogs halm och bomullsfrön. Vi hade en säck sött vatten, ett par säckar bränsle och träkol. De instrumenter och anteckningsböcker jag behöfde stufvades i en mjuk väska. I stället för tält medtog jag stora fotografiapparatens stativ, som, täckt med en kaukasisk »burkha», alltid skulle räcka till att skydda mig någorlunda för regn.

Ännu såg det mycket osäkert ut med framgången af detta företag. På natten sjönk temperaturen till $+3,5^{\circ}$ och morgonen den 30 januari väcktes jag af regnet, som smattrade på mitt tält. Det såg hopplöst ut. Bergen i öster och väster försvunno i töcken och i norr, där saltöknens farliga herradöme väntade oss, hängde molnen som mörka väggar och draperier. Men nu stodo de fyra kamelerna färdiga. Några djambas eller löpare voro de icke, de stötte ohyggligt då jag provvade dem i hastig ridt. Men hvad betydde det; om vädret fortfor att vara ovänligt, skulle vi antingen tvingas att vända om från ökenranden, eller också att färdas långsamt.

Vår vägvisare Ali Murat och hans fyra kameler, som buro oss genom Kevir.

På förmiddagen anlände från Jesd en handelskaravan om hundra kameler och lägrade på slätten nedanför Djandak. Dess ledare sade att de icke vågade gå i detta väder; de ämnade vänta tills det klarnade. Men jag ville icke stanna längre, utan satt upp på min nya ridkamel, som i vanlig långsam marsch gjorde 220 steg på 150 meter och 3,6 kilometer i timmen.

Djandaks män och gossar voro ute och tittade då vi drogo bort och den dominerande fästningen, de ödsliga kojorna och fattiga trädgårdarna försvunno och öde-
marken, grå och gul, utbredde sig på alla håll.

XXIX.

Fåfång väntan.

Våra fyra kameler äro motsträfviga. De veta att den stig vi följa leder till öknen och att de under några dagar komma att sättas på förknappning. Men snart finna de sig i sitt öde och gå jämnt och lugnt efter mannen som leder den första. Själf är jag buren af en »arvane», ett sto, så mjukt och behagligt i gången, att jag tror mig kunna hålla ut långa vägar på hennes rygg. På vänster hand löper en mäktig erosionsfåra, där ännu en karavan från Jesd hade slagit sig ned. De lågo där och lurade på öknen och väntade på godt väder och undrade om de skulle öfverraskas af regn från en himmel, som såg allt utom pålitlig ut. Då de sågo oss gå ned mot öknen, frågade ett par af männen om vi hade någon särskild anledning att tro på godt väder, men vi svarade att vi ville vara nära randen om det skulle klarna.

På ömse sidor om vår väg synas låga kullar, som bli allt flackare och lägre mot norr för att slutligen öfvergå i alldeles jämn mark, och äfven stigen som vi följa, än mellan glesa tufvor, än genom steril terräng, anger ett långsamt fall mot Kevirs depression. I somliga små sänkor har man redan en förkänning af salt-

öknens; där är marken lös, mjuk och knottrig och beklädd med ett hvitt puder af salt. Fjärran i öster anar man knappt de berg som resa sig ofvanför Khur-i-ges och Arusun, den trakt där vi skola »landa» efter att två gånger hafva korsat öknens haf. Vår vägvisare är mycket språk-sam och förkortar marschens timmar genom att berätta hvad han vet. Han säger att den östra linjen är farligast; om regn faller måste man på den västra ligga och vänta i två eller tre dagar tills marken blir så pass torr, att kamelerna kunna reda sig; men på den östra tar det fem dagar. Om regnvattnet, som tidtals strömmar mot norr genom de fåror vi korsa eller följa, säger han att det aldrig bildar ytliga sjöar i Kevir, men väl underjordiska, hvilkas yta befinner sig ganska nära markens; det är därför det är så farligt att gå öfver dem, tror han. Erosionsfårorna äga dubbla terrasser, och i deras afskärningar ser man ett rullstensskikt hvilande på gul och grön lera.

Vi ha varit på väg i fulla två timmar, då vi passera Haus-i-dehenä, en vattenbehållare i ruiner. Därifrån hålla vi oss i närheten af en markerad erosionsfåra kallad Rudkhaneh-i-haus-i-dehenä, på hvars vänstra strand tjugu meter höga kullar af lera resa sig; deras sluttningar äro refflade som skalet på en melon och då den efterlängtade solen ett tag belyser dem, stå de bjärt och skarpt tecknade mot den norra himlen, som ännu är stålgrå och mörk af moln. Skyddade i bädden och någon gång bevattnade af dess flöde, växa små tamarisker på sina rotkoner. Då vi lämna bädden för att korsa dess vänstra kullar i en punkt kallad Kotel eller »passet», ha vi kommit halfvägs och tillryggalagt två farsakh på tre timmar. Terrängen blir sedan mera bruten, en labyrint

af fåror mellan mjukt afrundade små kullar. De bli dock efter hand allt mindre, refflingen försvinner, kullarna bli lägre ju längre vi komma mot norr, landet jämnar ut sig och blir mera nivelleradt.

I öster synes en gulröd strimma, det är ett sandfält, beläget nordost om Djandak; det sträcker sig mot norr till Khur-i-ges och är rikt på stäppbuskar, där två tusen kameler från Khur, Djandak och Anarek betas. Deras ägare betala en eller två kran per kamel åt kronans representant i Djandak för betesrätten. Brunnarna Schur-tja, Tja-no, Tja-deras och Ussahen äro belägna i detta sandbälte, under det att följande brunnar och källor ligga i en rad utmed ökenranden: Sendjet, Geråven, Tjäschemgesi, Såvur, Gesu, Khårmau, Tja-dagher, Tja-gamber, Tja-Ibrahim-sehra, Tja-penu, Arusun och Khur-i-ges; af dessa äro Såvur, Tja-penu och Khur-i-ges salta, de öfriga söta.

Allt jämnare blir stigen, allt finare gruset; ur de låga leråsarna framsticka gipslager som lutande bordskifvor och af sådana inneslutes på alla håll en flack arena. Vi ha varit fyra timmar på väg och tillryggalagt tre farsakh; äro vägvisarens uppgifter riktiga, skola vi alltså behöfva 40 timmar för att tillryggalägga saltöknens 30 farsakh. Min ridkamel har korsat Kevir trettio gånger under de åtta år hon varit i tjänst och hon är tio år gammal. Här i trakten få kamelerna alltså börja att arbeta redan vid två års ålder och det är därför de förblifva små. Våra stora kameler ha icke blifvit inlärdas förr än de voro tre eller fyra år gamla. Efter regelbundna mellantider säger det kluck i halsen på våra bärare; de idissla nämligen hela dagen under sin vaggande gång.

Landet blir allt ödsligare, fattigare, mera högtidligt då man nalkas den stora öknen, och stämningen af dess

närhet förhöjes af de dystra, mörkvioletta molnen, som sväfvä öfver oss i solnedgången. Det börjar skymma, natten är nära, framför oss insveper töcknet öknens i sina slöjor. Vägvisaren skyndar i förväg för att samla bränsle, Gulam Hussein leder kamelerna, af hvilka min går sist. Vi fortsätta i det fallande mörkret, icke ett

Mitt provisoriska tält vid randen af Kevir.

ljud stör stillheten; det är tyst som i en graf; marken är fullkomligt steril; månen söker förgäfvad genombryta de tunga molnmassor, som snart åter hopa sig så, att ej en ljusning låter oss ana den plats på himlen där nattens lykta håller sig dold.

Nu kommer vägvisaren med ett stort fång bränsle. Han pekar på en upphöjning som knappt skönjes framför oss i mörkret och säger att det är hvalfvet som reser

sig öfver en »haus» eller vattenbehållare och att det är här vi skola tillbringa natten, för att nästa morgon bryta upp så tidigt som möjligt. I lä för en svag bris från väster lägga vi utanför en ruinerad mur; det går i en handvändning, bagaget är ju så lätt. Stativet slås upp och »burkhan» vecklas ut däröfver; ljuset tändes, jag plockar fram mina anteckningsböcker för att införa dagens iakttagelser, medan de båda männen göra upp eld och koka te. Och så serveras den första kalla hönan jämte bröd och tre ägg och så njuta vi af vår frihet mera än vanligt, nu då vi äro så få. Mina reskamrater sitta under bar himmel och röka sina pipor; några andra lefvande varelser än vi finnas ej i denna gudsförgätna nejd.

Då kommer plötsligt en häftig vindstöt från norr, svepande fram öfver vårt ensliga läger; den hade vräkt omkull mitt provisoriska tältskydd, om jag icke i rätta ögonblicket fått tag i stativet. Ett par minuters lugn och så en ny vindstöt, häftigare än den förra. Gnistorna ryka om lägerelden. »Bad-i-kevir», ökenvind, säger vägisaren med allvarlig uppsyn. Det är ogenomtränglig natt omkring oss och äfven himlen är ramsvart. Några tunga stora regndroppar smattra på »burkhan», blåsten ökar och blir oafbruten, den tjuter och klagar i knutarna, det var ett oväder som nalkades! Äfven regnet tilltager och tätnar och faller nu i envisa skurar, bullersamt trummande på mitt tält. Männen sitta kvar vid elden, med kapporna kastade på axeln, jag kryper in så godt jag kan och låtsas icke märka hur det droppar och rinner från burkhan. Vi måste ju sluta vår måltid och att det regnar kan icke hjälpas.

Men snart blir det för galet; ett sådant regn har jag icke haft alltför Trebisond; det stöper ner, det stänker

och plaskar i gyttjan, man hör hur det strilar nära och på afstånd och hur olika skurar liksom i bågar och klat-schar bespruta marken. Det är ett kompakt, tätt, hopplöst regn, och man hör på dess envisa rytm att det icke snart ämnar sluta. Vi hade nätt och jämnt nått randen af Kevir, och skulle våga färden öfver dess flacka gungfly, då just det enda slags väder, som korsade våra planer, bröt löst. Hvad hjälper det då att vara energisk och att förmå att fatta ett vågsamt beslut; mot elementerna är det hopplöst att kämpa. Med en känsla af förstämning hör man plasket därutanför och vet att hvarje minut gör öknen allt mera omöjlig för trafik. Man tycker sig höra hur ett mäktigare väsen står och bygger upp en öofver-stiglig mur kring öknen, en mur, som skall tvinga oss att vända om.

Men länge kunde vi icke stå ut med denna öfver-sköljning. Karlarna togo reda på ett allt utom inbjudande kyffe i ruinen, en verklig grotta under dess nedsotade hvalftak, och dit traskade vi i väg genom gyttja och plask och skyndade att få våra grejor under tak och att åter få lif i den tynande elden. Och där sutto vi nu på tre man hand och stirrade i lågorna och förstodo, utan att säga det, att vår plan till uppbrott klockan tre nästa morgon redan nu hade gått upp i vatten. Nävängk, som oombedd följt med, låg därute och tjöt, missnöjd att bli genomvåt och ändå inte få dricka sig otörstig. Men perserna tåla icke hundar inomhus och Nävängk fick därför hålla kamelerna sällskap.

Klockan är nio; vi ha fem grader öfver noll, blåsten har upphört, det hållregnar och ljudet af denna grundliga öfversköljning tränger in i grottan som ett hånskratt. Jag går ut för att afläsa instrumenten och känna hur

marken hunnit att mjukna, man sjunker i leran och det kippar efter stegen. Drypande och våta krypa vi åter in i kyffet, hvars smutsiga och illaluktande håla är full af svidande rök.

»Hur lång tid behöfver öknen för att torka upp om det fortfar att regna hela natten?» frågar jag.

»Tre eller fyra dagar.»

»Och om det fortfar att regna i morgon också?»

»Tio dagar.»

»Vi få se hur det artar sig i morgon, men i tio dagar ligga vi icke och vänta i denna håla, det är ju just den tid som kräfves för att korsa öknen två gånger.»

»Redan nu är det omöjligt att gå ut i öknen, sa'ab; vi kunna sofva så länge som helst i morgon.»

Och för att fördrifva tiden börja de att berätta om sina erfarenheter och öden i Kevir. Hur många karavaner ha icke gått förlorade i denna hemska öken! Gulam Hussein var för ett par år sedan med i en karavan, som förlorade fem af sina kameler till följd af ett mycket häftigt och ymnigt snöfall. Snön smälte genast på den salta marken som blef så fuktig och hal, att man måste lägga midt i Kevir. Och då det dessutom blåste hård nordan, dogo kamelerna af kölden, och en man förfrös sina fötter och blef krympling för resten af sitt lif. Vägvisaren säger att man icke kan tänka sig något mera hopplöst tillintetgörande och uttröttande, än att gå till fots i gyttjan. Man sjunker till knäna för hvarje steg. Skyndar man sig för att sjunka mindre djupt, förlorar man snart sina skodon och blir dödstrött. Och går man långsamt, sjunker man så djupt att man knappt förmår att draga upp fötterna ur den sega, sugande dyn. Han

säger att Kevir är som ett haf och att det är en allvarlig sak att våga sig ut däröfver.

Om de tre karavaner, som lågo kvar i Djandak vid vårt uppbrott i dag, sade han, att de, ifall regnet fortfor öfver morgondagen, skulle lämna alla sina varor i byn till våren, och gå tillbaka till Jesd med kamelerna under bördor af träkol. Sådan tillverkas här från ett träd kalladt »badam-i-talkh», eller vild mandel och som förekommer i Kuh-i-Djandaks dalar. Om en handelskaravan öfverfalles af hållregn i öknen, aflastas kamelerna skyndsamt, bördorna ombonas så godt sig göra låter och kvarlämnas och kunna få ligga där en eller par månader. Under den tiden sjunka de ej i gyttjan; men om lasten utgöres af hvete, gro kornen och gå upp, så att säckarna stå gröna på våren då man kommer för att rädda lasten. Sedan kamelerna blifvit befriade från sina bördor, söker man, det fortaste man kan, att rädda dem till den »strand» som är närmast. Men om regnet ser ut att bli kortvarigt, stannar man där man är och väntar tills markens ytlager torkat så pass, att djuren icke halka. Det händer dock att nya regnskurar komma; man väntar åter och blir åter bedragen. Slutligen är det medtagna vattenförrådet uttömdt och det gäller lifvet. Då skyndar man mot »land». Man arbetar sig genom dyn. De efterföljande kamelerna undvika spåren efter sina företrädare, som gapa som svarta hål. Långt har man ej hunnit förrän det första offret, som icke orkar längre, måste slopas; och sedan öfvergifvas de i dyn den ena efter den andra. När den sista öfverlämnats åt döden, ha männen blott sig själfva att tänka på. Ofta hålla de hvarandra i handen parvis för att balansera bättre. Sina skodon ha de för länge sedan blifvit af med och snart stanna också ben-

kläderna i gyttjan. De längta efter de ytor i öknen som bestå af stenhårt salt. Visserligen stå de under vatten, men att gå där kännes dock som en hvila i jämförelse med gyttjan. Det är dock ytterst farligt att nå dessa saltfält i töcknigt väder, då inga aflägsna bergskonturer kunna tjäna till ledning, eller att nå dem på natten. Någon stig finnes naturligtvis ej och äfven om den funnes skulle den icke synas genom vattnet; man tar därför lätt miste om sin kurs, går vilse i Kevir, sargar sina nakna fötter mot saltskifvans ojämnheter tills de blöda och dukar slutligen under af utmattning och törst.

Både Gulam Hussein och vägvisaren försäkrade att de vandrare, som befinna sig i Kevir, icke äro herrar öfver sina sinnen; de bli förhäxade på något besynnerligt sätt. Är vädret godt, och om alla hålla ihop, så är det ingen fara; man har då blott att följa kamelerna, som aldrig förlora herraväldet öfver sitt lokalsinne och som i eget intresse söka korsa öknen så fort som möjligt och på den kortaste tvärlinjen. Men om en karavan legat stilla och hvilat en timme eller två på natten och en man somnat och blifvit kvarglömd och vaknar och finner att karavanen försvunnit, och reser sig och skyndar sig att söka upphinna sitt följe — så går han alltid åt orätt håll. Han har totalt förlorat sitt lokalsinne. Han ser ej spåren i den hårda marken, det är för mörkt. Han hör klockklangen i fjärran, men tycker att den kommer från motsatt håll. Han springer efter det lockande ljudet och då det ringer allt svagare på grund af det växande afståndet, tror han att det är vinden som dämpar det. Men då klangen slutligen totalt dött bort och han dessutom märker att luften är fullkomligt stilla, förstår

han att han gått åt orätt håll och vänder om. Först när solen går upp fattar han situationen och i utmattadt tillstånd hinner han de sina.

Båda mina män hade varit ute för sådana äfventyr. En gång hade Gulam Hussein försöfvit sig och då han vaknat skyndat åt orätt håll. Han hade gått fort en farsakh, då han kommit att tänka på att undersöka spåret och funnit sitt misstag. Men då han lade sig med örat mot marken och först då hörde klockklangen mycket svagt, hade han tydligt hört att den kommit från motsatt håll mot det, dit spåret pekade. Han hade då trott att han blifvit tokig, och kunde hvarken besluta sig för norr eller söder, utan satt och väntade. Först då det dagades och han klart såg spåret hade han kunnat fatta sitt beslut i rätt led. Hur lifligt påminna icke dessa berättelser om Marco Polos skildringar af Lop-öknen! Man är nästan frestad att tro att han förblandat Lop-öknen med den stora persiska öknen.

Om den väg genom Kevir, som vi ämnat att använda och som nu för hvarje minut allt mer gick upp i vatten, lämnade Ali Murat, vägvisaren, följande upplysningar. Från den närbelägna »stranden» hade vi fyra farsakh »kevir», sedan två farsakh »nämäk» eller hårda saltaflagringar, därpå tolf farsakh kevir och en farsakh nämäk och slutligen nio farsakh kevir till Husseinan. Från lägret XX där vi lågo räknades inalles trettio farsakh till den nämnda byn i norr. Från Turut till Khur har man först fyra farsakh till själfva saltöknens rand; sedan sex farsakh kevir, en farsakh hårdt salt, tolf farsakh kevir och åter en farsakh salt, fyra farsakh kevir, två farsakh till Khur-i-ges, en till Arusun och åtta till Khur; här räknar man 26 farsakh genom elak öknen. Man kunde taga för

gifvet att, liksom nu tre karavaner väntade i Djandak, några följen också lågo i Husseinan och afvaktade godt väder. Om därvid någon karavan kommer från öknen och berättar att vägen är passabel, bryta de väntande genast upp, så vida de icke redan föredragit att vända om.

Så pratade vi medan regnet smattrade därute. Men klockan tio öfvergick regnet till snö, man hörde icke något plask och stänk längre, det lät förrädiskt tyst i natten, och dock fortfor nederbörden lika friskt som nyss och snön smälte så fort den kom i beröring med markens yta. Den enda tröst vi hade var att den rökiga hålans inre var torrt och sedan Gulam Hussein krafstat undan trasorna i ett hörn, där många karavaners män hvilat, ordnade vi våra enkla nattläger och kröpo till kojs.

Då jag vaknade vid sjutiden, sutto mina båda reskamrater hopkrupna vid elden och höllo sig tysta för att icke störa mig. De värmde sina händer öfver lågorna, hvilket väl behöfdes, ty hård västlig vind blåste, minimum hade varit nere till $-1,7^{\circ}$ och det var ännu frost; himlen var starkt molnhöljd och vädret såg allt utom inbjudande ut. Västanvinden, som här kallas »bad-i-schahrijar», eller stadsvinden, emedan den kommer från Teheranhållet, är vid denna årstid alltid mycket kall och rå; men den brukar vanligen icke medföra nederbörd såsom östanvinden eller »bad-i-Khorasan». För oss var blåsten en fördel, ty om den fortfor länge och förblef torr, skulle den påskynda de ytliga ökenlagrens torkning; och om solen, som nu så envist höll sig dold, ville titta fram, skulle det gå ändå fortare.

Det yr och tjuter därute och är full vinter; det drar

och piper i ruinens håla och röken slår in för de sjungande vindkastan. Vi sitta ombonade i våra ytterplagg kring elden, villrådiga om den kurs som bör tagas. Vi ha två alternativ att välja emellan: antingen att ligga kvar och vänta tills öknen torkat, eller också att gå tillbaka till Djandak och sedan till Khur för att därifrån med bättre lycka korsa Kevir till Turut och slutligen på den stora östliga omvägen öfver Tun gå till Tebbes. Att dagen är förlorad är själfklart. Blott två farsakh, eller så långt som marken är sandbunden och faller mot »stranden», kan man gå utan ringaste svårighet, men sedan följa de fyra farsakh af »kevir», som äro svårast af hela sträckan och där det salta grundvattnet står så nära markens yta att denna kräfver längre tid än eljes för att bli torr. Norr om det hårda saltbältet, »nämäk», är kevir mera gynnsam och torkar fortare. Om någon af Djandak-karavanerna ville gå i förväg och trampa upp en stig, skulle vi utan fara kunna fortsätta i dess spår. Efter nattens regn borde gyttjan icke ha hunnit att bli synnerligen djup, och sedan en rad af kameler plöjt upp en fåra, brukade marken i rännan torka fortare och bli mindre hal.

Vid vår väntans läger befinna vi oss i en flack depression, på alla sidor omgifven af låga kullar, och då detta är den sista punkt, som är lämplig för tillvaratagandet af regnvatten, har man vid olika tider uppfört fem cisterner, af hvilka två äro byggda af brändt tegel, de öfriga af soltorkad lera och därför förfallna och ur bruk. De matas uteslutande och endast efter starka regn af ytligt afloppsvatten och ha intet samband med källor eller grundvatten; det senare lär dessutom stå på åtta famnars djup och vara salt.

Den nyaste cisternen hade blifvit uppförd för fyra år sedan och medlen som behöfdes därför hade blifvit testamenterade af en man i Anarek. Öfver dess »haus» eller rektangulära bassäng är ett tegelhalf byggdt i form af en kupa och i den underjordiska krypta, som sålunda uppkommer, är höjden mellan den murade cisternens botten och taket något mer än fyra meter. Det hela kallas »ab-ambar» eller vattenbehållare. Bassängen är sex meter lång och $2\frac{1}{2}$ meter bred; dess botten $3\frac{1}{2}$ meter under markens yta. Om bassängen någon gång är fylld med vatten är det således blott en meter mellan dess yta och hvalftaket, där dagern tränger in genom två små gluggar. En vinkeltrappa under ett hvälfdt tak leder ned till kryptans botten, där man bekvämt kommer åt vattnet, äfven då det står som lägst. Nu var dess botten torr och den lera som afsatt sig där nere hade spruckit i flak. Man märkte dock en ansats till fukt efter nattens nederbörd. Men under vårens ihållande regn brukar cisternen fyllas så ymnigt, att vattenförrådet räcker öfver sommaren. Norrifrån kommande karavaner tillåta sig ibland det oskicket att vattna sina kameler ur cisternen i stället för att lugna sig tills de uppnått Djandak fyra farsakh längre söderut. Men de göra det i smyg, ty cisternerna äro blott afsedda för människor, och de som vattna sina kameler ur dem, tvingas af Djandaks myndigheter att plikta, ifall de bli tagna på bar gärning.

Den ruin, i hvilken vi funnit en fristad, stod i samband med Haus-i-Hadji-Ramasan, uppkallad efter en man från byn Ferrukhi nära Khur. Denne Hadji Ramasan hade för tjugu år sedan testamenterat hundra tuman i och för ändamålet. En »haus» vid randen af öknen är en välsignelse för de vägfarande. Hur mången har icke,

halfdöd af törst, kommit raglande utifrån öknens och läskat sin förtorkade strupe med det svala, söta vattnet. Den man, som genom sin frikostighet skänker sina medmänniskor en sådan lisa, tillförsäkras sig själf förtjänster inför Allah. Därför äro dylika barmhärtighetsverk så allmänna i Persien.

Men hur hittar vattnet ned i en sådan »haus»? kanske någon frågar. Låt oss därför besöka ännu en af dessa lika enkla som sinnrika inrättningar, som, ehuru starkt ruinerad, dock ger ett tydligt begrepp om systemet. Äfven den har sitt trapphus med nedgång till en cistern, som dock här är rund, sju meter i diameter och skyddad mot solsken och afdunstning medelst ett hvalf. Dess väggar af brändt tegel äro försedda med rappning för att ej släppa igenom det uppfångade vattnet. Från en slamyta af 4,000 kvadratmeters areal och omgifven af en låg vall ledes en liten kanalarm in i rotundan. Just i denna af slam täckta lilla depression utmynna flera af de erosionsfårar, hvilka hafva sina källor i de södra bergen. De äro utmejslade af regnvatten, men blott efter starka och ihållande regn nå de olika flödenas rester, som icke afdunstat eller insugits i marken på vägen dit ned, fram till depressionen, där en stor del af deras medförda slam afsätter sig i nya lager, under det att vattnet strömmar vidare genom den lilla kanalen in i den runda cisternen. Vanligen behöfves det blott ett ordentligt regn för att denna skall fyllas till bredden, då dess djup uppgår till två meter och dess kapacitet till omkring 60 kubikmeter. Tack vare hvalfvet och de impermeabla väggarna kvarstår vattnet länge och håller sig äfven på sommaren relativt svalt, ty det står under markens yta. Äfven denna behållare var nu alldeles torr. Innan

markens ytlager blifvit genomvåta, förmår intet vatten att strömma så långt ned; det insupes i den torra jorden. Men på slamytan kvarstod efter det sista regnet en göl, där Nävängk kunde dricka sig otörstig. Icke ens en elfva meter djup brunn innehöll nu en droppe vatten; på dess botten rådde en temperatur af 15,4° vid 4° lufttemperatur.

För att fördrifva den långsamma tiden gjorde jag med Ali Murat en promenad mot norr. At detta håll omgifves vårt läger af en bastion af låga kullar, från hvilka man ser hur terrängen faller ned mot saltöknens rand. Marken är här starkt uppblandad med sand och gips och äfven efter regn är den icke alls slipprig. Men snart beträda vi ett bälte, där man i gamla nedtrampade och af regnet uppmjukade kamelspår kan sticka in sin staf till två fots djup och då man drar ut den igen, säger det klafs i det vattenfyllda hålet. Alltifrån Haus-i-Hadji-Ramasan kan man dock utan fara gå till en punkt kallad Sär-i-do-farsakh eller »början af två farsakh», ty där börjar den egentliga Kevir och den svåra, farliga gyttjan. Men långt dessförinnan passera vi armar och förgteningar af verklig »kevir», mörkbrun och jämn, men knottrig och liksom uppsprungen i små kupor och blåsor. Där den sluttande terrängen öfvergår i den jämna, har man verkligen en förnimmelse af att befinna sig vid en strand; åt norr utbreder sig öknen öfverskådlig liksom ett haf. De små vattenpölar som stodo kvar i stigen voro söta ända ned till »stranden», men ute på jämn »kevir» är vattnet salt; där uppsugas gölarna dock mycket hastigt af marken och förvandla den till gyttja.

På den korta sträcka vi nu tillryggalade sågo vi flera kamelskelett, hvilkas ägare, efter att hafva korsat hela öknen och kommit sin räddning så nära, icke orkat

Karavanföraren Agha Muhamed, vår reskamrat genom Kevir.

fram till Djandak. Ali Murat sade att de kameler, som öfvergifvas i öknen, alltid dö i den vanliga liggställningen, d. v. s. hvilande på alla fyra knäna. De sträcka blott ut halsen och hufvudet, men hafva en afgjord motvilja mot att lägga sig på sidan, sannolikt emedan de förstå att de 30. — *Öfver land till Indien. I.*

icke skulle orka att vända sig på rätt köl igen sedan de blifvit fastklibbade i den sega dyn. Och han berättar att då man, kommande norrifrån, lyckligt korsat öknen och beträder den sandbundna marken vid Sär-i-do-farsakh och på afstånd ser hvalfven öfver vattenbehållarna, blir man obeskrifligt uppsluppen och glad och tycker sig hafva hamnat i »bihescht» eller paradiset.

Några »öar» af sand eller fast fjäll sticka däremot icke alls upp ur Kevirs jämna yta på de båda kurser vi ämnade pröfva. Där finnes ej den minsta hållpunkt af fast mark, dit man i nödfall skulle kunna söka att rädda sig. På alla håll, så långt blicken når, utbreder sig det jämna, förrädiska hafvet, på hvars yta man lider af ett slags »torgsjuka» eller snarare strandlängtan. Man har ingen ro förr än man kommit »i land». Man offerar det minsta möjliga för hvila och för kamelernas utfodring, man bara skyndar och jäktar igenom för att komma ut ur öknen innan man öfverraskas af regn. Hvilken skillnad mot Takla-makan! Där spanar man med längtansfulla blickar efter en antydning till ett regnmoln och skulle hälsa ett regn som en räddning från himlen. Här i Kevir fruktar man det och söker undfly det som en ond ande.

Själff hade jag icke gått mer än en half farsakh mot norr, men då jag kom tillbaka till hålan skickade jag Gulam Hussein till Sär-i-do-farsakh för att se hur öknen tedde sig och om det vore möjligt att bryta upp. Samtidigt begaf sig Ali Murat med sina fyra kameler till en plats mellan kullarna, där några magra stäpptufvor växte och där han också skulle söka efter bränsle. Jag var därför alldeles ensam i friden kring dessa usla brunnar, som intet vatten gifva, och där utanför låg Nävängk och solade

sig i blåsten — himlen hade nu klarnat och solen skulle i förening med vinden snart torka upp öknens ytliga lager, hoppades jag. Hunden låg tyst och stilla under de fyra timmar vi voro lämnade åt oss själfva; intet angaf närheten af lefvande väsen i denna öde nejd, det yttersta skäret på vägen till ökenhafvet.

Jag frukosterade på pistacier, jag låg och läste en fransk roman, jag gjorde anteckningar och funderade med kartan i hand öfver det oblida öde, som höll mig bunden just vid randen af denna öken som jag hoppats att öfvervinna med sådan lätthet. Den hade stängt sina portar rakt för näsan på oss, alldeles som en bro som lyftes, just i det ögonblick man skall öfver. Jag gick ut igen och tittade och gladde mig åt blåsten, som gjorde sitt bästa att neutralisera regnets verkningar.

Äntligen började Nävängk att morra och skälla; Ali Murat kom tågande med sina kameler lastade med förträffligt bränsle, torra saxaulstammar, och genast fick han göra upp en eld sedan det åter börjat kännas kyligt i hålan. I brist på bättre sysselsättning och omhvärfd af rök och damm, ritade jag af min hederlige vägvisare och porträttet var ännu icke färdigt förrän Gulam Hussein kom inklifvande och förklarade att det var stört omöjligt att korsa Kevir förrän om tre eller fyra dagar, förutsatt att det icke började att regna igen. Till yttermera visso hade han tagit med sig en klump af soppan för att visa mig. Han hade försökt att gå ut ett stycke på Kevir, men funnit marken hal som såpa. Man förlorar kontrollen öfver sina egna rörelser. Man försöker att balansera, men halkar på små kupigheter och glider ned i gropar och man kan icke beräkna sina steg och söker förgäfves att få fotfäste. För kamelerna vore det ändå värre; de

skulle halka omkull och sedan vägra att resa sig. Nej, beware oss väl för Kevir, tyckte han; den torkar icke heller så lätt, den är som en genomvåt fårskinnspäls som breddes ut på fuktig mark till torkning, det tar tid.

Åter togo vi oss en grundlig funderare och öfverlade hit och dit och kommo slutligen till det resultatet att det vore klokare att gå till Khur och korsa öknens till Turut. Medan vi ännu talade härom hördes på afstånd ett välkändt ljud: klangen af karavanklockor. Vi skyndade ut alla tre; icke ett lif syntes till, men klockorna hördes allt tydligare från Djandak-hållet. Några svarta prickar skymtade slutligen fram mellan och öfver de gula kullarna i söder; de följdes af flera, en hel lång rad. En karavan kom tågande, tydligen en af de tre vi sett i Djandak. Det var högtidligt att se dem komma kryssande som skepp mot det yttersta skäret, beredda att våga sig ut på det ödsliga hafvet. Klockorna dunka allt klarare, men kamelerna förstoras så långsamt. Ridande en åsna i tåten, leder en man det långa tåget. Är det verkligen deras mening att våga sig ut? Skola vi säga dem att det är omöjligt, eller skola vi hoppas att de till hvarje pris måste öfver. I så fall låta vi dem gärna plöja oss en väg, ty i den stig som upp trampats af en karavan, torkar den salta leran ganska fort, vägen blir där i hvarje fall mindre hal.

»Hvarför har ni brutit upp, ehuru det regnat i natt,» frågade jag, »det är väl icke första gången ni gå genom Kevir?»

»Jo,» svarar ledaren, »då vi i går eftermiddag sågo er gå ned mot öknens, beslöto vi följa era spår, vattnade och lastade våra kameler och bröto upp i skymningen; men då vi nådde Kotel, öfverföllos vi af regnet och lägrade.

Vi trodde att ni fortsatt norrut och att vi skulle få nytta af den stig era kameler trampade upp i öknen.»

»Vi ha undersökt öknen, och funnit att det är alldeles omöjligt att korsa den nu.»

»Ja, jag kan förstå det,» svarade mannen, »det hade nog varit bättre att stanna i Djandak än att ligga här och vänta, där hvarken vatten eller bete finnes.»

Under tiden kommo kamelerna uppmarscherande »katar» efter »katar», och hvarje afdelning, om sex eller sju kameler, leddes af en man. Deras bördor af färgämnen, kryddor, te och tyger lossades i en behaglig oordning och kamelerna, som voro femtiofem, lades i grupper om tio eller tolf stycken tillsammans och i midten af hvarje grupp utbreddes ett skynke, som fylldes med halm. Medan kamelerna åto med strykande aptit, lagade männen sin aftonvard af bröd, ris och te, samt russin och rökte sedan sina pipor och pratade.

Klockan tio på kvällen, just då vi slutat vår supé, började deras klockor att ringa igen. I stället för att ligga här och tära på sina förråd och fördärfva sina kameler genom en alltför lång törst, tågade de tillbaka till Djandak. Men karavanföraren, Agha Muhamed, och en hans tjänare stannade kvar vid Hadji Ramasans uttorkade cistern, för att vakta hela deras bagage. Ali Murat gjorde de aftågande sällskap med sina fyra kameler, som också behöfde vatten och halm, och den oförutsedda tidsförlusten hade ju också totalt derangerat våra provianteringsberäkningar. Det var en lycka att jag befallt Abbas Kuli Bek att stanna tre dagar i Djandak. Med tillhjälp af en liten persisk grammatik som jag alltid hade till hands, satte jag ihop ett bristfälligt bref till honom och Mirza; de skulle skicka oss bröd, ägg, höns, »roghan»,

tändstickor, ljus och kol för ännu sex dagar och för öfrigt icke ändra sina dispositioner, utan lugnt afvakta vår ankomst i Khur.

Med den erfarenhet jag redan nu hade af ökenlifvet och dess risker, insåg jag att det mycket väl kunde hända, att vi, efter den första korsningen, på samma sätt kunde bli stoppade i Turut. När som helst kunde det börja regna igen, och den östra vägen anses mycket svårare än den västra, vid hvars rot vi lågo. Den är fuktigare, torkar långsammare och är alltigenom dålig, under det att den västra åtminstone bitvis har fastare grund. Men i värsta fall kunde vi alltid taga den östra omvägen till Tebbes och genom ilbud skicka efter de våra. Nu gällde det blott att komma helskinnade igenom till öknens norra rand, sedan finge väl händelserna utveckla sig själfva.

Ali Murat hade också order att skaffa oss mera vatten, ty det förråd vi medtagit led mot sitt slut. Han satt upp på den första af sina kameler och sällade sig till de andras följe. De försvunno snart alla som skuggor i mörkret, spöklikt smygande under månen, och dunket af deras klockor, som ringde i hastigare takt än nyss, förklingade i fjärran. Ty nu voro kamelerna på hemväg igen och aflägsnade sig från den otäcka öknen och glädde sig åt hoppet att slippa ifrån en forcerad marsch; och dessutom voro de befriade från sina bördor.

XXX.

En nattlig ökenfärd.

Ordentlig frost på natten till den 1 februari, hela 5,1° under noll! Men klockan ett var temperaturen ändå uppe på 11,9°.

I dag visste vi åtminstone att det ej kunde bli något uppbrott af, våra kameler hade ju gått tillbaka till Djandak och skulle ej återkomma förrän i morgon. Det var därför likgiltigt om någon karavan passerade Ramasans torra brunnar eller ej, ehuru en sådan alltid hade medfört ett afbrott i vårt enformiga lif. Vi äro ju nästan som skeppsbrutna, som ligga på en liten ö och vänta på räddning, sedan de förlorat sina egna skepp.

Vår lilla koloni består af mig och Gulam Hussein, Agha Muhamed och hans tjänare, Nävängk och en åsna — vi äro alltså sex man högt. Grannarna lägga ute bland sina varubalar, där de med mattor och tomsäckar gjort sig ett krypin mellan bördorna. Vi lågo kvar i vår håla, men lockades ut af det härliga, varma vädret och den lätta, behagliga nordvästbrisen. Min filt och min matta breddes ut i det fria, burkhan, slängd öfver stativet, skänkte skugga och jag låg och läste en roman, som om jag varit på sommarnöje. Under tiden städade Gulam Hussein i hålan och sopade ut allt damm och

skräp. Tyst och stilla omkring oss, ej ett ljud, inga klockor från norr förkunna att någon karavan vågat trotsa öknens och dess efter det sista regnet ännu vattensjuka mark.

Så ritade jag ett panorama öfver den ödsliga omgifningen. I norr syntes matt, men tydligt, i en jämn ljusblå nyans bergen ofvanför Husseinan. Agha Muhamed påstod, att man från öknens midt ej kunde se dessa berg, ej heller Kuh-i-Djandak, nej, icke ens om vädret vore aldrig så klart och stilla. Han tillade att det berodde därpå att man i Kevir »kommer så djupt ned», att allting skymmes.

Agha Muhamed var hemma i Ardekan och blott 22 år gammal; han var ägare till 25 kameler i den karavan han ledde. Han hamnade i min skissbok och såg pittoresk ut i sin vidlyftiga turban, lindad flera hvarf kring hjässan, och en grof duk kring halsen. Äfven för honom och öfriga intressenter i hans karavan var det ett streck i räkningen att så där stoppas af ett regn. Deras 55 kameler voro värda 3,500 tuman och varornas värde beräknades till 100 tuman per kamelbörda eller 5,500 tuman. Agha Muhameds karavan hade varit på väg i nio dagar från Jesd till Djandak, hvilat där ett par dagar och nu oförmodat förlorat ännu ett par. Han var destinerad till Schahrud och beräknade 25 dagsresor dit från Jesd. Men hvarje dag kostar honom, enligt hvad han sade, trettio tuman i hvad kamelerna och de sju karlarna äta, samt i löner åt de senare. Hvarje förlorat dag fördyrar alltså resan och förminskar vinsten. Då kamelerna gå genom ökentrakter måste de utfodras med halm och bomullsfrö; då de icke arbeta få de sköta sig själfva i stäppen.

Den lifligaste karavantrafiken ansåg han börja omkring den 5 mars och fortfara i två månader, hvarunder två hundra karavaner tåga genom öknen i bägge riktingarna. På sommaren passerar endast ett fåtal, ty redan i början af juni blir det gräsligt varmt i öknen, där finnes intet vatten och man blir så törstig, att man måste dricka en gång i timmen af det medtagna förrådet. Kamelerna stå sig på sommaren i tre dagar utan vatten,

Agha Muhamed och hans tjänare baka bröd.

på vintern i sex, och mer om det kniper. Agha Muhamed säger liksom mina öfriga sagesmän, att blott de två vägar vi ämna pröfva genom öknen användas för karavantrafik och han känner ingen direkt väg från Turut till Tebbes. Äfven den vanliga vägen från Turut till Khur undviker man så mycket som möjligt, emedan den anses knottrig och tröttsam äfven i godt väder. Är vädret osäkert, så föredrar en karavan, som är destinerad från Khur till Turut att göra omvägen öfver Djandak till Husseinan eller Pejestan. Från Haus-i-Hadji-Ramasan

finnes en direkt väg till Khur, som berör följande brunnar: Schur-tja, Tja-no, Tja-deras, Såvår, Tja-dager, Sär-i-gudar-i-kherite, Haus-i-seh-farsakh, Tja-i-gåkun, Abbasabad, Schur-ab, Hiser, och Khur.

Så fördrefvo vi de långa timmarna på bästa sätt. Våra grannar bakade hvetibröd på ett järnlock öfver en grop i marken där eld uppgjorts, och då baket var färdigt, bjödo de oss ett par »varma bullar». Till gengäld blefvo de bjudna på te i vår håla och berättade om sina upplevelser i Kevir, under det att pipan gjorde sin rund i laget. Därute tätnade aftonskuggorna alltmer och vi gingo tidigt till hvila.

Kölden sjönk till — 7,3° och jag väcktes följande morgon af klockors klang — det var karavanen från Jesd som återvände från Djandak i akt och mening att ligga kvar öfver dagen, lasta på efternatten och börja ökenfärden innan solen var uppe. De skulle då kunna tillryggalägga den farligaste delen af södra Kevir vid dagsljus och det vore en gifven fördel att kunna se hvar man trampade, då de ytliga skikten med all sannolikhet voro hala som is. Ali Murat var också med; hans fyra kameler hade druckit och ätit och buro nu den proviantförstärkning vi begärt, samt ett par säckar vatten. I hufvudlägret stod allt väl till och Mirza skref i sitt svarsbref att de ämnade stanna ännu en dag i Djandak, eftersom vi blifvit så starkt försenade.

Den stora Jesdkaravanen erbjöd en treflig och färgrik tafla, där den lägrade på plan mark mellan cisternernas hvalf; varubalarna voro uppställda parvis, för att bekvämt kunna lyftas upp på kamelerna, då dessa tvingades att lägga sig på knä mellan sina bördor. Nu lågo djuren grupperade i sex lag kring sina högar af halmhackelse

och det var ett nöje att åse deras strykande aptit. En underlig och mäktigt tilltalande syn detta följde som låg där och inväntade det gynnsamma ögonblicket; det låg där och hvilade och samlade krafter i själfva utkanten af öknen, hvars jämna horisontlinje bildade jordskorpans yttersta marginal i norr.

Dagen såg osäker ut. På morgonen var vädret skapligt, det blåste från nordväst och himlen var till hälften molnhöljd. Men klockan ett mörknade firmamentets panna och lade sig i hotande moln, blåsten stannade, det blef kaflugnt, barometern föll — allt tycktes antyda ett nytt omslag. Litet hvar gingo vi med hjärtat i halsgropen och undrade. Om vi åtminstone vore på väg — jag längtar efter omväxling, efter något nytt efter dessa tre dagars fåfäng väntan. Mitt tålmod har redan satts på ett hårdt prof. Om regnet, som väl åter är i antågande, ville dröja tills vi hunne ut i öknen, så att jag finge se och öfvertyga mig om dess verkningar! Godt väder vore dock det bästa af allt, och det vore hårdt om nu ett nytt regn skulle omintetgöra den torkning de tre vackra dagarna medfört. Vi skulle då ha väntat förgäfvos och då öknen redan är våt, blir den omöjlig efter ett nytt regn.

Rätt lustigt är det dock att på detta sätt, med eller mot sin vilja, lefva sig in i och på nära håll studera lifvet i en stor handelskaravan. Eljes ser man dem blott segla förbi på sina långa vägar — nu är jag själf en medlem i ett sådant följe, en reskamrat bland vandringsmän, och i tre dagar skall jag se deras görande och låtande från timme till timme. Det mesta af deras tid är ägnad åt kamelernas skötsel. Halm och bomullsfrön proppas i de matfriska djuren; de äta hela dagen, det är som om

de visste att det snart skulle bli klent med trakteringen och att de måste bryta upp ohungriga. Deras packsadlar lyftas af, allt skräp som kunde ligga och gnaga mellan sadeln och skinnet skall bort; deras ryggar skrapas och borstas så att dammet ryker om dem.

Sedan öfverlämna karlarna sina stofthyddor åt sömnen och ligga med näsan i vädret rak långa mellan kamelerna. Fram på eftermiddagen baka de bröd, laga sina grejor, dricka te, prata och röka kring sin eld, klä af sig nakna och aflifva mellan tumnaglarna oräkneliga insekter — man bäfvar för detta grannskap, isynnerhet då männen alltför ofta aflägga visiter i vår håla, där de sitta och klia sig och lätt kunna kvarlämna en eller annan af sina inneboende.

Dagen skriker, molnen äro kvar, men ej en droppe vatten faller till jorden; i natt skall vårt öde afgöras; blir det regn, gå våra reskamrater tillbaka till Jesd, blir det vackert gå de norrut.

Klockan åtta ljusnade det både på himlen och i våra förhoppningar — åtminstone mina; jag misstänker att Ali Murat önskar regn och ångrar sitt löfte; han talar om »kamelernas väder», då det är mulet och ser betänkligt ut, och djuren skonas från öknen. Han påstår att kamelerna själfva förstå att nederbörd är till deras förmån och att det vackra vädret är fientligt mot dem. I förrgår natt hade han hela vägen suttit och sofvit på ryggen af en kamel och icke vaknat förrän de voro framme i Djandak. Men i dag hade han fått lof att gå till fots och draga i repet för att få djuren att följa med.

Det kvällas, det klarnar upp allt mer, Ali Murat ber mig att gå till hvila, ty ett par timmar före soluppgången skulle det bära af och för den här gången skulle

kamelerna bli kuggade, tycktes det. Vi stufvade vårt bagage; i en liten axelväska hade jag kartplån, skiss- och anteckningsbok och kompass till hands, allt annat lades in. Vi skulle rida hela långa dagen tills solen gick ned och då rasta ett tag för att gifva kamelerna halm

En ledarekamel i Jesdkaravanen.

och sedan åter rida hela nästa natt för att komma helskinnade ur Kevir. Någon sömn kunde det därför då icke bli tal om. För männen är det icke så farligt, de kunna sitta och sofva på kamelerna, men jag måste ju observera och anteckna hela tiden vid solens eller månens sken. Bäst därför att passa på nu innan slaget slås —

och slaget måste vinnas, jag känner mig disponerad. I skymningen hade en liflig verksamhet kunnat märkas i Jesdkaravanen; de gjorde sig i ordning till uppbrott; redan klockan sju var det tyst i deras läger och sedan hördes blott någon gång en kamel gurgla eller en klocka ringa, då hennes bärare rörde sig. Jag brydde mig icke om någon afklädning för denna korta natt, utan somnade godt, insvept i en kappa.

På slaget fyra purrades jag, strax före klockan fem voro vi färdiga till afmarsch, men fingo vänta en god kvart på männen från Jesd. Mörkret låg tungt öfver jorden, månen hade gått ned, men klara stjärnor gnistrade öfver öknen, och natten var lugn, stilla och värdig. Tysta som andar lastade grannarna sina djur vid skenet af en flammande eld, som lyste upp kamelerna och kom dem att svälla ut ur mörkret i skrikande, brandgul relief. Blott ljudet af klockor och bjällror och af brändernas sprakande bryter tystnaden, som förebådar annalkandet af en ny dag. Man har intet att tala om, hvarje karl vet hvad han har att göra, hvilka bördor och kameler han är ansvarig för, han tiger därför och är liksom kamraterna rof för en högtidlig känsla af oro. Blott någon gång slänger han ett yrvaket glåpord åt en motsträfvig kamel.

Vädret är skönt och behagligt, väl är det svalt i den mörka morgonstunden, men det blåser ej och ej en sky skymmer en stjärna. Sedan allt var färdigt till uppbrott, togo Jesdmännen alla de kvistar och risknippor, som lågo kvar, och staplade upp dem på elden, hvars låga steg i en lodrät, gnistrande pelare mot höjden och lyste upp den ödsliga nejden vid Ramasans vattenlösa brunn, där vi tillbringat fyra långa nätter, och fyra

tålamodspröfvande dagar. Jag satt genast upp mellan pucklarna — bäst att rida så länge marken är pålitlig — och så skredo vi ut i nattmörkret, som fördubblades efter det starka eldskenet, och klockorna ringde, än hårdt, än svagt, beroende på deras olika afstånd. Inom en minut nås vi ej längre af eldskenet och likt en slocknande fyr vid kusten försvinner bålet bakom kullarna.

Den stora Jesdkaravanen aftecknar sig blott som en mörk massa framför mig, där jag tronar på den första af våra fyra kameler och med tillhjälp af en cigarrett afläser kompassen och klockan och gör mina anteckningar. Af stigen synes intet, men äfven om karlarna icke se den, finna kamelerna sin väg. Det mesta beror dock på ledaren i hvarje »katar»; han bogserar de andra och de följa honom troget. Mörkret är kompakt och för min del ser jag icke alls hvart det bär och har icke ett begrepp om terrängens beskaffenhet; men jag känner att mitt kamelsto är säkert på fötterna och jag kan lugnt anförtro mig åt hennes steg. Vi gå nästan rakt mot polstjärnan.

Klockan sex börjar det dagas matt öfver de låga kullarna i öster. För hvarje minut som går aftecknar sig deras silhuett allt skarpare. I karavanens massa framför mig framträda detaljerna allt mer och den nyss kompakta klungan upplöser sig i en mängd perspektiviska finesser. Sedan kommer turen till färgerna som i svaga nyanser göra sig gällande. Stjärnorna blekna och försvinna hastigt. Stigen skymtar fram såsom ett par parallella gångar i absolut steril öken; mörka fläckar här och hvar förkunna en fuktighet som trängt mera på djupet. Det yttersta af solens öfre rand tindrar med elektrisk glans öfver bergen i öster, ljus och lif gjutas öfver den ödsliga taflan; en antydan till skuggor af

kamelerna tättnar efter hand och man tycker att klockorna ringa klarare än nyss, sedan malnen förgyllts af solen och man kan se hur kläpparna dingla och slå.

Efter en timme och 25 minuter vänder sig Ali Murat, som leder min kamel, om och säger att vi tillryggalagt en farsakh — vi ha 29 kvar! Just här lämna vi på höger hand en mycket obetydlig upphöjning af marken, kallad Bänd-i-bala-Hassan, eller »Hassans öfre fördämning». De norrifrån kommande karavanerna jubla då de uppnått denna plats, ja redan då de skönja den långt utifrån öknen. Då ligger all fara bakom dem.

Rödgul och grann höjer sig solen öfver småbergen i öster, alla färger bli intensivt skarpa; mot de gråa och hvita varubalarna på bruna och smutsgula kameler sticka de röda, som innehålla »hennah», bjärt af. På denna grund af grått i omväxlande ljusa och mörka nyanser står karavanen energiskt modellerad och representerar det enda lif och den enda rörelse som finnes inom synhåll.

I norr uppstiga lätta skyar som ett flor eller en dimma öfver bergen bortom Husseinan, som nu knappt anas och icke skulle märkas om man icke visste att de funnos där. Ännu är terrängen icke alldeles jämn. Vi ha passerat ett par erosionsfårar, de allra yttersta tentaklerna af söderifrån kommande vattendrag. Längre ut når icke regnvattnet, om icke i våldsamma öfversköljningar. Vi se hur den norra horisontlinjen tid efter annan förändrar läge i förhållande till karavanen, som än är under, än öfver, än skuren af dess kontur. Marken går således ännu i ytterst flacka vågor som icke skulle skönjas af ögat om man icke hade karavanen till ögonmärke.

Nu sväfvar solen fritt öfver sin horisont och ehuru hon knappt orkat upp, känner man liksom en smekning af en varmare och mildare hand. Och dock är det — 2,6° klockan sju, men ingen blåst, och himlen är nästan alldeles klar, bådande en vacker dag och en lycklig färd. Skarpt markerade, oändligt långa skuggor ligga åt babord från öknens skepp, men deras yttersta spetsar nalkas oss efter hand som minuterna skrida.

Ännu äro vi icke framme vid randen af Kevir. En pöl, som kvarstod i en fåra, var söt. Vi äro i öfvergångsområdet mellan fast mark och »kevir», det allra yttersta af detritus- och vittringskäglan från de södra bergens fot. Här korsa vi en rad af fördjupningar, mycket grunda, men likväl tydliga, och vinkelräta mot vår kurs; de ligga ofta mycket tätt med låga åsar emellan. Jag förstår icke anledningen till deras uppkomst, men misstänker, att de äro ett slags rynkning eller veckning, som förorsakas af förskjutningar och tangentialtryck just i den söm, där det fasta landet berör och öfvergår i »kevir».

Nu har solen varit uppe en timme och temperaturen börjar bli behaglig. Skuggorna förkortas. Under dagens lopp beskrifva de en halfcirkel framför oss. Det är skönt att ha solen i ryggen; på vägen från Turut till Khur skall dagens stjärna blända våra ögon och bränna våra anleten. Bergen längst bort i öster, som nyss bildade en så skarp och mörk rand, blekna nu i en mycket lätt och flyktig ton. Vi nalkas Kevir! Marken, som nyss skiftat i mörkbrunt och grått, blir nu enbart ljusgrå. Dess yta är kupig och knottrig. Hur lifligt påminner icke denna formation om Tsajdam och dess sterila saltöken, som likaledes endast på några få linjer kan korsas

af vägar! Utan tvifvel är Persiens Kevir en bäckenfyllning af samma slag.

Vägen är tydlig; den har trampats af många karavaner och icke utplånats af det sista regnet; nu bildar den ett tiotal stigar bredvid hvarandra. Agha Muhamed är den förnämligaste i vårt vandrande följe. Han sitter upp på sin åsna och tar ledningen, men det dröjer icke länge förrän terrängen blir sådan att man måste skona sitt ök. Ännu är marken torr och pålitlig. Vi ha icke tillryggalagt de två farsakh som skilja oss från stranden.

Nu är marken fullkomligt jämn, som en frusen sjö, oafsedt de små knottrigheterna. Karavantêtens ringa höjd öfver horisontlinjen förblir också konstant. Vissa bitar är vägen jämn som en asfaltgata och i min provisoriska sadel sitter jag som i en länstol; men min kamel har också en mycket behaglig gång, ett sto går vanligen mjukare än en hingst. Någon gång utbreder sig ett hvitt anflag af salt öfver markens yta, en förkänning af saltöknen. Och öfver denna döda mark, lika död som månens, löper vägen i allmänhet snörrät, och jag ser den stora Jesdkaravanen framför mig i den starkaste förkortning som gärna kan tänkas. Någon gång, vid en svag krök, upprullar sig hela följet åt höger eller vänster och jag ser alla kamelerna liksom waggongerna i ett tåg som passerar en kurva.

En sejd är med i deras följe. Då jag bad att få rita af honom i går, svarade han nej, det öfverensstämde icke med hans religiösa värdighet. Då solen gick upp i dag, stannade han för att förrätta sin bön. Han är den enda af Jesdmännen som rider kamel; alla de andra gå till fots, hvar och en ledande sin »katar», och ett par öfvervaka bördornas jämvikt. Hvarje liten stagna-

tion i karavanens tète återverkar på oss, som utgöra sladden. Det behöfves blott att Agha Muhamed stannar ett ögonblick för att tända sin pipa, för att alla kamelerna, i tur och ordning ända till den sista, skall stanna ett ögonblick; det är som en vågrörelse som fortplantas genom den långa raden.

Djandaks låga berg skönjas i allt svagare toner, men de norra bergen synas tydligt om också matt. Vi äro vid den kritiska punkten: Tjil-i-do-farsakh, »de två farsakhens märke». Här börjar Kevir och öfvergången från den torra marken, som ger tillräcklig friktion, till den hala, sega och försåtliga leran, är mycket tvär och skarp. Medan sladden ännu är på fast grund, märker man att téten är ute på Kevir, ty farten blir genast långsammare. Min kamel hade icke gått och balanserat många steg i den hala leran förrän hon damp; hon var den första som föll, men hon parerade så bra, att hon kom att ligga på alla fyra knäna och jag blef lugnt sittande i sadeln. »Här börjas det,» säger Ali Murat. Vid Haus-i-Hadji-Ramasan var höjden 779 meter; nu hade vi sjunkit till 758.

Marken består af gul lera, det finast sönderdelade material, som kan tänkas. Men den är knölig och påminner lifligt om en knäckebröds-kaka med täta hål, blott med den skillnad att det hela är halt som såpa på polerad trä. Valkarna och groparna äro såtillvida en fördel, som att de senare gifva spjörn åt kamelens fot då den halkat på en kupighet; han kan därför parera fallet, hvilket vore omöjligt om marken vore fullkomligt plan.

Klockorna ringa ojämnt och stötvis och deras rytm förräder att deras bärare halka; än här, än där dunkar

en kläpp i hårdare än vanligt. Det går förtvifladt långsamt. Ledaren går till fots och känner sig för. Jag följer hans exempel, ty på kamelen sitter man bara och väntar att bli dängd i backen. Men här går man ej som på en vanlig väg och ser sig omkring och gör sina anteckningar. Här måste man noga se efter hvar och hur man sätter foten. Man söker groparna och undviker knölnarna. Af vägen synes nu intet; den plånas ut efter regnen i det mjuka och dock så sega materialet.

Regionvis är ytan nästan svart, dessemellan grågul; i förra fallet ännu mycket våt, i det senare är ett skikt, ej gröfre än ett äppelskal, torrt; men äfven där halkar man lika friskt, ty under den torra ytan ligger leran lika hal och mjuk. Naturligtvis har vägen mellan Djandak och Husseinan, som är hufvudpulsådern genom Kevir, uppsökt den trakt där öknen är smalast. Man kan taga för gifvet att Kevir vidgar sig åt öster och väster från denna tillsnörda del. Med all säkerhet vidga sig de svarta, genomvåta ytorna på samma sätt. Just där vår väg korsar, torkar Kevir fortare än eljes. I de östra och västra depressionerna kvarligger fuktigheten längre; och äfven om markens yta i och för sig icke vore farligare där än här, skulle risken dock ökas med bredden och faran att öfverraskas af regn bli större.

Öfver den gula ytan synes fjärran i norr en smal svart linje simma öfver horisonten, och öfver denna linje sväfva bergen, knappt skönjbara, en aning öfver jorden. Uppgiften att de totalt skulle försvinna är sålunda ännu icke sann, vi se dem, om också svagt. En punkt, där märken synas efter flera karavanläger, lämningar af halm och kamelgödsel, kallas Barindas-i-sär-i-nämäk, emedan platsen ligger vid »saltets början». Och innan man vet

ordet af är man ute på saltskifvan, som är betäckt med ett mycket tunt skikt af dy och slam. Dock är grunden försåtlig, ty trampar kamelen igenom den här knappt decimetertjocka saltskorpan, så löper han fara att bryta benen af sig, och brister ett helt flak, så sjunker han i den genomvåta lerdyn, som enligt hvad karlarna säga bildar ett halfannan meter djupt gyttjebad under saltskorpan. Denna är alltså likt en ishinna spänd däröfver. Omedelbart på sidorna om vår bana synas hål och vakar i saltet och ofta nog tycker man det är ett underverk att kamelerna icke trampa i dem.

Det var lätt att förstå att Agha Muhamed följde en verklig väg och ej sökte sig fram på måfå. Vid Sär-inämäk ha karavanerna en hållpunkt på vägen söderut. På saltskifvan syntes aflånga vattensamlingar, som stodo just i de rännor som utnötts af otaliga kameler. Vanligen står detta hårda saltbälte på vintern under fotsdjupt vatten, men i år hade nederbörden varit mindre än eljes. Äfven då saltet är vattentäckt, gå karavanerna obehindradt öfver, kamelerna generas icke det ringaste däraf och sträckan belöper sig blott till två farsakh. På sommaren är saltskorpan alldeles torr och hård, men vattnet står kvar i dyn därunder. Nu var ytan jämn som is, men här och hvar stå små grunda, gula vattensamlingar med hvita ringar. I de hål, som gå tvärs igenom saltskorpan, står klart vatten i dagen. Sedan synes ej ringaste spår af någon väg, den utplånas af hvarje vinters nederbörd. Dock är det icke svårt att hitta. Kamelskeletten, som ännu icke hunnit att förintas, ligga kvar som milstenar.

Dagen lider och vi eröfra saltöknen bit för bit. Öfver den hårda skorpan kan man åter rida, den är ingenstädes hal. Solen har passerat sin middagshöjd och

skuggorna växa på styrbords sida. Klockan ett är det 11,6 grader varmt, ett svagt drag förnimmes från nordväst och större delen af himlen är molnhöljd. Få se om vi gå klara för regn! Man har verkligen en känsla af att vara ute på hafvet och längta till en kust.

Ytvattnet upphör alldeles, men i alla hål tittar grundvattnet upp. Från ett dylikt togo vi ett saltprof, löst och poröst, samt ett prof af underliggande slam. I nordväst framskymtar ett gulrödt berg, som de kalla Kuh-i-tja-i-schirin eller den »söta brunnens berg», öfver hvilken vägen från Mähälläman går till Semnan.

Ändtligen ha vi korsat detta bälte af fast salt och sedan vidtager åter fuktig Kevir. Just här, vid öfvergången, märker man att de icke tappat bort kosan, ty vid detta nya »sär-i-nämäk» finnas åter talrika spår af karavaners rastning. Här stannar också Jesdkaravanen, befriar sina kameler från bördorna och plockar fram sina halmsäckar. Vi ha intet emot att följa deras exempel; efter en kopp te och en bit bröd på morgonen och nio timmars oafbruten marsch äro vi hungriga. Jag frågar männen hur länge de ämna rasta och de svara, så lång tid som kamelerna behöfva för att äta sig mätta. Blott om vädret blir hotande, bryta de genast åter upp, men nu synes ingen fara i den vägen vara för handen, molnen äro ganska tunna. Höjden är 722 meter.

Alltså upp med stativet och burkhan till skugga och skydd mot draget. Gulam Hussein skyndar sig att sätta på tevatten, och innan det kokar har han dukat upp en kall höna och några hårdkokta ägg. Jag skulle helst ha sofvit en stund efter middagen, men hade icke tid, an-teckningarna måste in i dagboken.

Här ligga vi nu förankrade med våra skepp midt i öknen och äro omgifna af den fullkomligaste söndagsfrid och stillhet. Man hör blott hur kamelernas käkar gå då halmstänglarna malas sönder mellan deras tänder. Högtidlig och död utbreder sig öknen åt alla håll och i söder har den hvita saltskifvan en förvillande likhet med en frusen sjö, där kamelskeletten tack vare damm och stoft som fastnat på och omkring dem, göra sig gällande som svarta prickar. Ehuru afståndet är betydligt se de oproportionerligt stora ut. Ett litet vägmärke, en pyramid af saltblock, växer också till förvillande dimensioner. De norra bergen utplånas allt mer, hvilket väl mest beror på de ljuseffekter som förorsakas af solens växlande höjd, samt på de fuktiga ångor, som stiga från den genomvåta marken.

Så fort karlarna tömt sina halmsäckar framför kamelerna och ätit sig mätta, somnade de på sina kappor eller varubalar — för att ligga torrt. Timmarna gingo alltför fort, det hade börjat skymma innan jag slutat mitt arbete och då jag ändtligen var färdig att luta mig ett tag, vaknade gubbarna och började att göra sig i ordning till uppbrott. Det blef därför ingen hvila af, äfven våra kameler skulle lastas och i den tynande dagern ropade Agha Muhamed sitt »bissmillah» och sträckte ut stegen vid klockornas klang rakt mot polstjärnan.

Man hade förberedt mig på ett par farsakh mycket svår terräng och jag gick därför till fots. Månen stod högt och då natten gjort sitt inträde, kunde jag vid dess sken afläsa kompassen och införa mina anteckningar. Men det var halt och svårt att gå och månens skuggor i groparna verka förvillande. De se ut som svarta gapande

hål. Man vet ej hur djupa de äro och trampar på knölarna och halkar. Det är ett evigt balanserande och innan man vet ordet af ligger man där. På stöfvulsulorna fastna hela flak af våt plastisk lera, som gör det ändå svårare och tyngre att gå. Framför mig synes den långa karavanen som en rad af svarta prickar. Ibland höres ett skrik, en kamel har fallit och måste hjälpas på benen igen. Då får jag tid att nedkasta mina anteckningar och kanske också hinna fram till têtén af karavanen för att vinna terräng. Jag är snart åter den sista i tåget och skyndar mig i kamelernas spår, där leran, tack vare trampdynorna, är mindre hal.

Efter $1\frac{1}{2}$ farsakh passera vi en punkt som kallas Barindas-i-bulutj, där svarta ytor omväxla med de gråa. Klockan nio stannar jag ett tag för att göra den vanliga meteorologiska observationen; det är $+ 3,2^{\circ}$ och himlen är nästan klar. Höjden öfver hafvet har sjunkit till 685 meter, och vi befunno oss i den allra lägsta delen af Kevirs ytterligt flacka depression. De ha namn för olika punkter på ökenvägen och göra dessa ingen annan nytta, så tjäna de dock att indela den kritiska sträckan i afstånd. Man vet när man tillryggalagt en tredjedel, hälften eller två tredjedelar. Då man passerat Dolaschi, längtar man fram till Kona-Omar, sedan till Kona-Osman och Dube-i-lärdeki, lätt igenkännligt på markens förändrade färgskiftning, som från gult öfvergår till svart och hvitt.

Men nu hade jag fått nog af promenaden för en stund och satt upp på min kamel och sökte skydda mig mot den genomisande nordostliga blåsten med den filt som tjänade till sadeldyna. I fem runda timmar behöll jag dock min luftiga position och kunde i det briljanta

månskenet lätteligen göra mina iakttagelser. Visst var jag sömnig, men blåsten höll mig vaken och den ena cigaretten efter den andra gick upp i rök. Till en början skänkte mig karlarna någon förströelse. Hvarje »katar» af sju kameler, ledes af en man. Den sista kamelen af hvarje katar bär en klocka. Så länge denna ringer vet ledaren att alla hans sju kameler äro med. Men upphör

Ett gyttjebälte i Kevir.

den att ringa, så har något rep lossnat och eftertruppen saktat farten eller stannat.

Natten blir djupare och karlarna tröttna och öfvervåldigas af sömnlust. Utan att tåget stannar klättrar en af dem upp på den första kamelen i sin »katar». Han tvingar djuret att blott sänka halsen så att han kan få fotfäste och då kamelen åter höjer hufvudet, hjälper han mannen upp på sin rygg, där denne lägger sig på

magen öfver bördan och snart somnar. I tur och ordning följa de andra hans exempel och snart är hela raden uppkrupen på kamelerna. Då tycka Ali Murat och Gulam Hussein att det är onödigt för dem att gå, och klättra upp på hvar sin af våra kameler och äfven de taga sig snart en lur, det synes alltför tydligt på de besynnerliga svängningar deras öfverkropp beskrifver.

Nu sofva alla utom Agha Muhamed som rider först på sin åsna och drar hela raden, och jag som rider den sista kamelen. Intet annat ljud höres än klockornas dångdång. Men plötsligt blir det alldeles tyst framför mig och min kamel stannar. Blott på afstånd, långt fram i tēten, hör jag en svag och aftagande klang. Den första kamelen i någon »katar» har alltså behagat stanna. Hans ryttare märker det ej, ty han sofver; alla efterföljande kameler stanna också; och där skulle vi kunna stå midt i natten och öknens så länge som helst, om jag icke vore vaken och lät min stämma ljuda öfver kolonnen. Då den skyldige, den första i vår efterblifna rad, ändtligen rycker till och vaknar, hör man klockan i hans »katar» åter ringa och sedan ringa klockorna i tur och ordning och klangen kommer allt närmare oss som ännu vänta i kön — det låter som en mötande karavan passerade oss och dock är det våra egna klockor. Slutligen kommer turen till min kamel, den sista, och så skrida vi framåt igen mot polstjärnan, klangen är samfälld och jämn och klockspelet går gällt genom nattens stillhet.

Hur långsamt krypa de icke, dessa nattliga timmar, hur kallt och rått i denna sugande blåst! Till och med vår vän månen har tröttnat och sjunker mot horisonten, och kamelernas nattliga skuggor öfver jorden förlängas. Under ett längre uppehåll, då en janne somnat så hårdt

att han icke kunde väckas med blotta rop, satt jag af för att gå en stund och få lif i kroppen igen. Och vid nästa stagnation intar jag åter min plats på kamelryggen och kämpar tappert emot sömnen. Ibland är jag på vippen att lura af ett tag men vaknar genast då jag är nära att göra en halsbrytande öfverhalning.

Månskuggorna förlängas alltmer och natten mörknar. Min tid, hvad jag är trött, det riktigt värker i ryggen! En eld som synes till vänster om karavanens tète drager min uppmärksamhet och jag längtar dit. Det är två af Jesdmännen som tändt den i förbifarten för att värma sina händer. Man hör rop och tal i karavanen och ser den ena mannen efter den andra hoppa ned från sin kamel och gå fram till elden. Då vi nått de vänliga lågorna, ber jag Gulam Hussein bidraga till brasan med några af våra saxaulstammar och så slå vi oss ned och prata en stund. Kamelerna fortsätta dock sin vandring af gammal vana och därför att ledaren icke stannat. Men länge sitta vi icke kvar, den ena karlen efter den andra skyndar efter karavanen och då jag är genomvärmd, följer jag spåret och den aflägsna klockklängen. Sent omsider ha vi upphunnit de andra, men nu får Gulam Hussein plocka fram min fårskinnspäls och mina »valenkis» eller ryska filtstöflar, och först nu kan jag med framgång hålla stånd mot kylan, då jag åter slår mig ned mellan pucklarna.

Marken är förträfflig, kamelerna halka icke alls. Vi passera Haus-i-agma, en punkt där fordom en cistern lär ha varit belägen, antydande att man här, midt i öknen, skulle ha utsikt att kunna uppsamla sött vatten. Förlidet år, 1905, gjorde folket i Husseinan ett försök att återuppbygga denna vattenbehållare, men lyckades

icke. Till höger om vår route skymtar ett svart bälte, en trakt kallad Kaschia. Kevir är nu hård och jämn som en asfaltgata och marschtakten ökas, klockorna ringa tätare och öfverkroppens vaggningar bli längre, hastigare och mera besvärande. Månen står vid horisonten och mörkret fördjupas. Månen går ned och den blekblå ljusningen öfver hans graf slocknar. Vi äro omgifna af ogenomtränglig natt. Polstjärnan har försvunnit och tagit hela himmelens här med sig. Ingen stjärnas ljus förmår att genombryta de moln som tätna öfver våra hufvuden. Det drar ihop sig till oväder, häftig nordostlig blåst sticker upp, fiendevind, »bad-i-Khorasan», den vindriktning som brukar medföra regn. Jag ser ej handen framför mig, ej hufvudet på min egen kamel, jag har ingen aning om hvart det bär och kan ej bedöma markens beskaffenhet. Det är stockmörkt omkring mig, jag sitter blott och vaggar fram och tillbaka som vanligt och lyssnar till klockornas klämtande slag och jag hör hur filtarn och täcken på kamelerna fladdra och snärta i blåsten. Inga samtal höras, det är för långt emellan männen, men jag har en känsla af att de nu äro vakna och att de gå till fots. Det gäller att hinna undan regnet, marschen är forcerad och den ena timmen förgår efter den andra.

Skulle denna eviga natt aldrig ta slut! Sömmen kan man väl undvara för en gång, men detta ogenomträngliga mörker sätter mitt tålamod på ett alltför hårdt prof. Jag måste röka hela tiden för att kunna afläsa klockan och kompassen, med anteckningarna är det icke så farligt, jag kan göra dem med förbundna ögon tack vare ett system som icke har någon annan nackdel än att det kräfver mycket papper. Nu är klockan fyra, i går var

det kolmörkt ännu klockan half sex! Tålamod! Jag gnolar och hvisslar för att få tiden att gå och när jag nästa gång ser på klockan är hon blott fem minuter öfver fyra.

XXXI.

Ännu en natt i Kevir.

Ändtligen skulle dock denna eviga natt nå sitt slut, det ljusnade svagt i öster och öfver himlens nyss så dunkla hvalf spred sig den bleka dager, som är morgonrodnadens härold. Ur mörkret framträda kamelerna, först svagt, sedan allt tydligare, de gå och gå som under hela den långa natten och klockorna spela samma entoniga melodi, men nu komma konturer och färger tillbaka, man ser de morgonruskiga karlarna och man ser kamelernas orubbligt lugna ögon och deras ben, som ända upp till knät äro belagda med en skorpa af torkad och stelnad lera.

Från Dag-i-dumbone synes i VNV ett litet gulrödt berg, Tja-leges, och berget vid Tja-schirin, som redan varnades från Ramasans cistern, framträder nu tydligt på 18 farsakhs afstånd. Kuh-i-Djandak synes icke alls, det är insvept i täta moln. Klockan $\frac{1}{2}$ 7 passeras ett område af mörka strimmor och grunda fåror, vinkelräta mot vår väg. De likna gamla strandlinjer och förorsakas möjligen af olika hastigt fortskridande torkning, eller ock af förskjutningar i den mjuka »kevir»-massan.

»Intja nesfe-i-rah est,» här äro vi halfvägs, säger Ali Murat och det är ju också en tröst för den som är

halfdöd af sömnlust. Vi ha hållit på i 12½ timmar utan annat afbrott än de tio minuterna vid elden. De skulle lägrat nu om de icke varit rädda för oväder. Om det regnade nu, skulle nästa tio farsakhs väg förvandlas till ett oframkomligt gyttjebad. I stället öka de farten för att vinna terräng. För hvarje steg vi taga mot norr ha vi större utsikt till räddning om regnet skulle komma. Solen går upp, men är osynlig för våra blickar, ty hon är dold af hotande moln, som tätna, bli blåsvarta och tunga. Det vore väl märkvärdigt om vi någorlunda helskinnade skulle undgå dem. I söder, öfver Khur och Djandak, ja, öfver hela södra randen af Kevir, kanske äfven ett stycke ut i öknen, hållregnar det. Man ser de mörkgråa fransarna som strila ned öfver jorden. Kevir-bältet söder om saltskifvan är säkert nu oframkomligt. Det blåser half storm; det är dystert rått och obehagligt på alla vis; en kopp varmt te skulle allt göra godt för att få pulsarna i gång igen.

I mer än fjorton timmar hade vi vandrat, då jag ändtligen till min glädje fann att Jesdkaravanen, som hade ett hundratals meters försprång, stannade och gjorde sig i ordning till rast. Stativet och burkhan hade knappt kommit upp förrän ett strilande regn smattrade i backen, och det var skönt att sitta under tak, men också dystert att höra detta ljud, som eljes är så välkommet, men i Kevir så hatadt och fruktadt. Blef regnet långvarigt, skulle vi råka ut för stora faror. Jesdmännen sågo tveksamma ut, de afbröto sina förberedelser, rådgjorde och ännade tydligen fortsätta igen. Men lyckligtvis gick skuren hastigt öfver och molnen glesnade något; den nordostliga vinden låg på lika hårdt som nyss. Jesdmännen togo sitt parti och stannade och

medan Gulam Hussein kokade te, skref jag i dagboken och efter frukosten kastade jag mig handlöst i sömnens armar och somnade med en abandon som aldrig förr. Jag sof så tungt och djupt att de mycket väl skulle kunnat gå sin väg utan att väcka mig, jag skulle ha legat kvar och bara sofvit och sofvit.

Men klockan tre på eftermiddagen stod Gulam Hussein öfver mig och skrek: »sa'ab, bar mikunim», herre vi bryta upp, och då fanns ingen pardon, Jesdkaravanens klockor ringde redan och då jag kom ut i det fria, såg jag den i skyndsamt takt styra mot norr allt vidare genom denna ändlösa öken. Jag hade sofvit i tre timmar; himlen var täckt af tjocka moln, det blåste alltjämt hårdt men temperaturen var märkvärdigt hög, hela 14°, ett dåligt tecken vid denna årstid. Här befunno vi oss på 709 meters höjd.

Vid vårt läger, där vi gästade så kort, delar sig vägen; den västra armen går till Husseinan och Mähälläman, dit är det sju farsakh; af dessa föra fem genom Kevir och två genom kullar och kuperingar, som sannolikt tillhöra gruskäglans bräm och fall mot ökenplanet. Den östra armen leder till Pejestan, dit det är nio farsakh öfver jämn terräng, och åtta af dessa falla inom Kevir. Från Pejestan är det två farsakh närmare till Turut och då vi icke hade något att göra i Husseinan och dessutom på den östra vägen hade fördelen att kunna färdas i Jesdkaravanens kölvatten, så beslöto vi oss för att fortfarande hålla ihop med våra reskamrater.

Kring läger XXII var markens yta mycket glest beströdd med små runda hvita stenar, ej större än sago-gryn, sannolikt ditsköljda någon gång i tiden af ett ovanligt ymnigt flöde. Inom kort äro vi ute på en ny

saltskifva, men den var helt smal och korsades på några minuter. Åt väster lär detta bälte snart kila ut sig och upphöra; vägen till Husseinan korsar här intet salt. Till sin konsistens är denna skifva något olik den förra. Fältet är uppsprunget i polygonala flak, vanligen åttahörningar om en meter i diameter och skilda från hvarandra af ett par centimeter höga valkar och åsar af salt. Blott dessa äro hvita, det öfriga gult af stoft och slam. Äfven invändigt är saltet starkt förorenadt. Här och hvar där ett block blifvit uppfläkt af något sidotryck, ser man att det öfversta saltlagrets mäktighet endast föga öfverstiger en decimeter. Men äfven under detta skikt finnes ett eller par dylika saltlager, så att hela tjockleken uppgår till en half meter. Saltet står på starkt vattensjuk gyttja, men är på ytan torrt. Från lägret XXII faller marken kanske en eller två meter till salthafvets rand, hvilket antyder att dessa kristallisationer afsätta sig i Kevirs flacka depressioner; hit samlar sig afloppsvattnet under regntiden och sedan vattnet af-dunstat ökas, saltskiktet undan för undan, och växer genom tidernas lopp.

Därpå följer åter vanlig »kevir», än mörkbrun, än ljusgul, än grå. Mellan ett par koniska berg i norr finnes en passage, kallad Tenge-i-Rischm, genom hvilken en väg leder till Guleki, Mähabad, Hassanabad, Turut, Damgan och Schahrud. Ännu längre bort synes en bergkam kallad Kuh-i-kâsar. På vänster hand lämna vi en tydlig stig, som leder till Rischm via Husseinan och Mähälläman; den är riktad rakt mot norr, under det att vår stig går något på ost. Framför oss till vänster synes nu gruskäglans bräm, skiftande i en rödgul ton, och jag tycker mig märka att terrängen, om också ytterst

långsamt, stiger åt detta håll. Utan tvifvel ligger också Kevir i sina periferiska delar något högre än i de centrala. Det är ju tydligt att det fina vittringsmaterial som af vattnet sköljes ned från alla kringstående berg måste afsätta sig kring randen. Men då massan, som fyller den oerhörda depressionen, under vintern och sommaren uppmjukas af nederbörden, råkar den i långsam glidning eller förskjutning mot sänkans djupare, centrala regioner. Den rör sig som hvarje annan segflytande materie; den förskjuter sig liksom flytjord eller som en lavaström. Då en glödande sommarsol kommit de ytliga lagren att torka och hårdna, stanna de liksom den stelnande lavan. Sannolikt gäller detta antagande dock blott just för den ytliga skorpan; under denna är den alltjämt genomvåta massan så till vida i rörelse, att den, följande attraktionens lagar, sträfvar efter att ställa sig fullt horisontalt. Möjligen äro de strimmor, åsar och koncentriska fördjupningar vi passerat, både i de södra och norra utkanterna af Kevir, ingenting annat än glidvågor, uppkomna genom de förskjutningar, som äro en nödvändig följd af det alltjämt uppifrån påskjutande svämmaterial, som spolat ned ifrån bergen.

Vinden från Khorasan, från »Solens land», är sugande snål och kall då det lider mot aftonen. Kamelerna skrida mot norr i god takt, eröfrande den ena kilometern efter den andra. Man blir glad när någon upplyser att den första farsakhen af de nio är förbi. Jag tillryggalade den till fots och det gick ledigt, de följande bli nog segare, en ny vakans natt är i antågande, den blir värre än den förra, efter hvars strapatser vi ännu äro tunga och dåsiga.

Vi korsa ett par ytterst grunda fåror från nordväst,

sänkta af vatten och belagda med ytor af lerslam; i dessa bäddar lär sött vatten finnas efter regn. I den trakt vi nu genomvandra är Kevir helt olika de södra regionerna; den hårda, slaggartade skorpan, som krasar sönder då man stiger därpå och kommer en att hamna i mjuk dy, saknas här och i stället består marken af fin, gul, hårdt packad lera, jämn på ytan och tydligen mindre salthaltig än längre söderut. Blott ibland ser man ett mycket tunt anflog af hvitt salt på dess yta. Uppgiften att sötvatten skulle orka fram så långt mot det inre af Kevir tyckes också antyda att de bäddar det genomflyter cementeras med lera så tidt, att inga saltkristallisationer hinna uppkomma.

Alltjämt aftecknar sig de nordliga bergen blott som en svag silhuett och under dem synas de rödgula kullarna, en region, som perserna kalla »Kotel» eller passen, emedan vägen bär upp och ned genom starkt kuperad terräng. Nedanför eller rättare utmed deras yttersta front löper den skarpt markerade gränsen af Kevir, och något öfvergångsområde, innehållande sand eller grus, lär icke finnas här, ej heller längre västerut, enligt hvad männen försäkra. Denna norra Kevirgräns säges löpa tämligen rakt mot väster ända till den fjärran trakt där den löper ut i båge mot sydväst och söder för att smyga sig kring den halfö, som uppbär och förorsakas af Kuh-i-nakschir. Och där hade vi för snart en månad sedan sett gränsen af Kevir. Jag gör hvad jag kan för att samla uppgifter om förloppet af denna gräns från trakter där jag icke är i tillfälle att själf kontrollera dess läge; jag önskar att på detta sätt och sedan genom att använda de iakttagelser som gjorts af andra resande, samla så mycket material, att det

skall bli mig möjligt att uppgöra en karta öfver Kevir, konturerna af denna forntida, halft fossila sjö.

Hela himlen är molntäckt, utom längst ned i väster, där solen sjunker under molnens mörka tak, omgifven af ett ljusmättadt, brandgult sken, vällande ut öfver den hemska öknen likt ett bad af flammande guld. Hvilka underliga ljuseffekter! Man häpnar öfver denna tafla, så olik allt annat, så fantastisk, så osannolik. Målad på en jätteduk, skulle ingen sätta tro därtill. Rundtomkring oss mörknar horisonten, i nordost och öster hopa sig blygråa moln och i zenit är kupan tung och dyster som en nordisk novemberhimmel. Blott i väster, i den lilla lucka, som lämnats fri af molnen, brinner solglöden som i en gigantisk smältugn och kastar matta, rödgula reflexer öfver ökenmarken, färgande kamelerna tegelröda. Hur oerhördt skarpt stå de icke tecknade mot den mörka himlen i norr! Eldröda kameler! Det är som hade de blifvit förhäxade af andarna i Kevir. Men deras steg äro afmätta och deras gång behärskad som vanligt och långsamt, alltid i horisontal led, vända de någon gång hufvudet och blicken mot väster för att taga farväl af den flyende dagen, och en reflex af solen kommer deras ögon att flamma till som glödande kol. Och öfver denna tafla sveper i oförminskad brådska »bad-i-Khorasan» eller vinden från solens land. Långt hade vi hunnit och många tröttsamma mil hade vi lagt bakom oss, men skulle vi väl hinna ut ur öknens famntag innan regnet kom för att i förening med ett ogenomträngligt mörker korsa våra planer och förlänga vår längtan?

Jag går till fots och håller jämna steg med sejden och en annan man från Jesd. Vi samtala för att förkorta

minuterna. De berätta ett och annat om sina intressen. Hvarje medlem af deras karavan är en »schuturdar» eller kamelägare. Agha Muhamed rår om de flesta, de öfriga blott ett par hvardera. De uppbära $9\frac{1}{2}$ tuman

En af männen från Jesd, Ekber, 40 år gammal.

i hyra för hvarje kamel mellan Jesd och Schahrud och få dessutom ett par tuman i lön för sin tjänstgöring. Men vägen sliter på djuren, som också måste underhållas och förtjänsten blir icke stor. Och därtill kommer risken för regn. I värsta fall kunna de förlora kamelerna, eljes

försinkas af uppblött mark. I Schahrud stanna de tills de fått ny hyra och ny transport för återvägen till Jesd. Mer än tre gånger om året orka de sällan att göra vandringen fram och tillbaka mellan de båda städerna. Räntan på kamelernas kapitalvärde blir därför icke stor, och för dem som blott äga ett par kameler är lifvet ingen dans på rosor.

Till gengäld berättade jag för dem att jag sistliden natt, då jag satt vaken mellan min bärares pucklar, sett en kamel och två män på södergående skymtande förbi som skuggor. Alla de andra sofvo, karavanen skred framåt af sitt eget tröghetsmoment och främlingarna passerade oss tysta utan att tilltala någon af oss. De ville icke tro därpå, utan förmodade att jag misstagit mig. Men jag sade dem att jag aldrig skulle ha märkt dessa vandrare om icke Nävängk börjat skälla ursinnigt och följa dem ett stycke söderut. De kunde väl icke tro på spöken och på skuggor och vålnader af uppslukade offer som gingo igen. »Jo bevars,» svarade de, »här är Rig-i-djin, här drifva de onda andarna sitt spel.» Och de försäkra att det är något underligt med denna öken, man blir som förhäxad i dess inre, man går och går och den håller en kvar. Toge man icke nätterna till hjälp »kevir tamam ne mischeved», så skulle öknen aldrig ta slut. Det är under nattens dryga och dåsiga timmar man vinner de stora afstånden och på dagen förlorar man ju också tid genom den nödvändiga rasten.

Denna natt tycktes mörkret famna oss djupare än vanligt och molnslöjan sänkte sina svarta vingar öfver öknen. Ännu en kvart före klockan sex dröjde ett bleknande återsken vid den västra horisontens rand, upptill begränsadt af ramsvarta moln. Farten är starkare än

någonsin, marken är härlig, det är en hvila att rida. Karavanen går på fyra kolonner bredvid hvarandra — så uppkomma de talrika parallella stigarna, svarta på ljusgul grund. Nu är öknen jämn som istäcket på en sjö — åtminstone för ögat.

Tåliga och tysta fortsätta kamelerna sin rastlösa gång; de längta liksom männen »i land», de veta att norrut vid bergens fot vänta deras betesplatser. Jag befinner mig i en af de mellersta kolonnerna. Den rad af kameler jag har på höger hand står ännu mycket svagt ljus mot det kompakta mörkret i öster. De två kolonnerna till vänster afteckna sig som silhuetter mot det slocknande ljuset efter solnedgången; de se besynnerliga ut, som svarta vålnader; de gå och gå som ekorren i sin bur och öknen tar icke slut, vi gå rakt i famnen på en ny natt.

Men snart dör äfven det sista ljuset bort i väster, ridån har gått ned, natten slår sina trånga murar omkring oss, alla perspektiv och afstånd försvinna, den oändligt aflägsna horisonten, som nyss framkallat illusionen af ett haf, har snörts tillsammans och uppslukats af mörkret, kamelernas konturer ha upplösts och blifvit odeciderade och åter skymta djuren som orediga skuggor. Men de kringsväfvats alltjämt af samma eviga atmosfär af klockklang, som följer dem genom öknen, ett enda brusande och vibrerande, men ständigt förnyadt och underhållet klockspel, som i mina öron sedan länge sammansmält till en fyllig, rungande ton, en samfälld jubelklang, stigande mot skyars och stjärnors rymder och spridande sina vågor öfver ökenhafvets yta, en karavanernas och vandringsmännens högstämde melodi, kamelernas triumfmarsch, som i rytmiskt dallrande undu-

lationer besjunger tålamodets seger öfver öknens långa vägar, en hymn lika sublimt enformig som de majestätiska djurens oräkneliga, outtröttliga steg genom det urgamla ödsliga Iran.

Efter tre timmars marsch ha vi vunnit tre farsakh; det är hård fart; fortsätta vi i samma takt äro vi framme till midnatt. Då en eller annan lucka öppnar sig i molnhalfvet, hoppas vi på en klar natt, men de äro bedrägliga. Nu då natten tätnar gör man sig skyldig till oupphörliga misstag, sannolikt förorsakade genom det svaga ljus som förmår att genombryta molnen. Man tycker sig färdas på en mörk strand. Till vänster utbreder sig en ändlös sjö, med ett par små öar. Man förvånas att icke höra bruset af vågor, men man väntar att när som helst få höra vattnet skvalpa om kamelernas fötter. I nästa ögonblick har denna sjö flyttat sig till högra sidan af vägen och tyckes utbreda sig oändligt långt emot öster. En stund senare, då molnluckorna förändrat läge, tycker man sig gå i en ljus fåra mellan svarta terrasser, under det att ångmoln och dimmor tyckas komma rullande in öfver vägen. Alla dessa synvillor bero på månskenet; där detta träffar jordytan, tror man sig färdas öfver sjöar, under det att de mörka skuggorna äro fast land.

Tid efter annan belyses hela karavanen framför mig; den står då blåblekt modellerad i mörkret, men molnen åka vidare mot sydväst, luckan fylles och det hela försvinner åter i mörker. Blott en liten hvit fläck blir kvar på marken vid min högra sida. Är det ett stycke salt? Nej, den förändrar ej läge i förhållande till kamelen. Står kamelen stilla? Nej, jag sitter ju och vaggar och klockorna slå som vanligt. Jag undrar om

jag blifvit yr i hufvudet, blundar och ruskar på mig, liksom för att bli af med en lucka i perspektiv- och lokalsinnet. Ack, det var ju blott Nävängk, som håller jämna steg med min kamel!

Ständigt är karavanen medelpunkten i ökenmörkret, och ingenting anger ännu att vi äro nära randen af Kevir. Åter klättra ledarna upp på sina kameler för att sofva. Man hör de senares långa, afmätta andedrag. Underligt att djuren icke tröttna och domna och segna ned på skälvande knän och vägra att gå! De följa hvarandra tåligt. Någon gång brister ett bogserrep, men de följa ändå med. Närmast grimman är en järnkedja fästad och vid dess yttersta länk sitter repet anjordt med en liten garnstump. Om spänningen blir alltför våldsam, så skadas kamelen icke däraf, ty garnstumpen brister och kedjan hänger vertikalt ned från grimman, utan att hindra kamelen i hans gång.

Nu ha alla molnluckor försvunnit och af månskenet anas icke ett spår. Det börjar regna, först glest, sedan allt tätare. De öka farten. Agha Muhamed är nog vaken, han som leder hela tåget. I natt har jag pälsen nära till hands och sveper den om mig. Regndropparna trumma på det utåtvända skinnet, en obehaglig fuktluft sprider sig från karavanen. Väl att vi ha endast några farsakh kvar. Äfven om det fortfar att regna aldrig så, äro vi utom all fara. Vid Rudkhaneh-i-kal, en sex meter bred bädd, riktad mot OSO, ha vi fem farsakh kvar. Ännu två fåror korsas. Detta är tydliga tecken till att vi nalkas randen af Kevir. Klockan nio är det 9,5°, men blåser dock rätt friskt från norr. Regnet är tätt och oafbrutet. Man sitter blott och väntar på det ögonblick då marken blir så våt att kamelerna slinta. Höjden är 718 meter.

Klockan en kvart före tio förändras terrängen, åter korsas ett par fåror och Kal-i-gutj är den största af dem, riktad mot sydost, åt hvilket håll Kevir-marken alltså faller mot dess längre österut belägna, största depression. På sidorna om denna bädd är marken något kuperad. Vi måste alltså vara vid Kevir-bäckenets rand.

Ett stycke längre fram upphör klockklangen, karavanen har stannat; jag hör rop och röster; de som sofva vakna och gå fram mot tēten. Själf är jag till fots med mina båda män, ty sista biten ha kamelerna börjat halka och glida i blötan. Det befinnes att vi äro vid Kal-i-schejtan eller »Djäfvulsrännan», ett namn som antyder att den afloppsfåra, hvilken här korsar marken, under vissa tider kan vara allt utom behaglig. Äfven nu innehåller den så mycket nästan stagnant saltvatten, att alle man måste sitta upp och då allt är klart, rör sig fåget långsamt mot ONO. Det är kolande mörkt, man har ingen aning om hur marken ser ut, men varnande rop och korta uppehåll förråda ibland att något är på tok.

Plötsligt är det sladdens tur. Plasket af vatten höres allt tydligare. Ali Murats kamel sjunker framför mig i det han glider utför en brant och hal lerbacke och min följer efter, slintande och slirande med benen. De plumsa och klafsa genom vattnet. Bädden är lyckligtvis hård, men så hal, att man när som helst får vara beredd på en doppning. Vi komma dock lyckligt öfver och gå upp på vänstra strandterrassen. Regnet faller utan återvändo, tätt och entonigt, natten är förstörd, marken blir allt mera uppmjukad, allt halare. Vid vänstra stranden af fåran, som förskrifver sig från Kotel-i-Husseinan, växa några glesa tamarisker, vegetationens yttersta förposter mot Kevir.

Här sutto vi vackert af, ty nu hade vi ett trefligt stycke väg framför oss. Kal-i-schejtan är 12 till 15 meter djupt inskuren i den jämna Kevir-marken. För att från flodbädden komma upp på den plana marken igen, måste man följa en bifåra, hvars botten är ett enda gyttjebad, halt och försåtligt. Det långa tåget skrider som sniglar uppåt. Kamelerna balansera försiktigt för att ej falla. Man hör ideligen en tung dof duns eller en smäll då en kamel dänger i backen. Faller han på sidan med alla fyra benen utåt, kan han ej resa sig utan hjälp. Karlarna skrika och springa för att hjälpa honom. Så skrida vi några steg framåt tills nästa kullerbytta kommer hela tåget att stanna igen i denna afskyvärda afgrundshåla, där det är beckmörkt och där det strilande regnet för hvarje minut gör soppan allt värre.

Kamelerna äro rädda och skygga och våga knappt taga ett steg. Många af dem äro redan bepansrade med lera och öfverallt äro de plaskvåta, så att det droppar och rinner om dem. Esomoftast planteras en grundlig rofva af någon bland männen. I det längsta vill jag undvika att komma i beröring med denna sega gyttja och stöder mig därför på Gulam Hussein, under det att han manar på våra fyra kameler, som ledas af Ali Murat. Det är som att gå uppför en rutschbana som blifvit belagd med såpa; man tar sitt steg och gör en paus innan man tar nästa; först då man har säkert fotfäste flyttar man sig framåt ett steg igen. De kilogramtunga lössulorna af plastisk lera växa efter hand och det tjänar till intet att försöka bli af med dem; det går icke heller utan knif.

Ett långt uppehåll! Alle man springa fram till

têten. Den sista stigningen är så brant att den icke kan forceras af kamelerna. Med karavanens enda spade gräfvä de rännor i leran samt beströ dess yta med relativt torrt material. Stafvar och bränslestycken användas också för att bearbeta backen, där kamelerna sedan sakta och vackert ledas upp under det att deras bördor understödäs på båda hållen. Om man åtminstone kunnat sitta och halfsofva medan allt detta, som kräfdde en och en half timme, försiggick, men i denna gyttja sitter man icke gärna. Allt som kommer i beröring därmed är förstördt och man får finna sig i att stå hela tiden.

Ändtligen äro vi uppe på plan mark igen. Jag är för trött för att gå och sitter upp och låter Gulam Hussein skrapa bort mina extrasulor. Och så skrider tåget vidare i kolmörkret genom gyttjan, som klafsar och smackar under kamelernas trampdynor. Min bärrinna reder sig tämligen bra, men slingrar betänkligt. Regnet har aftagit, det duggar blott fint. Förtvifladt långsamt går det. Klatsch, där ligger en kamel igen och tåget stannar. Karlar skynda till hjälp, den fallne hjälten hjälpes upp. Man går en bit och en annan faller. Man sitter och väntar på sin tur och kan icke bedöma situationen i mörkret.

Men slutligen randas bättre tider. Vid en ny, bredare och grundare afloppsfåra, fylld med saltvatten, ropar en af männen: Rudkhaneh-i-ges! Man behöfver icke höra mer än namnet, för att förnimma en känsla af lättnad. Det betyder »Tamariskfloden»! Här nå vi alltså vegetationens första utposter mot ökenhafvet.

Fåran är riktad mot sydost och på dess vänstra strand äro vi ändtligen på fast mark, gruskäglans yttersta

bräm med sand och grus, där man icke behöfver befara några kullerbyttor. Klockan är nära två på morgonen då Kevir tar slut och vi landa på dess strand med en känsla af välbehag, som om vi blifvit räddade ur ett haf af dy.

Ali Murat, 35 år, Djandak.

Vi hålla nu mot NNV öfver svagt kuperad terräng och snart sofva gubbarna igen på sina kameler. Jag har röstat för att lägga här på sandbunden mark, men de säga att de vilja fram till »abad» eller bebodd trakt innan de stanna. Det är nära, säga de, men jag undrar

hur många slag hvarje kläpp hade klämtat innan karavanen stoppade. Och där stodo vi både länge och väl. Det talas, grälas och skälles i têtén och ideligen hör jag de älskliga orden »peder sek» och »peder sukhte», din far är en hund, din far är bränd. Man kan höra att ett ordentligt slagsmål är i farten och att upphetsade karlar damma på hvarandra allt hvad de orka. Gulam och Ali sofva som storkar, men sedan jag väl fått lif i dem och skickat dem till têtén för att se hvad som står på, rapportera de att vi äro vid den lilla byn Mäsre-i-demdahaneh, hvars invånare icke vilja låta vår karavan gå vidare till Pejestan. De vilja att vi skola stanna här hos dem öfver natten. Så måste alla karavaner göra som komma från Kevir säga de. De som komma från Schahrud få däremot stanna i Pejestan, men Mäsre-i-demdahaneh måste ju också ha någon liten inkomst af karavantrafiken. De båda byarna täfla om denna fördel och äro därför fientliga mot hvarandra.

Männen från Jesd äro obevekliga och männen af Mäsre hindra dem med våld från att gå vidare och så är slagsmålet i full gång. Då de förre inse att de icke kunna fortsätta, lasta de i en hast af kamelerna och vräka bördorna huller om buller på vägen och lämna så hela karavanen medan de själfva gå till fots till Pejestan. Meningen var att uppbåda folk i den sistnämnda byn och sedan med deras hjälp tvinga Mäsremännen först att åter lasta alla kamelerna och sedan att låta karavanen fortsätta till Pejestan.

Emellertid hade vi intet att göra med deras gruff, utan frågade folket af Mäsre om de kunde skaffa oss husrum. De trodde att vi hörde till Jesdkaravanen och ville fortsätta grälet, men sedan de med någon tvekan

gått in på att jag var »frengei» eller europé, blefvo de idel höflighet. Deras usla kojor voro dock af den beskaffenhet att man endast i yttersta nödfall skulle kunnat förmå sig att somna därinne och vi beslöto därför att fortsätta till byn Sadfe, dit det räknades en half farsakh mot en farsakh till Pejestan.

Alltså rörde vi på oss igen efter detta nattliga intermezzo och styrde kosan mot VNV öfver svagt undulerad stäpp. Det tog oss en timme att nå byn och klockan var då nära fem på morgonen den femte februari. Lika besvärligt var det att få lif i några människor, som väl minst af allt väntade sig ett europeiskt besök vid en så underlig tid på dygnet. Men det gick till slut. En gubbe med en oljelampa visade oss vägen till ett »bala-khaneh» en trappa upp och här fanns en skrubb utan fönster, där Gulam Hussein fick sopa ut det värsta af uråldrigt damm och smuts. Husets fyra flickebarn gjorde upp en välbehöflig och efterlängtdad eld och underhöll sig rätt ogeneradt med mig, under det att Gulam gjorde i ordning min »supé». Ali Murat stannade på gården för att pyssla om sina trötta kameler, som gjort sig så väl förtjänta af en hvilodag.

Vid sextiden var supén färdig och det var sannerligen icke för tidigt efter sexton timmars fasta. Som vanligt utgjordes den af en rostad höna, ägg, bröd och te och när den samvetsgrant var öfverstökad, gaf jag mig icke ens tid till att tända en pipa, utan kastade mig handlöst på mina pälsar och faltar och somnade så djupt som en död.

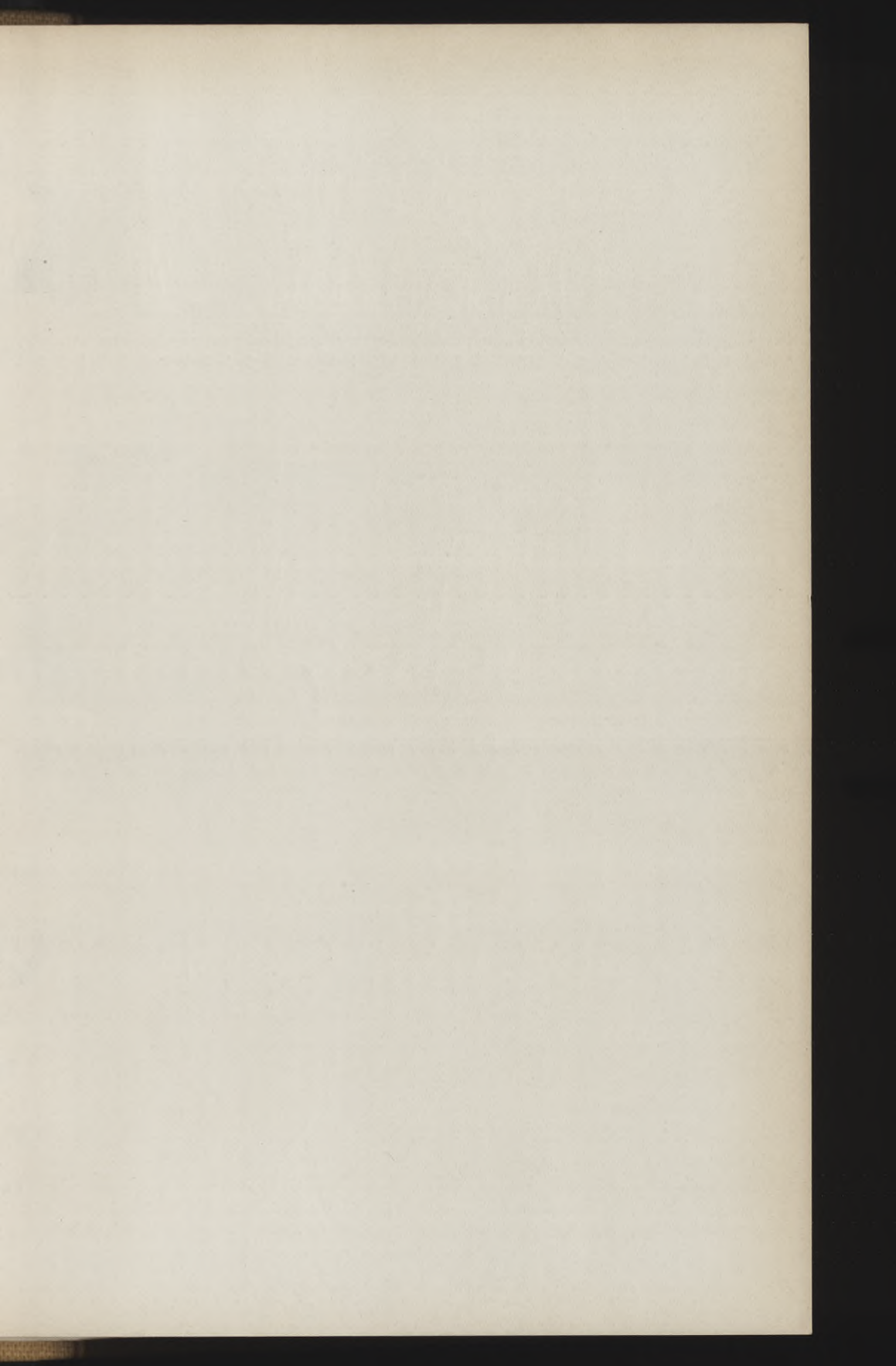
Vi hade åter stigit till en höjd af 936 meter.

Det hade alltså lyckats oss att välbehållna korsa Kevir på linjen Djandak—Sadfe, en besvärlig och mödo-

sam färd, som också nu i sitt sista stadium lärt mig att infödingarnas beskrifningar på de risker man löper ingalunda voro öfverdrifna. Afståndet mellan Haus-i-Hadji-Ramasan och Sadfe uppgår till 13,7 svenska mil, en i och för sig kort sträcka, som vi tillryggalagt på 48 timmar, inberäknadt de två rasterna. Af denna sträcka falla elfva mil inom Kevir. Med en lastad kamelkaravan går man icke fort och gör inga långa dagsleder och ändå långsammare går det när terrängen är sådan som i Kevir efter regn. Vi hade väl haft lycka på vår färd, i hvars början den våta leran var i begrepp att torka och under hvars sista mil den åter fick sig en ordentlig blöta. Hade detta andra regn kommit tolf timmar förut, hade vår belägenhet varit farlig.

Men ännu var vår ökenmission icke slut. Vår karavan befann sig på väg till Khur; själfva skulle vi gå till Turut för att därifrån företaga en andra korsning. På ännu en linje skulle jag alltså få tillfälle att bestämma saltöknens bredd. Redan nu hade jag funnit att vägen mellan Djandak och Sadfe korsar Kevir på dess smalaste ställe, i en trakt där öknen är tillsnörd, till formen liknande ett timglas. Genom färden från Kuh-i-nakschir till Djandak hade vi redan sett att Kevirs västra bäcken är betydligt ansvälldt. Det gällde nu att åter kombinera egna iakttagelser med andras för att afgöra huru det förhöll sig med dess östra bäcken.

En fara löpte vi alltid: ett nytt ihållande regn kunde för en tid afskära oss från karavanen i Khur. Och för att åter träffa de våra måste vi underkasta oss risken af en ny ökenfärd.

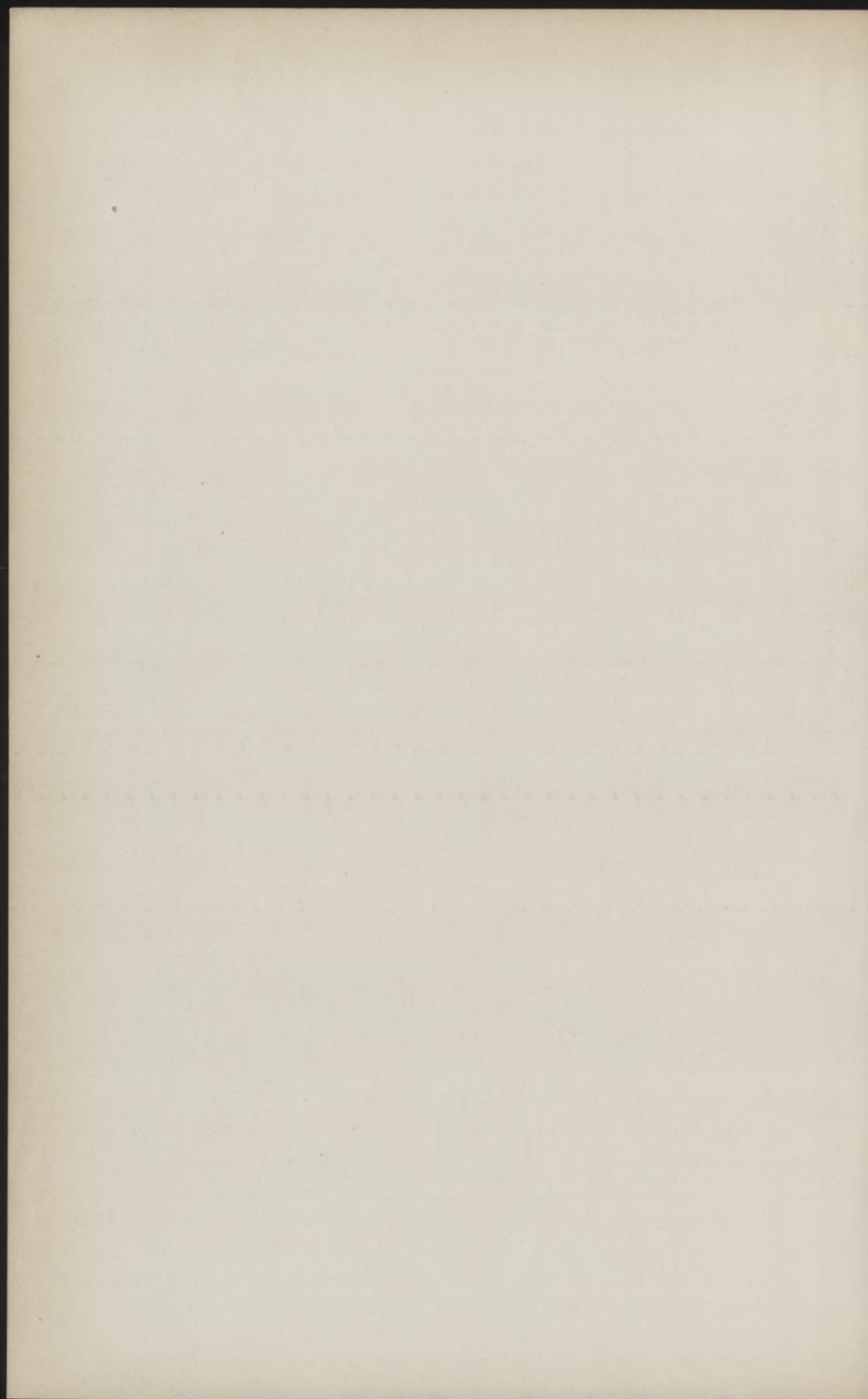
Lössterrassen vid Turut.

Turut. I fjärran synes Kuh-i-sär-i-Kevir (S⁷⁰v) med vägen ned till saltöknen.

Lerkupoler i Turut.

XXXII.

Turut.

Den 5 februari offrades alltså åt hvilan. Jag sof från klockan $\frac{1}{2}$ 7 f. m. till kl. 3 e. m. och innan jag blifvit i ordning med middagen, var skymningen åter i antågande. Som vanligt utfrågades ett par män, som kände väl till trakten. De berättade att vägen från Semnan till Sadfe leder öfver Mulke, Andjilau, Sär-i-tja med sött vatten, Kal-i-Rischi, Husseinan, Mähälläman, Siängk och Bursuan och att den är tjugufarsakh lång. Från Sadfe till Damgan passeras Kâsar eller Kuh-sar, Mahabad, och Hassanabad; och afståndet är fjorton farsakh. I trakten af Kuh-sar finnas många byar. Två farsakh norr om Sadfe ligger en gammal fästningsruin, kallad Kale-i-pagale eller Kale-i-dukhter, där man för en tid sedan hittat några silfvermynt och en skål af mässing. Vägen till Schahrud går öfver Turut, Tja-morra, Tut-bené, Tja-djam, Bulend-i-tja-djam-därä-dai, Tja-bager, Ledjené och Husseinabad. Mellan brunnarna Tja-djam och Tja-bager utbreder sig en Kevir om en farsakhs bredd, och där strömmar tidtals en »rudkhaneh-i-schur-ab», eller flod med salt vatten. Denna lilla filial-Kevir säges ligga utdragen i öster och väster och vara åtta farsakh lång; den står tydligen i samband med den

saltöken, i hvilken jag år 1890 gjorde en exkursion från Gusche på Khorasanvägen. Från Sadfe är det fem farsakh mot söder eller sydväst till en saltbrunn kallad Tja-leges, där några herdar beta sina kameler. Därifrån går en gammal, nu aldrig använd och därför utplånad väg till den väg vi följt genom Kevir. Hur Kevir tar sig ut väster därom veta de icke, där är »sahara eller biaban» säga de, och där är »rig-i-djin» eller de onda andarnas öken. En man som försökt korsa detta land hade efter två dygn vänt om.

Ganska egendomligt var att höra deras uppgifter om tillvaron af vilda kameler, »schutur-i-vasch-i-biaban», i denna hemska öken, dit människor aldrig begifva sig. De vilda kamelerna förekomma ju i Centralasiens öknar, hvarför skulle de icke också kunna existera i de persiska! Jag tviflade dock starkt på den äfventyrliga uppgiften, ty hvarför skulle man icke också på andra håll ha hört talas om dessa djur, hvilkas tillvaro göra ett så djupt intryck både i ökenmarken och i de människors sinnen, som bo rundt omkring! I Kevir finnes ej skymten af vegetation, men kanske bevuxna bälten af sand eller fragmentariska berg gjorde det möjligt för vilda kameler att uppehålla sig liksom på öar i ökenhafvets midt! Hela historien reducerades dock betydligt då en gammal man berättade följande händelse, som skulle hafva timat långt tillbaka i tiden.

En hadji var på väg till Mekka; vid ökenranden kvarlämnade han sina kameler, en tjänare och två kvinnor och tillsade dem att invänta hans återkomst. Emellertid dröjde det flera år innan han kom tillbaka och då befanns det att hela sällskapet flytt till »rig-i-djin», hjärtat af den stora öknen. Han sökte dem, fann deras spår och

dem själfva, och ursinnig öfver de friheter de tillåtit sig, frågade han hvart hans kameler tagit vägen. Jo, de hade alla dött, men deras ungar lefde ännu, ehuru de förlupit sig i öknen och icke kunde infångas. Hadjin, antagligen uppbyggd af vallfarten till Mekka, hade då gjort processen kort och slagit ihjäl sina otrogna tjänare. Men kamelerna hade lefvat kvar i öknen genom flera generationer och lefde där ännu i dag, ehuru min sagesman i Sadfe icke kunde gifva mig anvisning på någon som med egna ögon sett vare sig djuren eller deras spår. Men han kände många, som hade bekanta, hvilka sett dem; uppgifterna voro alltså mycket sväfvande och otillförlitliga. Han trodde sig också veta att i Rig-i-djin funnes ett litet berg med en »burtj» eller borg, ett mullbärsträd och en söt källa, där de vilda kamelerna dricka. Troligen har hela historien uppkommit däraf, att ett antal tama kameler någon gång lupit vilse eller helt enkelt blifvit förlorade och bortglömda och, öfverlämnade åt sig själfva, slutligen blifvit så skygga och förvildade, att de undflytt människor och deras närhet. Vanligen växa dylika berättelser med afståndet; vid det egentliga Rig-i-djin eller sandöknen i närheten af Alem hörde vi icke alls talas om några vilda kameler.

I närheten af Sadfe funnes också en gammal stad, kallad Schahr-i-surkh, där några besynnerliga andemakter drefvo sitt spel. För många år sedan hade en man i en därstädes befintlig trädgård hittat en skatt af silfver- och guldmünt. Men då han blifvit uppmanad att visa hvar skatten låg fördold, hade staden plötsligt blifvit omgifven af ett tjugotal trädgårdar och han kunde icke afgöra i hvilken af dem det var han sett mynten. En annan man hade också hittat en skatt i den gamla staden,

men efter fyndet blifvit lam och stum, så att han icke kunde redogöra för platsens belägenhet. En dervisch kunde se den hemlighetsfulla platsen, när han befann sig på stort afstånd därifrån, men icke när han var i dess närhet.

Tröttheten satt ännu kvar i kroppen, då Gulam Hussein purrade mig följande morgon, men det var likväl skönt att komma i väg och ändå skönare skulle det bli att ha den hemska öknen bakom oss sedan vi korsat den för andra gången. Först måste jag dock teckna ett panorama öfver hela trakten och klättrade därför upp på ett dominerande tak, dit jag eskorterades af ett femtiotal karlar och pojkar; men då jag icke hade lust att begrafvas under husets ruiner, körde jag af den alltför tunga belastningen och behöll blott ett par i traktens geografi kunniga män. Under tiden lastades kamelerna och så bar det af på vägen till Turut.

Efter ett par minuter äro vi utanför byn, hvars hufvudmassa lämnas på höger hand tillika med grannbyn Mähdiabad och i OSO synes ett litet lågt berg, Kuh-i-kåhuan, vid öknens rand. Vår stig korsar en rad torra erosionsfåror; i en af dem är en »kanat», hvars vertikala brunnar voro omkring 10 meter djupa. Genom alla dessa fåror gå flöden ned efter hårda regn och föra med sig massor af vittringsmaterial och det ytterst fin-korniga stoft, som bildar den gula leran i Kevir. Här liksom vid ökendepressionens södra rand kunde man direkt se att det är de periferiska vattendragen som efter hand fyllt och ännu fylla den stora kaviteten och som utföra nivelleringsarbetet.

Strax bortom Pil-i-säng eller »stenelefanten» fågnas ögat af åsynen af grönskande fält i en större fåra, där

nu en »kanab» förde salthaltigt, men kristallklart vatten. Platsen kallas Kellau, men hvarken människor eller kojor finnas. Dagligen begifva sig några landtmän hit från Pejestan för att se till åkerbruket och flera sådana utfält finnas kring byarna.

Genom en slingrande hålväg nådde vi Pejestan, som vi hört så mycket omtalas och funno byn grå, ödslig och pittoresk. Där sades finnas 100 hus, 8 kameler och femhundra får. På den lilla öppna torgplatsen var en massa folk ute och tittade, däribland några unga kvinnor, mycket smutsiga, men ganska vackra; redan vid ett par och tjugu års ålder se de gamla och härjade ut. Här rastade också våra reskamrater från Jesd, som lotsat oss så behändigt genom Kevir och kommo artigt och hälsade och önskade oss en lycklig färd. Själfva skulle de i natt fortsätta till Turut och Schahrud.

Bortom Pejestan faller den grustäckta marken mycket långsamt, högst 3°, ned mot Kevirs skarpa gräns och mot höger går en väg till Kuh-i-kâhuan, där vatten och odlade fält finnas. Till vänster är Scham-schirti en närbelägen, dominerande bergstopp. Men vår marschtakt är god och de små isolerade bergen stanna snart bakom oss. Bänd-i-masian kallas ett dylikt, som är beläget längre österut. Nedanfö dessa berg, vid gruskäglans bas, bildar sig tidtals af öfverflödande regnvatten en grund söt-vattensjö, som lär kunna stå sig i hela tjugu dagar. Nu var blott det ljusgula slammet kvar, lysande nästan hvitt.

Vi stiga kännbart mot nordost i riktning mot bergudden Kala-avurkhune och ju högre vi komma, desto mer vidgas utsikten öfver Kevir. Mycket svagt anar man Kuh-i-Djandak fjärran i söder, hvarifrån vi komma. På

flera ställen öfver öknens synas blåsvarta fransar af regn hängande ned från molnen — äro de i färd med att förstöra återvägen för oss och hindra oss från att förena oss med de våra? Men det tjänar till intet att grubbla däröfver. Nu känns det skönt att rida på solid mark, som icke förstöres om det regnar aldrig så.

Klockan 1 är det 8,7°, det blåser friskt från nordost, klimatet är kallare och råare på norra än på södra sidan af Kevir. Stäpptufvorna växa allt ymnigare, blott den ljusgrå stigen är fri från dem. På ett par ställen voro fårhjordar ute i bet.

Det lider undan, kamelerna sträcka ut stegen, nya perspektiv upprulla sig framåt vår väg, den udde vi hållit kurs på, är oss helt nära och fjärran i öster uppdyker Kuh-i-ahuan vid randen af öknens. Haus-i-hatam är en liten vattenbehållare och Schur-tja, såsom namnet förräder, en brunn med salthaltigt vatten. På tre kilometers afstånd mot norr reser sig på en ljus kulle Imamsade-Nur-Ullah, äfven kallad Imamsade-pir-i-merdan eller »den gamle mannens helgongraf», dit traktens befolkning plägar vallfärda.

Sedan vi dubblerat udden framträda allt tydligare de högre bergen i norr, som äro sydliga förgreningar och utlöpare från Elburs. Bakom en liten tröskel anger namnet Rudkhaneh-i-ges-i-nesfe eller »halfva vägens tamariskflod», att vi äro halfvägs till Turut, från Pejestan räknadt. I denna och i nästa erosionsfåra växa höga tamarisker, och icke sällan ser man på marken i deras bäddar ett tunt belägg af sand. Terrängen är ganska kuperad, men nu bär det utför mot OSO och farten är hastig. En rad små trösklar korsas, alla belägna i

utlöpare, riktade mot Kevir. En af dem, som tycktes vara den högsta, låg 1,144 meter öfver hafvet. Bergarten var dels en röd, tuffartad vittringsprodukt, dels basalt och porfyrit. Utsikten blir något otydligare af det fina torra stoft som uppjagas af den allt starkare nordliga vinden. Vägen är förträfflig, men trafiken ytterst obetydlig; på hela dagen mötte vi blott tre små åsnekaravaner och redo förbi en man, som på fem kameler förde tamarisker till Turut. Haus-i-Pejestan kallas en med kupoltak försedd vattenbehållare på fem farsakhs afstånd från Pejestan. Man har föga mer än en half farsakh kvar till Turut, då vägen delar sig och den vänstra gaffeln är stora karavanvägen från Pejestan till Schahrud. Nära Turut passeras en liten bit saltöken, som icke tyckes stå i samband med stora Kevir. Mörkret hade redan fallit, då vi genom trånga gränder mellan låga murar gjorde vårt intåg i Turut, hälsade af ett femtiotal stojande gaphalsar. En god timme kräfde det att söka reda på ett skapligt kyffe.

Turut sades räkna 200 till 250 hus och högst tusen invånare. Orten får sitt vatten genom ett flöde, hvars källa är belägen på fyra farsakhs afstånd i norr, och hvars namn helt enkelt är Rudkhaneh-pai-kale eller »älften vid foten af fästningen». Nu förde den blott en helt liten rännil, som i bäddens fördjupningar bildade nästan stagnanta gölar af gulbrunt, dyigt vatten. Efter regn och isynnerhet tidigt på våren är vattenmängden stor, men orkar likväl icke ned till Kevir, emedan det uppsamlas på vägen i flera cisterner. På sommaren sinar älften alldeles. Turuts »kanat» för däremot alltid vatten, äfven om regn uteblifvit.

Älften har skurit sig djupt in i lössaflagringer, som

på dess ömse sidor bilda 12 till 15 meter höga, vertikala väggar, här och hvar, särskildt i skarpa krökar, underminerade af det rinnande vattnet till verkliga grottor. På sina ställen ha dessa blifvit ytterligare utgräfdade och ut-

Muhamed, 22 år; Turut.

vidgade till förrådsrum för halm och bränsle. »Kanatens» vertikala brunnar äro gräfdade tvärs genom lössbädden och dess flödes mynning gapar vid lössterrassens bas, där det bildar ett helt litet vattenfall; vattnet är klart, men icke fullt sött. De vertikala brunnarnas mynningar

på lössbäddens krön ha af regnvattnet utvidgats till trattar, i hvilkas sidor man ser otaliga små regnfåror söka sig ned. Då marken, såsom nu var fallet, är hal och våt, kan det vara farligt nog att komma i närheten

Emir Kasim, 22 år gammal; Turut.

af dessa trattar. Man kan halka ned i en gapande brunn och skulle väl då hamna i ett ganska miserabelt tillstånd på dess botten.

Större delen af den ganska pittoreska byn ligger nedanför lössterrassen, på hvars front mot söder en »imamsade» eller helgongraf har ett härligt läge, om-

gifven af sin »guristan», där ett par kvinnor sutto och filosoferade vid sina hänsofne anföranternas grafvar. Någon basar finnes icke, men väl en »hammam» eller badstu, en »mestjid» eller moské och en »burtj» eller gammal borg, som sannolikt är ett minne från den tid, då man äfven här måste hålla sig beredd på turkmenska plundrades besök. Åkerfälten, som nu stodo gröna, ligga naturligtvis också nedanför terrassen och bevattnas af »kanatens» armar och förgreningar. Åkerlotterna äro skilda från hvarandra genom halfannan meter höga murar af saltorkadt tegel. I norr ser man tydligt lössområdets gräns, där det gula bjärt bryter af emot gruskäglans gråa fall.

På tre farsakhs afstånd mot norr, vid foten af de där befintliga och i gulröda nyanser skimrande bergen, är en helgongraf belägen. Den kallas Imamsade-Schah-Aulia och är uppförd till Imam Rizas broders ära. Grafmoskén lär vara gjord af brändt tegel, men utan fajansbeklädnad, och den är föremål för stor vördnad. Sött vatten och betesplatser finnas i närheten. Då helgonets fest i början af sommaren är inne, vallfärdar Turuts och de kringliggande byarnas befolkning, män, kvinnor och barn, med boskap och kameler till grafven, för att där tillbringa 10 eller 14 dagar — det är på samma gång en sommarfest, där kanske den religiösa hänförelsen spelar en mindre viktig roll än lefnadsglädjen.

Turut äger 300 till 400 fullvuxna kameler, som användas i karavantjänst. För hvar och en af dem betalas i »maliat» eller boskapsskatt fyra kran om året till schahen, ehuru knappt hälften af beloppet lär nå sin föregifna bestämmelse — det öfriga stannar hos vissa myndigheter på vägen. På Nasr-eddin Schahs tid lär denna skatt blott

ha uppgått till $1\frac{1}{2}$ à 2 kran och man är mycket missnöjd med ökningen. För ett får betalas en half kran, och byn äger två tusen får. Öfriga husdjur äro tre hundra åsnor, ett dussin kor, ett par hästar, samt slutligen hundar

Hussein, 24 år; Turut.

och höns. Vuxna män betala 16 kran i skatt. Turut ställer femtio man soldater till rikets försvar. De voro nu i tur att vistas hemma i sin by och beklagade sig öfver att de icke fingo en vitten i sold för sin tjänstgöring; deras aflöning stannar i officerarnas fickor.

Turut producerar hvete och korn, vitbetor, rödbetor, lök och grönsaker, socker- och vattenmeloner, drufvor, granatäpplen, mullbär, mandel, aprikoser m. m. samt bomull. Af stor betydelse för Turut är att denna by, liksom Djandak, Husseinan, Pejestan och Khur, är en »hamnstad» vid ökenhafvets kust. Hit komma nämligen talrika karavaner från Bender Abbas, Bahramabad, Kerman och Jesd, medförande te, bomull, kryddor m. m., under det att karavanerna från Khur föra dadlar, tobak m. m. På återvägen äro de hufvudsakligen lastade med säd, socker, russin, tyger m. m. Man räknar årligen omkring fyra hundra karavaner i båda riktningarna och Turut, som egentligen blott är en station på den stora karavanvägen mellan Khur och Schahrud, drager däraf en icke obetydlig vinst. På denna väg lär den lifligaste trafiken infalla i början af maj och fortgå under sommaren, detta emedan man under den varma årstiden kan vara alldeles säker på att skonast för regn. Vägen Turut—Khur anses på vintern vara farligare än vägen Djandak—Pejestan; om det regnar likformigt öfver båda vägarna och den västra behöfver fyra dagar för att torka, förblir den östra fuktig och hal i hela tio dagar, en upplysning som tyckes antyda att öknen där ligger mera lågt och sankt, men som icke stämmer med höjdoobservationerna. Ty enligt dem är den östra vägen några få meter högre än den västra.

Dock passera äfven på vintern åtskilliga karavaner. Så hade för sex dagar sedan en Jesdkaravan anländt från Kevir, i hvars inre den blifvit öfverfallen af regn. Den hade då lämnat hela sitt bagage i öknen för att söka rädda kamelerna till Turut och efter en veckas ansträngningar hade karavanmännen lyckats draga både sig och

kamelerna ur spelet. Efter några dagars hvila, hvarunder kamelerna fått äta sig mätta på halm och bomullsfrö, hade de i gynnsamt väder återvändt till öknen för att hämta bagaget.

Agha Muhamed, 60 år; Turut.

I Turut, liksom i Djandak och Pejestan, försäkrade man att några andra vägar än de två jag färdades icke finnas genom Kevir. Blott på dessa båda vägar är öknen farbar, men aflägsnar man sig från dem mot väster eller öster, så kommer man ut öfver ökenbälten,

där marken ständigt är fuktig och där man sjunker som i gyttja. Sådan mark hade vi ju själfva pröfvat i trakten af Kuh-i-nakschir. Särskildt den östra vägen, från Turut till Khur, sades vara sådan att man icke får aflägsna sig aldrig så litet åt höger eller vänster, om man icke vill löpa risken att sjunka.

Medan vi hvilade öfver den 7 februari i Turut regnade det fint och tätt i flera repriser och man sade oss att öknen med all säkerhet nu åter vore »gel», d. v. s. hal. Vi måste därför offra ännu en väntans dag och beväpna oss med tålmod, så mycket mer som vi alltid riskerade nya regn, som ytterligare kunde fördröja vår återfärd till hufvudkaravanen. Och dit längtade vi alltmer för hvarje dag. Hos de våra hade vi ju all möjlig komfort, men så länge vi voro skilda från dem lefde vi på förknappning.

Vi gjorde oss också fullt förberedda på att afskåras från vår karavan och att tvingas till en kringgående rörelse, ty om Kevir af nya regn blefve så uppmjukad att en färd omöjliggjordes, hade vi intet annat val än att följa saltöknens östra rand till Tebbes. En sådan väg finnes också och den kräfver 12 långa eller 15 till 17 korta dagsmarscher. Jag ville dock gärna undvika den, ty löjtnant Vaughan hade färdats här år 1888 och 1890 och lämnat mycket värdefulla bidrag till kändnaden om Kevirs östra utbredning.

Under den väntan, hvartill vi tvingades af regnet, kunde jag icke fördrifva tiden på något bättre sätt än genom att insamla uppgifter om den kringliggande nejden samt rita folktyper. Invånarna i Turut visade sig dock vara af ett helt annat temperament än i byarna söder om Kevir. Det kunde icke bero därpå att Turut

är en »hamnstad», ty i så fall borde folket i Djandak, Pejestan och Khur ha varit af samma ull; men i Turut voro de mera vildsinta, närgångna och nyfikna än i andra orter. Att få dem att sitta modell var ingen konst, då jag gaf dem två kran per hufvud, men jag hann icke med mer än ett par porträtt förrän gården var fullproppad af stojande trashankar, som trängde på från alla håll och störde modellen. Då jag avslutat det fjärde hufvudet, hade jag dem så nära inpå lifvet, att faran för emigrerande ohyra var stor och jag tänkte att om jag för en stund försvann i mitt kyffe, skulle de draga sig tillbaka. Men knappt hade jag stängt dörren förrän den lilla dager som slapp in genom kupolens rökhlå förtogs af ett par nyfikna hufvuden och i dörrens springor stodo de outtröttligt och tittade och gjorde sina observationer: »nu läser han; nu röker han; låt bli att röka; hallå, sa'ab, solen är framme, kom ut; kom och gif mig två kran, jag är fattig,» o. s. v. Och så bända de upp dörren och storma in, skrikande och skrattande, och Gulam Hussein och Ali Murat försöka förgäfvos att hålla dem tillbaka. I allmänhet gäller som regel att ju mindre och mera isolerad en ort är, desto lugnare och fridsammare dess befolkning. I en stor ort däremot, som har mycken beröring med den yttre världen, blir folket mera djärft och framfusigt.

Klockan sju på morgonen den 9 februari hade vi $+ 0,3^{\circ}$ och vid svag SSV bris kändes det svalt. Gulam Hussein hade förstärkt våra förråd med fårkött, bröd, »roghan», ägg, socker, mandlar och dadlar, tobak, tändstickor, träkol, bränsle, halm, korn och bomullsfrön, samt ett par säckar vatten. En icke ringa del af ortens befolkning fyllde gården för att bevittna vårt aftåg och vi

mutade ett par starka karlar att hålla de nyfikna på afstånd. Men de följde oss dock i täta hopar som icke glesnade förrän vi lämnat byn en bit bakom oss. Till slut voro blott fem bråkmakare kvar, bland dem två dervischer,

Kerbelai Ali, 60 år; Turut.

som i ett gående läste böner öfver oss för att få betaldt och när de fått hvar sin kran bådo de att få mer. Äfven de tröttnade, men trenne gynnare hängde i som blodhundar. Två af dem, våra värdar, hade redan fått betaldt, men ville ha extra backschisch. Sedan vi ändtligen

blifvit af med dem, var blott en sejd kvar, men han lefde och skällde värre än de andra och framhöll att han på grund af sin religiösa värdighet och såsom Djandaki hade rättighet att kräfvat en kran i tull af hvarje

Dabasch Ali, 70 år; Turut.

karavan som kom från Djandak. Fick han inte den så skulle han ta en af kamelerna. Ali Murat vägrade lika envist, men då jag tyckte det kunde vara värdt en kran att bli mannen kvitt, slängde jag ett mynt åt honom och han troppade af.

Vi hade hört att Jesdkaravanen med våra reskamrater genom öknen, tagit en omväg för att undvika Turut och dess efterhängsna och påflugna invånare. Vi hade också hört att en karavan om tio kameler om ett par dagar skulle bryta upp från Turut till Khur. Dess ägare hade bedt oss vänta för sällskaps skull och med bitanken att vi skulle få plöja upp och torka ut stigen genom öknen åt hans djur. Men den uträkningen misslyckades alldeles.

Emellertid stanna lössterrassen, åkerfälten, kanalen och bäcken bakom oss och då man därutifrån den fria öppna terrängen kastar en blick öfver denna underliga by, se dess kubiska lerhus med sina runda kupoltak ut som en hopgyttring af svampar, lika gulgråa och nakna som de terrasser, ur hvilka de vuxit fram och som bestått byggnadsmaterialet. Ännu en stund står byns gula silhuett oerhördt skrappt tecknad mot gruskäglans matta bakgrund, men sedan skymmes den af kullarna och öde-
marken omger oss.

Stigen korsar en rad af gula lerkullar och i fårorna mellan dem ligger gruset hopadt. Terrängen är kuperad af erosionen från nordväst och vi gå upp och ned i ett. Ur kullarnas sidor uppsticka trösklar af gips som skimra i solen. Ali Murat har gått denna väg många gånger och någon annan vägvisare behöfva vi ej. Vid Do-teppe eller dubbelkullen, där stigen går som genom en port mellan två små isolerade kullar, ha vi tillryggalagt den första farsakhen. I öster synes på något afstånd en vik af saltöknen, där flera regnflöden mynna ut så att marken där är försätlig och mycket farlig för vilselupna kameler. Vid dess östra sida reser sig ett litet berg och bortom detta utbreder sig en större vik af Kevir.

Ali Murat tror sig veta att saltöknens »strand» på detta sätt löper allt vidare mot öster i bågar, i det att vikar och framspringande uddar omväxla med hvarandra.

Utanför den närmaste viken sticker ett tjugotal små knallar upp ur Kevirs jämna yta, liknande skären vid en kust. Framför oss i sydväst synes det lilla berget Kuh-i-sär-i-kevir eller »berget vid öknens början». Vi skola dubblera dess östra udde, som vetter sin front ut mot Kevir, det blir den sista landkänningen då vi gå ut på öknens haf igen. Snart bli de gula kullarna allt flackare och upphöra alldeles och därpå följer hård mark af fint grus, sakta fallande mot OSO och korsad af en mängd torra grunda regnfårar bland glesa tufvor.

Det i brungråa nyanser skiftande ökenhafvet utbreder sig nu framför oss i det oändliga. Rakt i söder synes Kuh-i-Khur, målet för vår färd, ytterst svagt och matt, likt en ljusblå strimma sväfvande något öfver horisonten, och väster därom synes fortsättningen af de låga berg som stå söder om saltöknen. Vid Haus-i-sär-i-kevir, eller »vattenbehållaren vid saltöknens början», ha vi tillryggalagt tre farsakh; den innehöll nu icke en droppe vatten. Det allt finare och glesare gruset utgöres af porfyr, kvartsit, gips, flinta, grofkornig basalt, sandsten med kvarts och kalcitgångar och finkornig, hvit kalksten. Allt flackare blir terrängen, som långsamt faller ned mot ökenranden, gruset upphör, här och hvar passera vi små ytor af salt lermark af samma slag som i Kevir.

Det sista fasta strandbältet är helt smalt och så äro vi ute på Kevir, som här är porös, skroflig och torr och alla alarmerande rykten visade sig förhastade. Blott i grunda fårar, där regnflödenas yttersta tentakler gå ut i öknen, är leran fuktig och hal. Gränsen mellan den

fasta marken och Kevir är så skarp, att dess läge kan bestämmas på mindre än en meter när. Här nere har man i sanning en känsla af att stå vid stranden af ett haf eller en stor insjö. I väster och öster ser man de likt kap och uddar framskjutande småbergen i allt svagare nyanser, och bakom oss synes den rödaktiga bergssträckan ofvanför Turut. Från byn hade vi sjunkit 109 meter och befunno oss nu åter på blott 705 meters höjd.

Nu för vår väg mot SSO och vi komma ut öfver fuktig, otäckt hal mark, där kamelerna slinta och göra ridten enerverande. De reda sig dock bra, ty stigen är gropig och groparna gespjärn åt de halkande och glidande trampdynorna. Då vi nådde spåret af den karavan som helt nyligen varit ute för att hämta sitt kvarlämnade bagage, gick det bättre, ty i spåret hade leran torkat upp bättre. Med anledning af deras äfventyr berättade Ali Murat att man på ett visst ställe i öknens inre ibland kunde hitta stycken af den finaste fajans. Det mesta hade dock redan förts till Isfahan för att säljas åt européer. Saken var den att en stor karavan, lastad med fajans, en gång för många år sedan tågat genom öknen och blifvit öfverfallen och plundrad af en skara turkmener, som ratat lasten, men tagit kamelerna och fört deras ägare bort som slafvar för att sälja dem på marknaderna i Merv eller Bukhara.

Öknen är visst icke fördelaktig, men vi marschera på så fort vi kunna i halkan. Somliga bälten äro mycket hala, kamelerna slingra med benen som om de öfvade sig i att åka skridsko. I en lyckligtvis helt smal fördjupning löpte vi fara att drunkna i dy, seg, smackande och tung och i stora flak fastnande på stöfvulsulorna. Långt

bort i sydost dyker ett nytt berg upp ur den jämna marken, det är Kuh-i-Halvan, vid hvars västra sida den stora byn Halvan lär vara belägen. En punkt af vägen kallar Ali Murat för Tjil-i-gur-i-Khur eller »vildåsna från Khur märke»; en vildåsna från söder lär en gång ha dött vid denna punkt.

Det kändes som en hvila att sedan en stund tåga öfver alldeles torr mark. På ett par ställen syntes kvarlevor af halm och kamelspillning, där karavaner rastat. Åt öster skiftar öknen i gult, åt väster i svart, men man skulle bedraga sig om man däraf droge den slutsatsen att landet vore torrare österut. De olika färgnyanserna framkallas helt enkelt af den dalande solen. Åt väster blir marken mörk af skuggorna från små knölar och knottrigheter i leran.

Röd och grann går solen ned och drar likt en jättelik magnet dagsljuset med sig i djupet och en halftimme senare går månen upp, lika röd, men af en mattare glans. Nattens lykta är dock lika välkommen som solen och lyser upp den ödsliga öknen med sitt bleka sken. Himlen var nästan alldeles klar och man kunde därför tydligt iakttaga månens egendomliga form. Ett litet stycke ofvanför horisontens svarta, jämna linje visade sig ett lansettformigt luftskepp, som småningom förstorades och ännu då månen hel och hållen sväfvade öfver horisonten bibehöll han en skarpt, horisontalt utdragen elliptisk form. Men ju högre den kom, desto rundare blef skifvan, desto mer öfvergick dess färg i gult och slutligen i hvitt. Kamelernas skuggor, som vi nyss, i solljuset, hade om babord, hade nu flyttats öfver till styrbord, men de voro helt matta, ty månen stod lågt och ett svagt återsken af dager dallrade ännu i väster.

Det bleknar efter hand, månen stiger och skuggorna bli allt svartare. Tyst och envist vandra vi vidare mot SSO, vi äro ju inne i den farliga öknen igen och vårt hufvudintresse är att komma ut ur dess famntag. Vid märket Bänd-i-Nadir-Ali ha vi tillryggalagt fyra farsakh från Haus-i-sär-i-kevir.

Vi hade vandrat oafbrutet i tio timmar, då Ali Murat stannade vid en fläck, där kringspridda halmstänglar förådde att en karavan rastat, och han frågade om jag hade något emot att tillbringa natten här? Vädret ser ut att vara stadigt, säger han, vi ha intet att frukta och kunna sofva lugnt för att samla krafter till morgondagens långa sega färd. Nej, för all del, jag hade ingenting emot att rasta, kamelerna aflastades i en hast och tjudrades kring sin halmstack, stativet med burkhan uppslogs och medan jag utförde dagens anteckningar, lagade Gulam Hussein min aftonvard. Här var höjden 717 meter.

Här är mördande tyst och stilla, ej spår af lif, ej ett ljud, ej en nattfågels skrik höres i fjärran; till och med Nävängk, som eljes alltid har något att skälla på, ligger tyst och stilla hoprullad vid sidan af kamelerna. Detta är dödsdvalans hemvist, en absolut frånvaro af organiskt lif. Vi äro medelpunkten i denna runda, jämna, svarta skifva, där det öfverallt är lika långt till horisonten. Det enda ljud som höres är kamelernas entoniga malande och tuggande och deras djupa andedrag, samt då och då lägereldens sprakande. De båda männen tiga och om de någon gång tala, så är det med dämpad stämma som om de icke vågade att störa ödemarkens frid. Förgäfves lyssna vi efter klockors klang, inga andra vägfärande äro ute i natt. Och öfver hela denna stumma ödslighet sprider månen sitt sken.

XXXIII.

Söderut genom Kevir.

Man skyndar sig i öknen och har ingen tid att förlora. Så fort som möjligt kryper man till kojs. Månen tittar in här och hvar i mitt minimala tält. Då jag vaknade ett tag vid midnatt föreföll tältets inre så besynnerligt mörkt och då jag öppnade en flik af burkhan fann jag himlen täckt med ogenomträngligt kompakta moln och fiendevinden, »bad-i-Khorasan» klagade och pep från nordost. Denna vind hade förföljt oss under ökenfärden. Skulle vi öfverfallas af regn nu midt i öknen och skulle vi som så många andra tvingas att öfvergifva kamelerna för att själfva, med domnande krafter, söka att rädda oss till närmaste kust!

Klockan fem stego vi upp, frukosterade och började marschera en timme senare, då det var 2,3° kallt och ännu blåste svagt från NO. Solen gick upp klar, men hade nätt och jämnt hunnit öfver horisonten förrän hon försvann i en bädd af dunkla moln. Nu såg öknen mörk ut i öster och ljus i väster. Dagen var dyster och kulen, men stigen god och torr och jag sträckte ut stegen i förväg. Så långt man kunde se framåt mot söder tycktes terrängen icke undergå några förändringar och om blott vädret stod sig, skulle vi nog lyckas att komma helskinnade i land.

Fjärran i söder skönjes en ljusblå silhuett af Kuh-i-Arusun och Kuh-i-Khur-i-ges — vi hoppas att få dem att resa sig allt högre och framträda allt tydligare innan vi lägga till natten. Den södra horisonten står jämn som en knifegg och endast sällan märker man en antydning till en dyning hos öknens sterila lermark. På ett ställe löpte några knappt fotshöga åsar parallella med hvarandra och sannolikt uppkomna genom något sidotryck i lermassan. Ett fem hundra meter bredt bälte bestod af svart material och var halt och fuktigt och längre söderut passerades tre sänkor, blott 15 à 20 meter breda och belägna bland idel svart gyttja. De liknade erosionsbäddar och sträckte sig så långt ögat nådde åt öster och väster. I södra delen af hvarje sådan bädd stod en här och hvar afbruten strimma af salt, 2 eller 3 cm. mäktigt. Efter ett nytt torrt bälte följer ännu en gång svart gyttja med en bädd innehållande salt. Det var svårt att förklara uppkomsten af dessa bäddar, ty en erosion af rinnande vatten var knappt tänkbar i denna jämna öken. Mina män försäkrade också att aldrig vatten strömmade genom dem, men efter regn kunde de innehålla gölar af stagnant saltvatten. Då de äro parallella med öknens norra och södra strandkonturer, hvarifrån det fasta materialtillskottet härstammar, är det sannolikt att äfven dessa rynkor bero på tangentialtrycket. I en bädd med rinnande vatten skulle saltet ej heller få tid att samla sig till kakor.

»Hej kun, sor schud», drif på, det är middag, ropar Gulam Hussein redan klockan 8 åt Ali Murat, som sitter på den främsta kamelen och halfsofver. Vi rida nu alla tre och sitta och gunga fram öfver detta döda haf, där icke en fluga surrar, icke ett grässtrå afbryter en-

formigheten, icke en ojämnhet horisontens jämna linje. Det enda organiska lif som synes är spår och kvarlevor efter passerade karavaner, eller en liten död fågel, som icke orkat längre. Förgäfves spanar man efter en liten sten eller några sandkorn som kunde förråda närheten af land. Nävängk är mycket intresserad för alla de kamelkadaver och skelett vi passera; han undersöker dem samvetsgrant, lägger sig på rygg och gnider sig och skubbar sig mot dem, fryntligt morrande och luktar sedan lik i flera dagar efteråt. Ofta tar han ett refben eller en kota med sig och håller den under en halftimmes tid mellan tänderna, men då han tröttnat därpå, stannar han, gräfver en grop med framtassarna, begrafver benet och skottar igen grafven med nosen. Han är verkligen onödigt försiktig i denna trakt, där ingen finns, som kunde beröfva honom hans fynd, och det är ju för öfrigt godt om skelett hela vägen framåt.

I söder skiftar öknen i svart och vi ana att det är gyttja, men efter tre kvarts ridt ha vi ej märkbart nalkats bältet. Afstånden äro stora och utsikten förändras ej. Då vi ridit i fulla tre timmar framträdde Khur-i-ges-bergen blott en aning tydligare. Bergen vid Djandak, som på morgonen varit tydligt synliga, försvunno under dagen, men skymtade på aftonen åter fram.

Där marken är svart och mjuk är stigen ofta fotsdjupt insänkt af trafikens nötning, men den bildar nästan alltid blott ett enda band, under det att den västra vägen, från Djandak, ofta bildade ett helt knippe parallella stigar. Det är tydligt att karavanerna på den östra vägen aldrig gå på flera kolonner, utan blott i en enda lång rad. Hela vägen är marken knottrig; gropparna ligga på en fots afstånd från hvarandra och äro

i allmänhet en fot djupa, sällan två; knölna mellan dem luta öfver och äro branta mot söder. En rund pöl innehöll gyttjigt vatten, omkring tjugu kvadratmeter; det såg ut som om marken på denna lilla fläck hade sjunkit in.

Nu äro vi på den svarta marken och den består af mjuk, seg, genomvåt gyttja, som äter sig fast till blytunga sulor vid ens stöflar. Det tjänar till intet att försöka bli af med dem, efter ett par steg har man nya och de göra steget ändå halare och försåtligare. Det går ej att aflägsna dem med händerna, endast ett knifblad biter på denna förargliga belastning. Och inte vill man rida heller i denna terräng, där den ena kamelen efter den andra dimper i backen. »Schutur semin mikhured», kamelen äter jord (= biter i gräset) säga perserna. Innan vi kommo ut ur denna försåtliga öken, hade kamelerna en verklig pansarbeklädnad af dy på sidorna och buken.

Sedan blir marken halftorr och dess yta ligger i mycket flacka långsträckta dyningar. Hvarje sådan vågkam är i medeltal tjugu meter bred och en half meter hög och i vågdalarna mellan dem är marken svart. De löpa vanligen snörrätt så långt man ser åt båda hållen, men ibland äro de svagt böjda; deras längdriktning är VSV—ONO. Antingen bero de på någon förskjutning i hela kevirlerans massa, eller också äro de efermära bildningar, förorsakade af temperaturens växlingar.

Man bedrar sig på afstånden och kan icke bedöma föremålens storlek. Vid randen af Kal-i-nämäk eller »salt-älfven» stod ett meterhögt röse af saltblock, som på afstånd antog dimensionerna af ett tält eller en lägrande karavan. Kring denna bädd löper ett otäckt dybälte,

äfven det utdraget i VSV—ONO. Kamelerna slingra och kränga som skepp utan roder i hög sjö. Ett kamelskelett vid horisonten togs af Gulam Hussein för en annalkande karavan.

De södra bergen höja sig långsamt öfver horisonten och nya toppar dyka upp som mörka prickar, under det att bergen norr om Turut sjunka och förtona. Klockan 1 är temperaturen uppe på 12,8°, vi nalkas ett varmare land. I tre timmar förblef Kevir nu gynnsam och torr så att vi åter kunde rida. Det första man gör när man kommit upp på kamelen, är att med knifven befria sig från sina lössulor. Terrängen är precis densamma som i östra Tsajdams saltöken, samma hårda, torra, porösa, salthaltiga lerknotter, som turkestanerna kalla »schor», och som äfven förekommer i Lopöknen.

Klockan 1/25 ha vi gått en farsakh mer än halfvägs och äro vid märket Tjil-i-palun-i-khär, där ett nytt dybälte börjar. Det skymmer och molnen tätna, det blir alldeles mörkt innan månen går upp, dold i moln, men ändå spridande ett diffust sken. Det är för mörkt och för tröttsamt att gå och klafsa i soppan, vi rida, slingrande och gungande fram genom mörkret. Man hör en smäll i soppan, en af de fyra har fallit och de andra stanna medan han hjälpes på benen igen. Det börjar dugga fint och glest, hur skall det gå om ett ordentligt regn mjukar upp den redan nu försvarligt våta öknen!

Men nu orka vi helt enkelt icke längre, vi ha fått nog för i dag efter fjorton timmars oafbruten marsch. Efter något sökande finna vi en plätt som är skapligt torr, men där min liggfilt dock var som fastlimmad följande morgon. I lägereldens sken gräfdes ett hål i marken, blott för att undersöka ytlagrets konsistens.

Öfverst ha vi ett decimetertjockt lager af våt lerdy, därpå ett 7 cm. mäktigt hårdt saltlager, hvilande på ett 15 cm. tjockt skikt af halftorr lera. Under detta blir lerdyn allt våtare och på något mer än en meters djup är den så vattensjuk, att järnspettet långsamt sjunker af sin egen tyngd. Om man icke passade på, skulle det spårlost försvinna i det dybad, öfver hvilket relativt torr lera och saltskikt bilda en hinna, liknande istäcket öfver ett moras. Tack vare det hårda saltlagret i den trakt, där vi nu befunno oss, sjunker man icke in i den ytliga leran. Den här aflästa höjden var 746 meter.

På natten till den 11 februari sjönk minimitemperaturen blott till $+5,2^{\circ}$ och på morgonen var molntäcket mera kompakt och helgjutet än någonsin och det duggade tidtals fint och tätt. Både i norr och söder synas bergen ytterst matt och otydligt till följd af detta förargliga regndis. Vi ha hela tiden haft en underlig blandning af tur och otur; tur att det ej regnat ordentligt, otur att vi ej haft en enda vacker dag. Men lyckligtvis äro vi långt öfver halfvägs och ha enligt Ali Murat nio farsakh kvar till »stranden». Nio farsakh är äfven i normal terräng en bra bit, men här i leran blir det dubbelt så långt. Tjockt och halfmörkt och olustigt är det som vid kusten af ett nordiskt haf på hösten.

Då den nya dagen randades, kunde vi se att vi hamnat i ett bälte af idel dyig lera och den relativt torra punkt, där vi lägrat, var som en ö i dess midt. Det fina regnet droppar från våra kläder och från kamelernas ulltottar och det dryper från kartbladet, som jag alltid har till hands för pejlingar och anteckningar. Karavanen i Turut, som föreslog resällskap med oss, tyckes klokt nog ha tagit sitt parti och väntat. Det var icke

en minut för tidigt vi startade, hade vi dröjt, hade också vi fått vänta i flera dagar, om vi icke föredragit att välja den östra, kringgående vägen.

Ehuru den fasta marken öfver gyttjebadet är så tunn, kunde man icke märka ett spår af insjunkning under kamelernas belastning, en omständighet som sannolikt är att tillskrifva saltlagret. Funnes icke detta, vore det kanske riskabelt att tillbringa en natt öfver detta svalg af lös modd.

Och så lämnade vi den lilla »ön» och plumsade vidare ut i smörjan, som smackar och kippar om våra sulor och om kamelernas trampdynor. Ett hvitt, kornigt saltpulver täcker på sina ställen leran, som nu är mörk i fördjupningarna, men brungul på knölarna, en skillnad som uteslutande beror på den olika fuktighetsgraden. Efter en timmes marsch är man förbi af trötthet till följd af dessa olidliga lössulor, som man tid efter annan försöker att sparka af sig; det tjänar dock till intet, inom en minut äro de där igen. Det är som om denna eländiga mark ville suga en till sig och hålla en kvar. Om solen i går hade varit framme några timmar, skulle öknens yta ha blifvit något bättre, men det behöfs ju tio dagar för att den skall torka efter ett ordinärt regn. Låter man lössulorna sitta kvar på stöflarna en stund sedan man åter tagit plats på kamelen, torka de ganska fort, men marken själf tyckes aldrig vilja torka — det är ju icke så märkvärdigt då underlaget är så vattensjukt.

Man har att välja mellan att gå tills man dignar af trötthet och att sitta upp på kamelen och vänta att bli slängd i backen, och man omväxlar turvis med dessa båda föga uppbyggliga sysselsättningar. Ju längre

söderut vi kommo, desto svårare blef terrängen. Äfven på Djandakvägen hade öknens södra hälft varit svårast. Säkert berodde det på att regnet varit kraftigare i söder än i norr. Tätta, blåsvarta regnmoln svepte också nu öfver det södra landet och suddade småningom bort alla konturer och detaljer. Det var tydligt att det hållregnade där borta och vi undrade om vi skulle hinna »i land» någorlunda torrskodda.

Ett afbrott i den tröttsamma dygrunden bereddes oss då vi tågade ut öfver en saltskorpa, hvars yta till stor del var betäckt med grunda vattengölar; vid dess rand står ett litet röse af saltskifvor. Stället kallas Dagh-daghu. Saltskifvans tjocklek växlar mellan en decimeter och ett par millimeter och i allmänhet kan man med lätthet köra järnspettet tvärs igenom saltskifvan, hvarvid vattnet stannar i hålet till 2 cm. från ytan. På våren lär detta saltbälte stå under fotsdjupt vatten, som där-
emot icke täcker de angränsande delarna af öknen, så-
lunda förrådande att saltskifvan är belägen i en om också
för ögat omärklig depression. Dylika temporära salt-
sjöar bilda sig nog på flera ställen i öknen och det är
väl dessa som gifvit upphof till talet om permanenta
sjöar i Kevir. Äfven här är saltskorpan sprucken i poly-
gonala flak med decimeterhöga saltvalkar emellan.

Vi hade just hunnit fram till detta första smala saltbälte, hvars stadiga, och bärande grund korsades på femton minuter, då regnet kom, jagadt af sydvästlig storm, smällande och plaskande i ödemarken, trummande på saltflaken, görande allting plaskvått, på oss och under oss. Det började kl. 9 och fortfor i fyra timmar och vid tiotiden hållregnade det som aldrig förr. Det var en ordentlig afkylning efter morgonens svettbad, men

det värsta var att den sista biten af öknens väl blefve mycket kritisk och att vi hart när kunde ge spelet förloradt.

Vi kunde dock vara glada att det icke kommit förr, men både vi och kamelerna voro för trötta för att öka farten, och skredo i sakta mak vidare öfver nästa saltskorpa, en farsakh bred, som likt en bro låg spänd öfver gyttnan och sålunda hjälpte oss ett stycke på väg. På dess yta stod vattnet ymnigt och tilltog alltmer under regnet.

Här rastade vi en timme. Jag ville försöka utröna saltskiktets tjocklek, men det visade sig vara ett alltför kräfvande arbete och alltför nervöst medan regnet stod som spön i backen. Därtill var saltet hårdt och segt som täljsten. Då vi huggit ett 36 cm. djupt hål, fylldes detta plötsligt med vatten till 15 cm. från saltskifvans yta och det hade en temperatur af 13,2° vid 13° lufttemperatur. Under detta öfversta lager ligger ett annat, som vi icke kunna undersöka. Säkerligen är det minst lika tjockt som det öfre. I hvarje fall tunnar saltskifvan ut sig mot norr och söder och är knifskarp i kanten. Utan tvifvel står den i samband med det saltbälte vi korsat på vägen från Djandak, men hur långt det räcker mot öster är okänt. Det markerar tydligen öknens djupaste depressionsbälte.¹

I söder begränsas saltstrimman af en tre meter hög rätt brant, mjuk och försätlig terrass. Därpå följer ett bälte af flacka dyningar, som vanligt orienterade i VSV—ONO, och ibland afbrutna af mindre saltflak. Bänd-i-pir-i-khattla är en 1½ m. hög vall, också sanno-

¹ I ett annat arbete skall jag framdeles få tillfälle att meddela analyser på de hemförda salt- och lerproven från Kevir.

likt ett pressningsfenomen, och härifrån räknas ännu två farsakh till slutet af Kevir. De voro dock dryga; på sina ställen bildade det nyfallna regnvattnet gölar, men lyckligtvis blef leran ej mjuk och dess knottrighet hindrade kamelerna från att falla. Schur-ab eller »saltvattnet» är en 12 m. bred och 1 m. djup fåra, fylld med stagnant vatten. En annan dylik fåra kallas Schur-ab-i-jek-farsakh, emedan man därifrån blott har en farsakh kvar; den är 15 m. bred och 3 meter djup och dess botten är hård och saltbetäckt. Det luktar hafskust här nere efter regnet och af den friska blåsten.

Den sista farsakhen på vår långa ökenfärd tillryggalades i kolmörker, långsamt och försiktigt. Ali Murat lotsade, ledande den första kamelen, jag red på den sista, som leddes af Gulam Hussein. Klockan var öfver half åtta då Kevirs hala mark med ens upphörde och man hade en härlig känsla af att rida öfver sandbunden mark, där glesa tufvor växte. Äfven här var alltså Kevirgränsen ytterst skarpt dragen.

Ali Murat hade under de tre dygnens ensamhet i öknen varit vid ett miserabelt humör och icke sagt ett ord i onödan; men så fort han kände igen »kusten» på afstånd och urskilde den sakta stigande grå gruskäglan, blef han som en annan människa, och började att skämta och prata utan afbrott. Och ändå gladare blef han då vi hade den fasta marken under fötterna. Då började han att yttra sig på det mest föraktfulla sätt om Kevir, den bofven som försökt att spela oss ett spratt, men icke lyckats. Ja, han talade om saltöknen ungefär så som man talar om en hund, för hvilken man hyser den största respekt, men ändtligen fått bunden. Han påminde om den där sortens sjöhjaltar,

som totalt förlora kuraget då det gungar under dem på vida vatten, men som äro storordiga och kavata då de komma i land. Men äfven jag delade hans belåtenhet och var hjärtligt glad öfver att hafva denna rysliga öken bakom mig, och jag hade ganska klart för mig att jag fått mer än nog af dess salta och

Ali Murat och Gulam Hussein hugga ett hål i saltkakan.

ödsliga oändlighet. Det smakade också härligt att somna på fast mark vid en punkt som kallas Sär-i-do-rah eller »början af de båda vägarna», nämligen de vägar, som leda till Khur-i-ges och Arusun. Här var marken betäckt med grof sand, som visade en svag ansats till dynbildning, men nu var genomvåt efter regnet. Höjden var 761 meter.

Den 12 februari sofvo vi ut till klockan sju, då temperaturen var $7,4^{\circ}$ och sedan drogo vi vidare mot söder mellan terrasser, hvilkas fronter äro skarpt begränsade mot Kevir och hvilkas sidor ofta äro starkt belagda med flygsand. Till vänster lämnas det lilla berget Kureges (Khur-i-ges) och hitom detta det lilla sandfältet Rig-i-kademu. Terrängen är tämligen kuperad,

Rast på den fuktiga saltskorpan.

allt tätare växa höga, präktiga saxauler, omväxlande med stäpptufvor, där en ödla och ett par småfåglar bidrogo till att öfvertyga oss om att vi verkligen lämnat ökenhafvet bakom oss. I en skrefva låg ett visnadt palmblad — vi nalkades alltså dadelpalmens hemland, det varma landet i söder, de härliga oasisernas land, så olikt de ogästvänliga nejder, från hvilka vi kommo. En stig från Djandak och Tja-no korsas; den lär hela vägen

slingra mellan dyner och saxaulbestånd, där kamelerna ha sina betesplatser.

Bortom den djupa och lindrigt salthaltiga brunnen Tja-penu för vår stig upp genom en markerad erosionsfåra mellan 6 m. höga lerterrasser; dess bädd var ännu full af fuktigt slam efter gårdagens nederbörd, som tydligen förorsakat ett ordentligt flöde ned mot Kevir.

Saltskorpan i södra delen af Kevir.

Vi stiga mot bergsfoten och korsar en rad tröttsamma raviner. I norr upprullar sig åter Kevir, ändlöst och jämnt. Ett vitt bälte, som knappt skönjes är den stora saltskorpa vi korsade. I ONO, vid stranden, reser sig ett litet isoleradt berg, hvars stålgråa gruskägla sticker bjärt af mot ökenmarkens mörka yta.

Den väg vi följa, vägen till Arusun och Khur, består här af ett tjugotal parallella gångstigar, ganska kraf-

tigt innötta i den dock hårda marken; de utmynna alla i den enda stig vi följde genom öknen och som, ehuru den är belägen i så löst material, dock i allmänhet är endast föga insänkt. Och om den på vissa sträckor är en fot djup, så är detta blott i förhållande till dess egna sidovallar. Äfven detta förhållande bevisar att Kevirs yta icke är konstant och orörlig, utan att en stig, som kanske under den torra årstiden blifvit tämligen djupt inskuren, utplånas sedan Kevir af vinterregnen blifvit uppmjukad. Kevirs yta påminner därför om jordens skorpa, en relativt fast hinna öfver ett segt flytande underlag. Det är klart att förändringar i detta underlags volym måste återverka på skorpan och förorsaka förskjutningar och sidopress.

Landet blir efter hand allt mer kuperadt och från en sista höjd se vi byn Arusun, pittoreskt belägen i sin dalfåra, där en irrigationskanal bildar en öppen damm, vid hvars rand kamelerna och fåren bruka dricka. På en liten kulle vid byn reser sig en »burtj» eller borg, som säges vara 150 år gammal och daterar sig från en tid, då belutjer oroade denna del af landet. Den lilla byn, som räknar 8 hus och 29 invånare, gör ett nätt och tilltalande intryck vid foten af dessa mörka, skrofliga småberg. Dess höjd är 1,047 meter.

Vi slogo oss ned i en liten koja vid en trädgård och alldeles utanför min dörr stod den första palmen, under det att ett halft dussin växte längre ned — flera finnas nämligen icke i Arusun. Mitt rum var ett minimalt kyffe, i midten af hvars jordgolf en fördjupning var afsedd för elden. Med de vänliga invånarna blefvo vi genast bekanta och de försågo oss med allt hvad vi behöfde — här skulle vi åter må godt sedan våra förråd

från Turut tagit slut i öknen. Höns, ägg, mjölk, bröd och grönsaker skaffades genast och byns ägare, en äldre man, utbjöd en »täbrisi» eller »man-i-Täbris» härliga och saftiga dadlar. För att gifva ett begrepp om detta mått,

Hussein Kuli, 10 år; Arusun.

som har sitt namn efter staden Tabris, kan jag endast säga att en ordinär kamelbörda utgöres af 50 eller 60 täbrisi, och för en täbrisi begärdes fyra kran. Priset var sålunda oerhördt, men det berodde därpå att skörden slog fel förra året; eljes var det vanliga priset $1\frac{1}{2}$ kran.

I Arusun odlas hvete, meloner, drufvor, mullbär, fikon, mandel, aprikoser, äpplen och päron, samt tobak. Trädgårdarna stodo nu aflöfvade. men gjorde dock ett härligt intryck på oss, som kommo direkte från öknen. Byn afkastar till ett värde af 120 tuman, hufvudsakligen af hveteskörden, men den äger också två tusen får, som beta på »ejlak» eller ängar i de angränsande bergen. För öfrigt har man blott fem kameler och åtta åsnor. Af vildt i trakten märkes stenbocken, gasellen, vildfåret och vildåsnan, den senare i sandöknen på gränsen till Kevir, de förra i bergstrakterna. Byns ägare, vår värd, hade skjutit flera vildåsnor, hvilkas skinn han brukade sälja till skomakare i Tebbes. Då det såsom nu regnar mycket, lönar det sig ej att gå på jakt, ty vildåsnorna finna vatten hvar som helst; eljes äro de beroende af källorna och det är där skytten lurar på sitt rof.

Från Arusun synas 19 olika berg, hvart och ett med sitt eget namn. Mellan N 61° V och N 56° O upptages hela den norra synkretsen af Kevir, hvars horisont är så jämn som dragen med linjal. Öknen skiftar i skärt, violett, gulbrunt, allt i smutsiga toner. Bergen norr om Turut och Husseinan synas icke alls till följd af det blåsiga och oklara vädret. Mer än någonsin har man här illusionen att befinna sig vid en kuperad kust med det oändliga hafvet framför sig.

På färden till Arusun hade vi icke sett en droppe vatten, med undantag af brunnen Tja-penu, och hvar helst man från höjderna kastar en blick öfver det kuperade landet, ger det ett intryck af oerhörd torrhet och ödslighet. Det är därför öfverraskande att erfara att icke mindre än 42 brunnar och källor, dels söta, dels

salta, äro belägna här i trakten och de hafva alla namn. Det är blott i de persiska saltöknarna man skulle kunna löpa fara att omkomma af törst; eljes är en stor mängd af brunnar och källor spridd öfver hela landet,

Hassan Agha, 64 år; Arusun.

och endast sällan är en ökenväg så illa lottad att man mer än en dag behöfver vara utan vatten.

Jag hade pröfvat två meridionala vägar genom Kevir och erfor nu i Arusun att en tredje väg utgår därifrån mot öster till Halvan. Den är 25 farsakh lång,

hvaraf 12 farsakh äro Kevir, 13 fast mark och byar. Den leder öfver Tjäscheme-ajrekun och från Arusun sades det vara 12 farsakh till Kuh-i-dumdar, som är »ävvel-i-Kevir», d. v. s. saltöknens början. Denna uppgift tyckes antyda att en verklig halfö af torrt land här skjuter långt ut i öknen. Det sades att denna väg är mycket svår och oländig. Djandak-Pejestan-vägen anses bäst; Arusun-Turut-vägen något sämre, men Arusun-Halvan-vägen sämst, ty »nämäk bala amed», d. v. s. saltet kommer upp. På flera ställen ha nämligen saltskifvorna på grund af lateral pressning och förskjutning blifvit uppvärkta på tvären, så att de bilda verkliga stängsel af saltskifvor, högst en meter höga. Dock kan man med goda och lätt lastade kameler nå Halvan på två dagar, och man medtager vatten från sista brunnen. Den bädd vi korsat under sista dagen i Kevir och som kallas Schur-ab, fortsätter emot öster och korsas äfven af Arusun-Halvan-vägen. Men den står på vintern fylld af meterdjupt vatten, genom hvilket kamelerna icke kunna vada, emedan bottnen består af mjuk gyttja, i hvilken de sjunka in. På sommaren och hösten är Schur-ab-bädden däremot torr. Vi finna i hvarje fall, att denna bädd, vare sig den bildats af rinnande saltvatten eller andra krafter, har en betydande utsträckning mot öster. På Halvan-vägen finnes däremot ingen saltsjö i Kevir, och det är tvifvelaktigt huruvida de kartor, som upptaga en sådan i öknens östra depression, hafva rätt.

Vi beslöto att stanna i Arusun öfver en dag — om vädret blefve vackert så att jag kunde rita, men att resa vidare om det vore mulet. Och mulet var det som aldrig förr på morgonen den 13 februari. Därför

stufvade vi vårt pick och pack och lämnade den lilla trefliga byn, som är så svartsjukt dold i sin dalgång, att främlingar, som ej äro bevandrade i nejden, aldrig skulle hitta dit, om icke här och hvar på kammar och toppar i närheten rösen och märken blifvit uppförda. Arusun är, liksom de orter vi senast berört, att likna vid

Två män i Arusun.

en kuststad, som tack vare karavantrafiken genom öknen står i förbindelse med den yttre världen. De flesta karavanerna komma under våren och sommaren, men på vintern undviker man denna led genom Kevir. Äfven här var en sägen gängse att saltöknen fordom varit en stor sjö, i hvilken en stor flod genom bädden vid Arusun tömde sitt vatten. I de närbelägna bergen funnes på flera håll ruiner efter hus. Man visste också att berätta

att för omkring fyrtio år sedan vilda kameler förekommit i sandöknarna vid Kevirs rand, men på senare tider hade ingen hört talas därom. Fullkomligt riktigt säga infödingarna att Kevir är en klimatisk gräns; landet norr därom anses vara »särhäd» eller kallt land, men vid södra sidan af öknen räknas det till »gärmsir» eller det varma landet; dadelpalmen som växer i gärmsir går icke heller norr om Kevir, om icke i något enda exemplar.

Emellertid försvinner den lilla byn hastigt nog och vi göra en kringgående rörelse för att undvika Panterberget, som blott lämnar utrymme för en Gudar-i-piade-rah eller »defiléstig för fotgängare». Vi hålla oss i hufvudalen, som leder upp till passet Gudar-i-penu och jag antecknar en hel rad af namn på dalar, pass och toppar. I ganska stor ymnighet växer här en tamariskliknande buske, som dock ibland antager trädartade dimensioner och som kallas »badum-i-talkh», bittermandel, eller »badum-i-kuhi», bergsmandel och som vi förut hört talas om. Dess frukter äro bäska, men torkas, malas sönder och ätas, uppblandade med socker. Virket kolas i milor och säljes. Vid Tja-kotel-i-madki eller »brunnen vid milans pass» funnos flera sådana milor, som gräfväs i marken, förses med murade väggar och likna vanliga brunnar. Vid det närbelägna Hebne-kotel-i-madki hade ett temporärt vattenfall i en skrefva bildat kalkaflageringar i form af en skål eller bassäng, som nu stod fylld med klart sött vatten. Dylika naturliga vattenbehållare kallas »säng-ab» eller stenvatten. Bergarten utgöres af kalksten.

Ett stycke högre upp passeras vägsnittet till Khur-iges. Öfver denna plats leder en jämnare, men längre väg till Arusun. Och därpå stiga vi långsamt upp till passet

Gudar-i-penu (1,229 m.), där landskapet i ett slag förändrar utseende; alla de trassliga dalar och kammar vi korsat försvinna och mot söder faller sluttningen mera jämnt och långsamt för att öfvergå i en väldig arena, på alla håll omgifven af tandade, oregelbundna och trasiga småberg. Särskildt Kuh-i-schur-ab-sar, som vi ha närmast till höger och som är fortsättningen af den ås vi gått öfver, liknar en rad af ruinerade torn. Kring passet betades en större fårhjord och man förvånades öfver att djuren kunde vara så frodiga och feta af den njugga näring de finna på dessa till utseendet så kala sluttningar.

Den slingrande stigen för ned genom passfåran, i hvars bädd en »haus» är anlagd, efter det sista regnet full af sött men grumligt vatten. Genom små knappt märkbara stenvallar tvingas vattnet att följa den fåra i dalen, som leder till behållaren. Bergarten i trakten är ytterst tät och ljusgrå och är på mera blottade hållar och trösklar ofta blankpolerad.

Lämnande den lilla byn Kelat-i-naghi på höger hand komma vi ned på allt flackare terräng, där röset Tjil-i-Muhamed-djun anger två farsakhs afstånd från Arusun.

Klockan 11 började det regna och en timme senare stöpte det ned och ett smattrande stänkljud förspordes då regnet piskade i backen. Alla berg försvunno, blott de på vänster hand skönjdes ännu svagt genom tjockan. Det blåste hårdt från ONO, »bad-i-Khorasan», såsom den östliga vinden äfven i dessa trakter kallas; den tyckes i hela nordvästra Persien vara den regnförande. Det tjuter och hviner och klagar och en dyster och bedröflig höststämning ligger öfver landet. Små rännilar och bäckar börja porla i alla fåror, det skvättar om

en bara man rör på sig och inom en timme är man så uppblött, att det på sina ställen gått tvärs igenom kläderna.

En sista tämligen trång dalport passeras och vi äro sedan ute på jämn stäpp och i SO skymtar svagt ett berg som kallas Kuh-i-kuddelau, till hvars norra fot Kevir säges nå fram. Strax väster om vår väg löper en mot öster tvärbrant fallande bergskedja, kallad Kuh-isiah-tagh eller »svarta saxaulens berg». Nere på stäppen växa saxaulerna fläcktals ganska tät, och tvärs igenom det största bältet löper en torr flodbädd, kallad Rud-khaneh-i-ghas. Här rastade en liten karavan af två man och åtta kameler, som i säckar förde gödsel till Abbasa-bad; männen sutto nedhukade under sina slängkappor af säckväf och läto kamelerna beta, men de nådde dagens läger en timme efter oss. En flock raphöhns räddade sig mellan buskarna då vi drogo förbi.

Vid västra foten af Kuh-i-kuddelau lyser marken ljusgul af lera som afsatt sig ur regnflöden. I sydost resa sig tre små isolerade bergspartier, som sägas vara belägna i en vik af Kevir och bortom dem finnas fyra små byar: Kelat-i-kemal, Kelat-i-hadi, Päh och Peschåvär, af hvilka de båda förstnämnda odla dadelpalmer.

Klockan $\frac{1}{2}4$ skvalade regnet ned med rent tropisk våldsamhet, men det generade oss icke längre, då vi redan voro så våta vi kunde bli efter fem timmars oaf-bruten nederbörd. Hela marken är full af grunda gölar, i hvilka det piskar och stänker efter regnet, plumsar och skvalpar efter kamelerna. Marken har förvandlats till ett enda gyttjebad, men den är lyckligtvis sandbunden och kamelerna halka icke. Här och hvar är den be-strödd med små stycken af svart, slaggig lava. På himlen

synes ingen ljusning, inga moln kunna urskiljas, allt är mörkgrått och jämnstruket och ur töcknet skymta endast de närmaste bergen fram som något mörkare fläckar.

Ändtligen skönjes en dunkelgrön linje framför oss — det är Abbasabads dadelpalmer och ofvanför dem ligger byn med sina bikupsformade lerkupoler (858 m.). Under en sådan skyndade vi in i ett rökigt kyffe, öppet åt gården, gjorde upp en sprakande eld, vid hvars lågor vi försökte att torka våra effekter, kläder och filtar, ehuru det knappt var möjligt. De kunde icke ha varit våtare om de direkt blifvit doppade i vatten. En inre, kolmörk skrubb rengjordes för min räkning och här droppade det hemtrefligt genom kupoltaket, så att man kunde befara att hela hvalfvet skulle uppmjukas och helt enkelt störta in af sin egen tyngd. Därutanför tjöt stormen, det knäppte i knutarna och smattrade af regnet, det bubblade och droppade på alla håll. Gulam Hussein och Ali Murat hängde upp våra kläder på stänger och rep omkring elden och det var bedröfligt att se hur det droppade och rann från alla snibbar.

Men glada kunde vi vara att vi så lagom kommit ut ur öknen innan detta skyfall för väl tjugu dagar gjorde Kevir absolut oframkomlig. Det sades att öknen efter ett så ihållande störtregn blir förvandlad till en »darja» eller ett haf och att de saltskorpor vi korsat nu stodo under fotsdjupt vatten, som samlar sig dit från kringliggande område. All trafik skulle nu upphöra och de karavaner som till äfventyrs lågo och väntade i Djandak, Husseinan, Pejestan eller Turut, kunde lika gärna vända om hem, ty efter en sådan blöta som denna torkar Kevir icke lika lätt som efter de regn vi

varit ute för. Hade vi blifvit öfverfallna däraf midt i öknen, hade vårt läge varit förtvifladt och hade det kommit medan vi ännu voro i Turut, skulle den östra vägen rundt omkring saltöknen varit vår enda räddning. Vi hade därför all anledning att vara glada öfver att befinna oss söder om Kevir.

Det förvånade mig att midt inne i Persiens öknar bevittna ett sådant väder och en så häftig och öfverflödande nederbörd i ett land, där man skulle ha väntat idel torka. Men något »gärmsir» eller varmt land var det dock icke; klockan 9 hade vi 4,5° och det kändes kallt, fuktigt och rått.

Illustrationer i förra delen.

På särskilda blad.

I färgtryck:

Tatarflickor i Nakitschevan	Titelplansch
En haremsgård i Tebbes	224
Karavanserajet Rabat-gur	320
Utsikt mot norr öfver Kevir från Haus-i-patil	} 420
Mot sydost från Tjupunun	
Kuh-i-schuturi från Rabat-gur	

I svarttryck:

Oxkärror strax bortom Trebisond	9
Ett rastställe på armeniska höglandet	24
Armenisk kyrka nära Hamsi-köj	40
Kurdiska barn	88
Ararat från sydväst	104
Tatarer i Nakitschevan	128
Armeniska arbeterskor i Nakitschevan	144
Ali Muhamed, den år 1909 afsatte Schahen af Persien	168
Gök-mestjid i Tabris	176
En persisk skönhet	200
Damer i promenaddräkt	209
Mussaffar-eddin Schah	216
Mina persiska kosacker och Gulam Hussein	225
Gulam Hussein och min ridkamel	228
En dervisch i Veramin	237
Från Veramins ruiner	240
Meschedi Abbas	245
Kamelernas aftonvard	248
En kort rast	257
Utsikt mot öster och sydost från Kuh-i-nakschir	} 336
Kuh-i-nakschir, mot nordväst och norr	
Alems folk	384
Gubbar i Alem	392

Mot sydost och söder från Alem	}	400
Sandöken. Mot söder och sydväst från Alem		
Dyner vid Alem. Utsikt mot norr		
Delvis be vuxna dyner vid Alem		408
En gård i Tjupunun		416
Tjupunun		424
Frukostrast		432
Vår vägvisare Ali Murat och hans fyra kameler		448
Lössterrassen vid Turut	}	512
Turut. I fjärran synes Kuh-i-sär-i-Kevir		
Lerkupoler i Turut		

Karta:

Karta öfver Persien	(i slutet af delen)
-------------------------------	---------------------

Bilder i texten:

Timmertransport på vägen till Erserum	5
Turkisk by mellan Trebisond och Erserum	13
Mitt ekipage på vägen från Trebisond	28
En man af eskorten	33
Bagagevagnen	37
Stenbro, där vägen kilformigt går in i en bidal	45
Stationshuset vid Hamsi-köj	48
Vägen mellan Trebisond och Erserum, nära Sigana	49
Ett primitivt tröskverk	52
En af mina turkiska soldater	53
Vi rasta halfvägs	56
Hästarnas frukostrast	57
Kamelhufvud	64
Kamelhufvud	65
Kamelhufvud	68
Kameler	69
Vårt fyrspann på höjderna	72
Hästarna vattnas vid en bäck	85
En grupp af kurder	93
Bajaset	109
Tatarisk flicka i Nakitschevan	137
Präster i Nakitschevan	139
Tatariska flickor i Nakitschevan	141
Vid ingången till Gök-mestjid i Tabris	161
En karavan af hästar och mulor	181
Vägen upp till passet Kaplan-kuh	185
Min persiska eskort (vid Kaplan-kuh)	188

En besvärlig backe	189
Varutransport mellan Sendjan och Teheran	193
Liktransport	196
Likkaravanen vid Amirabad	197
Mitt ekipage på vägen mellan Kasvin och Teheran	205
Mina tjänare	221
Min ridkamel	229
”Minar“ eller tornet i Veramin	233
Meschedi Abbas hämtar vatten åt kamelerna	260
I utkanten af öknerna	261
Bland saxauler	264
Kameler drickande ur en kanal i Kerim Khan	265
Kerim Khans ”ketkhoda“ eller byäldste	269
Kvinna i Kerim Khan	272
Flicka i Kerim Khan	273
Kerim Khan	277
Våra halmkameler	285
En ”sängab“, egentligen ”stenvatten“ eller regnvattensgöl	292
Längst till vänster min ridkamel	293
En öppen behållare för regnvatten	304
Lägring	305
Mulkabad	317
En sötvattensgöl	333
Rast	337
Gulam Hussein och en af våra bästa kameler	345
Sejd Mustafa, 12 år, och Sejd Mortesa, 9 år	361
Kamelhandel i Teheran	376
En ”abambar“ eller vattenbehållare	377
Opiumrökare	389
Hadji Hassan, 57 år; Alem	393
Tre pojkar i Alem	397
Grupp i Alem	400
Lerkojor i Alem	401
Den stora sanden, norr om läger XVI, 23 januari	404
Lägret den 23 januari	405
Kerbelai Madali	406
På väg till Tjupunun	408
Hassan, 17 år; Tjupunun	417
Kupolkojor i Tjupunun	421
Mitt provisoriska tält vid randen af Kevir	453
Karavanföraren Agha Muhamed, vår reskamrat genom Kevir	465
Agha Muhamed och hans tjänare baka bröd	473
En ledarekamel i Jesdkaravanen	477
Ett gyttjebälte i Kevir	489
En af männen från Jesd, Ekber, 40 år gammal	501
Ali Murat, 35 år; Djandak	509
Muhamed, 22 år; Turut	520
Emir Kasim, 22 år gammal; Turut	521

Hussein, 24 år; Turut	523
Agha Muhamed, 60 år; Turut	525
Kerbelai Ali, 60 år; Turut	528
Dabasch Ali, 70 år; Turut	529
Ali Murat och Gulam Hussein hugga ett hål i saltkakan	545
Rast på den fuktiga saltskorpan	546
Saltskorpan i södra delen af Kevir	547
Hussein Kuli, 10 år; Arusun	549
Hassan Agha, 46 år; Arusun	551
Två män i Arusun	553

Förra delens innehåll.

1. Strejkdagar i Batum	1
2. Rövvarlif på Kolchis kust	16
3. Trebisond	28
4. En åktur om 130 svenska mil	39
5. Den urgamla karavanvägen till Tabris	55
6. Ett högland med aflopp till tre haf	72
7. Genom det ödelagda Armenien	85
8. Där tre kejsarriken mötas	98
9. Mellan Ararat och Alagos till Etschmiadsin	111
10. Till Nakitschevan, Noahs graf	123
11. Vägen till Djulfa och Aserbejdschan	140
12. Marand. — Tabris. — En kejsarson	155
13. Till Sefid-rud, norra Persiens största flod	172
14. Genom provinsen Khamse	185
15. I Kadscharernas hufvudstad	202
16. Uppbrottet från Teheran	218
17. De sista byarna	243
18. Kerim Khan, den sista byn vid öknens rand	255
19. En ökenfärd i snöyra	277
20. Ökendimmor	292
21. På villovägar	312
22. Vi hejdas af den stora saltöknen	333
23. Utmed västra randen af Kevir	352
24. Utan vägvisare	368

25. Sandöknens grannar	383
26. Byn Tjupunun	408
27. Vägen till Djandak	424
28. Förberedelser till färden genom Kevir	436
29. Fåfång väntan	450
30. En nattlig ökenfärd	471
31. Ännu en natt i Kevir	494
32. Turut	513
33. Söderut genom Kevir	535

Karta
öfver
PERSIEN

af
A. H. BYSTRÖM
öfverstelöjtnant
Skala 1: 5000000

- Postväg
- Karavanväg
- Sven Hedin 1885-86
- " " 1890-91
- " " 1905-06
- Sandöken
- Saltöken (Kevir)

